FRANCISCI VALLESII,

DE IIS, QVÆ SCRIPTA SVNT PHYSICE in libris sacris, siue de sacra Philosophia,

LIBER SINGVLARIS.

AD PHILIPPVM SECVNDVM HISPANIARVM, & Indiarum Regem potentissimum.

CVM PRIVILEGIO.

Ex Legato ... D. Gomenij de Rubeis

AVGVSTAE TAVRINORVM,
Apud Hæredem Nicolai Beuilaquæ, MDLXXXVII.

Ex Sacrosanctæ Inquisitionis permissu.

Expurgatus ad rationem indicis expurgatorij Romę editi año 1607.

E L R E Y.

Por quanto por parte de vos el doctor Francisco de Valles medico de nuestra camara nos fue fecha Relation que bos auiades presentado ante nos vn libro yntitulado Sacra filosophia e nel qual auiades puesto mucho trauajo y por qué hera muy vtil y prouechoso nos suplicastes os mandasemos dar licencia, para poder ynpremir y priuilegio para le vender por tiẽpo de veinte años o como la nr̃a merced fuesse, lo qual visto por los del nr̃o consejo por quãto e nel dicho libro se hizo la diligencia que la pregmatica por nós sobre ello fecha dispone fue acordado que deuiamos mãdar dar esta nuestra çedula en la dichiarazõ y nos tubimos lo por uien. Por la qual vos damos licencia y facultad para que por tiempo y espacio de diez años cumplidos primeros seguientes que corran y se quenten des del dia de la data desta nr̃a çedula en adelãte vos o la persona que vr̃o poder para ello obiere yno otra pſona alguna podays ymprimir y vender el dicho libro que de suso fecha zemĩnciõ y por la presente damos licencia y facultad a qualquier ynpressor destos nuestros Reynos que vos nõbraredes para que por esta vez lo pueda ymprimir con que despues de ympreso antes que se venda lo traiga al nuestro consejo juntamente con el original, que en el fue visto que barrubricada cadaplana y firmado al fin del de Alonso de Vallejo nuestro sermano de camara y vno de los que e nel nuestro consejo residẽ para que se vea si la dicha ympresion esta conforme ael o traigais fe en publica forma en como por corretor nombrado por nos sebio y corregio la dicha impresion con el dicho original y se imprimio cõforme ael y que quedan ansi mismo ympresas las herratas por el apuntadas para cada un libro de los que ansi fueren ympresos y seos tace el precio que por cada bolumen ubieredes de auer y mandamos que durante il dicho tiempo persona alguna sin vr̃a licẽcia no lo pueda ymprimir ni vender sopena que el q̃ lo ynprimiere o bendiere aya perdido y pierda quales quier libros moldes y aparejos que del tu biere, y mas yncurra en pena de cinquanta mill marauedis por cada vez que lo contrario hiziere, la qual dicha pena se à la tercia parte para el juez que lo sentenciare, y la otra tercia parte par nr̃a camara y la otra tercia parte para el que lo denunciare y mandamos a los del nuestro cõsejo presidentes oydores đ las nuestras audiencias y chãcellarias alcaldes alguazilles de la nuestra casa y corte y a todos los corregidores asistentes gouernadores alcaldes mayores y ordinarios y otros juezes e iusticias qualesquier de todas las ciudades Villas y lugares de los nuestros Reynos y señorios ansi a los que agora son como a los que seran de aqui adelante que vos guarden y cumplan esta nr̃a cedula y merced que an si vos hazemos y contra el tenor y forma, de lo en ella cõtenido no vayan ni passen ni cõsientan ye ni pasar en manera alguna sopena de la nr̃a merced y de diez mill marauedis para la nuestra camara fecha en. El pardo. a xxvii. dias del mes de Octubre de mille y quinientos y ochenta y quatro años.

Jo el Rey.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

Secretario Vallejo.

FRANCISCVS VALLESIVS COVARRVBIANVS

AD PHILIPPVM SECVNDVM Hiſpaniarum, & Indiarum Regem potentiſſimum dominum ſuum.

CVM tibi me meaq́ omnia debeam (Rex potentiſſime) non poſſum librum quempiam in lucem emiſſurus, de vllo alio patrono cogitare. Nam cùm me tua maieſtas deterret, ea benignitas, & beneuolentia, quam in primis expertus ſum, inuitat. Tanto igitur nomini dicatum volo librum de Sacra Philoſophia. Videbitur certè, eſtq́ munuſculum tenue, tamen argumentum non indignum, eſt enim de ijs quæ in ſacris libris occurrunt, quæ ad Philoſophiam pertinent: quo ſolo nomine, quæ tua eſt in res omnes ſacras pietas recipere non dedignaberis. Pondus meis

humeris impar esse scio, tamen conatus tales haud quaquam possunt esse inutiles. Nam si quàm maxime videbor in re tanta parum præstitisse; hac ipsa causa alios prouocabo vt in argumento optimo & nouo, tractato tenuiter, laborent fœliciùs. quod etiam mihi debebitur quodammodo, qui quam alij percurrerent, viam indicauerim. Ergo Rex potentissime & bonorum studiorum vnicum præsidium faue his inceptis, atque, si res exiget, etiam auctoritate defende.

FRANCISCI VALLESII

De ijs,

QVÆ SCRIPTA SVNT PHYSICE in libris ſacris; ſiue de ſacra Philoſophia.

PROOEMIVM.

QVAM plurima occurrunt in libris ſacris ad naturam pertinentia, quæ pleriq; ſic cenſent accipienda, quaſi ſanctiſſimus Dei ſpiritus, nihil ad naturam pertinens, nobis voluerit interpretari; ſed omnia ad ſalutem animarum referens, iuxta humanas ſententias, Philoſophorum, aut etiam vulgarium hominum, propoſuerit. Veterum Philoſophorum pleriq;, ad quorum manus ſacri hi libri peruenerunt, eos legebant, velut alia quæuis Philoſophica monumenta: atq; adeo ipſa Iudæorum, & Chriſtianorum dogmata, velut ſingularis cuiuſdam ſcholæ Philoſophorum, examinabant, certabantq; de eorum probabilitate, conferentes cum alijs dogmatis: quæ fuerunt innumera. Ego diuina hæc eloquia, minimè ad naturæ interpretationem ſcripta eſſe, à viris Dei amicis, ſancto afflatis ſpiritu, mihi perſuadeo. quia vt teſtatum reliquit Eccleſiaſtes cap. 1. naturæ arcana noluit Deus reuelare nobis (quòd ad vitam æternam obtinendum, quam quis de natura teneat opi

nionem, indifferens est) sed hanc occupationem pessimam, Philosophandi, dedit Deus filijs hominum, vt occuparentur in ea. Tamen, cùm quædam in ipso sermonum ductu texantur naturalia, ea omnia verissima esse, existimo, vtpote quæ, à summè verò Dei spiritu, dictata sint, & ab ipso naturæ autore fluxerint, quem latére nihil potuit. Velut profectò, contexta sunt in his libris quàmplurima, pertinentia ad historias, quæ & ipsa aliorsum spectant, quàm vt antiquiorum facta, & gesta prælia, homines nouerint. Nemo tamen pius, & catholicæ ecclesiæ filius, putauerit, vel latum vnguem à veritate deuiare, aut rem, aliter ac narretur, gestam esse. Cur non ergo, eodem modo censeas de historia naturali? Nollit enim nos Deus naturales rerum causas, & ortus docere, vtpote quas, nos certò scire, non adeo referat ad ęternam salutem: atq; ob id, de illis ne edisserat, sed cum obiter aliquid attingit, cur nos decipiat? Certè decipi non potest, neq; decipere; siquidem summè sapiens, & bonus est. Atqui naturales rerum causas scire, vt non est ad salutem ęternam necessarium, ita neq; quidquam lędit. Quapropter, vt neq; nobis Deum aperire, ita neq; cęlare fuit necessarium. Ob hæc ego mihi persuadeo, atq; omnibus persuasum volo, vt omnem aliam doctrinam, quæ vera sit, ita naturalem, in his diuinis libris contineri: adeo, vt disciplinas omnes quàm plurimum iuuari posse sperem, si doctissimi viri, alijs perlustratis, in eis præcipuè laborent, sua quiq; tractantes. Nam veterrimi Philosophi, horum lectione sunt plurimum adiuti. proinde ego, perfectis iam in omnes auditorios Aristotelis de natura, & quã plurimos Hippocratis, & Galeni de re medica, libros, commentarijs, quod Deus concesserit vitæ reliquum, statui in his philosophari. cùm quoniam nulla alia ratione censeo certi quippiam de natu-

naturalibus haberi poſſe; tum quia neſcio quo modo eorum lectio, etiam hiſtorica, aut phyſica, animum pietate imbuit latenter. Quare huic lectioni, conſecrare ſenectutem, equum eſt, putare, ſcripta eſſe mihi hactenus Philoſophica, ad opinionem, hæc autem ſcribi ad veritatem. Horum enim autor, ipſe eſt Deus, qui quoniam totius naturæ eſt principium & cauſa: conſtat interpretationem naturæ non aliunde poſſe melius incipere, quàm ab ipſo. Volo tamen hæc in Dei gloriam, potius quàm mei nominis celebritatem, ſcripta, atq; rei tantæ difficultatem, & humanæ mentis debilitatem agnoſcens, teſtor ante omnia, nihil me in hoc aut vllo alio meorum operum aſſerere, niſi quatenus probetur à ſancta Romana Eccleſia, penes quam veritas eſt, & ſapientia. quæ, vt dicitur Prouerbiorum. 9. miſit ancillas ſuas, hoc eſt, naturales ſcientias, vt vocarent in arcem. vt me nunc naturalis Philoſophia vocat in arcem, & ciuitatis mœnia, hoc eſt, lectionem ſacrorum, in quibus tamen ita verſabor, vt à phyſicis quàm minimùm recedam; mihi enim magnopere probatur illud: ne ſutor vltra crepidas.

CAPVT PRIMVM GENESEOS.

„ IN principio creauit Deus cœlum & terram.
„ Terra autem erat inanis & vacua, & tene-
„ brę erant ſuper faciem abyſſi, & ſpiritus
„ domini ferebatur ſuper aquas. Dixitq; Deus,
„ fiat lux. Et facta eſt lux. Et uidit Deus
„ lucem quòd eſſet bona: & diuiſit lucem
„ à tenebris: appellauitq; lucem diem, & tenebras noctem;
„ factumq; eſt veſpere & mane dies vnus. Dixit quoq; Deus,
„ fiat firmamentum in medio aquarum; & diuidat aquas ab

» aquis. Et fecit Deus firmamentum,diuisitq; aquas, quæ erát
» sub firmamento, ab his quę erant super firmamentum. Et
» factũ est ita. vocauitq; Deus firmamentum, cœlum; & factum
» est uespere & mane dies secundus. Dixit verò Deus: congregē-
» tur aquæ, quæ sub cœlo sunt, in locũ vnum; & appareat arida.
» & factũ est ita. Et uocauit Deus aridã, terrã; congregationesq;
» aquarum appellauit maria. Et vidit Deus quòd esset bonũ; &
» ait, germinet terra herbam virentem, & facientem semen,
» & lignum pomiferum faciens fructum iuxta genus suum,
» cuius semen in semetipso sit super terram. Et factum est ita.
» Et protulit terra herbã uirentem, & facientem semen iuxta
» genus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnum-
» quodq; semẽtem secundũ speciem suam. Et vidit Deus quòd
» esset bonũ, & factum est uespere & mane dies tertius. Dixit au-
» tem Deus, fiant luminaria in firmamẽto cœli, & diuidant diẽ
» ac noctem, & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, ut
» luceant in firmamento cœli, & illuminent terrã; & factum est
» ita. Fecitq; Deus duo luminaria magna; luminare maius, ut
» præesset diei, & luminare minus, vt præesset nocti: & stel-
» las, & posuit eas Deus in firmamento cœli, vt lucerent su-
» per terram, & pręessent diei ac nocti, & diuiderent lucem ac
» tenebras. Et vidit Deus quòd esset bonũ; & factũ est vespere &
» mane dies quartus. Dixitq; etiam Deus, producant aquæ
» reptile animæ viuentis, & volatile super terram sub firma-
» mento cœli. creauitq; Deus cete grandia, & omnem animam
» viuentem atq; motabilem, quam produxerant aquæ in spe-
» cies suas, & omne volatile secundũ genus suum. Et vidit Deus
» quòd esset bonum, benedixitq; eis, dicens, crescite & multi
» plicamini, & replete aquas maris, auesq; multiplicentur su-
» per terram. Et factum est vespere & mane dies quintus: Di-
» xit quoq; Deus, producat terra animam viuentem in genere

suo

» suo; iumenta, & reptilia, & bestias terræ, secundum species
» suas; factumq; est ita. Et fecit Deus bestias terræ, iuxta spe
» cies suas, & iumenta, & omne reptile terræ in genere suo.
» Et vidit Deus quòd esset bonum, & ait: faciamus homi-
» nem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit pisci-
» bus maris, & volatilibus cœli, & bestijs, vniuersæq; terræ,
» omniq; reptili, quod mouetur in terra. Et creauit Deus homi
» nem ad imaginem & similitudinem suam; ad imaginem Dei
» creauit illum, masculum & fœminam creauit eos. Benedi-
» xitq; illis Deus, & ait, crescite & multiplicamini, & replete
» terram, & subiicite eam, & dominamini piscibus maris, &
» volatilibus cœli, & vniuersis animantibus, quę mouentur su-
» per terram. Dixitq; Deus, Ecce dedi vobis omnem her-
» bam afferentem semen super terram, & vniuersa ligna, quæ
» habent in semetipsis sementem generis sui, vt sint vobis in
» escam, & cunctis animantibus terræ, omniq; volucri cœli,
» & vniuersis, quæ mouentur in terra, & in quibus est anima
» viuens, vt habeant ad vescendum, & factum est ita. Viditq;
» Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, & factum est
» vespere & mane dies sextus.

Nihil magis controuertitur inter veteres Philosophos, quàm sit ne corporeus & aspectabilis mundus, principio temporis carens, fueritq; semper qualis nunc esse conspicitur itaq; semper fuerint, hæc Luna, hic Sol, hæc Astra, & aliæ omnes mundi partes, quæcunq; videntur esse incorruptibiles, reliquarum verò species, æterna vicissitudine, seruatæ sint, & nunc seruentur: an aliquando incęperit, cùm aliquando omnino non extiterit. rursum, an ab aliquo factus, incęperit, an per se ipsum casu constiterit. Atqui profectò, optimum id mihi esse videtur totius physicæ exordium, si quis velit resolutiuum tenere ordinem, qui discentium naturæ magis

se ac-

se accommodat, es petitionibus minus indiget, quia incipit a postremis, de quibus primum omnium naturaliter contingit dubitare. Nihil autem est, quod prius homines natura dociles. cùm primùm ex puerili ignoratione incipiunt emergere, dubitent, & per se ipsos dubitando contendant inuestigare; Deo arbitror, ita volente, quia nulla disquisitio citius fert in Dei optimi maximi, mundi scilicet opificis, cognitionem. Plato & Pythagoras, factum esse mundum hunc aliquando à Deo, censent. atq; à nullo alio, quàm ab ipsomet Deo, a quo factus est, posse ad interitum deduci; interiturum verò nunquam: sed Dei voluntate perseueraturum. ita tamen factum, vt non ex nihilo, sed ex rudi quadam materia, in qua sine ordine, omnia mundi huius exordia latitauerint. eam verò materiam factam esse nunquam, sed extitisse semper, & aliquando exornatam esse. Aristoteles vt nullus est futurus interitus mundi, ita nullum fuisse temporalem mundi ortum, sed ęternam quandam à prima causa emanationem, & dependentiam. Epicurus, cœpisse mundum, interiturumq; rursum, atq; vtrumq; sæpe, fortuitò, nunc coeuntibus aptè, nunc discedentibus corpusculis. Anaxagoras, temerario etiam congressu, sępe dissolutis, quæ ineptè coierant, aliquando aptè coniuncta esse corpuscula homogenea, bonasq; rerum formas non amplius dissolui, sed successiua generatione ęternùm seruari. Deus optimus maximus, in initio eorum, quos per eos, quos elegit in Prophetas, ad homines habuit sermones, nobis reuelat, mundum hunc a se factum esse, neq; extitisse semper. vt pijs iam hominibus dubitandi nullus relictus locus sit. Vt verò, naturalis etiam philosophia, & ipsa per sese humana mens, ad contemplandam Dei veritatem, suam exiguam conferat supellectilem, enitendum nobis est eorum, quæ in his libris videbuntur

ad eam

ad eam, aliqua ex parte, pertinere, naturales inuenire rationes. Præſtabo quod potero, certò ſciens, id ipſum, quantuncunq; erit, ab ipſo eſſe Deo. Sententiá Platonis, hoc ſolum diſſidet à veritate: quòd ponit materiam æternam, à qua ſit factus mundus temporalis. Cætera enim omnia vera ſunt, & rationi congruentia, mundum ſcilicet hunc factum eſſe à Deo, ac proinde à nulla alia cauſa diſſolui poſſe, quàm ab ipſo Deo, ab eo verò poſſe, vt factus eſt, corrumpi. Plato dicit diſſolui in ea, ex quibus eſt compactus: nos verò dicimus, poſſe à Deo in nihilum deduci, vt ex nihilo eſt factus. Itaq; in principio, id eſt, cùm nundum vllũ fuiſset tẽpus, neq; vlla rerũ corporearũ extitiſset, Deus, hoc eſt, prima cauſa, æterna, & immutabilis, fecit ex nihilo cœlum, & terram, hoc eſt, totũ hunc mũdi aſpectabilis, & corporalis, orbem; qui etiam in nihilum reduci, ab eodem Deo poſſet, ſeruabitur verò in æternum, eadem bonitate, qua factus eſt. Verùm, quandoquidem multas continet aſſertiones propoſitus ſermo, ſatius eſt ſigillatim diſputentur. Mundum hunc non eſſe ab ęterno, ſed incępiſſe aliquando, conſtare videtur poſſe. Nam eius ſunt partes duplices (de ſolis agitur hîc corporibus. ne de inſenſibilibus diſputatio [redacted]) quædam natura incorruptibiles, quæq; eodem numero perſiſtunt, ut cœleſtia corpora: quædam corruptibiles, & quæ ſimilium ſucceſſione ſeruantur, alioqui defecturæ, vt homines, equi, arbores, ac deniq; omnia, quæ intra cœlum oriuntur. Res corruptibiles non poſſunt ab æterno eſſe; ſunt verò neceſſariæ mundi partes: ergo neq; mundus omnino poteſt ab æterno eſſe. Propoſitio indicatur, quia res corruptibiles ſeruantur multitudine ſingularium ordine ſuccedentium: multitudo verò non poteſt eſſe infinita actu, ſed potentia; non poteſt ergo ea ſucceſſio ab æterno venire (poſſit verò ſi Deus velit in

ęter-

ęternum abire) nam nullum corruptibile poteſt durare niſi tempus finitum: ex finitis verò numero, & magnitudine, non poteſt conſtare niſi finitum; tempus verò ab ęterno veniens, neceſſariò fuiſſet infinitum. Ergo neceſſe eſſet, quodcunq; corruptibile venire ab infinitis numero ſimilibus. fuiſſet igitur infinitus numerus ſingularium. numerum verò infinitum eſſe actu, continet contradictionem; igitur fieri non poteſt, vt corruptibilium generatio veniat ab æterno. Vt verò in ęternum abeat, non repugnat, quia multitudo, adiectione finitorum, & ſi adiectio nunquam ceſſet, nunquam fit infinita, niſi potentia: hoc eſt, quod nunquam finiatur neque ceſſet adiectio: vt continuum poteſt diuidi diuiſione nunquam finienda; tamen congeſtione ſingulorum, nunquam poſſet eſſet congeſta multitudo infinita. Eadem ratione monſtratur, neque corpora cœleſtia ab æterno eſſe (niſi forte fuerunt æternùm quieſcentia, & cæperunt aliquando moueri) nam etſi neq; oriantur, neque intereant, mouentur ſemper ſucceſſiuis circuitionibus. adiectione verò circuitionum conſtat earum numerus: quare eſſet iam numerus infinitus. Itaq; conſtat poſſe dierum ſucceſſiua continuatione, ordinem durare in ęternum [illegible] ab æterno non poſſe; continetq; re vera contradictionem, æternum & principio carens eſſe, quod vnquam mutabile ſit. Sed forte quiſpiam monſtrationem non intelliget, & proteruiens dicet, non poſſe eſſe numerum certum & infinitum, tamen poſſe eſſe multitudinem incertam infinitam. aut rurſum, non poſse eſse infinitam multitudinem rerum ſimul exiſtentium, poſse tamen eſse ordine pręteritarum. Ob hanc enim cauſam, ſunt qui dicant, repugnare, mundum ab æterno eſse, & hominum animas immortales, timentes ſcilicet, ne infinitę iam animæ, æterna hominum generatione, collectæ ſint.

Sed

Sed hi debiliter admodum intelligunt, quam contradictionem contineat, numerũ esse infinitum. non enim refert, res, quarum est numerus, sint, an fuerint, nisi forte censent, ob id non posse esse eam rerum multitudinem infinitam, quòd non sit locus quo capiantur, aut quibus nutriantur cibi. certè repugnantia in ipsius numeri natura est; qui, si numerus est, non potest non esse numerabilis, par aut impar, atq; ob id finitus. neq; potest esse numerus, qui non fiat adiectione vnitatis maior. infinito verò nihil maius. neq; minus est numerus rerum præteritarum, quàm præsentium. verè enim idem est numerus dierum præsentis anni, & superioris. neq; verò locus est dicendi, multitudinem esse quæ non sit numerus. multitudo enim omnis diuisibilis, & quanta: quanta verò quantitate discreta: quantitas verò discreta, & numerus, eadem res est: quapropter, multitudo, & si mihi possit esse incerta & innumerabilis, simpliciter verò, & in sese nulla potest esse, nisi certa & numerabilis. Verũ propter imperitos, & proteruos, monstretur hoc idem, ducendo ad inconueniens. hæc enim ratio, facilius reuincit minus perspicaces. Pone contrarium, puta, ab æterno esse hunc Solem, & circa terram volutari, necesse est diem hodiernam ab infinitis diebus, ordine succedentibus, fluere. quapropter à superiorum dierum aliquibus, distabit hęc, tempus finitum, ab aliquibus, infinitum. nam si ab omnibus distaret finitum, totus ipse mundus habuisset initium: ab omnibus verò non distat infinitum (neq; enim ab hesterna) si igitur fuerunt dies á quibus hæc distat, infinitum tempus, ab illarum quacunq; incepit dierum numerus, qui additione vnitatum factus fuerit infinitus. quare si ab ea die cepisset fieri, ita vt singulis diebus pars proportionalis decederet, perfecta iam esset continui diuisio: si quidem facta esset diui-

sio infinita. atq; eadem ratione, qui ab hodierna die inciperet numerus aliquando esset euasurus infinitus, fieretq; infinitum ex finito additione finitorum: & esset infinitum inter duos fines, hanc scilicet diem, & illam à qua hęc distabat infinitum. Dices, non potest indicari dies, a qua hæc distaret infinitum. à te certè non possit. sed rogo, an fuerit aliqua? si enim nulla fuit, neq; mundus fuit ab æterno. sin autem fuit, ab illa incępit numerus. nam quęcunq; vnitas, quæ non est vltima, inchoat numerum. Dices, continent contradictionem hæc, atq; ob id non potest intelligi dies quidam, à quo hic distauerit infinitum. Certè si fuerunt plures; in multis non potuit non esse aliquis. quare si posito mundo ab æterno, fit necessariò vt plures dies fuerint, a quibus hic distet infinitum, & multis existentibus fit necessariò, vt eorum quiuis fuerit aliquis, à quo hic distet infinitum. & dato aliquo tali, sequuntur absurda, & contradictionem continentia, fit necessario, vt id quod primò ponebatur, puta mundum ab ęterno existere, contineat contradictionem, & censeatur impossibile. nam ob absurdum, quod colligitur, tolli debet qūod primum ponebatur, non quę fiebant. nam si concedis id quod accipiebatur, & tollis aliquid eorum quę fiebant, cogeris concedere duas assertiones contradicentes. quia non potes non concedere, quod fit ex eo quod admittis; quia verò hoc idem tollis, concedes oppositū, & contradicens. Mūdus igitur non potuit esse ab æterno. Sed hactenus processit monstratio ex corruptibilibus mundi partibus, aut saltem mutationes aliquas subeuntibus. Sed si quis affirmet ortus & interitus, atq; omnino omnes mutationes, aliquando incępisse, tamen fuisse ab æterno, & ante omnem mutationem, æterna cœlorum corpora, quiescentia, aut etiam corpora elementorum, ob

cœlorum quietem ab omni mutatione vacantia. itaque, præcipuas mundi partes, esse nunquam, moueri verò cępisse aliquando, atque inde cœpisse initium ortus & interitus: qui, inquam, ita diceret; nunquid conuinci posset? ~~posset certe, hac ratione.~~ Aut corpora illa, quæ ęternùm quieuerunt, fuerunt facta ab ęterno, aut omnino non fuerunt facta: neutrum verò esse potest verum: ergo neque omnino potuerunt esse ab æterno. Nam si facta omnino non sunt, fit vt sint per sese ab ęterno, & esse proprio existentia. Quapropter nullum illorum ab alio pendeat, aut alio posterius sit, sed per sese sint, & operentur ab æterno (cùm operatio procedat à cuiusq; rei natura, & proprio esse) quare nulla illis prior causa sit (si enim hæc effecta ab alio non sunt, non sit vlla eorum causa) quapropter mundus hic vniuersus, neq; vnus erit, neq, totus, neq; perfectus, cùm non pendeat totus ab vnica virtute & causa, neq; causę omnes, in vnam omnium primam, referantur: sed sint multæ mundi partes, à quibus non procedatur ad vllam aliam superiorem, & priorem. hoc verò fieri non potest. nam aut illæ partes habent aliquam naturam siue essentiam communem, aut omnino habent nihil commune. Ex adeo diuersis, vt nihil commune dicatur de illis, nulla ratione potest conflari vnum: nam neq; ordo esse potest inter omnino diuersa. ordo enim secundum aliquid commune est; dicimus enim inter Petrum & Franciscum ordinem quendam esse. iunioris, & senioris; quà Doctores sunt, quia hic antiquior, ille recentior est: & quà homines, quia hic iunior, ille senior; tamen quà Petrus homo, & Franciscus doctor; aut quà Petrus doctor, & Franciscus Burgensis, nullus ordo est, quia hominis, & doctoris: aut doctoris, & Burgensis, non est ulla communis ratio. si igitur dicas,

illas partes à nulla causa pendentes, neq; vlla posteriores, nihil habere commune, tollis omnino mundum, quo sublato, nihil est: nam mundus, neq; vnitate causæ primæ, neq; vnitate essentiæ, neq; ordinis, erit vnus. si verò nulla ratione vnus est, neq; est omnino, quia ens, & vnum, conuertibiliter dicuntur. Si eò velis procedere stupiditatis, vt conçedas mundum non esse ens, sed entia diuersa omnino, & æquiuocè dicta, mundum ponis rem omnium imperfectissimam; præterquam, quòd sensus ita dicere prohibet, cum vnica & omnium perfectissima totius figura, & partium positio, esse cernatur. Si verò concedis partes illas mundi habere aliquam essentiam communem, constat, quandoquidem non sunt omnino eadem, habere eas aliquid commune, & aliquid diuersum. Est autem quod commune vnum: quæ diuersa multa. illud ergo commune, prius erit illis omnibus diuersis: si quidem ex eo constant hęc. non ergo erant illæ partes, suo quęq; ordine, primæ causæ, sed pendebant illæ omnes ab aliqua priori causa, à qua data erat eis communis illa essentia. Nullatenus ergo fieri potest, quin corpora omnia facta sint. Si verò facta sunt, non certè ab ęterno tempore, sed aliquando. nam quod fit ex non ente fit, quod ergo factum, ex non ente est factum. Ergo antequam esset ens, fuit non ens, seu non fuit ens, non ergo fuit semper, & ab æterno ens, sed aliquando ens, aliquando non ens. quod enim semper fuit, nunquam est factum, quia quod fit non est. Neq; certè aliud est facere, quam ei quod non est, esse tribuere. Verùm hoc ita habere, hoc modo melius intelliges. Nemo dicet Solem nunc fieri à Deo, quia nunc Sol non fit. Si verò Sol ab ęterno est, nunquam fiebat, magis quam nunc fit, quia nunquam erat minus, quàm nunc est. nullo ergo modo potest esse ab æterno, quod

factum

factum est. Siquidem ergo satis monstratum est mundum esse factum, constat non esse ab ęterno, sed in principio temporis, simul scilicet cum corporibus incipiente motu, & cum motu nascente tempore. Itaq; in principio facta sunt cœlum & terra. Si verò facta sunt in principio, aut facta sunt à se ipsis sponte naturę orientia, aut ab alio: à se ipsis non potuerunt: quia quod facit, est actu, quod fit, non est actu. non magis ergo potest aliquid facere se ipsum, quam esse simul & non esse. superest facta esse ab alio. illud verò aliud, aut erat factum, aut ęternum. si factum, illud rursum fuerit factum ab alio, & illud ab alio, peruenietur ergo ad aliquod æternum, à quo sint facta omnia, aut ibitur in infinitum. Si permittis ire in infinitum, redibunt omnia argumenta, quibus monstrabatur non potuisse infinitas rerum generationes antecedere: ergo necesse est ponere ęternum aliquod, & primum, à quo facta sint omnia, quę facta sunt. illud verò quia ęternum, sit primum, quia primum, simplex, & vnum, quod verò eiusmodi, omnes homines Deum esse dicunt. Deus igitur est, qui in principio fecit cœlum & terram. Sed quo pacto fecit? Latini nolunt legere, fecit, sed creauit, significantes hoc verbo, fecisse ex nihilo. quod etiam ipsum, videtur mihi monstrari posse eisdem argumẽtis. nam si fecit ex aliquo, aut illud aliquid factum fuit, aut non: si factum fuit, rursum rogabo an ex nihilo, an ex aliquo: si ex aliquo, de illo rogabo rursum, ibiturq; iterum in infinitum, & redibunt argumenta numeri infiniti: sin aliquando cępit rerum fabrica ex nihilo, hoc est quod asseritur: si verò illud nunquam est factum, redeunt argumenta eadem quæ de incorruptibilibus mundi partibus proferebantur eisdem igitur argumentis, quibus indicauimus, mundum esse factum, indicatur factum esse ex nihilo. Adeo ridere lubet prestantissi

mos

mos illos Philosophos, qui ante mundi ortum, ponebant alij corpuscula, quæ in immenso spatio sine ordine voluta-rentur: alij hæc ipsa corpora, velut in conturbata miscel-la latitantia. quid hi faciebant lucri? vt scilicet mundus ab æterno fuisset deformis,& aliquando exornaretur. an minus est absurditatis & repugnantiæ, in infinita multitudine mo-tionum inordinatarum,quàm ordine succedentium, & in ęternitate corporis deformis, quàm pulchri? an non satius erat pulchrum ab ęterno ponere? nam perfectio & pulchritu do proprior est ipsi esse: imperfectio & deformitas, ipsi non esse. Ego certè hac in re laudo Aristotelem, quòd cum im-possibilitatem (vt ita dixerim) ęternorum motuum, & cor-porum, non præuiderit, maluit ab ęterno esse pulchram hanc mundi faciem, quàm aliquando ex ęterna deformita-te emersisse. oportuit verò ipsum æternitatem illam tempo-ris meditari, reperisset si quidem, vt neq; in corpore, neq; in loco (hæc enim ille demonstrauit) ita neq; in tempore infini tatem esse potuisse: si quidem est etiam tempus quantum, vt & corpus,& locus. si igitur omnia quanta finita, tempus quoq; totum finitum est,& erit. quare factus est aliquando mundus ex nihilo. Porrò fieri aliquid album, est fieri quale, fieri septipedale, est fieri quantum, huic loco accedere, est fieri hic, fieri verò hominem, aut equum, est fieri hoc: fie-ri mundum, est simpliciter fieri, aut fieri ens: quia neque est fieri hoc aut illud, neque quantum, neque quale, sed fieri simpliciter. vt ergo quale fit ex non tali, vt album ex non albo, quantum ex non tanto, vt tripedale ex non tripedali; sic, ex non hìc existente: velut Complutum ve-nit, qui erat Toleti: hoc aliquid, ex non hoc, vt homo ex non homine. ita necesse est fieri simpliciter, ex simpliciter non ente; atq; ita ex nihilo. respondebis fortasse Platonicè,

factum

factum esse mundum ex non ente simpliciter, non tamen proinde ex nihilo. Sed neq; hoc dici potest nam si ponis illud, ex quo mundus est factus, quodq; ab æterno erat, qualem materiam primam fingimus, ea ne intelligi quidem sine omni forma potest, nedum esse. Si enim ea, mera potentia, omni actu vacua, erat, non poterat existere actu (nulla enim existentia sine essentia est) sed potentia, potens virtute diuina educi ex nihilo, vt ex ea corporales formæ virtute naturali educerentur: interim tamen, nihil existeret, præter ipsum Deum, qui in principio fecit cœlum & terram, ex nulla materia. Sed quo pacto fecit? iubendo fieri. Hoc quoq; deridebant summi illi, & admirandi Philosophi, censentes Deum, velut fabrum quendam, aut figulum esse, neq; aliter, quam quædam contorquendo, quædam producendo, quædam pinsendo, & alia quędam machinando, sua opera effecisse: & quædam eorum per se, quædam per minores Deos. Verùm, si, vt monstratum est, fecit Deus omnia ex nihilo, constat, Deum ipsum per sese fecisse omnia, quia potentiæ infinitæ est ex nihilo facere, & ob id nulli finitæ virtuti poterat demandari. non potest verò esse virtus infinita nisi vnica, eaq; prima & summa. neq; enim in infinitis est maius. Si igitur fecit Deus ipse per sese omnia ex nihilo, non potuit facere aliter, quam iubendo: non enim educendo ex materia vlla, neq; aliquid machinando circa materiã, quę erat nulla: neq; erat quod operi repugnaret; neq; quæ se minus ductilem præstaret, materia, quam elaboraret. nihil aliud esse potuit, illud facere, quam ex sua infinita fœcunditate, bonitate, potentia, & sapientia infinita, quę in eo vnica & simplicissima res est, iubere, vt res fierent. esse autem primę causę fęcunditatem infinitam, Hoc est facultatem faciendi ex nihilo; neq; indigere, vt faciat, materia vlla; idq;

ponere

ponere, ob ipsius mundi integritatem & perfectionem, necessarium esse, in Physicis quęstionibus monstrauimus: neq; pigebit nunc repetere. Certè non est perfectus & pulcher mundus, nisi omne quod sit pulchrum, sit aliqua bonitas quę velit; & omne quod scibile, sit sapientia quæ sciat; & quod possibile potentia quę possit. Nam quà aliquid possibile non potuit, aut scibile ignorauit, aut pulchrum noluit, vel inuidit, mancum & imperfectum exierit opificium. ipsum verò pulchrum, aut scibile, nemo definit ad bonitatem volentis, aut scientiam scientis. Sed pulchrum est, quod rei cui accidit, ad propriam bonitatem obtinendam, perfectionem adiicit; & scibile, quod in sese habet principium, vnde sciri possit: igitur neq; possibile, quod simpliciter dicitur & non ad aliquid, definiri debet ad potentiam. sed simpliciter possibile, est illud, quo facto & posito, nulla repugnantia fit, aut contradictio. tunc enim res per se se fuerit impossibilis, cum in ipsa est (vt ita dicamus) impossibilitas. externum verò quiddam fuerit, si ob id solum dicatur impossibilis, quòd non sit causa quę possit facere. Oportet igitur sit in rebus causa aliqua, quæ possit, quidquid in se se repugnantiam nullam continet. At verò fieri ex nihilo, non est simpliciter impossibile, sed impossibile cuidam virtuti finitæ, puta naturali. qua virtute esse aliam superiorem, & potentiorem, non est impossibile. Si igitur esse aliam virtutem maiorem omni natura, quę possit facere ex nihilo, non est impossibile, est possibile. Si verò est possibile, est etiam necessarium. quia, vt Aristoteles acutissimè dicit. in ęternis idem est quod possibile & quod necessarium. necesse est igitur esse Deum, eumq; per sese fecisse in principio temporis cœlum & terram, iubendo vt ex nihilo fierent. neq; est quod quempiam perturbent aniles dubitatio-

bitationes, quid faceret Deus solus, in illa ęternitate otiosus? cur non fecerat hęc corpora multò antea? nam qui omnia habet intra se eminenter, nulla unquam re caret; qui sibi est sufficientissimus, nunquam est otiosus. Iam verò mundus si quidem factus est in principio temporis, cùm in ęternitate neq; sit prius neq; posterius, non potuit fieri antequam factus est, nisi ab ęterno fieret. fieri verò non potuit ab æterno, ob contradictionem, quam aperuimus. non est ergo quod queramur non esse factum antea. Sed relicta æternitate, accipies interrogationem à tempore, in quo est plus & minus, prius & posterius, rogabisq́;, cur vt est nunc mundus sex mille annorum, non est etiam decem mille, vt esset factus mundus quatuor millibus annorum, antequam factus est? ego te rursum rogo, an si ita esset factus, non esset hæc tua dubitatio? neq; rogares cur non esset factus prius? certè esset eadem. quid si centum mille nunc esset annorum mundus, vt aliquando erit, nisi intercipiatur tempus? esset certè eadem. quid si centies millenis mille? tunc quoq;. si igitur nisi ab ęterno fieret, non posset abesse hæc dubitatio; ab ęterno verò fieri non potuit, ad quem potius pertineret momentum creationis indefinitum definire, ad te qui dubitas, an ad Deum qui fecit? meritò ergo fecit in principio. idq́ue temporis principium fuit, cum ipso creationis. Videri possit, verbum illud, creare, non habere eam vim, quam diximus, ò sed esse vtcunq; facere. si quidem dicitur, creauit Deus hominem. at verò non fecit eum ex nihilo, sed ex limo terræ. sed neq; alia viuentia fecit nisi ex terra, aut aqua. Diuus Augustinus censet, omnia esse creata simul eodem momento, seu in eodem nunc; illam verò partitionem dierum, nō significare partes temporis, sed distinctionem, & gradus quosdam naturæ rerum: atq; factum esse hominem ex terra,

non actu præexistente, sed existente potentia in ipso. velut quiuis dicitur nostrum, verè factus ex quatuor elementis, tametsi nulla terra, aut aqua, erat actu id, ex quo facti sumus, sed semen & sanguis. Itaq; vt vnico intuitu tota facies, & eius omnes partes, in speculo exprimuntur, ita vnica Iussione Dei, constitisse totam hanc corpoream molem, & in ea refulsisse illum diuinitatis fulgorem, quem vocamus naturam. cęterùm quia non omnes sancti hoc ita intelligunt, alia responsione est opus. De verbo, creare, ego ita censeo, creare duplex esse, alterum & præcipuum, ex nihilo facere: alterum sine materiæ dispositione facere. nam substantia non videtur aliter fieri posse, quam generatione, aut creatione. generatio verò non est nisi in materia disposita, quæ igitur sine materiæ dispositione est, creatio vocari debet. Quapropter siue ex nihilo omnia, siue ex nihilo quędam, quędam ex materia non disposita, sed iubendo fecit, omnium est Deus effector & creator. Fecit verò Deus, omnia quæ fecit, valdè bona, id est, suis singula formis perfecta: quia ipse valde bonus est: & bonus omnia vult bona esse: quia nulla vnquam de re inuidia tangitur. voluit ergo omnia fieri valde bona, quoniam bonus; sciuit verò quęcunq; voluit; & potuit quęcunq; sciuit & voluit, quia vt est summè bonus, ita & summè sapiens & potens. Tria igitur sunt omnium rerum principia; potentia, sapientia, & bonitas, quæ in prima causa vnicum, & idem principium est. Innumera alia continet præscriptum caput, de quibus, quia scio non posse me pro dignitate dicere, tacere malo, ac relinquere enarranda Theologis, quibus dedit Deus, in hoc sanctarum scripturarum paradiso liberius versari. Apponam verò quam mihi Deus dederit, sex dierum enarrationem, hinc capto initio.

„ Vidit

» Vidit (inquit) Deus quod esset bonum, & ait, germinet ter-
» ra herbam virentem, & facientem semen, & lignum po-
» miferum, faciens fructum iuxta genus suum, cuius semen
» in semetipso sit super terram, & factum est ita. & protu-
» lit terra herbam virentem, & facientem semen iuxta ge-
» nus suum, lignumq; faciens fructum, & habens vnum-
» quodque sementem iuxta speciem suam.

Videtur his verbis significari, nullam omnino esse herbam, neque plantam, quæ semen nõ proferat: siquidem omnia quę terra producit, videntur esse creata à Deo. at verò nihil videtur Deus iussisse vt germinaret terra, præter ea quę semẽ proferunt. omnia ergo quæ terra germinat, semen proferunt. at verò videtur, huic assertioni experimentum repugnare: siquidem in arboribus Salix, Vlmus, Populus, & Fraxinus, & huiusmodi aliæ, nullum videntur habere semen. minutulę & annuæ herbulæ, quibus prata omnia conuestiuntur, sponte nascuntur sine vllo semine, & fungorum omnia genera, qui & ipsi nutrimentum & ortum ex terra capiunt. filici etiam nullus flos, nullus fructus est, teste Dioscoride, sine quibus semen nullum esse possit. Quid ergo, an hæc non sunt creata à Deo? certè creata sunt omnia à Deo, sed vt arbitror (nisi tamen aliter sancta censet Ecclesia, ita enim facile assentiar) non omnia eodem modo. nam rerum, quę ortui & interitui sunt obnoxiæ, quædam non aliter generari possint, quàm à suo simili: vt homo ab homine: equus ab equo; quædam vero dissimilium causarum concursu generantur per accidens, vt quę generantur per putrescentiam, aut etiã per concoctionem, aut per alterationes quasdam. quarum rerum generationes, non tàm referuntur in vllam facientem causam, quæ proxima sit, quàm in materiæ dispositionem. velut aurum non gignitur ab auro, aut argentum ab

argento, aut omnino metallorum vllum ab eiusdem speciei alio: neq; lapis ullus à lapide. his enim rebus nulla seminalis virtus est, vt neq; vllis earũ, quę vegetabilem non habent naturam. Plantarum etiam & animalium multis accidit, vt per accidens, neq; à sui similibus generentur. atque in vtrisq; (plantis inquam & animalibus) est triplex differentia. quædam enim (quę scilicet sunt perfectissima) non aliter quàm per se, & à sibi similibus generari possunt, vt homo, equus, bos, & elephas, & nux, prunus, & palma, & pomifera omnia: quędam (quę scilicet sunt vilissima) semper generantur per accidens; vt pediculi, & vermes, & fungi, & alga. quędam sunt inter hæc, perfectione etiam media, quę cùm à similibus, & seminali vi generentur, sponte etiam nasci possunt; vt mures, qui habent vtranq; generationem, & vesparum, & locustarum, ac scarabeorum genera. Herbas etiam aliquas, earum quę semen afferunt, sponte nasci, ac sine semine posse, omnes existimant, inde capto argumento, quod quibusdam in terris, visę sint denuò, atque vbi nullę unquam tales fuerint innasci. velut Theophrastus, cap. 5. primi, de caussis plantarum, narrat, laserem aliquando in Apturea ortum esse ex imbre quodam crasso, cùm in ea mundi parte fuisset nunquam: atq; ibidem, siluam quandam ingentem prosiluisse aliquando, vbi nulla antea fuisset. quanquã nõ desunt, qui horum etiam euentuum quærunt seminalem caussam, velut Anaxagoras, qui censet ipsum aerem deferre ex alijs in alia loca semina, hincq; fieri, vt hominibus id non sentientibus, fiant generationes quędam alicubi, quę videantur esse spontaneę, cùm tamen non sint. alij causantur inundationes confluxusq; aquarum, dicentes amnium diggressionibus fieri, vt semina ex alijs in alias partes deferantur. Sed & si hæc non ineptè dicantur, mihi videtur multo probabilius

babilius, ſi quidem in animalium genere ſunt nonnulla, quę vtrunq; habent ortum, eſſe in plantis quàm plurimas. nam ex ſemine ſolùm poſſe conſiſtere, neque vllum habere accidentalem ortum; perfectioni tribuitur. at verò genus animalium perfectius multo, quàm plantarum eſt. plantæ ergo plures habent naſcendi modos, neq; tam tenentur conditione naſcendi ex ſemine, quàm animalia. quod rurſus vel hoc argumento conſtat, quòd animalia perfecta, non aliter quàm ex ſemine naſci poſſunt; plantę verò etiam hę, quæ maximè ſemen proferunt, naſcuntur etiam inſitione, & plantatione, & germinatione, ſuntq; illis omnes hę productiones per ſe. itaq; non eſt quòd videatur inopinabile, plantas plęraſq; earum, quæ ex ſemine naſcuntur, naſci poſſe ſpontè ex terræ & aquæ fœcunditate ſolùm, cùm id accidere videamus animalium non paucis. quin potius exiſtimo, quæ omni careant ſemine, eſſe perpaucas: quæ poſſint ſpontè naſci quàm plurimas. nam, vt Theophraſtus rectè cenſet, latitare potius quàm non eſſe ſeminis naturam, eſt arbitrandum. velut in thimo eſt ſemen, quod ſenſu percipi nequit, & in ſalice, & vlmo, & eiuſmodi alijs. ſunt etiam quibus ſeminalis vis eſt in lachryma, vt iridi. atq; generatim, vt Theophraſtus inquit, ea facilius, atque ex minori principio valent generari, quæ imperfectiora ſunt. quamquam ergo veriſimile ſit, quàm plurimas, & herbas & arbores, quæ carere videantur, habere ſemina, vt de ſalice, & vlmo, dicebamus: non tamē proinde negandum, eſſe multas, quæ omnino non habeant, & nonnullas earum, quæ habent, ſponte etiam oriri poſſe: cum illa triplex naſcendi differentia notetur in animalibus, quæ genere quidem ſunt perfectiora. ex dictis conſtat, res quaſdam eſſe, quibus (niſi illas Deus in illo mundi exordio feciſſet) neceſſariò eſſet ſemper mundus cariturus

riturus aliàs verò, quæ, & si à principio factæ non essent, possent deinceps, ex ipsis mundi elementis, naturaliter oriri. Nam elementorum, si vel vnum tollas, necesse tolli omnia, ac cum illis etiam concreta corpora. quia cum primæ contrarietates, primò insint elementis, sintq; ipsę elementorũ naturæ, sublatis elementis, tolerentur cõtrarietates primæ. atq; his sublatis, tollerentur rerum omnium generationes. cùm hę omnes agantur per alterationes mutuas, quę nascuntur a contrarietatibus. quòd verò sublato eorum quocunq;, necesse sit tolli omnia elementa, constat: quoniam si frigus omnino non est, neq; calor sit. siquidem, si calfactio nulla esse potest, neq; calor omnino est. at verò si omnino non est frigus, neq; calfactio vlla est: neq; refrigeratio, nisi calor: si quidem omnes contrarij motus, sunt inter eosdem terminos, contrario modo: vt calfactio à frigido in calidum; refrigeratio à calido in frigidum. Necesse est igitur, quocunque eorum sublato, alterum tolli. eadem ratio est humidi & sicci. Porrò hę duę contrarietates, calidi & frigidi: humidi & sicci, relationem quandam habent ad sese, sunt enim primæ actiuæ, secundæ passiuæ. quapropter vtręq; sine alijs, ad generationes rerum essent otiosæ & inutiles. omnes ergo necesse est, in mundi exordio extiterint: quare, & prima corpora, quorum primæ illæ, seu virtutes, seu qualitates, sunt. necessariò ergo si modo futurus erat mundus, creata fuerint in initio elementa. quo autem modo, postea dicemus. Iam verò cœlestia corpora multo magis, & propter se se; & propter alias mundi partes. propter sese; quandoquidem nisi diuina virtute essent in initio creata, cum nullum habeant ortum aut interitum naturalem, nunquam deinceps oriri possent: propter alia verò, quoniam cum omnis aliarum rerum virtus ab illis gubernetur, nullæ prorsus naturalium

turalium mutationum sine illis esse possent. Necesse etiam est, fecerit Deus ab initio ea omnia animalia, atq; omnino viuentia, quæ ex solo semine, aut germinatione generationem habent. nisi enim in initio diuina virtute essent facta, nunquam deinceps oriri possent. vt neq; modò, si omnes homines, aut equi, aut leones morerētur, esset vnde rursus oriri possent. nimirum non habent aliam generationem quàm ex semine. Ita etiam arbitror, si nuces omnes, cum toto nucum semine, perirent, mundus esset in posterum ea planta cariturus. at verò metalla, & lapides, & ea, siue animantia, siue plantas, quę putrescentia quadam generari possunt, non par necessitas est, vt Deus fecerit ab initio: possent enim ipsa postea, ex rebus alijs naturaliter oriri. velut nunc gignūtur mures & vermes, vbi nulli antea fuerint, atq; metallum quodcunq;, solis virtute, gignitur ex terra & aqua. quapropter, ne mundus his careret, minus videtur necessarium fuisse, vt Deus creandi vim apponeret, cum naturalis esset futura satis. atqui fortasse propositæ dubitationi iam respondimus, atq; ob hanc causam, non simpliciter dixit Deus, producat terra herbam virentem, sed virentem, & facientē semen, & lignum pomiferū faciens fructū iuxta genus suum: ac repetijt, cuius semē in semetipso sit super terrā, hoc est, quod non aliter oriri ex terra possit, quàm ex suo semine. fortasse etiam hanc ob causam, in tota mundi creatione, nulla fossilium, neq; gēmarum, facta mentio est, sed tantum elementarium corporum, & cœlestium, & animalium natantium, & volantium, & terrestrium, & plantarum, quarum semen in semetipsis sit super terram, ac postremò hominis. quasi ex in initio creatis, reliqua essent naturaliter eruptura. neq; verò huic sententiæ repugnat, quod 18. cap. Ecclesiastici dicitur, Deus qui semper est fecit om-

nia simul.verè enim fecit omnia simul in illo mundi initio, non tamen omnia eodem modo, sed alia quidem ipsa per se se,alia in suis principijs. Extiterunt à principio omnes rerum formæ, aliæ quidem actu, aliæ potentia. quoniam iam inde omnes,aut erant actu, aut poterant naturaliter oriri. neq; quidem hoc durum videri cuipiam debet, quod in quibusdam exemplis videtur posse demonstrari. cùm enim sint quædam animalcula, quæ non aliam, quam ex hominis morbis,ac excrementis, generationem habent,vt pediculi,lentes,& acarus, animalculum inquam illud omnium minimum, quod scabiei est initium (aratorem vocant vulgò, & vulgares chirurgi syronem) & lumbrici,tam lati,quàm rotundi, & ascarides vocati,& quædam alia animalcula innominata, quæ in quibusdam abscessibus, & in ossium carie reperta sunt, constat ea ab initio non extitisse: cùm Adamus sine vllo morbo creatus à Deo sit, atque adeo perstiterit vsq; dum peccauit. quòd perfecta iam mundi creatione,euenit.Itaque res quasdam vilissimas, & quæ putrescentia tantùm fiunt, cuiusmodi quæ dicta sunt animalcula, & algam, quæ putrescente aqua in lacunis gignitur,queq; sordes potius dicuntur quã res,vt inquit Arist. non dubito post exactam mundi creationẽ pullulasse. an verò res aliæ, quæ adeo viles non sunt, poterant tamen naturaliter oriri,vt metalla, lapides, & viuentia, quæ vtrunque ortum habent,ex semine inquam,& spontaneum, intra sex primos dies ornandi mundi gratia extiterint, an non, sed postea orta sint: haud habeo quòd affirmem. Illud tamen mihi videtur probabilissimum,ea si in ipso mundi initio extiterunt, nõ tam creatione,quàm properata generatione esse facta. nam receptissimum est illud Philosophorum axioma,naturam (multo magis Deum) nihil frustra facere. frustra vero apponeretur creatio, vbi generatio naturalis esset satis. poterat verò Deus optimus

mus Maximus, exornandi statim, ac perficiendi mundi gratia, earum omnium rerum ortum, alioqui naturalem, properare adeo, vt statim erumperent, cum creandis, & si non eodem ortus genere. neque verò proinde non esset ille naturalis ortus, quia aucta celeritas non mutat speciem motus. si enim lapis descenderet, eadem celeritate qua sol fertur, aut etiam prima sphęra, celeritas quidem illa, maior esset quàm pro lapidis natura, motus verò nihilominus naturalis. vt ergo tria rerum genera esse diximus, ita nunc tria earum initia ponimus. quædam enim initio creata esse, factaq; ex nihilo aut sine materiæ dispositione: quædam postea succreuisse; quædam, inter hæc, extitisse quidem in initio: ortu tamen naturali. Moses verò ea tantùm videtur narrasse, quæ primo modo extiterũt, creata scilicet per sese, ac non solùm per sua principia. nam primo die fecit elementorum corpora, & lucem. secundo fecit firmamentum, hoc est corpus illud [redacted] cœleste, quod constat multis orbibus: tertio separauit aquam à terra, colligensque aquam in locum vnum fecit maria, terraque detecta creauit omne genus plantarum, quæ ex semine habent generationem: quarto fecit, Solẽ, Lunam, & Stellas, & posuit in firmamento (ex eadem, arbitror, firmamenti substantia, non aliter ac hominem fecit ex terra) quinto fecit animalia omnia, natatilia & volatilia: sexto terrestria, cum quibus & hominem. At verò præter hæc, cõstat esse in mundo res quàm plurimas, quæ intra sex primos dies non extiterunt. vinum enim non esset, cum nulla antecessit vindemia: neque oleum, cum nondum tusæ oliuę: neque mel, cum nondum apes mellificassent. nimirum hæc, & huiusmodi alia, creata sunt in suis principijs, ex quibus deinceps orta naturaliter sunt, vt etiam ex terra & aqua, fouentibus ea cœlestibus corporibus, aut intra ipsos sex dies, aut postea, orta sunt metalla, & lapides, &

bitumina, & herbæ sponte nascentes, ac denique alia omnia, quæ non habent seminalem ortum, neque fiunt à similibus, sed concursione aliarum causarum, per accidens, producuntur. Videtur neque ignis facta esse, in hac narratione, mentio. quapropter existimare videtur quispiam posse, ne omnia quidem elementa facta esse in illo mundi exordio, sed tria tantùm, ignem verò postea, concursione aliarum causarum, ortum esse. Iuuabit hanc opinionem antiquitas, quæ, vt aliarum rerum quam plurium, ita etiam huius, quærit inuentorem, quasi ignis non sit à principio in rebus, sed alicuius hominis industria, postmodum factus: scilicet, vt & vinum. Plinius narrat, ignem è silice, primum inuentum esse à Pyrode, Cilicis filio: idem autor affirmat, primum esse inuentum in Pyrpile. Si igitur inuentum hominum ignis est, non videtur à principio mundi extitisse. sed quo pacto potuit hic mundus constare, præstantissimo & efficacissimo carens elemento? Cũ sint duę mũdi partes, altera humilior ac imperfectior, corporibus constans ortui & interitui obnoxijs: altera sublimior ac perfectior, cõstans corporibus incorruptibilibus. humiliorem & ignobiliorem, oportuit primò fieri, quasi fundamentum, & mundi exordium. natura enim ita comparatum est, vt principia sint viliora, atque ad perfectiora, in cuiusuis rei opificio, procedatur. atque illam quidem, oportuit primo fieri impolitam & incultam, postea exornari. ita enim & natura & ars procedit, ab obscuris quibusdam & rudibus delineamentis, ad exactiorem formam. neq; verò non est hoc optimũ argumentum: nam vt ars naturam imitatur, ita natura diuinitatem, à qua fluxit. vt ergo artificialia opera imitantur naturalia, ita est rationi consonum, naturalia imitari diuina opificiá. Quapropter ex eo ordine, quem rerum natura tenet, rationem diuini opificij volentes inuestigarę, haud quaquam errabimus.

rabimus:ipse enim Deus est naturę parens. Proinde primo die, facta est tota generabilium & corruptibilium sphęra, constans elementorum corporibus, terra inquam, aqua, aëre, & igne: illis verò, neque puris, & syncerissimas naturas retinentibus, neque seorsum positis, & ordine collocatis, neque illustratis vllo cœlesti lumine, sed intra obscurum aërem aqua & terra permistis, atque intra hæc omnia, igne inuisibiliter incluso, qui inter cætera, ~~fouebat~~ aquas, reddebat~~que~~ fluxiles, ne frigore concrescerent, moxque, ac Cahos hoc extitit, fecit Deus lucem, per quam reddita sunt corpora illa aspectabilia, factusque est dies primus. verùm vt hæc distinctius eloquamur, oportet quædam, de elementorum naturis, enarremus. Elementa prima, principijs rerum naturalium, materiæ inquam & formæ, à Deo proxima sunt, vt per sese, & omni mistione vacantia, nullibi munda sint, aut fuerint vnquam, aut etiam esse possint. nam cum eorum naturæ definiantur per summas qualitates, & consistentia corporis, misturam quandam desideret, & contrarij misturam, quia mera humiditas nullam consistentiam haberet, mera siccitas nullam cōpactionem & continuitatem, nihil penitus syncerum existere in corporibus potest. Quapropter elementa prima intelliguntur, definitis seorsum eorum naturis, suntque potentia in rebus concretis, actu verò nullibi. quod quia intellexit Galenus, in com. primi de natura humana, elementis primis nullas formas substantiales attribuit, sed pro his, qualitates primas, affirmans ea constare ex materia prima, & calore, frigore, humore, aut siccitate, aut harum binis qualitatibus. itaque terra hæc quam incolimus, & aqua qua vtimur, aërque quem inspiramus, elementa mera non sunt, sed corpora, simplicissima eorum, quæ extant, & proxima elementorum naturis. quo factum est, vt eorum nomina dentur ipsis elementis, quę men-

te potius intelliguntur, quam re vera subsistunt. aut certè, si simplicium elementorum sunt illa nomina; priora hæc corpora, quæ videmus, non sunt appellanda hæc, sed, vt Plato dicit in Timeo, talia. nimirum non terra, sed terreum corpus: non aqua, sed aqueum: ita & aëreum, & igneum. ridiculum enim quod quidam pueriles Philosophi affirmant, oportere, vt quodcunque elementum sit alicubi purum, in proprijs scilicet regionibus. Vbi enim talis sit aqua? an in mari, vbi salsissima, & piscibus scatens? Elementa itaque prima, potentià sunt in corporibus, actu nusquam. neque verò expedit: ob concreta enim sunt illa necessaria: per se se nihil esset inutilius. Verùm & si elementa actu non sint, maximè viget eorum natura in his elementis, quibus vtimur, terra inquā, aqua, aëre, & igne, quę ordinem eum amant naturaliter, vt sint crassa sub tenuibus. atque proinde, sicubi confusa ac conturbata sunt, mox in imum mergitur terra, aërque emergit, & interfluit aqua. Ignis quoque, vt maximè communis Philosophorum opinio fert, effertur naturaliter in supremum locum, atq; proinde proximum cœlo locum tenet: aut, vt ego existimo, is solus inter omnia corpora, nullum potius locum præ alio amat, neque in vllum fertur, nisi per accidens, motu materiæ, quam occupat, aut tractus à lumine (ab hoc enim naturaliter trahitur) sed velut quædam mundani huius corporis anima, totum occupat, permeans per omnia, vt omnia fœcundet, ac quodammodo viuificet. Nam cum omnes naturales ortus agantur concoctione quadam, quod caloris est opus, constat sine eo omnia futura sterilia: aquam præcipuè, quæ ab omnibus ferè Philosophis censetur esse primum frigidorum. vt verò ortus tribuuntur calori, vt efficienti causæ, ita tribuuntur humiditati crassiori, qualis aquea est, vt materiæ. atque hac ratione efficitur, vt aqua ob humiditatem crassam, qua abundat, sit

dat, sit velut mater omnis generationis: ignis verò pater per calorem. Rerum ergo generationes, maximè adscribi debent aquæ ab igne fœcundatæ. ita fit, vt nisi hæc duo adhibeantur principia, omnia sterilescant: velut terra, nisi irrigetur primum, ac deinde concalescat. Ipsum quoque mare, quod omnium mundi partium est fœcundissimum, vt mirabilis rerum, tam viuentium, quàm vita carentium, quæ in eo gignuntur, differentia indicat, si calore destitueretur, futurum esset penitus generationi ineptum, & cōcretum frigore. quin & tota mundi aqua, nisi, à quo concalescit, igne funderetur, futura esset glacies. Si enim primum frigidorum esse rectè dicitur, nulla frigiditas potest illi esse præter naturam. videmus verò eam aliquando concrescere frigore: haberet ergo id secundum naturam semper, nisi aliquid accederet, quod funderet. quid verò aliud potius sit quam ignis, qui caloris omnis principium cum sit, fouet, atque fœcundat, facitque, animalium & aliarum rerum ortui & conseruationi, idoneam? at qui consentaneum est censere, aquam per hyemem, absentia ignis potius concrescere, quàm præsentia frigidi aëris, vt putant, qui aërem statuunt primum frigidorum. verùm in eam, adeo dissidentem à communi sensu opinionem incidunt, quia hanc ignis, per res omnes delationem non assecuti. Ignis itaque per omnia permeat, alimentum ab illis accipiens (quia sunt illi omnia substrata vt materia, vt mirus dixit Aristoteles) aquæ verò ab eo accipiunt colorem genitalem, & motum, ac fluxilitatem. Itaque igne fouente & incubante aquas, rerum omnium aguntur generationes. Hæc verò disertissimè docuit Hippocrates libro primo de dieta his verbis. constituuntur quidem igitur tum animantia omnia alia, tum homo ipse, ex duobus, differentibus quidem facultate, concordibus verò & commodis vsu, igne inquam & aqua. hæc

„ autem ambo simul sufficientia sunt, tum alijs omnibus, tùm
„ mutuo sibi ipsis. vtrunuis verò seorsum, neque sibi ipsi, neque
„ vlli alteri sufficiens est. vim igitur ac facultatem vtrunque ip-
„ sorum talem habet. ignis enim omnia per omnia mouere po-
„ test; aqua verò omnia per omnia nutrire. particulatim verò
„ vtrunque superat & superatur (hoc est pugnant mutuo in-
„ ter se, vtroque eorum partim vincente, partim victo) ad sum-
„ mum ac minimum quantum eius fieri potest, (hoc est plus
„ aut minus, vt quodcunque eorum potest.) neutrum enim su-
„ perare penitus potest. hanc ob causam sanè, igni quidem, vbi
„ ad extremitatem aquæ peruenerit (hoc est vbi penitus con-
„ sumpta humiditas est) deficit alimentum (ita euanescit ignis
„ cum ventum est ad cineres) euertitur igitur eo, vnde nutri-
„ ri potest (hoc est serpit in alias materias, quærens alimen-
„ tum) aqua verò vbi ad extremitatem ignis peruenit (hoc est
vbi penitus exclusit ignem) deficit motus (quia concrescit in
glaciem, fitque immobilis). vides quàm disertè Hippocra-
tes dicat, aquam accipere fluxilitatem, motum, ac fœcundita-
tem ab igne; ignē verò ipsum ferri per omnia, atque ali-
mentum ex omnium humiditate capere, & generationes om-
nes his duobus principijs attribui [redacted] est enim tenuissimus,
& visum ac omnino sensum fugiens, nisi cùm, ob materiæ,
quam occupat, densitatem, apparet, vt in ignito carbone, &
fumo ardente. In his enim ipsis, cum rarescunt, disparet, vt
cùm dissipatur fumus. contrà, cum eius ignis, qui intra nu-
bem

bem inuiſibilis continebatur, circunſtanti frigore denſatur materia, is emicat, abiens in fulgur, aut etiam fulmen. itaque eſt tenuiſſima quædam & inſenſibilis ſubſtantia, vt quædam eorum anima, per alia permeans, neque apparens, niſi cum denſatur cum materia. hanc ſubſtantiam à principio fecit Deus. cùm verò multo tempore homines igne non indigerent ſenſibili, vtpotè neque carnibus veſcentes, neq; fructus aſſantes aut elixantes, eo caruerunt, vſque dum inuenirent rationem retinendi eius in materia denſa, in qua apparet, fieretque vtenſilis. [redacted] ſed quia Phyſici nunquam acquieſcunt vllis dogmatis, ſine monſtratione, hanc adhibeamus oportet, quo ad noſtra fieri poſſit, indicemusque, ignem, nõ habere vllam regionem, in quam ſeorſum feratur, ſeparatus ab alijs corporibus. Primum quidem illa, quam Hippocrates adhibuit, non leuis eſt, procedit enim ab experimento. ſiquidem videmus nullibi ignem manere, niſi illi ſuppetat materia vnde alatur, eaque conſumpta ſtatim deficere, vt diſſipato fumo & conſumpto oleo, flãmam; ſiccatis vſque ad cineres lignis, prunas. at verò in ſua regione ſeorſum ab alijs omnibus poſitus, omni alimento eſſet deſtitutus. ſed ex motu eius corporis, multo euidenti us monſtratur, quod propoſitum eſt. ſi enim ſupremum appeteret locum, in eum ferretur naturaliter. ſi autem ferretur, efferret etiam ſecum alia, quæcunque ei eſſent agglutina-

tinata: atque vt lignum, quod ob naturalem raritatem, aëris nonnihil habet inclusum, ascendit per aquam, ita etiam quod ignitum esset, ascenderet per aërem (tanto enim læuior esset ignis aëre, quanto aër aqua) at verò non ita fit: euolarent enim ex prunarijs aut foco prunæ omnes: vt scilicet magnæ etiam trabes emergunt è profundissimo flumine: tantum autem abest, vt quæ sunt imbuta igne, euolent, vt ne tantillum illis ignis ponderis detrahat. frustum enim ferri aut lapidis ignitum, non minus deprimit lancem quàm frigens, nisi quid substantiæ decisum illi sit, dum vreretur. non ergo ignis sursum potius fertur quàm deorsum, sed materiam, sequitur, atque cum densis, lapillis, ferro, aut carbonibus, descendit: cum exhalatione ignita, qui fumus ardens est, ascendit; comparet verò dum densam [illegible] materiam, ea extenuata, aut dissipata, disparet. sed & ex vsu, in quem res omnes naturales semper diriguntur, constare videtur posse, quod asserimus. quem enim rebus vsum præstaret ignis, supremam mundi regionem tenens, seiunctus à reliquis corporibus? non enim calorem, cum media regio frigidior quàm infima esse cognoscatur, actiones verò naturales contingant per medium: sine calore verò nihil præstare possit. at verò permeans per alia omnia, calfacit, &, vt dictum est, liquat, fundit, ac mouet: quædam alia densat, concoquit, atque ad ortum deducit, atque in humoribus quos elaborat, omnis naturalis ortus parens est. At dices, id me falsò igneo calori tribuere, quod sit solaris; igneum enim, potius vrere, ac per siccitatem in marcorem trahere omnia, & interitum. Ita est sanè, solaris calor est qui hæc præstat, ipse verò solaris calor, nihil est aliud quàm calor ignis, solis fulgore, quo naturaliter trahitur, vt ita dixerim, modificatus. nam sol, cum sit corpus incorruptibile, necessariò sit expers qualitatum corruptiuo-

ruptiuarum, caloris, inquam, frigoris, humoris, ac siccita-[illegible] possit ergo calfacere, nisi per aliud, & accidente quodam. Quid verò sic illu[illegible] calorem [illegible] potiusquam, quod à Philosophis omnibus statuitur, per se, ac primo calidum? Si enim [illegible] verò quòd primò ac per se, necesse est causam caloris illius, ad hunc referri. est verò hoc ipsius etiam ignis naturæ valde congruens. Cùm enim inter elementaria corpora, igneum solum cœlestem imitetur fulgorem: ipsum verò ita, vt plurimi veterum Philosophorum, ob eam similitudinem, astra ignea esse suspicati sint, fit valde consentaneum, vt similitudinis illius causa, facilè trahatur ignis cœlesti lumine: quod etiam vestigium quoddam, diuinitatis eius corporis, est. Maxima ergo ignis pars, cum lumine Solis circa terram voluitur, comitaturque circumeuntem diem. quod, indicant illa verba capitis primi Ecclesiastes. Oritur Sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibique renascens, gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. lustrans vniuersa in circuitu, pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. His verbis apertè dicitur, spiritum illum, quē indicatum est esse ignem, circuire simul cum ipso Sole: nam nomine spiritus, non est verisimile, vocari Solem ipsum. nam præterquam quòd esset repetitio inutilis, vocari ita non potest: nam neque quod tenuis, neque quod inuisibilis, neque quod animatus & viuens, cùm nihil horum sit. circuit itaque ignis, vt ipse Sol, estque eius comes. Quo fit, vt dies, atque omnino lux omnis, calida: nox, atque omnino tenebrę, frigidæ sint. hic ipse igitur est solaris calor, qui cùm ad materiam accedit moderatus, coquit, ac nutrit: alioqui, si copiosus, atque destitutus humore accedit, etiam vrit; vt non raro messes, ante tempus, ob pluuiæ inopiam, & defectum ete-

siarum. Vnde rursum constat, non esse aliam diuinitatem solari calori, sed eundem penitus esse & igneum. [redacted] est verò ignis symbolum diuini amoris, qui Deus ipse est. vnde sublimior alius, qui ad me non spectat, nascitur sensus. His positis, ad enarrationem primæ diei, videmur iam posse accedere. In principio, hoc est in ipso temporis initio, creauit (hoc est fecit de nouo ex nullis præexistentibus) cœlum & terram. cœli nomen, tum in tota scriptura diuina, tum in hoc ipso capite, significat aërem, aut incorruptibile illud & maximum corpus, quod superstat. Constat verò, siquidem dicitur, dominamini piscibus maris & volatilibus cœli. non sunt autem volatilia, nisi in aëre. & iterum, vocauit Deus firmamentum cœlum. Firmamentum verò non est aër, sed firmum illud, æternum, & stabile corpus, in quo posuit Deus duo luminaria, & stellas omnes. cùm autem duo hæc significare possit ea vox, in narratione diei primæ significat aërem, quia firmamentum fecit Deus in die secunda. Fecit itaque Deus in prima die aërem & terram, vt verò insinuet, non hæc duo solùm elementa facta esse in illa die, neque hæc ante alia, sed quatuor corpora simul, velut vnum Cahos: addit, Erat autem terra inanis & vacua, & tenebræ super faciem abyssi, hoc est, aquarum: [redacted] itaque cum primùm fecit cœlum & terram, fecit & abyssum & ignem, erantque ea in prima illa die adeo confusa ac conturbata, vt terra commista cum aqua intra ipsum aër esset. cum verò aquæ maior quàm terræ moles sit, secundum superficiem videbatur esse tota aqua, vt quoddam lutum, atque ita erat terra inanis, hoc est nulla gignens ex sese animalia,

malia, & vacua, hoc est nullis plantis ornata: & erant tenebræ super faciem abyssi, qui scilicet tenebat intra se totam terram. nam cùm essent iam corpora, quæ lucem poterant recipere, nondum habebant tamen, constat esse tenebras. ignis verò inuisibiliter permeabat per aquas, fœcundare iam inde eas incipiens, ac prohibens quominus concrescerent, vt gelu. hæc cùm ita haberent, creauit Deus lucem, per quam ea corpora in conspectum venire posse cœperunt. diuisitque Deus lucem à tenebris, quia non illuminauit totam eam molem æquè, sed ab altera superficie apposito lumine, ab opposita corpus ipsum faciebat tenebras, vt & nunc. gyrante verò lumine totum id corpus, factus est vespere & mane dies vnus. In die secundo fecit Deus firmamentum, firmum inquam illud & solidum cœli corpus, neque diuisionem, neque raritatem, neque omnino alterationem vllam recipiens corruptiuam: posuitque illud firmamentum in medio aquarum, fecitque vt diuideret aquas ab aquis, eas scilicet quæ sunt sub firmamento, ab iis quæ supra firmamentum. De his aquis, quæ supra firmamentum sunt, dubitatur quàm plurimùm. Sunt qui dicant aquas supra firmamentum, vocari eas, quæ pluendo decidunt in terram, illasque, ab his quæ supra terram sunt, separari cœlo, hoc est aëre. verùm falluntur, quia & si cœli nomen de aëre, & de superno illo & incorruptibili corpore dici possit, firmamenti verò non ita. sed firmamentum illud solùm est, in quo sunt luminaria & stellæ. itaque haud dubiè supra cœlum sunt aliæ aquæ. sed quo pacto? supra cœlum enim hoc, quod conspicimus, nihil aliud esse potest, quàm sedes Beatorum, quam quidem tanto præstantiorem, & mutationis minus participem esse oportet, quàm cœlum; quantò cœlū ipsum quàm elementaria corpora. quare vt elementaria sunt motus & alterationis participia, cœlestia

motus solius, ita sedē Beatorum esse oportet corpus purissimum, & mutationis, & omnis motus expers. at verò si aqua esset, aut ex aqua, recipere posset alterationem, atque à contrarijs pati, siquidem frigus & humiditatem haberet naturaliter, & contrarias illis qualitates, posset, præter naturam, recipere: certè eodem argumento, quo Aristoteles monstrauit, astra non esse ignea, monstratur cœlum illud supremum aqueum non esse. sed vt fatemur, cœlum & astra ignea esse, igne quodam cœlesti, qui pręstantioris quàm elementaris est naturæ, fulgore solum referens illum, non etiam calore, & siccitate, ita dicemus, cœlum illud, quod plurimi hanc ob causam vocant chrystallinum, aqueum esse, aqua quadam cœlesti, quæ puritate aquam referat, non tamen frigore aut humore. atqui nomen ignis & aquæ, non propriè dicuntur de vtrisque, sed analogia quadam, vt sit duplex ignis (non genere sed secundum analogiam) elementaris & cœlestis, & aqua quoq; duplex. Vt itaque astra vocamus æthereos ignes, ita quod supra firmamentum est, vocamus cœlestes aquas, aut aquas, quæ supra cœlos sunt, quas in psalmo inuitat Dauid ad laudes Domini. duobus itaque diebus fecit Deus elementaria corpora, & totum cœlum: duobus sequentibus exornauit: postremis duobus repleuit ea animalibus. exornauit verò prius eam mundi partem, quā prius fecerat, (elementarem inquam) dixit itaque Deus congregentur aquæ, quæ sub cœlo sunt in locum vnum, & appareat arida, & vocauit Deus aridam terram, & congregationes aquarum maria. hęc congregatio aquarum in locum vnum, ita vt terræ facies appareret, ac nunc appareat, celebratur plurimum in sacris eloquijs, quasi argumentum maximum potentiæ Dei. mirum enim est, vt quod supra naturam esse videatur, terram grauiorem multo & minorem aqua, ab ea non obrui, turgen-

tesque

tesque & elatissimos maris fluctus, intra certos fines se se continere, neque in totam terram quæ longo interuallo substare videtur, se se effundere. Verùm hoc æquè est argumentum sapientiæ & potentiæ. non enim violentia continet Deus terram supra aquas, aut cohibet aquas quominus fluant, sed ita composuit ab initio, vt naturaliter eueniat, sitque, nisi Deus disponat aliter, in æternum citra violentiam, duraturum. nimirum fecit, non quidem terræ solius globum (hic enim necessariò aut innataret, aut sub aqua totus mergeretur) sed ex terra & aqua globum vnicum, cuius centrum, mundi etiã centrum est: non ita, vt eiusdem globi medietas altera, aut pars tertia terræ sit, reliquum aquæ (ita enim etiam mergeretur terra sub aqua) sed terra & aqua ita se se continent mutuò, vt vtriusque sit idem centrum, quod & totius mundi. id verò fit terra integrum globum reddente, cum verò non solidum, sed maxima parte interius, & ad superficiem, cauum: amplissimasque illas cauitates replente aqua. quo fit vt terræ facies & maris, eiusdem globi sint superficies. vt verò non corruat in se se tota terra, & in mundi medium subsidens, exprimat aquam, cùm sit cauitatibus plena, causa est, longè maior soliditas, quam habet in profundis, quàm ad superficiem. quod ijs qui aperiunt puteos, aut defodiunt mineralia, liquidò constat: cum non multò infra superficiem sentiatur lapidescere. fecit ergo Deus in terra ingentes sinus, intra quos colligi iussit aquas, vt appareret arida: atque vt id ita manere posset, iecit firmissima fundamenta terræ. Postea terram exornauit herbis virentibus, ac facientibus semen, & arboribus pomiferis, & omnibus quorum semen in semet ipsis est, vt anteqa explicuimus. Die quarta fecit Deus duo luminaria, Solem scilicet & Lunam, & Stellas omnes; posuitque astra ea omnia in firmamento, vt diuiderent diem ac noctem, & essent

essent in signa, & tempora, & dies, & annos. Quoniam in firmamento posita sunt astra, constat facta esse ex ipsa firmamenti substantia: alioqui necesse esset eam firmamenti partem, quæ erat vbi quodcunque astrum positum est, reddactam esse in nihilum, cum cœli partes abscedere non possent aliæ ab alijs, vt denuo nascentibus astris loco cederent, & indiuisibiles sint natura, & neque densitatem, neque rarefactionem recipere possint. at verò Deus, nihil vnquam eorum quæ fecit, redegit in nihilum. fecit ergo luminaria illa ex substantia firmamenti. Quoniam autem inquit, vt essent in signa & tempora dies & annos, qui astrologiæ iudiciariæ sunt studiosi, accipere hinc tentant argumentum certitudinis, dicentes, Deum fecisse astra vt essent in signa, hoc est, significationem præberent mortalibus imminentium casuum. verùm, quia ea astrologiæ pars vanitatis insimulatur, à plerisq; pijssimorum & sapientissimorum, satius est intelligere, dictum esse in signa & tempora, quasi in signa temporum. nimirum motus astrorum, præcipuè Solis & Lunæ, definiunt tẽpora. vt dies est circuitio solaris: hora, vigesima quarta eius circuitionis pars, annus motus integer Solis per totum Zodiacum: mensis motus Solis per vnicum Zodiaci signum, aut motus Lunæ per totum Zodiacum. tempora etiam quatuor anni definiuntur accessu & recessu Solis. nimirum tempus, vt Arist. docet, est numerus qui numeratur motu: motus verò est numerus, quo numeratur tempus. vt numerantur horæ per transgressiones gnomonis à lineis ad lineas; & dies per circuitiones Solis. non tamen quia fecit Deus astra in signa temporum, statuendum est, vt vulgus Philosophorum censet, tempus ipsum esse motum cœli. nam vt Plato inquit, tempus est imago æternitatis, in numero fluens. quod idem alijs verbis dixit Aristoteles, Æternitatem esse nunc stans,

tempus

tempus verò nunc fluens. ille verò fluxus, seu illa duratio, quod ipsum tempus est, non aliter numerari potest, quàm per motum. In motibus autem, nullus tam idoneus calculus est, quàm cœlestis, ac præcipue solaris, quia maximè omnium regularis, & incommutabilis, vt minimè possit calculus fallere. omnibus etiam mortalibus idem conspicuus, vt nullum aliud habere possit mundus totus, commune horologium. Scimus tamen numerari etiam vtcunque horas clepsydris: quin & menses & annos horologio Ianeli. verum est, hæc omnia horologia ad primum illud referri, vtpotè ad priorem, stabiliorem, & sui similiorem: atque nisi ad illud referantur, non posse esse certam computationem temporis: cùm alij omnes motus sint irregulares, & in subiecto corruptibili. nihilominus in quocunque motu est duratio numerabilis, quod tempus est. Quapropter nullam repugnantiam continet, fuisse ante cœlum diem, & ante Solem, tres. sed si hæc vocantur luminaria, quasi luminis fontes, factaq; sunt vt separent diem à nocte, diuidantque in dies, quo pacto potuerit esse lux tres dies ante Solem? ipsi dies quo pacto potuerunt numerari? Quodquidem id fieri potuerit, nulli videri debet dubium, quia quæcunque potest Deus facere per causam secundam, facere potest per sese. Si enim rectè monstratum est antea (vt certè mihi videtur) factũ esse hunc mundum ex nihilo, constat Deum à quo factus est, nulla, ad quidpiam faciendum, indigere secunda causa: siquidem neq; ad faciendum totum, indiguit vlla materia. At verò cur ita fecerit, ac non potius Solem principio, ac per eum lucem & dies, dignum consideratione est. primùm quidem, pro hac dubitatione non est satis dicere, quod multi, ijque grauissimi sacræ scripturæ interpretes, dicunt, omnes mundi partes factas esse simul in eodem instanti. Nam etsi ita esse conce-

concedatur, est necesse, hac serie narrationis, ordinem aliquem indicari naturæ. non enim temerè hæc dicuntur ante illa facta, cùm præcipuè etiam dierum numero distinguatur ille ordo. Si ergo quæ prius facta dicuntur, priora etiam esse natura oportet, nulla necessitas cogit affirmare, in eodem instanti facta esse, quin potius consentaneum magis esse videtur, mundum in tempore futurum, temporalem habere creationem: atque in eam, hebdomadam vnam insumi, quandoquidem omnia sæcula, multitudine hebdomadarum, constant. vnitas ergo hebdomadis, meritò sit principium multitudinis hebdomadarum, hoc est omnium sæculorum. neque verò hoc vllam arguit primæ causę debilitatem. nō enim eam causam naturalem ponimus, quæque faciat semper quantum potest, sed liberam & sapientissimam, quæ facit vt maximè expedit, atque omnia pulcherrima & concinna, in numero, pondere, & mensura. Quapropter verba illa capitis 18. Ecclesiastici, qui, viuit in æternum creauit omnia simul, ego ita interpretor, Creata esse omnia intra illam hebdomadam, perfectumque esse mundum, ita vt nulla eius pars princeps, quæque à creatione habitura esset initium, deesset. Nam vt initio capitis secundi dicitur, perfecti sunt cęli, & terra, & omnis ornatus eorum., compleuitque Deus die sexta opus suum. quibus verbis facilè refelli potest sententia quorundam Astrologorum, qui stellam illam, quæ superiori anno, qui erat septuagesimus tertius supra millessimum & quingentesimum, aparere cępit in genu Casiopeæ, durauitque per magnam præsentis anni partem, affirmarunt esse nouam, creatamque denuo: non minus quàm deceptus est Hipparchus, nouam stellam suo æuo se putans deprehendisse: quod narrat Plinius libro 2. cap. 2. nondum enim fuisset perfectus omnis ornatus cœlorum, si illa stella in hoc

vsque

vsque seculum caruisset mundus, essetque iam mutilus nunc, ex quo desijt apparere. Itaque fuisset nunc, & creatio, & anihilatio, cum scriptum sit tertio capite Ecclesiastes, didici quòd omnia opera Dei perseuerent in perpetuum. durasset verò illa stella minus anno. Rem profectò fuisse admiratione dignissimam, vel ex opinionibus, in quas viri doctissimi coniecti sunt, intelliges. Cùm enim nullam stellam primæ magnitudinis, qualis ea esse videbatur, ibi vnquam extitisse scirent, videretur verò, quicquid id esset quod appareret, supra Solem esse, quod nullam haberet paralaxim: alij stellam quidem esse, eamque nouam, affirmabant: alij (facilius hoc rati) esse cometam genitum intra ipsum cœlum, atque inde agnosci, cœlum non esse alterationis incapax, vt censetur. sed, quia hoc mihi durissimum videtur, illud prorsus falsum, censeo stellam illam à mundi principio ibidem extitisse, ac nunc extare, exiguam adeo, vt videri, nisi debiliter, non possit: tuncque visam esse increscere vsque ad primam magnitudinem, ob aliquam medij mutationem: quæ tandiu durauit cùm enim cœli partes non sint æquè crassæ, vt via lactea, & Lunę maculę & ipsa astra indicant, fieri potuit, vt ea stella, per proprium stelliferi motum, inciderit in partem aliquam proximi cœli, densiorem reliquis: per quam densatum lumen, maioris stellę exhiberet speciem, deinceps verò inde decedens, videretur esse minor. vt nunc quidem, aliquando videtur exigua, aliquando nulla, vt aër habet. Facta itaque sunt omnia simul intra primam hebdomadam, sed alia ante alia, vt ego existimo, non natura solùm, sed etiam tempore. cur verò lux ante Solem, rursum dicere aggrediamur. Sol non illustrat totum hunc orbem, sed eam solùm partem, quę motui subiecta est. nam quandoquidem in quarto orbe situs est, substantque illi tres tantum, super-

ſtant verò plures: ſi quidem planetarum alij tres, inſuperque ſtellatus, & nona ſphæra, atque qui his ſuperſtant, tanto ſunt craſſiores, quanto ſublimiores, conſtat Solis ſplendorem non poſſe ſedem Beatorum attingere, aut adeo languidum, vt illa futura eſſet obſcura. conſtat verò eam non poſſe eſſe lumine vacuam, quia cum corpus luminis receptiuum ſit, eſſet in tenebris, ſi lumine careret. quid verò magis abſurdum, quàm putare Beatorum ſedem tenebroſam eſſe, aut omnino parum lucidam, idque lumine ab imperfectiori mundi parte emendicato? cùm enim ſint tres mundi partes, ſuperna, ima, & media: media tanto imperfectior eſt quàm ſuprema, quanto perfectior quàm infima. media eſt cœlum quod mouetur, corruptioni verò non eſt obnoxium; ſuprema verò eſt cœlum puriſſimum, & omni vacans motu, in quo ſunt etiam beatam ducentia vitam, vt Ariſtoteles dicit. abſurdum ergo illam aut lumine carere, aut ab imperfectiori emendicare. non eſt ergo ita, ſed tanto eſt fulgentior quàm ſolaris orbis, quanto ſublimior: idque lumen » à Sole non accipit, ſed ab ipſo ſupernæ illius ciuitatis rege » Deo, vt ſcriptum eſt capite penultimo Apocalypſis, vbi ita » habetur. Et ciuitas non eget Sole neque Luna, vt luceant in ea. nam claritas Dei illuminauit illam, & lucerna eius eſt agnus. Sed neque in hoc mundi orbe, qui ſubiacet mutationibus, eſt omnis lux à Sole. nam ignis etiam effundit lucem, & animalium etiam oculi, præcipuè quorundam. hoc ſi ita eſt, conſtat lucẽ priorem eſſe natura Sole. quia nõ poteſt eſſe Sol ſine luce, poteſt tamen eſſe lux ſine Sole, vt in ſede Beatorum, & ab igne. Si igitur lux prior eſt Sole, & alterum ante alterum fieri oportuit, conſentaneum erat fieri lucem ante Solem. oportuiſſe verò non fieri ſimul, hinc rurſum conſtabit. Conſentaneum eſt rationi, idque ordo exigit, vt in om-

in omni structura, seu opificio, procedatur ab imperfectioribus ad perfectiora. non decuit igitur Solem, præstantissimum huius corporei & mobilis mundi membrum, ante alia creari: quin potius, omnem corruptibilem partem, & cœlum ipsum, fieri prius. lucem verò in ipsa prima die fieri oportuit. quia, vt dictum antea est, hæc tribuit rebus vitā, ignem, generationum omnium parentem, per omnia circunducendo. Si ergo melius fuit, ab ipso principio generationis, incipere aquarum fœcunditatem, ipsamque rerum naturam pullulare, quàm per tres dies esse omnia otiosa, tenebrosa, & Chaos, satius profectò fuit, in medio hebdomadæ fieri Solem, in medio astrorum, vt omnium regem collocandum, vt lucem tueretur, impertireturque alijs omnibus corporibus: lucem verò fieri à primo die, vt mundi vitam, dumque nondum erat Sol, ab ipso mundi parente pendére: non aliter ac in hominis cuiusque ortu (qui non hac solum in re, sed in multis alijs, similis est ortui totius mundi) euenit, ante cor gigni vmbilicum & hepar, & in illis facultatem esse vitalem, pendentem à matre, tametsi in animali iam integro, non aliunde quàm à corde ea facultas esse potest. ita inquam, lux quæ in mundo iam perfecto, à Sole pendet, in illo inchoato, pendebat à Parente. Vsque ad diem quartam, ita actum est. Creatis iam in quatuor primis diebus, omnibus quæ vita carent (dictum enim antea est, plantas esse virentes, non viuentes) processum est ad viuentia: natantia, & volantia, die quinta: sexta, serpentia, & progredientia. quorum vltimus factus est homo, vt omnium rector, & dominus; nisi ipse paulopost, veri Domini imperium detrectando, è domino fecisset seruum. Itaque duobus primis diebus fecit duas mundi partes, sphæram hanc corporum corruptibilium, & illam incorruptibilium. neutram verò exornauit, neque perfecit.

duobus sequentibus exornauit eas, eodem ordine quo fecerat, corruptibilem, separando elementa, vestiendoque terram omni fructicum genere: incorruptibilem, luminaribus, velut gemmis, exornando. duobus vltimis creauit viuentium omnia genera: aquatilia primùm: deinde terrena. atqui, quoniam primis duobus diebus, nihil fecit perfectum & exornatum, cum in singulis sequentium quatuor dicat Moses, & vidit Deus quòd esset bonum; primo & secundo die id non dixit: scilicet, quod factum fuerat primo & secundo die, nondum erat bonum, id est perfectum, & plenè exornatum, sed imperfectum & inchoatum. Quoniam verò primo die fecit lucem, quæ, vt dictum est, natura prior est Sole, ac proinde nulla creatura corporali posterior, sed suo genere perfecta, hanc laudare oportuit. Proinde in primi diei narratione, Moses non dixit, vidit Deus quòd esset bonum: sed vidit Deus lucem quòd esset bona. reliquum verò eius diei opificium non laudauit, neque omnino quòd factum est die secundo. Occurrere possit hîc dubitatio, cur vt totius mundi fabricam ab imperfectioribus inchoauit, non ita singulorum, & animalium & arborum, primùm quidem semina creans, deinde ex illis ipsa nasci iubens. huius verò causa est, quòd semen generationis est causa, ipsum verò generare animalium perfectiorum (eadem est ratio arborum) est: quapropter naturalis ordo poscebat, vt semina post perfecta fierent animalia. est enim homo hominis causa præcipua & effectrix, semen instrumentalis & materialis. naturaliter verò prior est causa præcipua, quàm instrumentum: & effectrix quàm materia. Porrò animal quodcunque, prius esse natura quàm suum semen, docet Aristoteles cap. 7. duodecimi Metaphysicorum, his verbis. sperma namq; ex alijs prioribus perfectis est, neque sperma primum est, sed quod perfectum

fectum est, veluti hominẽ dices priorem spermate esse, non
„ illum qui ex eo generatur, sed alium ex quo ipsum sperma est.
hanc ipsam ob causam, factus est vir ante mulierem, vt ca-
„ pite vndecimo epistolæ primæ Pauli ad Corinthios dicitur.
„ Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. etenim non
est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.
Videri possint alicui, verba hæc, physicè consideranti, im-
probabile aliquid, & ijs quę secundum naturam eueniunt ad-
uersum, continere. Siquidem non videtur rationi conso-
num, idem esse, ex quo & propter quod aliquid fiat. nam id
ex quo, videtur pertinere ad materiam: propter quod, ad fi-
nem, & cuius gratia. materia verò & finis in causis, videntur
plurimum dissidere. alterum enim est quid imperfectissi-
mum, puta materia: alterum quid perfectissimum, opti-
mum, & diuinissimum, puta finis. quomodo igitur colligit
Diuus Paulus, vir ex muliere factus est, quia mulier facta est
propter virum? imo verò videtur melius fortasse dicturus, vir
factus est ex muliere, quia mulier propter virum: vt scilicet
ligna congerimus propter ignem, quia ignis ex lignis fit.
quapropter videtur, neque hoc dici satis physicè, neque se-
cundum naturæ rerum conditionem effectum esse, quod c.
2. Geneseos narratur, vt scilicet vir fieret ante fœminam: sed
oportuisse, vt fœmina velut imperfectius quiddam, con-
staret prius, ac deinceps opificio crescente, & perfectionem
consequente, ex ea fieret vir. vt, scilicet, fit prius embrio, &
deinde ex illo homo. hæc certè fuit sententia Pythagorico-
rum, & Pseusippi, qui dictis argumentis, vt narrat Aristo-
teles duodecimo Metaphysicorum, cap. 7. censebant semen
natura prius esse animali aut planta, quæ ex illo fieret. quia,
vt illis videbatur, quod optimum & pulcherrimum, non po-
test esse in principio, sed potius ex tenuibus principijs inchoa-

tæ, res

tæ res, perfectiores euadunt. quapropter iuxta horum sententiam, neq; arbores, arbusta, & herbas virentes, oportuit fieri in principio, sed eorum semina, atq; ex eis illa deinceps: neq; virum ante fœminam, sed fœminam primum, & ex ea virum deinde nasci. si enim alterum ex altero fieri oportebat, ac non ambos simul, vicem viri supplere Deum fœcũndantem mulierem, vt nasceretur vir, erat magis consentaneum, quàm fœminæ, vt ex viro nasceretur fœmina. hoc enim passionis & imperfectionis est, illud efficaciæ & perfectionis. Videtur huic opinioni fauere, opificium totius mũdi, quod ab inanimatis ad vtcunque viuentia, & ab his ad sentientia & ab his ad rationalem processit creaturam, atque omnino ab imperfectioribus ad perfectiora. Cur non igitur perinde in singulis rerum generibus factum sit? hæc videntur pro Pythagoricis & Pseusippo dici posse, & præscriptis verbis Diui Pauli obiici. Nihilominus Aristoteles loco citato ex Metaphysicis, contrariam statuit assertionem, scilicet, quid optimum & pulcherrimum esse rerum principium. quod quidem primum in vniuersitate manifestum est. quia non aliter quàm participatione boni, quod inest primo facta esse possunt reliqua omnia. nam, aut mundus hic totus ab ęterno extat qualis nunc est, aut aliquando factus est, cum antea non extiterit. non posse esse ab ęterno quippiam, eorum, quæ commutationis, aut vtcunq; motus alicuius sunt receptiua, monstratum antea est. superest ergo, aut omnino nihil ab æterno esse, aut solum principium aliquod impatibile, atq; immobile. vt omnino nihil fuerit ab æterno, fieri non potest. quia nulla potentia, neque actiua neque passiua pręexistente, ne intelligi quidem potest, effectum esse aliquid. Quando igitur mundus hic corporalis, quem conspicimus, est nunc, non est autem ab ęterno, necesse

cesse

cesse est aliqua actiua, aut passiua, aut utraque, ab ęterno extiterint. passiua siue actiua necesse quidem potest, quia fieri non potest, quod nulla res potest facere. effectiuam igitur virtutem fuisse ab æterno necesse est, siquidem factus est mundus. illi autem virtuti nihil potuit esse coæternum extra ipsam, quia essent duo per se entia diuersa natura: ita verò neque maneret mundi vnitas neque perfectio, neque omnino mundus. nulla ergo erat ab æterno futuri mundi materia, alioqui esset dualitas in principio, quod fieri non poterat. quia non potest esse dualitas, qua non sit prior aliqua vnitas. omnium ergo primum fuit quod vnum, idque fuit virtus omnium effectrix, sine vlla materia. nulla ergo ex re fecit, sed ex se ipso. constat verò quod non ex se vt ex materia, siquidem nihil habebat passiuæ potentiæ, sed vt ex exemplari. vtraq; ergo ratione constat, illud principium esse quod summum bonum, & quia fecit omnia præcipuè ex nulla materia; & quia ex se ipso vt exemplari. nam si fecit, habuit in sese actu bona omnia, quæ reliqua poterant recipere. quod enim facit, facit quà actu habet id, quod accipit, id quod fit. si verò ex nulla materia, virtutis infinitæ erat. omnis enim finita, certæ cuiusdam materiæ dispositionis necessitate tenetur. Si igitur aliarum omnium rerum habuit perfectiones omnes, & virtute infinita est, certè nullam admittit imperfectionem. quia imperfectio omnis perfectionem aliquam excludit. vbi ergo nulla perfectio deest, nulla est imperfectio. illud ergo ex quo vt exemplari, & vt effectrice causa, facta est rerum vniuersitas, omnium est optimum. si autem omnium optimum, necesse est, & omnium esse finem, siquidem finis omnium in bono est, & ipsa bonitas est ratio finis, & cuius gratia. necesse est ergo illud ipsum exemplar ex quo facta sunt omnia, fecisse omnia propter seipsum, propter bonum

ſcilicet. quod capite. 16. Prouerbiorum apertè dicitur, his
» verbis. Omnia propter ſeipſum operatus eſt Deus. Siqui-
» dem igitur ipſe ex ſeipſo vt ex exemplari, propter ſeipſum fe-
» cit, veriſſimè dicitur cap. 22. Apocalypſis, Ego ſum α. & ω. principium & finis. Itaque in vniuerſitate, conſtat principium eſſe quod optimum, atque inde reliqua deriuari. Sed in quocunque rerum genere perinde habet, eſtque, quod perfectius & melius, etiam prius. velut arbor & homo (eadem eſt ratio cuiuſcunque viuentis, ſeu virentis cuius eſt ſemen iuxta genus ſuum) prior eſt ſemine: ſemen verò poſterius quiddam. nam illud eſt generationis inſtrumentum, generatio verò eſt perfecti ſeu animalis, ſeu omnino vegetabilis, actio. Vt igitur natura prius eſt quod vtitur, quàm id quo vtitur, & artifex quàm inſtrumentum, ita ipſum animal quàm ſemen. hoc verò, vt poſterius quiddam, ex illo deciditur. ita etiam in ſexu euenit. mas enim vt perfectior, ita prior natura eſt quàm fœmina. nam cum eiuſdem ſint naturæ, ſoloque diſcreta ſexu, ſitque ſexus fœmineus, vt Ariſtoteles docet. 4. de generatione animalium, læſio quædam, & quoddam detrimentum, ſeu, vt quis dixerit, quædam mutatio virilis ſexus, conſtat fœminæ generationem eſſe velut mutilationem, & debilitationem viri. conſtat verò neceſſariò, quod integrum & perfectum, prius eſſe quàm debile & mutilatum. quia quod mutilatum, fit integri mutilatione. vt ergo homo ſanus natura prior eſt quàm mancus: quia hic fit, illo hoc modo læſo; ita ſecundum naturam effectum eſt, vt ſi quod fuit totius generis initium, id eſſet à mare, illo verò percuſſo fœmina fieret, vt debilius quiddam, neceſſarium tamen propter ipſum virum. nimirum vir eſt quod firmum, & proinde efficax, fœmina quod debile, ac proinde receptiuum, & pati idoneum. finis autem

eſt in

est in eo quod melius. igitur fit, vt, velut in re quacunque natura constanti: materia propter formam est, forma verò causa efficiens & finis, ita in quocunque genere cuius est sexus, mas sit causa præcipuè effectiua & finis, fœmina verò, qua fœmina sit, passiua. dixi qua fœmina: quia si quæ illi vis est & efficatia, id masculinæ perfectionis inest participatione, vt fœminæ verò sola debilitas, patibilitas, & mutilatio: nimirum mas & fœmina idem animal est, facit verò fœminam defectus, quare quà tali, nihil efficatiæ, sed sola passio inest. Cùm igitur causarum omnium, intentione prima sit finis, effectionis autem ordine, quæ efficit, constat marem naturæ ordine esse priorem fœmina, quia efficit, & intentione, quia fœmina propter virum. Si enim solis viris posset constare humanum genus, neque indigeret sexu debiliori ad generationem, omnino nullæ factæ essent mulieres (nisi fortè per impotentiam vt monstra quædam) illud enim nostri principium, quod & summum bonum esse indicauimus, boni gratia semper operatur, bonaque omnia esse vult. si ergo fœmina facta est propter virum, vt propter optimum sui generis, oportet verò principium esse quod optimum, constat appositissimè atque admodum philosophicè dictum esse à Diuo Paulo, mulierem factam ex viro quia propter virum, maximèque congruere hæc cum Aristotelica doctrina ex. 12. Metaphysico. neque verò ex dictis difficile sit respondere Pythagoricorum argumentis & Pseusippi. id enim quod dicunt (principium scilicet rerum esse quod imperfectissimum & minimum) de materiali principio solum verè dicitur, vt fit panis ex frumento, & ex cemento domus. nos uerò de principio effectiuo intelligimus & exemplari, quod idem indicatum est esse finem & cuius gratia. homo ergo factus est ex uilissimo principio ut materia, ex limo inquam terræ, tamen

ut effectiuo ex diuino exemplari, per quod, & cuius gratia facta sunt omnia. fœmina uerò ex uiro, propter quem etiam facta est: quia non erat bonum esse eum solum, utpotè periturum, nisi per debilitatem mulieris, facta conceptione similium, conseruaretur. est enim, ut loco citato Diuus Paulus dicit, mulier ex uiro, uir tamen non sine muliere, sed per mulierem. omnino enim & à principio, fœmina ex uiro, deinceps autem per singulos, uiri per mulieres seruantur. itaque hominis ortus (ita autem & aliarum rerum omnium natura constantium) ex uilissimo principio materiali incepit, ex effectiuo uerò optimo & sui generis præstantissimo, à quo & propter quod factus est. ita & tota rerum uniuersitas ab imperfectissimis sui partibus, ut reliquorum omnium futura materia incohata est, effecta autē est per optimum illud æternum & diuinissimum principium, ex quo etiam ut exemplari, & propter quod facta sunt omnia. Neque uerò (ut obijciebatur) si fecit Deus alterum ex altero, ut fœminam ex uiro, necesse est alterius uicem suppleuisse. neque enim ex uiri perfecti semine fieri mulierem uoluit, utpotè quam non oportuit esse filiam uiri, (ne deinde ex turpi congressu inciperet generatio naturalis) sed ex latere decisam, ut sociam, & alteram hominis partem, quasi uir & fœmina eadem caro futura esset, & alter idem. vtrunque itaque fecit ipse Deus, non tamen æquè primò, sed alterum ex altero, vt ex quodam principio perfectiori, & exemplari. nimirum vt fecit virum ad imaginem & similitudinem suam, ita mulierem ad imaginem & similitudinem viri, atque proinde, vt caput viri est Deus per Christum, ita caput mulieris est vir: atque quoniam vir ex Deo, & fœmina ex viro suam accepit perfectionem, meritò vir gloria Dei est, & fœmina gloria viri, vt scilicet filius patris, & discipulus magistri; & optimum

quodque

quodque opificium artificis, & cuiusque imaginis pulchritudo, sui exemplaris. cur igitur arbores, fructus, & herbæ, facta sint antequam sua semina, & vir ante mulierem, curque mulier ex viri latere decisa, dicta vtcunque est naturalis causa. non enim spero me, vel minima ex parte consequi posse, " quæ in his & alijs sacræ scripturæ locis latent, vel quæ ad so- " lam naturam spectant arcana, de quibus solis est hæc com- " mentatio. altiora enim quæ hîc sunt sacramenta, perquirent " Theologi, quorum altissimis contemplationibus humilio- " res has nostras seruire volumus, vt viro fœminam. Succedit verò mox dictis dubitatio, cur siquidem monstratum est, sexum masculinum natura priorem esse fœminino, quod hic velut ex illo mutilato fiat, non perinde Deus in alijs animantibus efficiendis se gessit, atque in homine, masculos scilicet efficiens prius, & ex illis fœminas, sed nulla sexus distinctione, aquis terræque imperauit dicens, Producant aquę
" reptile animæ viuentis, & natatile & volatile super terram sub
" firmamento cœli. & rursum, Producat terra animam viuen-
" tem in genere suo, iumenta, & reptibilia, & bestias terræ,
" secundum species suas? certè non in vno aut altero, sed in omni genere viuentium, quibus est sexus differentia, mas, vt perfectior, ita est natura prior quàm fœmina. nimirum vt singulorum animalium sunt duo latera, dextrũ & sinistrum, quorum dextrum & perfectius, & prius est quàm sinistrũ, (definitur. n. dextrum mouendi principio, sinistrum fine) ita cuiusq; generis talis est duplex sexus, masculinusq; perfectior est & natura prior. neq; certè exemplum est valde dissimile. nam vt à dextro incipit animalis progressio, & sinistro finitũr, ita generatio à mare inchoatur, & perficitur in muliere. itaque vt dextrum sinistro, ita masculinum fœminino prius est. tamen satis fuit id in vnius, eiusque præstantissimi animantis

ortu indicare, in alijs multo magis præstitit materialem significari naturam, nihilq; in illis esse Diuinum, & supra corporalem essentialem separabile, & immortale, vt in homine, sed ea omnia; secundum se tota, educi de potentia materiæ. Hoc enim significans dicit. Producant aquæ reptibile, & natatile, & volatile super terram, & terra producat iumenta, & reptilia, & bestias. hominem verò, etsi ex terra fecit, non tamen iussit terræ vt produceret, sed ipse apud sese Deus statuit illum facere, dicens. Faciamus hominem. vsque adeo habent magnam energiam verba singula. Sed hic rursum dubitatio alia subit. Cur volatilia ex aqua potius fecerit quàm ex terra, cùm præter quædam illorum genera, perpauca sint quæ submergantur aut natent, omnia verò terræ insideant, cum cessant à volatu, ibique nidificent, dormiant, oua incubent, pullos excutiant. si igitur inde animantia fieri oportuit vbi viuunt, ex terra potiusquam ex aqua uidentur debuisse fieri volatilia, aut saltem ex aëre: ex aqua verò minimè, vtpotè in quam eorum plurima nunquam descendunt, maximè cùm plurima eorum victum ex terra capiant (perpauca enim eorum sunt ichthyophaga, vt aquilæ vnum genus) Hippocrates.n. & medici omnes uno ore affirmāt, ex eisdem nos fieri, quibus nutrimur. Præterea si substantiā eorum & temperiem consideres, uidebuntur ex terra potius quàm aqua esse facta. tametsi enim magna ex parte tenuior substantia est uolatilium quàm terrestrium, tamen eorum quædam duriorem & crassiorem habere uidentur quàm horum multa, ut uultur & accipitrum genera, quàm arietes, atque adeo omnia in commune, ut sunt quàm terrestria tenuiora, ita & scciora. siccitas uerò plurimum dissidet ab aquæ natura, à terra non dissidet. Sed quoniam terra ut sicca, ita & crassa est, quod tenue & siccum igneum potius uidetur. Congruit ergo uo-

latilium

latilium natura cum igne maximè, cum terra aliquatenus, cum aqua minimè. facta ergo fuerint, si habitaculū spectes, ex aëre: si temperiem, ex igne: sin minus, ex terra: cum qua utraque ratione conueniunt ex parte, nimirum partim uiuentia in ea, & partim illi temperie similia, secundum siccitatem scilicet: ex aqua uerò nulla ratione uidentur fuisse efficienda. Esse qualem diximus eorum naturam, ex Hippocrate licet discere, qui libro 6. Epidemicôn sectione sexta, inquit, bilis ut dicebam de auibus, quod biliosæ. quo pacto ergo potuerint biliosam naturam ex qua recipere? Medici quoque omnes, carnes uolatilium censent esse tenuiores & sicciores. quin & ganeones testimonium tali naturæ præbent quidam enim eorum non satis assis uescuntur, nulli uerò nisi cùm sunt pingues: ut scilicet læui assatione, & pinguedine, temperetur naturalis earum carnium siccitas. unde ergo quis coniectet, aues esse ex aqua natas? Aristoteles capit. 4. libri 4. Meteororū indicauit, in igne aut aëre nullum animal gigni, sed in aqua aut terra omnia, eo quòd corpora omnia solida, ex sicci & humidi crassi commistione, generentur, quæ sunt terræ: & aquæ atq; ita corpora omnia cōcreta, aut ad aquam, aut ad terrā pertinere, quod ad substantiæ modum attinet: Itaque tametsi ponantur elementa quatuor, corpora uerò solida, ex crassis esse: ex tenuibus, aëre inquam & igne, accedere illis temperamenta & uirtutes. siquidem igitur ex quocunque quatuor elementorum animalia fieri possent, aëriuaga ex aëre fieri, fuisset consentaneum: cum uerò id aëris substantia non ferat, consentaneum mox è duobus crassis, ex quibus fiunt omnia, ex eo maximè facta esse quod aëri est proximum. eiusmodi est aqua. Nolo nunc de aëris temperie disserere, neque difficilem contentionem ingredi. Stoici enim affirmant esse summè frigidum Peripatetici summè

ferè

ferè calidum. Mihi ſemper viſus eſt nihil eſſe inſigniter, ſed temperatum quiddam, & mediocre. ſed hoc nunc habeat vtcunque. commutandi facilitate proximam eſſe dico aquam aëri, idque ob ſubſtantiæ modum. nam aqua in aërem abit extenuata, & aër in aquam denſatus, nulla intercedente generatione, niſi fortè vaporis. facta itaque dicimus volucria in aërem euolatura ex aqua, vt ex ipſius aëris materia futura. vt etiam ex aqua vapores, ipſius aëris proxima materia. ita enim euolant etiam ex aqua vapores, ipſius aëris materia futuri; niſi rurſum denſati in pluuiam præueniant deſcendere Diuus Auguſtinus. lib. 2. de Geneſi. ad literam, addit, volatilia non volare per ſublimem aërem, qui ſerenus tranquiluſq; eſt: ſed per hunc turbidum & craſſum, terræ proximum qui excipit vapores omnes terræ & maris, & in quo pluuiæ concreſcunt. ita vt ea eius pars, aqua potius extenuata, quam aer eſſe uideatur. atque ita principium ex quo ſunt factæ aues, & habitaculum earum, ſimile ac ferè idem eſſe. inſinuat ergo Auguſtinus, natatilia & volatilia facta eſſe ex aqua: illa verò ex craſſa quæ in mari fluctuat; hæc extenui, quæ in aëre volitat. tamen corpulentia auium craſſum etiam deſiderat principium: iuxta id quod ex Ariſtotele accepimus. neque verò quia non ſunt volatilia temperie aquæ, non ſunt facta ex illa. non enim ex ſimilibus res fiunt, ſed ex cõtrarijs, & ea non fiunt ex manente tali, ſed ex alterata aqua. exemplo eſt ſal, qui nõ ſolum ex aqua fit, ſed etiam in eam facile emollitus ſoluitur, tamẽ temperie eſt ſiccus & calidus. Itaq; ex aqua facta ſunt natatilia, & uolatilia: illa uerò ex minus alterata, hæc ex alterata magis: proinde piſces temperamẽto etiam ſunt ſimiles aquæ. aues contrariæ: tenuior verò ſubſtantia quàm terreſtribus vtriſque eſt. Atteſtantur huic communi ortui multa, quæ piſcibus & auibus communia ſunt, quibus à terreſtribus

diſcrepant.

discrepant. vtraque enim sunt ouipara (præter pauca quædam natantium, quæ & ipsa intra sese pariunt oua) hæc viuipara. vtraque etiam vesica carent, & partim nullo, partim exiguo potu vtuntur. terrestria omnia habent vesicam, & mingunt, & vtuntur copioso potu. Porrò squamæ & plumæ ad aquam videntur pertinere, præ pilis, hi verò ad terram. generationem enim his tribuunt omnes, & Physici & Medici, ex fuliginibus, quarum est terrea & exusta natura: illis verò ex pituitosis crassisque excrementis. argumento sunt quidam morbi, per quos crustæ quædam squamis similes, cuti adhærent. eæ enim in crudorum & crassorum excrementorum circa cutem putrescentiam, referuntur. squamarum verò & plumarũ materiam esse aquam, quæ min genda foret, autor est Aristoteles, vt multis alijs in locis, ita tertio de partibus animalium cap. 7. quod idem de alimento pennarum auium dixit pluries in eodem opere. Itaque non parum videtur cum rerum ipsarum naturis consonare, vt volatilia & natatilia ex aqua facta sint, velut terrestria ex terra. Inanimatorum itaque & animatorum omnium ortus primus, ita constitit.

CAPVT SECVNDVM.

¶ *Ex capite secundo Geneseos.*

» ISTÆ sunt generationes cœli & terræ, quan-
» do creatæ sunt, in die quo fecit Dominus
» Deus cœlum & terram, & omne virgul-
» tum agri, antequam oriretur in terra, omnemque herbam regionis, priusquam germinaret. His verbis, intelligit Philon Iudæus, significari rerum omnium ideas, & causas exemplares:

res : quòd non aliorsum videatur posse dicere, uirgultum agri antequam oriretur in terra, & herbam regionis antequam germinaret, nisi vt insinuaret, factum fuisse virgultum antequã oriretur è terra, intelligibile scilicet & incorporeum, exemplarque huius materialis, quod postea è terra ortum est. ita etiam & res alias omnes, quæ corporeæ creatæ sunt, extitisse antea incorporeas. at verò si virgultum antequam oriretur in terra, significat virgulti ideam, videntur hæc verba significare, fecisse Deum virgulti (ita verò & aliarum rerum omnium) ideas, atque adeo totum mundum intelligibilem, antequam res ipsas sensibiles, deinde has, ab illis, velut ab exemplari, deduxisse. id verò falsum est. nam si exemplares causæ factæ essent, earum oporteret esse alia exemplaria, & illorum rursum alia, atque ita procederetur in infinitum, aut perueniretur ad æterna, omniq́ue carentia principio, exemplaria. quæ si sunt, mox ab illis, citra aliorum exemplarium generationem, fieri, deduciq́ue possunt res sensibiles, & omnes mundi partes. Ideæ ergo, & exemplares rerum causæ, extra Deum nullæ sunt, sed in ipsius Dei substantia. id quod Platonem quoque sensisse, haud dubium est, siquidem dicit, Rursus considerandum est, an mundi faber sit imitatus exemplar: id ne quod semper idem & simile est, an id quod genitum fuerit. atqui si pulcher est hic mundus, & opifex mundi bonus, sempiternum certè exemplum maluit imitari; sin secus, quod ne dictu quidem fas est, generatum exemplar, est, pro æterno, sequutus. hæc Plato. ex quibus constat, exemplar rerum, quæ factæ sunt, in substantia esse ipsius opificis. nihil enim Plato æternum esse censet, præter Deum. nam minores Deos, & factos, & dissolubiles, nisi benignitate Dei Optimi Maximi seruarentur, esse autumat. mundi igitur intelligibilis, nulla

tempo-

temporalis Genesis est, sed tantum huius sensibilis. Quapropter, ponere vlla rerum exemplaria creata, absurdum est. alioqui fecisset Deus hominem, deinde Petrum & Ioannem. id verò fieri non potest, quia in definitione & essentia hominis, est, vt constet corpore & anima, ac sine eis, ne intelligi quidem potest, nedum esse. vt neque simitas esse potest, vbi non sit nasus, quia in definitione simitatis est nasus, cùm sit nasi curuitas. quo pacto ergo homo, quin sit animal? aut quopactoanimal, quin sit corpus? corpus autem non mathematicum, quia non esset sensitiuum: si autem corpus physicum, certè & hoc: siquidem vniuersalia per materiam fiunt hæc. non potest igitur esse homo, qui non sit aliquis homo. sed vniuersale in rebus creatis, est ratio vniuersalis in omnibus existens, cogitatione separabilis. exemplar verò ad quod facta sunt singula, est æterna illa notitia rerum omnium, quam Deus semper apud se habuit, ab æterno conceptam, factam autem nunquam. Constat etiam ex verbis his capitis octaui Prouerbiorum Dominus possedit me ab initio viarum suarum, antequam quidquã faceret à principio. si enim ea à Deo esset facta, quomodo posset à Deo possideri, antequam quidpiam fieret? esset enim ipsa facta. non est itaque facta. est tamen eadem ab æterno concepta, siquidem addit, ab æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret. nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. & capite 24. Ecclesiastici dicit ipsa sapientia, Ego ex ore altissimi prodiui, primogenita ante omnem creaturam. Itaque Dei sapientia, per quam facta sunt omnia quæ facta sunt, facta esse non potest, concepta verò ab æterno, quæ est ipsum Dei verbum, Dei sapientia. hæc verò in Deo (vt & alia omnia quæ in ipso sunt) nullatenus accidentalis, sed ipsamet diuina substantia est. hanc in Deo necesse

est ponere. alioqui fecisset Deus omnia, nesciens quid faceret, velut cæcutiens, & temere aliquid agens: factaque essent omnia casu, præter intentionem agentis. hoc verò est impossibile. quia aut hæc faciens volebat alia facere, quæ non fecit, aut nihil volebat, sed necessitate hęc fecit: si primũ, Deus fuerit causa per accidens mundi. quod si ita est, non potest esse causa pręcipua. quia omne quod fit per accidens, reducitur ad aliam causam per se. Mundi ergo esset, præter Deũ, alia causa per se, & præcipua. illa ergo potius esset Deus. quapropter Deus non potest, ita fecisse mundum. si verò necessitate fecit, nulla causa est quòd non fecerit ab æterno. at verò monstratum antea est, mundum non esse ab æterno, igitur superest Deum ab æterno habere apud sese notitiam rerum omnium creandarum, atq; fecisse tales quales agnoscebat, illamq; notitiam esse exemplar, per quod facta sunt omnia. atque cum illamet notitia sit ex substantia Dei, diuinitus enarrata est mundi creatio in Euangelio Ioannis, ducta scilicet ab exemplari causa, & æternis ideis. in principio,
» hoc est Deo, erat verbum, & verbum erat apud Deum, &
» Deus erat verbum, omnia per ipsum facta sunt. Præter hoc verbum nullæ sunt ideæ, neque causǽ exemplares mundi, neque in tota hac narratione mihi videtur Moses, exemplaris causæ rei vllius meminisse, præterquam hominis, de quo inquit, ad imaginem Dei creauit illum. Proprissimè quidem, quia ad illud exemplar, quod est verbum Dei. id verò est imago substantię Patris. hoc ipsum fuit exemplar aliarum omnium rerum, siquidem omnia per ipsum facta sunt. fortasse satis fuit, hìc exponere causam exemplarem hominis, vt eadem intelligeretur esse totius mundi. quandoquidem in substantia hominis sunt omnes mundi partes, vt nihil verius à Philosophis dictum sit, quã hominem esse microcosmum.

quod

quod non ita intelligens Philon, commentatur illud esse di-
ctum de anima hominis, illiq; soli fuisse Deum ipsum exem-
plarem causam, corpus verò atque reliqua corporalia, facta
esse ad exemplaria creata. proinde in primo capite, creatio-
nem animæ, quę pręcipua hominis pars est, atque vt censet
Plato in dialogo de natura hominis, & Auicenna in mahat,
sola est homo, traditam esse, vbi dicitur, Ad imaginem Dei
fecit illum: in hoc secundo capite tradi corporis creationem,
vbi nulla imaginis Dei fit mentio, sed dicitur, formauit igi-
tur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in
faciem eius spiraculum vitæ. Verba verò Philonis in libello
de opificio mundi, sunt hæc. Quod autem in anima quo-
que par inerat præstantia, manifestum est. nullo enim crea-
to exemplari, in ea facienda vsus videtur, sed solo, vt dixi-
mus, suo ipsius verbo. ideoque narratur, effigiem & imita-
mentum fuisse, hunc hominem inspiratum in faciem. hæc
Philon, quibus apertè dicit, hominem inspiratum in faciem
illius statuæ, quæ ex luto constitit, esse animam, eamque si-
ne creato exemplari factam esse, effigiem & imitamentum
Dei: corpus verò, atque adeo alia, facta esse ad exemplaria,
quæ erant in vrbe intelligibili, quam primo die, de senten-
tia illius, fecit. neque verò non ita sentit, quia paulò antea
dixerat, mundum intelligibilem esse verbum Dei. nam non
vtcunque id dicit, sed mundum intelligibilem, esse verbum
Dei iam facientis mundum; vrbem verò intelligibilem (hæ
sunt causæ exemplares) esse ratiocinationē Architecti, cogi-
tantis iam, vrbem mente conceptam, condere. Itaque ille
ponit verbum Dei, idque æternum. illud verò, non ab æter-
no, sed cum iam vellet mundum condere, (ita vt solent arti-
fices) excogitasse intra se mundum quendam seu vrbem in-
telligibilem, ad cuius exemplar condidit hanc visibilem. au-

diamus verò eius verba. Quod si cui libeat (inquit) apertioribus vti vocabulis, nihil aliud dixerit esse mundum intelligibilem, quàm verbum Dei iam mundum condentis, neque intelligibilis vrbs est aliud quid, quàm illa architecti ratiocinatio, cogitantis iam vrbem, mente conceptam, condere. Itaque ponit mundum intelligibilem, quod dicit verbum Dei iam condentis mundum, & in eo vrbem intelligibilem, illam effigiem mundi tunc conceptã, cum iam conderetur, atq; in ea vrbe fuisse exemplaria omnium, præterquam animæ, quæ non ad exemplaris vllius creati, sed ad Dei ipsius imitamentum, facta est. Ex dictis nascuntur duæ opiniones, quę malè philosophantium Iudæorum sunt, vna, esse sapientiam quandam creatam, quæ ante mundi opificium facta est, atque per eam alia omnia, illam scilicet mente conceptam vrbem intelligibilem. Cui opinioni fauere videntur quàm maximè illa verba capitis primi Ecclesiastici, Prior omnium creata est sapientia, & fons sapientię verbum Dei. & rursus, Vnus est altissimus & creator, omnium omnipotens, & rex potens & metuendus nimis, sedens super Thronum illius, & dominans. Deus ipse creauit illam. Alia opinio est, mentem humanam, siquidem non ad exemplar creatum est facta, ex substantia esse ipsius Dei. in quam Philon quoque videtur lapsus, qui ita inquit. Omnis homo iuxta mentem, diuino verbo est cognatus, beatę illius naturæ sigillum, siue particula quędam, siue splendor, & quasi radius. Verùm hęc omnia plena sunt absurditate. nam, vt monstratum est, exemplares mundi causæ, non possunt non esse æternę, vt Deus ipse, ac proinde, neque aliud quàm ipse Deus. quare nulla vrbs intelligibilis, nulla sapientia creata esse potest, per quam omnia facta sunt, neque omnino quidquam, quod non sit ipsum verbum. nam, præter dicta, si illa vrbs intelligibilis,

ligibilis, aut illa sapientia erat in verbo, neque ex substantia ipsius verbi, atque adeo ipsum verbum, erat profectò quiddam illi accidens, & tempore superueniens. constat verò Deum incapacem esse alterationum. nihil ergo aliud fuit per quod omnia fierent, quam ipsum verbum Dei. Atqui illa verba Ecclesiastici, de generatione æterna sapientiæ diuinæ intelligi, etsi abusiuè accipiatur nomen creationis, constat ex adiunctis. Hæc enim sunt prima verba capitis, Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper, & est ante æuum. de hac sapientia dicuntur alia omnia. super cuius thronum dicitur sedere Deus dominans, super thronum scilicet sapientiæ illi coæternæ, & consubstantialis, quę est suum verbum, per quod facta sunt omnia. nam si velimus eo loco, nomine sapientię creatę, intelligere intellectualem substantiam angelorum, ne ita quidem quadrabunt reliqua. quadrarent enim fortasse illa, Prior omnium creata est sapientia, siquidem spiritalis substantia censetur creata ante corporalem: Sed non illa, Ipse creauit illam, & effudit illam super omnia opera sua, hoc est & creauit omnia opera sua, effundens sua bona ex ęterno illo sui thesauri promptuario, super omnia illa. nimirum bonum est sui ipsius diffusiuum, atque ita summum bonum summè se effudit. effusione igitur illius diuinæ sapientię, quę ab ęterno est apud Deum, atq; ipse Deus, facta sunt omnia. quapropter, vt neque animæ, ita neque corporis, neque omnino rei vllius creatæ fuit creatum exemplar, sed omnium increata. vt verò imitamenta non fiunt ex substantia exemplarium, sed ad similitudinem illorum, ita neque anima facta est ex substantia Dei, sed ad imaginem & similitudinem, vt & totus homo, & alię omnes res creatę, suo quæque gradu, vt bonitas illa, quæ exemplariter erat in verbo, plus aut minus in quamcunque se effudit.

dit. itaque anima rationalis, atque humana mens, multo plus accepit illius bonitatis, quàm aliȩ animæ, non tamen ex substantia Dei est magis quàm illæ. atque sapientia illa, quæ prior omnium creata esse dicitur, est per quam facta sunt omnia. at verò per intellectualem, & incorpoream angelorum substantiam, nullæ res creatæ sunt, nisi verò etiam placeat cum Platone & Philone (ambo enim huius sententiæ sunt) illud colloquium, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, fuisse inter Deum Deorum & minores Deos, hoc est angelos, alloquente illos Deo, atque ad hominis opificium prouocante. Id verò est absurdum, quia cui esset communicata facultas creandi, communicata esset facultas infinita, nulli verò creaturȩ infinita virtus communicata est: atque an possit communicari, meritò à Theologis dubitatur, probabiliori sententia negante. Nulla igitur creatura cooperata est cum Deo in creatione. quare superest, vt illud colloquium intra ipsum Deum habitum sit, apud quem erat verbum, per quod omnia facta sunt, & infinita bonitas, seu amor, quo sese effudit per omnia opera sua. Quod igitur ad causam exemplarem attinet, ita habet. neque in tota hac tractatione Moses illius meminit, nisi in his verbis, quibus ad imaginem & similitudinem Dei dicitur factus esse homo. neque vlla idearum, siue exemplarium, creatio, seu genesis temporalis fuit, quidquid Philon velit. Interpretemur ergo, quid sibi velint illa verba in initio huius capitis „ prȩscripta. hȩ sunt generationes cœli & terræ, quando crea- „ tȩ sunt, in die quo fecit Dominus cœlum & terram, & omne „ virgultum agri, antequam oriretur in terra, omnemq; herbam regionis, antequam germinaret. Aristotelicorum omnium, & partis magnæ Platonicorum, opinio est, mundum hunc à Deo factum esse, ita tamen, vt nunquam non fuerit,

sed

ſed factum eſſe ab æterno: quod ego antea refutaui, indicans fieri non poſſe, vt quod factum eſt, aliquando infectum non fuerit. huic opinioni occurrit Moſes, ac ne quis falleretur, putans, & ſi Deus fecerit virgulta & herbas, ac denique omnia, nunquam tamen non fuiſſe virgulta ex terra orta, & herbam germinantem, inquit, fecit Dominus omne virgultum agri antequam orıretur ex terra, & omnem herbam antequam germinaret. quaſi diceret, fecit Deus hæc omnia in mundi initio, cùm antea nunquam virgulta eſſent orta ex terra, neque herba germinaſſet. itaque cùm antea nunquàm extitiſſent, niſi in exemplari, facta ſunt denuo omnia: & rerum omnium ſpecies, quæ in priori illo ſeculo, hoc eſt, in illa æternitate, erant in mundo intelligibili; inuiſibiles, viſibiles in hoc temporalı ſeculo fecit Deus apparere. quod diſertiſſimè dixit Paulus capite vndecimo epiſtolæ ad Hebræos, his verbis, fide intelligimus aptata eſſe ſecula verbo Dei, vt ex inuiſibilibus viſibilia fierent.

CAPVT TERTIVM.

Capite ſecundo Geneſeos.

LEGIMVS. Omne enim quod vocauit Adam
» animæ viuentis, ipſum eſt nomen eius. appel-
» lauitq; Adam nominibus ſuis cuncta animan-
» tia. quæ verba non videntur oſcitanter prætereunda, oritur enim ex illis, magna illa & antiqua dubitatio, an ſint rebus ſua nomina, eis naturaliter congruentia, an nulla ſint talia, ſed conſenſione hominum, atque ad colloquentium libitum conſtent omnia. ſi enim ſuis nominibus appellauit Adam cuncta, videntur habuiſſe

nomina antequam appellarentur, alioqui non vocauerit illa suis nominibus, sed dederit illis nomina. quod si antequam appellarentur ab Adam habebant omnia, non sunt nata ex appellatione et usu, sed ex rerum naturis. naturaliter ergo congruunt rebus sua nomina, non voluntate hominum. in hanc sententiam videtur multis argumentis ferri Plato in cratylo, siue de recta nominum ratione: Huic quæstioni videtur esse coniuncta illa alia, an nominibus insita sit vis aliquid efficiendi, siue boni siue mali, an nihil aliud, quàm significent. si enim sunt naturales rerum imagines, non sit inopinabile posse naturaliter aliquid efficere, vt & res ipsæ. si verò nihil est verbis cum rebus præter hominum placitum, nulla illis inesse vis naturalis potest, siue facultas. si igitur indicari possit, vim inesse verbis aliquid efficiendi, indicatum etiam putari oportet, esse ea naturaliter coniuncta rebus, significareque non ex placito solum, sed naturaliter. habere autem verba vim talem, authoritate medicorum eorundemque philosophorum præstantium, constare videtur posse: qui, vt pharmacis, ita etiam verbis quibusdam, ad quosdam morbos vti iubent: neque verbis solum prolatis, sed & scriptis, ægroto alligatis, aut suspensis. Plinius lib. 28. naturalis historiæ cap. 2. quæstionem hanc disceptans, multa narrat ad hanc partem pertinentia, velut Vlixem (narrante homero) profluuium sanguinis, vulnerato femine, inhibuisse carmine: Theophrasto autore sanari ischyadicos carminibus: autore Catone, luxatis membris auxiliari carmen: Marco Varrone, podagricis. Aëtius lib. 8. cap. 50. ita inquit. ad eductionem eo-
» rum quæ in tonsilas deuorata sunt, statim te ad ægrum desi-
» dentem conuerte, ipsumq; tibi attendere iube, ac dic, Egre-
» dere os, si tamen os, aut festuca, aut quidquid tandem exi-
» stit, quemadmodum IESVS CHRISTVS ex sepulcro Lazarum

„ zarum eduxit, & quemadmodum Ionam ex ceto. atque ap-
„ præhenso ægri gutture dic, Blasius martyr CHRISTI dicit, aut ascende aut descende. Tralianus incantationes plurimum posse iuuare asserens, cap. 4. lib. 9. autoritate Galeni suam sententiam confirmat, ita dicens. præterea etiam di-
„ uinissimus Galenus, qui ne esse quidem incantationes puta-
„ uit, longo tempore multoque vsu plurimum ipsas posse de-
„ præhendit. audi igitur verba ipsius, quæ de medica Homeri
„ tractatione reliquit. habent autem ea in hunc modum. non-
„ nulli igitur putant, incantationes auicularum fabulas esse
„ persimiles, quemadmodum ego quoque diu existimaui, tem-
„ poris autem processu ab ipsis, quæ euidenter apparent per-
„ suasus sum, vim ipsis inesse. nam in percussis ab scorpio ad-
„ iumentum sum expertus, nihilo autem minus in ossibus
„ gutturi infixis, quæ incãtatione statim expuebantur. ac multa preclara singulæ habent incantationes, cùm institutũ consequuntur. hæc Tralianus ex Galeni lib. qui licet nunc non extet, extitisse tamen verè, autoritate Traliani cõprobatur. Extat quidem in Galeno adscriptis libellus quidam de incantatione. is verò non est genuinus, tamen est alicuius non contemnendi autoris. apud Quintum serenum legimus inscriptam modo quodam certo vocem hanc Abracadabra, & carta lino inclusa, atque colo suspensa, sanare hemitriteum. multa alia huiusmodi occurrent scripta & apud Græcos, & Latinos, atque apud Arabes medicos. Iam verò inter vulgares nihil magis vsu receptum, quàm quibusdam recitationibus (Hispani vocant ensalmos) morbos quosdam, aut etiam omnes, curari. videtur autem hoc ita se habere, vel hoc argumento, quod si verba quædam sunt noxia, aut etiam mortifera, possint etiam esse alia salutaria. at verò omnes homines videntur, naturaliter timere maledictiones, & imprecationes: &

I venefici

venefici vtuntur diris carminibus. multaque passim narrantur exempla morborum, per imprecationes, fascinationes, venefica verba, & alia eiusmodi, illatorum. possint ergo & medici vti verbis salutaribus, ac benedictionibus, non minus quàm pharmacis ad morborum curationes. si igitur verba vim habent efficiendi quippiam, velut ignis urendi, non sint tantum ex colloquentium placito, significantia id quod quispiam cogitet, sed naturam quampiam habeant communem cum ipsis rebus, ob quam, & ipsis congruant naturaliter. his argumentis censent plurimi (in quibus Platonem etiam pono) non temere his vocibus has, illas illis significari, sed naturaliter nomina rebus aptari suis: Non tamen omnia æquè, neque quæcunque: neque enim Hispana, neque Gallica, neque verò Latina, neque Græca quæcunque; sed vt Plato censet citato Homero, quibus loquuntur Dij: &, vt alij, primæua illa, quibus Adam putatur esse vsus, hoc est, hebræa. eam ob causam dicunt, in Ecclesiasticis hymnis retineri semper verba quædam Hebræa, vt, Alleluia, Osana, Sabaoth, Epheta, & alia eiusmodi. quæ sanè (dicunt) verterentur etiam in Latina, vt alia omnia, nisi vis quædam & efficatia illis naturaliter inesset. hanc sequuti sunt sententiam magi, quorũ princeps putatur fuisse Zoroastes rex Bactrianorum, Nini contemporaneus, quique naturalem esse suam magiam contendunt, & inter Hebræos vocati Cabalistæ, qui suam doctrinam iactant à secretioribus Dei reuelationibus fuisse deriuatam, promittunt se verbis & characteribus miraculosa quædam opera edituros. videtur autem his fidem etiam facere, de incantationibus, seculis omnibus concępta opinio. Si enim (vt ex Atali sententia narrat Plinius) prolata hac voce, duo, visus scorpio cohibetur, ne vibrare ictus possit. siq; (vt ait poeta) frigidus in campis cantando rumpitur anguis,

quî

quî possit negari naturalis verborum vis? aut cur non poterunt rectè, apud omnes gentes adhiberi salutares incantationes aduersus morsus rabidorum canum, & venenatorum omnium ictus, atque adeo aduersus ipsas feras? Neque verò vanum esse videtur, quod de incantationibus fertur, siquidem „ Psalmo. 57. ita cecinit regius vates. furor illis secun- „ dum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ, & obtu- „ rantis aures suas, quæ non exaudiet vocem incantantium, & „ venefici incantantis sapienter. Ecce vt diuino oraculo confirmari videatur, vis, & facultas incantationum, & incantatoris sapientia, & calliditas serpentis obturantis sibi aures, ne audiat vocem incantatoris. adeo igitur naturalis est verborum potentia, vt etiam ab irrationalibus naturaliter agnoscatur, atque aduersus eam naturaliter sese muniant. constat verò aduersus noxas, quæ naturales non essent, non fuisse naturam beluuas armaturam, neque daturam instinctum, quo se ab illis tuerentur. Hieremias quoque cap. 8. ita scripsit. Ecce ego mittam vobis serpentes regulos, quibus non est incantatio. videtur autem comminatio hæc innuere, alijs serpentibus esse incantationes. hanc sententiam videtur etiam iuuare autoritas ecclesiæ, quæ iubet exorcistas vti conceptis verbis, quasi illis, demones fugandi, virtus quædam præcipuè insit. quo etiam spectare dicat quis illud Euangelij, In nomine meo dęmonia eijcient. non enim iam in ieiunio solum & oratione dicit, sed in nomine meo, quasi ipsa nominis IESV prolatio, efficaciam habeat ingentem. præterea illa crebra recitatio, qua Ecclesia, & fideles singuli vtuntur: illæ, nunc ter, nunc quinquies, nunc quinquagesies, nunc pluries repetitæ salutationes Angelicæ, aut dominicæ præces, quid aliud innuunt, quàm in ipsa verborum Sanctorum recitatione, vim quandam esse animæ salutarem? alioqui si

non ob ipsorum verborum vim, sed orandi Deum gratia recitarentur, quorsum recitarentur eadem pluries? videtur ergo his omnibus argumentis fieri, inesse verbis ipsis vim quandam naturalem, partim noxiam, partim salutarem, idque nunc corporibus, nunc animabus, nunc vtrisque, atque ita analogiam habere cum rebus quarum sunt, quod præscripta Geneseos verba innuebant. Verum etsi tam multa congerant vani & superstitiosi, magi, & Cabalistæ, & qui se putant diuinissimos, Platonici, falsum est prorsus, & ab omni ratione alienum, vim esse per se vllam verbis, aut aliam, quàm significandi ex hominum placito. Nam, vt eidem, cui illi, viæ insistamus, si verbis ipsis nihil est commune cum rebus, neque ipsa quippiam sunt aliud, quàm ita diuerberatus aër, neque alia causa est, qua hæc has, illa illas res significent, quam hominum, ab eorundem voluntate profecta, consuetudo, nulla vis esse potest nominibus per se. Quid autem aliud est loqui, quam per quasdam linguæ motiunculas, res quasdam innuere, vt inter colloquentes constitutum est? nimirum, vt quidam (multi præcipuè) consueuerunt, suas sibi mutuo cogitationes aperire varia digitorum motitatione. hoc solùm interest, quod lingua, accommodatissima est omnium nostri corporis partium, ad significandum quod mente conceptum est, ob illam mirabilem mobilitatem, & quia in ipsa via spiritus posita, eius diuerberatione, sonitus edit multiplices, auditui hominis, etiam eminus, occurrentes. itaque, est hæc particula paratissima, ac maximè idonea, cui homines demandent munus innuendi inuicem, quæ mente conceperint: quia nulla tot, tamque varias motiunculas subire potest, eaque sola voces effingit multiplices, vnde & aspectabiles, & audibiles nascuntur differentiæ. neque quidem casu factum est, vt lingua ad hunc vsum extiterit accommo-

data, sed ipsa natura ita est comparata, mollis scilicet, ac substantia volubilis, multis ad radicem musculis prędita, superposita laryngi, supposita palato, circumsepta dentibus, vt expiratum per laryngem aërem excipiens, & ad palatum & dentes multifariam allidens, posset multiplices edere sonitus, quibus pro suo arbitratu, posset homo homini significare, incognoscibiles alioqui cogitationes. accommodatior ergo multò est ad innuendum lingua, quàm manus, aut pes, aut vlla alia particula. velut autem, vtcunque tu moueas digitos, nihil intelliget alter, nisi inter ambos conuenerit, vt hæc motiuncula huius, illa illius rei nota sit, ita neque vtcunque crepas ore. neque enim Hispanus Gallum, neque hic Germanum, neque ille Arabem, neque Latinus Græcum, neque Græcus Hebræum, loquentem intelligit. quia, scilicet, non sunt docti eundem sermonem. nimirum sermo non constat natura, sed consuetudine. alioqui vt est omnibus gentibus vna eademque natura, esset idem sermo: sed non ita est, quin potius multiplex, vt & consuetudo. falsum enim ac ridiculum, quod sibi quidam philosophiæ ignari persuaserunt, siquis ab infantia nullum omnino doceretur sermonem, futurum vt loqueretur Hębraicè, sermonem scilicet, innatum hominibus. Nam si sine doctore, vt alia quamplurima, innasceretur sermo iste hominibus, innasceretur profectò, etiã si alium sermonem discerent, essentque omnes duplicis sermonis. Si enim sermo quem prius homo didicit, non prohibet quominus discat alium denuo, sed sciunt multi bifariam, trifariam, aut etiam quadrifariam loqui: multominus prohiberi posset qui ex ipsa natura pulularet, ab eo qui esset comparatus studio. quin potius, si vllus sermo hominibus esset naturalis, non possent esse ad alios dociles. quia quod intus manet, prohibet extraneum. vt ergo natura fecit homi-

nem

nem prorsus inertem, vt esset ad omnes artes habilis, necesse est, fecerit omni sermone carentem, vt possit omnes discere. videmus verò plures homines, ad alios multos sermones habiliores, quàm ad Hebræum. quodquidem nullatenus fieri posset. nam in id quod naturale illis est, spōte feruntur res omnes. Ex dictis igitur constat, loqui quidem naturale esse hominibus, quia natura, vt ex ipsa linguæ formatione cognouimus, in hunc vsum eam destinauit. hoc autem aut illo sermone vti, studio ac doctrina euenit, & ipsa quidem idiomata, vsu ac tacita consensione hominum, nata sunt: præter septuaginta illa, quæ ad turrim babel, in diuisione linguarum orta sunt, quorum Deus ipse voluit esse auctor & doctor, non quod illa potius, quam quę deinceps vsu extiterunt, cognationem vllam haberent cum natura, sed quod ad breuem & expeditam distributionem gentium, expediret esse multilingues. dilexit verò Deus, quæ ipsi placuit. itaque cùm hominum vitæ nihil posset esse vtilius, neq; iocundius, quàm suas sibi inuicem cogitationes communicare, neque quidquam magis naturale, quàm scientiæ desiderium, & scientia comparetur docendo ac discendo: docere verò ac discere non contingat aliter, quàm conceptionum mentis communicatione: ipso naturæ impulsu feruntur in loquelam. quia, vt indicatum est, nulla neque potior, neque facilior, excogitari potest ratio inuendi. inuenerunt igitur primùm loquelam, quô verbis significarent animi conceptiones. deinde, quia sermo haberi non poterat, nisi ad præsentes, ac statim ac emissus est, effluit; excogitata scriptura est, quasi verba missilia, & permanentia, quibus & cum absentibus, atque adeo cum posteritate loqui contingeret: loqui, inquam, hoc est verba illis significare, ac sermonem præsentare. quoniam enim scriptura, inuentione posterior

est,

eſt,loquela,fit vt loquela per ſe ſignificet omnes conceptiones, & ſcriptura loquelam. nimirum hæ duæ Scripturæ, homo & anthropos,eandem rem ſignificant,ſed non per eandem vocẽ,lectę enim diuerſum admodũ ſonant, per diuerſas enim voces ſignificant eandẽ rem, & ingerunt mẽti eandem notitiam. velut etiã per diuerſas Scripturas ſignificari poteſt eadem vox, vt per has, anthropos & ἄνθρωπος eodem igitur modo habent ſcripturæ ad voces, quo voces ad cogitata. Atqui, neq; hic ordo, vt ſermo diſcatur ante ſcripturam,atque proinde ſcriptura per vocẽ ſignificet, potiusquã vox per ſcripturã,neceſſitatem habet naturalẽ,ita vt nullatenus poſſit contrà fieri, Sed ob facilitatem potius ita euenit, & quia citius ſunt homines nullo ſenſu orbati,habiles ad loquendum,quàm ad ſcribendum. poſſe verò omnino contrà fieri, aperte indicauit Petrus Pontius, Monachus Sancti benedicti, amicus meus, qui (res mirabiles) natos ſurdos docebat loqui, non alia arte, quàm docens primùm ſcribere, res ipſas digito indicando, quæ characteribus illis ſignificarentur, deinde ad motus linguæ qui characteribus reſponderent, prouocando. itaq; vt audientibus à loquela, ita auribus captis, rectius incipitur ab ſcriptura. neutrum igitur habet neceſſitatem naturalem. Sed videtur ex rei natura eſſe eadem ratio ſermonis & ſcripturæ, præter maiorem loquendi facilitatem, in ijs qui omnibus ſenſibus vtuntur. qui verò carent auditu habere poſſint ſcripturam loco ſermonis. acceditq; illis rerum diuinarum notitia ex uiſu, vt alijs ex auditu. cuius ego rei teſtis ſum, in diſcipulis illius amici mei. Itaq; eſt ſermo, velut ſcriptura effluens, & ſcriptura velut Sermo manens. at verò ſcribendi, nullam rationem conſtare natura, Sed vſu & arte, manifeſtum eſt. nam neq; cuiuſq; hominis eſt ſcribere, neq; hominum omnino fuit ſemper, ſed poſt ali-

quot

quot mundi ſecula excogitatum, diuerſum admodum apud diuerſos, ubiq; magno labore diſcitur. ita igitur de loquela & uerbis cenſere conſentaneum eſt: nulla ſcilicet uerba ſignificare aliter, quàm ad libitum, eorum qui primùm eis vſi ſunt. quod (ſi nihil aliud) ipſa idiomatum mutabilitas indicat. nullus enim eſt, qui non, uel in ſuo ſeculo, uideat, ubique gentium quædam verba antiquari, quædam nouari. ut facilè ſit intelligere, niſi ſcripturæ beneficio ſeruata eſſent, nullum omnino uerborum quibus antiquiſſima ſecula uſa ſunt, ſuam ſignificationem fuiſſe retenturum. non igitur eorum ſignificationes natura conſtant, ſed uſu. nam præter dicta, res omnes ab eiſdem Seruantur cauſis, à quibus fiunt. ſeruantur uerò ſignificationes uerborum omnium, uſu, alioqui per obliuionem perituræ, igitur & natæ ſunt ex uoluntate utentium, non ex natura. neq; quidem obſtat, uerba quædam, quibuſdam rebus, ob quaſdam cauſas, tributa eſſe (quod maximi facit ſocrates in cratilo) ut homo quía exhumo, & φωνή quaſi φώς νόυς. nam deriuatiua deducuntur ex primitiuis, ipſa uerò primitiua, & ſimplicia, non alia ex cauſa ſignificant res quarum ſunt, quam ex placito auctorum. igitur & deriuatiuorũ & cõpoſitorum ſignificationes, referuntur ad uoluntatem utentium. quin & illa etiam nomina, quę ob ſimilitudinem quandam ſonitus conficta ſunt (grammatici uocant onomatopeiam) ut clangor, tinitus, bombus, βορβόρυγμος ſignificant ad libitum utentium. quia ſi illa eadem nomina tributa eſſent rebus longe diuerſis, aut illis eiſdem rebus nomina longe diuerſa, valeret colloquentium vſus, nulla neq; ſimilitudine, neque diſſimilitudine obſtante. itaque & voces omnes & ſcripturæ ſignificant ad libitum. quapropter ex ipſa natura nullam vim habent ſignificandi, nedum efficiendi quippiam: ſed ſignificant ſolum, quia ita conuenit inter colloquentes

loquentes, plures, aut pauciores. Nulla igitur naturalis ratio est, qua verba aut characteres possint morbum inferre aut sanitatem, aut aliud quippiam efficere, eorum quę magi policentur, & cabalistæ. quod si quædam nomina Hębrea, in Sacris hymnis retinentur incommutata, id quidem non fit, quod Deus Sabaoth, verbi gratia, maius quippiam sit, quàm deus exercituum, Sed (vt Plinij utar verbis) externa & ineffabilia verba audientium animos magis mouent, semper quid ali immensum expectantes, ac dignum deo mouendo. itaque facit id ecclesia, vt peregrinarum vocum recitatione, magis animus inflammetur, quia vulgares facilè contemnuntur. quo etiam fortasse consilio sanctissimus Papa noster Gregorius decimus tertius, prohibuit horarias preces vulgari sermo ne recitari, ne scilicet vulgares voces vulgus contemnat, quod inauditas solet demirari. hanc verò esse causam retinendi eas voces, non quòd hębreę sint, constat, Si quidem & græcæ retinentur quamplurimæ, vt Chirye Eleyson, o Theos, Athanatos. Ischyros, & alia eiusmodi. ce rtè nihil hoc aliud est, quàm, quod sancta ecclesia, omni ratione curat, secundum hominum conditionem, nos ad pietatam, & rerum diuinarum ęstimationem prouocare. alioqui verbis ipsis nulla naturalis vis inest. Quapropter incantationes uanę sunt, ac superstitiosę, quæque de illis narrantur, falsa aut maligna: maligna dico, quę cacodemonis interuentu fiunt: falsa, quæ cùm non fiant, delusa, sibi persuadet vulgi credulitas. falsum est igitur, cantando rumpi angues: falsum quoq; eos sibi obturare aures, ne audiant, quod vel Plinius per derisum narrat dicens, non pauci etiam (credunt scilicet) serpentes ipsas incantari, & hunc unum illis esse intellectum, cōtrahique marsorum cantu. Meritò ergo illa impostura damnatur diuinis oraculis,

culis,& interdicitur fidelibus. deuteronomij decimo octauo
» ita habetur. Quando ingressus fueris terram, quam dominus
» Deus tuus dabit tibi, caue ne imitari velis abominationes illa-
» rum gentium, neq; inueniatur in te qui lustret filium suum,
» aut filiam, ducens per ignē, aut qui ariolos sciscitetur, aut
» obseruet somnia, atque auguria. neque sit maleficus
» neque incantator, neque qui pythones consulat, neque
» diuinos, & quærat à mortuis veritatem. omnia enim hęc
» abominatur dominus, & propter istiusmodi scelera dele-
» uit eos in introitu tuo. Itaque abominatur dominus incanta-
» tiones, iusta lustrationes filiorum, & pythones. usque adeo, ut
» ob eas dicat se deleuisse illas gentes. rursus paralypomenon.
» 2. cap. 33. manassę crimina ita recensentur. maleficus artibus
» inseruiebat, habebat secum magos & incātatores, multaque
» mala operatus est coram domino. Isaiæ. 47. venient tibi (allo
» quitur babilonem) duo hæc subito in die una, sterilitas & ui-
» duitas. vniuersa uenerunt super te propter multitudinem ma-
» leficiorum tuorum, & propter duriciem incantatorum tuo-
rum vehementem. hæc Isaias. Si uerò vis talis data esset uerbis
à Deo, non esset profectò incantatorum ars abominabi-
lis ipsi, magis quàm medicina. uelut enim incantator
nunc utitur incantationibus aduersus morbos & uenena:
nunc ad maleficia: ita & medicina, nunc componit medica-
menta salutaria, nunc deleteria. non tamen proinde medi-
cina est Deo abominabilis, sed gratissima: quoniam scilicet
possumus ea utiliter uti. quandoquidem igitur incantatio est
Deo abominabilis, naturalis non est, sed, ut dixi, uana, aut
maligna. Res ergo iam exigit, ut interpretemur carmina illa
psalmi. 57. quæ in subsidium, incantationum citata sunt. In-
ter alios Philosophandi modos quibus antiquitas ad notan-
dum hominum mores, usa est, non fuit in postremis, qui per
con-

confictas quasdam fabellas, aliud quiddam allegoricè significabat. quem tenuerunt Æsopus, & Cyprius, & Libycus, & alij multi Philosophi & Poetæ, inter antiquos; inter iuniores quoque, omnes qui emblemmata scripserunt. multa verò, quæ ab antiquissimis illis, ad innuendum figuratè aliud aliquid, conficta sunt, incautè sunt accepta à posteris, & eorum sanè nonnullis eruditissimis, quasi simpliciter, ac sine vlla figura, dicerentur. velut, inquit Æsopus, castor præter cæteros quadrupedes in aqua durare fertur, & eius genitalia ad artem medicam vtilia esse. hic vbi videt se à venatoribus captum iri, ipse sibi genitalia præcidit, atque in sequentes proijciens, hoc modo euadit incolumis. hęc conficta sint, ad significandum, hominibus, prudentes si esse velint, pro adipiscenda salute, nullam esse habendam rationem fortunarum: non defuerunt plurimi, qui affirmarent, eam esse, reuera, castori à natura inditam prudentiam. Ita etiam factum est in fabula de serpente & incantatore. cùm enim antiquitus conficta esset, ad arguendam impietatem eorum, qui à veritate auditum auertunt, nollentes, neque consilijs neq; exhortationibus, ac multo minus repręhensionibus aures prębere, non defuerunt qui opinarentur, id quoque esse verum, eamque esse serpentis naturalem versutiem. verùm re, vt habet, intellecta, planeque perspecta, dicet Philosophus, hominem qui in naufragij periculo, merces vestesque, & omnem supelectilem, mittit in mare, similem esse castori præcidenti sibi testes, cum vrgetur à venatoribus. qui tamen Philosophus arguendus non est, quòd affirmet, castorem sibi testes secare. non enim affirmat, sed per moralem fabulam docet homines prudentiam. tale etiam est quod in Psalmo fecit Dauid, scilicet interpretatus est parabolam, ad arguendam pertinacem intemperantiam eorum, qui audire recusant ve-

ritatem, neq; quidquam audire sustinent, nisi quod ad suam voluptatem spectat, pruriẽtes auribus, & ad sua desideria coaceruantes sibi magistros. fabulę itaque moralis, seu parabolæ interpretationem, continent dicti Psalmi carmina. nimirum intemperantes homines sunt similes serpentibus, quia obturãt aures suas, ne audiant voces incantatoris sapienter incantantis, hoc est, contionatoris qui docet veram sapientiam, & per hanc incantationem, incantat morbos animi. neque verò in hoc solùm scripturæ loco, sed in multis alijs occurrunt morales fabulæ seu apologi seu parabolæ, seu vtcunque vocare lubet, quæ allegoricè aliud innuunt, quàm litera sonet. quinimo nullus est modus vtilis philosophandi, eorum qui ab hominibus ad componendos mores excogitati sunt, qui non reperiatur exactius in sacris. quis enim vnquam acutius, aut eloquentius vsus est fabula, quam Ioatham ad sichemitas ex montis vertice (narratur cap. 9. iudicum) vbi non solum inducit loquentes beluas, vt Æsopus, sed etiam arbores, dicens. ierunt ligna vt vngerent super se regem, dixeruntq; oliuæ, impera nobis, quę respõdit, nunquid possum deserere pinguedinem meam, qua & Dij vtuntur & homines, & venire vt inter ligna promouear? dixeruntq; ligna ad arborẽ ficum, veni & super nos regnum accipe. quæ respondit eis, nunquid possum deserere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire, vt inter cætera ligna promouear? loquutaq; sunt ligna ad vitem, veni & impera nobis. quæ respondit eis, nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoueri? dixeruntque omnia ligna ad rhamnum, veni & impera super nos, quæ respondit eis, si uerè me uobis regem constituitis, uenite, & sub umbra mea requiescite. si autem non uultis, egrediatur ignis de rhamno & deuoret

Cedros

Cedros libani. Significatur uero his uerbis, iniqua promotio abimelech in regem. Sunt alia his similia exempla, quę tamen præteriens, redeo ad pensum. Reprehendit itaque, vt dixi, Dauid, duriciem ac pertinaciam eorum, qui non sustinent audire exhortationes, interpretatione allegorica moralis fabulæ, quam antiquissimi Philosophi ad increpationem hominum, confinxerant. Vocari uerò incantationes, disputationes atque exhortationes prouocantes ad uirtutem, etiam à Philosophis, uidere possis in charmide, seu dialogo de temperantia, ubi Socrates narrans quæ audierat à quodam medico Thrace, hæc scripsit. Animæ uerò medelas esse dicebat incantationes quasdam: eas pręclaris rationibus contineri, quibus animæ temperantia tribuitur, qua inserta, atque pręsente, facile esse sanitatem capiti, totique corpori tribuere. ille igitur cum medelam incantationesq; doceret, iussit ut nullis precibus motus, alicui contra capitis dolorem remedium adhiberem, nisi prius animam incantationibus ipsis purgandam commisisset. his uerbis manifesta satis est sententia Socratis, morbos corporis non curari incantationibus per se, sed morbos animi. Sed & uocari eos homines, qui magnis animi morbis teneantur, nominibus beluarum, consonum est dictis philosophorum. Siquidem Plato (allegoricè fortasse alludens ad illud Psalmi 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. & ad illud Prouerbio 28. Leo rugiens, & Vrsus esuriens, princeps impius) in calce dialogi de natura (præter plura quæ decimo de republica, siue de legibus, habentur) ita reliquit scriptum. Auium autem genus ex nostro ita est aptè formatum, vt pro pilis pennas acciperet. in hoc illi homines transeunt, qui simplices & innocentes cùm sint, leues tamen sunt, & frustra in

rebus

rebus sublimibus curiosi, quique adeo fatui sunt, vt oculorum iudicio confisi, hæc, altissima quæque firmiter demonstrari posse non dubitent. gressilium verò ferarum genus ex his natum hominibus, qui à philosophia penitus alieni, ad cœlestia nunquam penitus oculos erexerunt, eóque volutionibus illis quæ in capite peragi solent, nunquam vsi sint, sed illas animæ partes sequuti, quæ in ventre & pectore dominantur. ex his vtique studijs anteriora membra & capita, ob ipsam cognitionē humi penitus defixerunt, in longum productum, ac diuersum corporis verticem tenuerunt: quandoquidem ibi propter desidiam singulorum collisi sunt, & fracti circuitus, & ideo quòd quatuor pedum, ac etiam plurium est instituta figura, & insipientioribus Deus, maiorem, ex pedibus multis, atque progressu, occasionem præstet, per quam magis etiam deflectantur ad terram. eos autem qui horum insipientissimi erant, corpusq; in terram penitus prosternebant, quasi nihil vltra pedibus opus foret, in corpora carentia pedibus, & humi serpentia permutauerunt. His, & alijs quæ deinceps sequuntur, verbis, Plato differit, homines per animorū vitia transire in corporum diuersa genera. quod plerique allegoricè dictum existimant. si verò id dicit allegoricè, quòd similes facti sint illis, constat beluarum nominibus aptissimè significari homines insipientes, & improbos, atque adeo serpentium omnium nequissimos, qui ne audire quidem sustinent sapientium consilia. hinc igitur haud dubie nata est illa moralis fabula, ad quam alluditur in Psalmo, serpentem obturare sibi aures, ne audiat verba incantatoris. Reuera autem incantationes nullam vim habent aduersus naturales feras, aut serpentes, sed aduersus homines, qui ob ferinos mores, illis nominibus appellantur: neq; aduersus corporis morbos per se, sed animi. Atqui, nullus est, ex plebe,

qui

qui audiens Orpheum, sua cythara solitum, serpentium & ferarum omne genus ad se trahere, non intelligat, illum suis poematis, feros homines, & seorsum deerrantes, velut cicurasse, atque ad humanam societatem, & oppida allexisse. cùm has veritates sapientes fabulis obumbrarent, insipiens vulgus non intelligens, in opinionem de morbis per incantationem curandis, & fugandis aut necandis feris & serpentibus, lapsum est. impostores verò & circulatores, & vtentes in sua commoda indocti vulgi credulitate, multa se facere huiusmodi profitentur. re vera tamen incantationum ad solos morbos animi vis est per se: atque ad hos curandos eis vtitur ecclesia, cantionibus scilicet, & recitationibus precum pluries repetitis, velut euoluendis vocatis rosarijs, & recitandis, ac canendis hymnis, & horarijs precibus. nimirum, his pro more Ecclesiæ faciendis, præstatur obsequium Deo, & auocatus ab alijs rebus animus, ad illum liberius euolat. ea verò vis non est verborum materialium, neque characterum, sed quia rerum Sanctarum sunt. vt neque ipsum sanctissimum nomen, IESV, quod ad omnia est efficacissimum, vim eam habet materialiter, sed quia Deum significat Saluatorem. de exorcistarum etiam verbis perinde dicendum, non esse scilicet vim fugandi dęmones in illis, qua res quædam sunt, aut ita sonant, aut talibus descripta figuris, sed quia ita significant. neque ea quidem verba fugare, torquere, aut premere dęmones vi vlla naturali, sed Dei concursu, cui placuit, in bonum hominum, ad fugandam hanc pestem, ita inuocari, & vim talem initiatis impertiri. ex his autem omnibus non fit, vt vlla vis naturalis sit verbis, neque vt aliud quippiam possint, quàm significare, atque id ex hominum placito. quapropter, si magi Pharaonis insusurrendo aliquid, aut characteres aliquos describendo (vt nunc quoque qui se

magos

magos profitentur, & inter Iudæos Cabalistæ) fecerunt colubros & Ranas, & dæmonum scientiam, arcana quædam naturæ, potiusquam ad verborum vim vllam, refferri debet. quid quod tot, tamque docti medici, quin & Galenus ipse, alioqui adeo rigidus Philosophus, affirmant tot morbos verbis quibusdam, & incantationibus cedere, idq; sibi esse longo experimento confirmatum? certè vt ex ignoratione veri Dei, retenta solum incerta quadam diuini cults recordatione, nata est idololatria, ita ex ignoratione moralium incantationum, quas fabulis obumbrauerant antiquissimi sapientes, retenta tantùm nominis memoria, natæ sunt istæ superstitiosæ incantationes, atque hoc, cum alijs multis, errore disseminato, vsi sunt homines sæpe incantationibus aduersus morbos, atque adeo confidentius non rarò quàm medicamentis. accedit, quod aliquando leuissimis hominibus, & qui admittunt incantatores, vtilis quodammodo est sua credulitas, quia (vt inquit autor libelli de incantatione, qui est
» inter Galeno adscriptos) quando mens humana (hæc sunt
» ipsius autoris verba) rem amat aliquam, licet naturaliter non
» iuuatiuam, sibi eam prodesse certificat. ex sola autem mentis
» intentione corpus res illa iuuat. verbi gratia, si quis incantationem sibi prodesse confidat, qualiscunq; sit, eum tamen iuuat. hæc ille, quibus verbis innuit, incantationes aliquando prodesse ad pellendos morbos ob confidentiam infirmi. nimirum vt timor & mæstitia, ac desperatio, plurimos morbos augent, & ægrotos lædunt, ita confidentia & alacritas plurimos subleuant, & ipsa imaginatio per eos animi motus, morbos tollit, aut saltem minuit, aut, cum minime, in eis qui vehementissimè confidunt, opinionem efficit sanitatis. verùm hanc incantationum vtilitatem, constat ex accidenti esse, ob affectus animi, eius qui curatur, non per naturalem

ralem verborum potentiam. nonnulli ergo ob inscitiam, verè ac per se vtiles esse putantes: nonnulli verò etiam docti, & periti medici, hoc ægrorum stultitiæ concedentes (velut qui insaniam curant) incantationibus vti permittunt, etsi eas per se nihil posse certò sciant. Nomina itaque nihil habent cum rebus præter significationem, quæ ex solo consensu, manifesto, aut tacito ipsorum hominum nascitur, neque sunt nomina rebus alia ratione sua. Adam verò dicitur appellasse res nominibus suis, idest proprijs & maximè congruentibus, non omnes, sed viuentes, vt animalia omnia. quia, vt qui linguæ hebreæ sunt periti optimè norunt, indidit illis nomina, quæ proprietates & naturas eorum maximè exprimerent. quæ nomina constat deriuata esse ab alijs primitiuis, quæ ad placitum Adæ sunt rebus data, & posteritatis consensu recepta, atque huc vsque, vsu, & Sanctarum scripturarum beneficio, seruata. de fascinatione seorsum dicetur alio loco.

CAPVT QVARTVM.

Ex capitibus primo & secundo Geneseos & trigesimo septimo Ezechielis.

CVM natatilium, volatilium, reptilium, & progredientium, irrationalium tamen, animalium creationem narraret Moses, his vsus est verbis. Dixitq; etiam Deus,
» producant aquæ reptile animæ viuentis,
» & volatile super terrâ, sub firmamento
» cœli. & rursum, Dixit quoque Deus,
» producat terra animam viuentem in genere suo, iumenta,

& reptilia, & bestias terræ secundum species suas: cùm tamen ageret de hominis creatione, inquit, formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. quæ verba magnum continent naturæ arcanum: indicant enim apertè, illud quod tantopere inter Philosophos controuersum est, hominis animam non esse eductam ex materiæ potentia & fęcunditate, velut animas irrationalium, sed extrinsecus accessisse, naturæ immaterialis participem: non quidem nascentem intrinsecus ex materia, sed diuina vi extrinsecus in illam immersam, & mirabili quodammodo ei alligatam: & substantia quædam cum sit incorporea, potens per se subsistere, factam esse corporis formam. hac de re dubitant multi, in suam perniciem plus satis Philosophi. nisi potius beluas dicere consentaneum magis est, eos, qui se beluis hac in re præstare, neque intelligunt, neq; credunt. hinc pendet quæstio de nostræ animæ immortalitate, de qua, etsi in commentarijs, quæ in libros Aristo. scripsi, dictum mihi satis est, tamen tentandum nunc quoque videre iuxta pręsentis operis institutum, quantum possit naturalis ratio consequi, eius quod Deus Opt. Max. hoc loco reuelauit per Mosem, vt hac saltem ratione, si fieri possit beluini Philosophi à sua impietate incipiant auocari. porrò perpendere oportet hæc verba. Inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ, & factus est homo in animam viuentem. His verbis apertè indicatur, illud spiraculum quod extrinsecus inspiratum est, non esse mentem solam, & vim intelligendi, aut in omnibus hominibus eandem, vt censent quidam Philosophi, aut aliam in alijs, quę superueniat homini iam sentienti, & habenti animam, sed illud ipsum esse ipsam animam, qua homo sentit, & viuit. itaque non duas, sed eandem esse in

homine

homine animam, qua sentit & intelligit. nam qua intelligit, est quæ extrinsecus accessit inspirata, vocat verò eam spiraculum vitæ, & per eam dicit factum hominem in animam viuentem. tenemur itaque asserere, hominis animam neque fluxisse ex materiæ potentia, neque ab ea esse inseparabilem, sed substantiam quandam incorpoream separabilem, & imposterum æternam, eandemque esse corporis formam, & animam qua homo sentit. non tamen propterea tenemur etiam dicere, eandem esse formam vegetabilem, non enim Moses more Aristotelico vocat, ea etiam, quæ tantum vegetantur, viuentia, & eorum actum animam, sed more stoico, qui & communi hominum sensui propinquior est, ea solum viuentia vocat, quæ sentiunt & mouentur, eorum formam animam, reliqua vocat virentia, & producentia fructum, ac semen secundum genus suum, non tamen viuentia. itaq; Veritas Catholica non cogit nos asserere, ipsam animam qua sentimus, mouemur, & intelligimus, esse in nobis principium vegetandi, nedum & formam actumque primum ipsarum partiũ corporis homogenearum, vt ossium, carnis, & neruorum, quod plurimi etiam affirmant, putantes absurdum esse in eadem substantia multas formas ponere. Ego verò sequutus quod & rationi magis consonum, & diuinis etiam oraculis, vt ego existimo, congruentius est, affirmo esse in nobis ante animam formas merè corporales homogeneorum, quibus ossa carnes & nerui differunt, non minus profectò (nisi me meis sensibus credere nolunt) quàm aurum argentum & plumbum: his bene temperatis accedere actum quendam perfectiorem: corporalem eum quoque, & velut naturã quandam meliorem (ita.n.placet vocare, potius quàm animam) qua nutriuntur: omnesque hos actus educi ex potentia materiæ: his postremò accedere extrinse-

cus animam, quæ nobis vim ſentiendi & intelligendi præſtet. non enim intelligendum eſt, illud corpus hominis, in quod inſpirauit Deus ſpiraculum vitæ, fuiſſe ſtatuam, quandam luteam, eamque acceſſione illius ſpiritus factam eſſe carneam & oſſeam, ſed corpus quoddam ex oſſibus neruis carne & cute, non quidem aridis, ſed floridis ac virentibus, immobile tamen adhuc & ſenſus expers: & hæc, accedente ſpiritu recipiſſe. Indicat id viſio Ezechielis c. 37. cùm enim vellet ei Deus oſtendere reſurrectionem mortuorum, dimiſit in medio campi pleni aridis oſſibus, quibus non ſtatim acceſſit ſpiritus, qui virorem & reliqua omnia præſtaret, ſed primum quidem acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam, & ſuper ea nerui & caro aſcenderunt (vireſcentibus ſcilicet iam partibus), & extenta eſt eis deſuper cutis, & adhuc ſpiritum non habebant, vſquedum ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, & ſteterunt ſuper pedes ſuos. Itaque eſſe oſſis, neruorum, & carnis, & cutis & earum partium viror, non præſtatur ab ſpiritu qui extrinſecus accedit, atque immortalis eſt, ſed à formis corruptibilibus & merè corporalibus, quæ ad animam quidem rationem habent diſpoſitionum materiæ, & ob id animæ acceſſione, non tolluntur, ſed ſimul cum ea manent, hac in re ſeruientes illi, quòd ſeruant, quam ea deſiderat, in corpore temperiem, & formationem. Si autem hæc ſententia diuinis eloquijs eſt conſona, cur non putetur etiam eſſe conſona rationi? Cur velimus miſeros Philoſophos à fide catholica deterrere, pluſquam veritas ipſa poſtulet imperantes credere? nihil enim eſt quod eos adeo conturbet, quàm ſubſtantiam ſeparabilem & incorpoream, eſſe actum corporis. nam actus rei eſt ipſa rei eſſentia, ſeu ipſum quod quid erat eſſe rei. Hoc verò vix intelligi poteſt, quo pacto ſit

corporis,

corporis, quod à corpore ſeparabile. conquieſcet hæc perturbatio; ſi his concedimus, animam non eſſe actum corporis qua corpus,ſed qua ſenſitiuum & intelligens. non enim anima corpori præſtat eſſe corpus, neque verò oſſi eſſe os, neque nutriri, quod materiale etiam eſt & elementorum imitatur naturam, ſed hæc per corporales formas habenti, præſtat ſenſum & intellectionem, quæ ſpiritalis videtur eſſe naturæ. neque ſanè Ariſtoteles animam finiens, actum corporis ſimpliciter eſſe dixit, ſed adiecit potentia vitam habentis, quod eſt, actum eſſe corporis, non qua corpus, ſed qua poteſt vitales actiones edere. Colligimus itaque ex hoc ſacræ ſcripturæ loco duas aſſertiones, primam eſſe in nobis animam ſeparabilem, & nunquam interituram: alteram, hanc ipſam eſſe animam qua ſentimus & mouemur. Diſtinctioris doctrinę gratia, vtranq; ſeorſum aggrediemur monſtrare. Socrates, vt licet videre in Phœdone, ſecundam hanc non vertit in dubium, neque in id vſque tempus hominibus vlla ſubierat dubitatio, an eſſet in nobis eadem anima ſentiendi & intelligendi principium. Ariſtoteles primus cępit ab anima mentem diſtinguere, animæ ſenſum, menti intellectum tribuens, vnde accepta occaſione, poſteri de ea re acriter diſputauerunt, cenſueruntq; quàm plurimi, animam & mentem res eſſe diuerſas numero, alteramq; cum homine mori, alteram manere. quapropter, vt dixi, vtraq; quæſtio erit nobis ſeorſum examinanda. Primæ quęſtionis Socrates duos articulos eſſe fecit. primùm, an anima ſit à corpore ſeparabilis: alterum, an ſit immortalis. quandoquidem Cebes dubitationem quandam ingeſſit, dicens, fieri poſſe, vt anima diuturnior viuaciorq; eſſet quàm corpus, atque aliquando maneret à corpore ſeparata, fuiſſetque fortaſſe antequam in corpus mergeretur, non tamen

obid

obid esset omnino immortalis, sed postremò aliquando etiam cum homine moreretur. ob hanc suspitionem Cebetis, Socrates, postquam, vt sibi videbatur, monstrauerat animam diuturniorem esse corpore, & ab eo separabilem, denuo est aggressus monstrare, esse immortalem, atq; geminam quæstionem esse fecit. quanquam ea, re vera, simplex est & vnica. Si enim anima substantia est à corpore separabilis, immortalis etiam necessariò est. nam ortus & interitus naturalis, corporearum tantum rerum sunt. quæ incorporeæ sunt, non habent Physicam compositionem, ac proinde dissolui non possunt, nisi ab eo solùm à quo sunt colligatæ (vt inquit Plato) puta ab ipso Deo. ab eo verò per se, summè bonus cùm sit, nihil extinguetur, aut dissipabitur: sed eius voluntate perseuerabunt in æternum, quęcunq; ab eo solo facta sunt. Hæc adeo vera sunt, vt nemo iam sit, quem timor corripiat Cebitis: quòd sibi omnes persuaserint, animam, si semel possit subsistere à corpore separata, merè esse incorpoream (corpus enim nulla ratione esse potest alterius corporis actus) atque adeo immortalem. quare nobis hac de re simplex quęstio erit. atqui Socrates cùm geminam fecerit, primam partem, puta diuturniorem esse animam corpore, insufficienter probauit: alteram, puta esse omnino immortalem, ei qui non considerauerit, procedere disputationem posita priori assertione, videbitur probare etiam sophisticè. nam summa ratio monstrationis primę inde pendet, quod nostrum scire reminisci quoddam sit. quod, & si probabilitatem quandam prę se fert, falsum esse monstrauit Aristoteles. Iam verò secunda est, quia corpus viuit per animam, & anima per se, necesse esse animam semper viuere, neque posse mori. Velut quia concreta corpora calida sunt per ignem, ignis verò primo ac per se, necesse est eum sem-

per calere, neque posse refrigerari. huic argumentationi, qui ex aduerso assereret animam nullam substantiam separabilem esse, sed formam tantum corporis viuentis, responderet, negans animam viuere primò ac per se, sed ne viuere quidem, sed esse vitæ causam vt formam, viuere verò hominem per animam, non vt est calidus per ignem, sed vt ipse ignis est calidus per calorem, qui tamen calor calidus non est. qui verò semel recepisset, esse animam substantiam quandam corpore antiquiorem, potentem per se existere, vt videbatur Socrates, cùm in eam argumentationem venit, indicasse, cogeretur profectò concedere, hominem viuere per animam per se primò, atque ideo eam mori non posse. meritò ergo diximus, vnicam quæstionem esse hanc, & eiusdecisionem ex prima assertione pendere, puta animam hominis esse separabilem à corpore. quod quia à Socrate non satis monstratum est, quòd nostrum discere reminiscentiam esse non probetur, alijs rationibus vtar, si quæ videbuntur esse firmissimæ, in ijs, quas produxerint iuniores, aut mihi nunc dederit Deus. Certè probabiles rationes sunt excogitatæ quamplurimæ, monstrationi verò proximæ, si quæ, ea est profectò; qua Aristoteles est vsus. Si scilicet homo actionem aliquam habet, ad quàm nullo corporali organo vtatur, eius anima incorporea est, & separabilis. nam constat animam hominis esse eius formam: forma verò cuiuscunque rei est principium & causa actionum omnium eius. ergo anima est præcipua causa actionum omnium hominis, vtitur verò organis corporeis ad eas obeundas. si quam ergo habet homo, quæ sine vllo órgano corporali agatur, eam operatur anima per se. talis ergo est ea forma, vt possit aliquid agere, etiam si esset sine corpore, si verò agere, & esse, ac viuere, posset sine corpore. Dices fortasse, esse aliquid; quod anima exi-

stens

stens in corpore possit facere corpore non vtens, tamen extra corpus nihil posse facere, quia ne esse quidem potest. velut ego non vtor cerebro ad pulsum arteriarum, tamen sine capite pulsare non potero, quia neque viuere. Itaque per accidens esse corpus necessarium ad eam actionem, quæ sine organo corporali agatur, vt viuat scilicet anima. Verùm hoc de illis tantum rebus dici posse constat, quæ alijs indigent vt seruentur, alijs vtantur vt operentur: de anima & corpore non ita, sed si anima corpore non eget vt operetur, multo minus vt seruetur: & argumentum ita rursum procedit. si aliquid potest agere anima nullo vtens corpore, habet in se se, ac præter corpus, naturam & principium agendi illud. omnis autem vis agendi fluit ex aliquo esse, ergo principium aliquod habet in se se existendi, id ergo retinebit etiam si separetur à corpore: separari enim etiam poterit secundum illud. nam quod anima agit nullo vtens corpore, non agit qua forma corporis, forma enim rei non operatur quippiam per se, sed est principium operandi ipsi rei cuius est. si ergo anima agit aliquid per se, qua id agit non est corporis actus, sed substantia aliqua à corpore separabilis, quare & incorruptibilis. erit igitur anima geminæ quodammodo naturæ, quà corporales & per corpus exercet actiones, forma corporis; quà spiritales & nullo vtens corpore, substantia incorporea separabilis & immortalis. si verò est in anima aliquid immortale, constat ipsam animam immortalem esse, atque separatione corporis tantum priuari eis actionibus, quas obit per corpus, velut artifex priuatus instrumentis. Propositio ergo satis est euidens. videndum verò, an re vera sit aliqua actio hominis, cuius nullum sit corporale organum. tales certè sunt duæ, intellectus & voluntas. quod ita constat: euenit hominem intelligere atq;

cogno-

cognoſcere contrarium, ei quod ſenſus omnes corporales, ſiue externi ſiue interni dictant, & velle contrarium ei, quod appetunt corporales omnes potentiæ: ergo neque intellectus, neq; voluntas, ea ſcilicet, penes quam eſt liberum arbitrium, eſt corporalis potentia. nam nulla potentia corporalis dictat, ſtellam eſſe maiorem terra: intellectus dictat eſſe maiorem: ergo intellectus non eſt corporalis. neque vllus vnquam appetitus corporalis appetere poteſt dolorem, neque langorem; voluntas hominis ſæpe appetit hæc (nam ieiunia & verbera) ergo voluntas hominis non eſt corporalis. ad intelligendum ergo aut volendum nullo corporali inſtrumento vtitur anima. Porrò euenit aliquando diſputare de re, ſeparata omni conditione materiali, vt de homine, nulla ratione habita loci, magnitudinis, coloris aut figuræ, aut alterius cuiuſpiam conditionis corporalis & ſenſibilis, ergo potentia quà id agitur, nullo corporali organo vtitur. nam cùm cognitio agitur aliquo organo corporali, facultas nihil aliud percipit quàm organi paſſionē. organi verò corporalis paſſio, non poſſit eſſe ſine corporalibus conditionibus. quare neq; facultas per eam perciperet, niſi accidentia corporalia: quæ igitur percipit ſine corporeis accidentibus, incorporea eſt. Præterea, adeo videtur euidens eſſe in nobis aliquam ſubſtantiam incorpoream, ſeparabilem, & æternam, vt, vel quia in dubium vertitur, & vocatur in diſputationem, neceſſarium ſit ita eſſe. nam ſi in nobis nihil eſſet niſi corporeum & caducum, vnde orta eſſet nobis ea dubitatio, aut omnino cogitatio de æternis & incorporeis, magis quàm belluis? omnis enim cogitatio, aut ab obiectis orta eſt, aut interius ex nobis ipſis ſuppullulat. immortale & incorporeum nihil nobis obijci poteſt, dum in hac vita ſumus. nam & ipſæ ſpiritales ſubſtantiæ, ſi quando hominibus vo-

lunt apparere, corporales fpecies induunt. Si ergo in nobis nihil lateret tale, nullum omnino principium effet cogitandi de incorporeis & æternis. nam finge Deum feciffe ab initio omnes homines fine oculis, quis vnquam difputaffet, an color effet fulgor quidā, an fuperficies extremitas in corpore terminato? vel an color effet vifibilis per fpecies quas effunderet, an per facultatem, quæ ab oculis emitteretur? nunc verò difputatur de incorporeis fubftantijs,& æternis, & de modo quo intelligunt & operātur: eft ergo in nobis vis aliqua ea agnofcendi, quæ non poteft effe corporea, fed incorporeum aliquid & æternum, cuius præcipuè ea facultas eft, & vnde naturaliter fuppullulat omnibus gentibus, diuinorum, immortalium, & incorporeorum cultus, & defiderium. igitur haud dubium eft effe in nobis mentem immortalem. neq; locus eft dubitandi, an Arift. ita putauerit, putauit enim proculdubio. An verò ea mens,& anima, per quam fentimus & mouemur, fint diuerfæ, hæc mortalis, illa immortalis, iuxta fententiam Ariftotelis, ac re vera, an fint partes diuerfæ eiufdem animæ immortalis, id videtur poffe in dubium vocari. In qua difputatione ita videtur procedendum. Aut illa mens (fi non effet eiufdem animæ, qua fentimus pars) effet in omnibus hominibus eadem, aut in alijs alia. eadem numero in omnibus, non videtur poffe. nam etfi idem homo ponatur in multis locis effe, non tamen poterit, idem cùm fit, contraria habere fimul, velut vno loco effe albus, alio niger fecundum eandem partem, & eodem tempore. tamen humana mens quædam in hoc homine fcit, quę in alio ignorat, & eft huic bona, illi mala mens: non eft ergo eadem numero. Si verò eft vnicuique fua, quandoquidem ea nullo corporeo vtitur inftrumento, non fit corporis actus, neque fit in homine vt forma in materia, fed vt nauta in naue, vel vt intel-

ligimus esse in orbibus cœlestibus spiritales alias substantias. Si verò ita est, homo duo sit supposita diuersa, aliud, illud animal alogum, ex corpore & anima sensitiua conflatum, vt equus, & bos, aliud substãtia illa per se quidem subsistens. quandoquidem si forma corporis non est, neque corpus est illi materia, sed adest, velut cacodęmon aliquando tenet humanum corpus. non ergo erunt eædem vtriusque, neque totius ex vtroque conflati eædem actiones, neque communes, sed vtrique suæ. sentiet sanè illud animal, intelliget illa mens, homo tamen non intelliget, magis quàm sues, in quos sunt immissi dæmones. hæc autem omnia sunt absurda. non est ergo ita: sed anima illa tota qua sentimus, mouemur, & intelligimus, substantia est incorporea, æterna, & separabilis. habet tamen mirabilem naturam præ alijs omnibus intelligentijs, quòd cùm sit substantia potens per se subsistere, potest etiam corpori ita temperato & formato hęrere vt forma, & per corporalia organa, esse illi principium sentiendi & mouendi: atque intelligit, quà separabilis, sentit & mouet, quà forma. quare cùm à corpore recedit, illud retinet, hoc amittit. atque ideo, à corpore separata, imperfecta quodammodo est, quia exercere non potest multas earum virium, quas natura habet, sentiendi scilicet & mouendi. sed dices, humanum corpus habet temperiem & compositionem meliorem, quàm aliorum animantium corpora, & ad viuendum accommodatiorem, ergo dum in vtero geritur, vbi primùm talem temperiem & compositionem attigerit, orietur necessariò ex materiæ potentia forma sensitiua, ita vt necessariò, etsi eo momento Deus nullam rationalem immergeret, esset futurum quoddam animal, idq; perfectius alijs irrationalibus. Si igitur sensitiua forma necessariò oritur ex illius materiæ potentia, frustra datur ratio-

nali animæ pars sensitiua. erit enim otiosa sensitiuarum altera, aut vtentur duæ eisdem organis. Certè nisi Deus immergeret in humanum corpus rationalem animam, illud verò nihilominus temperiem & compositionem acciperet talem, oriretur naturaliter forma aliqua sensitiua: nunc verò non oritur, quia eodem temporis momento, quo commodam compositionem corpus consequutum est, inspirat in illud Deus spiraculū vitæ, quod simul sensitiua & intellectiua anima est. eo verò inspirato, materia non profert aliud, vt neq; vlla alia res producit, quod productum inuenit. Itaq; non profert quàm proferret formam sensitiuam, quia præuenit accedere illud spiraculum vitæ, quod non minus sensitiua anima est, quàm quæ ex materiæ potentia oriretur. Monstratum itaque esse videtur animam hominis esse incorpoream, & separabilem, non ex materiæ potentia ortam, sed extrinsecus accedentem, eandemque esse in nobis sentiendi & intelligendi principium, etsi non eodem modo. Considerare autem superest, an anima antiquior sit corpore, vt Plato censet, atque creata prius, in corpus deinde immittatur, an in ipso creetur corpore, neq; vnquam antea sit, quàm teneat corpus. Nullam esse arbitror naturalem rationem & viam, qua alterutrum monstrari possit. quia, vt Aristoteles dicit, post mortem non reminiscimur, hoc est scire non possumus, an nostræ animæ præextiterint, & sæpe ab alijs corporibus decesserint, quia etsi id factum esset, non possemus recordari, eò quòd omnium rerum corporalium in singulis decessibus essent deleta phantasmata. itaque Aristoteles etiam existimauit, præsentis dubitationis nullam nos posse monstrationem comparare. Sequentibus verò nobis hac in parte, quod est probabile, videtur præter rationem, ponere animam antiquiorem

corpore.

corpore. nam anima quà anima, forma est, formæ verò quà forma, non est aliud esse, quàm esse formam: non est ergo consentaneum esse prius animam quàm sit forma, forma verò actu non est nisi in materia; ergo non est prius quàm sit in materia, sed in ipsa creatur. Porrò secundum naturæ ordinem prior est potentia, quàm actus, quia potentia via est ad actum, materia verò est potentia, forma actus, ergo materia generatim prior est quàm forma, & antiquior: igitur & hæc materia, quàm hęc forma, corpus inquam quàm anima. quoniam verò corpus omne dissolubile, anima verò, vt monstratum est, immortalis, fit vt posterius, corpore corrupto anima maneat, vsquedum, Vi diuina, eidem, rursus vnita, tribuat immortalitatem. hanc ob causam Moses hominis ortum narrans, dixit: inspirauit in faciem eius spiraculum vitę, hoc est dedit illi spiritum, quo viueret. Ezechiel verò cùm rationem Palinginesiæ, seu resurrectionis exponeret, dixit iussu Dei quatuor ventis, Veni spiritus & insufla super interfectos istos, & reuiuiscant. Iubet itaque mortuorum spiritus, quasi separatos, & adhuc manentes, redire in sua corpora, atque à quatuor ventis venientes congregari. Sunt itaque hæc eadem, quę diuina tradunt eloquia, partim naturali ratione indicata, partim confirmata probabiliter. Esse scilicet in homine vnicam animam (nam alendi principium animam non appello) eamq; non oriri ex materiæ potentia, sed à Deo inspirari, non quidem seorsum factam prius, sed creatam in ipso corpore, separabilem & æternam, atque manentem post interitum. sed, quoniam huic contemplationi coniunctùm est. de brutorum animis, quid sacra innuant, adijciamus.

CAPVT

CAPVT QVINTVM.

» CAPITE nono Geneseos dicitur. omne
» quod mouetur & viuit erit vobis in ci-
» bum, quasi olera virentia tradidi vobis
» omnia, excepto quod carnem cum san
» guine non comedetis. sanguinem enim
» animarum vestrarum requiram de ma-
» nu cunctarum bestiarum. Rursum decimo septimo Leuitici, ter repetuntur hæc verba. Anima
» omnis carnis in sanguine est. Rursum. 12. Deuteronomij
» hoc solum caue, ne sanguinem comedas, sanguis enim eo-
» rum pro anima est, & idcirco non debes animam comedere cum carnibus. His verbis Philon, libello quod deterius potiori insidietur, intelligit dici, animam esse ipsum sanguinem. cuius sententiæ fuerunt inter Philosophos nonnulli, vt Critias, cuius meminit Aristoteles primo de anima. quoniam verò. 2. cap. Geneseos dictum est, inspirasse Deum in faciem hominis spiraculum vitæ, atque illud esse animam qua viueret: quibus verbis apertè significatur, animam hominis esse spiritum illum inspiratum à Deo, componens hęc duo loca, dicit, esse in homine duas animas: alteram carnis per quam homo animal sit, hanc esse vt in brutis sanguinem: alteram hominis quà homo est, hanc esse illud spiraculum incorporeum, separabile, & æternum: ob idque dicere Mosem, inspiratum esse in faciem, quòd id non sit per totum corpus, & insensatissimas etiam partes dispersum, vt sanguis, sed sublimem corporis partem teneat, quo superna cœlestiaq; contempletur. Sed cùm monstratum antea sit, eandem esse vnicamque in homine ani-

mam,

mam, qua sit animal & homo, hoc est, quà sentiat & intelligat, non potest nunc hæc Philonis interpretatio probari. neque verò dicere possumus, brutorum animas esse sanguinem, hominum verò non. nam. 4. capite Geneseos dicitur, Vox sanguinis fratris tui clamat ad me. id verò dicitur de sanguine Abel, quasi anima Abel clamaret, & effusus sanguis. quid ergo dicemus? certè non videtur necesse intelligere, quia dicitur, Anima omnis carnis in sanguine est, essentiam ipsam animæ esse in sanguine, seu animam esse ipsum sanguinem. necesse tamen est, sanguini esse cum anima aliquid præ alijs corporis succis: aut sanguinem esse aliquid animæ quod alia quæ in nostro corpore continentur, non sint, cuius gratia dicatur, anima esse in sanguine, potius quàm in vllo aliorum. id verò quid sit oportet inuestigare. Primum omnium sanguis, anima carnis non est. Anima enim est forma corporis viuentis: corpus verò non potest esse forma corporis. forma enim & materia partes sunt rei, vt principia, non vt partes quantæ. quapropter ex materia & forma constat res secundum se totam, neque quà forma & materia possunt esse separabiles aut dissitæ. Sed neque pars animantis propriè videtur esse posse sanguis (dico verò partem propriè esse, quæ est animata, non vt capilli, & extremi vngues) nam sanguis est alimentum commune partium omnium corporis, nulla autem partium videtur parte alia animantis nutriri. neq; videtur consentaneum rationi, vt inter eiusdem animantis partes ea pugna sit, vt alię alias conficiant. porrò sanguis non est continuatus cum solidis partibus, sed vt liquor quiuis alius in vase continetur. non facit ergo cùm illis vnum per se, & vnitate formę. Porrò nemo hominem, minorem fieri, aut mutilari putat, cum sanguis emittitur: oporteret verò si is esset pars. sed si nihil horum est sanguis,

quid

quid superest vt sit aliud quàm alimentum? non enim est excrementum. sed si id tantum, quid potius est quàm pituita, bilis, melancholia, lac, medulla ossium, semen, communis ros, quæ etiam nutriunt? Certè in ratione alimenti præstat plurimum alijs succis sanguis, quia solus potest nutrire partes omnes: alij verò succi, partim non nisi cum quodam sanguine misti, vt bilis vtraque, partim non nisi quasdam partes, vt pituita pituitosas, chylus vocatus ventriculum, lac mamas, medulla ossa, semen testes. est itaq; antonomaticè, ac ratione quadam potiori, sanguis alimentum animalium, atq; ideo cum nutritione seruetur eorum vita, videtur non ineptè dici, carnis animam, hoc est vitam, in sanguine esse, hoc est, sanguine seruari. Verùm cum nutritio non sit animantium propria, sed communis cum his rebus, quas Moses non vocat viuentes, sed virentes, vt indicatum antea est, leue esse videtur nutritionis esse materiam, vt anima in eo esse dicatur: consentaneumq; est, aliud præterea esse aliquid in eius natura, cuius gratia ita dicatur. Certè vt Galenus dicit, sanguis non tantum pręstat corpori alimentum, sed calor etiam naturalis perseuerantiam in eo obtinet: quia fouet, seruatq; naturalem calorem sanguine prędito rum. quod vel inde intelliges, quòd effusione sanguinis refrigerantur. quamquam hoc contradictionem videtur posse accipere. siquidem Aristoteles censet (atq; Hippocrates alicubi videtur eiusdem esse sententiæ) sanguinem esse subiecto frigidum, calere verò calore cordis & spirituum. atq; adeo Galenus ipse, etsi subiecto calidum esse censeat, tamen eius feruorem calore cordis fieri concedit. si igitur sanguis aut subiecto frigidus est, aut saltem minus calidus quàm cor, non seruat ipse cordis calorem, nisi fortè per accidens, vt vestes aut medicamenta, quæ recalfaciunt partes, à quibus calorem acceperunt.

perunt. Atq; hoc quidem, vt ego existimo, consentaneè dicitur, & res ita habet, nisi sanguinis nomine intelligamus sanguinem vt in animantibus existit, spiritu scilicet plenum, eiusq; admistione calentem, & fluentem. atqui oportet ita intelligere, semper enim intra sua vasa talis est, in arterijs quidem magis, in venis minus, vtrobiq; tamen spirituosus. quia semper cum sanguine spirituum copia effunditur, hisq; euanescentibus concrescit vbi effusus est, nisi sit corruptus. spirituosus ergo est, ex quo caloris naturalis perseuerantiam obtinet, & in quo anima, hoc est, vita, est. quia, scilicet, facultas vitalis, quæ viuentium propria est (neq; communis cum virentibus, vt nutritio) in naturali cordis calore consistit. hic verò sanguine & spiritibus seruatur. sed dices, nondum videri hæc esse satis, vt anima in sanguine dicatur esse, neq; sanè prius videri esse posse satis pro dignitate explicata hæc verba, quàm indicetur animam ipsam aliquo modo in eo esse. Certè hoc quoq; indicari potest. nam nisi anima in sanguine spirituoso est, quo pacto possint in eo esse eius actiones? at verò sunt. nam quid est, quod ferueat per iram, fugiat per timorem, per mœstitiam pigrescat, per gaudium effundatur, per pudorem in faciem occurrat, quàm sanguis & vitales spiritus? necesse igitur est animam, cuius sunt hi affectus, in sanguine esse aliquo modo, quo in nulla alia re, earum quæ ad corpus nostrum pertinent: siquidem nulla alia ita mouetur per animæ affectiones. si verò vt indicatum est, non est sanguis ipsa anima, non est in eo animæ essentia, vt humanitas in homine: atq; si ne animatus quidem est sanguis, non est anima in sanguine, vt in corde, cerebro, & alijs partibus, vt inquam in subiecto proprio: subit verò sanguis motus, qui primariò ipsius animæ sunt, est igitur in eo anima vt in instrumento proprio ipsius, dico autem vt

in instrumento proprio ipsius: quia cùm sint duplices motus in animante, quidam dicuntur esse corporis; vt ambulare, & clamare, quidam animi per se, vt irasci, gaudere, mœrere, timere, & erubescere: horum est sanguis cum spiritu fluens, instrumentum proprium. atq; ita anima in eo est modo quodam diuiniori, quàm in vllo alio instrumento: non quidem per informationem, aut per præsentiam, sed per potentiam, & operationem, quia nulla alia in re manifestius quàm in eo operatur. quin potius videtur ipse sanguis, animæ proprias operationes operari, esseq; velut alia quædam anima corporalis & manifesta, exprimens suis actionibus, illam primam & veram animam, quę per se est nobis incognoscibilis. Vrgebis rursus dicens, fieri non posse, vt sanguis moueatur mòtibus animæ per se, nisi animatus sit, aut ipsamet anima: nunc verò videtur, motus illos subire per se. neq; enim sanguis ita mouetur, quòd trahatur, pellatur, aut mittatur ab aliquibus corporis organis, sed quòd per sese sequatur imaginationem, quasi percipiens animę ipsius conceptiones. Certè hæc admiranda sympathia sanguinis cum anima est, vt hęc percipit, ille mouetur. Indicat porrò ea res, diuinitatem quandam in anima animantium perfectorum, quæ sanguine prædita sunt, & illos habent animi motus, maiorem, quam sit in rerum imperfectiorum formis: posse scilicet mouere, vi imaginationis, materiam deiunctam, & cuius actus ea non sit, illaq; vti vt instrumento proprio suorum motuum. hanc fortasse ob causam, Auicenna maiorem adhuc virtutem (vt par est) rationali animæ volens tribuere, putauit, posse eam hoc idem in materia extra corpus, longeq; consistente, citra omnem contactum physicum, facere. Ea verò sententia non probatur. neq; sane sanguis ab anima, sine contactu mouetur, sed mathematicè tangitur à vi-

uentibus

uentibus partibus: physicè, hoc est per virtutem ab anima. est enim, vt dictum est, anima in sanguine, per operationem & virtutem. hanc ob causam, volens Deus Optimus Maximus, homines quàm maximè à cędibus, & iniurijs abstinere, curauit, vt à sanguinis effusione super terram, & esu, aborrerent. estq; hoc quodammodo simile symbolis Pythagoricis, quibus pręcipiebatur aliquid, vt aliud insinuaretur. velut iubebat ille abstinere à fabis, quo abstinerent à comitijs. voluit verò Deus, vt sanguinis effusione, tantùm vterentur ad expiationem animarum: vt, quòad fieri posset, anima pro anima redderetur. nimirum sanguis est quodammodo altera anima, vt explicatum est. Ex dictis facilè constat (de quo Theologi solent dubitare) animal neq; perfectum, neq; integrum sine sanguine futurum. quia erit in eo anima, impos actionum vitalium, vtpotè proprijs orbata instrumentis, sanguine inquam & spiritu. his de anima dictis, non intempestiuè, de corporis nutritione, & vitæ tutela, disseremus.

CAPVT SEXTVM.

CAPITE tertio Geneseos ita habetur, » nunc ergo, ne fortè mittat manū suam, » & sumat etiam de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternū. emisit eum Dominus de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est. his verbis apertè significari videtur, si Adamus vesci potuisset fructu arboris vitæ, futurum vt viueret in Æternum. An verò id vlla ratio physica ferat, examinandum. Viuentia omnia nutritione seruari, nisi nutrirentur, mox interitura, nutritionemq; capi ex alimentis, adeo

notum est experimento, vt dubitent physici, an possit, eorum salua vita, nutritio intercipi, vel momentum temporis. Atqui, nutritio est nouæ substantiæ repositio, pro ea quæ continenter absumitur; quę causa sit eius absumptionis, non adeo constat. Plurimi enim Philosophi, naturalem calorem causantur, eundem scilicet qui nutritionis est causa: Ego calorem igneum, qui in nobis, leuibus ex causis, frequenter accenditur, & externas causas, quæ nos perpetuò afficiunt, consumptionem nostri, facere affirmo: naturalem calorem contrà, seruare & augere. verum de hac quęstione alibi est mihi disputatum. modo nihil interest. siue enim naturalis calor veterem substantiam absumit, & nouam reponit: siue siccant corpora extremæ causæ, & naturalis calor substantiam reponit, stat eadem dubitatio. Asserendum enim est, corpora viuentia, accessione eius substantiæ, quam accipiunt ex cibis, seruari: & cibos alios alijs esse meliores, plus ac melius nutrientes: alios deteriores, ac nutrientes minus: & meliorum vsu diutius seruari corpora, deteriorum verò, venire citius ad interitum. An verò cibi vllius bonitas sufficere possit, quò vllum viuentium, sine interitu, seruetur in æternum: an semper viuere, viuentium ex alimento naturæ repugnet: vel quòd eorum mortali vitæ, mori intimum, ac necessarium sit: vel quod ipsa ratio alimenti vim tantam non admittat, id est quod vertitur in controuersiam. si enim hoc natura rerum non fert, dicemus benedictionem fuisse in ligno vitæ, vt qui eius fructu vteretur, æternum viueret: aut illud æternum, longum potius significare, quàm nunquam finiendum, tempus. sin autem fert, dicemus fuisse naturam. primùm quidem, ipsi viuentium naturæ non videtur repugnans, carere interitu. non enim nisi quia genita sunt. monstrauimus verò antea, totum

ctum quoq; mundum factum esse, & posse sine interitu seruari. porrò Galenus, qui in Physicis magnę auctoritatis censeri debet, genitum omne aliquando interiturum, nullam monstrationem habere posse, affirmat, sed sola inductione probari: id verò si ita est, non repugnat ipsi geniti rationi, non mori. alioqui, illa ipsa ratio, quà non mori repugnaret, posset esse medium monstrationis, quà colligeretur moriturum. Galenus meminit sophistę cuiusdam Ægiptij, qui asserebat, homines non mori necessitate naturali, sed ignorantia faciendorum; atq; de ea re scribere librum cœperat; quasi quis nunc affirmaret, fieri posse naturaliter, vt homines seruarentur in æternum, si fructus ligni vitæ daretur copia, mori verò, quòd is fructus ignoretur, aut iussu Dei, à Cherubim interdicatur. Multo minus videtur hoc repugnare naturæ alimenti: quia alimentum nomen est materiæ, atq; vt Aristoteles dicit, rei victę, non effectricis causæ. non enim cibus nutrit, quòd faciat aliquid, sed quòd mutetur in substantiam nutriti. in materia verò non desideratur virtus, neq; facultas vlla, sed dispositio & copia. velut igitur ignis, si suppeditentur ligna ardere apta, nunquam deficiet, nec elychni flamma extinguetur, si suppetat oleum, ita viuere possit animal, si abundet idoneus cibus, aut saltem mortis causa non in ipso cibo sit. ab hoc enim quid petas aliud, quàm vt sit materia? Nihilominus videtur manifestum, naturaliter non posse non mori, quod viuit ex alimento, quocunq; vtatur, vel hoc solo argumento, quod nullum talium vnquam extitit, quod non moreretur. nam si nunquam extitit, neq; erit quidem, nam circulo semper redeunt tempora, & cum circulari mutatione totus semper agatur mundus, eadem continenter abeunt & redeunt, neq; est quippiam eorum, quæ naturaliter fiunt, quod non fuerit antea.

quod

quod disertissimè dixit Ecclesiastes, his verbis, Quid est quod fuit? ipsum, quod futurum est. quid est quod factum est? ipsum quod, faciendum est. nihil nouum sub sole, neq; valet quisquam dicere, ecce hoc recens est, iam enim præcessit in seculis, quæ fuerunt ante nos. Itaq; quod nunquam factum est, ne erit quidem (id intelligo de rebus constantibus natura, non enim perinde est de casu, aut arte factis) quod verò nunquam fit, neq; potest fieri naturaliter. nulla enim est naturalis potentia, quæ nunquam ad actum deducatur. igitur Philosophi vel hac sola ratione tenentur concedere, fieri non posse, vt quod viuit ex alimento, non moriatur, quòd nunquam factum est: atq; eodem argumento constat, nihil, eorum quæ naturaliter oriuntur, posse non perire. neq, quidquam obstat quód de mundo dicebatur. mundus enim non est naturaliter ortus, sed factus à Deo, causa infinitæ virtutis, & libera, à qua extingui potest, seruabitur tamen eius bonitate. Natura verò, nihil eorum quæ facit, seruare potest, nisi tempus certum, quia finitæ virtutis est, neq; libera causa. cæterum hoc argumento, posteriori solum, vt dicunt Dialectici, indicatur, non posse fieri id de quo quæritur: quà tamen causa id fieri non possit, non explicatur. Quapropter, vt hoc quoq;, si fieri potest, explicetur, aliunde petendum principium est. Non videtur autem aptius peti posse, quàm ab eo, quod in obiectione quærebatur. Cur scilicet ignis accessione materiæ possit in æternum seruari, atq; ad eo, quantum agitur in eius natura, crescere in immensum, homo autem & planta non possit, vtcunque potiatur cibo, seruari, nisi certum quoddam & finitum tempus, neq; comparare, nisi certam & definitam molem. Huius si inuenta idonea ratio fuerit, simul habebitur & monstratio à priori, necessarij interitus, eorum

quæ

quę genita sunt. Constat verò, eius rei causam esse, in differentia nutritionis viuentium, & ignis. Ea est, ignem, & alia inanima, neq; augeri, neq; nutriri, nisi secundum partes materiales: viuentia verò secundum formales: hoc est, illa nutriri accessione partium magnitudinis, diuersarum, & dissitarum à præexistentibus: hæc verò non ita, sed alimento ita in præexistentes assumpto & commutato, vt non afferat nouas, sed seruet veteres, aut etiam augeat. Atqui, per illam impropriè vocatam nutritionem, non tam seruatur idem corpus, quàm gignitur aliud & aliud, neq; aliter existens idem, quàm fluuius: per nutritionem verò propriam durat idem. quapropter in æternum seruari non potest, ignis verò potest. vt homo specie idem, seruatur successione multorum. sed cur idem existens, vt hic homo, aut hæc morus, non potest propria nutritione in æternum seruari, nondum diximus. incipiamus verò ab ipsius nutritionis ratione ea est, reparatio naturalis humidi quod intus perit, ex alimento, quod & commutatur, & penitissimè in partes alendas assumitur, distributum, & affigitur. itaq; humiditas naturalis continenter dissipatur, alioqui non indigerent corpora alimento: non ambigitur autem an indigeant, sed an id sufficiat, ne moriantur. Itaq; indigent alimento, & siccantur, siue à suo ipsorum calore, siue ab externis causis, maximèq; ab aere, qui, aut calore absumit humorem, vt in æstate, aut frigore exprimit calidum, cum quo abit & humor, vt arescunt arbores præ frigore in hyeme, & res omnes flante Borea siccantur. vtcunq; de hac quæstione censeas, concedes siccari semper viuentium corpora, alimento verò fieri, ne arescant cito, velut quæ deciduntur, & radicibus abstracta, alimento priuantur, ligna. ea enim videmus, humi iacentia, breui siccari, adeo, vt non possint ger-

minare rursus, & si humi figantur: quod eorum mortis inditium est. moriuntur ergo decisa ligna, breui siccata, non alia causa, quàm quòd priuentur alimento. non enim iugulantur, vt truncati homines, aut aliquid aliud patiuntur, quod eis moriendi causa sit (viuunt enim rami singuli, & germinant, si ante ariditatem figantur) sed arescunt, quòd priuentur alimento. alimentum ergo, reparando humidam substantiam, facit, ne arescant corpora, alioqui breui, præ siccitate, interitura. si igitur humectatio ab alimento accedens, æqualis esse potest siccationi, quæ ab alijs causis, obstare vtiq; poterit, quominus corpus siccetur: si maior, facere vt etiam euadat humidius: si verò necessariò est maior motus, quem subit corpus ab externis, eo quem à cibo, necessariò siccabitur corpus semper, ac postremò morietur: alimentum verò, tantummodo obstabit, ne tam cito. Atqui, maiorem motum esse quem cient externa, primùm quidem, experimento constat, quia multo citius siccatur decisum lignum, & homo cibo priuatus, quàm reficitur rigatum, & cibatus. deinde, multis etiam rationibus videtur id esse necessarium. nam cùm eueniat, duobus modis alterare corpus, aut simpliciter alterando, aut gignendo substantiam alteram, constat illud facilius esse, ac citius fieri, hoc difficilius, & fieri tardiùs. nam facilius sicces corpus, admouens tapsiam, aut euphorbium, aut ignem, quàm iubens vti cibis assis, & milio, aut eruo: & humectes citius balneo aquæ, quàm esu lactis aut ptisanæ: cum ergo siccentur semper corpora ab externis, non ob substantiæ repositionem, sed alterata, humectentur verò à cibo, non aliter quàm repositione substantiæ, necesse est lentiorem motum cieri à cibo, quàm ab externis. porrò motus, qui incipit ab eodem ipso quod mouetur, non potest non esse tardior,

quam

quàm qui ab ipsa mouente causa incipit. quia cùm id quod mouet principium mouendi accipit, ab eo ipso quod mouendum est, operosior, & difficilior est motio. velut facilius est corpora calfacere igne, quàm tapsia. quia tapsia non potest vrere, anteaquam à re ipsa vrenda calfacta sit: ignis verò nihil aliunde recipiens, statim vrit. Externę causæ pleræque vi propria, & quà actu tales, siccant: alimenta non humectant, nisi conficiantur prius ab ipso viuentis corpore. necesse est igitur humectationem à cibo tardiorem motum esse, siccatione ab externis, atq; ob id, citius aut tardius, tamen postremò viuentia omnia mori. Certè hæc, quæ proposuimus, verissima sunt, puta, maiorem & celeriorem esse motum, qui alterando agitur, & principium accipit à facultate, quę actu inest causę mouenti, quàm qui repositione substantiæ, & initium ducit ab ipsius patientis actione, si conferantur æquales mouendi causæ: si verò conferãtur inæquales, aliter potest euenire. nam magis calescet corpus affricata tapsia, quàm si moretur in tepente sole: & humectabitur magis, multo esu recentium vuarum, lactis, piscium, & lactucæ, quàm modica lotione. nimirum conferuntur magnæ causæ cum exiguis. verùm si conferrentur ęquales, eueniret semper, quod propositum est. Vnica igitur superest dubitatio, An possit cibus vllus esse tanto potentior humectando, quàm causæ omnes externæ siccando, vt eius motus illarum possit motui præualere, atq; ita seruari animal sine interitu: & an talis fortasse fuerit fructus ligni vitæ. non certè. nam externæ causæ, siccando absumunt partem substantiæ humidæ, necesse est ergo vt dum absumunt tantam, reliquam alterent secundum qualitatem, reddantq; sicciorem & duriorem: cibus ergo aut reponet solùm substantiam humidam, aut reliquas etiam, & quæ supersunt, alterabit se-

cundum qualitatem. si substantiam tantùm reponit, quantumuis reponat copiosè, reddentur indies sicciores partes animantis, atq; ita quoq; ibunt in interitum (vt certè fit) secundum molles partes; & quæ abundanter reficiuntur, aliquando factæ humidiores, secundum solidas verò, quę ob siccitatem & soliditatem naturalem, siccantur multùm, & reficiuntur exiguum, semper siccescentes. sin autem cibus non reficit solùm, sed qualitati etiam obsistit, non nutrit solùm, sed etiam alterat, neq; alimentum solùm est, sed etiam medicamentum. si verò est medicamentum, corpori sano morbum faciet, morbum verò faciens, mortem attulerit citiorem: sin autem corpus morbosum fuerit, ita quoq; morietur. nulla igitur ratio est naturalis, qua possit corpus, cibus quispiam in æternum à morte liberare. Quid ergo dicemus de homine semper victuro, nisi peccasset: & de fructu arboris vitæ, quo qui vesceretur, in æternum viueret? Certè homo nisi peccasset, nunquam fuisset moriturus, siquidem per peccatum intrasse mortem sacra canunt eloquia. tamen, & si non peccasset, fuisset mortalis. non enim idem est; neq; per peccatum factus est mortalis, qui mortalis non esset, sed moriturus, qui mortalis iam esset. Sed quo pacto non esset moriturus, qui esset mortalis? certę voluntate Dei; sicut de toto orbe, etiam ex sententia Platonis dicebatur, extingui posse, & redigi in nihilum ex quo est factus, tamen voluntate Dei semper perseueraturum. ita quoq; homo qui mortalis erat, & redigi naturaliter poterat, in suum cinerem, voluntate Dei viueret semper, nisi peccatum obstitisset. non est itaq; per peccatum factus mortalis, sed qui cùm erat innocens voluntate Dei seruabatur, ob peccatum traditus est suæ mortalitati. quo modo mortalis cùm esset à morte præseruabatur, Deus scit, non possum apertè dicere. magnam

verò

verò partem eius præseruationis fuisse in fructu ligni vitæ, ipse dicit. duorum igitur alterum videtur consentaneum, aut fructum illum fuisse, ciborum omnium, qui vnquam extiterint, præstantissimum, atq; vim habuisse naturalem seruandi homines diutissimè, diutiusq;, quàm post peccatum, voluerit eos Deus viuere (significabit verò ita illud, in æternum, tempus longum, vt in multis alijs locis) Deumq; antequam id expleretur tempus, fuisse eos in vitam æternam, translaturum: aut habuisse vim tribuendi vitam æternam, habuisse verò eam non natura, sed benedictione. nam cùm antea monstratum sit, Deum habere vim infinitam, & nullis naturæ legibus teneri, atq; adeo ipsam naturam nihil aliud esse, quàm exiguum quendam diuinitatis fulgorem, quid obstat, quominus possit, si velit, ipsis corporibus quibus dedit naturam, facultatem aliam tribuere superiorē? vtrumuis igitur facere potuerit Deus, vtrum videatur magis consentaneum, disputent Theologi. excedit enim id meum institutum. Hactenus mihi de mundi opificio, animę immortalitate, & hominis, aliorumq; omnium viuentium interitu dictum est: quod ad naturales vitæ fines spectat, adiiciamus.

CAPVT SEPTIMVM.

» CAPITE sexto Geneseos. Non permanebit spiritus meus in homine in ęternum, quia caro est, eruntq; dies illius centum viginti annorum. his verbis videtur significari, à temporibus Noë hominum vitā, Dei præcepto, quod oportet esse inuiolabile, ad centum viginti annos esse contractam. reclamat verò vita Abrahæ, qui vixit

centum ſeptuaginta quinq; ; & vxoris eius Sarræ, quæ vixit centum viginti ſeptem, & eorum filij Iſaac, qui vixit centum octoginta, & nepotis Iacob, qui vixit centum quadraginta ſeptem, ac multo magis eorum, qui inter Noë & Abraham, vixerunt ferè. 400. annos omnes. hanc ob cauſam quidam, verba illa capitis ſexti Geneſeos, interpretantur dicta, non de ſingulorum hominum vita, ſed de totius mundi duratione vſq; ad diluuium: itaq; verba illa dicta eſſe ad Noë, centum viginti annos ante diluuium, prædiciq;, non quantum poſſet vita cuiuſq; hominis produci, ſed quantum ſupereſſet, vſq; ad totius carnis internetionem hoc eſt, vſq; ad diluuium. Mihi verò non probatur ea interpretatio, ſed dixerim potius, vſq; ad diluuium, hominum vitas, Dei voluntate, fuiſſe multo longiores: in poſterum, eiuſdem præcepto, fuiſſe contractas ad centum viginti annos. neq; verò hoc debet Philoſophos deterrere, neq; cenſendum, aut hanc breuitatem eſſe naturæ morbum, aut illam vitæ longitudinem, fuiſſe ſupra naturam. ſi enim, vt ipſi multis argumentis, neq; ineuidentibus, confirmant, Deus eſt actionum omnium naturalium cauſa prima, neceſſe eſt naturam rerum plus aut minus poſſe, vt ei Deus aſpirat. Cur autem illa verba non poſſint, ad diluuium pertinere, dicamus. primùm quidem, quia non eſt reuelatum Noë tanto prius. Iam enim habebat Noë filios, qui cum eo ſunt ingreſſi in arcam; puta, Sem, Cham, & Iaphet, cum ei eſt reuelatio facta. ſiquidem hæc ſunt Dei ad illum verba.
„ Ecce ego adducam aquas diluuij ſuper terram, & interficiam omnem carnem, in qua ſpiritus vitæ eſt ſubter cœlum,
„ & vniuerſa, quæ in terra ſunt conſumentur, ponamq; fœ-
„ dus meum tecum, & ingredieris arcam tu, & filij tui, vxor
„ tua, & vxores filiorum tuorum tecum. itaq; cùm reuelatio

eſt

est facta, habebat iam filios, qui etiã duxerant vxores. at verò erat quingentorũ annorum Noë, cùm genuit Sem, Cham, & Iaphet, cœpit verò fieri diluuium ruptis fontibus & apertis cœli cataractis, anno sexcentesimo vitæ Noë. non ergo est prænuntiatum diluuium, centum viginti annis antequam fieret. quapropter non est illa legitima interpretatio, sed eum finem statui hominum vitæ. Confirmatur hoc verbis Mosis, capite trigesimo primo Deuteronomij, qui causam reddens, qua illum mori oporteret, neq; posset amplius viuere, dicit, Centum viginti annorum sum hodie, nõ possum vltra egredi & ingredi. Est itaq; Dei iussu centesimus vigesimus annus vltimus clymactericorum, & quo longissima vita hominis concluditur. ante hunc est centesimus clymactericus etiam ipse, nam decimo octauo capite Ecclesiastici dicitur, Numerus dierum vitę hominum, vt multum, centum anni. neq; immeritò dixi longissima, est enim alia vitæ productio, vt plurimis communis, ita longè breuior, cuius clymactericus vltimus est octogesimus primus, qui numerus constat nouies nouem. Breuiorem & pluribus communem vitæ periodum exposuit Dauid, dicens, Vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta: amplius labor & dolor. quos eosdem vitæ fines, septuagesimum scilicet, & octogesimum statuisse Solonem, Diogenes Laertius narrat. longissimam itaq; periodum vitæ describit, quod modo enarramus, diuinum oraculum. Annos clymactericos, id est, scalares, vocauit antiquitas, quosdam, quibus, obseruatum est, plurimorum vitas finiri, quòd sint illi anni, velut gradus quidam scalæ humanę vitæ. hi sunt quasi fatales moriendi fines, non absimiles diebus decretorijs morborum. nimirum vt Plato in dialogo de natura docet (quod ab eo accepit etiam Galenus) habent morbi suas ætates, similes ætatibus

hominum,

hominum, atq; suos etiam naturales fines. vt ergo sunt duplices morbi: alij acuti: alij chronici: quorum vtriq; habent suos decretorios, non tamen eosdem, sed acutorum decretorij sunt dies impares, præcipuè septenarij: chronicorum vigesimi, vt sexagesimi, octogesimi, centesimi: ita sunt duplices vitæ productiones, quædam plurimis communes, quędam paucis, ijsq; viuacissimis, contingentes. vtræq; habent suos clymactericos, seu mauis dicere decretorios annos. prioribus quidem sunt, qui per septennia numerantur, & per nouennia. quorum præcipui sunt, quadragesimus nonus, qui constat septem septennijs: & sexagesimus tertius, qui constat nouem septennijs: post hunc septuagesimus, quia decem septennijs: postremus octogesimus primus, quia constat nouem nouénijs. posterioribus sunt decretorij, qui numerantur per decennia, vt centesimus, quorum postremus est vigesimus supra centesimum. neq; certè huic numero exigua vis inest, neq; vanum est in naturalibus rebus (& si quibusdam videtur) numerorum habere rationem: siquidem fecit Deus omnia, in numero, pondere, & mensura. dignitas verò dicti numeri inde est, quòd constat tribus quadragenarijs: quadragenarij verò quaternis decennijs: ternarius verò est primus numerus perfectus qui rationem habet, formæ, & maris, & generationis, ac perfectionis, & indiuisibilitatis. quaternarius continet denarium, quia continet ternarium, binarium & vnitatem; vno verò & duobus & tribus & quatuor fiunt decem, decem autem sunt omnia. nulli enim hominum sunt, qui vltra decem numerent. itaq; & quatuor sunt omnia. quare quaternarius denariorum, hoc est, quadragenarius, fit, totum cum toto coalescente. totum verò est quod perfectum. hoc ergo ter redeunte, completur perfectissimum tempus, tribus perfectissimis numeris con-

ris conflatum, ternario, & quaternario, & denario. neq; verò non indicat satis apertè diuina historia, hanc esse præcipuam perfectionem huius numeri, quòd constet tribus quadragenarijs, in vita Mosis. Ea enim hos habuit tres articulos. Nam quadraginta annos moratus est in Ægypto: totidem fuit in Madian, totidem duxit populum per desertum. postremus itaque finis viuacissimorum est vigesimus supra centesimum: minus viuacium octogesimus perfectus, qui finitur octogesimo primo. Non ita tamen sunt hi humanæ vitæ fines, vt necessitate naturali moriantur in illis omnes, neq; possint vllo modo vlterius viuere. sed quòd plurimi intra eos moriantur, atq; pauci quidam vlterius viuentes, nullis iam rebus gerendis sint idonei. hoc verò ita esse intelligendum, constat ex ipsis diuinis eloquijs. Psalmo enim dicitur. vita hominis septuaginta anni, in potentatibus octoginta, amplius labor & dolor. Moses quoq; loco citato, haud dixit centum viginti annorum sum hodie, non possum amplius viuere, sed non possum vltra ingredi & egredi, hoc est, laborare, & militiam exercere. itaq; Deus dicens, erunt dies illius anni centum & viginti, haud quaquam ineuitabile moriendi tempus sanxit, sed viuendi fines. quasi qui iam gerendis rebus idoneus non sit, non amplius viuat, sed cum labore & dolore moriatur. neq; verò quia non est statim à diluuio contracta adeo vita, sed qui inter Noë & Abraham, vixerunt, ferè omnes quatercentum, negandum est eam legem de vita non vltra. 120. annos producenda, latam esse tunc. lata enim est reuera, obseruaturq;, atq; obseruabitur semper, quandiu homines nascentur, & interibunt. non tamen statim lata obseruari cœpit, sed ob mundi necessitatem, vsq; dum in eam multitudinē, quæ replere posset terram creuerunt, dispensatione diuina vixerunt diu-

tius.

tius. vbi mundi necessitati factum est satis, lapsa est natura in constitutos à Deo fines. itaq; verba illa. erunt dies illius centum viginti annorum. naturalem viuendi legem continent. illa verò, Crescite & multiplicamini & replete terram. benedictionem, & legis illius dispensationem, quà, mundo iam hominibus pleno, cessante, manet, persistitq; natura, in illa viuendi lege neq; ea in re ab antiquis illis seculis mutatio fit. vt sine vlla dubitatione constare potest, legenti Hebræorum, & Romanorum, & nostrorum monumenta. eędem enim omnino ætates, & ijdem vitarum fines. antiquū verò est homines suum interitum deplorantes, censere cum suo seculo deterius agi, & superioribus inuidere. est verò hoc vt antiquum, ita & vulgare. nam eorum qui nullius manifesti morbi vi intereunt, perpauci non attingunt 70. annum: pleriq; talium attingunt octogesimum, rari quidam, nunc quoq; superant centesimum.

CAPVT OCTAVVM.

» CAPITE sexto Geneseos. Cum cępis-
» sent homines multiplicari super terram,
» & filias procreassent, videntes filij Dei fi-
» lias hominum quòd essent pulchræ, ac-
» ceperunt sibi vxores ex omnibus quas
» elegerant. [& paulò post] Gigantes au-
» tem erant super terram in diebus illis.
» postquam enim ingressi sunt filij Dei ad filias hominum,
» illæq; genuerunt, isti sunt potentes à seculo, viri famosi.
Aliæ sunt loci huius enarrationes non ineptæ, mihi verò multo magis arridet, vocari hîc dæmones filios Dei. nam hæc est phrasis sacrarum literarum. siquidem capite primo

libri

libri Iob ita habetur. Quadam die, cùm venissent filii Dei, vt assisterent coram Domino, affuit inter eos etiam sathan. Itaq; haud dubiè vocantur in sacris filij Dei, qui apud Platonem, Dij minores, aut dæmones. ita enim inducit Plato alloquentem Deum in Timeo, Dij Deorum, quorum opifex & pater ego sum. itaq; dæmonum patrem se vocat apud illum Deus, & illos consequens est, vocare filios Dei. quid ergo? confirmamus ea quæ in sacris habentur libris verbis Platonicis, ceu antiquioribus & potioribus? absit. sed suspicamur, Platonem, multos sacrorum libros legisse, indeq; transtulisse multa in suam Philosophiam, eorum pleraq; non benè intelligens (neq; enim poterat) illam ergo filiorum Dei appellationem, arbitror eum ex his locis accepisse: vt verò induceret Deum alloquentem filios suos de rerum opificio commendantemq; illis, animalium, & hominis maximè, formationem, deceptum esse illis verbis capitis primi Geneseos. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Videtur enim illic Deus alios alloqui, hortariq; ad hominis fabricam. quæ tamen verba diuinissimum continent sacramentum, quod ille non est assequutus. intellexit tamen, vt mihi videtur, benè, dæmones vocari filios Dei. sed si ita est, non exiguam dubitandi occasionem præbet hic locus. nam qui poterant dæmones adamare mulierum pulchritudinem, & cum illis congredi? An est illis ea natura, vt tanquam homines possint mulieribus potiri, & formosis delectari, magis quàm deformibus? quid verò & homines possunt talibus congressibus generari? aliena quidem videntur esse hęc omnia ab spiritali & incorporea substantia, & natura adeo dissidente. videntur verò affirmare eloquia diuina, non solùm natos esse homines ex illis congressibus, sed eos quidem potentes Gigantes, & à seculo viros famosos,

sos, quasi Dijs genitos. Omnis etiam Gentilitas celebrauit Heroas, hoc est, semideos, natos scilicet ex fœminis & Dijs, aut viris & Deabus. atqui, quoniam durabat adhuc in memoria hominum illorum, qui non longè aberant à diluuio, Gigantum fama, viros omnes egregios, censebant esse ab aliquo Deo, aut Dea genitos, vt Herculem à Ioue, Achilem à Tethyde, à Venere Æneam, deinceps & Alexandrum ab Hamone. hinc tàm multæ fabulæ. hinc tàm multa adulteria ad Deos referebantur. quæ, quandoquidem dæmones illi colebant pro Dijs, eosq; vocabant Tethydem, Phorcim, Saturnum, Rhœam, Iouem, Iunonem, Cupidinem, & Venerem, vt apud Platonem legimus in Timeo, siquidem congredi cum mulieribus, & generare possunt, fortasse non erant prorsus fabulosa, & ementita: sed ex certis rerum euentibus orta. Multis etiam publicis testimonijs constat certissimò, hoc etiam seculo deprehensas esse mulieres, quæ dæmonibus sub hominum specie familiarissimè vtebantur, qui cum illis rem habebant, congrediebanturq; frequenter, vt cum proprijs vxoribus: viros quoq; quibus fœminea specie succumbebant dæmones: vocanturq; hanc ob causam tales dæmones, alij quidem incubi, alij succubi, quos quidem ego vt dixi, suspicor tàm multis fabulis inter gentes dedisse principium, & incubos quidem Deorum, succubos Dearum peperisse opinionem. sed quo pacto fieri possint hæc considerandum. Platonici censebant, dæmones animalia quædam rationalia & immortalia esse, corporum tenuium, & aëreorum, morum verò humanis similium, irasci enim & placari, atq; amicitias inire, & odia cum hominibus exercere. esse enim censet Apuleius (in quem Augustinus inuehitur. 8. de ciuitate Dei) dæmones quorundam hominum osores, quorundam amatores, animo pas-

siuo,

ſuo, hoc eſt, non tranquillo iuditio, ſed ea animi affectione, quam vocamus amorem. vnde fit vt iuxta illa Philoſophorum placita, ſint laſciui, & delectentur ludis ſcenicis, & exoptent muliebres amplexus, & cantilenas amatorias, quibus ſua ipſorum crimina decantentur. horum ſi vera eſſet opinio, ſublata eſſet è medio prima dubitatio. diceremus enim, tales cùm eſſent, captos eſſe amore pulchrarum mulierum, atq; hominum more, potitos earum amplexibus, & voluptate quam inde caperent: ſupereſſet ſolùm altera dubitationis pars, quî potuerint generare homines, homines cùm non ſint. Cæterum Apulei ſententiam veram non eſſe, neq; Philoſophiæ conſonam, vel ex primis eius rudimentis facile intelligi poteſt. nam infra cœleſtes orbes, nulla corpora eſſe poſſunt, ſecundum ſe tota incorruptibilia. dicunt verò illi, degere dæmones in aëre. præterea, ſi dæmones, vt illi affirmant, habent corpora ex puriſſimo aëris, & ſereno elemento coalita, nihil terrenæ ſoliditatis habentia, non poſſint frui voluptatibus venereis. quia voluptas venerea ad tactum pertinet, tactum verò Plato æquè ac Ariſtoteles, & Empedocles, & Galenus, & alij omnes Philoſophi, attribuunt terræ, vt auditum aëri, guſtatum aquæ, viſum igni, iuxta illud citatiſſimum Empedoclis carmen, ſentimus terram tellure, liquore liquorem, aëre aëream ſubſtantiam, ignem quoq; cernimus igne. quod igitur corpus nihil habet terrenæ ſoliditatis, neq; tactu ſentire poteſt, neq; capere venereas voluptates. Si qua voluptate, ea maximè videntur potiri poſſe, quæ ex muſico accedit concentu, quòd is ſenſus ad aërem pertineat. quapropter videri poſſit alicui conſentaneum, ob id Saulem, vt narratur primo libro Regum, cùm à dæmone diſcerperetur, pulſante Dauide cytharam, iuuari, quòd dæmon ſuauitate concentus placatus miteſceret. cæterùm

neq; hoc est Philosophię consonum, neq; dęmones frui posse vlla alia voluptate corporali. nam fieri non potest auditio, quin verberatio aëris externi, in partem aliquam substantiæ sentientis transmittat (quid enim refert innumeros colores esse oppositos, nisi crystallino humore recipiantur? aut quid interest illo humore recipi, an calceo, an vnguibus extremis, aut pilis, nisi ille pars nostri esset, haberetq; in sese sentiendi principium?) quod si quæ pars substantię dæmonis verberationem ab aëre reciperet, distrahi vtiq; ea, discerpiq; posset, quare & corrumpi. non ergo secundum se totos essent incorruptibiles dæmones, quin potius essent iam olim eorum plurimi surdi, ob patiendi assiduitatem, & excellentiam multorum sensibilium: atq; cùm tandiu vixerint, fortasse iam essent surdi omnes: quare neq; ita potiri iam possent ea voluptate. Dęmones itaq; nulla corporali voluptate frui possunt, neq; omnino sentire. corporum enim corruptibilium est omnis sensus: maximè tactus, cuius obiecta sunt qualitates commutatrices rerum omnium natura constantium, calor inquam & frigus. quidquid enim tactum habet, vim habet discretricem calidi & frigidi. non potest autem calorem sentire, quod non calescat, neq; frigus, quod non frigesat. calescere autem aut frigescere nihil potest, quod corruptibile non sit. quia mutatio temperamenti via est ad interitum. & ea solùm pati possunt intemperiem, quæ ex talibus sunt concreta: concreta verò ex contrarijs actiuis, dissolubilia sunt. Animalium ergo immortalium natura (si quę essent talia) longissimè abesset à voluptatibus corporalibus, maximè à Venereis. non possent ergo dæmones talibus tangi, ne si corporales quidem essent, vt Platonici putauerunt: maximè cùm omnino sint sine corporibus, vt alio loco huius operis, concedente Deo, indicabimus. quid ergo su-

pereſt

pereſt ex hac diſputatione? Certè, nullos magis, quàm Platonicos, à dęmonibus eſſe, deluſos: qui non intelligentes eorum vafriciem, quod in nequitiam oportebat referri, in eorum naturam, pręter omnes Philoſophiæ leges, referebant: & putantes vera eſſe, quę dæmones mentiuntur, in falſas de eorum natura opiniones, incidebant. nimirum, dæmones neq; his neq; illis figuris videri vnquam poſſunt, neq; vllos mortalium amant, neq; vlla corporalis pulchritudinis ſpecie capiuntur, neque muſicis concentibus delectantur, neq; congredi poſſunt cum mulieribus, multoq; minus generare. tamen hæc omnia ſimulant, mirisq; modis ementiuntur, vt nobis ſeſe inſerant, & ita à veri Dei cultu, & legum, tum diuinæ, tum etiam naturalis, obſeruatione, homines auertant. qua arte, ante diluuium, totum ferè hominum genus reddiderunt beluis immanius, & abſurdius. mulieres enim dæmonum factæ ſunt concubinæ, & omnis caro corruperat viam ſuam, oblitiq;, vt ſuſpicor, homines naturalis legis, præpoſterè congrediebantur. Sed & nunc, omnes malefici, necromantici, & maleficæ illę, quę ſtyges, ſeu lamiæ vocantur (Hiſpanè bruſas) tenentur hoc infami crimine, conuictus cum dęmone. ineunt enim cum dęmonibus amicitias, (proh dolor) renuntiantes gratiæ Dei, & ignorantiſſimi hominum, figmentis delectantur, & ſordidiſſimæ mulierum ex diabolicis illuſionibus quęrunt carnales voluptates. ſed quo pacto hæc mentiantur dęmones, nondum aperuimus. prębent ſe conſpiciendos his aut illis formis, pulchris quidem aut turpibus, vt ex vſu illis eſt, ad eas quibus tunc temporis parant technas, corporibus hinc inde conquiſitis ex circumfluo aëre, aut, quæ in illo voluuntur, corpuſculis: ac nonnunquam etiam ne id quidem faciunt, ſed corporis ſpeciem, in ſolis hominis intuentis oculis confin-

gunt,

gunt, vt re vera homo nullum corpus videat, ſed ſibi videatur videre. vt autem congrediatur ac coeat, perinde facit, fictitia conflat corpora, aut, velut oculos, ita tangendi organum deludit, paſſionem illi inferens talem, qualem à veris obiectis ſolet ſubire. ita verò, conſtat, mulieris corpus eaſdem voluptates capturum, ac ſi veriſſimus eſſet corporum congreſſus. res enim ipſæ non ſentiuntur, neq; animam attingunt, niſi per paſſiones propriorum inſtrumentorum ſenſuum. has paſſiones ſi ementiri ſciat dęmon, nihil refert ad ſenſus voluptatem, verarum an falſarum rerum obiectu id fiat. ſed quo pacto generant? certè non generant, neq; id dicitur in ſacris eloquijs, ſed, ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, & illæ genuerunt. itaq; illis ad eas ingreſſis, ipſæ genuerunt, & ex proprio ſemine, & ex ſeminibus hominum, quæ cum petulanter in illa totius carnis corruptione effunderentur, receptabantur à ſuccubis, & in vteros earum, quæ ſeſe illis ſubdebant, immittebantur, ea celeritate, vt genitiuus ſpiritus non diſſiparetur. iam verò, vt homines potentes, famoſi paritèr ac ſuperbi, & nequiſſimi, ex turpibus illis congreſſibus, naſcerentur, naturali etiam cauſa, arbitror, eueniſſe. Ea verò eſt, quòd cum dæmones mendaciſſimi, hanc de ſeſe opinionem ſtuderent ingerere, quòd generarent, curabant omni arte, vt grandes, robuſtiſſimi, ferociſſimi, ſuperbiſſimi, ac nequiſſimi naſcerentur, vt parentum ſimilitudini imputaretur. præterquam quòd tales illi vellent eſſe omnes homines. quà verò id arte efficere poſſent, dicam, immittebant in vteros, neq; qualecunq;, neq; quantulumcunq; ſemen, ſed plurimum, craſsiſſimum, calidiſſimum, ſpiritibus affluens & ſeri expers. id verò erat eis facilè conquirere, deligendo homines calidos, robuſtos & abundantes multo ſemine, quibus ſuccumberent:

rent:

rent: deinde & mulieres tales, quibus incumberent: atque vtrisq;, & viris inquam & fœminis, voluptatem solito maiorem afferendo. tanto enim abundantius emittitur semen, quanto cum maiori voluptate excernitur: poterant verò illi voluptatem augere, & titillando plurimùm, & imaginationi plurima ad rem facientia repręsentando. maxima enim pars venereorum motuum ab imaginatione fluit. quo fit vt religiosi viri, & Deo adeò deditis, vt imaginatione m etiam compescant, eiusmodi motus non persentiscant. robusti ergo & grandes vt nascerentur, ita poterant dæmones procurare. vt verò essent pessimi, poterant magica arte corrumpere semen, atq; ad eam temperiem transferre, vt cum robore corporis, in omne vitiorum genus pareret propensionem. nimirum, receptissimum ab omnibus illud Galeni, Animi mores corporis sequi temperaturam. his addiderint nugaces Astrologi, potuisse dæmones ad illos congressus obseruare quosdam astrorum concursus & aspectus, qui tales homines nati essent gignere.. [redacted] mihi satis sit dixisse quæ ad Physicam spectant.

CAPVT NONVM.

CAPITE nono Geneseos. Arcum meum ponam in nubibus, & erit, signum fœderis inter me & terram: cumq; obduxero nubibus cœlum, apparebit arcus meus in nubibus, & recordabor fœderis mei vobiscum, & cum omni anima viuente, quæ carnem vegetat, & non erunt vltra aquę diluuij ad delendam vniuersam carnem. Videri

deri possit alicui hæc legenti, ante diluuium, & initum fœdus cum Noë, nunquam fuisse eum cœli arcum, quem Iridem appellant, sed tunc primùm, in signum fœderis, positum esse, Dei iussu in nubibus. atq; eo magis, quòd capite tertio Ecclesiastici dicitur, vide arcum, & benedic eum, qui fecit illum. valde speciosus est in decore suo. gyrauit cœlum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi apperuerunt illum. quibus verbis videtur significari, ipsius Dei esse opificium, potiusquam naturæ. Ego verò non ita censeo, sed apparuisse etiam sæpè ante diluuium (neq; enim deerat vlla naturalium causarum eius, cùm essent solares radij, & oppositæ nubes) Deum verò, cùm iniret fœdus cum Noe, & eius posteris, ac pacisceretur, non futurum iterum, vnquam diluuium, quo inundaretur tota terra, Iussisse Iridem signum esse: designasse verò eam potius, quàm aliud quippiam, eorum quę in nubium regione apparent, vocanturq; meteora, quia ea naturaliter mitescentium imbrium nota est. neq; verò quia ipsa, per sese, ac sua natura talis erat, non erat apta, vt signum talis fœderis statueretur, à Deo, quinimò hac ratione potius fuit statuenda. Cùm enim Deus autor ipsius naturæ sit, atq; adeo ea tota fluxerit ab eius voluntate, atq; ea virtus, quàm vocamus naturam (vt alibi diximus) sit in rebus corporalibus quoddam velut vestigium diuinitatis, nihil magis consentaneum, quàm vt vtatur Deus ad faciendum, aut significandum aliquid, naturalibus rebus, atq; hæ cùm eius voluntate & præceptis consonent. ipse enim à principio futura omnia præuidens, suo verbo totam condidit naturam. quid ergo mirum, si naturalia eo semper ductu decurrentia, quo ab illo principio dirigebantur, in illius præcepta & Iussiones semper incidant? atqui, hic est plerunq; suauissimus & ordinatissimus diuinarum Iussionum concen-

concentus. tametsi aliquando (rarò quidem) vt euidentius hominibus suam diuinitatem ostendat, præter earum naturam, aliquid imperet rebus. nunc verò iuxta illius naturam iussisse, vt Iris signum esset, mundi nunquam amplius imbribus delendi, ex eius naturalibus causis erit apertissimum. De cuius generatione, vt licet videre apud Galenum libello de historia Philosophica (si is liber Galeni est) non admodum discrepant Philosophorum sententiæ. Nam etsi quodammodo euarient, omnes tamen postremò in hanc veniunt, esse colores quosdam apparentes, mistione splendoris Solis & oppacitatis obiectæ nubis: apparere verò circulari figura, ob figuram Solis ipsius. semper enim apparet Iris ex aduerso Solis, repercussis scilicet eius radijs ab opposita nube: apparere verò tres illos colores, puniceum, viridem, & rubrum, quòd ex splendido cum maiori oppaco fiat rubrum, cum minori viride, cum minori adhuc puniceum. Igitur in exteriori ac superiori parte Iridis, quæ ad extremitatem, ac peripheriam nubis spectat, puniceum apparere: quod ea parte tenuior ac minus oppaca nubes, radios minus repellat, & melius penetretur, in interiori & inferiori contrarias ob causas apparere rubrum: inter hæc, ob mediocres causas, viridem: absolui verò hic meritò totam hanc colorum differentiam triade, vt alia quæuis maioris & minoris differentia, principio, medio, ac fine. Metrodorus cùm Solis radij nubem intrarint, nubem viridem, radios purpureos apparere dicit. Sed hoc dicat vt lubet. illud inter omnes conuenit, fieri radijs solaribus nubem aliquatenus penetrantibus, aliquatenus repercussis. necesse est ergo apparere, vbi apparatus quidam est pluuiæ (alioqui aut nullæ sint nubes, aut eæ adeo tenues, vt more aëris penetratæ radios non repellant) is verò non adeo magnus, neq; pluuiæ ingentis. Si enim

totum cœlum esset nubibus obductum, neq; vlla parte pateret Sol, nulli radij in oppositam cœli partem abirent: neq; si nubes obiecta, esset densa admodum, penetraretur à radijs aliquatenus, sed tota appareret atra ob oppacitatem. fit ergo Iris ab aduerso Sole, mittente radios in nubem non densam. significat ergo naturaliter, quod & Iussu Dei, imbrem nequaquam obruturum mundum. qui enim possit, cum neq; cœlum totum obductum nubibus sit, neq; quæ adsunt, sint valde densæ? verba Ecclesiastici suo loco enarrabuntur.

CAPVT DECIMVM.

CAPITE decimo tertio Geneseos. Erant autem senes prouectæ ætatis, & desierant Sarræ fieri muliebria. de Abrahamo & Sarra cùm genuerunt Isac, dicuntur hæc verba, quibus significatur, eius conceptionem fuisse portentosam. ratio verò qua hoc ita habet, naturalis est. nam ita est natura comparatum, vt neq; senes generationi sint idonei, neq; mulier, cui menstrua fluere desierint. rectè autem dicitur, erant autem ambo senes prouectæ ætatis, & desierant Sarrę fieri muliebria. Si enim alter senex esset, vir scilicet, mulieri verò non desijssent fieri muliebria, aut & si desijssent, non esset vetula, sed iuuenculę adhuc desijssent pręter naturam, & ob morbum, non esset mirabile gignere. nam senes ex iuuenculis gignere, quotidie euenit, & si vetulas ex iunioribus, non ita. mulieres enim quibus per ætatem defecerunt menstrua, concipere, neq; ex senibus, neq; ex iuuenibus possunt. quibus verò defecerunt per morbos, euenit non raro sanescentes concipere, antequam appareant.

pareant. ergo senex centenarius ex muliere nonagenaria, non poterat naturaliter generare. eius verò causa non erat in viro (ille enim plures postea filios genuit ex Cetura) sed in fœmina, cui ob senium defecerant menstrua. hęc ergo omnia Physicè dicuntur. eorum verò ratio pendet ex menstruorum natura, & eorum causis. Menstrua vocantur euacuationes sanguinis, quę singulis mensibus fluunt ex vulua. dicuntur hęc ipsa muliebria, quia solis mulieribus inter omnigenas fœminas fluunt: aut quia (vt inquit Aristoteles) nullis æquè atq; his. huius causam esse constat, quia nullum animal æquè sanguineum est, atq; homo. nam & inter ipsas mulieres, quę maximè sunt sanguineę, illis maximè abundant. quòd verò homo sanguine magis abundet, meritò euenit, quandoquidem optimam prę cęteris habet temperiem, & ideo optimo succo generando maximè idoneam. causa itaq; talis euacuationis, sanguinis redundantia est. vt autem sanguis in fœminis, plus etiam quàm in viris redundet, duplex est causa. altera necessaria, altera quæ posita est in fine. necessaria est, temperies frigida & humida, cutis densitas, & vita otiosa. temperies frigida, non quidem quod ea plus eius succi generet quàm calida, sed quòd minus dissipet. humida cum humoris redundantia semper coniuncta est. meritò ergo humida, & frigida (quæ tamen non admodum frigida sit) habet redundantiam, quæ non dissipetur, ac proinde euacuatione indigeat manifesta. densa autem cutis, & otiosa vita, tollunt dissipationem succorum, & corpora replent. Causa quæ posita est in fine, est bonum prolis. nimirum oportuit talem esse mulieris naturam, vt redundaret sanguine, qui satis esset gignendo fœtui, & nutriendo infanti. ea enim est materia generationis fœtus, quæq; sola, vt censet Aristoteles, eius materia est, viro vim tantùm &

efficaciam præstante per semen : vt verò censent Medici quorum sententia hac in parte videtur probabilior, non sola, maxima tamen ac præcipua : quia ea & ortum primum præbet partium carnosarum, & nutritionem deinceps omnium. atq; vt vir præstat efficatię plurimum, ita materię minimum. fœmina contrà, vt minimum efficatiæ, ita materię plurimum ; præstat verò ea minimum, pręter sanguinem. sanguis igitur muliebris totam ferè pręstat generationis materiam, & ob hanc pręcipuè sunt illæ fœcundæ. hoc ita esse apertè constat, quia neq; gerentibus vtero, neq; lactantibus fluunt euacuationes menstruæ. his, quia sanguis qui alióqui redundaret, abit in lac : illis, quia insumitur in fœtus generationem : neq: enim causari possumus in gerentibus vtero, viarum defectum. sunt enim, pręter eas, quæ alimentum fœtui deferunt, aliæ quędam venæ, in os vteri subeúntes, per quas citra fœtuum læsionem, raris quibusdam fluunt, etiam vtero gerentibus, vel quòd ipsæ redundent plurimo sanguine, vel quòd fœtus, sint debiles. itaq; fluunt menstruæ euacuationes, quibus sanguis redundat, & ea ipsa redundantia facit vt sint generationi aptæ. hinc fit necessariò, vt eo vitę tempore solùm fluant, quo sunt aptę concipere ; atq; vt concipere aptæ non sint, quibus fluere desierunt. nimirum incipiunt fluere mulieribus in initio pubertatis, quatuordecimo, quindecimo, aut vsq; ad decimum septimum annum. quibusdam etiam citius, aut tardius. Ita etiam desinunt non omnibus eodem tempore, sed ferè inter quadragesimũ & quinquagesimum annum. incipiunt itaq;, cum incipiunt sanguine redundare : desinunt, cùm ob senium incipiunt laborare sanguinis penuria. vt ergo antequam fluere incipiant, concipere non possunt, quòd materiæ copiam nondum habeant : ita neq; postquam cessauerunt,

runt, quòd iam careant. eandem ob causam videmus viragines quasdam, mulieres scilicet, temperamento viris similes, quibus ob id menses, aut parcissimi, aut nulli fluunt, steriles esse. quanquam profectò, ne hæ quidem adeo absunt à concipiendi potentia, quàm senes, quibus naturaliter fluere desierunt. quia iuuenes in humidius transferri posse temperamentum quodammodo, monstrant Medici: senes verò non posse reiuuenescere, plus satis constat. neq; certè alia ratione, cui cesauerunt iam naturaliter menstrua, concipere posset; quàm reiuuenescens. nam pręter causas infœcunditatis puellarum, & senum, quas in materię penuria posuimus, sunt alię nihilo minores, in ipsorum vterorum affectione. nimirum quibus nondum fluxerunt, nondum vterus dilatatus & satis capax est; quibus cessauerunt, siccus iam, contractus & durior: est verò pars neruosa, quæ naturaliter nescit reuirescere. igitur haud dubiè fieri non potest, vt cui naturaliter desierunt muliebria, naturaliter concipiat. dico autem naturaliter desijsse, cui fluebant antea (quibusdam enim viraginibus, vt dixi nunquam fluxerunt) neq; ob morbum vllum, sed ob senilem siccitatem, desierunt fluere. talem porrò fuisse Sarram, cum singulari Dei beneficio concepit Isac, constat cùm annorum esset nonaginta.

CAPVT VNDECIMVM.

» TRIGESIMO capite Geneseos. Tollens ergo
» Iacob virgas populeas virides, & amygdali-
» nas, & ex platanis, ex parte decorticauit
» eas, detractisq; corticibus, in ijs quæ spoliata
» fuerant, candor apparuit. illa verò quæ inte-
» gra fuerant, viridia permanserunt, atq; in hunc modum co-

lor

lor effectus est varius. posuitq; eas in canalibus vbi effundebatur aqua, vt cùm venissent greges ad bibendum, ante oculos haberent virgas, & in conspectu earum conciperent. factumq; est, vt in ipso calore coitus, oues intuerentur virgas, & parerent maculosa & varia, & diuerso colore respersa. diuisitq; gregem Iacob, & posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, vt in earum contemplatione conciperent. quando verò serotina admissura erat, & conceptus extremus, non ponebat eas. factaq; sunt ea quæ erant serotina, Laban, & quæ primi temporis, Iacob. Mirabilem quendam euentum continent verba hæc, quæ duarum nobis dubitationum occasionem præbent. prima est, quam ob causam contemplatio virgarum variegatarum in ipso calore coitus, fœtus variegatos esse fecerit: secunda, cur Iacob virgas eas gregi opposuerit, in matutino potius congressu, quàm vespertino. An quòd in matutino congressu, quàm in vespertino, contemplatio rerum oculis obiectarum plus valeat, ad similium fœtuum ortum: an quòd is congressus fœcundior sit, an ob vtrunque. Nullus Philosophorum vnquàm, huius euentus causam, in ipsum intuitum reiecit, sed in imaginationem. neq; ob id factum esse, quisquam putat, quòd in virgas oculorum acies intenta esset, sed quòd visio internos moueret sensus, atq; gregis coeuntis imaginatio, circa illa variegata versaretur. Itaq; censent omnes, vel hoc vnico exemplo (quamquam multa alia narrantur his similia) imaginationem rei cuiuspiam in ipso congressus tempore, vim magnam habere, vt fœtus ei similes fiant. eius verò causa non est dictu facilis. Si enim eiusdem facultatis esset de re aliqua cogitare, & generare, aut ad eandem corporis partem pertinerent, fortasse toleretur aliquid admirationis: nunc verò facultas cogitandi ad animam pertinet

sentien-

sentientem, generandi verò, aut ad aliam animam, aut ad aliam animæ partem, aut, vt Stoici dicebant, ne ad animam quidem, sed ad naturam. porrò, facultas cognoscendi à Medicis omnibus collocatur in cerebro, gignendi in testibus, partibus adeo dissitis. itaq; quod cognoscitur, concipitur sensibili animæ parte, cuius sedes cerebrum est, quod gignitur, vtero. quid habent hæc commune, vt iuxta mentis, aut sensuum internorum cogitationem, generatio variet? Imprimis constat imaginationem & generationem eiusdem esse animantis actiones, siue ab eadem anima fluant siue à diuersis. atqui, quia facultates, à quibus fluunt eiusdem sunt suppositi, ad quod actiones omnes referuntur primò, tanta sympathia eorum est (vt & aliarum omnium facultatum, quibus gubernatur animal) vt mutuò sese ad actiones permoueant, & passiones. hinc fit, vt cùm genitales partes semine redundant, imaginatio libidinosis scateat phantasmatis, ob corporis vitium: rursum etiam, vt cùm ob morbum animi imaginatio in rebus libidinosis volutatur, genitales partes, & si alioqui non redundarent, turgeant, & irritentur. tantus est imaginationis & genitricis facultatis consensus. Porrò anima, quæ nihil aliud est, quàm essentia corporis animati, vt Aristoteles dicit secundo de generatione animalium, quæ inquam tantum est actus corporis, ab eo inseparabilis, cuiusmodi est quæ sensitiua, vt nihil potest agere sine corporali instrumento, ita neq; pati. Si enim ipsa per sese aliquam haberet siue actionem, siue passionem, secundum eam separari posset: nunc verò non potest: sed vt formæ ligni, aut lapidis, nihil euenit agere, aut pati, sed ligno ipsi: ita neq; formæ equi, aut bouis, sed equo, aut boui. tametsi ergo dicimus, animam equi cogitare, imaginari, aut omnino sentire: abusiuè quodammodo id dicimus, quia ex

anima

anima id potius quam ex materia fluit. propriè tamen dicitur, equum cogitare, imaginari, atque sentire, & mouere sese. sentire, atque, vtcunq; cognoscere, iuxta eam Philosophorum sententiam, quæ maximè probatur, quoddam pati est. id verò pati, nihil est aliud, quàm animam ipsam quodammodo fieri illud ipsum, quod agnoscitur: quapropter anima quodammodo omnia est, quia cùm omnia possit agnoscere, omnium quodammodo speciem potest recipere. non quidem recipit ipsa per sese, sed cum corpore: vt neq; sentit per se, sed cum corpore. siquidem monstrauimus, nullam eam habere per se, neq; actionem, neq; passionem. igitur ipsum animal quod agnoscit, fit quodammodo, secundum partes etiam corporales, simile ei quod agnoscitur: non quidem secundum partes corporales, quà corporales, materialesq; sunt, sed quà sunt formaliter (vt dicunt) instrumenta sensuum. non enim oues ipsæ cùm contemplarentur variegatas virgas, fiebant variegatæ corporaliter, vt cernentibus tales viderentur, fiebant tamen quodammodo (quà scilicet secundum sensuum organa, actu cognoscebant) variegatæ. itaq; animal actu cognoscens, secundum organa corporalia, fit spiritaliter simile rei quę agnoscitur. quod autem gignit, facit sibi simile. nam hoc ipsum est gignere. si ergo quod actu agnoscit aliquid, est ei actu simile, & quod gignit simile sibi facit, quod simul contemplatur aliquid, & gignit, gignet aliquid simile ei, quod contemplatur, quia tale est ipsummet. hoc autem vt eueniat, necesse est vt contempletur in ipso calore coitus, vt simul & generet & contempletur. non enim animal generat simile sibi, secundum id quod fuit, aut erit, sed quod est tunc actu. sed dices, corporales species, quæ in animali cernuntur, vt magnitudinem, figuram, & colorem, meritò deferri cum

semine

semine, vtpotè materiali principio, istas verò, siue species, siue similitudines spiritales, etsi in corporibus sint, non videri posse ita deferri. certè istæ species, siquidem in organis corporalibus recipiuntur, vt indicatum est, non possunt esse omnino spiritales, ad spiritalium verò naturam magis accedunt, quàm quæ cernuntur, quia sunt sensibilium quędam insensibiles effigies, atq; cum spiritaliter quodammodo in generante sint, in eo quod gignitur, ob diuinam vim seminis, corporaliter imprimuntur. Ea vis est, vt Aristo. dicit, accedendi ad omnia. quod nihil aliud est, quàm semen esse, quod vim habet efficiendi membra omnia, animantis cuius est. veluti in semine humano, potentia sunt partes omnes hominis, quia omnes natum est facere, aut ex sanguine fœmineo, aut ex se ipso: in equino eadem ratione sunt omnes partes equinæ. neq; solum est differentia seminum, secundum differentiam generis, vt ex equino equina; ex humano humana fiant, sed & singulorum, vt semen Petri ad partes Petri natum sit accedere, potiusquàm alterius. eam vim accepit ab anima generantis, potiusquàm à corpore. factiuæ enim omnes facultates à forma fluunt, passiuæ à materia. quod ergo effectiuum in semine, est ab anima, & quod generat, secundum animam potius generat, siquidem id facere est: generari verò à corpore formando primùm incipit, siquidem id pati est, & accipere. transfert ergo vim effectiuam generantis, quæ animæ præcipuè est, in corpus rei generandæ. Consentaneum est ergo vt ea potius deferat ex generante, quæ illi secundum animam insunt, quàm quæ secundum corpus, eaque in corpus potius rei generandæ transferat, quàm in animam. Igitur consentaneum etiam, vt in corpore geniti corporaliter fiat, quod in generante erat spiritaliter. quapropter fiet, vt ab albo animali, nigrum co-

 gitante,

gitante, nigrum generetur, potius quàm à nigro, cogitante album. Ex dictis facilè constat, vim hanc & efficaciam cogitationis, in brutis potius esse quàm in hominibus. hominum enim mens diuina cùm sit, & separabilis, multa meditatur sine instrumento corporali, atq; cum corporali instrumento vtitur, vt illi minus hærens, minores illi infigit affectiones. itaq; hanc imaginationis vim in prole permutanda, multo magis licet experiri in animantibus mutis, quàm in nobis. quo fit, vt quod de ouibus, animalibus insensatissimis, narratur, sit naturæ rerum maximè conforme. Animaduertendum verò, eam vim, non maribus solùm aut fœminis, sed vtrisq; inesse, & tunc maximè tale aliquid euenturum, cum contigerit vtrunq;, marem dico & fœminam, in ipso calore coitus, de eadem re efficaciter cogitare, vt tunc contigit. Ita enim dicitur. Et posuit virgas in canalibus ante oculos arietum, & ouium, vt in earum contemplatione conciperent. Est verò hoc valde consonum illi Philosophorum sententiæ, quæ maximè probatur, & statuit, vtrunq; parentem efficientem vim & materiam conferre ad generationem. vterq; ergo cùm vim faciendi præstet, & amborum congressu vna quædam potentior causa fiat, vis permutandi imaginatione fœtum, vtriq; inerit aliquatenus, euidenter tamen ea permutatio non fiet fortasse, nisi cùm contigerit ambos, in eo congressus momento, eandem rem imaginari. Vt ergo exempla, euentuum huic similium, multa non sint, duplex videtur esse causa. Altera, quod vtrunq; in eadem imaginatione fortitèr hærere, non nisi fortuitò & rarò accidit. Altera, quòd hoc in animalibus mutis, potiusquam hominibus, natum est fieri: quæ non possunt nobis suas imaginationes narrare. sunt nihilominus nonnulla exempla. Diuus Augustinus decimo octauo de ciuitate

Dei.

Dei capite quinto, in hanc ipsam causam reffert, quòd apud Ægyptios nunquam deficeret bos quidam, maculis quibusdam candidis insignitus, quem Apim vocabant, & pro Deo colebant. Censet enim dæmones id fecisse, ad decipiendos Ægyptios, phantasiam talis tauri, quam solam cerneret, vaccæ concipienti ostentantes. vt libido (inquit) eius attraheret, quod in eius fœtu iam corporalitèr appareret. quibus verbis nihil Aliud potest Augustinus innuere, quàm quod ego explicui. nam libidinem vaccæ attrahere, quod in eius fœtu deinceps corporaliter appareret, quid aliud sit, quàm vaccam in ipso feruore coitus spiritaliter concipere formam, & speciem, quæ deinceps in fœtu corporaliter exprimeretur? Galenus quoq; libello de theriaca ad Pisonem, narrat, mulierem quandam intuitu pulcherrimę picturæ, pulchrum infantem ex deformi parente concepisse. visu (inquit) opinor, naturæ imaginem transmittente. quæ verba obscura admodum sunt: non enim explicat, quo modo visus imaginem transmittat naturæ. sed mihi dictum iam est. Quod ad alteram dubitationis partem attinet, his dictis, facilius sit explicare. videtur haud dubiè Iacob, vtraq; causa, virgas in congressu matutino, potius quàm vespertino, gregi obiecisse: quòd scilicet eo congressu copiosior conceptio fiat, & quòd imaginatio in eo sit efficacior. nascuntur ambo hæc, & ex animalium victu, & ex natura temporis. Ex animalium victu, quia natura comparatum est, vt animalia omnia (pręter pauca quędam, in quibus, quia contrà faciunt, contrà etiam eueniet, quod nunc dicimus) noctu dormiant, interdiu vescantur, & laborent. Coitus ergo matutinus est à somno, ante cibum: vespertinus à cibo ante somnum. quapropter manè semen concoctius est, & cerebrum in quo imaginatio pręcipuè viget, expeditius, liberius,

& magis fulgens. Somnus enim concoctionem ciborum maximè iuuat, & cerebri vapores absumit, vigoremq; præstat animali vocatæ à Medicis facultati, cuius opera sunt, sentire & mouere. igitur & semen, ob concoctionem meliorem, erit fœcundius; & imaginandi vis, ob recentem reffectionem spirituum (refficiuntur enim somno) & deonerationem cerebri, erit efficacior. vesperi contra, semen (vt neq; alius succus) concoctionem tantam non acceperit, caput vaporibus ex ventre multis & crassis grauatum; & velut obtenebratum sit, & facultas longa iam vigilia defatigata. euenient ergo contraria. Ex natura etiam temporis nascitur hoc idem. Nam vt veterrimis etiam Philosophis, & qui ante Hippocratem fuerunt, est celebratissimum, & rationi maximè consonum, temporum differentia plurimùm valet ad mouendum animalium corpora, atq; adeò res omnes alterationi subiectas. atq; cùm astrorum motus, accessusq; & recessus tempora varient, Sol præcipuè id facit. vnde euenit, vt diei cuiusq; partis quatuor, mane, meridies, vesperum, & nox media, quatuor anni partibus respondeant, veri, æstati, autumno, & hyemi. quia vt motum, quem Astrologi vocant proprium, toto anno complet Sol, ita quem vocant motum raptus, complet singulis diebus: atq; vt motu illo accedit & recedit secundum cœli amplitudinem, ita hoc secundum longitudinem: & vt hyeme plurimùm à nobis abest, ita nocte media: & vt æstate proximus, ita in meridie: & vt autumno abit, ita vesperi, & vt vere venit, ita mane. est ergo matutinum tempus verno, & vespertinum autumnali simile. vt ergo corpora degunt vere saluberrimè, & maximè valent, autumno insaluberrimè degunt, & languent maximè. ita etiam summo mane, optimè: vesperi, pessimè habebunt, ad omnia quidem, maximè verò ad generatio-

nem.

nem. nam vere omnia oriuntur, autumno tabeſcunt, & intereunt. anima itaq; & corpus ſunt mane vegetiora. quare & imaginatio erit fortior, & ſemen fęcundius. veſperi contrà.

CAPVT DVODECIMVM.

TRIGESIMO ſecundo capite Geneſeos. Et
» ecce die tertio, quando grauiſſimus vulne-
» rum dolor eſt, arreptis duo filij Iacob, Si-
» meon & Leui fratres Dinæ, gladijs, ingreſ-
» ſi ſunt vrbem. Cur vulnerum dolores, ſoleant eſſe tertio die grauiſſimi, ad Medicum pertinet conſiderare. Dubitet verò hoc loco quiſpiam, an vniuerſim ita habeat, ſitq; omnis vulneris dolor die tertio grauiſſimus: an illorum tantum vulnerum, de quibus eo loco agebatur, præciſi inquam preputij: atq; alterutrum horum ſit, cur potius tertio quàm ſecundo aut primo, aut ſequentium aliquo. Hippocrates libello de fracturis, iuxta Galeni diuiſionem commentario tertio, ita reliquit ſcriptum. tertio & quarto die vulnera omnia minimè ſunt exagitanda, & vt in ſumma dicam, ſpecilli quoq; omnes admotiones vitandę his diebus ſunt, omniaq; alia quibus vulnera irritantur: in totum enim tertius & quartus dies in pleriſq; vulneribus exacerbationes parit, & quæ in inflamationes & ſordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. vnde magni admodum momenti, ſi quod aliud, documentum hoc eſt. nam quæ ſunt in medendi arte grauiſſima, quibus id non ſit commune? non enim pertinet ad vlcera tantum, ſed ad alios quoq; morbos complures. His verbis Hippocrates ſatis apertè docet, non in his aut illis, ſed omnibus etiam vlceribus, ſolere dolores tertia & quarta die fieri grauiores.

uiores. namde vlceribus, quæ cum fracturis fiunt agens, ad omnia vlcera, quinetiam ad omnes morbos sermonem transtulit: significans, vlcera omnia magna & notatu digna (exigua enim vlcera nullas solent afferre exacerbationes) solere diebus, tertio & quarto, fieri grauiora. Causam verò huius rei proximam ipse insinuauit, dicens, Et quæ in inflamationem, & sordes incitantur, & quæcunq; in febres tendunt. nimirum, quia inflamationes & fluxiones, & febres, diebus tertio & quarto solent vulneratis partibus superuenire. prima enim die, qua quis vulneratus est, dolor tantum esse solet ex ipsa carnis diuisione, dum vulneratur, aut particula tractatur Chyrurgi manibus, à curatione verò cito conquiescit, cessante scilicet dolendi causa. quia dolor non fit cum secta iam est pars, sed cum seccatur. Cum enim dolor sit sensus rei corrumpentis, moueat verò sensum non facta iam, sed quę fit passio, mox ac cessat externa causa, manet pars sine dolore, atq; (nisi in paucis quibusdam, quos contigit esse paratissimos) sine febre, vsq; dum noua alia causa dolendi, aut febricitandi accedat: vsq; dum scilicet, conuocata ad partem malè affectam fluxione, succrescat inflammatio, aut sordes multa, atq; ob hæc nonnunquam etiam febris. proxima itaq; dicti euentus causa hæc est. cur autem non ante tertium superueniat fluxio, aut non diutius protrahatur (quæ prima propositæ dubitationis pars est) nondum diximus: neque verò Hippocrates dixit, neque Galenus in commentatione apposuit. nisi fortè eam Hippocrates insinuauit dicens. Non enim pertinet ad vlcera solùm, sed alios quoq; morbos complures. Nimirum eadem esse videtur causa in vlceribus, & in alijs omnibus morbis pendentibus ex materia, & habentibus exacerbationes (cum vlcera, non ob ipsam propriam essentiam, sed ob fluxiones exacerbentur)

bentur) ea eſt, natura humorum, qui commoti, & exagitati, morbos faciunt, & augent. fiunt enim morborum circuitus, ſiue quotidiani, ſiue tertiani, ſiue quartani, cùm ſunt in corpore partes quædam paratæ recipere, quædam mittere. apparatus recipientium eſt, dolor, aut debilitas: mittentium, multitudo ſuccorum, aut vitioſa qualitas. vlcerata ergo particula parata eſt recipere, debilis enim eſt neceſſariò, neq; ſine dolore. niſi ergo corpus reliquum vacuatiſſimum & puriſſimum eſſe contigerit (ita enim fortaſſe nunquam redibunt magni dolores) nihil deeſt ad humorum influxus. ipſis verò ſeruantibus ſuas naturas, influet die ſecundo pituita, ſuccus mitis, moderatus, minimèq; irritans; tertia die bilis flaua, ſuccus acer, mordax, & impensè calidus, cum quo ob dolorem quem infert & calorem, neceſſariò accurrit ſanguis, paritq; phlegmones & febres, quę cum miteſcere intra diem non poſſint, ſed cum citiſſimè intra viginti quatuor horas, vt quæ à cauſis externis ortum habent, neceſſario incidunt in diem ſequentem, qui eſt quartus ab accepto vulnere. hæc itaq; eſt cauſa, qua vulnerum dolores ſolent die tertia exacerbari. atq; eadem cauſa chyrurgi, vt Hippocrates monet, poſt primam, ſeu admotionem labiorum, ſeu conſutionem (vt res exiget) non debent vſq; ad diem quartum vlcera irritare, neq; alitèr tangere, quàm leuitèr, quę inflammationem arcent, admouendo.

CAPVT

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

CAPITE quadragesimo septimo Geneseos. Cunctæq; animę quæ ingressæ sunt cum Iacob in Ægyptum, & egresſę sunt de femore illius, absq; vxoribus filiorum eius, sexaginta sex. Hæc eadem verba repetuntur in initio Exodi. Egressos esse ex femore Iacob dicit filios & nepotes, qui ab eo geniti sunt. Causam habet ea phrasis naturalem, in hominum & genitalium partium compositione. nimirum vasa seminalia, quæ meliorem ac puriorem deferunt sanguinem in testes, vt in ipsis semen fiat, sunt venæ quædam, quæ ortæ ex venis, quæ in lumbis discisæ in crura iam descendunt, antequam in tres ramos, qui per crura decurrunt, distribuantur, recurrunt per femora in testes in viris, & in mulieribus in vterum. nam venæ quæ ex caua eo ferè loco quo siti sunt renes mittuntur in testes, sinistra quidem venit ex emulgente vocata, quæ serosum sanguinem in renem defert, atq; ob id ipsa quoq; serosam materiam in testem transfert: dextra verò non multò post exortum emulgentis. quare ne ipsa quidem satis expurgatum defert sanguinem, saltem non adeo, ac venę, quæ multo post ortæ, ex ipsis femoribus recurrunt. quas ob id est verisimile, & si non adeo multam materiam atq; superiores, quia minores multò sunt, tamen præstare vtiliorem ad generationem fœcundi seminis. meritò ergo in sacris eloquijs generatio ad femora refertur. vt & Iacob in Iudæ benedictione dixit, non auferetur sceptrum de Iuda, neq; Dux de femore eius. & hanc ipsam ob causam quinto capite numerorum, inter adulteræ

male

male dictiones, illud præcipuè præcipiebatur sacerdos dicere. ingrediantur aquæ multæ in ventrem tuum, & vtero putrescente putrescat femur. vt scilicet, per quæ quis peccat, per eadem puniatur, vt dicitur vndecimo capite Sapientiæ.

CAPVT DECIMVMQVARTVM.

CAPITE tertio Exodi, ait Moses ad Deum. Ecce ego vadam ad filios Israel, & dicam eis, Deus Patrum vestrorum misit me ad vos. si dixerint mihi, quod est nomen eius? quid dicam eis? dixit Dominus ad Moysem, Ego sum qui sum, & sic dices filijs Israel. Qui est misit me ad vos. Itaq; rogatus Deus quod sit nomen suum, respondit, Qui est. Dauid quoq; secundum eundem spiritum Deum alloquutus inquit Psalmo 92. à seculo tu es. atq; adeo IESVS seruator noster, diuina auctoritate, qua & deturbauit eos, respondit quærentibus se, Ego sum. sed cur potius dicitur Deus esse, qui est, quàm qui bonus, siquidem vt ipsemet dicit in Euangelio, solus Deus bonus est? aut quàm qui sapiens, aut quàm qui fortis, siquidem hæc omnia est æquè infinitè, & æquè primò? Certè huius rei causam à nullo melius accipies, quàm à Diuo Dionysio, capite quinto de diuinis nominibus, quod inscribitur de ente. illi ergo volo accepta refferri, quæ à me dicentur in hac quæstione. Cùm dicitur, qui est, duo licet nobis intelligere, aut simpliciter qui est, aut qui semper est. vtrouis modo intelligas, est maximè consentaneum, vocari Deum, qui est, potiusquam aliud quiduis. primò quidem modo, quia cùm Deus definiri, aut nominari non possit secundum substan-

particeps. verùm quando quidem ipsemet Plato loco citato ex Timeo dicit, illi re vera solùm esse competit, constat illum censere Deum esse re vera, non autem esse vt reliqua, quæ non re vera, sed quodammodo sunt, in tempore scilicet, & composita. Deus verò modo quodam eminentiori, & per se est extra omne tempus, & citra vllius essentiæ participationem, sed vnum & simplicissimum. quod nihil aliud est, quàm quòd nostri Theologi dicunt apertius, ens dici analogicè de Deo & creaturis. ita verò dicuntur & alia omnia eius nomina. Vnum, verum, & sapiens: quia secundum nullum illorum habet vllam cõmunem essentiam cum re alia extra se, neq; continetur in vlla entis categoria. Omnia enim illa dicuntur de Deo æque primò, & eminenter: quinpotius sunt in eo ea omnia vnum. verùm dictis de causis, quas ex Dionysio accepimus, satius est Deum nominari per ipsum esse, quod ipsius Dei testimonio hoc loco constat. Esse verò legitimam Platonis enarrationem, eam quam diximus, cuiuis legenti dialogum illum patebit. non enim ille aliam causam adhibet, quà vnum non dicatur esse, quàm quòd esse tempus pręsens contineat, & quòd ens participatione alicuius essentiæ fiat. illa verò duo non congruunt Enti vt vnum est, sed vt multa, quæ creata sunt. itaq. Deus non est, vt sunt hæc: atq; ipsum esse, vt de his & illo dicitur, non est vniuocum. vt verò Deus est, non accidit illi prius vnum & bonum quàm Ens, alioqui nulla ratione minus esset vnum, quam habens quędam alia alijs priora. sed in Deo adeo non est prius & posterius, adeo omnia illa nomina significant vnum, vt, ne ratione quidem differant, nedum possint prioris & posterioris ratione differre. ita mihi videntur multi Platonicorum facere, ne intelligendo, vt nihil intelligant, qui parum abest quin dicant cum insipiente, non est Deus.

CAPVT DECIMVMQVINTVM.

EXODI decimo quinto. at ille clamauit ad Dominum, qui ostendit ei lignum, quod cùm misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. Cùm hoc legimus magna subit dubitatio, An lignum in aquas missum, naturali quapiam facultate dulcedinem intulerit, an id voluntate Dei, & miraculo effectum sit, in figuram maioris cuiuspiam sacramenti. atqui plerisq; hoc videtur probabilius. primùm quidem, quia nemo, neq; Medicorum, neq; qui naturalem historiam scripserunt, talem facultatem vnquam videtur agnouisse. neq; facilè videtur dici posse, aut excogitari, quam passionem inferret id lignum aquæ, vt amaritudinem eleuaret, cùm præcipuè in historia scholastica, ex sententia Hebræorum, dicatur id lignum fuisse amarissimum, & mortiferum. deinde, neque si talem vim habere posset lignum, posset ea in magnum flumen, aut ingentem lacum vti. habet enim modum quendam facultas omnis naturalis, eumq; secundum magnitudinem eius quod facit, & accipientis. non enim si magnes trahere potest ferrum, continuò possit trahere montem ferreum, neq; ferri exiguum quantuluscunq; lapis, sed tantus tantum. omnes autem naturæ fines videtur excedere tantam aquæ molem, à ligno non maiori, quàm vt à Mose posset apprehendi, & in aquas mitti, tantam recipere alterationem. nihilominus videtur necessarium fateri, secundum naturalem aliquam facultatem, illud esse effectum. quandoquidem capite 38. Ecclesiastici, in confirmationem operum medicinalium,

&

& virtutum medicamentorum, & commendationem artis dicitur, non ne à ligno indulcata est aqua amara? nisi autem naturali aliqua ligni facultate id factum esset, quale obsecro esset argumentum? certè tale, ac si diceres: magna vis medicinæ est, quia infusio aquę benedictæ, & admotio Crucis, & reliquiarum Sanctorum, ad omnes morbos prodest. immo verò ob hoc ipsum dicent multi, opus non esse medicina: quòd scilicet vita & mors, sanitas & morbus, penes Dei voluntatem esse videatur, non penes artem vllam. Respondent à contraria sententia, Ecclesiasticũ proferre illud exemplum, vt ex eo quod miraculosè Deus fecit per lignum, indicaret omnia etiam illa, quæ naturaliter efficiuntur per creaturas, ad Deum esse refferenda. Mihi verò videtur id exemplum indicaturum, non solùm à Deo esse tributas rebus virtutes, sed suspitionem etiam illaturum, nullas omnino esse naturales ipsarum rerum, sed à Deo ipso effici quiduis, vt immisso ligno in aquas factæ sunt dulces. quapropter censendum potius videtur, naturali aliqua ligni virtute effectum esse illud. iuuat plurimùm hanc sententiam, quod Hębraicæ linguæ periti dicunt, iuxta suum idioma legendum potius fuisse, clamauit ad Dominum, qui docuit illum lignum, quod quid aliud est, quàm docuisse illum ligni facultatem, & virtutem? Certè cùm Deus ostenderit Mosi lignum, quo aquas dulces efficeret, necesse est indicasse illi lignũ tali præditum facultate, aut simul indicasse lignum, & illi talem facultatem indidisse, cùm eam nullatenus haberet antea, aut nulla facultate data ligno, ipsum met Deum, cum iniectum à Mose est, aquas reddidisse dulces. hoc vltimum nihil penitus haberet cum medicina, neq; vllum argumentum in artis laudem, aut fidem, capi posset. nam mera Dei voluntate res esset acta. supersunt igitur priora duo. Rursum, si

lignum

lignum tali prędítum erat facultate, aut tali tantaq; erat prędítum, vt naturaliter, nihilq; denuò apponente Deo, posset tantam, adeo amaram aquam, reddere potui aptam, aut eam Deus, naturalem alioqui, ligni vim, nouo quodam intuitu auxit, atq; fortiorem fecit. Quod horum fecerit Deus, non possum vlla monstratione indicare. nam his omnibus modis solet in homines beneficia conferre. atq; qui dicet, Deum tribuisse ligno facultatem, qua antea caruerit, argumentum fidei artis medicæ, ita concludet. quandoquidem Deus tribuere potuit ligno facultatem adeò mirabilem, alterandi scilicet magna flumina, non est diffidendum, quin herbis, lapidibus, ac metallis, alterandi nostra corpora dederit vires. vt, scilicet, argumentum sit à maiori. multo autem firmius argumentum, & ad rem ipsam propiùs accedens, sit, ab exemplo. ita scilicet, non est contemnenda medicina, quasi magnam vim non habeat transferendi ægrotantium corpora in pristinam sanitatem. maximas enim vires habent res quamplurimæ, multis modis afficiendi res alias. Exemplo est lignum, quod aquas in Marà reddidit dulces. ob hæc mihi videtur magis consentaneum, lignum illud naturali vi aquas fecisse dulces. atq; de ea facultate dixerim ego duorum alterum, aut esse secretricem aquæ, & exustæ terræ, similem ei qua acetum findens lac, serum secernit (nulla enim ratione melius possit aqua ex salsa dulcescere, quàm secreto sale, atq; ita neque ex amara, quàm secretis terræ valde exustæ partibus. talium quippè admistione fit amarus sapor) aut esse tractricem partium amararum, gratia similitudinis (si modo credimus dicentibus fuisse amarissimum lignum) atq; alliciendo ad sese, imbibendoq; amaras aquę partes, illam dulcem & potui aptam reddidisse. Crediderim sanè eam facultatem, quæcunq; in

ligno

ligno fuerit, plus ſolito tunc, annuente Deo valuiſſe: velut medicamenta exiſtimo nonnunquam, pluſquàm aliàs, valere, ob gratiam Numinis. nimirum Deus prima cauſarum eſt, quare aliarum quæcunq; ita mouere poterit, vt ipſe exordietur motum. ita enim euenit, in cauſis omnibus, quæ ordine poſitæ ſunt.

CAPVT DECIMVMSEXTVM.

CAPITE ſecundo Leuitici. Omnis oblatio, quę offertur Domino, abſq; fermento fiet, neq; quidquam fermenti ac mellis adolebitur in ſacrificio. Paulò infra, Quidquid obtuleris ſacrificij ſale condies. & rurſum, In omni oblatione offeres ſalem. Mirum eſt, ſolemne fuiſſe, non ſolum in veri Dei, ſed etiam falſorum Deorum ſacrificijs, ſale vti. quod quidem intelliges ex Plinio libro. 31. capite ſeptimo, vbi de ſalis laudibus agens, inquit, Maximè autem in ſacris intelligitur eius auctoritas, quando nulla conficiuntur ſine mola ſalſa. quapropter ſuſpicor eam conſuetudinem fluxiſſe à primis illis naſcentis mundi ſacrificijs, quæ Deo Optimo Maximo offerebantur, & inde in omnium gentium ſacros ritus deriuatam eſſe. conſentaneum enim eſt cenſere, falſos illos ſacrorum miniſtros, à veris ſacerdotibus accepiſſe eam conſuetudinem, Dęmonibus id poſcentibus, quoq; maximè fieri poſſet, diuina ſibi offerrentur ſacrificia: potius quàm veri Dei cultores, falſorum ritus eſſe imitatos. Verum itaq; eſſe fatemur, quod Plato in dialogo de natura dicit. Sal Deo amicum corpus. quod cum præſenti loco maximè congruit. poſcit enim Deus in omni oblatione offerri

ferri sibi salem, quasi sibi gratum & amicum corpus. sed quo pacto potest salis corpus esse gratum, & amicum Deo, potiusquàm fermenti & melis (quę tamen duo respuit Deus) aut alterius cuiuspiam rei? videri possit alicui, esse vllam causam naturalem, velut fortè aliquam sympathiam, aut antipathiam diuinæ naturæ cum his, aut illis corporibus, obquam, his delectetur, ab illis aborreat. quia & dæmones, qui sunt etiam incorporei, quibusdam corporibus allici, quibusdam fugari, quasi experimento confirmatum affirmat omnis antiquitas. quin & vocati exorcistæ, suffitu rerum fœtidarum, vt caprini stercoris, & admotione rutæ, & hypericonis, quę ob hanc causam fuga dęmonum appellata est, vtuntur. Tobias quoq; suffitu exusti iecoris fugauit dęmonem, idq; præcepto Raphaelis. eò vsq; procedunt nonnulli eorum, qui de dæmonibus sunt Philosophati, vt eorum quosdam affirment rebus quibusdam delectari, quas alij habeant exosas. itaque multorum sententia est, esse rebus incorporeis cum corporeis familiaritatem, aut dissidium. vnde fieri videtur posse, vt Deus quibusdam corporibus, plusquàm alijs, delectetur. cùm præcipuè quędam alia loca sacrarum scripturarum, hoc idem videantur innuere. nam in libro Iudicum capite nono, ita est scriptum. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? itaq; innuunt sacra eloquia delectari Deum sale, & vino, offendi verò fermento, & mele. quid sibi volunt hæc? aut quæ est causa? Dæmones quidem, ob hæc, & his similia, censebant omnes Platonici, corporeos esse, & alios terreos, alios aqueos, alios igneos, aëreos alios: quòd illi huic, alij illi corpori, habeant naturam propinquiorem, & eo maximè delectentur. fiet sanè necessariò ex horum sententia, vt quia cum elementis his aut illis habent naturalem familiaritatem, cùm concretis etiam qui-

busdam habeant sympathiam, aut antipathiam. quandoquidem concretum quodcunq; corpus, ad hoc aut illud elementum pertinet, vt multis in locis, præcipuè quarto libro meteorôn indicatum est. Aristotelis quoq; placitis mihi videtur consonum, nihil esse in rebus quod per se subsistere possit omnino incorporeum, præter primam causam, quia ille asserit omne, quod mouet, moueri, vsq; ad primam causam, quæ sola mouet & non mouetur, & nihil moueri quod non sit diuisibile & corporeum. Ex quibus assertionibus fit, vt prima solùm causa sit incorporea. Nam si omnis causa præter primam mouetur, & omne quod mouetur est corporeum, omnis causa præter primam corporea est. Omnium ergo Philosophorum placitis videtur consonum, Dæmones esse corporeos: quanquam id profectò verum non est. Nam aut haberent corpora elementaria, hoc est naturę corporalium elementorum (terræ dico, aquæ, aëris, & ignis) participia, aut cœlestia, velut Aristoteles innuit secundo de generatione animalium capite tertio, de animabus, quas velut substantias quasdam separabiles eo loco imaginatur, differens his verbis. Sed enim omnis animæ seu virtus, siue potentia, corpus aliud participare videtur, idq; magis diuinum, quàm ea quæ elementa appellantur. Verùm prout nobilitate aut ignobilitate animæ inter se differunt, ita & natura eius corporis differt. Inest enim in semine omnium, quod facit vt fœcunda sint semina, videlicet, quod calor vocatur, idq; non ignis, non talis facultas aliqua est, sed spiritus, qui in semine spumosoq; corpore continetur, & natura quę in eo spiritu est, proportione respondens elemento stellarum. hęc Aristoteles. Sed, si dæmones elementaria haberent corpora, pati quidem possent ab his corporibus quæ penes nos sunt, & voluptate ac dolore ab illis

affici: Si verò hæc, & corrumpi, essentq; natura sua mortales, quod cuiuis videatur esse absurdum? sin autem haberent corpora cœlestia, aut cœlestibus hac in re similia, quòd immortalia essent, essent ita quoq; inalterabilia, & voluptatis & doloris incapacia, quia dolor & voluptas sensus quidam est, ille tristis, hæc iocundus: sensus verò actus, sine sensorij alteratione non est. igitur ponere corporales dæmones, nisi etiam ponas mortales, quo delectentur aut doleant obiectu rerum corporearum, superuacaneum est, & insufficiens. quapropter Apuleius libello de Deo Socratis, cuius meminit Diuus Augustinus octauo de ciuitate Dei, contradictionem inuoluit in dæmonum deffinitione, dicens, eos esse genere animalia, animo passiua, mente rationalia, corpore aërea, tempore æterna. genere enim animalia esse dicit, quòd corporibus constent & animis, animos verò eorum passiuos, quòd irascantur iniurijs irritati, & donis placentur, & gaudeant honoribus, ac deniq; eisdem, quibus hominum animi, perturbationibus agitentur. si verò animalia sunt, atq; ira timore, mœstitia, & gaudio afficiuntur, non possunt non habere etiam corpora patibilia. nam motus huiusmodi corporales sunt, feruetq; cor per iram, contrahitur per timorem & mœstitiam, effunditur gaudio. quòd si dicas in homine esse has passiones corporales, in dœmonibus verò pertinere ad solum animum, esseq; aliud genus, iræ, timoris, mœstitiæ, & gaudij, fit vt illorum animi nullas actiones per corpora exerceant (quas enim potiusquàm has?) quare non magis erunt illorum corporum actus, neque animalia efficient, quàm animæ intra testaceas ollas conclusæ: neq; ex illis corporibus & animabus constarent supposita. cùm actiones non essent totius compositi: sed animę ipsæ per se, essent supposita, corpora verò ferrentur ab animabus, vt vasa

fictilia quæ ab inclusis animalculis transferuntur. preterea, si sunt corpore aërea, non possunt non habere contrarietatem cum terreis; & cum omnibus elementis, ac concretis corporibus communem materiam. quare & corruptibilia necesse est sint. quòd si hîc quoq; fingas aliud aëris genus, à corruptibili hoc quo suffundimur, diuersum, primum quidem non est iuxta ipsius Apulei mentem; siquidem quia aërei sunt dæmones, affirmat in aëre & infra cœlum ipsos viuere. huius igitur aëris, quem incolunt, habebunt naturam, non alterius, quem non incolunt. hic verò corruptibilis est, & quęcunq; eo constant, necesse est esse corruptibilia. Porrò, si alio aëre impatibili constant, nullum habent sensum: quia sensus nullus agi potest, quin proprium sentiendi instrumentum patiatur à sensibilibus: insensibilia verò corpora non sint animalia, neq; problematum, quę proponebantur; quî scilicet fiat vt quibusdam rebus delectentur, alias habeant exosas, reddita est vlla causa. satius ergo est existimare, incorporeos illos esse, vt sunt naturà indissolubiles. quare Diuus Augustinus (vt hoc quoque dicam obiter) octauo de ciuitate Dei, capite. 15. vbi ita scripsit. Absit vt ista considerans animus veraciter religiosus, & verò Deo subditus, ideo arbitretur dęmones seipso esse meliores, quòd habeant corpora meliora. vbi, inquam, hęc dicit Augustinus, ne putetur concedere dęmones habere corpora meliora, sed negare hanc consequutionem, habent corpora meliora; ergo sunt meliores. porrò in verbis illis Psalmi centesimi tertij, Qui facis angelos tuos spiritus; & ministros tuos ignem vrentem, nomina illa spiritus, seu aër, & ignis, significant Metaphoricè substantias incorporeas magnę virtutis, ac potentiæ, non tamen quòd verè aërei aut ignei sint. nam præter dicta; quantum, non est in ratione substantiæ,

sed accidens quoddam illius. vt igitur est in rerum vniuersitate substantia quanta, sit etiam aliqua non quanta. ea autem non sit solùm quæ incorporea & infinita; nam inter corporeum finitum & incorporeum infinitum, medium est incorporeum finitum, aut corporeum infinitum. Corporeum infinitum esse omnino non posse, multis euidentibus argumentis indicauit Aristoteles: superest igitur vt sit incorporeum finitum. Esse verò Deum virtute infinitum, indicatum mihi est in hoc ipso opere, superest ergo præter ipsum, esse substantias aliquas incorporeas, easq; finitas. Itaq; censendum non est angelos esse corporeos, neq; suffitu torqueri, aut bonis odoribus allici, aut rei cuiuspiam naturalis contactu dolere, aut delectari (nihil enim horum sine contactu fert natura: contactus verò corporum tantùm est) sed vanum esse ac superstitiosum quidquid eiusmodi moliuntur exorcistæ, mendacissimosq; dæmones hominibus illudentes, ea omnia mentiri. Multo minus quispiam possit censere, Deum Optimum Maximum vlla voluptate sensus affici, aut vllo dolore: siquidem omnium Philosophorum consensu est incorporeus, & omnino immobilis, nullamq; mutationem subiens: quâ autem opera sua sunt, omnia amat, & nihil eorum, quæ fecit, odio habet; quia omnia sunt valde bona, vt primo capite Geneseos & 38. Ecclesiastici scriptum est. Quid ergo dicemus de sale, corpore adeo Deo amico, & de vino quo lætatur, & de fermento & melle quæ interdicit in sacrificijs, & de multis alijs corporibus, quæ in libris sacris dicuntur, alia gratum, alia ingratum Deo odorem expirare? Certè nihil aliud, quàm substantias has corporales, res alias quasdam nobis indicare, quas partim adesse, partim abesse, oportet in sacrificijs. Nimirum sal symbolum esse videtur integritatis, & incorruptionis, ac proinde

innocentiæ: contrà fermentum, corruptionis & impuritatis: vinum, charitatis: mel, voluptatis & deliciarum. quia sal, vt experimento constat, atq; Aristoteles 26. sectione problematum docet, siccat, ac proinde incorrupta seruat quęcunq; eo condita reponimus. fermētum verò nihil est aliud, quàm massa facta acidior: constat verò eum saporem ex rebus anteà integris, debilitatione naturalis caloris, & accessione caloris alterius præter naturam fieri, quæ alteratio corruptio est. Fit itaq; ex massa fermentum, vt ex vino acetum; atq; ita fermentat massam, augeri & rarescere faciens, vt acetum fermentat terram: quod opus refertur ad partes illas, quæ calorem præter naturam contraxerunt in illa corruptione. Adijcit præterea fermentum pani saporis gratiam, quod aciditatis illius moderatæ mistione facit, velut idoneo quodam condimento. Rectè hęc explicuit Plinius libro 18. capite vndecimo dicens, Fermentum fit ex ipsa farina quæ subigitur, priusquàm addatur sal, ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. vulgò verò (hic est hodie vsus) neque subferuefaciunt, sed tantum pridie asseruata materia vtuntur. hæc Plinius. Quibus docet, fermentum acore & corruptione massæ, seu pultis fieri: salis verò admistione, prohiberi eam corruptionem, vt certè aliam omnem putrescentiam. Meritò ergo id, cuius natura & essentia constat corruptione, symbolum peccati est: quia corruptio & putrescentia via est ad naturalem cuiusuis corporis interitum, vt peccatum animi; & quod naturà aptum est cohibere omnem putrescentiam, symbolum est iustitiæ, quæ tollit peccata: oportetq; hoc addesse sacrificijs, illud abesse. Huc spectat quod Deus dixit ad Aaronem, capite 18. Numerorum, pactum salis est sempiternum coram Domino tibi, ac filijs tuis. Vocat enim pactum salis, pactum sacrificiorum, quo

pepige-

pepigerat scilicet Deus, in æternum se daturum ius offerendi sacrificia, Leuitis. vocat verò id pactum salis, id est, sacerdotij, quia à nulla oblatione aberat sal: aut, vt alij interpretantur, pactum salis, id est pactum perpetuum, quia sal tollit corruptionem. porrò mel symbolum deliciarum esse, ob dulcedinem, constat. delicias verò ingratas esse Deo, & deliciosos homines non præstare Deo grata sacrificia, constat etiam, quia vt Aristoteles inquit secundo Ethicorum capite tertio, ob voluptatem res improbas agimus, & ob dolorem res posthabemus honestas. vnde fit, vt qui Dei sit futurus amicus, voluptatis contemptor, & doloris patiens esse debeat, aut contemptor vtriusque, ad amplexandum dolorem, & dimittendam voluptatem. amant ergo sacrificia salis incorruptionē, & mordacitatem: respuunt verò fermenti corruptionem, & suauitatem mellis. hæc itaq; Deus verus, has ob causas, circa sacrificia ita disponebat: Cacodæmones autem, vt diuinitatem simularent, Dei æmulatores in rebus quibusdam efficiebantur: non tamen in omnibus: quia non ferebat eorum nequitia, quin atrocia quædam à suis miserrimis mancipijs postularent, velut hominum cruorem, & viscera. Sed neq; quod Tobias fecit, vt iecoris odore dæmon fugaretur, censeo esse naturale, sed eam benedictionem datam à Deo Iecori, vt nunc datur aquæ. Contigisse verò illud etiam in figura, vt significaretur, exurendam esse concupiscentiam in sanctis connubijs. Iecur enim symbolum concupiscentiæ est. huiusmodi sunt omnia legis antiquæ præcepta. significant enim in sensu allegorico, aliud quàm in literali. quem modum docendi imitati sunt multi veterum Philosophorum, præcipuè Pythagoras, cuius adhuc extant symbola multa. quale est illud quod ad præsentem disputationem facit, salem apponito. nimirum in re-

in rebus gerendis ſemper apponi iubebat ſalem, hoc eſt prudentiam, & integritatem. Hyerogliphica etiam ratio ſcribendi, quam Ægyptij ſacerdotes tenuerunt in ſacris, ſimilem continebat ſapientiam: quam etiam in veri Dei cultu quadamtenus retineri videmus. nam eſt in templis Dei multus vſus ignis & aquæ; quia, arbitror, hæc hyerogliphicè mundiciem indicant: cauſa verò qua indicent, eſt, quòd hæc duo ſint, quę corpora omnia à ſordibus mundent. quia verò emundandi corpora habent vim naturalem, benedictiones quoq; emundatorias animorum, his pręcipuè Deus tribuit, igni dico & aquæ. corporeis verò & incorporeis ſubſtantijs nulla naturalis eſt ſympathia: nedum alijs rebus cum Deo: cui nihil cum illis eſt commune in eſſentia.

CAPVT DECIMVMSEPTIMVM.

CAPITE vndecimo Leuitici ita ſcriptum eſt, Et ſus qui cùm vngulam non diuidat, nõ ruminat. quatuordecimo autem Deuteronomij, ſus quoq; quoniam diuidit vngulam, & non ruminat, immunda erit. Quodquidem multũ diuq; me torſit, non intelligentem, quî fieri poſſet, vt ſus diuidere & non diuidere vngulam diceretur, vſq; dum apud Ariſtotelem reperi apertiſſimam huius nodi diſſolutionem. Ille ſiquidem capite primo libri ſecundi de hiſtoria animalium, hanc animalium differentiam ſtatuens, ita inquit. Quadrupedum autem, quæ ſanguine conſtant, eædemq; animal generant, aliæ multifidæ ſunt, quales hominis manus pedesq; habentur. ſunt enim, quę multiplici pedum fiſſura digitentur, vt Canis, Leo Panthera; aliæ biſulcæ

fulcæ sunt, quæ forcipem pro vngula habent, vt oues, capræ, cerui, equi fluuiatiles: aliæ infisso sunt pede, vt quæ solipedes nominantur, vt equus, mulus: genus sanè suillum ambiguum est. Nam & in terra Illyricorum, & in Peonia, & nonnullis alijs locis, sues solipedes gignuntur. Hæc Aristoteles. Ex quibus apertè constat, sues partim quidem findere, partim non findere vngulam, vtrosq; tamen, & qui findunt inquam, & qui secus, esse immundos; quia neutri ruminant. Alij igitur vtraq; ratione immundi sunt, & quia neq; ruminant, neq; findunt vngulam, de quibus vndecimo Leuitici agitur, suntq; Illyrici sues: alij altera tantum, quia scilicet & si findant vngulam, non ruminant. de quibus agitur 14. Deuteronomij, suntq; nostrates sues.

CAPVT DECIMVMOCTAVVM.

Capite duodecimo Leuitici, Mulier, si cōcepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, iuxta dies separationis menstruę. Et die octauo circuncidetur infantulus; ipsa verò triginta diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne sanctum non tanget, neq; ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies suæ purgationis. Sin autem fœminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadibus iuxta ritum fluxus menstrui, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cūq; expleti fuerint dies purificationis suæ pro filio, siue pro filia, deferet agnum. &c. Capite decimo quinto Leuitici, Mulier, quæ redeunte mense patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Mos circuncidendi Iudæis solum erat

antiqui-

antiquitus, nisi etiam fortasse sacerdotibus Ægyptiorum, vt Orus Apollo Niliacus in hyeroglíphicis insinuat, dicens, Cynocephalum fuisse notam sacrificij, quia nascitur circuncisus. Circuncisionem verò sacerdotes (inquit) magno studio peragebant. Quodquidem si ita erat, haud dubiè Ægyptij acceperunt ab Hebræis. Non enim Hebræi ab Ægyptijs, sed à pacto quod fecit Deus cum Abrahamo capite decimo sexto Geneseos. Nisi etiam fortasse naturalis legis sacerdotes, vt signo quodam pietatis, circuncisione vtebantur, atque Abrahami circuncisio noua non fuit, sed à Deo denuò probata, & sanctificata. Vtcunq; hoc habeat, consuetudo imponendi nomina die octauo plurimis alijs gentibus fuit. Causam naturalem reddit Aristoteles, capite vltimo libri septimi de historia animalium, his verbis. Plurimi, antequam exactus sit dies septimus intereunt, & hanc ob causam tunc nomina imponuntur, tanquam saluti iam pueri magis credamus. Itaq; imponuntur nomina die octauo, quia antequam exactus sit septimus, parum constat an fœtus sit perfectus & vitalis, an imperfectus, abortiuus, neq; vitalis. exemplo fuit filius primus Dauid ex Bersabee, qui die septima mortuus est, vt secundo Regum narratur. Magnam vim esse hebdomadæ, in ijs quæ ad fœtuum intra vterum formationem, & in lucem iam editorum vitam pertinent Hippocrates probat multis in locis, maximè autem libello de carnibus multis argumentis, statuens hanc assertionem, Vitam hominis septem dierum esse: primùm quidem quòd septima dies certam firmamq; iam perfectæ conceptionis notam præstet. Quia vt Aristoteles capite tertio libri nuper citati dicit, si in septimum diem intus (hoc est intra vterum) permanserit genitura, conceptum iam esse certum est. Atq; vt Hippocrates loco citato affirmat, quod

conceptum est, si intra septem excidit dies, nullam per se fert delineationem. si verò post septem in aquam immissum: oculorum, oris, & pudendorum quandam non in euidentem delineationem ostendit. Hanc ob causam dicit Aristoteles, qui intra septem dies fiunt, non vocantur abortus, sed effluxiones. Nam antè septimum ne fœtus quidem neq; embrio putatur esse, sed semen. Itaq; conceptio certa septem dierum est, & quod immissum in vterum, in certam firmamq; conceptionem non peruenit, intra septem dies effluit, & perit. Ita etiam recens natos dies septima probat. nam plurimi eorum qui vitales non sunt, intra hebdomadam pereunt. Adultis etiam hominibus est vita septem dierum, quia vt dicit Hippocrates libello de carnibus, Si quis septem diebus nihil edere, aut bibere velit, plerique quidem in ipsis moriuntur, sunt autem qui illos transmittunt, & tamen moriuntur. Ieiunum enim intestinum in his diebus concreuit, moriunturq; etiam illi. Hanc ob causam ego iudico, misisse Deum die sexta cibum Danieli in lacu leonum existenti, ne scilicet, si septimam attingeret, periret fame. Nam etiam in his quę miraculosè agit, habet Deus rationem aliquam naturæ, ne plura quàm opus sit, eueniant miracula. Itaq; & conceptio, & argumentum vitalis ortus, & duratio vitæ hominum sine refectione septem dierum est, vt certè mundi totius fabrica septimo die est conclusa. In quamplurimis enim rebus, hominis ortus mundi creationem imitatur. nimirum est microcosmos. Merito ergo, atq; iuxta hominum naturam, iussit Deus pueros die octaua circuncidi, quasi iam victuros. Interim iubet mulierem quæ peperit masculum, immundam esse septem diebus iuxta dies separationis menstruę: hoc est, continere sese secundum legem eius cui menstrua fluunt, quæ capite decimo quinto

huius

huius eiusdem libri scripta est his verbis. Mulier, quæ redeunte mense, patitur fluxum sanguinis, septem diebus separabitur. Hoc quoq; secundum rei ipsius naturam præcipitur. Quia hic etiam est finis fluxionis menstruæ naturaliter euenientis. Quæ enim vltra hebdomadam prorogatur, symptomatica est, & morbi soboles. Quamquam enim, vt libello de superfœtatione dicit Hippocrates, multis tempus eius purgationis tres sunt dies: plerisq; tamen, vt ipse met dicit, multo plures, duplum scilicet, hoc est vsq; ad septimum, quo ea cessat, velut morbi etiam acutissimi. Neq; sanè vltra tres vel quatuor dies prorogari præter naturam est, nisi etiam vltra septem prorogetur, tametsi multo salubriores & fœcundiores sint, quibus non vltra tres durat. esse verò potest etiam naturale vsq; ad septem, etsi minus vtile. sed est etiam in naturalibus plus aut minus bonum. Hoc verò ita habere, Hippocrates libro primo de morbis mulieribus docet, dicens. Quibus verò in natura est, vt plures quàm quatuor dies purgentur, & menses valde multi prodeunt, hæ tenues sunt, & fœtus earum tenues, & emarcescunt. Itaq; optimus menstruorum finis, duorum, aut trium, aut ad summum quatuor dierum est: naturalium verò vltimus, septem. Meritò igitur mulier, quæ redeunte mense, patiebatur fluxum sanguinis, septem diebus separabatur, & ob hanc ipsam causam quę pepererat masculum, septem diebus quasi immunda esse iubebatur. Circuncidebatur verò puer die octauo, quasi exactum iam esse septimum, magnam vim haberet ad vitę securitatem: post septenarium verò, maximam vim habent, in affectionibus fœtuum qui geruntur vtero, & infantium recens in lucem æditorum, quadragenarij: atq; vt intra septem dies fieri diximus effluxiones seminis, cum conceptio nō perficitur: ita intra quadraginta plu-

rimi fiunt abortús, ac corruptiones. Quod Aristoteles capite tertio, septimo de historia animalium, his verbis dicit, Effluxiones vocantur, quæ intra septimum diem corruptiones fiunt, abortiones autem quæ intra quadragesimum. Et quidem plurimi fœtus intra tot numero dies deprauantur. Hippocrates quoque libello de partu septimestri ita scriptum reliquit. Dicunt autem & abortus plurimos in primis quadraginta diebus fieri, sed & reliqua conscripta his accidere in quadragenarijs. rursus paulò infra in eodem libello. At verò quadragenarij primum in fœtibus iudicant. quisquis enim primos quadraginta dies transmiserit, abortus effugit ex omni causa contingentes. plures autem fiunt in primo quadragenario abortus, quàm in alijs omnibus. Itaq; ex sententia Hippocratis & Aristotelis, quos hac in re sequutus etiam est Galenus, vt intra septem dies fiunt seminis effluxus, ita intra quadraginta abortus: atq; vt recens nati solent intra septem dies perire, ita qui hos effugiunt, alium, eumq; proximum periculi finem habent, quadraginta dies: atq; vt supra septem dies contentum intra vterum semen esse, certa est conceptionis nota, cum verò transit prægnationis quadragesima dies, abortus periculum maximum recessit: ita cum recens natus (respondent enim vitę principia principijs generationis) attigit octauum diem, homo iam vitalis est: cum quadragesimum, robustior, viuacior, & sapientiæ iam particeps est. Indicio est, quòd eorum qui euaserunt septimum, multi moriuntur intra quadragesimum, à quadragesimo verò incipiunt iam pueri ridere, quasi firmiores iam facti, & sapientiæ quædam exordia ostentantes. Docet hoc Hippocrates in calce libelli de partu septimestri. Meritò ergo, atq; vt natura ipsa poscebat institutum est, vt puer die octauo circuncideretur, ma-

ter

ter verò ingrederetur in sanctuarium, illum Deo oblatura quadragesimo? Nimirum circuncidebatur die octauo, vt qui iam non imperfectus fœtus, sed homo vitalis esse cognosceretur: deferebatur in templum quadragesimo, vt qui magnum recens natorum periculum euasisset, & roboratus iam esset, & sapientiæ indicia præ se ferret: interim, vt mater ante diem circuncisionis immunda esset, iuxta dies separationis menstruæ, dies septem iubebatur, quia id tempus est naturale menstruæ purgationis; ita inter diem circuncisionis & delationis in templum, iubebatur manere in sanguine purificationis suæ dies triginta, quia tot dies solet durare expurgatio ijs quæ mares pepererunt. Quod facilè intelliges ex his Hippocratis verbis, quæ libello de natura pueri scripta sunt. Atq; hæc mihi de hoc dicta sint, & factus iam est puer, & ad hoc peruenit, fœmella quidem quadraginta & duobus diebus vt longissimè, primam coagmentationem ac coarticulationem accipiens: masculus verò vt longissimè in triginta diebus. vt plurimùm enim hoc tempore, aut paulò breuiori, aut paulò longiori articulatio ipsis cōtingit. Nam & purgatio fit à partu vt plurimum, in fœmellis quidem diebus quadraginta & duobus, atq; hæc tardissima est, & perfecta: vacauerit autem periculo etiam si in viginti quinque diebus purgetur: in masculo verò purgatio fit diebus triginta, atq; hęc tardissima, & perfecta, citra tamen periculum fuerit mulier, etiam si in viginti diebus purgetur. hæc Hippocrates, quibus docet tempus formationis pueri respondere tempori purgationis matris, atq; quia mares in vtero citiùs formantur quàm fœmellæ, proinde & eas quæ mares pepererunt, purgari citius, esseq; tempus formationis pueri, & purgationis eius quæ marem pepererit, triginta dies. Quod attinet ad purgationem eius quæ marem pepererit verissi-

verissimum est, & ijs quæ in lege Domini dicuntur maximè consonum. Quod verò attinet ad tempus formationis maris & fœmellæ, & ad æqualitatem temporis formationis fœtus & purgationis matris, neq; admodum firmum, neq; certum est, sed contingit ita, & aliter. Neq; hoc latuit Aristotelem aut Hippocratem. Nam Aristoteles capite tertio libri citati, ita inquit. Purgationes autem accidunt plurimis cum conceperint ad tempus quoddam, scilicet triginta dierum, maximè si concepta fœmina est, quadraginta si mas. A partu etiam purgationes eodem numero dierum consequi volunt, quamquam non æquè ita diligenter eueniunt. hæc Aristoteles. Locus haud dubiè corruptus est, legendum enim triginta dierum, maxime si conceptus mas est: quadraginta si fœmina. Nam dicit tempus expurgationis à partu, æquale esse tempori expurgationis, quæ fit initio conceptionis. constat verò iuxta omnium sententias, longiorem expurgationem esse à partu fœmellæ, quàm masculi. At verò Aristoteles non admodum certam esse, eam expurgationis cum expurgatione æqualitatem, dicit: Quare neq; formationis fœtus cum expurgatione à partu, adeo exacta erit æqualitas. Videtur enim tempus expurgationis, quæ initio conceptionis fit, respondere tempori formationis. quamquam neq; hîc erit adeo certa æqualitas, vt neq; in tempore toto prægnationis muliebris, neq; in vllis eius partibus firmum quidquam ac certum est. Quapropter Aristoteles paulò infra inquit. Mares magna ex parte circa quadragesimum diem, dextro potius latere mouentur: fœminæ sinistro, circiter nonagesimum. Nihil tamen certi in his affirmare licet. Sed enim hęc, & reliqua huiuscemodi, vt differunt eo quod magna ex parte, & eo quòd magis minus accidit, sic accepimus. hæc Aristoteles. Hippocrates quoque

libello

libello de alimento, cùm recensuisset multa variaq; partus tempora, & formationis, motus, & æditus, tempora, & eorum proportiones, adiecit, Non est, & est: insinuans nihil eorum esse perpetuum, sed quodcunq; fieri posse, ita aut aliter. verba verò Hippocratis sunt hæc. Ad figurationem soles triginta quinq;, ad motum septuaginta, ad perfectionem ducenti & decem. Alij tradunt, ad formam quadraginta quinq;, ad motum septuaginta sex, ad exitum ducenti & decem. Alij sic, ad formam quinquaginta, ad primùm saltum centum, ad perfectionem trecenti. Alij sic, ad discriminationem quadraginta, ad transitum octoginta, ad elapsum ducenti quadraginta. non est, & est. his verbis Hippocrates, vt in commentatione eius locis explicuimus, narrat multas Medicorum sententias de tempore partus naturalis, & de temporibus quibus fœtus formationem acciperet, inciperet moueri, & exiret in lucem, ac de proportione temporum, quibus illæ mutationes insignes contingerent, eisq; narratis, dicit, nihil in illis esse perpetuum, sed posse fieri quodcunq; illorum & non fieri. Hoc idem docuit libro secundo de morbis popularibus sectione tertia, easdem sententias narrãs. Nimirum, vt Aristoteles dicit, capite quarto citati iam sæpè libri; cum cætera animalia omnia, singulari ac simplici modo partum suum perficiant (certum enim pariendi tempus statutum est singulis generibus) homini vni datum est multiplex. Nam & septimo mense, & octauo, & nono parere potest, & quod plurimùm decimo, nonnullæ etiam & vndecimum tangunt. Itaq; consensu probatissimorum auctorum constat, neq; partus muliebris, neq; mutationum insignium quæ fœtui accidunt, formationis dico, & motus, esse simplex & statutum tempus, sed varium & multiplex. Neq; solùm homini non est

certum

certum tempus horum, sed neq; sexui vlli. Nulla enim est sexui nascendi differentia, siue inquam mas sit siue fœmella. Nam tametsi Aristoteles dicit, fœminam sæpius in vndecimum mensem incidere quàm marem, huncq; sępius fieri septimestrem, tamen experimentum repugnat: adeoq; minus certi quidquam est in his rebus quàm veteres putarunt, vt nostro sæculo nata sit fœmella haud dubiè quinq; mestris, quæ adhuc viuit, plusquàm duodecim iam annos nata, cuius gracilitas ac tenuitas, maior quàm mulieribus esse consueuerit, indicat certam esse de eius ortu fidem, prę-terquam quod multis domesticis, neq; ineuidentibus argumentis constitit: vsque adeò in Physicis alterationibus vix quidquam est omnino aut impossibile, aut necessarium. Quid ergo, an nihil est in rebus quæ ad fœtus & puerperas spectant certum, ac firmum? sanè nullum est tempus certum, quo mas aut fœmina figurá accipiat in vtero, neq; quo moueri incipiat, neq; quo in lucem exeat, neq; quo mulier vtero gerens, statim à conceptionis initio expurgetur, neq; quo expurgetur quę peperit, siue marem siue fœminam: sed hæc omnia tempora, multiplicia & varia sunt. Illud tamen certum est, mares citiùs figuram recipere, & mouendi vim quàm fœminas, & eas quæ mares conceperunt breuiores habere expurgationes, & eas quæ prægnationis initio fiunt (quamquam has non omnes mulieres habent), & eas quæ à partu. Horum omnium eadem est causa, humidior scilicet, frigidior, & excrementosior natura fœminæ. Quoniam enim talis est, ex frigidioribus, & humidioribus principijs gignitur. Humidiora verò principia, inęptiora sunt ad recipiendam figuram propriam, quàm sicciora: frigidiora verò quàm calidiora ineptiora sunt ad motum. Necesse est ergo fœminæ quàm mares tardius accipiant figuram, &

moucan-

moueantur: non tamen proinde & tardius edantur in lucem, sed eisdem temporibus quibus mares: Quia quanto tardius accipiunt figuram & mouentur, tanto postquam formata sunt citius veniunt ad incrementum. Quod Hippocrates docuit secundo Epidemicôn, & rursum sexto. Sunt verò eius verba in calce sectionis tertiæ libri secundi. Quod citius discretum & motum est, augetur rursus segnius, & in longius tempus. In calce sectionis secundæ libri sexti dicit, Concretum est, constitit citius, postquam motum est desinit, & tardius augetur, & pluri tempore. Aristoteles hoc interpretatur de eo incremento, quod mares & fœminæ recipiunt, æditi iam in lucem vsq; ad consistendi ætatem. Monstratum verò à me est in eius operis commentarijs, de eo etiam incremento intelligi quod intra vterum accipiunt, postquam moueri cœperunt, vsq; dum vtero exeunt. Quod vel ipsa auctoris verba apertè sonant. Itaq; etsi æquale tempus gerantur vtero; fœminæ verò tardius accipiunt figuram, & mouentur dictam ob causam. Atq; ob eandem, quæ fœminas pepererunt diutius sunt immundæ, & longiores habent purgationes. Nam cum mulieres humidiores & excrementosiores sint quàm viri, & earum principia quàm ex quibus viri fiunt, constat ab ijs etiam mulieribus concipi, quæ aut natura sint, aut tunc fortè contingerit esse excrementosiores. Indigebunt igitur tales expurgatione diuturniori. Cùm verò non sit idem statutumq; tempus expurgationis omnibus, neq; quæ mares, neq; quæ fœmellas pepererint, sit verò periculosum minus durare expurgationem quàm natura poscebat, & morbosum durare plus, necesse est tempus aliquod esse vltra, & citra quod naturalis non censeatur expurgatio. Id rectè dicit Aristoteles esse in ea quæ marem peperit, à viginti vsq; ad triginta dies,

Nam & experimentum subscribit eius sententiæ. Scire tamen expedit, ijs quæ pepererunt duplicem ex vtero vacuationem succedere, primam sanguinis copiosè fluentis, vt singulis mensibus mulieribus solet: secundam aliorum excrementorum cum exiguo sanguine fluentium paulatim. vtraq; est ei quæ marem peperit, breuior. Est verò secunda cum longissima triginta dierum, prima septem. Hanc ob causam iussit Deus eam quæ peperit marem, esse immundam diebus septem, & octauo circuncidere puerum, vt iam vitalem, mox triginta diebus expurgari: ijs exactis ingredi in sanctuarium, & offerre Deo puerum. Sed euenit hîc dubitare. Si septem solùm diebus erat futura in separatione quæ marem peperisset, deinde triginta in purificatione, mox itura in templum, & puerum oblatura, quî fieri poterat, vt oblatio pueri non ante quadragesimum à partu diem ageretur? Videtur enim futura die trigesimo & septimo. At verò consueuisse esse quadragesimo communis omnium sententia est, & Ecclesia Sancta id testatur, festum purificationis MARIÆ celebrans secundo Februarij, qui est quadragesimus à natali Domini. Quidam respondent rationem computandi esse, vt dies primus detur partui, septem sequentes separationi, mox alius circuncisioni, deinde triginta expurgationi, his exactis alius oblationi pueri, atque ita fieri quadraginta. Verùm hoc non est consentaneum. Primum quia circuncisio incideret in diem nonum, atq; circuncisionis festum secundo Ianuarij celebraretur, potius quàm primo: deinde quia pueri circuncisio non prohibet matrem eadem die expurgari. In Græcis codicibus juxta versionem septuaginta interpretum, quam sequutus est Diuus Augustinus, legitur: Ipsa verò manebit triginta tribus diebus in sanguine mundo suo. Quæ lectio eleuat dictam dubitatio-

bitationem. nam septem & triginta tribus fiunt quadraginta. Atqui quoniam Philosophi, vt ex dictis constat, triginta dierum censent esse maxime legitimum tempus expurgationis ei quę pepererit marem, dicemus pręcepisse Deum vt mulier antequam in templum domo abiret, & puerum deferret, maneret domi septem dies ob expurgationem primam, triginta ob secundam, tres insuper propter infantem: ne scilicet ante quadraginta exiret domo puer. Iuxta versionem autem diui Hieronymi dicemus, mulieres quidem manere solitas domi dies triginta tres post septem primos, quo compleretur ante pueri oblationem primus quadragenarius, Mosem verò pręcepisse manere diebus triginta, insinuantem illos esse purificationis, reliquos tribui pueri incolumitati. Nimirum quadragenarius primus dierum celebratissimus est ab omnibus Medicis, censeturq; habere vim magnam ad retinendos in vita pueros. Eam quæ peperit fœminam, explére voluit Deus duos quadragenarios antequàm in sanctuarium ingrederetur, vtpote duplo longiori indigentem expurgatione. Ob idq; dedit expurgationi primę duas hebdomadas, secundæ dies sexaginta sex, vt coniunctis vtrisq; fierent octoginta, qui duobus constant quadragenarijs: qui numerus imperfectò & fœmineo sexui maximè congruit, vt vnitas virili. Quia vnitas perfectio & forma est, binarius principium diuisionis, & materia. Ego itaq; diuinam sequutus auctoritatem, eam quę marem pepererit, profluuio muliebri vocato, aut vllo alio morbo teneri hanc ob causam non censeo, nisi diem quadragesimum euacuatio superauerit, neque eam quæ fœminam, nisi octogesimum. Etiam si Hippocrates loco citato libelli de genitura, & rursus libro primo de morbis muliebribus dicat, longissimam expurgationem eius quæ pe-

pererit marem esse dierum triginta, & eius quæ fœminam quadraginta duorum.

CAPVT DECIMVMNONVM.

De Lepra.

CAPITE decimotertio Leuitici. Loquutusq́; est Dominus ad Moysen & Aaron dicens; Homo in cuius cute & carne ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ, adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnumquemlibet filiorum eius, qui cum viderit lepram in cute, & pilos in album mutatos colorem, ipsamq́; speciem lepræ humiliorem cute, & carne reliqua, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur. Si obscurior fuerit lepra, & non creuerit in cute, mundabit eum, quia scabies est. Lauabitq́; homo vestimenta sua & mundus erit.

Quandoquidem præceperat Deus tantopere immunditiam omnem vitare, corporalem quidem & externam, quo significaret multo magis immunditiam omnem vitandam esse, & amandam conscientiæ puritatem, cibos omnes immundos interdixit, permisit verò mundis vti: & quod ad corporum affectiones pertinebat, eorum qui morbis tenerentur permittens conuictu vti, eos qui non tam morbis, quàm immunditijs, vt leprosos homines, & gonorrhea, siue profluuio seminis laborantes, & mulieres quibus fluerent menstrua, iussit separare: eos quidem qui essent suspecti recludere, apertè immundos ab aliorum cetu separare, &

extra

extrà castra reijcere. Quæ omnia plena sunt magnis misterijs. Significant enim omnia hæc quæ vitare Deus iubet, prauas animorum affectiones, quas oportet veri Dei cultores cauere. Et ille quidem populus quibus lex in scriptis tradita est, corporalia illa & externa obseruabat: nos verò quibus, non soluta, sed adimpleta traditur, sequentes potiùs spiritum quàm litteram, intelligimus omnem animi immunditiam vitandam, & conuictum cum immundis. Summa verò rei est, vitare debere omnem turpitudinem, & immunditiam. Atq; cum sint duplices corporum passiones, quædam quæ actiones lædunt, ac proinde morbi propriè sunt, atq; ita affecti, ægrotantes, vt febris, pleuritis, phrenitis, & lethargus: quædam quæ non tam morbi, quàm turpitudines quædam sunt, quia non tàm lædunt actiones, quàm pariunt fœditatem quandam, vt lepra, & gonorrhœa, & profluuium menstruum, morbos non iussit Deus deuitare, sed deformitates & turpitudines. fortasse quia vbi pura conscientia est, infirmitates & morbi nihil lædunt. Hippocrates libello de affectionibus ita inquit. Lepra, & pruritus, & scabies, & impetigines, & viteligo, & alopecia, à pituita fiunt. sunt autem talia turpitudo magis quàm morbi. Itaq; hanc ob causam lex hæc lepræ lata est. Vitia cutis quæ fœditatem afferunt, sunt in triplici genere: maculæ enim sunt, aut vlcera, aut asperitates, aut duo horum, aut omnia simul. Vitia coloris seu maculæ, vocantur Græcis leucæ, & alphi, Latinis viteligines seu morpheæ, Arabibus guadà seu alguadà. Hæc cum summam tenent cutem, nihil adijciunt aliud, sed sunt solum maculæ, alba, aut nigra, vocaturq; viteligo alba, aut nigra: cum altius partem tenent, mox adijciunt asperitates exiguas furfuri similes, & vocatur psora, Latinis scabies: aut maiores ac velut scamas, & vocatur

Græcis lepra, Arabibus barràs seu albarràs, & hæc quoq; est alba aut nigra, vt fit à pituita salsa, aut à melancholia. & propriè quæ nigra est vocatur lepra, quæ alba lychen, seu impetigo, quæ eadem vocatur alijs lepra volatilis, quia serpit, videturq; volare per partes. Si non solùm tenetur cutis altiusculè, sed etiam venæ & caro, fit morbus qui vocatur Græcis elephas. Arabes verò, & vulgus, vocant hunc lepram, & albarràs nigrum. dicunt lepram antecedere. Elephantem verò vocant Arabes hunc eundem morbum cum tenet crura, vt sæpe solet. Itaq; leucæ seu alphi, seu viteligo, seu morphea, seu guadà, & scabies seu psora, & lychenes, seu impetigines seu volatilis lepra, seu barràs album, & lepra seu barras nigrum, & elephas, seu lepra vulgo vocata, & Arabibus, vitia & turpitudines externi corporis habitus sunt, fiuntq; alia ex alijs, intentione & remissione diuersa, nascunturq; ex redundantia pituitæ, aut melancholiæ. Hæc omnia vitia communi appellatione, vbi ingrauescentia recedunt à simplici scabie, vocantur lepræ genera, & iudicium ferre quàm grauis sit aut secus ea infectio, est discernere inter lepram & lepram, quod ad sacerdotem pertinebat, ac nunc quoq; spiritualitèr pertinet. Describuntur ergo hîc quædam notæ, quibus discerni possint qui grauiter, & qui leuiter infecti sunt: & qui facilè curentur, aut curationem non admittant: vt qui simplici tantum scabie deprætenderentur laborare, mundi iudicati dimitterentur: quos spes esset fore vt mundarentur, recluderentur, aut ad arbitrium Sacerdotis (hoc est quantum sacerdoti videretur esse satis) separarentur: qui iam esse viderentur desperatæ emundationis, omnino separarentur & reijcerentur extra castra. Tria signa scribuntur hîc maligni vitij, & ob quod oporteret ita affectos homines ab aliorum consortio separari:

rari: quæ eadem apud Medicos scripta reperias, & causas habent naturales. Duo eorum sunt lychenum, seu lepræ volatilis, seu albarràs albæ, seu alphi, quem maligniorem esse, quàm Leucem dicunt: pilos qui ex leprosa cute nascuntur in album mutari colorem, & ipsam lepram humiliorem reliqua cute. Tertium est viteliginis albæ, seu alguadà, seu leucæ, quæ plerunq; leuius malum est, aliquando verò etiam est grauius, & fit alphis. Illud est maculam dilatari ac crescere, ac transire in cute priores terminos, hoc est amplificari, ac extendi vitium illud. Apud Auicenam quoq; reperias hæc eadem scripta capite nono tractatus secundi, fen septimæ, libri quinti, his verbis, Ambiguum verò est differentia inter alguadà quę est morphea alba, & albarràs malam. & de differentia quidem inter vtrasque est, quod pili oriuntur super alguadà, & sunt pili nigri & flaui, & nascuntur super albarràs, albi non alij: & est cutis magis depressa, & vehementius defossa quàm cutis reliqui corporis. paucis interpositis in eodem capite dicit, Quoniam de morphæa (hęc est viteligo, seu guadà) quædam est vehementis elongationis à colore corporis, & de ea est quę est propinquior ei, & est magis salua. Et in ea quæ est submersa & non rubet, neq; sanguinem emittit (hęc sunt signa pessimę viteliginis, & leprę iam malitia ęqualis) & est vehementis dilatationis capiens locum magnum, non est spes, & similiter illa quæ omni hora incipit in additione. Ecce vt Auicena describat his eisdem signis pessimum albarras album, hoc est malignos lychenes, seu album, seu leprę quoddam genus, & malignam morpheam, aut leucem, quę in malignitatem leprę iam abijt. Porrò lucidum candorem notam esse leprę, constat ex verbis vltimis capitis quinti libri quarti Regum, vbi dicitur, Egressus est ab eo

lepro-

leprosus quasi nix. Causas horum non est difficilè inuenire. Cum enim lychenes illi maligni à salsa pituita nascantur, sola vel cum atrabile mista, necesse est vbi partis temperies admodum labefactata est, & in ipsius excrementi naturam velut mutata, salitam admodum esse cutem, & ac proinde siccam & contractam, ac reliqua cute quæ sana est humiliorem. Porrò, cum orta attestentur ijs ex quibus oriuntur, vbi cutis ob pituitam ita erit facta candida, vt ipsum substantiæ modum mutauerit in candidiorem, pilos quoq; ex sese nascentes candidos reddet. Quòd morphea, seu viteligo maligna crescat, eadem causa est quàm Auicena quoque post nuper citata verba apposuit, ita dicens. Et similiter illa quæ omni hora incipit in additione, quoniam complexio eius est fortis, conuertens illud quod ad eam vadit ad suam similitudinem, & propter illud est mala valde. Ex dictis facilè intelligentur præscripta verba, poteruntq; explicari physicè. Afferri iubet ad sacerdotem quemcunq; cui mutatus sit cutis color, aut innatæ pustulæ, aut quasi lucens quidpiam, quasi scilicet fulgentes furfures, aut scammæ. Nam hęc omnia possunt esse initia vitij abeuntis in malignum, & in aliquod lepræ genus. Iubet etiam cum viderit sacerdos in cute lepram talem, vt pili qui inde nascantur, in album mutati sint colorem, & ipsa lepræ species sit humilior cute & carne reliqua, separari hominem, quia plaga lepræ est: nimirum maligni lychenes. Sin autem fuerit tantùm lucens quidam candor in cute, neq; tamen cutis fuerit humilior carne reliqua, & pili adhuc retineant colorem pristinum, nondum constat maligum esse vitium. Verùm quia sæpe ab ijs initijs proceditur in malignum, non vult eum mox dimitti vt mundum hominem, sed recludi hebdomadam, eaq; exacta sacerdotem considerare, an vltra creuerint,

rint, & maculæ dilatatæ sint: siq; non creuerint, rursum recludi aliam hebdomadam, qua rursum exacta, si obscurior fuerit lepra, neq; creuerit in cute, hoc est non se dilatauerint maculæ, & signa lepræ facta sint obscuriora, scire iubet lepram veram non esse, sed psoram, seu scabiem, ac proinde dimitti hominem lotis vestimentis. Mundus enim est, hoc est, non est leprosus, sed scabiosus solùm, quod leue est, & solo vestium mundissimarum, linearum & lanearum, vsu, & probo victu liberabitur. præmissa, si opus sit, aliqua corporis euacuatione additur dictis.

Quod si postquam à sacerdote visus est, & redditus munditiæ, iterum lepra creuerit, adducetur ad eum, & immunditiæ condemnabitur.

Pessimum est cum morbi alicuius exordia sese insinuauerint antea, quæ postea destitisse visa fuerint, hominem in eum ipsum morbum incidere. Nam iteratus morbus, magnum corporis apparatum, & in eum propensionem significat, subesseq; in vitiosa corporis natura morbi velut radicem. Morbus verò in quem corpus valde propensum est, facilè abit in habitum. Meritò ergo immundus & leprosus censetur, cui mundato iam semel, lepra redit. Quia verisimile est, id non ex prauo victu, quo paulò ante vsus fuerit homo, aut leui aliqua occasione, sed ex firmata in corpore Cacochymia nasci. Itaq; vt incrementum macularum, ita & repetitio, suspectum & malum signum est, censeturq; meritò, quę semel repetijt, sæpè repetitura lepra, neque vnquam futurus homo tutus ab immunditia. quare immunditiæ condemnatur.

Plaga lepræ si fuerit in homine, adducetur ad sacerdotem, & videbit eum, cumq; color albus in cute fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoq; caro viua apparuerit,

lepra vetustissima iudicabitur, atq; inolita cuti. Contaminabit ergo eum sacerdos, & non recludet, quia perspicuæ immunditiæ est. Si autem effloruerit discurrens lepra in cute, & opperuerit omnem carnem à capite vsq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit, considerabit eum sacerdos, & teneri lepra mundissima iudicabit, eo quod omnis in candorem versa sit, et idcirco homo mundus erit. Quando verò caro viuens in eo apparuerit, tunc sacerdotis iudicio polluetur, & inter immundos reputabitur. Caro enim viua, si lepra aspergitur immunda est. Quod si rursum versa fuerit in alborem, & totum hominem opperuerit, considerabit eum sacerdos, & mundum esse decernet.

Duo alia præter dicta describuntur hîc lepræ signa: alterum vetustissimæ & incurabilis, ac proinde perspicuæ immunditiæ: alterum mundissimæ ac facillimæ solutu. pessimum in lepra esse dicit, si caro viua sit aspersa lepra, hoc est, si non solum in cute sit macula alba, aut lucens cum squammis, & ea sit humilior reliqua cute, sed etiam ipsa caro viua sub cute sit similiter infecta, sit scilicet alba, & modum substantiæ carneæ amiserit. Id verò lepræ vetustissimę & cuti inolitæ esse constat, quia non solùm fit pituita salsa excreta ab expultrice vi in cutem, sed subiecta etiam carne in vitiosi succi naturam mutata. Grauius ergo est hoc, quàm cutem humiliorem reliqua cute fieri, & capilos candidos. Quia ea infectione solius cutis fieri possunt, grauius verò est infectam etiam esse subiectam & viuam carnem. Hoc an ita habeat, an inquam ipsa subiecta caro sit leprosa, iubet Auicena citato capite explorare puncta acu carne. Si enim (inquit) punctura acu extrahit sanguinem, est guadà (ea est vt diximus leuior affectio) si non sanguinem, sed humiditatem aquosam, est barràs, & hoc (inquit) non sanatur.

Rursum explorare iubet fricatione, dicens, Et iterum quæ rubet post fricationem, est ad spem decliuis, & ad hoc vt sit morphea: & quæ non rubet per eam, est mala. Nimirum vbi subiecta caro est munda, acu sanguis extrahitur, & fricatione allicitur in cutem: vbi verò ipsa viua caro est secundum suę substantię modum mutata, velut etiàm in ijs qui vocantur Leucophlegmatici, extrahitur Ichor quidam, seu sanies aquosa, & cutis fricata non rubet. Talem dicit Auicenna non sanari, qui hoc loco dicitur esse non recludendus, quasi qui sanescere facile posset, sed contaminandus, hoc est separandus, quasi contaminatus, quia apertę immunditię est. Hoc idem docuit Paulus Ægineta libro quarto capite quinto, docens distinguere leucem medicabilem ab immedicabili. qui locus mihi videtur esse corruptus, & ex dictis facile posse restitui. Ita enim legitur. Huius notæ & significationes sunt huiusmodi: Acu pungito in superficie cutis leucem non vltra cutem, quod si non sanguis exeat, incurabilis non est morbus: sin lacteus quidam humor profluit, curationem non admittit. Vel laneo paniculo aspero ipsam perfrica: quòd si rubicundior fiat, curari potest: si in eodem colore manet, incurabilis esse censenda est. Vides vt Paulus eadem dicat de leuce, quę Auicena de guadà & morphea. legendum verò est haud dubiè, vbi, quod si non sanguis exeat, quòd si sanguis exeat. Nam curationem admittentis leprę est exire sanguinem, non admittentis, exire lacteam, aut aquosam humiditatem. Est autem in Gręco facillimus lapsus, & emēdatio etiam. nam pro εἰ μὴ legendum εἰ μὲν. Hęc eadem signa curabilis & incurabilis alopeciæ scripsit Galenus primo de compositione secundum locos. Rectè autem monet Paulus, ne multum figatur acus vltra cutem: ita enim nulli non exierit sanguis, sed satis magnum signum erit fir-

matæ iam lepræ, transfixa cute sanguinem nullum exire. Auicena itaq; hac in parte sequutus est Paulum. Vterq; autem hac in re mihi videtur errare, quòd velut leuius quiddam & minus malum commemorent, sanguinem puncta acu cute non exire, quàm pilos fieri albos: cum tamèn hîc Propheta Moses grauius esse ostendat, dicens, Cum color cutis mutatus fuerit, & capillorum mutauerit aspectum, ipsa quoq; caro viua apparuerit. Commemorat enim hoc postremò velut omnium grauissimum: atq; in initio capitis, eos quibus cutis alba, & humilior reliqua, & dealbati essent capilli, separari iussit ad arbitrium sacerdotis: nunc verò adijciens, Et caro viua apparuerit, dicit, Contaminabit eum; quia apertę est immunditiæ: tamquam grauius quiddam dicens. Paulum verò & Auic. contrariũ insinuasse constat, quia infixa acu sanguinem nõ exire tribuit Paulus leuce, Auicena guada & morpheæ: capillos albos fieri Paulus tribuit alpho & Auicena barràs. constat verò leucem quam alphum apud Paulum, & guadà quam barràs apud Auicenam, leuiorem esse morbum: atq; leucem Pauli esse guadà Auicenæ, & alphum barràs. Nos verò sequuti veritatem dicimus, in his omnibus vitijs cutis, quæ hoc loco lepræ nomine intelliguntur, minus esse graue mutari colorem solius cutis, quàm capillorum etiam. grauius verò quam vtrunque, ipsam iam viuam carnem lepra respersam esse, ita vt transfixa cute sanguis non exeat, & fricata cute non appareat rubor. Mundissimæ lepræ signum esse dicitur, cum lepra discurrens per totum corpus, opperit totam carnem à capite vsq; ad pedes, quidquid sub aspectum oculorum cadit. Quod sanè, vt est verissimum, ita naturali quoq; rationi esse consentaneum facile intelliget, quicunq; medicinæ tantillum degustauerit. Nam quanto excrementa abundantius extrorsum per cu-

tem

tem emittuntur, tanto internas partes minus possunt lædere, & tanto maior naturalis facultatis potentia significatur. In vitiosis ergo corporum dispositionibus & cacochymijs, exigua quędam in cute efflorescere, signum malum est, quia impotentia expultricis significatur, & vt causa, parum confert, parum enim est quod corpore exit. Quare merito timetur malè partibus altioribus. Vbi verò contrà, plurimum est quod extra cutem truditur vndiq; à capite ad pedes, totum interius corpus manere purum est consentaneum. perinde accidit in vocatis variolis, & morbillis, scabie, & alijs quibusuis exanthematis. Nihil enim potius censent medici, quam vt pro multitudinis ratione, aut cacohymiæ, abundantèr erumpant. In hanc sententiam scripta sunt quamplurima ab Hippocrate multis in locis, apertissimè verò, & quod ad locum præsentem maximè facit, scriptum est libro secundo Epidemicôn, sectione secunda his verbis, Sed & quę sub cutem abscedu'nt foras tubercula, velut putrescentia & quę superantur, aut vlcus, aut eiusmodi pustulæ, aut scammæ, aut defluuium capillorum, viteligines, lepræ, aut eiusmodi, quæ abscesus sunt aceruatim fluentes, & non semirepentes. His verbis Hippocrates docet, has omnes excretiones excrementorum in cutem esse debere copiosas, non semifientes, quia per copiosas excretiones manet mundum interius corpus. Vides vt hæc omnia prę̨terquam quod morborum animi curationi recte accommodantur, sunt etiam physicè scripta, vt etiam quæ sequuntur.

Caro autem & cutis in qua vlcus natum est, & sanatum, & in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subruffa, adducetur homo ad sacerdotem: qui cum viderit locum lepræ humiliorem carne reliqua, & pilos versos in candorem, contaminabit eum: plaga enim lepræ orta est in vlcere. Quod

si pilus

si pilus coloris est pristini, & cicatrix subobscura, & vicina carne non est humilior, recludet eum septem diebus, & siquidem creuerit, adiudicabit eum lepræ: sin autem steterit in loco suo, vlceris est cicatrix, & homo mundus erit. Caro autem & cutis quam ignis exusserit, & sanata albam siue ruffam habuerit cicatricē, considerabit eam sacerdos, & ecce si versa est in alborem, & locus eius reliqua cute est humilior, contaminabit eum, quia plaga lepræ orta est in cicatrice. Quod si pilorum color non fuerit immutatus, neq; humilior plaga carne reliqua, & ipsa lepræ species fuerit subobscura, recludet eum septem diebus, & die septimo contemplabitur: si creuerit in cute lepra, contaminabit eum: sin autem in loco suo candor steterit non satis clarus, plaga combustionis est & icci rco mundabitur, quia cicatrix est combusturæ.

Nihil hîc aliud dicitur noui, quam solere in ijs qui parati sunt ad lepram, occasionem præstare gignendę illius vlcera, siue quæ sponte sint nata, siue quę iniusta, eo quòd soleat cicatricibus innasci. Nequè mirum, quia sponte nascuntur vlcera in partibus debilibus, ob prauos succos in eas missos, & quę semel vlceratæ sunt, etsi cicatrice obducantur, manent debiliores. Quapropter & ipsa vlcera solent sępe in ipsis partibus nouari, & materia lepræ in eandem partem emergere. Orta verò lepra easdem notas habet quas in reliquis partibus: nimirum macula serpens, & profundior reliqua cute, & pili mutati in candidum, verę, ac malignæ lepręnotę sunt: contraria, mundę scabiei. Quanquam enim in magnis profundorum vlcerum cicatricibus nullus pilus oriri soleat, eo quòd non cutis, sed velut crusta & callus innascatur: tamen in sponte nascentium vlcerum cicatricibus tenues cutes fieri solent, talesq; vt, nisi corpora sint cacochyma,

chyma, nullę maneant maculę, & omnia vlcerum vestigia euanescant. Quare talibus cicatricibus innascitur vilus, vt cuti reliquę. Considerandum vero hactenus, cum notas leprę scriberet, non nisi candidę maculę meminisse, nunc verò dicere, Et in loco vlceris cicatrix alba apparuerit, siue subruffa. Illud nomen subruffa, omnes interpretantur quasi dicatur subrubra: atqui macula leprę in reliqua cute candida fit, in cicatrice vero relicta ex vlceribus sponte ortis fit aliquãdo subrubra, eo quòd sanguis quo pars nutritur, malè ob eius debilitatem mutetur, quę causa macularum est.

Vir siue mulier in cuius capite aut barba germinauerit lepra, videbit eos sacerdos, & si quidem humilior fuerit locus carne reliqua, & capillus flauus solitoq; subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbę est. Sin autem viderit locum maculæ æqualem vicinę carni, & capillum nigrum, recludet eos septem diebus, & die septimo intuebitur. Si non creuerit macula, & capillus sui coloris est, & locus plagæ carni reliquæ æqualis, radetur homo absque loco maculę, & recludetur alijs septem diebus Si die septimo visa fuerit stetisse plaga in loco suo, nec humilior carne reliqua, mundabit eum, lotisq; vestibus mundus erit. Sin autem post emundationem rursus creuerit macula in cute, non quęret amplius vtrum capillus in colorem flauum sit commutatus, quia apertè immundus est. Porrò si steterit macula, & capilli nigri fuerint, nouerit hominem sanatum esse, & confidenter eum pronunciet mundum.

Eadem ratio est dignoscendi malignam lepram ab scabie munda in capite & barba, & in alijs corporis partibus: Nimirum quę humilior est reliqua cute, & capillorum mutat aspectum, & sese effundit ac serpit, maligna est: aut etiam quę cum videretur esse munda, rursum emergit, redit, & serpit.

pit.

pit. Quæ contraria prorsus habet, nullatenus est maligna, vt certè de alia etiam lepra dictum est. Illud solum interest, quòd in reliquis partibus lepra affectæ cum sunt, pili mutantur in albos, in capite & barba in flauos & tenues. Huius causa est, quod capitis lepræ innasci solent achores, & ceria vocata medicis, vulgo ac quibusdam etiam Arabum medicorum vocatur tinea. sunt verò vlcuscula quædam manantia succum quendam liquidiori melli similem: quod apertè indicat tali etiam sanie imbutam esse illis capitis cutem. Merito ergo tales inde capilli nascuntur, tenues inquam & flaui, vt certè è reliquis partibus quæ salsa pituita imbutæ sunt nascuntur albi. Causa illius saniei, est bilis flauæ tenuis cum salsa pituita permistio, aut etiam cum portione aliqua atræ bilis. Res est certè experimento cognita, ijs mulieribus præcipuè quæ tinea laborauerint, auro similes capillos oriri.

Vir siue mulier, in cuius cute candor apparuerit, intuebitur eos sacerdos, si deprehenderit subobscurum alborem lucere in cute, sciat non esse lepram, sed maculam coloris candidi, & hominem mundum.

Hic statuitur differentia inter maculam simplicem coloris candidi, eam scilicet quam viteliginem albam vocant Latini, & Arabes guadà, & inter lepram, aut deteriorem corporis infectionem, hoc est, prauos lychenas, lepram peculiariter vocatam, & elephantem, qui lepra est deterior, & achoras: nimirum vbi nihil aliud est quàm candor quidam subobscurus, lucens in cute, neq; scilicet humilior est plaga reliqua cute, neq; pili enascuntur albi, neq; tenues & flaui, neque serpendo crescit, hæc est viteligo & non lepra, & homo mundus est.

Vir de cuius capite capilli fluunt, & caluus & mundus est, & si à fronte ceciderint pili, recaluaster & mundus est: sin

autem

autem in recaluitio, siue in recaluatione, albus vel rufus color fuerit exortus, & hoc sacerdos viderit, haud dubiè eum lepræ condemnabit; quæ orta est in caluitio.

Caluities quędam naturalis dispositio est, quædam pręternaturam & ex morbo orta. Quæ naturalis est, fit ob siccitatem cutis tegentis syncipur. Velut enim ex arida terra, & duris lapidibus nullæ herbæ nascuntur, ita neq; ex dura & crustæ simili facta cute nascuntur vlli pili. Et ij ipsi qui inerant deficiente humore arescunt, extenuantur secundum radices, & excidunt. Eam verò esse causam naturalis caluitiei constat, siquidem contraria causa nunquam caluescunt neq; pueri, neq; mulieres, neq; eunuchi, quibus scilicet humiditas temperamenti redundat. Causam qua quibusdam ea cutis pars siccescit, Hippocrates sexto Epidemicôn sectione tertia, reijcit in cerebrum, quod scilicet quibusdam extenuetur eo loco consistens substantia cerebri, fiatq; minor quam vt tangere possit ossa, & id accidere posse iuxta frontem, vbi angustior cerebri pars est: in alijs capitis partibus non ita. Atq; ob id secundum syncipur fieri caluitiem. Certè probabile est, quibus exterior anterioris capitis pars siccior est, esse etiam & interiorem ficciorem, ac proinde contractiorem, & ossa minus attingere, atq; ea rursum causa fieri ossa, & per ea cutem aridiorem: non tamen necessarium est. Mille enim inæqualitates temperamenti, secundum exiguas etiam & proximas particulas fieri euenit. Est tamen semper naturalis caluitiei causa, naturalis siccitas, & durities cutis syncipitis. Ob id, quibus ea pars siccior est, senescentibus fit caluicium. nimirum senescentibus naturaliter subrepit partium ariditas. Quæ verò fit præter naturam, & ex morbo, aliquando quidem vocatur à medicis caluities, velut in aphorismo 34. libri sexti, vbi dicitur, Qui-

bus caluis varices fiunt magnæ, i j rursus capillati fiunt. Ibi enim de præter naturam caluis sermonem haberi constat, vt Galenus docet in commentario, quia caluitium naturale curationem non admittit. Rarò verò vocatur id caluitium, sed alopecia, aut ophyasis. Alopecia quidem si secundum ampla loca, ophyasis si circulatim excidant pili. Fiunt hæc ob vitiosos succos corrumpentes radices capillorum. Atqui in malignitate, aut abundantia eorum succorum magna differentia est secundum magis aut minus. Est aliquando tanta, tamq; maligna ibi cacochymia, vt inter lepræ species annumeretur alopecia, ea verò cacochymia, nulla potius nota significatur, quam maculis in depili parte obortis albis vel ruffis. Eæ enim significant cutis infectionem à salsa pituita, aut à bilæ ea quę solet facere achoras, quas in lepris etiam esse diximus. Has ipsas notas cacochymiæ in alopecia recenset Galenus primo de compositione pharmacorum secundum locos capite primo, quod est de alopecia, caluitie & ophyasi, his verbis. Quales autem sint corrupti humores, ex colore cutis capitis cognosces: aliquibus mutata albidior apparet, aliquibus nigrior, aut palidior. Duobus ergo modis fieri potest vt homo caluus sit, & immundus, aut quod ipsemet succus prauus qui lepram parit, capilos corruperit, quod in malignis alopecijs euenit, vt videmus nonnullos ex achoribus factos caluos; aut quòd in caluitio, alioqui naturali orta sit lepra. Vtrumuis fiat, significabitur maculis cutis. Quod itaque hoc loco dicitur, est, eum cui à capite excidant capilli, nullo alio accedente vitio, caluum esse hominem, atq; si solum excidant à fronte vocari recaluastrum, non tamen ob id immundum esse: si verò in caluitie, aut recaluatione albus vel ruffus color sit exortus, lepræ esse signum, quæ orta sit in caluitio.

Qui-

Quicunq; ergo maculatus fuerit lepra, & separatus est ad arbitrium sacerdotis, habebit vestimenta dissuta, caput nudum, os veste contectum, contaminatum ac sordidum se clamabit. Omni tempore quo leprosus est ac immundus, solus habitabit extra castra.

Hoc idem reperies præceptum apud Paulum libro quarto capite primo, vbi de victu agit laborantium elephante, quæ quidem est pessimæ lepræ species, cuius hæc sunt verba: Quoniam autem in contagiosis est hæc passio non minus quam pestis, habitandum ijs est longissimè ab urbibus, in mediterraneis, & frigidis, & parum habitatis locis. Atqui si fieri possit, etiam inde transeundum in loca proxima, & ob se ipsos, & ob alios, qui, vt par est, ibi erunt cum minori malo. Nam & ipsi conuenientiori fruentur aëre, & non communicabunt alijs malum. Hęc Paulus. Quibus præcipit, vt qui immundi sunt ab vrbibus in vicos, seu villas, quę loca sunt minus frequentia habitatoribus recedant. Atq; adeo si fieri possit, etiam inde abeant in proximos agros, idq; faciant, sui & eorum quos eis est necessarium adesse gratia. Nimirū morbus est contagiosus non minus quàm pestis. In locis verò hominibus vacuis, & frigidioribus, vbi limpidiores perflant venti, ipsi fruuntur meliori aëre, & malum ijs qui illis necessario adsunt (non enim possunt ab omnibus destituti viuere) minus communicant. Hoc eodem consilio in pestilenti tempestate, homines primum recedunt à frequentissimis vrbibus, deinde etiam per apertos campos vagantur, seorsum alij ab alijs. Huc etiam spectant quę Moses hoc loco pręcipit. Nimirum, quędam horum oportet leprosos agere sui gratia, quędam aliorum, quędam vtrorunq;. Sui quidem gratia, habere vestes dissutas, & nuda rasaq; capita, vt expirarent putidi vapores: gratia verò aliorum, habere os

 conte-

contectum veste, & clamare se contaminatum, & sordidum. quia nullo modo magis potest hominem inficere homo immundus, quam expiratione quæ per os agitur. Admoniti ergo clamoribus, alij non accedent, si qui verò accedent, tecto ore minus inficientur: vtrorumq; verò gratia, habitare extra castra.

Vestis lanea siue linea, quę lepram habuerit in stamine, atq; subtegmine, aut certè pellis, vel quidquid ex pelle confectum est, si alba vel russa macula fuerit infecta, lepra reputabitur, ostendeturq; sacerdoti. Qui consideratam recludet septem diebus, & die septimo rursus aspiciens, si deprehenderit creuisse, lepra perseuerans est. pollutum iudicabit vestimentum, & omne in quo fuerit inuenta, & idcirco comburetur flammis. Quod si eam viderit non creuisse, pręcipiet, & lauabunt id in quo lepra est, recludetq; illud septem diebus alijs, & cum viderit faciem quidem pristinam non reuersam, nec tamen creuisse lepram, immundum iudicabit, & igne comburet, eo quòd infusa sit in superficie vestimenti, vel per totum lepra. Sin autem obscurior fuerit locus lepræ postquam vestis est lota, abrumpet eum, & à solido diuidet, quòd si vltra apparuerit in his locis, quæ prius immaculata erant; lepra volatilis & vaga, debet igne comburi. si cessauerit, lauabit aqua ea quę pura sunt secundo, & munda erunt.

Si verè dictum est à Paulo, lepram in morbis contagiosis esse non minus quàm pestem, siquidem videmus pestis seminaria, vestibus, domibus & cubilibus, & alijs etiam supellectilibus quibuscunq; hærere consueuisse (per hæc enim omnia accidit fieri infectionem) constat & lepram posse, & vesti hærere, & domui, esseq; posse, & domum, & vestem, vt pestilentem, ita & leprosam. Verum domum aliquam

duobus modis euenit esse pestilentem. Aut enim ipsa ex se se parata est ad gignendum eum morbum, læditq; incolas, velut domus male perflabiles, & quæ similes sunt suffocatis tugurijs: aut ipsa quidem domus, ab aliquo, aut aliquibus incolarum qui laborauerint peste vitiata est, & postea ipsa alios qui in ipsam succedant, lædit. Itaq; aut domus per sese est insalubris, aut quòd inquinamenta, seu seminaria contagionis receperit. An & leprosam vestem & domum fieri euenit duobus his modis, an altero, & quo eorum oportet inuestigare. Non enim aliunde rectius videmur posse ad præscriptæ orationis enarrationem procedere. Eius verò disquisitionis hoc est principium. Morbi contagiosi sunt, quos qui habent alijs communicant: constat verò eam morbi communicationem non posse fieri sine contactu, vt neq; vllam omnino naturalem passionem: contactus verò esse potest sine medio, aut medium aliqua alteratione transmittente. Contactus sine medio, partium solum externarum, & quæ ad cutem pertinent esse potest. Alteratio non potest transmittere per medium, quæ vim generandi similem morbum habeat, quin ex corpore malè affecto substantia aliqua in corpus inficiendum deferatur. Nam si medium tantum aut calescat, aut refrigeretur, siccetur, aut humectetur, aut aliam quampiam qualitatem nudam, ac sine substantia suscipiat, alterabitur similiter proximum corpus, non tamen proinde suscipiet morbum corporis longè positi. Hanc ob causam Galenus, nôn solum cum homo ab homine læditur, sed & cum prouincia, à prouincia dicit id fieri delatis pestilentiæ seminibus per aërem, hoc est malignè putrescentibus vaporibus, seu corpusculis. Itaq; cum contagione inficitur corpus quodpiam non proximum, necesse est à corpore in corpus putidum aliquid deferri; id verò potest transmitteret,

teret, aut per respirationem, altero inspirante quod expirauerit alter, aut per insensilem illam euaporationem, quæ ex toto corporis habitu plus minus ve semper fit. Hinc sequitur, morbos omnes qui ad cutem pertinent, aut ad respirationis instrumenta, si cum aliqua maligna succorum qualitate & putrescentia sint, esse contagiosos, quia cutis contactu proximo, & insensili euaparatione instrumenta respirationis, respiratione facilè inficiunt. Ob hæc contagiosa esse oportet omnia scabiei & lepræ genera, & exanthemata omnia malignitatis aliquid habentia, vt morbillos, & variolas, atq; phtysim, sed & perineumoniam, & pleuritidem, ac grauedinem quoq; nonnunquam: cum scilicet, cum maligna aliqua materiæ qualitate consistunt. Sunt etiam contagiosi alij, qui etsi neq; ad cutem, neq; ad instrumenta respirationis spectent, tamen ob malignam succorum intra corpus putrescentium qualitatem, faciunt malignos vapores & expirari, & exhalari per corpus. Huiusmodi est febris pestilens, & morbus vocatus Gallicus per quem aliquando nullum in cute vitium est. Itaq; contagio omnis respiratione aut exhalatione fit. Id verò nonnunquam euenit, vaporibus qui expirantur aut exhalant, mox occurrentibus homini alteri, aut rei alteri, in qua asseruantur. Atq; ita quidam homines inficiuntur ab hominibus, quidam à rebus alijs quæ ab hominibus inquinatæ sunt, velut à veste, à cubili, à domo à sede, à poculo, poculum quidem, & domus, & sedes, non adeo solent lædere atq; vestis, quapropter eis vti non est adeo periculosum: veste vero periculosissimum, cùm in alijs, tum vel maxime in vitijs cutis. Nam vestis excipit sudorem, & inuisibilem expirationem ferè totam, ac per eam effunditur in ambientem aërem, per quem & cubili occurrit, & sedi, & parietibus domus; vestis verò non

solum

solum recipit hæc, sed etiam aliquando in cutis vitijs, inquinatur sanie & sordibus. Fieri ergo hoc pacto vestem lepra infectam facile est, nimirum si putridam saniem eluerit à leproso, quam alteri affricando, similem infectionem generet. Hoc idem videtur posse accidere domui, quanquam tenuius, quam vesti. Atqui vestis inquinata, non solum seruabit inquinamenta, sed etiam putrescet, eodem modo quo leprosi hominis cutis, nimirum putrescere potest vt & cutis, & putrescentia non dissimili. Quapropter præter rationem non est, maculas in vestibus similes fieri, & crescere putredine serpente, vt crescit etiam in eis tinea, vbi situ obsitæ sunt, & non ventilantur. si verò indicatum est, posse vestem ita putrescere mutuato putrescendi principio ab hominis cute; itaq; vestem & cutem posse putrescere eodem modo, quid prohibet quominus & ab eadem causa possint affectionis principium recipere, si modo est aliqua causa quæ vtriq; possit admoueri? certè esus leguminum, aut aliarum rerum praui succi, parere potest elephantem aut lepram in cute, non tamen in veste, nisi per cutem: in Epidemialibus verò constitutionibus, per quas morbi aliqui tales populariter grassantur, & efficiens morbum causa est aëris intemperies, cur non possit vestis putrescentiam accipere ab aëre ipso, quam accipere posse diximus à cute? Tametsi enim res adeo diuersas, differre naturis ac temperamentis opus sit, atque ita passiones earum ab eadem causa non sint omnino similes: tamen ob communem naturam, qua sunt omnia, & animata, & inanimata putredini obnoxia, possint accipere putrescentias non omnino dissimiles, sed analogas. Neq; vero nouum est in tempestatibus insalubribus, & magnis aëris intemperiebus, inanima etiam corpora multifariam putrescere, & ex multiplici rerum putrescentia immi-

nentis

nentis pestis accipi significationem, & ex aquarum foetore, vestium tinea, vinorum acescentia, & animalculorum quae putredine generantur magno prouentu: vestes verò & ligna, atq; adeo & parietes, aëris alterationes sentire res est notissima. Nam flante Austro haec omnia putrescunt, Aquilone à putredine liberantur: adeo haec est res manifesta, vt mulieres ad flantem Aquilonem soleant vestes suspensas distendere, vt seruentur incorruptae. Itaq; haud est rationi aduersum in vestibus, domus lignis, aut lapidibus, putrescentiam aliquam analogam hominum leprae generari: praecipuè per magnas ambientis aëris intemperies, & morbosas constitutiones. Atqui ita affecta seu vestis, seu domus, noxia erit hominibus, & passionem eam afferet vtentibus, quae eius infectioni est analoga. Atq; ita possit esse vestis aliqua leprosa, etsi ea nullus anteà leprosus vsus sit, atq; sit domus aliqua non solum insalubris, sed & hunc aut illum morbum nata parere, vt leprosa domus, quae incolas afficiat lepra, sintq; vt morbi quidam proprij quibusdam opidis, quos vocent Medici patrios, ita & proprij quibusdam domibus, quos licet appellare domesticos. Quare vbi in domo quapiam morbi frequentes fiunt, seu idem morbi genus repetit, aut apprehendit plures, consultum sit domum mutare, vt vrbibus etiam exeunt, qui in eis degunt insalubriter. Quod verò ad vestes attinet, nihil certè melius neq; potius ad omnia cutis vitia, quam vti mundissimis, nouis, aut lotis crebro: vsq; adeo vt sola mundities soleat esse satis ad curationem: vt contra qui sordidis, & putrescentibus iam vestibus vtuntur, rarò sunt liberi ab scabie, & pediculis, & immunditijs eiusmodi, etiam si nullus vnquam scabiosus eisdem vestibus vsus sit. Nimirum potest vt vestis à cute, ita & cutis à veste infectionem recipere, & vtrunq; seorsum putrescere,

&

&ambo ſordida cùm ſunt, computreſaciunt ſeſe mutuò. Vitare ergo oportet veſtes putreſcentes, ſordidas atq; maculatas. Poſſunt enim veſtes putreſcere, & varijs quidem putreſcendi modis, vt varia vitia, noſtrę cutis vitijs analoga, in eis oriri poſſint. Hinc fit vt rationi etiam conſonum ſit, fieri in veſte ſiue lanea, ſiue linea, ſiue pellicea lepram, & habere eaſdem notas, quas in hominis cute, maculam ſcilicet albam, vel ruffam, non ortas ſcilicet, ob liquores aliquos qui infuſi ſint, velut lac, aut ius, aut oleum, ſed ſponte & ſine cauſa manifeſta, & creſcere eodem modo, ac cætera habere, vt cutem; & ſimilem eſſe rationem dignoſcendi. Nam præter dictas, eſt in laneis, aut pelliceis quædam peculiaris cauſa ob morbos animalium, ex quibus lana, aut pelles detractæ ſunt. Nam ſcitum eſt illud, veſtes ex lana morticinorum pediculos facere, ita vero & morbidorum alias infectiones. Qui verò alias fœlicitates aut infœlicitates in domibus aut veſtibus ponunt, & aſpectus aſtrorum cauſantur quibus ſunt factæ, nugantur haud dubiè: dictæ verò ſunt naturales cauſæ.

CAPVT VIGESIMVM.

» LOCVTVS eſt Dominus ad Moyſem &
» Aaron, dicens, Cum ingreſſi fueritis
» terram chanaam, quam ego dabo vobis
» in poſſeſſionem, ſi fuerit plaga lepræ
» in ędibus, ibit cuius eſt domus nuncians
» ſacerdoti, & dicet, quaſi plaga lepræ vi-
» detur mihi eſſe in domo mea. At ille
» præcipiet vt efferantur vniuerſa de domo, priuſquam ingre-
diatur eam, & videat vtrum leproſa ſit, ne immunda fiant

omnia quæ in domo ſunt. intrabitq́; poſtea, vt conſideret lepram domus, & cum viderit in parietibus ipſius quaſi valliculas pallore ſiue rubore deformes, & humiliores ſuperficie reliqua, egredietur oſtium domus, & ſtatim claudet illam ſeptem diebus, reuerſusque die ſeptimo conſiderabit eam: ſi inuenerit creuiſſe lepram, iubebit erui lapides in quibus lepra eſt, & proijci eos extra ciuitatem in locum immundum: domum autem ipſam radi intrinſecus per circuitum, & ſpargi puluerem raſuræ extra vrbem in locum immundum, lapidesq́; alios apponi pro his qui ablati fuerint, & luto alio liniri domum. Sin autem poſtquam eruti ſunt lapides, & puluis elatus, & alia terra illita, ingreſſus ſacerdos viderit reuerſam lepram, & parietes reſperſos maculis, lepra eſt perſeuerans, & immunda domus: quam ſtatim deſtruent, & lapides eius ac ligna, atq; vniuerſum puluerem proijcient extra opidum in locum immundum. quod ſi introiens ſacerdos viderit lepram non creuiſſe in domo, poſtquam denuò lita fuerit, purificabit eam reddita ſanitate.

Diſputatum paulò antea eſt de lepra quæ veſti, & domui, & rebus alijs inanimatis accidere poteſt, indicatumq́; non eſſe id à phyſica ratione alienum: ſed nunc quoq; aliquid, vt res intelligatur melius, addetur. Conſtat res omnes corruptioni obnoxias, commune habere naturam cum animatis (atq; adeo cum hominibus) & communem rationem patiendi. Nimirum conſtant eiſdem elementis, ijsq́; contrarijs: quamquam præter communem, habeat vnumquodq́; ſuam naturam, & præter elementa prima, habent animalia ſanguine prædita alia elementa minus multis communia, & poſteriora, puta quatuor ſuccos: ſanguinem dico, pituitam, bilem, & melancholiam. & ſingulæ animalium partes, præter naturam communem, qua communicant inter ſe, &

cum rebus omnibus corruptibilibus, habent suam quæuis, qua & ab alijs partibus differt, & à rebus inanimis. hæc natura est in proprio cuiusq; temperamento, & compositione. Atque, vt agere potest res animata & quæcunq; eius pars, quædam quà viuens: vt sentit, & mouetur libere animal, cor pulsat, ventriculus coquit, quà animalis pars: quædam, quà res quędam est, vt alia quęuis, velut cadit ab alto præcipitatus homo, non minus quàm lapis, aut lignum: & manus aut pes hominis refrigerat, aut calefacit rem aliam cui admouetur, non certè quà hominis pars, sed vt fomentum: ita pati etiam euenit animal, aut quamcunq; eius partem, quędam quà animal est, aut animantis pars, quędam quà res quædam, vt alia quęcunq; corruptibilis. Nam delirat homo quà rationalis, couellitur aut resoluitur quà motiuus: fastidit cibos quà sensitiuum quoddam animal: vritur verò igne, madescit aqua, duratur frigore, vt & lignum, & corium, & lutum seu testa. Cum igitur passiones quædam accidant animantibus non quà animantia sunt, constat eas omnes pati posse etiam res alias quæ animantes non sunt. Febrem ergo non patietur domus, neq; vestis, neq; cubile, neq; mensa, neq; sedes, quia cordis passio est, ea verò cor non habent. quare neq; linquentur animo, neq; patientur syncopem, neq; sanè laborabunt phrenitide, neq; lethargo, quia neq; mentem habent, neq; dormire possunt: neq; tenebuntur fame, aut fastidio, cum sensum non habeant alimenti. neque pleuritide aut nephritide tentabuntur, cum neq; latus habeant, neq; renes: neq; omnino laborabunt phlegmone quæ sanguine carent, quia phlegmon à sanguine fit: at verò scindi, perforari, vri, ac putrescere, non minus potest pellis, panus, linteus, lignum, lapis, & res quęuis eiusmodi, quam hominis os, caro, & cutis. Cum ergo

ſcabiei, & lepræ, & macularum genera omnia, quę, (vt nuper ex medicorum veterum ſententia diximus) non tàm ſunt morbi quam deformitates, ſint putreſcentiæ quædam cutis, ſeu putreſcendi modi, non eſt quod non poſſint in rebus etiam inanimatis apparere, præcipuè vbi à cauſa aliqua communi gignuntur, & populariter graſſantur. aër enim, qui ſolus communis popularium morborum poteſt eſſe cauſa, vt in initio commentariorum primi Epidemicôn Hippocratis indicaui, tangit vndique atque circunſtat inanima æquè atque animata. Non ſanè erit omnino eadem affectio ab aëre, animatorum & inanimatorum: quia non erit idem vtrorumq; apparatus: ſed neque ipſa animata patiuntur eodem modo: Differentia enim nonnulla erit lepræ hominis, bouis, ouis, & ſuis: nimirum hæc omnia facit euariare (etiam cum efficiens cauſa eadem eſt) diuerſus rerum apparatus. Erunt tamen eæ earum omnium rerum affectiones, analogæ & propinquæ, adeo vt animatorum diuerſæ naturæ, & inanimatorum cum animatis poſſit eſſe contagium. Meritò ergo paſſionum propinquarum ſimiles ſint dignationes, & curationes. quo reſpiciens Moſes eandem adhibere curam, & rationem dignoſcendi iuſſit, ſiue lepra ſit humanæ cutis, ſiue veſtis, ſiue parietum domus: nimirum id vitium non viuentium ſolum eſt, quia non tam morbus quam putreſcentia quædam eſt. Et ægrotare quidem ſola viuentia poſſunt, putreſcere vero omnia præter ignem, vt docuit Ariſtoteles. Hactenus de lepra.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMPRIMVM.

» LEVITICI vigesimo quinto capite. Nume-
» rabis quoq; tibi septem hebdomadas anno-
» rum, id est septies septem, quæ simul fa-
» ciunt annos quadraginta nouem, & clanges
» buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore, in vniuersa terra vestra. Sanctificabisq; annum quinquagesimum, & vocabis remissionem cunctis habitatoribus terrę tuę. ipse est enim Iubileus.

Cum vellet Deus seculorum ordine decurrentium fines quosdam statuere, vt diuenditæ possessiones ad priores dominos deuoluerentur, redirentq; alia post alia secula, per quinquagenos annos computationem eorum fieri voluit, quia quinquagesimus continet, & finit septem septenarios annorum, qui sunt quadraginta nouem. Qua in lege magna naturę ratio habita esse videtur. Nam cum mundus totus nullas naturales habeat ætates, siquidem neq; interitum habet naturalem: habent tamen res omnes in mundo quasdam vicissitudines & mutationes, secundum quas mundus ipse ætates habere dicitur. Hæ ætates partim sunt fatales, partim legales. fatales sunt mutationes quædam contingentes articulis, & momentis à Deo destinatis, completo scilicet eo annorum numero, quem Deus Optimus Maximus apud se habebat, velut regna, & imperia diuersarum gentium, & vicissitudines imperandi & seruiendi, inceperunt ac desierunt certis quibusdam annis. quorum numerus ab æterno erat apud Deum, dispensante omnia eius prouidentia. Legales, velut hæ repetitiones rerum omnium diuenditarum, quas per quinquagenarios annos fieri semper, lege sanci-

tum

tum erat. Mirum verò quòd & in numerandis fatalibus mutationibus, & in condendis legibus ad annorum curricula pertinentibus, videtur in sacris literis (in quibus nihil non est perfectum & concinnum) semper habita ratio septenarij numeri. Nimirum septimanis dierum redeuntibus tota vita, & secula omnia, ac totus mundi decursus constat: & hebdomadibus annorum redire voluit Deus & terræ sabbata, & hebdomadarum hebdomadibus, annos Iubilei: hæc verò omnia sunt legalia. Sed & fatale tempus aduentus Domini nostri IESV CHRISTI, à tempore quo Cyrus edicto iussit reedificari templum, aut quo Isaias reedificandum prophetauit, numeratum est per hebdomadas annorum, Danielis nono. Atqui hæc fatalia & legalia, respondent etiam naturalibus. Nam vt mundus totus septem diebus consistit, ita & homo septem diebus formatur, & vsq; ad septem dies sine refectione durat, & ætates hominũ per septennia recipiunt mutationes, & tota hominum vita septennijs numeratur. Vnde solemne fuit antiquissimis Philosophis clymatericos, seu scalares annos vocare quosdam, quibus frequentius quam alijs mori homines soleant: ij verò sunt qui septennijs clauduntur: in quibus præcipuè quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: quòd primus constet septem septennijs, secundus nouem septennijs. Vocabant veteres (tetigit hoc Plinius libro septimo capite 49. atq; nos quoq; antea super sexto capitulo Geneseos diximus) hos annos scalares, quòd vita hominis, velut per scalæ cuiusdam gradus ascenderet: gradus verò essent ipsa septennia, & singulis gradibus, in ipsis insignibus vitæ mutationibus contingeret multos decedere, velut in mortem præcipitatos; nouis illis articulis vitæ occurrentibus morbis, præcipuè verò ex septimo & nono gradibus. Ac proinde celeberrimi clymatericorum

corum esse dicuntur quadragesimus nonus, & sexagesimus tertius: & experimento dicitur cognitum, his temporibus plurimorum hominum vitas concludi. Quare consonum naturæ etiam fuit, hunc eundem finem seculi vnius statui, & numeratis quadraginta nouem, quasi iam finito vno seculo, res nouas redire, & diuendita restitui suis familijs. Clymaterici etiam numeri videtur obseruata lex in Danielis Prophetia, ita enim dicitur. Post hebdomadas sexaginta duas (puta sexagesima tertia hebdomada) occidetur CHRISTVS. Magna profectò pulchritudo & perfectio est in numeris, atq; Deus vt fecit omnia in pondere & mensura, ita & gubernat, quod capite vndecimo Sapientiæ dicitur, quo in loco (si Deus concesserit), plura de hac re, & de philosophia Pythagoricorum disputabuntur.

CAPVT VIGESIMVMSECVNDVM.

CAPITE vigesimo septimo numerorum. Prouideat Dominus Deus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc.

Philosophi omnes qui palinginesiam asserebant, censentes animantium omnium esse communes animas (in quibus fuêre Pythagorici, atq; vt ego censeo, Platonici, & vt ab Auicena libello qui Arabicè inscribitur Almahat, accepimus, nunc quoq; sunt omnes Mahometani) locum hunc in suam sectam traherent, affirmantes esse spiritus communes omnis carnis, hoc est animalium omnium, atq; omnibus esse spiritus, hoc est spiritales quasdam animas, separabiles, & valentes inde migrare, siquidem Deus esse dicitur spi-

rituum

rituum omnis carnis. carnem enim vocari in sacris eloquijs, non humanam solum, sed belluinam etiam constat: siquidem capite nono Geneseos dicitur. Omne quod mouetur & viuit erit vobis in cibum, quasi olera virentia tradidi vobis omnia, excepto quod carnem cum sanguine non comedetis. Ibi carnis nomine caro animalium, quæ homini in cibos data sunt intelligitur. videtur ergo hîc quoq; affirmari, omnium carne præditorum animãtium esse communes spiritus, aut saltem si non communes, singulis generibus eorum suos, omnibus tamen spiritus aliquos, seu spiritales animas quibus viuant. verùm hæc omnia falsa sunt, & absurda. Animas enim quæ simul & actus corporis, & spiritus quidam separabiles sunt, soli habent homines: reliquorum animæ nihil sunt aliud, quàm actus corporum sanguine viuentium. Hoc autem loco, Omnis carnis, nihil aliud est, quàm si diceretur, omnium hominum, vt apud Isaiam, Et sciet omnis caro, quia ego Dominus saluans te: & rursum, Videbit omnis caro salutare Dei nostri. & in Psalmo Ad te omnis caro veniet. Neq; alicubi videtur, omnis caro, significare aliud, quam omnes homines. Nomen verò spiritus in sacris literis sæpissimè significat spiritalia animæ dona, velut capite vndecimo libri Numerorum dicebatur, Descenditq; Dominus per nubem, & locutus est ad eum, auferens de spiritu qui erat in Moyse, & dans septuaginta viris. non enim abstulit à Moyse partem animæ, sed transtulit ad eos spiritum Prophetæ. Hoc etiam significato, dicitur spiritus sapientiæ, intellectus, & timoris Domini. Hoc etiã modo petebat Eliseus dari sibi spiritum Eliæ, non.n.animam. Dicitur ergo, vt ego existimo, Deus spirituũ omnis carnis, quia distribuit omnibus hominibus spiritalia dona, vt vult. nugacissima verò palyngenesia, nullũ hinc accipere potest adminiculum.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVMTERTIVM.

CAPITE quarto Deuteronomij, Ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, ſimilitudinem omnium iumentorum quę ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volantium, atq; reptilium quæ mouentur in terra, ſiue piſcium qui ſub terra morantur in aquis.

Eadem verba ſcripta ſunt capite vigeſimo Exodi. Euenit dubitare, cur piſces dicantur eſſe ſub terra, ſi ſunt in aquis, cum aqua iuxta Philoſophorum ſententiam, vt eſt tenuior ac leuior, ita & ſuperior quàm terra. Certè ſi aqua ſuper terram ſita eſſet, inundaret totam terram, effluens & quærens partium ſuarum æqualitatem: ſin autem terra ſupra aquam locata eſſet, rueret, & ita ſub aqua ſeſe mergeret (nam quo pacto terræ pondus ſupra aquam ſubſtentaretur?) atq; terra non poſſet aqua irrigari, quod ad generationes rerum eſt apprimè neceſſarium. Nulla ergo alia ratione potuerunt terra & aqua ad ſeſę mutuo aptari, vt generationi ſubſeruirent, quam ex ambabus ſeſe mutuo ſecundum magna ſpatia penetrantibus, vnico conflato globo, & eadem vtriuſq; exiſtente rotunda ſuperficie, ita vt neutra ſubſit neq; ſuperſtet, & vtraq; contineat & contineatur. Ita enim neque terram in aquam ruere, neq; aquam terram euenit inundare: ſed irrigare ſolùm, & fœcundare: partimq; patet Soli aqua, vt copioſus inde eleuetur vapor, denſatus poſtea in aquam deſcenſurus: partim terra, generationi ſpirantium animalium, & vitæ idonea. ſi vero hoc ita habet, vnicuſq; globus conſtat

terra & aqua, vt vel vmbra indicat in eclypsibus lunæ, & eadem est terræ & aquæ superficies, constat, quæcunq; intra aquam degunt, esse sub terra: quæ repentia adhærent terræ, esse in terra: quæ vero cruribus hærentia per terram gradiuntur, esse super terram. pisces igitur morantur sub terra, cum præcipuè sub ipsa aqua, intra terrę cauernas se recondant.

CAPVT VIGESIMVMQVARTVM.

CAPITE vigesimo tertio Deuteronomij. Non intrabit eunuchus attritis vel amputatis testiculis, & absciso veretro, in Ecclesiam Domini.

Antiquitus vtebantur Principes eunuchis ad custodiam mulierum, vnde & nomen illis datum est, ἐυνοῦχος, enim Gręcis est idem, quod Latinis cubilium custodia, seu custos. Hanc ob causam multi proprios filios tenellos adhuc, eunuchos faciebant, quo scilicet seruirent principibus. Paulus libro sexto docet modum faciendi, quem Græci vocabant Eunuchismum. Erant verò faciendi multi modi. Quidam enim fiebant excisione testium, quidam veretri etiam cum testibus, qui mingebant fistula ænea, vt nunc quoq; quibus ob morbum ea pars est secta, quidam fiebant testiculorum attritione. ea verò erat. Puello in balneo demisso, paulatim testiculos atterere, vsque dum velut dissipati euanescerent. atq; contorquere, vt vena quæ alimentum illis defert, velut nodo interciperetur, atque ita illi tabescerent. Itaq; erant eunuchi testibus excisis solis, aut etiam cum veretro. Et contritis, qui propterea vocabantur Thlibæ. Hoc dicit Paulus, præstare exsectos contritis, quòd hi appetere venerem non desinant.

desinant. Hos omnes prohibebat Moses Ecclesiam ingredi, quasi mutilatos, & imperfectos homines. Alij ab his sunt, qui vocantur spadones. hi enim nullius partis patiuntur mutilationem, sed naturale quoddam vitium: quod qui habent, congredi possunt, & erigunt, & instigantur ad venerem: ob flexuram verò, aut coniuentiam viæ, non possunt emittere, atq; ideo neq; generare.

CAPVT VIGESIMVMQVINTVM.

VIGESIMO secundo Deuteronomij. Si duxerit vir vxorem, & postea odio habuerit eam, quęsieritq; occasiones quibus dimittat eam, obijciens ei nomen pessimum, & dixerit, vxorem hanc accepi, & ingressus ad eam non inueni virginem: tollent eam pater & mater eius, & ferent secum signa virginitatis eius ad seniores vrbis qui in porta sunt, & dicet pater, filiam meam dedi huic vxorem, quam quia odit, imponit ei nomen pessimum, vt dicat, non inueni filiam tuam virginem, & ecce hęc sunt signa virginitatis filię meæ. expandent vestimentum coram senioribus ciuitatis.

Ex his verbis constat, apud Hebræos fuisse in more positum, vt mulieres viris desponsatæ, abstinerent ab eorum congressu, vsq; dum ab eis ducerentnr, tuncq; substrato linteo coirent, quo virginitatis signum, hoc est virginis corruptione profluens sanguis, in illo colligeretur: atq; id linteum daretur puellæ parentibus, quod illi acceptum (non arbitror sine multis testibus) asseruarent, vt virginitatis filiæ, vsq; in nuptialem diem asseruatæ testimonium. Sed euenit hoc loco dubitare, quid intersit inter virginem & corruptam: quæ

ſint illa clauſtra virginitatis, quorum dilaceratione ſanguis effluat. ſi enim nulla ſunt, haudquaquam videtur neceſſarium, vt corrumpenda virgine ſanguis effluat: ſin autem neceſſarium non eſt, fallax & periculoſa erat ea ratio dijudicandi, qua explicato veſtimento, ſeu linteo, in quo primum coierant, vti iubebant ſenes. Certè vt cuiuis diſſectionis perito conſtare poteſt (quamquam ſunt quidam diſſectores, qui eſſe in ore vteri virginibus membranam quandam annuli formà affirmant.) nulla pars eſt in vteriore, aut ceruice, quæ virginitatis cuſtodia ſit, & in corruptione pereat, ſed anguſtia tanta, & ſymphyſis, ſeu coaleſcentia labiorum tantà, vt ſine dilaceratione partium quæ ſymphyſi coiērant, admittere virile membrum non poſſit: Quare neceſſe eſt ſanguis effluat. Atqui tanta coaleſcentia earum partium, vt ſine dilaceratione id non admittat, naturalis eſt: Multis verò per morbos, aut vitioſam naturam tanta eſt obturatio, vt corrumpi facile non poſſint, aut ſi corrumpantur quatenus poſſint concipere, non tamen deinde dehiſcant adeo eis vteri vt poſſint parere, niſi aperiantur ab obſtetrice. Nonnullæ adeo magnam adſtrictionem eius partis habent, vt vel menſtruæ expurgationi impedimento ſit. Obturantur verò ſeu clauduntur vteri ora, vel ſymphyſi (vt dictum eſt) magna, vel oborta ibi re aliqua præter naturam, vt caruncula, aut membrana. Adnaſci enim ſolent multa ori vteri, quæ exciſione indigent, vt vocata Nympha, & vocata Sarcoſis, caro ſcilicet inde prominens, in modum caudæ: & thimi: & condylomata. Horum exciſiones, & clauſas apariendi rationem, docet Paulus libro ſexto: horum verò nunc meminimus, vt diceremus, concluſiones has omnes, quæ re aliqua ibi orta, ſiue carne, ſiue membrana, quæ adeo dura quibuſdam mulieribus ibi eſt, vt ſit quaſi quædam cartilago, ſiue

tubercula,

tubercula, vitia esse naturæ, siue morbos: virginitatem verò, in naturali quadam, & satis superabili partium adstrictione, & symphysi, seu coalescentia esse, ob eamq; corrumpenda virgine, sanguinem necessario effluere. Hinc fit, vt esse possint, sintq; re vera medicamenta ad ementiendam virginitatem, quę adstringunt scilicet, & corrugant partem nouæ nuptę. Ergo vbi primum cum viro coisset, non erat pręter naturam lintea contemplari, atq; vbi sanguine essent infecta, velut virginitatis indicia asseruare. Vt enim nihil haberent sanguinis, duorum alterum esse in causa poterat, vel quòd mulier corrupta ad thalamum accessisset, vel quòd ob vteri nimiam & vitiosam clausuram, aut etiam ob viri frigiditatem corrumpi non potuerit, Tuncq; huius rei periculum esset faciendum, ostentata muliere obstetricibus, & chyrurgis, vt constaret, an tunc quidem, an antea fuisset corrupta. Hæc ita habere facile intelliges, si perlegeris libellum Galeni de dissectione vuluæ, ac multo magis dissectionem virginalis vteri faciens.

CAPVT VIGESIMVMSEXTVM.

» CAPITE trigesimo Deuteronomij. Si ad car-
» dines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet
» Dominus Deus tuus, & assumet.
» His verbis nihil aliud significatur quam si
» diceret, si ad extremas terrę regiones, quę sub polis Arctico, & Antarctico sitæ sunt relegéris, inde te in tuam patriam reuocabo. Sunt enim duo mundi poli, puncta cœli quiescentia, in quibus, & circa quę, velut cardinibus quibusdam voluitur cœlum totum. Constat vero homines dissipatos, non mitti in cœlum, neq; in ipsos polos cœli,

cœli, ſed cardinum cœli, ſeu polorum nomine, ſignificari regiones ſub illis ſitas. Hæc verba antiquitas omnis putaret dicta per hyperbolem: quandoquidem tota ſibi perſuaſerat, è quinq; orbis regionibus, quarum duæ extremæ ſub polis eſſent, circulis arctico, & antarctico finitæ, alia media inter tropicum Cancri & Capricorni, aliæ duæ mediocres, hęc ſcilicet quam incolimus inter tropicum cancri & circulum arcticum, & alia ei reſpondens inter tropicum capricorni & circulum antarcticum: duas tantum has mediocres, eſſe hominum habitationi idoneas: tres alias inhabitabiles, mediam æſtu, extremas frigore. His addebant Chriſtiani, ne eam quidem quę noſtræ regioni reſpondet, vltra Capricornum, ſita habitari. cum enim ab vno Adamo omnes homines fluxerint, ſi per mediam illam regionem, quæ ſub Zodiaco eſt inter tropicos penetrare nullo modo poſſent, fieri nō poſſet vt vltra & citra illam homines eſſent, ſed ea tantum mundi in parte in qua Adamus creatus eſſet. Hanc ob cauſam Diuus Auguſtinus putauit, omnino nullos eſſe antipodas. ſi igitur quinq; mundi partiū, aut vnica, aut duæ tantum hominibus eſſent habitabiles, nulli poſſent habitare ſub polis, quare neq; ad cardines cœli relegari, neq; reuocari inde. Quapropter antiquitas verba hęc, Si ad cardines cœli fueris diſſipatus, inde reducam te, non aliter acciperet dicta, ac illa, Si aſcendero in cœlum illic es, ſi deſcendero in infernum ades. non ſcilicet quod poſſint homines traiicere ad cœli cardines, magis quā in ipſum cœlum aſcendere, ſed per hypotheſim impoſſibilem, vt ita ſignificaretur, quam eſſet Deus paratus populum ſuum reuocare: quòd ſcilicet vel ex mundi cardinibus eſſet reuocaturus, ſi eò poſſet diſſipatus mitti. Tempus verò rerum omnium magiſtrum, euidenter indicauit illum antiquitatis errorem, neq;

vllam

vllam mundi partem cęli causa inhabitabilem esse, sed omnia coli, vltra, citra, & inter tropicos, ac citra circulos arcticum & antarcticum: neq; hominum dispersionem intra tam angustos fines stetisse, sed in vniuersum terrę orbem esse factam: atq; quamquam alij aliorum ob magna locorum dissidia sint obliti, tamen Dei prouidentiam, eos, more eius qui seminat, hâc & illâc, quoquo versus diffudisse, ita vt nulla pars hominibus alendis idonea, sine Adami semine relinqueretur. Hanc disseminationem, nulla neque memoria hominū; neq; historia cognitam, nobis in hoc seculo, velut digito indicauit, secundi Adami, hoc est, IESV Domini nostri seminis, hoc est, verbi Dei disseminatio. Iam enim Christicolæ, Dei prouidentia omnia machinante, perlustrarunt orientem & occidentem: transilierunt vtrunq; tropicum, viderunt antarcticum polum: ac penetrauerunt versus arcticum nauigantes, arcticū circulum; quo pertingunt, vt nobis referunt, in extremo Nouergiæ, Frinmachia, & sub ipsomet polo, Simachia (auctor est Olaus Archiepiscopus) videruntque hęc omnia ab hominibus habitari: quibus & Euangelium plurimis iam in locis prædicauerunt. Itaq; iam fieri incipit, (quod verbis pręscriptis insinuabatur) vt qui dissipati, ac segregati à conuictu populi Dei sub cœli cardinibus habitabant, nùnc ad veram fidem, & Ecclesiæ vnitatem reuocentur: speramusq; breui futurum, vt cum magna IESV CHRISTI gloria, sanctissimum eius nomen vbiq; colatur, & vt videant omnes gentes salutare Dei nostri. Neq; certè omnes antiquos latuit habitari posse totum orbem. Nam Auicena, vt erat Philosophus eximius, intellexit fen secunda primi, doctrina secunda, capite octauo, locum sub linea æquinoctiali, habitationi hominum longe opportuniorem esse, quam qui sub tropicis: duobus argumentis

mentis. Primo, quod Sol citius recedat à capitibus ibi habitantium, bisq; in anno, nunc in hoc, nunc in illud latus: à capitibus vero habitantiũ tropicos tardius multo, ac in anno semel. causa verò celeris recessus ab ęquinoctiali, est ascensus obliquus zodiaci; tardi verò à tropicis, ascensus rectus. Hinc fit, vt minori tempore fiant maiores dierum in longiores, & breuiores mutationes, circa æquinoctia quam circa solstitia. Atque adeo hinc nomẽ solstitijs datum est, quod in illis stare videatur Sol, vt declinat lentè. Secundo, quod eo in loco nunquam est dies nocte maior, sed ęqualis semper; quare cũ sit dies splendoris & caloris, nox tenebrę & frigoris mater, in causarum æqualitate erit omnium mediocritas & temperies. Cum igitur sint tres caloris causę, vicinia, rectitudo, & mora Solis, rectitudo & mora multo plus possunt, quam vicinia. Omnes enim Astrologi norunt, in ęstate longius abesse à nobis Solem, quia est in auxe, quam in hyeme, quia est in opposito auxis: tamen quia rectitudo radiorum, & dies maior est, calent tanto magis omnia per ęstatem. Cum ergo sub ęquinoctiali citius ac pluries declinet Sol, & dies nunquam sint longiores noctibus, commodior multo sit ibi habitatio quàm sub tropicis, atque adeo omniũ commodissima: quod nostri iam habẽt perspectissimum. Simili etiam argumento suaderi potest (etsi id nondum sit adeo perspectum) sub ipsissimis polis posse homines habitare. Est enim in eo loco totus annus dies vnica, quandoquidem ęquinoctialis linea, eorum orizon est. habent ergo conspicuum Solem menses sex, & totidem latentem. itaque & in mundi medio, & in extremis, æternum ęquinoctium est, tamẽ hoc interest, quod sub polis nunquam recedit Sol ab orizonte ultra viginti gradus, ac proinde nox tota crepusculi sunt (nam & apud nos vsque dum triginta gradus mergitur sub orizonte Sol, crepusculum est) ac licet dicere

cere

cere ibi nullam esse noctem, sed tempus totum Solis, aut crepuscula. cum ergo ea regio vincat proximas, ac reliquas Sep tentrionales, plus dierum longitudine, quam rectitudine radiorum vincatur, & uicinia multo minus frigida, & habitationi opportunior sit, quam ille. Qua causa mihi persuadeo, vt quę est sub ęquinoctio, cōmodior est quā quæ sub tropicis, ita eas quę sub polis, commodiores esse ijs quę sub circulis arctico & antarctico. Quod si mediam & extremas regiones habitationi idoneas esse indicatum est, constat totum terrarum or bem habitabilem esse. duas enim reliquas, & mediocres constat habitabiles esse, si quidem earum altera est hæc quam incolimus, cui reliqua, & quinta similis prorsus est, nisi igitur pars quępiam ob soli incōmoditatē est inhabitabilis, ob cœli tamen & Solis positum, nulla est in toto orbe. Lubet hoc loco admirari Dei Optimi Maximi sapientiam, ex Solis corporis omnium quę vita carent præstantissimi, positu & cursu. Eo enim illum loco aptauit, & eum cursum incessanter tenere iussit, quo solo poterat omnes mundi partes habitationi facere idoneas, & vtrique mundi lateri virtutem suam iustè ac ęqualiter impertiri. Fertur enim Sol per mundi medium inter duos cardines, non ita tamen, ut per eandem lineam semper latus, ęqualiter ab utroque semper distet; sed latus obliquè, nunc in hoc, nunc in illud inclinet: ita tamen vt inęqualis illius distantię ęqualitas, temporum ęquabilitatem quādam faciat. Ita fit vt omnibus virtutes largiatur, per vicissitudines rerum generationi necessarias. Si enim Sol citra, aut vltra ęquinoctialem lineam semper consisteret, oppositi poli partibus nun quam illucesceret. Quapropter, sub ęternis tenebris, haud quaquam esse possent hominibus alendis & seruandis aptæ & poli alterius partibus nunquam occultaretur, quare alterum mundi latus nesciret noctem, alterum diem. Neutrum verò

amat hominum vita, neque terrę natura, quę luminis & umbrę, caloris & frigoris vicissitudine fęcundatur. Pręter hęc, ea medietas mundi intra quam Sol se semper contineret, vrgeretur calore, multo plus, ac secundum partes longe maiores quã opposita altera frigore: neq; partes mundi ęquè distantes a polis & à mundi medio, ęqualibus gauderent diebus & noctibus. Quapropter haud quaquam Sol mundi partibus omnibus virtutes suas impertiretur, secundum ęquabilitatẽ, & iustitiam, vt nunc facit: quam tamen iustitiam distribuendi virtutes ęqualiter secundum latera, si, vt Galenus animaduertit, adeo natura seruauit in formandis, regendisque humani corporis partibus, multo magis seruari in maioris mundi formatione oportuit. Si verò Sol per ipsam lineam ęquinoctialem semper ferretur, ita vt neque in hoc neque in illud latus inclinaret, nulla ratione deterius posset mundo & hominum vitæ seruire, quia partes sub polis sitę, neque diem neque noctem haberent vllam, sed in orizonte Solem semper, cuius dimidium spectarent, quod parum omnino abest ab æterna nocte. Neque Sol in orizonte semper volutatus, posset satis calefacere, ac fæcundare terras, quas nunc cum viginti tres gradus supra orizontem eleuetur tamen calefacit tenuiter. Iam verò terra mundi media, rectum semper supra se Solem sustinere non posset, sed vreretur: atque hę & alię omnes mundi partes, cum nullis potirentur vicissitudinibus, sed eodem modo semper afficerentur, nequaquam possent generationibus esse aptę. Non enim potest idem, & eodem modo habens tempus, sementi & messi, neque vindimię, & putationi esse aptum. Nimirum vt omnis generatio est ex contrarijs in contrarium, ita inter contrarias versari causas debet, quia contrariorum contrarias esse causas necesse est: Nisi igitur Sol per mundi medium ferretur obliquè, nunc in hoc, nunc in illud

latus

latus nutans, nequaquam esset mundus hic idoneus generationibus. Quid ergo superest, an vt obliquitas Solis minor esset aut maior quã nũc est sed ponamus primum esse minorẽ, velut verbigratia, recessus Solis ab ęquinoctiali, q nũc sũt viginti triũ graduũ, esse si placet tãtũ decẽ, quid fieret? Primũ quidẽ oportet Zodiaci ipsius amplitudinẽ, quę nunc duodecim graduũ est, ad proportionẽ cõtrahi: in tãta autẽ Zodiaci angustia, duplo pluries congrederentur Planetę in eclyptica, ac duplo plures fierẽt Eclypses: & virtutũ cęlestium subtractiones. quod non videtur citra noxam accidere. Pręterea, quanto minor esset Zodiaci obliquitas, tanto essent minores temporum vicissitudines, & tanto minus tempora à temporibus dissiderent. quapropter sub æquinoctiali, ubi parum nunc tempora dissidẽt, haudquaquam esset sufficiens ad generationes vicissitudo, ac ferè perinde esset, atque si per ęquinoctialem semper volueretur: si verò obliquitas esset maior quam nunc est, ut si verbigratia, recessus Solis ab ęquinoctiali qui nunc est viginti trium graduum, esset quadraginta, illę solum mundi partes quæ sub Zodiaco essent, coli possent: reliquæ sustinere nõ possent, partim tãtã temporũ diuersitatem, partim tantum Solis recessum. Natura enim animãtium cũ nihil quod sit nimiũ sustinere possit, omniũ minimè sustinet causarũ contarietatem. quare si extrema Moscouię pars multo fierẽt frigidior quã est, haud esset habitationi idonea. maius enim esset id frigus, quã vt viuere quidpiã in eo posset. Sed neq; Africa, si vt nunc ęstate ęstuãs, hyemes haberet quales Germãia, habitari posset, quia tantam mutationẽ aeris haud quaquã possent homines sustinere. si verò Sol recederet gradus quadraginta ab ęquinoctiali, nunc in hanc, nũc in illã partẽ, gentes quę sub cancri tropico degerent, aut viginti gradus distarẽt à tropico, ęstuarẽt vt nunc Africę intima, ac nihilominus hyemes haberẽt quales

Vinum, quod est Noe inuentum, est succus uuę maturatione perfectus. Ita dico, quia recens expressus, neque per eam ebullitionem quam ciet naturalis ipsius calor, perductus ad perfectionem, mustum potius est, & potui minimè aptum, ac si quis potet, noxium. Multę aliæ potiones sunt illi non nihil similes, quibus in penuria homines pro illo utuntur, vt quę nostris Cantabris vocatur Sydra, quæ Ceruisia Belgis, quæ Germanis Medo. quę omnes potiones uno nomine hębreo vocari possunt Sicera. Id enim nomen tribuebatur potioni omni, quę potest inebriare vini more. Atque ob id datur mærentibus & in magno aliquo labore constitutis vinum, aut sicera, ad obliuionem egestatis & doloris. Quatenus hoc faciendum aut cauendum sit, Theologis mitto dicendum, ad me tantum spectat, quod pertinet ad naturam. Itaque potiones sunt multę, ex multarum rerum succis paratæ, & simplices & compositę; sola tamen ea quæ ex succo fit vuæ, vocatur vinum. Ita etiam antonomasticè, ac propriè vocatur panis, qui paratur ex farina triticea subacta cum aqua: qui verò paratur ex aliorum frumentorum, aut leguminum (nam ex his omnibus parari solent in caritate anonæ) farinis, aut cum alio succo, dicetur panis cum adiecto, vt panis ordeaceus, typhaceus, fabaceus, aut apud Indos ex mayz (ita illi vocant quoddam genus frumenti, ex quo parabant sibi panes) aut panis dulciarius, aut lacticinus: panis verò simpliciter, est qui ex triticea fit farina cum aqua. Inter ea omnia quibus vescuntur homines, panis & vinum tenent primas, quia alij omnes cibi dati sunt hominibus ad delicias, & ad abundantiam: hi verò ad necessitatem & sufficientiam, & his maximè vtuntur homines. Nullis cum maiori malo carere potest, & nullis magis contenta est natura, quia sunt omnium optime parabiles, mortalibus omnibus maxime communes, opti

me

me omnium nutrientes: non tamen panis & vinum eodem modo, neque eiſdem de cauſis, ſed panis, quia ſubſtantiam habet benè craſſam, boni ſucci, & cum ſubſtantia noſtra benè agglutinatur, habetquè tanto plus alimenti, quanto medicamenti minus, cum ſit moderatum quiddam, neq; calidum, neque frigidum, neque humidum, neque ſiccum, neque facultate ulla medicamentoſa, vt expurgandi, aut ſiſtendi, aut laxandi, aut aliud eiuſmodi faciendi, ſed ſi quid tantillum, inclinat in calidum, quo natura gaudet & fruitur. Itaque eſt panis pro omnibus cibis, quia mediocritatem tenet omnium, & tenuium & craſſorum, & facultatum medicamẽtoſarũ maximè expers, vt ſit merè alimẽtũ. Has ob cauſas ſymbolũ eſt omnis eſcę, ac totius nutritionis, petentesque huic corpori neceſſaria alimenta, ſolum panem iubemur petere, quem quotidianum vocamus, quia corpora indigent quotidiana refectione, Neque ſatis eſt; ſi quantum corpulentiſſimus athleta ſanguinis habeas, & ſuccorum intra venas repoſitum, niſi recenti refectione quotidie vtaris. quę quidem neceſſitas, ex ſpirituum facili diſſipatione naſcitur. Has ob cauſas Helię fame pereunti, panem quidem ſolum, eumque quotidie mittebat Deus per coruum. Vinum non nutrit tam firmiter quam panis, tamen multo citius. quia non eſt tam aptum in denſam, ſolidam, firmamq; ſubſtantiam abire, tamen abit citiſſimè in vitales ſpiritus, ac ſatis cito in ſanguinem tenuem & calidum. Hinc fit, vt optimè maximèque ſecundum eorum naturas, dicatur panis confirmare cor hominis, & vinum lętificare. quia euenit his quod & alijs cibis, vt ſcilicet quò citius nutriunt, eo citius diſſipetur quã præſtiterint ſubſtantia: contra quo tardior, eò firmior refectio ſit, & diutius duret; in eam enim ſententiam ſcriptum ab Hippocrate eſt, Eorum quæ celeriter nutriunt, celeres quoque fiunt excre

tiones

tiones. Quę ergo tradius nutriunt, solidius præstant robur, potestq; qui eis vsus sit, diutius sine alia refectione persistere, pugnare, arare, aut aliud quiduis laboris sustinere: quæ verò nutriunt cito, præstant alacritatem, refectione illa facili spirituũ, reuocant ab exolutione & deliquio, si quod est: itaque exhilarant, robur verò & ad sustinendos labores vim non præstant, etsi quis impleatur, quia dissipantur facile. Igitur quod maximè firmat, roboratq; si modo vnicus cibus capiendus sit, est panis (quo spectat illud Capitis 28 primi Regum, Et robur non erat in eo, quia non comederat panem tota die illa: nimirum, vt dictum est, ad robur indigemus pane, eoque quotidiano:) quod maximè exhilarat, vinum: exhilarat verò cum ebrietatem affert, quia obliuisci facit paupertatis & doloris, deniq; omnes molestias, curasque facit deponere. Nam vt Hippocrates libello de flatibus inquit, Ebrij fiunt præsentium malorum obliuiosi, ac futurorum bonorum fœcunda spe beantur, Vnde constat hilaritatem maximam ex vino, initium quoddam ebrietatis esse. Tametsi, etiam citra ullam ebrietatis seu dementię partem, lętitiam afferre potest mediocrem, Nam capite 31 Ecclesiastis dicitur. Vinum ad iucunditatem creatum est, & non ad ebrietatem ab initio, Est igitur iucunditas ex vino citra omnem ebrietatem, causæ verò illius sunt, dicta spirituum vitalium refectio, quorum penuria quia laborant melancholici, tristes esse consueuerunt: & quòd calefacit, laxat, funditq; cor: quem eundem motum illud per lætitiam subit. Vt enim per tristitiam contrahitur, & torpescit, ita per lętitiam laxatur & titillat. cuius motus, calor suauis accomodatissima causa est. Quòd ergo vinum lætificet, has habet causas manifestas, præter indicibilem quampiam sympathiam, quam fortasse habet cum corde, quę in eius substantię modo consistet, cum ad iucunditatem

crea-

creatum sit ab initio. Quòd lętificare Deum quoq; dicitur, maius aliquod suspicor habere sacramentum, enarrandum Theologis, Mihi illud occurrit, quandoquidem dicitur Deus in initio Geneseos, vidisse cuncta quæ fecerat, delectatusque quod essent valde bona, consonum est, vt tanto intuitu rei cuiusq; magis delectetur, quanto ea est melior: aut, (vt melius dicam) tanto res quęcunq; sit potior, quanto Deo magis placuerit. quapropter perinde sit dicere, rem aliquam lętificare Deum, & esse optimam: est verò vinum optimum, nisi quis eo vtatur ad ebrietatem. facit enim ad iucunditatem, & ad sanitatem animę & corporis, & ad uitę ęquitatem, & bonos mores. Ita enim dicitur capite nuper citato Ecclesiastici, Exultatio animę & corporis vinum moderatè potatum, & sanitas est animę & corporis sobrius potus. & rursum, Æqua vita est hominibus, vinum in sobrietate. nimirum, vt capite 30. eiusdem libri dicitur, Multos occidit tristitia. His causis Seneca libro de tranquillitate uitæ, ad eam obtinendam, ebrietatem laudat. exemplo Catonis, Solonis, & Archesilai, qui illi indulserunt. sunt verò illius hæc verba, Nonnunquam & vsque ad ebrietatem veniendum, non vt mergat nos, sed vt deprimat curas. eluit enim curas, & ab imo animũ mouet: vt morbis quibusdam, ita tristitiæ medetur. Hęc ille.

Nobis tamen neq; sanitatis, neq; hilaritatis causa, procedendum vsq; ad ebrietatem unquam est; neq; quę ad mores spectant, petenda à Medicis neq; Philosophis; nisi quatenus cum diuina consonant sapientia, quę tantum permittit vinum in sobrietate.

CAPVT

CAPVT VIGESIMVM OCTAVVM.

CApite 16. primi libri Regum ita est scriptum, Ecce spiritus Dei malus exagitat te, Iubeat Dominus noster, & serui tui qui coram te sunt, quærent hominem scientem psalere cythara; vt quum arripuerit te spiritus Domini malus, psalat manu sua, & leuius feras.

Duplex hic occurit naturalis dubitatio. prima, An Dęmones possint morborum, qui alioqui in succorum & temperamentorum, aut etiam compositionis uitia referantur, esse causę: Deinde, An eadem auxilia desiderent illi morbi, ac cum sine Dęmonis opera orti sunt. Nam si Saul melancholia morbo teneretur, haud dubiè consultum esset, iuxta medicinę pre cepta tibicines quærere & Citharedos, qui musica instrumenta pulsando animum illi demulcerent. nam cum metus & tristitia ita sint huius pessimi morbi accidentia, vt etiam fiant illius augendi causa, nulla ratione melius succurritur quam omni genere delectamenti; abigendo mœstitiam, & euocando mentem à rerum terribilium consideratione: vsque adeo vt cum morbus nondum est admodum inueteratus, neq; succus plurimum redundat: sola iucunda viuendi ratio soleat esse satis ad recuperandam salutem: præstare verò musicam magnam animę hilaritamen, Ecclesiasticus dicit ter aut quater, cuius in capite quadragesimo sunt hæc verba. vinum & musica lætificat cor. merito igitur musica mœstis, quales maximè sunt melancholici, naturaliter succurrit. si verò Saul non humore agitabatur melanchlico, sed Dęmone, quę causa esse possit, vt cythare pulsatione iuuaretur, & leuius eam exa

gitationem ferret? An Dęmon mitescit musica? Hanc ob dubitationem, plurimi nihil hic censent fuisse naturale, sed diuina vi effectum, vt pulsante Dauide cytharam abigeretur Dęmon, non tam ob soni numeros, quam ob diuinos hymnos, quos ille cantãdo recitabat. Itaq; diuinis psalmis, ut exorcismis abigi Dęmonem. Ego quidem hoc non nego, neq; dubito illa ratione, vim verbi Dei, & Dauidicę prophetię significatam esse: nihilominus censeo, naturalem quoq; causam cum diuina illa coniunctam esse, atq; ad mirandum illum effectum, in vtranq; referendum fuisse. Hoc indicabo facile, productis in medium quibusdam Auicenę verbis, ex capite 18. fen primę, tractatus quarti, quod est de Melancholia, ea verò sunt hæc. Et quibusdam Medicorum visum est, ꝙ melancholia contingat à Dęmonio; sed nos non curamus, cum physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut nõ contingat, postquã dicimus, quod si contingat à Dęmonio, tunc contingit ita vt cõuertat complexionem ad choleram nigram, & sit causa eius propinqua cholera nigra, deinde sit causa illius Dęmoniũ. aut non Dęmoniũ. His verbis Auicena inquit, nihil referre ad curationẽ siue Dæmon sit qui melancholica inferat accidẽtia, siue non: eo quod non possit ea inferre aliter, quã per ipsos melãcholicos succos. Itaq; causam proximã semper ad ipsos succos deuolui, atq; cum ablatione causæ proximę, necesse sit tolli morbum, vtentibus nobis naturalibus auxilijs, & causam tollentibus, necesse erit tolli morbum, etiam si Dęmon eum excitauerit. Ratio sanè hęc, partim quidem rectè procedit, partim tamen deficit, quandoquidem, vt morbus qui pendet ex causa, nisi sublatione causę proximę non tollitur; ita neq; ipsa causa proxima, nisi sublatione prioris: etiam si sit externa, modo nõ recesserit. velut si Sol bilem exussit, atq; ita febrem fecit, tolli non possit febris nisi bile euacuata, aut cõsumpta; sed

neq;

neq; hęc pęnitus euacuari aut consummi, nisi ęgrotus à Sole recedat, & in frigidiorem locum se trásferat. si verò iam recessit, solum superest vt euacuetur bilis. Igitur eodem modo, si quis Dęmon, melancholicum sucum agitando & augendo, melancholica intulit symptomata, iam recessit, solum superest, vt naturalibus agatur auxilijs, aduersus morbum & causam humoralem: si verò adhuc immanet, necesse sit simul uti remedijs quę Dæmonem abigant, & quę melancholicum succum euacuent, & compescant. Effectum itaque hac ratione est, non vt omnino sit indifferens, siue sit morbi causa Dæmon, siue secus, vt volebat Auicena; tamen, vt quęcunq; auxilia naturalia curare possunt morbum, cum is à Dęmone non pendet, possint etiam aliquatenus subuenire cum pendet. Si ergo cantillenę, et musicorum instrumentorum concinnus sonitus, placare naturaliter possunt melancholicorum sęua symptomata, cum eo morbo quis laborat, possint certe eodem modo, & eadem prorsus causa, cum eius morbi auctor Dęmon est. Verum hoc ipsum quod aliquatenus videtur iam esse demonstratum, euadet longè, euidentius, si hæ dubitationes prius explicatę sint. Prima an malus Dęmon possit morborum causa esse? secunda, quomodo? tertia, an sint aliqua naturalia remedia, quæ per se, ipsos abigant Dæmones, an non, sed spiritalibus solum agendum aduersus eos sit, vt Ieiunio, & Oratione? His enim decisis, facilè eo quo volumus perueniet disputatio. Antiquissimas esse has dubitationes, neq; Christianis solum aut Iudęis, sed & Mahometanis & Idolatris agitari solitas constat. Primum quidem ex eo Auicenę loco quem produximus, deinde & ex libro de morbo sacro, qui nomine Hippocratis circumfertur. toto enim eo libro disputatur aduersus affirmantes, Epilepsiam ad Dęmonem referri, &

eos, qui eo malo teneantur, solere in domum fugere, aut aliter à multorum conspectu se subtrahere, persentientes inuadi se se à Dęmone, atque adeo contendentes eiusmodi, non medicinalibus auxilijs, sed expiationibus esse curandos. censet vero is autor, eam opinionem non aliunde, quam ex ignoratione naturalis epilepsię causę nasci: plausibilem verò esse vulgo, eò quod morbus videatur esse mirabilis, & ab alijs diuersus: atq; quòd expiatio minus molesta curatio esse videatur quam quæcumq; medicinalis aut chyrurgica. Atqui profectò, vt qui philosophię sunt ignari, ob multarum rerum naturalium ignorationem fieri solent creduli, & superstitiosi: ita qui physicæ plus satis sunt dediti, rebus omnibus quę corpora non sint, aut eorum motus, periclitantur diffidere. Nunc verò cum de Dæmonibus tam multa à Philosophis disputata sint, non video cur quispiam quantumuis rigidus Philosophus esse velit, tollat è medio Dæmones, nullamq; causæ rationem in morbis excitandis & torquendis corporibus eos habere censeat. Nam hęc consequtio nihil valet, potest melancholia & epilepsia, vt quis alius morbus, citra Dęmonem fieri, ob succos ita aut aliter motos aut vitiatos: ergo non potest fieri per Dæmonē. At verò neq; hæc, Quiuis morbus talis fit ab humore & causa naturali, ergo nullus fit à Dæmone, quia is ipse morbus qui fit a Dæmone, fit per causam naturalē, si Dęmon non aliter quam per ipsos humores, infert tales morbos: habetque Dæmon vicem causę externæ, vt dictum est. nisi verò negetur, Dęmonem posse mouere succos: at verò moueri corpora ab spiritalibus substantijs, neq; Aristoteles quidem, qui minimè de Dęmonibus est philosophatus, negauerit. Ille enim causas omnes corporum motrices reducit, vsq; ad indiuisibilem & incorpoream. Itaq; posse fieri, vt Dęmonis pręsentia morbos excitet, neq; quippiam in hac

asser-

assertione Philosophorum placitis esse repugnans indicatum est. At verò esse re vera ita, superest indicemus. Primum quidem literarum sacrarum testimonio, deinde & argumēto ab ipsis rebus accepto. Diui Lucę capite octauo, ita scriptum est. Occurrit illi vir quidam, qui habebat Dæmonium iam temporibus multis, & vestimento non induebatur, neq; in domo manebat, sed in monumentis (& paucis interpositis) multis enim temporibus arripiebat illum, & vinciebatur cathenis, & compedibus custoditus, & ruptis vinculis agebatur à Dæmonio in deserto. Ex hac narratione facile constabit cuiuis, qui vel summis labijs degustauerit medicinam, hunc hominem laborasse ea manię specie, quę vocatur à Medicis Lycāthropia, seu lupina insania. His enim præcipuè accidentibus deffinitur is morbus. quòd ita affecti domi contineri non possunt, sed circa sepulchra frequenter vagantur. Iam verò eum, cuius mentio fit nono capite Marci, constat fuisse epilepticum, ita enim dicitur. Et attulerunt eum, & cum vidisset eum, statim spiritus cōturbauit illum & elisus in terram volutabatur spumans. constat verò elidi in terram, ac volutari, & fieri spumam circa os, certissimas notas esse Epilepsię. Quin etiam (quod aliquanto videtur rarius) constat decimo tertio capite Diui Lucę, puellam quandam conuulsionem spinę accepisse à Dęmone: qua laborauit decem & octo annos. Manifestum ergo est, quanto in errore sint, qui quòd indicauerint, eum qui defertur ad exorcistas, teneri epilepsia, aut catocho, aut melancholia (ijs enim morbis frequenter tenentur) aut alio quouis morbo, putant se iam indicasse, non esse id à Dęmone: cum his exemplis constet, eos morbos quandoq; fieri à Dęmone. Neq; vero cum Dominus noster inter mortales ageret, vexabant hominum corpora Dęmones, ac non etiam nunc vexant. Non enim sancta Ecclesia,

quæ

quę diuino regitur ſpiritu, vteretur exorciſmis, ac crearet quotidie exorciſtas, niſi vexarentur nunc quoq; hominum corpora à Dæmonibus. ſed & ex his quæ homines fide digni, & verbis,& ſcriptis teſtantur, facile indicatur, eſſe etiam hoc tempore talium malorũ cauſas immundos ſpiritus Nam ferunt, horum multos reſpondere, appoſitiſſimè loqui linguis alioqui ignotiſſimis, vt ruſticum & ignoratiſſimum Latinè, Græcè,aut Chaldaicè:præterea iuſſos ac coactos ab exorciſtis, ſignificationes de ſe euidentes præbere immundos ſpiritus, & homines ab eis detentos multa diuinare, & narrare, quę in remotiſſimis mundi partibus agantur. quę ſanè conſtat nullatenus habere poſſe phyſicam cauſam. Veriſſime enim dictum eſt illud ab Ariſtotele, ſi quid aliud, intellectum hominis non poſſe aliter intelligere, quam phantaſmata intuentem; atq; adeo nihil in eo eſſe poſſe, quod prius non fuerit in ſenſu. Cum igitur anima ruſtici nullum, ne minimum vnquam conceperit gręci ſermonis phantaſma, vnde poſſit eius intellectus nunc abſtruſiſſimas phraſes eius idiomatis, haurire? Eſt certè intellectio, animę rationalis actio propria, quamq; citra organa corporea poteſt exercere, vnde & ſeparabilis eſſe cognoſcitur: ea verò, & ſi per ipſiſſimã mentem citra organa agatur corporalia, non tamen dum anima in hoc corpore eſt, citra corporalia phantaſmata. Illud enim intelligere, eſt de vniuerſalibus, & à materia ſeiunctis cogitare: ſeiunguntur verò à corporalibus phantaſmatis, vi intellectus agentis. Quorum ergo nulla vnquam concepta ſint phantaſmata, nulla poteſt eſſe intellectio. Iam verò vt intellectio eſſe non poteſt eorum, quorum nulla fuerunt phantaſmata, ita neq; recordatio, quorum non fuerit imaginatio; neq; imaginatio, quorum non fuerit ſenſus. Ergo quę alibi agantur certo cognoſcere nullus poteſt: per nullam enim internarum potentiarum; cum ta-

talium nullus antecesserit sensus. Dixi verò certo cognoscere, quia temerè, casu quodam aliquid prędicere, aut præcogitare, garrulis euenit, & ijs qui varijs imaginationibus ęstuant, vt mare. Scio quosdam Philosophos minus exactos, & qui admirationi magis student quam veritati, censuisse admirandas has vires esse humoris melãcholici, fieriq; posse, atq; adeo solere, vt quidam (in quibus scilicet is succus abundat) loquantur linguis ignotis, diuinent, quin etiam citra contactum moueant aliena corpora, cogant pluuias, excitent procellas, atq; adeo eo vsq; procedunt quidam, vt in nescio qua naturali quarundam animarum pręstantia, vim mirabiliora opera efficiendi constituant. Verum ex dictis constat, horum assertiones deuolui ad assertiones illas Platonicas, Intelligentem animam non esse corporis actum, & vt Aristoteles loquitur, entelechiam, sed assistere vt intelligentiam cœlo: Nostrosquè animos sciuisse quidem antea omnia, discere verò nihil aliud esse quam recordari. Ita enim, quandoquidem intelligens anima neq; corpus naturale sit, neq; naturalis corporis actus, non teneatur legibus causæ naturalis, sed possit mouere sine contactu, & quia prius omnia nouerat, possit extra materiã diuagata, aut quietẽ agens per somnum subtrahensque sese a sensuum perturbationibus, vt illi philosophantur, per sese scire, quæ à nullo sensuum acceperit. Verũ dictas assertiones constat sapientium omnium consensu censeri iam absurdas, & esse dogmatibus ecclesiasticis dissonas. Igitur qui vaticinantur, siue per ea insomnia quę vocantur diuina, siue vigilantes, & qui ignotis antea loquũtur linguis, ope spiritus cuiuspiã id faciũt siue boni, siue mali. Cũ verò torquere hominũ corpora ad immundos potius spiritus spectet, cõstat eos qui torquentur simul & tale quippiã faciũt, teneri ab spiritib. immundis atq; spiritus immundos taliũ mor

borum

borũ cãs esse. Sed quo pacto esse possint dicamus. Dęmõ causa est externa morborum. Nõ enim intra corpus ipsum latenter nascitur, sed extrinsecus accedit morbos illaturus, eos igitur qui pendent ex materia, non aliter infert, quam alię causę procatarticę, puta mouendo internas, vt melancholiam morbum, augendo melancholicum succum, & eum qui inerat commouendo, deferendoq; in cerebrum, & internorum sensuum sedes vapores nigros. Augere verò potest melancholiam eã quæ naturaliter generatur, detinendo ne expurgetur; aut quascunque exurentes causas admouendo Epilepsiam verò, Apoplexiam, Paralysim, aut Catochum, deferendo crassos succos, ac per eos cerebri ventres, aut ipsas neruorum radices obstruendo: Cæcitatem, aut surditatem eodem modo, excrementa ad oculos, aut aures aceruando: quamquam hęc duo mala sine interna causa facere per se se possit, neruos visorios aut auditorios comprimẽdo, quominus per eos facultas sentiendi transmittatur; aut cæcitatẽ quidem, humorem aquę, qui chrystalino oppositus est agitando: surditatem, detinendo aerem congenitum (hunc enim existimo proprium esse audiendi instrumentum, vt & Aristoteles) quominus moueatur. Vt enim nisi humor chrystallinus colorum fulgoribus intinguatur, agi non potest visio: ita neq; nisi internus aer externi excipiat motitationem, auditio. Itaq; aqueum humorem tranquillum esse expedit, vt rectè agatur visio, & aerẽ internũ agitari, vt auditio. Multa alia mala sunt huiusmodi, quę aut per se ipsum possit Dęmon facere, aut per internas causas. quapropter ad tollendum ea mala, quę per sese faciet, solis exorcismis sit satis vti: ad ea verò quæ per internas causas, medicinalibus pariter auxilijs vtendum erit. Non ergo erit semper satis fugasse Dęmonem, nisi morbum etiam cures, (vt neq; satis semper sit ad tollendam febrem

quam

quam peperit ira aut labor, miteſcere, aut quietem agere) neque vnquàm ſatis ſit naturalibus inſtare remedijs, niſi Dæmonem fuges. quò fortaſſe reſpiciens Hippocrates in prognoſtico dixit. Si quid etiam eſt in morbis diuinum, illius quoque oportet diſcere prouidentiam. Nimirum refert ad curationem, & ne hoc ignorans, & ſolum naturalem cauſam ſuſpicatus, ineptè prædicas. Sed an ſint aliqua naturalia remedia, quæ per ſeſe in ipſos Dæmones ferantur, & illis naturaliter aduerſentur, dignum eſt conſideratione. Videtur enim conſentaneum, in ipſis naturalibus rebus eſſe quaſdam Dæmonibus gratas, quaſdam ingratas, & quibuſdam allici, quibuſdam fugari naturaliter (vt capite ſeptimo, & quindecimo huius libri diſputare cæpimus) ſiquidem inter omnes gentes, qui expiationibus curare morbos huiuſmodi tentauerunt, res quaſdam cauere iuſſerunt, & quibuſdam vſi ſunt, idquè diuinitatis ipſius morbi cauſa dicentes ſe facere. Nam Hippocrates in illo libello de morbo ſacro (nimirum erant etiam inter idolatras qui expiamentis tentarent curare) ita ſcripſit aduerſus expiatores. Cæterùm qui primi (loquitur de epilepſia) hunc morbum ſacrum pronunciarunt, tales mihi hi fuiſſe videntur, quales etiam nunc ſunt magi, & expiatores, & circulatores, qui ſe vehementer pios eſſe ſimulant, & amplius quid ſcire. Hi itaque conſilij ac mentis inopis prætexentes diuinitatem, cum nihil haberent quod exhibitum prodeſſet, vt ne manifeſta fieret eorum ignorantia, ſacram hanc eſſe affectionem pronunciarunt, & rationibus idoneis collectis curationem conſtituerunt ſibi ipſis ſecuram, expiamenta offerentes, & incantamenta, & balneis abſtinere iubentes, & à cibis multis, velut ex marinis quidem à mulo & melanuro, mugilique, ac anguilla: ex carnibus verò à caprina, ceruina, ſuilla, ac canina; ex volucribus autem, à Gallo, ac

Ec turture,

turture, ac otide; ex oleribus à menta, allio, & cepa. pallium præterea nigrum habendum non esse, neque in caprilla pelle decumbendum, neque eandem gestare oportere, neque pedem supra pedem habendum esse, neque manum supra manum. Hæc illo in loco, Ex quibus intelligimus, Magos illos siue expiatores qui inter gentes versabantur, cum morbum diuinum, hoc est, à Dæmone esse censerent, res quasdam interdixisse, vt naturaliter noxias ijs, qui ita laborarent. Quin etiam hoc tempore scimus, multos exorcistas solere suffitu quarumdam rerum vti, vt ipsi dicunt, ad torquendum fugandumque Dæmonem ipsum. Nimirum dicunt, eum molestissime ferre suffitum cornu caprini, & cuiusuis stercoris, præcipue humani, & ruta, ac hypericone (quem ob id fugam Dæmonum appellant) fugari. Sed quod maioris momenti esse videtur, & eius quod propositum est maiorem fidem facere, Tobias iunior suffitu iecoris cuiusdam piscis, iussu Sancti Raphaelis, fugauit Dæmonem, qui septem viros illo priores interfecerat. Videtur itaque his testimonijs effectum, pro ipsomet Dæmone fugando, esse naturalem quandam curationem. Nihilominus vt nuper citatis capitibus indicauimus, si Dæmones penitus sunt incorporei, vt certè sunt, nullam à corporibus naturaliter passionem possunt accipere: sed neque si corporei essent, (nisi etiam essent corruptibiles) voluptate aut dolore affici possent: quia neutrum horum potest esse sine sensu, neque sensus esse potest, nisi cum organis, habentibus communem naturam cum ipsis sensibilibus. Quapropter corruptibilium rerum sensitiua, corruptibilia esse corpora necesse est. Nisi igitur Dæmones corporei & corruptibiles sint (quales certè non sunt) neque voluptate neque dolore affici possunt naturaliter ab vlla qualitate corporali. dixi naturaliter, quia prima causa, quam nullis naturæ

legibus

legibus teneri in physicis fusius demonstraui, potest corporibus præstare vim attingendi etiam incorporea, ea vero vis non fuerit naturalis, sed superior, vt igni torquendi diabolum & angelos eius, & benedictæ aquæ eosdem fugandi, & abluendi mentes. Huiusmodi quandam virtutem tributam esse hepati illius piscis, quo Tobias vsus est crediderim. Aliorum verò quæ proposita sunt, aliæ sunt causæ. A balneis suspicor circulatores illos arcere solitos ægrotantes, quo sublata maxima ac notissima talium morborum curatione, maior expiationibus auctoritas accederet. Nimirum melancholici morbi, quales sunt plerunque quos Dæmon ciet, nullo auxilio magis quàm balneo curari solent, atque eo magis quàm vllo alio medici vtuntur. Tollebant ergo hoc, vt viderentur tollere totam curationem naturalem. Cibos illos omnes interdici ægrotis idoneum erat ob ipsos morbos, quandoquidem ob crassitiem, aut melancholicum substantię modum, aut acrimoniam erant noxij. Imponebant verò illi hac in re vulgo, id quod erat naturale ad diuinam causam referentes. Nigro indui pallio, ad melancholicas passiones non est vtile: manum habere supra manum, aut pedem supra pedem, otiosi & cogitabundi est, quod etiam melancholicis obest: indui pelle caprina, aut in ea decumbere, proprietate quadam esse noxium epilepticis Tralianus capite proprio tradidit. At vero quòd suffitu cornu caprini, & stercoris torqueatur Dæmon dicunt causam esse, quòd contemni se non ferat, cum sit superbissimus. Ego verò existimo, ventum esse illis in eam opinionem quia vt Medici omnes testantur, illarum rerum suffitu epilepsia manifestatur. statim ergo ac epilepticus illis suffitur, corripitur paroxismo, aut si paroxismo tenetur, ingrauescit: illi verò putant irritari Dæmonem. Rutam & hypericonem salutares herbas esse ad dictos morbos, res est

apertissima: cuius præcipua causa est, quòd flatus absumunt, atque ita humores sedant, qui magna ex parte flatuum agitatione perturbantur, vt libello de flatibus probat Hippocrates, si modo ipsius est ille liber. Itaque vtuntur quibusdam rebus, quas, (cum ad morbos illos curandos conferant) censent conferre ad fugandos Dæmones: & alijs quibusdam quæ nocent, hac ratione putantes se torquere Dæmonem, cum torqueant potius miseros ægrotantes. Hæc cum ita se habeant, constat ex his omnibus quæ dicta sunt, verisimile esse, plurimos eorum, qui Dæmonis opinione ad exorcistas deferuntur, Dæmonem non habere; sed morbis aliquibus eorum qui dicti sunt, teneri, & præ inopia consilij, cum tentatæ sint aliæ curationes antea, neque sufficiant, defferri ad illos, id quod merito ab Hippocrate libro de morbo sacro reprehenditur: esse tamen etiam aliquos, quibus talium morborum causa est Dæmon, illisque curationem naturalem non esse satis, conferre tamen, non ob ipsos Dæmones per se, sed ob morbos ipsos, aut eorum symptomata, aut internas causas, quas Dæmon ciet. Exemplo est Saul, qui cum à Dæmone torqueretur suauitate Dauidicæ cytharæ delinitus mitius ferebat; nimirum, vt melancholico occupatus morbo. Neque enim est quòd quisquam sibi persuadeat, Dæmonem esse qui musicæ suauitate captus mitesceret, atque adeo illum torquere sineret. Hoc enim refutatum iam antea est, disputatumque de ea re aduersus quosdam Platonicos capite: 16. huius operis, in explicatione cap. 2. Leuitici quod bis iam citaui. Solumq; fortasse superest, quod hoc loco quispiam dubitet, qua ratione fiat, si Dęmones nihil habent commune cum vllo corpore, vt melancholicos homines magna ex parte inuadant, aut melancholicos ipsi morbos inferant. Mihi quidem videtur ad eorum nequitiam referendum, non ad naturam: nimirum melan-

melancholicus succus, maxime omnium paratus est in insaniam & desperationem adigere, quæ illi nequam maximè exoptant.

CAPVT VIGESIMVMNONVM.

LIBRO tertio Regum capite primo ita habetur. Et rex Dauid senuerat, habebatque ætatis plurimos dies, cum operiretur vestibus non calefiebat. dixerunt ergo ei serui sui, quæramus domino nostro regi adolescentulam virginem, & stet coram rege, & foueat eum, dormiatque in sinu tuo, & calefaciat dominum nostrum regem. Quæsierunt igitur adolescentulam speciosam in omnibus finibus Israel, & inuenerunt Abisag Sunamitidem, & adduxerunt eam ad regem. erat autem puella pulchra nimis, dormiebatque cum rege, & ministrabat ei. rex verò non çognouit eam.

Cum quis satis vestibus operiatur non calefieri, naturalis caloris defectum significat, quia vestes non calefaciunt calore proprio, quo actu sint, vt ignis, neque quo potentia vt medicamenta, sed solum retentione, ac quodam repercussu caloris nostri: nimirum nostri caloris vi, expirat semper vaporosum quiddam ac calidum ex nostris corporibus, quod vocat Galenus calidum effluuium. illud vestes detinent, ac circa nostram cutem geminatum, faciunt sistere, atq; ita calefaciunt; præterquam quòd externũ frigus arcent, vt & domus parietes, & tecta. Cùm igitur corpus non calescit vestibus, nõ potest alia esse causa, quàm quòd non est calidum effluuium, atq; eo magis, quòd externum frigus semper arcent, vtcumq; habeat corpus. Igitur si ne sic quidẽ calescit, cõstat corpus esse valde frigidum, ac nihil, aut quam minimum calidi spirare.

Vt autem hoc eueniat duplex potest esse causa, aut enim ipsum innatum calidum affectum est, vt per magnum rigorem euenit, etiam valde calido iuueni, aut per sese est tenue & exiguum. in sene verò, neq; rigore neque horrore occupato, neq; alia vlla passione præter naturam, constat ab exiguitate & tenuitate caloris naturalis, quæ ipsius extremæ senectutis comes naturaliter est, nasci. cum vero Dauid tanta caloris naturalis penuria laboraret, nullum salubrius consilium excogitari potuit, quàm quod serui eius cæperunt, quærentes virgunculam formosam, quæ in sinu eius dormiret. videbanturque legisse Galenum libro septimo Methodi, vbi imbecilitatem frigidi cum siccitate ventris curans, inquit, Ex ijs verò quæ ventri extrinsecus applicantur, boni habitus puellus vnà sit accubans, vt semper abdomen eius contingat. Multo itaque melius illi consuluerunt, quàm si eum magna vestium mole onerassent, aut multo igne lectum concalefecissent, aut inuoluissent senem totum linteis igne concalefactis, aut oleis calidis inunxissent, aut etiam sinapismis aut rubrificantibus; ac multo magis, quàm si vino meraciori ingurgitauissent: quia nullus calor naturali nostro magis conformis, aut esse, aut excogitari potest, quàm qui feruet in puerulі aut adolescentulæ corpore: nimirum humanus ille est, & ob ætatem vigens. Itaque perinde est ac si senili corpori puerilem calorem manu admoueas, cuius solum defectu illud laborabat. nulla ratione potius videaris tribuere illi quod deest. Verum hoc vt apertius indicemus, quid intersit calorem simpliciter dicas, an naturalem calorem, oportet explicare. Nam Stoici (vt apud Ciceronem libro secundo de natura Deorum videre est) censuerunt (quorum etiam sententiam hac in parte multi secuti sunt) vt duplex à Platonicis ignis statuitur, cælestis & elementaris, ita etiam esse in rebus duplicem

calorem,

calorem, alium quidem cœlestem vt solarem, qui omnia generet, foueat, & ducat incrementum: alium igneum, qui omnia dissipet atque absumat. Atque in primo quidem genere esse calorem naturalem rerum omnium viuentium, in altero calorem ignis quo vtimur. Solis enim calore foueri terram, & fruges omnes tum nasci, tum duci ad incrementum, igne verò admoto consumi omnia: ita calore nostro ac naturali, coctiones omnes agi generarique, ac nutriri omnes in nobis partes, alieno verò & præter naturam, vt febrili, ad tabem deduci esseque hos calores, (quandoquidem adeo efficiant contraria) longe diuersos, alterum quidem natura cælestem, alterum elementarem. Ego vero cœlestem calorem nullum esse existimo, nisi est etiam frigus aliquod cœleste, quod nullus ponit. Omni enim calori frigus contrarium est: neque minus admota niue refrigerantur, quæ à Sole quàm quæ ab igne sunt concalefacta. Quod si non minus solari quàm igneo contrarium frigus est, nisi illi idem est calor, frigus duo habet contraria: sin autem alterum frigus etiam est, idque cœleste, certè cœlum non minus sit corruptibile quàm aër, cum contrariorum sit capax, & vtrumuis secundum naturam habeat, alterum præter naturam pati possit. Non igitur est calor vllus cœlestis, sed vt omne frigus ex elementis est, ita & calor omnis. quinpotius hæc est ratio cœlestis ignis, quòd lucidus sine calore est. Itaque cum ignis statuatur duplex, lux communis vtrique est, differentia verò in calore & eius vacuitate. Atqui profectò calor quem Sol infert, ad elementarem ignem refertur (vt alijs locis diximus) qui splendoris analogia allectus, cum Sole circumfertur. Nam præter dicta, si calor naturalis non est igneus, sed à cœlo tributus, omnis calor naturalis talis etiam sit, neque solum humanus, sed & qui omnium animalium; neque horum solum,

sed &

ſed & omnium ſtirpium; neque certè harum ſolum, ſed & omnium quæ ſuo calore ſeruantur, & admoto igne corrumpi poſſunt, cuiuſmodi eſſe videmus ſuccos omnes, vt lac, vinum, mel, oleum, florum omnium ac herbarum ſuccos, ſiue deſtilatione, ſiue compreſſione extractos. Quod enim horum non corrumpitur, cum proprius calor tabeſcit? aut non poteſt admoto igne penitus abſumi? Igitur his quoque eſt calor cœleſtis, quandoquidem ab eo ſeruantur, cum corrumpi poſſint ab externo, atque adeo tanto citius, quanto habent proprij minus. Vinum enim natura robuſtum & calidum ſuſtinet magnum aëris calorem ſine corruptione; frigidum vero & languidum vel à tepente aëre vertitur in àcetum. Quod ſi inanima & fluentia habent cœleſtem calorem, cur non & ſolida, vt metalla, & gemmæ, ac denique quacunque vi frigoris & caloris poſſunt deduci ad interitum? ſi enim vi frigoris interire poſſunt, proprij caloris retentione ſeruantur: ſi autem ſeruantur proprio, & corrumpuntur alieno calore, proprium habent à cœlo. hæc enim erat cauſa, qua naturalis cœleſtis ſtatuebatur. At verò vt vi frigoris & caloris intereant, neceſſe eſt accidat omnibus quæ concreta ſunt ex vocatis elementis. Nam quod calidi & frigidi contemperatione conſtat, vtriuſque exceſſu neceſſe eſt interire, quia mediocritatem vterque exceſſus corrumpit. Fit igitur ex dictis, vt rerum omnium concretarum naturalis calor ſit cœleſtis. Vnde rurſus fit, vt ignis elementum non ſit, ſiquidem in miſtis non ſeruatur virtus eius, quæ enim niſi calor? quod ſi ignem è numero elementorum tollis, neceſſe eſt tollas & aquam, alioqui miſtio non fiet, ſed corruptio, quia erunt duo frigida, aqua ſcilicet & terra contra vnum calorem aëris; & duo humida, aqua ſcilicet & aër contra vnam ſiccitatem terræ: non ergo erit mediocritas, neque attemperatio.

Quod

Quod si aquam tollis quoque, necesse est tollas omnia, quia terra & aër non sunt bene miscibilia sine crassa aquæ humiditate. Necesse est igitur calorem proprium rerum omnium igneum esse, aut elementa, & mistionem è rebus penitus tolli, ac longè aliter de natura rerum statuere; atque hactenus ab omnibus Philosophis qui in pretio fuerunt. Quæ igitur est differentia caloris naturalis, & præter naturam, si vterque est elementaris? certè quæ frigoris naturalis & præter naturam: ita etiam & humiditatis & siccitatis, quòd scilicet proprius est aut alienus, estque cuicumque rei proprius calor, qui secundum naturalem eius mistionem moderatus est, qui mediocritatem excessit, iam est alienus. Atqui calor internus rei, ab exterius accedente quopiam aliquando corrumpitur, aliquando iuuatur: Atque vt iuuetur facit similitudo duplex: altera quæ in eius intensione est, vt scilicet non valde excedat, altera quæ in subiecto, vt scilicet similis sit substantia corporis quod admouetur. Si enim aridioris, aut humidioris admodum substantiæ est, & si non superet intensione, alter vret, alter putrefaciet: vtraque ergo ratione fit, vt nihil vtilius possit admoueri quibus calor naturalis extinctus pene est, quàm corpusculum pueruli aut iuuenculæ calidioris. Nam is calor in substantia est simillima, & nisi eueniat febricitare, humani caloris gradum non superat. Neque quidem præter rem erat speciosam quæri, quandoquidem iucundiores fierent ita amplexus, abessetque omne tedium, atque ita foueretur magis senex: non aliter ac eliguntur suauiores cibi, ac medicamenta minimè insuauia, ne venter respuat. Quod si frigidum iam senem multis vestibus obruas, onerabis quidem plus, calefacies verò nihilo magis: quia vestes parum calefaciunt, nisi sit internus calor quem cohibeant. Si verò linteis calidis inuoluas, aut lectum ipsum admoto calefacias

igne: primum quidem is calor, cum siccior sit, siccitatem auget senilem, & calorem alioqui exiguum dissipat: deinde cum is calor præter naturam insit ipsis linteis, cito deficit, simulque cum illis refrigeratur rursum corpus: si verò oleis calidioribus, aut alijs medicaminibus admotis velis calfacere, nec sic quidem proficies multum, quia medicamenta prosunt quatenus ab ipso naturali ac proprio nobis calore deducuntur ad actum: id verò nisi calor possit, medicamenta nihil efficiunt, aut etiam refrigerant. Quod si multa affricatione, aut igne fiant actu calida, eadem ac maiora afferent incommoda, quæ & calefacti ad ignem lintei. Iam verò nihil arbitror stultius, quàm senibus caloris augendi gratia, vinum abundanter, meracum præcipuè indulgere. Quanto enim vinum calidius est per sese, tanto maiori ventris ac viscerum omnium calore opus est vt superetur: alioqui à minori acescit, crudumque succum auget, vnde & calorem naturalem suffocat, & morbos innumeros parit, ac mortem properat. Quare vinum esse lac senum, non valde probo; censeo potius senibus sensim esse dandum dilutius, vsque dum in extremo senio constitutis toto vino detracto, detur pro eo mulsa aut decocta aqua. Satius enim est permittere calori naturali sensim venire ad naturalem interitum, quàm vino obruere, & senectam facere miserabiliorem, & breuiorem. Recte itaque procuratus calor est Dauidi seni: quod præcipuè ea in ætate effectum est, qua non potuerit virginem agnoscere: alioquin multo magis læsisset congressus, quàm contulisset admotio.

CAPVT TRIGESIMVM.

LIBRO quarto, regum capite 3, dicit Eliseus Propheta. Nunc autem adducite mihi psaltem: cumque caneret psaltes facta est super eum manus Domini, & ait, Hæc dicit Dominus, facite alueum torrentis &c.

Itaque facta super eum manus Domini, hoc est correptus seu afflatus diuino spiritu, vaticinatus est. Id verò vt fieret, postulauit adduci sibi psaltem, ad cuius cantum facta est super eum manus Domini. Quæ sanè verba magnam habent contemplationem. Si enim cantus & musicus concentus vim quampiam habent ad vaticinandum, ipsa vaticinatio naturalis est, hoc est ex naturalibus procedens causis. Nam concentus naturalis quædam est causa. Videntur itaque spiritus vaticinij naturaliter allici concentu, aut anima per cantum naturaliter ad vaticinandum disponi. Quod sanè ita esse, Quintus frater in primo libro de Diuinatione Ciceronis, ex sententia grauissimorum Philosophorum quam eo loco tutabatur, ijs verbis asseruit. Ergo & ij quorum animi spretis corporibus euolant, atque excurrunt foras ardore aliquo inflammati, atque incitati, cernunt illa profectò quæ vaticinantes pronunciant, multisque rebus inflammantur tales animi qui corporibus inhærent, vt ij qui sono quodam vocum, & Phrigijs cantibus incitantur. Maximi ergo momenti fuerit, rigidissime examinare vt habeat hæc res, atque adeo totam de diuinatione doctrinam, quandoquidem maxima sacrorum librorum pars prophetia constat, quod maximum est fidei nostræ firmamentum, iuxta illud 2. Petr. 1.

Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui bene facitis attendentes. Si vero vaticinandi vis naturaliter hominibus accideret, qua ratione fidei, quæ de super naturalibus habetur, argumentum esse posset? Vniuersim de diuinatione plurimum disputatum est à veteribus Philosophis, Stoicis asserentibus esse re vera omnia ea diuinationum genera, quibus gentes omnes vtebantur, adeo vt neque auspicia, auguria, neque sortes, neque iudiciariam astrologiam, quam scientiam Chaldeorum vocabant repellerent. Epicurei ea omnia deridebant, putabantque esse imposturas quasdam, per credulitatem, & timiditatem hominum inuentas. Diogenes à quo fluxerunt Cynici, cum intueretur vitæ gubernatores, medicos, atque philosophos, dicebat animalium omnium sapientissimum hominem esse: cum autem inspiceret somniorum interpretes, coniectores, & vates, & huiusmodi, dicebat nihil se stultius existimare homine. Itaque & Cynici deridebant hæc omnia. Peripatetici quædam negabant, quædam asserebant. Quod vt apertius exponamus, ab ea partitione incipiemus, qua Cicero vtitur in libris de Diuinatione. Omnia diuinationum genera, quibus homines vti tentauerunt ad duo rediguntur: vnum quod ad artem quampiam videtur pertinere, alterum quod arte caret, videturque potius constare natura. In primo genere sunt auguria, & auspicia, & obseruationes portentorum, & astrologia iudiciaria, & missiones sortium, & prognostica medicinæ, & physionomia, cuius chyromantia pars est. In secundo genere sunt insomnia, vatum furores, & oracula, & Pythonum ex ventre responsa, & omnis necromantia. Rursum horum quæ in secundo genere continentur, quædam extrinsecus petuntur, vt oracula, & pythonum, & mortuorum responsa: quædam in ipsa nostra anima esse videntur, vt

tur, vt insomnia, & furores vatum. Porro ipsi somniantes aut furentes, vocantur Platoni Vates; qui verò interpretantur, vocantur Prophetæ, itaque vates non intelligere quæ dicunt: prophetas verò exponere quæ dicunt vates; quanquàm in sacris libris hic nominum vsus non ita obseruatur, siquidem Cayphas dicitur prophetasse, cum nesciret quid diceret. Ergo nos quoque nunc indistinctè vocamus, siue vaticinari, siue prophetare, præsentire, aut prædicere quæ futura sunt. Stoici vt dicere cepi, nihil horum repellebant, sed omnium gentium hac in parte credulitati fauentes, censebant & auspicia, & auguria, & portenta, & scientiam magorum, & sortes, aliquid continere in sese certi & firmi, atque adeo vanum non esse eis vti, & auspicato quiduis aggredi, quod in vita esset magni momenti, aut inire prælium, vxorem ducere, aut aliud quiduis facere: Itaque non nisi præter rationem dimitti posse, contemplationem dextri & sinistri volatus auium, lugubris, aut hilaris cantus, & extorum in sacrificijs. Præter hæc etiam, esse vim quandam quibusdam hominibus, & in quibusdam locis vaticinandi, nunc dormientibus, nunc furore percitis: esse quoque Deorum de futuris rebus responsa. Primum quidem argumentum, & quod vniuersim de omnibus concludebatur, accipiebant ex communi omnium gentium consensu, qui (vt alibi dicit Cicero) lex est naturæ. Vix autem reperiri poterat gens vlla, ad quam Romanorum nomen peruenisset, quæ non haberet eas omnes prædicendi artes, & apud quam non narrarentur fuisse vlla vaticinia. De singulis vero ita argumentabantur, (eligam quæ videntur firmissima) primum quidem auspices, augures, & portentorum, & astrorum obseruatores, & sacerdotes qui considerabant exta, non temere proferebant quidquàm; neque nisi consideratis quibusdam signis, vtentesque

quibusdam

quibusdam artibus, non aliter ac medici consideratis in facie, & spiritu; & decubitu notis, prædicunt hunc moriturum, victurum illum: atque agricolę consideratis volatu auicularum, & ranarum cantu, & grunitu suum, præsentiunt pluuiam: & nautæ, piscium consideratis saltibus, & maris colore, instantem procellam. Vt ergo nemo est qui hæc præsensionum genera vt naturalia non recipiat, ita nemo esse debet qui illa repellat. Nihil enim videtur interesse, præterquàm quod eorum causæ videntur ignorari. Si verò (inquiunt) experimento res constat, vt omnium gentium videtur vsu probari, etsi ignoretur causa, non est detrahenda fides, sed censendum omnino esse aliquam, quia nihil sine causa fit. Iam verò diuinationem illam aliam, quæ verius diuinatio dicitur, quæque sine vlla arte intra nos esse videtur, dormientes, aut furentes, asseritur exemplis multis. quia præter vetera quæ narrantur quàm plurima, vix vllus incidet in hanc lectionem, qui non audiuerit multa ad hanc rem pertinentia. Post exempla verò addebat Cratippus hoc argumentum, quod sibi persuadebat esse firmissimum. Quodcunque animal vel semel in tota vita vidit cœlum, aut omnino colorem, fulgoremve aliquem, etiam si centies millies videre nequiuerit, aut videndo deerrauerit, necesse est habeat vim facultatemque cernendi: nam quod ea omnino orbatum est, nunquàm videre poterit. Ergo & quicunque homo, vel semel præsenserit diuinaueritque futura, etiam si errauerit ea in re pluries, habet in sese facultatem diuinandi. At verò nemo neget plurimos somniasse aliquando, aut etiam vigilantes dixisse res futuras, quæ verè consequutæ sunt. Porrò (dicunt) vt naturaliter tributa est animæ vis quædam sentiendi præsentia, quæ dicitur sensus, & alia sentiendi præterita, quæ est memoria, ita oportet tributam

esse

esse aliam futurorum, puta vim diuinandi. Collocant itaque sensum, & imaginationem, quæ sine sensu temporis est, inter memoriam & diuinationem. His argumentis, & alijs multis (quæ vt minus naturalia sciens prætermitto) affirmabant esse in humanis mentibus vim quandam diuinandi, quæ plerumque langueret, nonnunquàm verò excitaretur vehementer, aut calore quodam intrinsecus excitato, vel vehementi motu, vel vino, vel flatu aliquo diuino talem habente naturam, eumque vel ex terræ quibusdam locis non continenter, sed temporibus quibusdam exhalare, ac sese, non in omnes, sed in natura magis paratas mentes inserere, illisque diuinationis, velut quædam, citra eum calorem vel flatum, obturata foramina reserare: ab eius quoque facultatis vsu mentem, præsentia rerum externarum, inter quas versamur semper, interturbari, proinde tunc maxime posse, cum externis relictis rebus per se mouetur, vt in somnis, aut cum eleuata est, vt cum musico concentu detinetur. Licet tibi hæc legere, vt multis alijs in locis, ita apud Plutharcum libello de defectu oraculorum; Quibus plurimum videtur adstipulari factum Elisei, siquidem petijt adduci sibi psaltem, vt vaticinaretur. Epicurei omnia diuinandi genera deridebant, censentes nihil eorum quæ omnino non sunt sciri posse, futurorum verò nullum esse adhuc, sed quoniam neque præterita iam sunt, melius videtur ratio hæc ita concludi posse. Quæ neque sunt neque fuerunt vnquàm, nullo modo sciri possunt; Nam neque per se vt quæ actu sunt, neque per sui species, ac velut vestigia quæ reliquerint, vt quæ præterierunt: nulla est igitur diuinandi ratio. Censebant ergo, eorum quæ præcognita prædictáve per quodvis diuinationis genus esse narrantur, plurima esse vulgi ineptias, aut sacerdotum imposturas: imperitæ

vero

vero multitudini, prætextu pietatis & religionis facile persuaderi: nonnulla casu euenire, vt scilicet euenire potuit aliud quiduis. Neque enim necessariò non euenit quod prædictum est, sed & cum non euenit, potuit euenire. Peripatetici, vt Cicero refert, omne id genus diuinationum, quod artis alicuius erat particeps, tollebant, vt Epicurei; id verò quod arte caret, vt diuinationem dormientium, & furentium, & eorum qui morti proximi sunt, concedebant vt & Stoici. Plato, vtrumque mihi videtur recepisse, alterius vero causam reiecisse in Dæmones, alterius in naturam. Nam in conuiuio siue de Amore, differens de natura Dæmonum, quos inter homines & Deos censet intercedere, inquit. Per hanc vaticinium omne sacerdotumque diligentia circa sacrificia, expiationesque, & incantationes, & diuinatio omnis, atque magica. Idem in dialogo de Natura vaticinium statuit in iecore, censens scilicet diuinandi vim tributam esse hominibus à natura, & ea vi tunc maxime eos vti, cum minime vti possunt prudentia: sunt verò eius hæc verba. Quod autem dementiæ humanæ Deus diuinandi vim dederit, illud argumento esse potest, quòd nemo dum sanæ mentis est, diuinum & verum vaticinium vllum assequitur, sed cum vel somno prudentis vis præpedita est, vel oppresa morbo, vel diuino aliquo raptu à sua sede dimota fieri diuinatio solet. In Apologia idem Plato Socratis nomine, dicit eos qui proximi sunt morti solere diuinare. Pythagoram narrat Laërtius diuinatione per auguria esse vsum, & inter symbola scripsisse, diuinationem omnem honora. Aristoteles quoque sectione. 30. problematum, causas quibus Sibillæ & bachantes, & vates fiunt, reijcit in calorem quem in mentis sede ciet atra bilis, eius verò sunt hæc verba. Multi etiam propterea quòd ille calor sedi mentis in vicinio est, morbis vesaniæ implicantur, &

lymphatici fiunt; vnde Sibillæ, & bacchantes, & diuino spiritu afflati fiunt, cum non morbo, sed temperie naturali fiunt. Ex his verbis constat, Aristotelem censere, vel saltem eo loco affirmare (nam, vt hoc obiter dicam, eius viri sententia propria male petitur ex problemmatis, quia in eorum dissolutione sæpe vtitur alienis placitis) esse in hominum mentibus naturalem facultatem futura præsentiendi; eam verò incitari calore, in quibusdam quidem morboso, eosque dici maniacos, phreneticos, aut lymphaticos: in alijs verò naturali, quòd scilicet atra bile, eaque calida, naturaliter iuxta mentis sedem, hoc est in cerebro abundent, eaque causa fieri Sibillas, & vates, atque adeo prophetas. sed & in libro de mundo ad Alexandrum, extant hæc Aristotelis verba, quæ plurimum dictis de naturali diuinatione videntur fauere. Atque etiam per multa spirituum genera plerisque in locis terræ ostia patefacta sunt, quorum quidem spirituum alij aduentantes instigant, alij inediam tolerare faciunt, & alij vaticinari, vt in Delphis & in Lebadia. Itaque constat philosophos omnes, præter Epicureos, qui non adeo sunt à multis existimati sapientes, censuisse, esse aliquam diuinandi facultatem, hominum mentibus insitam naturaliter, etiamsi ea facultas non nisi in raris quibusdam esset conspicua. Nam etsi de artibus illis diuinatorijs, aruspicum scilicet, & augurum, sortilegorum, Chaldeorum, & magorum, & sacerdotum, & similibus dissentirent, alijs has quoque habere aliquid naturale putantibus, alijs esse vanas prorsus, & nihil habere certi, retineri verò propter mores patrios, ne tollantur simul leges, Platone asserente ea quoque diuinandi genera, non tamen naturales habere causas, sed fieri Dæmonum interuentu; tamen de ea diuinatione, quæ citra omnem artem in nobis ipsis sita esse videtur, quales Sibyllarum, prophetarum,

& somniantium; omnes præter dictos, consentiebant, naturaliter esse in ipsis nostrûm mentibus. Ex sacris eloquijs dubitare merito posses, quam sententiam colligas. Nam capite 23. Numerorum, Balaam afflatus diuino spiritu,& laudes populi Israelitici commemorans: inquit, Non est augurium in Iacob, nec diuinatio in Israel. itaque quasi augurium & diuinatio omnis sint vana, aut malorum Dæmonum interuentu fiant, dicit, non esse horum quippiam inter fideles. Hanc ob causam Saul, dum bonum ageret coram Deo, erasit è terra Israel magos, & ariolos, & habentes pythones in ventre interfecit. Itaque omnes qui vtebantur artibus diuinatorijs, aut magos & ariolos è terra relegauit: admittentes verò malos Dæmones intra sese, interfecit. Hæc itaque omnia partim sunt censenda vana, partim praua, quod partim sint imposturæ, partim agantur interuentu malorum Dæmonum, quod idem vel ex nostris legibus constare potest, quibus impostores omnes, qui vtcunque diuinationem profitentur, relegari iubentur: vtentes autem diaboli opera, vel comburi, iuxta id arbitror quod Saul initio sui regni fecisse narratur. capite 28. primi Regum. Itaque videtur omnis diuinatio populo Dei esse interdicta. Alia tamen ex parte videri possint, non minus, sed plus etiam quàm gentes vsi omni genere diuinationis. Nam in secundo genere (vt ab hoc nunc incipiam) esse videntur visiones omnes prophetarum & prædictiones, quæ non semper & vtcunque, sed afflatis numine quibusdam occasionibus fiebant, velut cum Sauli obuiis fieret cuneus prophetarum, insiluit super eum spiritus Domini, & prophetauit in medio eorum: itaque velut furens repentè se coniecit medium inter prophetas, prophetauitque cum illis; cuius rei nouitas prouerbium peperit, Saul inter prophetas, vt narratur capite decimo

primi Regum. Eliseus loco citato ad cantum psaltis prophetare cepit. In hoc genere etiam erant somnia, & somniorum interpretationes, Ioseph, & Danielis. In primo genere esse videbantur missiones sortium, quæ quàm maximè videntur probari in sacris, siquidem 16. prouerbiorum dicitur, sortes mittuntur in sinum sed à Deo temperantur. Iosue vt capite septimo suæ historiæ habetur, mittens sortes primum per tribus, deinde per domos, postremo per singulos, reperit Acham filium Caim; esse anathema. Diuus quoque Mathias electus est in apostolatum missis sortibus inter eum & Ioseph: vt narratur capite primo actuum Apostolorum Augurio videtur etiam vsus Eliseus, qui lethaliter iam ægrotans, prophetauit Ioë regi Israel, fore vt vinceret Syriam ter, eo quòd terram iaculo ter percusisset: si autem pluries percusisset, fuisse deuicturum eam vsque ad consumationem. Itaque ex numero iaculationum videtur præsensisse numerum victoriarum; non aliter ac Calchas Agamennoni narratur, ex numero passerum prædixisse numerum annorum belli Troiani. Sed & quadragesimo quarto capite Geneseos scriptum est, Iosephum solitum esse augurari in scypho, in quo bibebat: atque adeo ipsemet dixit, An ignoratis, quòd non sit similis mei in augurandi scientia? Necromantiæ etiam exemplum esse videtur in sacris, Nam Saul, cùm consultus Deus ei non responderet, neque per somnia, neque per sacerdotes, neque per prophetas, curauit vt Pythonissa sibi suscitaret Samuelem, quem consuleret. Obseruationis etiam auium, & inspectionis extorum, formam videtur præ se ferre, illud quod Deo imperante fecit Abrahamus quod narratur capite 15. Geneseos his verbis. Et respondens Dominus, Sume inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoque &

columbam. qui tollens vniuersa hæc, diuisit ea per medium, & vtrasq; partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit: descenderuntq; volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham, cumq; Sol occumberet, sopor irruit super Abrahã, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum, dictumq; est ad eum. scito prænoscens, quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua. &c. Videtur sanè in hoc oraculo, & inspectionem extorum fuisse, siquidem diuisit per medium tria illa animalia, & eorũ partes contra se altrinsecus posuit, auium quoq; habitam rationem, siquidem descenderunt super cadauera: porrò accesisse diuinationẽ ex insomnio, siquidem post soporem dictum est ei, quod semini eius erat euenturum. Arti quoq; Chaldeorum, hoc est astrologiæ iudiciariæ, fauere videtur illud, quod capite quinto libri Iudicum scriptũ est, De cœlo dimicatum est contra eos, stellę manẽtes in ordine, & cursu suo aduersus Sisaram pugnauerunt. Si enim ob infœlicem stellarum in cœlo manentium ordinem Sisara deuicta est, potuit certè præuiso eo stellarum ordine suam calamitatem præsentire. Sed & chyromãtici habent in sacris, quo se tueantur: siquidem capite 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominũ signat, vt nouerint singuli opera sua. Iam verò oraculis nulli homines videntur magis vsi quàm Israelitæ. Nam Dauid consuluit Deum capite quinto libri primi Regum. Si ascendã contra Philistęos & tradas eos in manus meas? qui respondit, non ascendas contra eos, sed gira post tergũ eorum, & venies ad eos ex aduerso pirorum. Consulebant etiam per prophetas. nam capite 18. secundi Paralipomenõn, dixit Iosaphat ad regẽ Israel, Consule obsecro in pręsentiarum sermonem Dñi. Congregauit ergo rex Israel prophetarũ quadringẽtos viros, & dixit ad eos. In Rhamoth Galaat, ad bellandum ire debemus, an quiescere? postea horũ responso non contẽtus, accersiri iussit

Micheã. Quæ igitur diuinatio nõ erat in Israel? Certæ primę de diuinatione quæstioni, An scilicet sit vlla diuinatio, nullus locus relictus est. Est enim re vera diuinatio aliqua, vsiq́ue ea sunt non tantum populus Dei, sed & aliæ gentes. nam vt fuerunt prophetæ inter Hebræos, fuerunt & inter Græcos, & Latinos Sibillæ, & Balaam prophetauit inter gentes, & responsa accipiebant Idololatræ à suis Dijs. nam præterquàm quòd nimis esset proteruũ, negare omnia quæ de Ammone Ioue, & Delphico Apolline celebrauit antiquitas, rex Ochozias misit nuncios ad Belzebub Deum Acharon consulendum de sua salute, quasi scilicet ad respõdere solitum. Quapropter facessat stulta Epicureorum derisio, qui omnia siue de sacrificiorũ inspectione, siue de diuinatione ex insomnijs, siue de vatibus, siue de prophetis, siue de oraculis, ac prorsus de quouis diuinationis genere, vbi terrarũ esse dicebantur, censebant esse meras nugas, ac non solum non esse vllam diuinationem naturalem, sed ne esse quidem: qui hac vna causa mihi videntur laudandi, quod scirent, quid ex suis placitis esset consequẽs. Nam illi nullam vim naturalem diuinãdi esse censentes, cum & nullos Deos qui rebus humanis prospicerent esse putarent, sed (vt rectè Cicero intelligit) per derisum dicerent, eos esse imagines quasdam per aërem vagantes, non poterant vllam diuinationem recipere. Nos ergo quibus ex tam multis testimonijs doctissimorum ac grauissimorum auctorum, ac quod firmissimã fidem facit, scripturæ sacræ, cõstat esse re vera, fuisseq; semper inter mortales futurarum rerum præsensiones, disputandum est, quæ diuinatio sit (posita enim sunt plurima illius genera) atque quæcunquè esse probetur, quam habeat causam, an naturalem, an diuinam. Disputetur primùm quidem vniuersim, deinde per singula genera, hinc sumpto initio: Quicunque futura tentant prædicere, aut ex consideratione

causarum,

causarum, signorumve procedunt, aut non, sed sine vllis signis aut argumentis, quasi res ipsas per se videant id faciunt: illud pertinet ad coniecturam, hoc ad diuinationem. Rursum, coniecturarum quædam sunt coniunctæ cum vera prudentia, quædam sunt vanæ, vt, scilicet ipsæ, siue causæ, siue notæ, ex quibus ratiocinatur. sunt vt coniecturæ quibus, imperator in bello, & ciuilis vtitur in administranda republica, & medicus in curandis morbis, & nauta in soluenda à portu aut retinenda naui, & agricola in mittendis seminibus, coniunctæ sunt cum prudentia, quia cum naturali ratione, aut diuturna experientia, rerum secundum naturam contingentium. Quibus verò vtuntur Auspices, aut augures, aut extorum inspectores, aut pullarij, aut obseruatores portentorum, vt videtur plerisque, vanæ sunt. Neque in volatu auium, neque in extis hostiarum, neque in pastu pullorum, neque in casu contingentibus portentis, videtur posse esse vlla naturalis significatio exitus bellorum, aut vitæ, mortisve principium, aut eiusmodi aliarum rerum, quarum gratia hæc obseruabantur. Diuinatio propriè vocata, aut vaticinatio, aut prophetia, nulla esse potest (quidquid grauissimi illi Philosophi dicant) merè naturalis; cur dicam merè explicabo postea. Nam qui diuinat, aut tunc primum illud didicit, aut antea quoque sciebat, non animaduerterat tamen: tunc quidem discere non potuit, quia cum non didicerit colligens ex præexistenti aliqua cognitione causarum, aut signorum, aut cuiuspiam corporalis passionis quam acceperit, neque omnino collegerit ratiocinando ex alijs assertionibus (id enim non diuinare, sed vt diximus coniectare esset) oportet ex ipsius obiecti præsentia scientiam comparauerit: at verò quod neque est omnino, neque fuit, non potest esse præsens obiectiuè: igitur superest, vt qui diuinat,

eius

eius quod diuinæ notitiam semper apud se habuerit; id vero nulli finitæ facultatis menti contingere potest. Neque igitur vlla potest esse naturalis diuinatio. Nam facultas diuinandi si quæ est, non est quorundam, ita vt aliorum non sit; neq; futurorum quædam diuinari possunt, quædam non possunt: sed ea facultas erit per sese omnium futurorum, vt memoria est per se omnium præteritorum, & quantum in ea agitur, quidquid futurum est diuinari possit. Necesse est ergo, si quæ diuinandi facultas naturaliter inest humanæ menti, in ea esse rerum omnium futurarum species, & notitiam. Quoniam vero præsentia omnia & præterita aliquando fuerunt futura, tuncque pertinuerunt ad diuinandi facultatem, necesse est ea quoque sint in anima quæ eam habeat potentiam: ergo necesse est habeat humana mens in sese species & notitiam rerum omnium, præsentium, præteritarum, & futurarum: id verò fieri non potest, neque per infusas rerum species, neque per participationem idearum, neque aliter, cum sit finitæ ac certæ virtutis. Nam vt qui non est potentiæ infinitæ, non potest omnia facere, ita neque qui non est infinitæ sapientię, potest omnia scire: fit ergo, vt non possit esse in homine vlla naturalis facultas diuinandi. Ponere enim calorem quendam, siue bilis atræ, siue flatus cuiuspiam, auræve talis, quæ incitando mentem instiget ad diuinationem, nisi prius explices, qua ratione possit mens ipsa diuinare, an euoluendo quas in se habet notitias, an recipiendo quæ accedant extrinsecus, inutile est. Si enim ipsa diuinatio esse non potest, neque vlla sit in mente diuinandi vis; ea vero si non est, calorem vel afflatum ponere, vt diuinetur, perinde est ac si quis putet hominem natura cæcum, cuiusdam splendoris accessione posse videre. Quidam neoterici hoc argumentum sibi videntur effugere, ponentes

ponentes humanam mentem per se, ac nisi corporeis impedimentis teneretur, omnisciam esse, ac proinde cum aliquando dimissis rebus corporeis, quasi vinculis soluta euagatur, per sese etiam sine vllis obiectis res alioqui occultas, aut futuras agnoscere. Sed hi conditionem animæ alligatæ corpori non norunt, quæ nisi quæ per sensus receperit, agnoscere nullo modo potest: & ipsam humanæ cognitionis rationem tollunt, quæ nihil est aliud quàm quodammodo ab obiectis pati. Præterquàm verò quod tam multa receptissima à Philosophis placita perdunt; non vident se finitæ formæ perfectionem adscribere infinitam. Scire enim præcipua mentis perfectio est, & quo plurium est scientia, eo maior, quæ ergo omnium, infinita. ea cum non nisi in prima causa (quam infinitæ potentiæ, sapientiæ, & bonitatis esse alibi prius, & in hoc ipso opere monstraui) esse possit, constat neque scientiam futurorum posse esse, nisi penes primam, & infinitæ sapientiæ intelligentiam, penes quam, vt inquit Plato, neque est, erat, & erit, sed est. Igitur neque certa neque ambigua prædictio rerum futurarum, taliumque, vt earum non potuerit esse vlla certa coniectura ex rebus sensibilibus, neque eæ possint secundum aliquam corporalem passionem significari, euidenter attestantur primæ veritati, quæ penes primam intelligentiam est, neque minus quàm miracula confirmare eam possunt apud homines: immo plus etiam, quia multo melius possent Cacodæmones sensibus nostris illudendo miracula ementiri, quàm certo, & sine fraude, futura prædicere. Sine fraude dico, quia hac etiam in parte tentauerunt imperitissimæ rerum diuinarum gentilitati imponere, & veri Dei opera vtcunque immitari: nimirum, vt ille respondebat ex propitiatorio, vera, certa, & omni fraude vacantia verba, & veris prophetis vera suggerebat;

rebat; ita illi, aut ex idolis, aut per pseudopropheras respondebant, nunc ambigua, & quæ in vtramuis partem flecti possent, nunc nugas, nunc mendacia. Ambigua, vt quidquid eueniret illi prædixisse putarentur; quale est illud, Aio te Æacida Romanos vincere posse: nugacia, vt quæ ipsis manifesta esse possunt, & hominibus occulta respondentes, ipsos in admirationem rapiebant, putantes quòd scirent occulta, posse etiam scire futura. quod tamen longe differt. huiusmodi est illud. Cum quidam ad oraculum missus esset, tenens manu plicatam syngrapham, in qua scripta erat hæc interrogatio, Vtrum mauis tibi bouem immolari, album, an nigrum? ipsi neque interroganti quidquàm, neque vero scienti quid manu gereret, bis ad aurem responsum est, album: quæ res magnam Amoni auctoritatem conciliauit, quasi potenti de quacumq; re consuleretur, respondere. ea vero res nihilo maiorem admirationem afferre debuit, quàm si aperta voce interroganti, qualem vellet immolari bouem, responsum esset, album. Cur enim Dæmonum natura ad agnoscendas voces, quàm literas censeatur esse aptior, cum non magis àuribus, quàm oculis præditi sint? mendacia suggerebant pseudoprophetis ad decipiendum. Exemplo est id quod euenit Achab regi Israël, cui quadringenti ferè prophetę, spiritu mendacij instigati, responderunt, fore vt debellaret, & bello caperet Ramoth Galaad, cum tamen ille bello illo esset casurus, & eius exercitus dissipandus. Itaque vera & certa futurorum prædictio, ac prophetia, inspirationis à summo Deo, per se, aut per bonos Angelos factæ, euidens argumentum est. falsa verò, aut incerta, aut pertinens ad res præteritas, occultas tamen, vt furtorum, aliorum facinorum detectio (hanc enim etiam vocant diuinationem, quin & propheriam, vt constat ex capite decimo tertio Lucæ vbi dicitur, velauerunt eum & percutiebãt faciem

Hh eius,

eius,& interrogabant eum dicentes, prophetiza quis est qui te percussit) hæc inquam inspiratione fieri potest prauorum Dæmonum. cuius inspirationis, nonnunquàm ipsi diuinatores sunt conscij, vt cum consulto,& præ impietate cum illis pepigerunt: nonnunquàm ipsi etiam ignorant. Atque ignorantium, nonnulli putant se a Deo Optimo Maximo instigari, velut quadringenti illi prophetæ,qui deceperunt Achab: nonnulli neque an extrinsecus veniat vlla inspiratio, an intrinsecus in ipsis orta sit ea præsensio, norunt. atque hi præcipuè sunt,per quos sibi multi philosophorum persuasere,esse hominibus secundum naturam vim aliquam & facultatem, occulta & futura diuinandi. Cum enim diuinationem videant, & inspirationem non agnoscant, causantur naturam. Certè longè facilius, ac suasibilius est, Dæmonem tacitè rem quampiam phantasiæ repræsentare, quàm esse vim naturalem agnoscendi futura, quæque nondum sint, & occulta, quorum formæ per organa sensuum non subierint, cum hoc adeo naturæ ipsius animæ,& conditioni humanæ cognitionis indicatum sit repugnare; illud verò sit perfacile: Agitatione enim specierum rerum præteritarum, quæ in memoria sunt repositæ, possunt fieri futurarum rerũ, aut occultarum spectacula: id vero nisi raro & casu quodam fiat (in plerisque enim eorum quæ narrantur, casus & credulitas pepererunt diuinationis opinionem) à Dæmone fit.Itaq; omnis proprie vocata diuinatio,quæque nullam habet adiunctam coniecturam,fit à Dæmone bono aut malo,neque est in hominibus vlla naturalis facultas diuinandi, neque vllus sensus futurorum. Argumentum verò,cui Cratippus maxime fidebat,nullius momenti est. Si enim nemo, neque dormiens neque vigilans quidpiam futurorum præsentit, neque prædicit (præter afflatus Dæmonum) nisi casu,non certè quia prædicit,

dicit, prædicendi facultatem cognoſcetur habere. quod enim fit caſu, fit per accidens, quod à facultate, fit per ſe: non ergo à facultate quod caſu. Caſu vero fieri raras illas quæ narrantur diuinationes, conſtat, quia, quod per ſe & à facultate, fit ſemper aut plerunque: quod caſu, fit raro, aut ſemel: male ergo ille colligit, ſi vel ſemel prædictum ſit quod poſtea eueniat, eſſe facultatem nobis diuinandi. Neque illud aliud quod de memoria, cui facultatem diuinandi volunt opponi, rectè concluditur. Neque enim quia præſentium & præteritorum eſt ſenſus, oportet vt & futurorum ſit, cum præſentium, & præteritorum ſit vnde accipiantur certæ ſpecies, futurorum non ſit, niſi per accidens, ex ipſis præſentibus, & præteritis. Non eſt itaque vera dininatio naturalis: nihilominus habet etiam in diuinatione partem aliquam natura, idque duobus modis: vno quidem, quòd quædam vocatæ diuinationes ſunt meræ naturales: altero, quod ipſa etiam propriè vocata diuinatio, & prophetia, ob naturales quaſdam cauſas, accidit potius huic quàm illi, hoc aut illo tempore, hoc aut illud agenti, hoc aut illo modo diſpoſito. primus ergo modus primùm explicetur, deinde alius. De Aſtrologia & Phyſiognomia, cuius Chyromantiæ prædictio pars eſt, quandoquidem artium quarumdam eſſe videntur, certum eſt ſeorſum diſputare, an fide aliqua ſint dignæ, an prorſus ſint vanæ, vt etiam de Necromantia, ne tam multa vno capite inuoluamus. Superſunt auguria, ſeu auſpicia, & extorum inſpectiones, & portentorum interpretationes, ſortes, & inſomnia. Augurij & auſpicij nomen propriè dicitur de diuinatione, quæ ex cantu, aut volatu, aut paſtu auium, procedit: latius vero patente nomine, etiam de ea quæ ex alijs quibuſuis rebus caſu incidentibus, vt quòd hoc aut illud nomen auditum eſt, quod talis aut talis homo occurrit agenti iter, quòd hinniuit equus, aut ce-

ſpitans cecidit,quòd in menſa ſal excidit, aut vinum effuſum eſt,quòd iactus baculus bene in terrá cecidit aut male; & innumera alia,quæ neque vlla conſtant ratione, neq; eadem apud omnes ſunt, ſed quæ ſibi quiſque fingit. Extorum inſpectionibus vtebantur ſacerdotes in ſacrificijs idolorum,vtq; animalium quæ immolabantur, erant viſcera integra,aut vitioſa,ita bene aut malè ominabantur ijs quorum gratia ſacrificia fiebant. Vtraque horum erant proiſus vana, ac ex ſuperſtitione hominum profecta; ſi quid verò maius in his eueniebat, quàm vt caſu fieri cenſeri poſſet, id omne (vt Plato etiam autor eſt loco quem citauimus) Dæmonum interuentu fiebat: ideoque merito datum laudi eſt Sauli, quod eraſerit à terra Iſrael omnes ariolos,ſimul cum magis, & pythonem habentibus. Nihil occurrit in ſacris quod augurij aliquam ſpeciem præ ſe ferat,niſi fortè illud quod Eliſeus reſpondit Ioë regi, victurum ſcilicet ter: quòd terram ter percuſſiſſet iaculo: id verò non ita oportet interpretari, quaſi triplex iaculatio triplicis victoriæ augurium præſtiterit, ſed quod Eliſeus eam recepiſſet reuelationem à Deo, fore vt Ioe toties vinceret Syriam, quot ab eo iuſſus mitteret iacula: hæc vero diuinatio non ex augurio,ſed ex diuina reuelatione proceſſit. Iam verò quòd Abraham,vaccam,capram,& arietem per medium ſecuit, ſacrificium fuit,non extorum inſpectio. abigebat verò volucres non augurium captans,ſed ſacrificij reuerentia. Iam verò Ioſeph putabatur ab Ægyptijs augurari in ſcypho,cum tamen ille re vera nihil tale faceret,ſed eſſet & prudentiſſimus coniectator, & propheta. ipſe vt ſe magis diſſimularet apud fratres,ad opinionem Ægyptiorum interrogauit, An ignoratis quod non ſit ſimilis mei in augurandi ſcientia? nihil ſanè affirmans, ſed illos terrens,ac fingens eſſe alium. Portentorum interpretationes vanas omnino non eſſe,conſtat: ſi quidem Deus Optimus

mus Maximus, gubernationem rerum humanarum penes ſe eſſe, vbi magnæ aliquæ earum mutationes inſtant, portenta quædam faciens indicare ſolet. Velut cum placeret Domino transferre imperium Aſyriorum in Medos, facta eſt portentoſa illa viſio manus ſcribentis in pariete, Mane, Thecel, Phares, quod interpratatus eſt Daniel, non certè aliter quàm per propheticum quem habebat ſpiritum. Porrò cum mundi ageretur redemptio, & reconciliatio hominum cum Deo, & mutatio ſeculorum, ac filius Dei moreretur, tenebræ ſunt factæ ſuper vniuerſam terram horis tribus, & velū templi ſciſſum eſt, & lapides collidebantur mutuo, & ſurrexerunt plurimi à monumentis: quorum interpratatio per ſanctum ſpiritum facta eſt eccleſiæ. Porro interpratatio illa portentoſi illius eclypſis Apollophanis Philoſophi, in Heliopoli agentis (vt narrat Diuus Dioniſius in epiſtola ad eundem Apollophanem) minimè fuit vana, qui interrogatus quid de ea re iudicaret, reſpondit. Diuinarum rerum ſunt viciſſitudines. qui mihi videtur maius quiddam, quàm humana ſapientia conſequi poſſet dixiſſe, ac fortaſſe prophetauit hic quoq;, neſciens quid diceret: dixit verò rem veriſſimam. Nunquàm enim tanta rerum diuinarum viciſſitudo facta eſt, quàm tunc, cum ceſſare cæpit ſcripta lex, & idolorum cultus cadere, atque omnia cedere legi gratiæ, initiumq́ue accipere regnum Dei. Quoniā vero Deus non chriſtianarum rerum ſolum, ſed humanarum omnium prouidentiam habet, & gubernationem, vt ex eo quod contigit Balthaſari regi palam fit non eſt quòd fidem abrogemus iis, quæ de Romanorū, & aliarum gentiū portentis narrantur, vt neq; iis quæ Ioſephus accidiſſe narrat paulò ante excidium Ieruſalem, cum præcipuè libro ſecundo Machabæorum capite quinto, ante illud templi & Ieruſalem excidium, quod fecit Antiochus, dicantur quadraginta diebus apparuiſſe

per

per aërem tam multa portenta. Verum in hoc quoque præsensionis genere, sunt innumera vana, & falsa. Vana quidem, quoniam ea quæ vt portenta narrantur, leuia sunt, vel casu facta, & quæ non tunc primum, aut solum accidunt, sed tunc considerantur, quòd nouæ aliquæ res consequutæ sint. velut narrant Bæotios Thebaidæ vidisse ex magno ac denso cantu gallinaceorum victoriam esse Thebanorum. fuisset vero, vt scite dicit Cicero, portentum, si cecinissent pisces: falsa verò plurima sunt eorum, quæ in Principum obitu narrantur accidisse: ea enim, vt & diuinos titulos & honores, largita est illis adulatio. Itaque portenta, & eorum interpræ tationes, etsi magna ex parte non tamen omnino vana sunt, quandoquidem vt indicatum est, nonnulla sunt portenta diuina. diuina voco, quæ voluntate Dei, aut interuentu Dęmonum fiunt. sunt enim etiam multa huiusmodi, vt quę faciebant Magi Pharaonis concertantes cum Mose, quos tamen confudit Deus in Ciniphibus, re omnium vilissima. vt inde palàm fiat hominibus, Dæmones ne minutula quidem posse, nisi Dei permissione facere; Quoniã verò Deus in suæ prouidentiæ, & gubernationis argumentum facit aliquando portenta, illi superbissimi, Dei quo ad possunt æmuli, nonnunquàm in aëre tumultus cient, voces emittunt, aut phantasmata fingunt, cum vident aliquid noui instare: præsentiunt vero id per coniecturas, vt sunt quàm nos perspicaciores. Huiusmodi esse puto, quod auis dicitur clamasse ad Romanos, vt à Gallis cauerent. sunt itaque eorum quæ de portentis dicuntur, quædam vana (coniungo nunc cum vanis falsa) quædam diuina. Sed & naturalia etiam sunt portenta, quorum est etiam naturalis aliquando interprętatio. vocantur enim portẽta ea etiam, quæ & si naturaliter fiant, ob raritatem admirationem aliquam faciunt, velut mulę partus, & fœtus monstruosus.

ſus. Hæc omnia cẽſet vulgus hominum ſignificare res nouas, velut dicunt Zoroaſtem dentatum exiſſe in lucem, ac mox riſiſſe, qui magicæ inuentor dicitur fuiſſe. Verum hoc quod de Zoroaſte ferunt, neſcio, vt habuerit; monſtruoſos verò & portentoſos partus, ſiquidem cauſas habent naturales con ſtat, ob neceſſarias potius cauſas circa materiam contingentes fieri, quàm vt quippiam futurorum ſignificent: naturales verò interpretationes ſunt naturalium portentorum, velut Phericydes magiſter Pythagoræ prædixit fore terremotus, eo quod defeciſſet aqua in iugi puteo, & ſimilibus his portẽtis admonitus Anaximander, dicitur Lacedemonijs prædixiſſe inſtare magnos terręmotus, quod ita re ipſa conſequutum eſt, vt vrbs corruerit tota. Ita etiam inſolitus ranarum, murium & reptilium prouentus, pręmonſtrant peſtem. Tamen re vera hę & eiuſmodi alię pręſenſiones, non magis diuinatio nes ſunt, quàm quibus medici, agricolę, & nautę vti ſolent. Sortes nihil poſſunt habere naturale, quia ipſa ratiò bene mittendi ſortes, in eo maximè conſiſtit, vt tollatur omnis cauſa ſiue naturalis, ſiue voluntaria, ita aut aliter cadendi; ſed res tota, aut caſui, aut occulto motori, eique diuino committatur. Si enim quis in vas mittens pillulas, aliquam facit alijs maiorem, aut parum verſat, vt poſſit extrahere quam vellit; aut ſi qui ſpoponderit cuius calculus prius cadat, faciat ſuum grauiorem, hęc non ſortes, ſed impoſturę ſunt: ſi verò omnis naturalis motus, & deliberationis cauſa abſit, verè ſors eſt. Igitur per ſortes nihil futurorum poteſt pręſentiri, neque occultorum agnoſci naturaliter; poteſt verò Deus per has, vt multis alijs modis ſenſibilibus, quarum velit rerum ſignificationem pręſtare, vt pręſtitit Ioſue, & Petro eum conſulentibus: tuncque veriſſimum eſt quod in prouerbijs dicitur, ſortes à Deo temperari. Hoc quoque ſunt immitati mali Dęmones, reſpon-

respondentes ijs qui eos consulunt per sortes. Ex dictis constat sortes mittendas non esse, nisi cum Deus se ita respondere velle reuelauerit, quod sanctissimis illis viris accidisse credo; aut cum nullum humana prudentia locum habet. Nam tunc quoque verisimile est, si res sint magni momenti, Deum qui humanas res non negligit, nisi peccata obstent, sortes temperare: alioqui vanæ aut superstitiosæ sunt, quia imprudentissimæ fortunę, aut nequissimis Dęmonibus committuntur. Dormientibus fieri possunt futurorum, & eorũ quæ occulta sunt reuelationes, ac fortasse etiam magis quàm vigilantibus, vt postea dicemus. Sed & citra has, est quædam naturalis diuinatio ex insomnijs, de qua ab omnibus ferè Philosophis disputatum est, atque à me nunc iuxta illorum placita, est agendum. Res quarum per somnum potest præsensio fieri, quædam à nobis sunt agendæ, aut sustinendæ, quem omnino extra nos futuræ sunt, neque in nobis vllum sui principium habituræ. Nostri quidem actiones aut passiones sunt, velut si ego iturus sum Romam, Rex futurus, febricitaturus, aut moriturus: extra nos sunt, vt si futurum est nauale bellum, occupanda quæ nunc obsidetur Goleta, aut fugandi Turcę, aut futura ingens procella, aut largus imber. Porrò eorum quę extra nos sunt, quędam talia sunt, vt cum eorum causis nullam habere possimus compassionem; aut talia, vt possimus. At qui vt non possimus cum eorum causis compassionem habere, aut ex natura rerum nascitur, aut ex tanta distantia, vt nullus contactus esse possit (scimus enim actiones nullas naturales sine contactu fieri) vt à causis futurę cras hîc pluuię, possum ego pati humectatus, emollitus, atque vexatus fluxionibus, quòd palam faciunt podagrici, & qui hernia laborant: tamen à causis futuri belli, aut interitus Pontificis, aut fugę Turcarum, ob ipsarum rerum naturam, nullam ego possim accipere passionem corporalem.

poralem. Neque certè Madriti agens à causis futuræ Romæ pluuiæ, aut futuræ hîc sed anno sequenti, ob distantiam loci, aut temporis, rerum huiusmodi à quarum causis nullam accipere possumus passionem, nulla neque dormientibus, neque vigilantibus esse potest naturalis præsensio, nisi per coniecturas; Sed cum euenit quempiam vigilantem cogitare, aut dicere, vel dormientem somniare, aliquid quod postea re vera fiat, duorum alterum necesse est; aut id fortuito fieri, non aliter ac cum nobis de aliquo homine loquentibus ille superuenit, aut à Deo cui omnia futura conspicua sunt, aut à sagacissimo coniectore Dæmone factam esse reuelationem. Aliarum verò rerum quarum principium intra nos est, aut à quarum causis pati possumus, præsensio multo melius ac facilius accidit dormientibus, quàm vigilantibus. Nam duplex ratio est, qua res tales præsentimus, quid facturi simus, consultando, quid facere nos postea expediat: quid passuri, sentiendo in nobis exigua imminentium passionum initia. Primo modo admonemur sæpè per insomnia quid simus facturi. Nam sæpe de rebus agendis cepta interdiu cogitatio, per somnum continuatur, inueniunturque tunc temporis accommodatissima ad finem media, quæ, cum expergefactis placent, opere exequimur, putantes nos à Deo admonitos quid facto opus sit, causa verò talis euentus est naturalis. Nam vtrumque dictorum, consultatio scilicet & sensus minutularum passionum, melius multo accidit dormientibus quàm vigilantibus, si modo somnus placidus sit, neque multis crassisque vaporibus conturbetur; tunc enim velut in agitata conturbataque aqua, multæ variæque redduntur rerum imagines, nulla verò certa ac conspicua. Cum verò somnus est

moderatus, neq; perturbatus multis animi motibus, aut morboso apparatu, aut crapula, dicta illa accidunt melius, quia anima intro se colligens, & nullis externis sensibilium motionibus distracta, melius ac perspicacius consultat. Argumento est, quòd qui de rebus maximis cogitare volunt, in silentio, obscuris, conclusisque cubilibus, & sepè etiam oculis id faciunt. Nimirum subtrahunt sese ab externorum sensu, vt cogitationi vacent. Constat vero nulla ratione magis animam vacare ab externis sensibus, quàm dormiendo, non vero ita vacat ab internis, siquidem somniat, quod Hippocrates libello de insomnijs significauit his verbis, Cum corpus dormit anima vigilat. Eandem ferè ob causam fit, vt minutulæ passiones, quæque vigilantes latent, à dormientibus sentiantur, videanturq; illis esse multo quàm sint, maiores: nimirum somnus habet ad vigiliam rationem, quam nox ad diem, tenebra ad lucem, silentium ad clamores: at verò constat, noctu & silentibus cunctis, strepitus vel exiguos videri magnos: interdiu, & vbi est magnus strepitus, magnos etiam latere, adeò vt qui iuxta Nili ortum sunt, dicantur esse surdi. Horum verò causa est duplex. In ipsa anima, quòd sensus coniunctus semper est cum imaginatione, quæ cum animaduersione operatur, distrahitur vero ob aliorum sensibilium magnitudinem aut potentiam: In ipso organo, quòd vbi multæ recipiuntur figuræ, aliæ alias obscurant, velut in aqua indicatum est. Itaq; anima per somnum attentius cogitat quàm per vigiliā, & minutulas passiones maiores esse iudicat. Sunt verò hæ passiones, & à causis internis, vt ab humoribus & flatibus; & ab externis, vt ab aëris intemperie. Hinc fit, vt ex insomnijs possimus multa de imminentibus morbis, aut latentibus morborum causis, præsagire, nonnulla etiam de externis, vt de procellis, imbribus, & eiusmodi. Porro scire oportet, velut cum vigilantes

loquimur aut cogitamus, aliquando id facimus per proprias appellationes aut notiones, aliquando per figuratas, velut per similitudines, & allegoricè; ita etiam somniare: atque ita aliquando opus non est interpræte somniorum, sed illud ipsum quod somniatur significatur, vt si quis somniat se febricitare, est quod timeat febrem; & qui esurit, somniat se comedere; & qui sitit, bibere; vt dicitur Isaiæ 23. Aliquando opus est interpræte, qui caleat similitudines, & translationes, velut si quis somniet terram vri, aut præ vstione findi, est quod timeat febrem; si quis somniat se esse languidissimum, est quod timeat paralysim; si somniat sibi fieri crus lapideum, cruris paralysim timebit. Perinde etiam accidit in externis: si quis somniet largum imbrem, neque in sese catharrum, aut illius agnoscat exordia, imbrem præsagiet. Hoc idem præsagiet, si somniet se videre multos qui latè terram irrigent. Neque mirum videri debet, pluuiam somniare signum esse pluuiæ. si enim videmus imminentem pluuiam, cornicem, delphinos, sues, araneos, & innumera alia animalcula ita afficere, vt ex eorum cantu, saltu frequenti, grunitu, & errabundis motibus, facile eam pręnoscamus, quid mirum est nostra corpora aliquatenus etiam affici? affecta verò ita, vt humectata, quid mirum de pluuia somniare? vt scilicet redundante semine somniant de venereis, redundante bile de prælijs? & quibus plena vesica est, de lacubus, & fluminibus, cogitante anima quæ appetit aut fugit? si vero mirum non est somniare de pluuia, cum ea imminet, neque impossibile sit, vigilantem imaginari (tametsi rarius hoc sit, quia vt dictum est minutulas passiones dormientes sentimus, magis quàm vigilantes) vnde factum esse arbitror, vt Auicenna, & si qui alij eius sententiæ sunt, quod vim habet signi, vim causę habere putantes, asseruerint animam hominis vim habere mouendi externa, & quæ longè

posita sunt: nonnullos enim cogitantes de pluuia, eam fecisse: cum tamen iuxta dicta verisimilius sit, illos quod instaret pluuia, de ea cogitasse. Ecce modos & causas diuinationis naturalis ex insomnijs, quæ vt in reliqua vita alicuius, ita in medicina maximi momenti est. Plerunque enim internæ illæ passiones ex quibus nascuntur insomnia, morborum aut symptomatum initia sunt. Insomnia etiam diuina, quæ esse diximus rerũ quæ in nobis principium nullum habere possunt, neque nobiscum vllam sympathiam, sunt plerumque allegorica: atque ita ratio ea interpretandi, eadem est quæ & naturalium allegoriarũ: Nimirum per enodationem allegoriæ, velut explicari solent & enigmata. Atque vt in his explicandis sunt alij alijs prudentiores, ita & in interpretandis somnijs. Quo fit, vt sit sæpe somnium diuinum, interpretatio vero naturalis: nõnunquam interpretatio quoque diuina: cum scilicet eadem diuinatione opus est ad interpretationem, atq; ad insomnium. Velut insomnia Ioseph videntis manipulum suũ consurgere, & fratrum manipulos coram illo cadere: & iterum Solem & Lunam & vndecim stellas adorare illum, diuina fuerunt haud dubiè; interpretatio verò facilis, & quæ mox succurrit. primi quidem fore vt fratribus imperaret: secundi, vt ab illis & patre & matre adoraretur, quod multo post euenit. Diuina etiã fuerunt insomnia præpositi pincernarum, & principis pistorum Pharaonis (capite 40. Geneseos) & insomnia ipsius Pharaonis: interpretationes verò non est necesse per reuelationẽ, sed per prudentem coniecturam esse factas. tametsi prudentiam illã Ioseph dono Dei habuit, vt & Salomon sapientiam gubernandi: atque illo loco Geneseos coniector vocatur Ioseph, nõ propheta, Daniel verò non potuit Nabuchdonosor respondere (capite 2. Danielis) nisi per diuinam inspirationẽ, quandoquidem reuelauit ei somnium quod exciderat, & apposuit inter-

prætationẽ quod euidentissimum fuit argumentũ reuelatio-nis diuinæ, vel ipsis Magis Nabuchdonosor asserentibus, qui ita responderunt. Sermo quem tu quæris rex grauis est, neque reperietur quisquam qui indicet illum in conspectu regis, exceptis Dijs, quorum non est cum hominibus conuersatio. hoc est nemo pōt cogitationes hominis, & somnia scire nisi Deus Optimus Maximus, ac per illũ boni spiritus, qui nõ conuersantur cũ hominibus huiusmodi, cũ Magis scilicet, & Ariolis, itaq; ista respõsio esse non pōt nisi prophetę summi Dei; atq; ita Daniel oratione impetrauit à Deo reuelationẽ, quam nocte accepit per visionẽ. Somnij ẽt ipsius Danielis, quod capite septimo narratur, interpretatio diuina fuit, vt ex ipsa cõstat narratione. Itaq; duplex rõ est diuinandi ex insomnijs; quædã naturalis, q̃ duas habet causas, estq; re vera quædã coniectura procedẽs ex naturalibus signis, quæ præstant in somnijs: quędã diuina, quę ex reuelatione procedit, atq; cũ ea reuelatio Dei est per se, aut per bonos Dæmones, est verè prophetica. Multi ẽt sunt, q̃ præter hæc putant ex somnijs diuinare, eo ꝙ aliqñ consequutũ sit, id quod futurũ esse somniauerint, ac nõnunquã ita, vt euẽtus maximã afferat admirationẽ: tñ re vera illud casu fit, euenitq́; hõibus somniabũdis, cuiusmodi sunt multi atrabiliarij; nimirũ illi cũ plurima eaq; varia somnient, fit casu, vt aliqñ in res, q̃ futuræ verè sunt incidant, vt (inquit Aristoteles) qui diẽ totũ iaculatur, aliqñ collimat, ẽt si iaculandi peritus non sit. Neq; sanè adeo mirũ est, cum tam multis hõies semper somnient, aliquẽ aliqñ incidere in rem futurã. Neq; minus haberet admirationis, si nullus vnquã incidisset: Neq; minori disquisitione indigeret, cur nõ posset fieri id quod ab aliquo somniatũ esset. Cur igitur nunc miramur, si aliquando fiat? Itaque verè diuinandi, hoc est prænoscendi futura citra coniecturam, & quæ nullam in nobis habere possint passionem sui indicatricem, nul-

la facultas naturalis in nobis esse potest:tamen diuinandi quodammodo, per insomnia quidem magis, sed & per vigiliam aliquatenus est in nobis quædam facultas: ea verò malè à Platone collocatur in iecore. Nam cum diuinare quodammodo sit contrarium ipsi memorari, ad eandem animæ partem pertinere necesse est,puta ad sentientem,quam Pato (vt & omnes Medici) in cerebro ponit:in hepate verò,aut nullius principium est,aut appetentis solùm: atq; & si appetitiua plurium insomniorũ principium, & causa sit, velut cum quis cibi laborans penuria,somniat se comedere affatim multa; & semine redundans,congredi cum mulieribus; inde tamen non fit, vt eiusdem sit facultatis aut partis,appetere & somniare, sed vt facultatum & partium animæ ac corporis tanta sit sympathia, quæ, vt hoc, ita multis alijs argumentis asseritur. Sed redeamus ad pensum. Cum ergo per omnia genera indicatum sit, diuinationes quasdam esse vanas,quasdam naturales, quasdã diuinas: Vanis quidem non vtebatur Israel,vt Balaam prophetando dixit,naturalibus vtebatur vt aliæ gentes,diuinis melius multo quàm alij omnes:etiam si alijs quoque populis dedit Deus veros Prophetas,qui aduẽtum suum illis,& alia quàm plurima demonstrabant;vt Gręcis & Romanis Sybillas:orientalibus populis Balaam. Verum hoc intererat,quòd Israel (nisi cum adulterabatur) non vtebatur pythonibus, neque oraculis cacodæmonum,neq; eorum prophetis, sed solum Dei Optimi Maximi responsis, & inspirationibus per viros sanctos. Proinde augurijs non vtebantur nisi peccantes (quod acriter repræhendebant prophetæ, vt certè Ioel capite 4.dicens. Populus meus in ligno suo interrogauit, & baculus eius annunciauit ei) neque extorum consideratione, quia hæc vana semper sunt, aut praua, multo minus pythonibus, aut omnino necromantia,quia hæc praua semper sunt. Vtebatur vero responsis

sponsis Dei,& prophetijs sanctorum,atque eorundem insomnijs,& interpretationibus,ac nonnunquam sortibus;his verò non leuiter,& vt cumque (ita enim essent vanæ) sed accedente semper diuina inspiratione, in re iusta,& magni momenti. De primo itaque modo,quo potest diuinatio quædam esse naturalis,hactenus dictum sit. Superest secundus, quo scilicet in ipsa vera,ac prophetica diuinatione,partem aliquam habet natura. Certè quòd diuinetur propriè,ac verè nulla naturalis causa est satis,quandoquidem indicatum est, nullam esse in nobis facultatem naturalem diuinandi,sed effectiuum principium externum esse ac spiritale: tamen potest esse in ipso qui talem accipit inspirationem,naturalis quæpiam dispositio,magis aut minus accommodata ad accipiendum. Non ita quidem, vt ea dispositio causa sit inspirationis necessaria, neque qua præsente necessario fiat,neque sine qua fieri non possit. Si enim Deus Optimus Maximus est principium efficiens veræ prophetiæ, vt monstratum est; is, cum ne ad creationem quidem adstrictus sit causæ vlli necessariç, multo minus sit in largiendis his donis: sed cum is (quæ sua est bonitas) soleat disponere omnia suauiter,in his quoque quæ supra naturam facit,quoad fieri potest rationem seruat naturæ, velut & miraculorum exemplis pluries iam indicatum est. Quandoquidem diuinatio non nascitur in nobis vt reliquæ sensationes ab obiectis (hæc enim nondum sunt) sed à diuinitus factis repræsentationibus,constat eam fore accommodatissimam dispositionem,per quam maxime vacat à motibus, quos cient sensibilia. Nam vt nuper diximus, vt in aqua quieta facile redditur quæcumque figura,in agitata vero non potest reddi, ita & in quiescente à sensibilibus animo, repræsentatio quæcumque: ab eo verò qui plurimum volutatur circa sensibilia,excluditur omnis inspiratio. Hanc ob causam, qui orationi volunt va-

care,

care, eligunt silentium, quietem, & tenebras, vt scilicet audiant quid loquatur in illis Deus. Itaque qui minime vtitur sensibus, is maxime valebit diuinatione. qua de causa Plato & Aristoteles, diuinationem in fatuis ac stupidis esse dixerunt, in quibus scilicet minime est prudentia (quod mihi videtur fabula, vt multa alia, adumbrasse antiquitas, dicens, Tyresiam cum donaretur facultate diuinandi factum esse cæcum) & in furentibus magisquam sanæ mentis hominibus, & dormientibus magis quàm vigilantibus. Eadem quoque ratio esse videtur, quod moribundis magisquàm per reliquam vitam. Verùm ne hæc tumultuariè prætereamus, sed expendamus singula, quod fatui diuinationem habeant pro prudentia; contra, prudentes hanc pro diuinatione, videtur consentaneum; quia vt se habent bruta ad hominum genus, ita inter ipsos homines fatui ad prudentes: at verò vt homines prudentia, ita bruta videntur valere diuinatione. Nam pisces multi solent incautis præmonstrare nautis tempestatem; vt auiculæ agricolis, armenta bubulcis: & minores greges alijs pastoribus, & mures in proximam confertim abeuntes, dicũtur præmonstrare incolis ruinam domus. Multa etiam alia his admirabiliora narrantur de brutorum præsensione, quam illis velut instinctum quendam videtur dedisse natura, pro prudentia. Ita igitur & inter ipsos homines, imprudentibus datam esse diuinationem est consentaneum. Sed vt hoc quatenus verum sit constare magis possit, operæ pretium fuerit dicere, quæ causa sit magnæ illius præsensionis quæ in brutis conspicitur. Ea certè est, maior brutorum compassio cum causis corporalibus. Cum enim hæ sensus afficiant, brutorum animæ (vt quę mente carent) sensibilibus magis afficiũtur: quapropter exordia futurorum motuum sensus brutorum magis afficiunt. Itaque vt qui carent oculis audiunt exactius, ita quæ mente

carent

carent animalia exactius sentiunt. Adeo cōspicuum est, quod rationalis contemplatio detrahit sensui, vt qui intentius disputant, meditantur, aut orant, soleant plurima quæ coram fiunt, aut dicuntur, neque videre, neque audire, ac nonnnnquam sensuum munere priuari, quam vocant extasim, vt Socrates, qui (vt narrat Alcibiades in Conuiuio,) in medio exercitu aliquando, vno gradu diem & noctem stetit, vsque ad Solis exortum cogitabundus. eadem ratione euenit plerumque, vt qui exactissimos habēt sensus, sint ad factorias artes aptissimi, ad cōtemplationem non adeo: contra, qui in hac valent plurimum, sint ad res tractandas parum idonei. Constat ex dictis eam diuinationem quæ in brutis & hominibus rudioribus præcipuè est, in eo esse genere diuinationis, quod naturaliter inest per compassionem cum causis, aut per exordia rerum futurarum. Illa igitur nullatenus est vera diuinatio, quæ & prophetia dicitur: Sunt alij homines, imprudentes illi quoque, non tamen fatui aut stupidi, sed dementes, insani, & furentes, aut naturali vitio aut morbo. hos dicunt plus alijs omnibus futura prædicere, quod nonnulli in atrę bilis, quæ furoris est causa, naturam referunt per se, quasi scilicet ea sit eius succi vis naturalis, quia talis substantia, aut quia calida & sicca. verum hoc falsum esse constat. Nā nullam omnino esse posse naturalē vim diuinādi, generatim iam monstratum est: si autem nulla esse pōt, certè neq; in hoc, neq; in illo temperamēto, neq; in hoc neq; in illo succo: non igitur atræ bilis est ea vis per se, sed per accidens, quia scilicet atrabiliarij somniabundi sunt & loquaces, fit vt nonnunquam incidant somniando aut loquendo, in id quod futurum est, velut qui sæpe iaculando aliqñ collimat, vt nuper quoque diximus. Fit vero vt loquantur quiduis, & quia imaginationibus densis, & calore instigantur, & quia cum sint insani, non habent (inquit Cicero) quam prudentia solet afferre

timiditatem,hoc est nihil dissimulāt,sed omnia effutiunt.quid ergo mirum si aliquid exit quale futurum est? hæc verò longissimè abest à vera diuinatione. Aliam quoque causam habent melancholici diuinationis,atque eam etiam per accidens, nimirum Dæmones facilius appræhendunt hos quàm alios homines,quia plus habent imaginationum,& minus prudentię. Cacodæmon verò vbi adest, quandam ostentat diuinationis speciem; nimirum affectat semper opinionem diuinitatis, ad quam solam scit pertinere veram futurorum,per se,& non per præsentes causas ac notas,præsensionem. Parati etiam hi videntur ad inspirationes,quia cum sint alienati mente,minus intenti sunt corporalibus passionibus. Adeo enim verum est, eos qui mente laborant,sensibus non esse intentos, vt dicat Hippocrates eos ne dolores quidem sentire: argumento vero est, quòd videmus tales,& plagas,& vulnera, & nuditatem ,& famem, & passiones alias quascumque sensibiles facilius tolerare: tales ergo paratiores sint ad inspirationes recipiendas. At verò rectè videtur censere Aristoteles libro de insomnijs, indignum esse,putare Deum cum hominibus dementibus colloqui,præteritis bonis & sapientibus.Plato quoque diuinam reuelationem amicis Dei fieri putat: nam maiora ijs quæ humana mens consequi potest,scit (inquit)Deus,& qui Dei sunt amici: amicos verò Dei,quis dixerit alios,quàm probos & sapientes? Hoc argumento videtur Aristoteles velle tolere omnem diuinam prophetiam: illi verò solùm concedimus, quod & ipse dicit, diuinationem illam melancholicorum diuinam non esse,sed naturalem,aut dæmoniacam: Diuinas verò inspirationes,quas prophetias vocamus,fieri per viros prudentes,atq; magna ex parte optimos.dico magna ex parte , quia aliquando et locutus est Deus per improbos, vt constat exemplo Balaam,qui & si astutus,ac suo modo prudens,erat nequam. Indignum

dignum certè loqui Deum per stultos & imprudentes homines: dignissimum loqui per prudentissimos, & optimos. Ne verò meritis, potiusquàm dono Dei prophetiæ spiritus contingere cuiquàm putaretur, datus etiam aliquando est impio, vt & alia dona, vt certè sanitatis. Igitur atrabiliarij, & mente moti, præ multitudine imaginationum & insomniorum, & loquacitate, videntur aliquando diuinare: atque eosdem nonnunquàm occupant Dæmones. Nec ad veræ prophetiæ spiritum recipiendũ oberit eius succi aliquid, cum neq; tantus, neq; talis est, vt aliquam pariat insaniam. Nam dictas ob causas, quod insanientibus accidit, dæmoniacum potius est quàm diuinũ: irruit vero etiam diuinus spiritus in quosdam, qui præ mentis extasi, quæ ex contemplatione rerum diuinarum fit videntur insanire, vt Saul cum se coniecit in medios prophetas. Hic vocari potest furor diuinus, estque re vera coniunctus cum maxima sapientia, etiam si interim tollit prudentiam huius seculi. nisi enim hanc tulisset, non impulisset Dauidem, deposita regia seueritate saltare coram populo. Itaque mentis eleuatio ab humanis curis & solicitudinibus, maxima dispositio est ad propheticam captandam inspirationem: eaque naturalis, quia rerum humanarum curæ, plurimum auocant ab omni rerum superiorum contemplatione. Quæcumque ergo naturaliter reddunt animum vacuum à talibus curis, naturaliter etiam disponunt, & ad diuinorum cõtemplationem, & ad prophetiam, etiam si ipsa prophetia supernaturale donum est, & veritatis diuinæ euidens argumentum. Hanc ob causam prophetæ varijs modis se præparabant ad recipiendum spiritum: nunc se conuertebant ad somnos, vt Iosephus & Daniel, vt in illa requie mentis & tranquilitate, sine strepitu externorum sensibilium, viderent visiones (qui prophetandi modus insinuatus est illis verbis Ioelis, capite secũdo, Senes vestri somnia

somniabunt,& iuuenes vestri visiones videbunt. quod impletum est vt in alijs multis, ita vel maximè in Iosepho viro sanctissimæ MARIÆ, & in Magis) nunc quoque se præparabant oratione, vt in mentis ad Deum eleuatione, melius reciperentur eius inspirationes: præparabant etiam sese musico concentu, quia hic quoque mentem erigit, & à sensibus abstrahit. Hæc causa fuit, vt Eliseus rogatus diuinum responsum, peteret accersiri sibi psaltem. Hac eadem, sancta Ecclesia quæ diuino regitur spiritu, in celebrandis sacris vtitur musicis cantibus, & suauibus sonis, iuxta exhortationem Dauidicam. Laudate eum in tympano & choro: Laudate eum in cordis & órgano: Laudate eum in cimbalis benè sonantibus, omnis spiritus laudet Dominum. Itaque musica facit plurimum ad demulcendum animum, ac deponendas humanas solicitudines: his ita dispositis multo facilius is transfertur ad diuina. Qui proximi sunt morti, solent prophetare, velut Iacob, qui iam iam moriturus vocauit filios suos dicens, Congregamini vt annunciem quæ ventura sunt vobis in nouissimis diebus: hoc idem fecit Moses, cum eius instaret obitus, tribubus Israel: nimirum nunquam verius à solicitudinibus huius seculi auocatur animus. Sed & illud est optimè sic natura comparatum, vt illa hora extinctis sensuum motibus, & depositi omni animi circa res sensibiles affectu, mens ad eorum quæ verè sunt contemplationem conuersa, veritatem eo clarius intueatur, quo neglectis caducæ huius vitæ voluptatibus, ad futuram eamque æternam aspiret auidius: & quæ superiori vita, dum adhuc sensus vigerent, vel sola mortis recordatione terrebatur, tunc nihil nisi peccata pertimescat.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMPRIMVM.

CAPITE quinto libri Iudicum ſcriptum eſt. De cœlo dimicatum eſt contra eos, ſtellæ manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnauerunt.

Quamquam alia nonnulla ſcripturæ ſacræ loca, ſoleant in ſuum vocare ſubſidium, qui iudiciariæ Aſtrologiæ ſunt addicti, nullo tamen mihi videntur melius, quam hoc vti poſſe. Nam quod ex primo Geneſeos adducũt, facta eſſe aſtra in ſigna, atq; proinde ſignificare poſſe futura, interpr**æ**tatum mihi illic eſt, ita vt nihil ad Aſtrologiam. nimirum eſſe aſtra ſigna temporum, velut gnomon in horologio ſignum eſt horarum: itaq; Cœlum totum eſſe chronologium, aſtra verò ſigna temporum. Quod adducunt ex pſalmo 18. firmamentum annunciat opera manuum eius. hoc eſt (vt illi interpr**æ**tãtur) quæ Deus facturus eſt firmamentum annunciat, longe potiorem enarrationem accipit; pulchritudinem ſcilicet cęli, & firmamenti quod conſpicitur, quodammodo nobis indicare poſſe pulchritudinem operum Dei, quæ conſpici non poſſunt. tamen quod dicit, de cœlo dimicatum eſſe contra eos, & ſtellas manentes in ordine & curſu ſuo aduerſus Siſaram pugnaſſe, plurimum videtur aſtrologiæ fauere. Nam quo alio potius modo, victoriæ cauſam in aſtra reijceret, diceretque curſum & ordinem, quem eo die tenuerunt ſtellæ, fuiſſe Siſaræ infauſtum, & exitioſum? ſi igitur quia ſtellæ eum ad ſeſe tenuerunt ordinem Siſara perijt, potuiſſet is per aſtrologiam periculum præuidere, atque adeo (niſi vel inuitos fata trahũt) deuitare. quod ſi ita eſt, poſſunt quidã aſtrorum curſus, & ordines eſſe fauſti & infauſti: atq; adeo

ijdem

ijdem quibusdam fausti,& quibusdam infausti. is enim astrorum siue ordo,siue aspectus fuerit sisarę infaustus,Hebręis faustissimus. si verò ita habet,prudenter sanè eo die Sisara timuisset cœlum,ac deuitasset prælium. Cur ergo Dominus, Hieremiæ capite decimo, præcipit, dicens, à signis cœli nolite metuere,quæ timent gentes? Neque verò ibi (quod aliquis fortè interpretetur) vocat signa cœli,tonitrua,fulgura,aut fulmina,aut cometarum omne genus, & quæcumque homines vocant portenta: sed idem est quod hîc prohibet, & apud Esaiã 47. derisit,dicens Babiloni, Defecisti in multitudine consiliorum tuorum: stent & saluent te augures cœli,qui contemplabantur sydera, & supputabant menses, vt ex eis annunciarent tibi ventura. Itaq; vocat Astrologos augures:horum ergo diuinationes vt & alias omnes,par est,intelligas prohiberi fidelibus,capite 19. Leuitici,vbi dicitur,Non augurabimini: & Numerorum 23. Deuteronomij 18.& Isaiæ 47. Constat Dei populum ab hac diuinationis specie, qua Chaldæi maximè omnium vsi sunt, vt & ab omni alia præter veram prophetiam, abstinuisse,siquidem Numerorum 23. dicitur. Non est augurium in Iacob,neque diuinatio in Israel. quid est ergo quod nunc Debora stellarum cursui, & ordini, imputat victoriam populi Dei? Mihi non est hæc quæstio, vt neque alia vlla in hoc opere,tam disputanda Theologicè,quàm iuxta conditionem argumenti, Physicè. Quapropter videndum est, an ea astrologia diuinatrix, quam veteres vocabant, vt videre est apud Ciceronem,scientiam Chaldæorum,sit ars quæpiam naturalis,an potius impostura quædam. quod examinauit diligentissimè,atque vt mihi videtur magna ex parte verissimè, Picus Mirandulæ comes. Ego verò mihi hanc quæstionem suscipio,non quidem tam diffusè,quam ille,sed præslius, meo more,tractandam. Duas partes habebit disputatio: altera versabitur

sabitur circa ipsam naturam cœli & astrorum, altera circa ipsos Astrologos. & videtur quidem hæc ex illa pendere: si enim astrorum, pro mira quam habent varietate, ac pro sua innumerabili multitudine, sunt etiam plurimæ eæque mirabiles virtutes, quibus inferna hæc moueant, videntur Astrologi laudandi, qui non patiantur eas latere mortales: sin autem non sunt plures quam apparēt cuiuis è plebe, damnādi sunt, quod tam leuiter illis tribuant multa quibus carent; Hanc ob causam Picus, acerrimus astrologorum impugnator, affirmat astris nihil esse præter motum & lumen, & motu mouere, & lumine calefacere calore, vt ille putat, quodam viuifico, à calore elementari & igneo, natura diuerso. Astra itaque hæc solum facere, atque omnia idem, plus aut minus: multiplices verò illas rerum mutationes, & affectionum differentias imputari materiæ. Disputat multa hinc inde, vt detractis cœlo omnibus virtutibus, præter motum, & lumen, effecta tueatur. In duas verò præcipuè, pro illis omnibus fertur responsiones, scilicet, aut alias omnes passiones, præter motum & calefactionem, fieri per accidens à calore astrorum; aut calorem illum esse causam vniuersalem, ac proinde effectiuam per se multorum, atque adeò contrariorum, concurrendo cum multis, & contrarijs naturis particularibus. Hæc arbitror summa est totius libri tertij Pici, qui solus est physicus, alij enim partim sunt theologici, partim astrologici. Mea verò hac in parte, plurimum dissidet ab illius sententia. nām motus cœlorum, qui circularis est, haud quaquam potest motuum, qui in aëre contingunt esse causa. Concedit Picus Aristoteli, si cœlum quiesceret, futurum vt nihil moueretur: cœlū igitur circumeundo mouet hęc inferna: aut ergo motu suo per se id facit, aut per accidens. per se dico, si cœlum id facit tantum quia mouetur: per accidēs, si quia mouendo communicat facultatem mouendi reliquis:

velut

velut si quis manu admouet stupæ candelam, manus motu suo mouet candelam, & comburit stupam, illud per se, quia non aliter mouet candelam quàm mouendo manum, hoc per accidens, quia mouendo manum ac candelam, admouet ignem, qui vrit per se. Si igitur cœlum suo motu facultatem aliquam immittit rebus, qua adiutæ mouētur, habet iam vim aliam mouendi præter suum motum: sin autem nullam mittit, sed mouet solum quia mouetur, perinde eueniret, si cœlum ligneum, aut æneum, aut lapideum esset, atque ita vt nunc circumferretur: non eueniret autem. Cur enim si lignea sphera superiori loco ferretur circulo, hîc apud nos ferretur recta lapis & fumus, ille deorsum, hic sursum? nam quidquid mouendo mouet aliud, id quidem facit impellendo, aut trahendo, volutando, aut vehendo: at verò lapis cadens, neque trahitur, neque pellitur, neque portatur à cœlo, neque verò volutatur, cum feratur recta: concurrit ergo cœlum cum ijs quæ feruntur, virtute aliqua motiua quam immittit, quæ motus non est. sed neque lumen (quanquàm id ille concedit, satius verò sit indicari) nam lumen illuminat; illuminando vero non potest per se mouere, sed per aliud, hoc est per illuminationem immittens vim mouendi. quod si ita est, habet cœlum, quam communicet vim aliam à motu & lumine, sed quod accepimus ita patet. Si lumine moueret, non esset latio primus omnium motuum, sed alteratio: nam cœli lumen non pendet à motu, luceret enim Sol quiescens, non minus quam latus (constare id potuit pugnante Gedeone) penderent verò lationes aliarum omnium rerum ab illustratione, quę alteratio quędam est: non esset ergo latio primus motuum, quod Aristoteli concedit Picus. Neque vero est quod tam apertè subuertat eius sententiam, quam id quo maximè se tueri vult. vt (inquit) cor suo motu mouet alias omnes corporis partes, ita cœlum

alias

alias mundi. constat vero cor non solum alias partes, quæ ad illud non spectant, sed neque arterias mouere suo motu, sed facultate pulsandi, quam illis mittit, quam & vitalem Medici vocant. Nisi quidem moueretur non moueret, id verò est per accidens, quia ipsum extingueretur, neque posset alijs virtutem demandare: est itaque cœlo virtus qua mouet hæc inferiora, præter motum. concessum sane, quod nisi mouendo, eam mouendi vim non communicaret: nihilominus virtus illa mouendi, aliud est quam motus: vel hoc solum argumento, quod facultas seu virtus nomen est immanentis qualitatis; motus, passionis cuiusdam. Iam verò neque quod lumine calefacere dicit, probare possum, neque quod calorem quem cœlum gignit specie differre dicit ab eo quem ignis. Nam quæ maximè cœlestem fulgorem videntur participare, vt spiritus in nobis, qui sensibus seruiunt, neque calidi sunt, neque calorifici, sed sine calore fulgidi, vt hoc modo differat, auctore Galeno ex sententia Platonis, quem maximè sequitur Picus, ignis cœlestis ab elementari, quòd ille sit sine calore lucidus, hic calidus & lucidus. Exemplo constat id oculi, qui ad ignem refertur ob fulgorem spirituum, ad illum è cerebro venientium confertim, alioqui vero est subiecto frigidus, & plenus aqua: quod ferre natura non posset, si is fulgor esset caloris effectiuus: non igitur illud lumen calorem rebus affert per se, sed per aliquod accidens. Atque cum calorem quem Sol vtcumque facit, specie non differre ab igneo constat, cum incidentes in eandem substantiam, vnicum reddant intensiorem. quid enim? Si quis à Sole simul & igne calefit, duos concipit calores, ac non potius vnum intensiorem, duabus causis in idem opus incumbentibus? Si vnicum, non different specie, qui sese augentes conflant

vnum numero: porrò si duo, vterque excludit frigus: vtrique ergo erit frigus contrarium. quod si vtrique æquè, non sunt illi diuersi, sed idem, quia vnum vni contrarium est. Non igitur solaris calor vrit minus quàm igneus alia ratione, quàm quod moderatior, neque certè coquit & vegetat magis, nisi ob eam moderationem, & coniunctissimas quasdam benignissimas influentias. quas, quid se putat Picus facere cõtra Astrologos, referens omnes in motum & lumen? certè facit nihil, etiam si concedantur omnia. dicit enim, stellis esse nihil aliud quam motum & lumen. Quid quod calefaciunt, quod aliud est quàm illuminare? Respondet, vt cœlum est causa vniuersalis, ita & eius virtutes esse vniuersales & eminentes, ac proinde posse facere multa, ac varia, atq; adeo contraria etiam. Quid ergo interest ad Astrologiam, siue per plures, siue per pauciores facultates possit cœlum facere multa eaque varia, si modo potest? concedet tibi Astrologus, vt vitet rixas, cœlo nihil esse præter motum & lumen, id vero lumen cœleste, quia causa vniuersalis est, eminenter continere virtutes omnes rerum mutabilium, atque ita posse hæc, & illa, quantacumq; scilicet, volet confingere. Vsque adeo falsum est, omnia quæ facit cęlum, facere motu & lumine, & ad propositam disputationem nihil interest. Neque vero ego (vt hoc obiter dicam) propter calorem solum, dico cœlum vires habere alias quam mouendi sese, & illuminandi. Nam vt alibi indicaui, cœlo non est vis calefaciendi, sed lumine gignit calorem, id vero non per se, sed ob analogiam, & similitudinem naturæ, alliciendo ad illuminatum aërem eum ignem, qui per hanc corruptibilium sphæram permeat. Itaque calor non cogit nos affirmare, esse in cælestibus corporibus alias virtutes à motu & lumine: sed lationes potius horum inferiorum, quas à motu cęli pendere cum omnibus Philosophis fatemur: non tamen ob ipsum motum

per se,

per se, sed ob aliquas virtutes,& influentias motrices,quas mo tu immittere, hic, & alibi antea probauimus. neque solum eas virtutes in cœlo,eiusque partibus esse existimo, sed innumeras alias indicibiles,quibus omnium mutationum, quæ hic penes nos aguntur, in efficientis genere causæ sunt,priores quidem ijs,quæ ipsi materiæ sunt proximæ, posteriores verò quã aliæ quæ superiores sunt,& ordine quodam positæ,vsq; ad primam:quæ omnium,quæ vbi vbi mundi,siue inferioris, siue superioris aguntur,causa est. Neque verò puto, omnibus cœli partibus omnes eas virtutes inesse eodem modo: sed vt lumen quod conspicimus, videmus alias alijs partibus conferre, vt Solem Lunæ (ne de quibus dubitatur affirmemus quidquam) ita alias quoque virtutes,quas neque nominare possumus, neque sentire, esse alias in alijs astris, aut Solis, aut præcipuè, & alijs ab alijs demandari,ita vt ne minima quidem stella sit,quæ non conferat peculiarem aliquam commoditatem, & toti mundo, & reliquis partibus. Quorsum enim Deus tot in firmamento stellas,neque plures neque pauciores, & hoc ordine, & his interuallis, vt hæ Coronæ, illæ Canis, aliæ Bucinæ, aliæ Currus redderent figuram? cur omnes & fixas & errantes, has hac, illas illac, tanto has tempore, tanto illas facit circuire,ita certa lege,vt nulla per innumera secula,vel latum vnguem possit declinare? An casu horum quippiam, vel frustra, ita vt aliter fieri, vel quod minutulum in eis esse videtur, posset citra mundi læsionem? minime. Si enim in formatione hominis tanta est operis perfectio,& elucet formatoris sapientia,vt ne minimę quidẽ particulæ addi detrahi ve possit quidpiam,magnitudini,numero,figuræ,aut positioni, vt Galenus toto opere de partium vsu sapientissimè indicauit, sed neque in mure aut formica, sed sunt vnicuique iuxta suam naturam accommodata omnia organa, vt nulli vllum aliter melius;

quanto magis id censere æquum est, de perfectissimis & pulcherrimis illis corporibus? profecto qui in numero pondere & mensura fecit omnia sapientissimè, non fecit illum ornatũ cœlorum casu, velut lapillos multos sparsim proijciens, vt quiuis fortè ceciderit: sed pro numero virtutum fecit astra, & singulorum à singulis distantiam iuxta certam proportionem dimensus est: atque ex ea proportione natæ sunt multiplices illæ figuræ. Ea vero proportio interuallorum non fuerit, quæ maximè spectantium oculis placere posset, sed quæ communi mundi vsui maximè accommodaretur, vt scilicet distarent singula, à singulis, vt maximè possent virtutes sibi communicare mutuo in vtilitatem totius. Hæc est enim veræ pulchritudinis lex, partium nempè omnium ad vtilitatem totius accommodatissima compositio. Vtilitati verò huic accedit harmonia secũdum perfectiones arithmeticas, & visui grata pulchritudo. Nimirum illa, vt & alia omnia quæ facta sunt, fluxerunt à perfectissimo & pulcherrimo exemplari. Vt vero hæc quæ commemoraui, pulchritudinem operis, & artem opificis indicãt; ita, si vnius aut duarum virtutum facta esset tanta corporum multitudo, nullam neque ob distantias, neq; mutuos aspectus, neq; varios motus afficiendi habens differentiam, esset sanè & opus minimè pulchrum, & opifex inertissimus. Non est igitur ita: sed fateri oportet, esse in cœlestibus corporibus multas mirabilesque virtutes. Nam quod dicunt, multiplicis mutationis causam referendam esse ad materiam, nihil obstat: siquidẽ mutationnm & alteritatum in materia, tantùm est passiuum principium: effectiuum vero est in formis rerum proximarum, ac multo prius in superioribus causis: per quas ordine quodam priorum & posteriorum, deriuatur virtus primæ vsque ad res singulas. Si igitur (quod ad secundam disputationis partem attinere iam incipit) ita habet, cur Astrologia iudiciaria, à

ria, à viris doctis deridetur vt inanis, à cordatis exploditur vt inutilis: à diuinis legislatoribus & vatibus interdicitur, ac secundum idololatriam vituperatur vt impia: atque adeo multis Pontificum decretis, & Imperatorum etiam, quorum extant adhuc multa edicta, de Astrologis vrbe pellendis? Sub Claudio (authore Cornelio Tacito) de Mathematicis Italia pellendis, factum est Senatusconsultum atrox & irritum. Nam nescio quo magno malo, aut quo Dæmonum astu fit, vt cum vbique gentium decretis expellantur, nunquam tamen extingui possint, immo neque deterreri, quod sanè nouum non est. nam idem Tacitus in libro decimoseptimo de Mathematicis dicit, genus hominum petentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostra, & vetabitur semper, & retinebitur. Sed videamus quod sit eius imposturæ principium. hoc certe. Esse multiplices virtutes astris, quibus omnia quæ hic geruntur gubernantur, atque pro differentia aspectuum ad sese, & ad res infernas, varias nasci affectiones, quod uidemur recepisse, atque confirmasse: itaque quia videntur habere virtutes multas, & habere has & illas, colligunt temere. quæ temeritas est certè, & inanis, & noxia, & parum pia. quæ distinctioris doctrinæ gratia, seorsum indicabuntur. Ac primũ esse inanem, hoc est vanam, nullius veritatis participem, atque omnino scientiam non esse, neq; artem, sed imposturã, & figmentum, idq; eo maius alijs figmentis, quod illis solent impostores alios homines decipere, ipsi nequaquam decepti: hoc vero ipsis etiam impostoribus imponitur. non enim arbitror, oẽs qui hanc fictitiam artem professi sunt (nam tametsi ea fluxit ab idolatris, qui adorabant cœlestia corpora, & à Iudæis, & Mahometanis magna ex parte aucta est, inciderunt tamen in eam nonnulli ex nostris, non parum docti & probi) præ vafritie & malignitate voluisse vulgaribus imponere, sed eorum

non

non paucos præ curiositate, qui non exiguus animi morbus est, in eam credulitatem incidisse, & (quæ hominum est fragilitas) cum multis esse deceptos: satis arbitror constat, me non vituperare eam Astrologiam, quæ in cognoscendi cœli motibus versatur, cum ea nihil esse certius in humanis possit, neque ijs quæ circa propriam illius materiam fiunt præsensionibus: non enim minus certum est, futurũ post biennium eclypsim Lunæ, quàm futuras in mense Iunio breuissimas noctes. nam nisi quis supputando decipiatur, eadem vtriusq; scientia est. Illam vitupero diuinationem, quam quondam vocauerunt scientiam Chaldæorum, nunc vocant Astrologiam iudiciariam, quam qui profitentur, annuatim nobis prænunciant futuras aëris temperies, & temporum constitutiones, salubritatem aut insalubritatem, abundantiam frugum aut penuriam, otium aut bella, & eorum exitus tristes, aut fortunatos, Principum incolumitatem aut mortem. hi ipsi electiones faciunt horarum fœlicium aut infœlicium, pro quibusvis negotijs suscipiendis: per interrogationes, quas illi vocant, respondent de re quacumque interrogati: velut quis furatus fuerit quod domi deest; quò fur abierit. Iam verò per natales horas diuinant futuros hominis cuiusque mores, eiusque fortunam, viuendi & moriendi sortem. Hæc omnia vana sunt, etsi non omnia æquè. nam cum mutationes omnes corruptibilium corporũ ad calidum, frigidum, humidum, & siccum referantur, & hæc in cœlis habere causas priores & superiores, quæ per influentias communicantur concesserimus, pluuias quoque ac serenitates, flatus & tranquilitatem aëris, causas illic habere consequens est. Si autem hæc, & fructuum prouentus boni aut mali, & morbi, & salubritas; horum enim causæ maximè sunt in temporum constitutionibus, quæ in calida vel frigida temperie aëris, pluuijs aut serenitate, flatuum abundantia aut vacuitate

tate

tate spectantur, vt apud Hippocrátem videre est alibi sæpè, & maximè in Epidemicis. in his ergo bonam causę partē videntur habere posse astra. post hæc secundo etiam loco nonnullam & informandis moribus hominum. si enim ad temperiem alterabilium omnium faciunt, & temperies ad mores, vt libello proprio indicauit Galenus, possint etiam nonnihil astra ad mores. Ad fortunam verò quid possunt astra? nam hoc ipsum casu, aut fortuna aliquid fieri, est nihil aliud quam sine causa certa & per se fieri, si Aristoteli credimus. contradictionem ergo inuoluit, càusas esse in astris eorum quæ casu contingāt, aut fortuna, vt, quòd illo prætereunte lapis deciderit, & quod fodienti illi vineam thesaurus inuentus sit: nihil enim minus fortuna aut casu fieret, quam illud quod causam haberet certam in incorruptibilibus & æternis. Quæ fortuita ergo sunt, vt quòd ille sit à latronibus occidendus, quod alius ruina, alius fulmine moriturus, quod alius domi, alius in agro, quod exeunti ab vrbe furi versus orientem prætor longè visus sit, ac proinde ad occidentem deflexerit, nullam causam habere possunt in astris, sed neque in vniuersa rerum natura per se, sed ex accidenti quodam: vtpote quæ casu aut fortuna fiunt: sunt verò hæc in quibus maxime gloriantur. Hoc ergo genus præsensionum, quod spectat ad fortunam, & casum, physica ratione pœnitus excludetur: illud quod secundo loco memorauimus, pertinetque ad mores hominum: siquidem pro moribus, de faciendis etiam feratur iudicium, pœnitus erit vanum: vt si cū esset dicendum, mulier hæc erit libidinosa, aut ne ita quidem, sed calida, dicas erit meretrix, aut infidelis viro: aut cum dicendum, erit auarus, aut ne ita quidem, sed natura propensus, dicas furabitur: alterius enim causa partim in educatione est, partim in natura, alterius vero in arbitrio, quæ plurimum dissident. si qui vero astra necessitatem putant arbitrio ponere, hi

humanam

humanam tollunt libertatem, & rationem omnem boni aut mali, meriti aut demeriti. Superest ergo solum primum genus, quod ad aëris pertinet alterationes, & in hoc secundo exigua quædam particula. Sed & in his ipsis incertitudo summa, ob causarum implicationes. ea verò apertius conspicietur in eo quod pertinet ad mores. nam sit ita, faciat Mercurius fures, an cum hic nasceretur, erat solus Mercurius in cœlo? habes aliorum omnium perspectas naturas, omniumque subduxisti rationem? quantum scilicet singula annuerent? non (dicunt) sed quorundam. quid ergo? omnia reliqua scis esse neu tra? sed sint, aut habueris omnium rationem, atque iam non Mercurius solus, sed cœlum totum illa hora faciat fures. An non per temperamentum principiorum, & materiæ generationis, id fieri dicebamus? ad eam ergo temperiem, parentum temperies non minus facit quam cœlum, non sunt verò parentes omnes, qui eadem hora coeunt eiusdem temperamenti. oportebit ergo te iam videre, non solum natalem horam huius, sed & suorum parentum, & auorum, ac denique omnium à quibus in hunc potest aliquis naturalis motus deriuari: scimus verò aliquando similitudines etiam ab atauis. Sed noueris maiorum omnium secundum vtramque partem temperies, scis etiam victus rationes, atque quid congressuri esitauerint, pisces, an allia? nam ad seminis temperiem plus facient hæc, quam Mercurius aut Venus. interrogasti quibus cibis vsa sit prægnans? ò quam exigua manet iam causæ portio in istis schematis astrorum, quæ pro natali hora faciunt. Sed sit hæc quantulacunque, an non erit maior in hora conceptionis? dicunt se vtriusque horæ rationem habere, atque ex hora ortus horam conceptionis agnosci. omnes igitur eadem hora nati, eadem etiam concepti sunt. non ergo possunt nasci septimestres, & nouimestres, & decimestres simul. at vero quacumque

hora potest nasci septimestris,ergo nunquam potest nasci vllus nouimestris.quod si non quacumq; hora potest nasci eorũ quilibet,sint quædam horæ septimestrium,quædam nouimestrium,quædã decimestrium :at verò nullæ tales definitæ sunt ab eis, non possunt ergo ex hora ortus scire horam conceptionis, neq; igitur ex natalibus figuris possunt quippiam præsentire. Quid ergo superest? vt prædicant nobis pluuias,aut serenitatem,flatus aut tranquilitatẽ,frigora,aut æstus, ac per hæc, de morbis & eorum curationibus etiã quædam. itaq; superest solum Astrologia agricolarum, nautarum, & medicorum, quæ perexigua est. nam agricolæ & nautæ metereologicis signis magis vtuntur,quam æthereis: medici paucorum admodum astrorum considerant ortus & occasus,Pleiadum scilicet & Arcturi: aspectus verò Lunæ & Solis: atque hæc quoque multi doctissimorum censent esse superstitiosa. Sed huic præsensionĩ non admodum repugno,quamquam ei quoque obstant duo,magni momenti. Primum quidem,multiplicium causarum concursio, quarum neque perspecta esse potest natura, neque haberi ratio. Alterum quod in physicis indicauimus, quodque omnem ex causis naturalibus diuinandi rationem eleuaret, etiam si omnium virtutes essent perspectissimæ, atque ob oculos positæ, videlicet, primum motorem non solum mouere primum mobile, ac per illud alia ordine quodam vsque ad vltima, sed præter commune hoc mouendi principium, quod simul æquè præbet omnibus, cooperari immediatè (quid vetat ita dicere?) cum singulis esseque causam liberam, quæ singula deflectit, non quo cœlum trahit, sed quo ipse vult. neque verò solum miraculosè, sed naturaliter,& cum magna suauitate. cur enim miraculum hoc sit, magis quam si mea me mens trahit aliò, quàm cœlum aut natura impellunt? præterea necesse est scientiam omnem

resolui in principia quæ per se nota sint, aut in alia scientia demonstrata, aut cognita experimento, aut à prima veritate reuelata. Astrologiæ verò Iudiciariæ principijs nihil horum accidit. ea ergo non est scientia, sed inanis impostura (exceptis minutulis illis) nihilominus quam sortilega. Primum quidem ea non esse per se cognita, neque in alia scientia demonstrata, ipsi dabunt: reuelatam esse dicunt eorum quidam, alij ab angelo Adæ, alij Enoch, alij à Raphaele Thobiæ; ipsis verò Astrologis quis reuelauit factas esse antiquis istas reuelationes? Certè ipsi sibi. Nam quæ Ecclesia? quæ sacra scriptura? dicunt, Traditio est. per quos Apostolos? Non igitur est maior fides illarum reuelationum, quam ipsorum Astrologorum autoritas: hæc verò est, quæ in dubium nunc vocatur. non est ergo suorum principiorum fides. Superest vt sint experimento cognita: hoc vt persuaderent Chaldæi, Græcis, & Romanis dicebát (vt primo libro de diuinatione licet apud Ciceronem legere) se obseruationes horum fecisse per quater centum septuaginta millia annorum ac rectè quidem dicebant. nam tot ac multo pluribus erat opus, vt singularum figurarum tenerentur perpaucæ obseruationes. Nam si toto anno magno, quem quadraginta nouem millibus annorum esse dicunt, cœlum totum nunquam ad eandem penitus redit figuram, totis quatercentum septuaginta millibus, redijsset minus quàm decies. eorum verò quibus per experimentum fides debet adhiberi, teneri debent multæ obseruationes: paucæ enim casui possunt imputari, vt & capite primo Metaphysicorum dicitur, multæ eiusdem rei memoriæ vnius experientiæ vim habent. Illi igitur mentiebantur consentaneè, multo impudentius nostri, qui cú credant, mundi totius nondum esse exactos septem mille annos, & multis iam miriadibus iactari istas imposturas, dicunt nihilominus experimentis cognita esse tot, quot vel fingendis

miror

miror mundum fuisse satis. Quod verò Thaletem Milesium primo Politicorú, capite septimo dicit Aristoteles per Astrologiam prospexisse vbertatem oliuarum futuram, non admodum curo; præuiderit enim ille per incipientis iam anni constitutionem, vt agricolæ, aut medici; ac præuidisse per astrologiam, fuerit inanis fama. est enim, vt indicatum est, inanis hæc astrologia. Quod verò si inanis, sit etiam noxia, facile constare potest: quandoquidem multis credulis, & pusillanimis, quæ prænunciata fuerunt dira, præ timore totius vitæ suauitatem abstulerunt, ingerentia melancholiam, atque adeo veram insaniam; & (quod grauius quidem est) nonnullis nimium cautis, ipse timor facit certa esse pericula. velut si timet à muliere, ipsa Zelotipia: si ab hostibus, assidua armorum gestatio: si ab aqua, pauor pontes angustos prætereundo: denique à quibus quisque timet, in ea videmus facilius incidere; vel permittente ita Deo, ita enim legimus capite vltimo Isaiæ: Vnde & ego eligam illusiones eorum, & quæ timebant adducam eis: & capite decimo prouerbiorum. Quod timet impius, veniet super eum. Atqui hæc sanè fuerit vna causa, qua quæ ominantur, aliquando eueniant. Si igitur prænunciant mala, hoc modo nocent: si verò bona, quod inani spe seducentes, multa impellunt frustra tentare, atque interim magnis se exponere periculis, aut certis alijs sese priuare bonis. tametsi enim fieri possit, vt quispiam spe inaniter concepta, tandem compos fiat leuiter sperati boni, multo tamen plures fuerint, qui spe cadentes, magna sint experti pericula, vt qui imperij concepta spe, factus prædo, perijt in furca: aut certa bona amiserint, velut qui thesauri inueniendi, aut chymica arte faciendi aurum spe allecti, laborauerunt: quorum vix quispiam est, qui non rem totam perdiderit, quidam vero qui non quærebant, inuenerunt thesaurum. Satius ergo multo sit vt inuenias, vineam

Mm 2 tuam

tuam fodere, quàm de thesauro cogitare. ita, vtilius multo sit hominibus, vitam prudenter institutam agere, quam vlla diuinatione agi. Sed neque satis piam esse, præter sacræ scripturæ loca quæ produximus, hæc indicant, quod facit periclitari fidem de Dei prouidentia, & de libero arbitrio. tametsi enim præfari semper soleant, se illa imprimis salua esse velle: sunt vero adeo nimij narrando tam multa & stupenda, vt latenter de necessario fato, sacrilegam audientium animis ingerant opinionem. Huc accedit multos huius prætextu, Necromantiam exercere, Dæmonesque, vt quæ commemorauimus mala accidant mortalibus, & hac via nonnulli à fide deerrent, exequi quo ad possunt illorum prænunciata. quæ alia causa est, vt eueniant, opereque comprobentur nonnulla. Præter dictas verò duas causas, alteram ab affectibus eorum quibus prænuncientur, alteram à Dæmone, eueniunt quædam casu. non sunt autem tam multa quæ non mentiuntur, vt dictæ tres causæ (si modo casus in causis est) non possit esse satis. Eorum mendacitatem facetè admodum notauit Seneca, in ludo de morte Claudij Cæsaris, inducens Clothum ita loquentem. Patiar aliquando mathematicos verum dicere, qui illum postquàm princeps factus est, omnibus annis, omnibus mensibus efferunt. Accedit etiam, eam credulitatem coniunctam adeò esse cum Idololatria, vt Babiloniorũ religio nihil fuerit aliud, quam ipsa scientia Chaldæorum. nam eadem Deorum & astrorum nomina, & eadem canebant de Dijs in sacrificijs sacerdotes, quæ prædicabant de astris Astrologi. nimirum illi furatum esse boues Mercurium: hi sub Mercurio natos esse fures: & alia omnia eodem modo. & merito quidem nam persuasi bona malaque omnia ab astris venire, neque quod amarent, neque quod timerent habebant aliud, quam astra. Proinde simul cum idololatria damnatur hæc Astrologia loco citato ex

to ex Hieremia,his verbis.Iuxta vias gentium nolite diſcere,& à ſignis cœli nolite metuere,quæ timent gentes,quia leges populorum vanæ ſunt. Vide vt leges gentium coniungit cum timore aſtrorum.Peccant etiam Aſtrologi in ipſa aſtra, imputantes illis tam multa mala.nam cum facta ſint omnia a ſummo bono boni gratia,vt ſcilicet gignant,foueant, & augeant: in mortes,in crimina,in bella,nullum factum eſt,neque quidquam inde malignum venit,niſi ex accidenti quodam. Quo pacto ergo ſtellæ pugnaueruut contra Siſaram? nullo certe. quis enim congredientium ſimul hominum, poſſet illis eſſe delectus, vt Hebræos tuerentur, & debellarent Chananeos? ſed ſtellarum nomine haud dubiè illic vocantur angeli, qui iuuerunt populum Dei aduerſus impios. Dicuntur vero manere in ordine ſuo, quod ſuo quiſque eſt ordine cœleſtis illius hyerarchiæ,qua nihil eſt in rebus creatis pulchrius,aut ordinatius.Curſus vero Angelorum, dicitur aſſidua illa & continens cooperatio, qua homines cuſtodiunt, & gubernant. Angeli igitur cuſtodes Hebræorum, quorum princeps Michael, ſuo quiſque ordine perſiſtentes in defendendi munere, pugnauerunt contra Iabin regem, & ducem exercitus Siſaram. atque hic eſt ſenſus literalis huius loci. non aliter ac duodecimo capite Apocalypſis dicitur cauda draconis illius trahebat tertiam partem ſtellarum cœli,& miſit eas in terram.quo loco ſignificatur literaliter tertia pars angelorum. vnde conſtat, nihil hîc habere Aſtrologiam iudiciariam quo ſe tueatur: ſed oportere,vt contemptis his vanitatibus, bene ſemper ſperemus, & actiones noſtras prudenter inſtituamus, dantes gloriam Deo.

CAPVT TRIGESIMVMSECVNDVM.

CAPITE 37. libri Iob ita habetur. Qui in manu omnium hominum ſignat, vt nouerint ſinguli opera ſua.

His verbis ſolent ſeſe munire, qui Chyromantiam profitentur, diuinantes ex lineis manuum, neque minora neque pauciora, quàm Aſtrologi ex ſchematis ſtellarum. itaque intelligunt verbis his Iob ſignificari, Deum cuicumque depinxiſſe in manu, ſigna eorum quæ facturus eſſet: illi vero prædicunt, & quæ perpeſſurus, ſiue ab internis cauſis, ſiue ab externis, ſiue propè, ſiue longe poſitis, ſiue naturalibus, ſiue fortuitis. qui cum hæc ſibi perſuaſerint, poſſunt etiã in ſubſidium trahere locum alium ex decimo tertio Exodi, quo ita dicitur. Erit igitur quaſi ſignum in manu tua. Ariſtoteles quoque, auctor nunquam contemnendus capite 15. primi de hiſtoria animalium, ita dicit. Pars interior manus vola dicitur, carnoſa eſt, & ſciſſuris vitæ indicibus diſtincta, longioris ſcilicet vitæ ſingulis, aut binis ductis per totam; breuioris binis, quæ non longitudinem totam deſignent. Operepretiũ ergo erit hoc loco conſiderare, An ſit aliqua ex forma manus naturalis ſignificatio, an omne id ſtudium vanum ſit. Eatenus verò, vt mihi quidem videtur, naturalis ars, & certitudinis aliquid habens cenſeri debet, quatenus referri poſſit in naturales aliquas cauſas, habeatque principia, aut per ſe nota, aut alibi demonſtrata, aut procedat ex certis experimentis: quatenus verò nihil habet horum, vana. Qui igitur palmas, fictis quibuſdam lineis in partes quaſdam diuidunt, ſingulaſque tribuunt ſingulis planetis, & naturaliter innatas lineas, ſecundũ

conceptam

conceptam vulgo opinionem de naturis planetarum interpretantur, nihilominus vani sunt quam ipsi Astrologi iudicij: immo eo plus, quo plures positiones accipiunt gratis, & sine vlla monstratione. Illi enim gratis accipiunt, hoc astrum hæc facere sub illo natis, illud illa: hi addunt, manus hâc aream esse Iouis, illam Veneris: & rursum hæc illa significare. quæ autem horum monstratio? aut quæ naturales causæ? experimenta verò iactare possint, vt ipsi Astrologi, casu quodam, rarissimè verarum pronunciationum. vani igitur sunt, qui ita procedunt, multo verò magis, cum non solum procedunt ad interpretandos mores hominis, sed & fortunas, & quæ non in eo cuius contemplantur manus, sed in lege positis, causas habent. velut dicunt, hæc nubet ter, hic percutietur capite. id verò mihi videbatur conjectandum ex manibus maritorum, & eius qui percussurus est. nam quo pacto connubia possint habere causas in nubentium altero, cum ad ambo pertineant? ac percussio in percusso solo, ac non potius in percutiente? Quid si primus maritus habet lineam vitæ lõgiorem quàm mulier? quo pacto poterit nubere illa pluries? percuti verò non potest hic, nisi quis percutiat, aut lapis tegulave cadat. causa enim percussionis percutiens est, aut ruina: igitur eadem causa est linearũ manus Petri & iræ Ioannis, aut casus tegulæ. nisi enim referantur ad eandem causam, non possit alterum alterius esse signum, neque alterum causa eius quod alterum significat. At verò causa linearum manus Intra ipsum hominem esse videtur, & ex illius natura fluere. intra Petrum itaque est causa casus tegulæ è tecto: at hoc absurdum. Dicunt, in eodem astro causam esse harum linearum, & casus. redeunt eadem argumẽta, quæ aduersus Astrologos, & illud maxime, quòd si naturalia, vt lineæ manuum, & fortuita, & casus & ruinæ, easdem habent causas, nihil est fortuitum, cum omnia habeant causas per

se. hoc

se. hoc longe absurdius. nam vt cadat tegula, causa est qui tollit fulcrum, vt vero cadat in Petrum, nulla est per se, sed eædē causæ, quæ per se faciunt lapidem cadere, & Petrum transire, faciunt ex accidenti quodam, & fortuito, lapidem incidere in Petrum. Hactenus igitur vana est Chyromantia: neque video quæ possit non esse talis, nisi fortè ea, quæ subalternata Astrologiæ non sit, sed pars quædam Physiognomię. Nimirū Physiognomus non solum considerat faciem (quamquam eam maximè vt quæ sensuum organis constat, & mentem maximè prodit) sed aliarum etiam partium constitutionem: nā capitis totius, & pectoris, & dorsi, & vocalium, & genitalium, & pedum; ita vero & manus contemplatur: atque adeo post faciem, magis quam alia omnia: nam manus humana organum organorum est, auctoribus Aristotele & Galeno, atque vt facies intellectiuas virtutes, ita manus factiuas maximè potest indicare, habetque manus ad rationem vt instrumentum ad artem, quia vt ratio est ars ante omnes artes, ita manus organum ante omnia organa. Nihil igitur in homine, ea quæ spectant ad rationem præcipuè factiuam, æquè poterit indicare ac manus. Igitur ea manuum cōtemplatio, quæ Physiognomiæ fines non transgreditur, Physiognomiæ pars est, & parem cum ea habet auctoritatem: quam ergo habere debeat Physiognomia, hoc loco videndum est. Non esse profecto omnino vanam, vel illud vnum argumento esse potest, quod Aristoteles, auctor minime vanus, librū proprium dedit ei doctrinæ, & sparsim scripsit de ea multa in libris de historia animalium. sed & Hippocrates, qui iudicio omnium est seuerissimus, sparsim scripsit multa spectantia ad Physiognomiam, quale est illud libri secundi de morbis popularibus. Quicumque ruffi, naso acuto, oculis paruis, mali. Quicumque ruffi, simi, oculis magnis, boni. Et rursum, magni, calui, balbi, gracili

voce præditi, boni rursum, Caput magnum, oculi parui, balbi, iracundi sunt. Et rursum, Occuli non nictantes, iracundi. Et iterum, Magnum caput oculi nigri, & magni, nasum crassum & simum habentes, boni. Sed & legibus etiam ciuilibus, in quibus iniquum sit censere esse aliquid futile, aut vanum, cautum est, vt si duo homines inciderint in criminis suspitionem, is primum torqueatur qui sit aspectu deformior. Cuius legis ratio est in Physiognomia. Ecclesiasticus etiam capite 13. bonam faciem vocat vestigium boni cordis. sed & experimento probat Aristoteles esse artem Physiognomicā: quia quicumque plurimum inter animalia cuiuspiam generis versati sunt, sciunt ex forma dignoscere bona & mala, velut equites equos venatores canes. neque in hac dignotione falluntur, sed semper, aut magna ex parte euenit vt illi iudicant. Est igitur aliqua Physiognomia. Verum est, multo certiorem fore eam quæ versetur in dignotione brutorum, quàm quæ hominum, quia illa nihil habent præter ipsam naturam: in hominibus vero valet plurimum ad formandos mores educatio, & disciplina, & quod his omnibus maius est, Dei gratia. Sed neque hæc penitus eleuant Physiognomiæ facultatem, vt neque naturam. Notæ quas Physiognomi obseruant, accipiuntur primum à similitudine cum alijs animalibus; vt qui paruis sunt oculis timidi, vt scilicet & simiæ: qui magnis stupidi, vt & boues & asini. deinde & cum diuersarum nationum aut sexus hominibus, vt qui valde nigri, sunt timidi, vt Ægiptij & Ethiopes: Qui valde candidi, timidi etiam vt mulieres. deinde ab ipsis passionibus, quale erat illud Hippocratis, Qui oculis non nictant, iracundi: quia & qui irati sunt, solent immotis oculis & palpebris intueri. Post hæc loca argumentorū, habent etiam præcepta conferendi signa cum signis, & colligendi quędam ex quibusdā: velut (dicunt) si quis est iracundus

& tristis & prauus, necesse est sit inuidus. Sed nunc non est animus hanc artem persequi, sed hæc summa eius capita attingere, vt videamus quo pacto in naturales causas referri possunt. Inter omnes Philosophos conuenit, omnibus animantibus data esse instrumenta, suis moribus accommodatissima; velut leoni, tauro & apro, vtpotè ferocibus, vngues & dentes validos, aut cornua, aut exertos dentes: equo, vtpotè veloci, & generoso, superbo & calcitranti, vngulas fortes, longa crura, & ornamentum iubæ: timidis verò & fugacibus, vt lepori & ceruo, pro armis dedit artus ad celeritatem comparatos. ita & alia omnia circa animalium singulorum partes fabricata est natura: quod mihi nunc satis sit pro re præsenti attigisse, tractat diffusè Aristoteles in libris de partibus animalium. Dubitatum est à veteribus, an animalia talia sint, quia talia habent instrumenta, an talia habeant instrumenta, quia talia sunt. velut, an taurus, quia cornua habet sit ferox: an quia sit ferox, habeat cornua: lepus quoque, an quia est inermis sit timidus, an quia timidus sit inermis. Anaxagoras, vt dicit Galenus primo de vsu partium, affirmabat animalia talia esse, quia talia habent instrumenta, quasi animæ ipsæ omnes sint eædem, aut similes, sed pro differentia instrumẽtorum varios induant mores. Galenus contra censet, animas ipsas per se differre moribus, & vnicuique data esse instrumenta accommodata. Mihi verò vtrumque videtur verum, & animalibus data esse talia organa, quia sunt talia; & esse talia, quia habent talia organa. Nam & homo, quia audax est, arripit ensem: & quia ensem habet fit audacior: ita vitulus, antea etiam quàm ei exorta sint cornua, ipso naturæ impetu inuadit, quasi velit cornu ferire: idem vero taurus iam factus, si ferrentur cornua, ferocitatem deponit: scilicet ipsa organorum vacuitas facit diffidentiam. Sed etsi instrumentorum commoditas mores illos augeat, si quidem

quidem non vnica ea est causa eorum, neque à principio facit, necesse est vt sit alia causa differentiæ morum, prior ipsis organis: hæc vero, vbi fuerit nisi in animabus quæ diuersæ sint, aliæ audaces, aliæ timidæ, aliæ agrestes, aliæ cicures, aliæ solitariæ, aliæ gregales. Quid ergo, ipsæ animæ per se ante talia corpora sunt tales? non certè. nam brutorum animæ ante corpora ne sunt quidem, cum educantur de potentia materiæ, & sint nihil aliud quam ipsi corporum actus. Quid ergo fit? Certe vt in ipsis corporibus ante organa sit aliquid, quod & morum, & organorum causa sit, hoc verò est temperies, seu natura, quæ facit esse substantiam hoc aliquid: id verò in brutis est ipsa anima, atq; adeo in hominibus, secundum partem sentientem, perinde eueniunt omnia, ac si anima ipsa corporis temperies sit: non enim ob hanc partem agnoscitur anima nostra esse separabilis, sed ob mentem. Cum ergo morum differentia non ex mente sit, sed ex irascibili, & concupiscibili, & internis sensibus, quę cōsistunt in organis corporalibus, quod ad hoc attinet, perinde de nobis ac de brutis censere oportet. Igitur si temperies parit hos aut illos mores, & his talia, aut talia succedunt organa, profectò temperies prior est organizatione, & causa illius: quod si temperies causa est morum, & compositionis, certè compositio significatiua sit morū, quia referuntur ambo ad eandem causam: atque adeo, vt Sextus Philosophus inquit, etiam corpus sit quædam animi imago. Ratio vero agnoscendi, quæ figura quos indicet mores, nulla potior sit, quam ex obseruatione figurarum quæ tales mores solent comitari, translata ratione ab alijs in alia: siquidem indicatum est, hac in re esse omnium eandem rationem. Cur igitur notæ morum à figura rectè capiantur, & tales rectè transferantur ab alijs animalibus ad alia, hæc est causa. Quòd verò & ab ipsis passionibus rectè accipiantur (quem tertium argu-

tiusquam in vlla alia parte,dictis de causis locum habent signa huiusmodi. Manus ergo bene magna, multis lineis descripta,neque omnino glabra,neque pilosa,& longi digiti, ad naturalem proportionem inæquales, qui facile & adducantur, & abducantur, sapientiam indicant, & bonos mores. maximè enim humana est talis manus. Curtam verò, rotundam, breuibus digitis, & æqualibus, glabram nimis, aut valde pilosam qualis erat Esau, aut vngues habentes incuruos, & longos, & nullis aut paucissimis lineis esse distinctam, hæc omnia beluina sunt, & ad aliqua brutorum genera referuntur. Quare pilosa manus significabit hominem agrestem, & ferum more vrsi, vngues incurui, rapacem more accipitris, rotunda ac breuis ac sine lineis, stupidum qualia quadrupedum plurima. Ita etiam & à passionibus: qui contractas semper gerunt manus, timidi & auari esse dignoscuntur; contra qui extentas, audaces & liberales; qui pendentes aut demissas, aut aliam super aliam, desides: qui elatas aut mobiles, soliciti, & negociosi: qui ad faciem aut os adducunt, cogitabundi. Ex his constat chyromantiam, nisi vltra physiognomiæ fines se effundat, vanam non esse: nisi vero intra illos se contineat, vanissimam, velut & ipsa physiognomia suos egressa fines, vana fit. vt cum Physiognomi, non solum naturales cuiusque mores, & ingenium volunt dignoscere, sed & fortunam prænunciare, dicentes alios esse Iouiales & fortunatos, alios Saturninos & infœlices. Nimirum si rectè antea monstratum est, Astrologiam Iudiciariam, cum præcipuè de fortuitis agit, vanam esse, necesse est omnes eas artes quæ ad illam referuntur vanas esse, vt Physiognomiam, quæ Martes, Ioues, aut Saturnos nominat; & Geomantiam, quæ loca planetarum describit

in terra

in terra: multo autem magis & Hydromantiam, & Pyromantiam, & innumera alia figmenta futilissima: quæ omnia sunt merè ludicra, aut adiunctam habent operam Dæmonum. Cum ergo Chyromantiam bona ex parte receperimus, licebit verba illa Iob, Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua, chyromanticè interpratari. Verum occurrit mihi alia interpratatio, quæ multo magis arridet, nimirum vt Galenus loco citato edisserit, data manus est homini, vt rationali ac sapientissimo animali. Nam æquum erat, habenti artem ante omnes artes, hoc est rationem, dari organum ante omnia organa, hoc est, manus. vt igitur fabrum dolabra & serra; agricolam ligo & falx, sui muneris faciunt recordari: ita manus, hominem humani officij. Ergo vel suas ipsius manus intuens homo, agnoscet se esse natum ad omnes artes exercendas, ad adorandum Deum, ad erigendas Deo aras, ad sacra faciendum, ad scribendum, docendumque omnem sapientiam etiam posteros, dicent Pythagorici ad numerandum; quandoquidem calculi numeri denarij, qui omnes continent numeros, in ipsis digitis positi ante oculos sunt. Signauit igitur Deus in manu omnium, vt nouerint singuli opera sua, hoc est, quæ eos facere oporteat, & ad quæ nati sint: nimirum admonent nos aures, natos nos esse audire, nares odorari, lingua gustare, oculi videre. Hæc verò omnia, opera nostra non sunt, sed cum plerisque communia manus vero sapientiæ, & diuini cultus, & rationis numerandi, & exercendarum omnium artium nos admonent; quæ sua hominis opera sunt. Quod decimo tertio Exodi dicitur, Erit igitur quasi signum in manu sua, nullatenus pertinet ad Chyromantiam, sed alludit ad consuetudinem hominum, qui cum rem quampiam volunt memoriæ commendare, signnm aliquod

quod alligant digitis, quòd ſcilicet manus ob oculos verſentur ſemper. Eum verò eſſe legitimum ſenſum verborum, ſequentia indicant, Erit igitur (inquit) quaſi ſignum in manu tua, & quaſi appenſum quid ob recordationem ante oculos tuos. Quod Ariſtoteles primo de hiſtoria animalium dicit, ſciſſuras manus, longioris aut breuioris vitæ notas continere, non tam eſt à ratione alienum, quam fortituitorum euentuum ſignificationes inde peti, quod ſciſſuræ illæ ad formationem ſpectant, & formatio ad temperiem rationem habet, bonuſque aut malus corporis habitus naturalis, qui compoſitione conſtat & temperie, longioris aut breuioris vitæ, & eius interitus qui ab intrinſecis cauſis cietur, præcipua cauſa eſt. Tamen neque hoc mihi, vt verum fatear, admodum arridet: multis enim experimentis confirmanda foret eius aſſertionis fides. Neque me ſanè plurimum mouent Ariſtotelis eo loci verba, ibi enim non Philoſophum, ſed Hiſtoricum agit: longè autem minorum hiſtoricorum, quam philoſophorum auctoritas eſt.

CAPVT TRIGESIMVMTERTIVM.
DE NECROMANTIA.

NECROMANTIA, vt ipſum præ ſe fert nomen, eſt diuinatio quæ procedit ex cõſultatione mortuorum, cum ſcilicet Necromantici, incantationibus, & characteribus, aut certis quibuſdam peractis, velut expiationibus, aut ceremonijs, mortuos accerſunt, quos de occultis aut futuris rebus conſulant: cui rei magnam videtur auctoritatẽ conciliare, quod eueniſſe Sauli narratur capite 28. primi Regum.

cui,

cui, opera cuiusdam mulieris pythonissæ, hoc est familiaritate Dæmonis vtentis, inuocatus suscitatusque Samuel, finem suum imminentemque illi, ac filijs suis à Philistæis, indicauit. Si enim in sacris legimus, per mulierculam Necromanticam suis magicis artibus vtentem, prophetam adeo Deo charum suscitatum esse, & Regi verissimum futurorum reddidisse responsum, cur non putemus magicis incantationibus, characteribus, ac reliquis signis, facultatem aliquam inesse, aut naturalem, quæ vim etiam possit ipsis spiritalibus substantijs inferre, aut diuinam, dæmoniacis illusionibus longe superiorem? Non enim videtur dici posse, non fuisse verè Samuelem, aut eius animum, eum qui respondit Sauli: siquidem in capite 46. Ecclesiastici, de Samuele, post alia eius acta, ita scriptum legimus. Et post hoc dormiuit, & notum fecit Regi, & ostendit illi finem vitæ suæ, & exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Quid enim aliud indicant hæc verba, quam quod illo loco narratum est, Samuelem postquam dormiuerat, rursum exaltasse vocem de terra, & notum fecisse Regi finem vitæ suæ in prophetia? quod certè non alias fecit, quam cum à Pythonissa est excitatus. Scio de hac re diuersas esse Theologorum opiniones, alijs dicentibus fuisse verè Samuelem qui indicauit Regi finem suum, alijs eius imaginem, quas nolo ego aliter examinare, quam dicens quod mihi videtur probabilissimum: quandoquidem Ecclesiasticus narrans Samuelis gesta dicit, postquam dormiuit notum fecisse Regi finem suum, & exaltasse vocem de terra in prophetia, non dubito quin fuerit ipse Samuel. non dico ipse Samuel suscitatus, sed illius anima apparens in corpore aëreo, vt solent Angeli. Neque enim mihi pro asserenda Ecclesiastici veritate (tametsi id dicat vir sanctissimus. æquè ac doctissimus Augusti-

Augustinus) videtur esse satis dicere, vocari Samuelem, Samuelis imaginem: videndum enim quorsum hæc narret Ecclesiasticus? non certè aliorsum, quam vt narret gesta Samuelis, & illius laudem. quam autem laudem meretur Samuel, quòd Dæmon eius imaginem induens, pro illo responderit? aut quomodo quispiam hoc inter illius rectè gesta iurè commemoret? accedit quod ex Ecclesiastici verbis constat, illum non simpliciter prænunciasse Regi finem suum. (hoc enim malus etiam Dæmon posset fortasse facere, aut coniectura, aut à Deo per bonos angelos accipiens) sed concionatum etiam esse aduersus idolatriam, quod malus Dæmon non fecisset. ita vero inquit Ecclesiasticus, Et exaltauit vocem eius de terra in prophetia, delere impietatem gentis. Existimo itaque verè fuisse Samuelem. Monstratum verò mihi alibi est, nullam vim naturalem esse verbis, neque characteribus. Porrò monstratum etiam est, nullam Dæmonibus esse cũ corporalibus sympathiam, neque antipathiam: Vnde fit, nihil penitus posse Necromantiam nisi ex pacto: siquidem vim naturalem inferre spiritalibus substantijs nullam potest: neq; quidem ex pacto sine Dei permissione, siquidem non annuente prima causa, ne esse quidem quispiam potest, nedum operari. Quid igitur superest? certè Necromantiam nihil esse aliud, quam Dæmonis illusionem, hominum vero infidelitatem, qui cacodæmoni se deuouent. Quoniam autem neq; Dæmon potest ex pacto respondere sine Dei permissione, fit nonnunquã vt Deus Dæmones coerceat, ipse vero aliquid in illorum qui se deuouent pernitiem fieri permittat, atque vt dicitur capite vltimo Esaiæ, eligat illusiones eorum, & quæ timebant adducat eis. Velut nunc in pernitiem Saulis, qui volens ac sciens defecit à Deo, atque ad Dæmonem se contulit, permisit vt pythonissa Dæmoniacas artes exercente, ap-

pareret Samuel, & illi finem suum indicaret, & maiorem fraudi fidem adhibens induraretur,& adductus in desperationem,periret in peccato suo. Censere verò aliquid præter nequitiam esse in Necromantia,hominum est indoctissimorum pariter ac leuissimorum.Non desunt,qui asserentes non fuisse phantasma dæmoniacum,sed ipsum Samuelem, existiment assumpsisse Dæmonem Samuelis corpus,atque ex illo respondisse,atque vocari Samuelem, vt cuiusque hominis cadauer ipsius nomine dicimus: hoc verò sine omni probabilitate, neque sine Prophetæ iniuria, videtur dici. nam longe facilius erat Dæmoni aëreum corpus effingere, aut videntium oculis illudere, quam dissolutum iam in sepulcro corpus, in formam pristinam, vel apparenter restituere. Quod autem maius opprobrium fieri poterat Prophetæ corpori,quam à Dæmone assumi? hoc igitur minime est probabile: quare superest, id solum quod dictum est permissu Dei venisse animam Samuelis, atque assumpto corpore aëreo Sauli respondisse. Neque verò vellem hinc augeri credulitatem indocti & superstitiosi vulgi, de reditu animarum hominum vita iam defunctorum.Verum quia redeant an non, nihil habet cum naturali Philosophia, neq; ad huius operis spectat argumentū.De his hactenus.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMQVARTVM.

QVARTO Regum. capite secundo. Dixerunt quoque viri ciuitatis (Hyericontis scilicet) ad Eliseum, ecce habitatio huius ciuitatis optima est, sicut tu ipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt, & terra sterilis, at ille ait, afferte mihi vas nouum, & mittite in illud sal. quod cum attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in illum sal, & ait, hæc dicit Dominus, sanaui. aquas has, & non erit vltra in eis mors, neque sterilitas. sanatæ sunt ergo aquæ vsque in diem hunc, iuxta verbum Elisei, quod locutus est.

Non dubium est hoc quoque, vt alia pleraque contigisse populo illi in figura, vt testatur diuus Paulus, & aliquam aliam aquarum emundationem significasse, factumque esse ob aliquod sacramentum: an verò hîc quoque aliqua naturæ ratio habita sit, præsentis operis est examinare. Dictum enim non semel est, atque indicatum, etiam in efficiendis miraculis, plerumque vti Deum aliqua naturali causa, idque multis atque optimis rationibus, quas, vtpotè alibi dictas, non est nunc animus repetere, sed id præstare solum quod propositum est. Quandoquidem terræ steriliras curatur in aquis, constat nihil aliud insinuari, quam aquas fuisse tales, vt earum vitio irrigata terra sterilesceret. Id vero vitium, videtur rationi consentaneum fuisse salsuginem, & quia id solet esse frequens in aquis, ex quo quam plurimæ fiunt ad potandum inutiles, & quia id solet omnium maxime sterilitatem afferre Quo factum est, vt ab antiquissimis seculis venerit in consuetudinem, vt solo, quod ob patrata ibi facinora, & prodi-

tiones deuouetur, sal inspergatur: quod fecisse legimus Abimelech deleta vrbe Sychimorum, capite nono libri Iudicum: quin & psalmo 106. ita dicitur, Posuit terram fructiferam in salsuginem, à malitia inhabitantium in ea. itaque salsugo maxima causa est sterilitatis terræ, & inspersus sal sterilitatem indicit, & maledictionem: Si autem salsæ erant aquæ Hyericontis, atque ideo hominibus erant ad potum inutiles, & terræ afferentes sterilitatem, quæ vis naturalis esse poterat in sale ad sanandum eas? cum præcipuè Diuus Iacobus in sua epistola capite 3. dicat, Nunquid potest fratres mei ficus vuas facere, aut vitis ficus? sic neque salsa dulcem potest facere aquam. Neque dubium, cum sint contraria contrariorum remedia, quin similibus augeantur rerum vitia. Alterum igitur duorum dicendum est, aut in illo Elisei miraculo nullam esse habitam naturæ rationem, sed adhibitam esse rem prorsus aduersam & noxiam, maioris portenti causa (nam hoc quoque nonnunquam legimus factum) aut vitium illud aquæ, non fuisse salsuginem, sed corruptionem putridam, & olidam. hæc enim vt alijs omnibus in rebus, ita etiam in aqua, salis admistione corrigitur. nam sal calidæ & siccæ naturæ cum sit, & facile cum aqua dissolutus commisceatur, putres in ea siue vapores, siue partes absumit, & putredinem emendat, atque integritatem facit diutius retinere. testantur enim nautæ, aquas nonnihil salsas, aptas vero adhuc potui, vtiliores esse nauigantibus, quòd diutius incorruptæ seruari possint, ac proinde se eas ex puteis mari vicinis solere haurire. Quin etiam qui naturas rerum diligenter scrutantur, affirmant puteos malè olentes, & prauo aliquo sapore infectos, nulla ratione melius expurgari, quam sale in eos iniecto: iniici vero solitam quartam partem

tem modioli in singulos. quamquam non potest hoc esse in omnibus ratum, sed plus aut minus debet iniici, vt in ipsis puteis inest aquæ. hoc igitur videtur maxime consentaneum quia præter dicta, ob putrescentiam, & grauεolentiam euenit aquas esse mortiferas, magis quam ob salsuginem: sed & steriles, quia salsugo nisi omnino sit maxima, vt in mari Sodomæ (quod quia nihil viuum generat, ac si quid in ipsum incidit necat, mortuum appellatur) neque lethalis est, neque fœcunditati officit: quin potius cum sine putrescentia est, & intra quandam mediocritatem, vt in mari, ipsas aquas facit fœcundissimas: nullibi enim mundi adeo luxuriatur generandi facultas, neque est tam multiplex generatio. Atqui profectò, vt ego existimo, ille ipse Dei spiritus, qui aquas incubauit initio (quem ego ignem esse censeo) tales reddidit, crassas inquam, & salsas; atque ita multiplici rerum generationi, aptiores multo quam dulces. Iam verò irrigata aqua, nō vtcumque salsa officit plantis, neq; æquè omnibus; sed sunt quædam plantæ, quæ gaudent etiam quadā salsugine, & puteales quæ salsugine aliqua plerumq; participant desinunt prius esse aptę potui, quam irrigationi. nimirum in potu insuauissima est salsugo, quia sitis humidi & frigidi appetitus est, irrigata verò alimenti magis rationem quam potus habet, nutrit enim plātas; atq; ita non statim officit, neq; enim nisi cū multa est, vt si muria, aut marina rigent plantæ, aut ispergatur ipse sal. facit verò, si qua vlla in re, in sale maximā, ipsum plus, aut minus differentiam. multa enim salis irrigatio aut inspersio, siccat omnes plātas, & solum ipsum vrit ac facit sterile: moderata, quibusdam plantis est amica, nullis plurimum nocet. Animantia omnia à maxima salsugine, qualis maris mortui est, necantur (vruntur enim) moderatiori, qualis reliqui maris, generantur quàmplurima, & in molem ingentem augentur, ac maximè

fruuntur

fruuntur salubritate,& mortua etiá asseruari possunt diutius: tametsi nonnulla ne tantam quidem salsusiginem sustinent, neque consistere possunt, neque viuere, nisi in dulcibus aquis: & alia etiam quædam vtramque vitam sustinent: tanta naturarum varietas est. Iam verò hominibus & reliquis animantibus multi salis vsus est morbidus, quia sanguinem salsum facit,& sterilitatem infert siccando vehementer, & acrius efficiendo semen: moderati verò, facit salacitatem, & irritationem, & pruritum augens, ac proinde ad generationem confert. Quare indistinctè mihi videntur altercari nonnulli, partim dicentes salem sterilitatem inferre ac mortem, ac proinde solitum inspergi in solum quod deuonetur: partim fœcunditatem & incorruptionem, ac proinde fabulatos esse Poetas, Venerem natam esse in mari, decidentibus in illud cœli verendis, atque ab spuma vocatam ἀφροδίτην. Nam re vera non sunt hæc tam propria salis, quam consistunt in vtendi modo, estque verum, salis nomine hyeroglificè significari plurima. nam & sterilitatem, & salacitatem, & sapientiam, & incorruptionem, & suauitatem, & mordacitatem: quibus verò causis singula, oportet Philosophos distinguere, vera salis natura perspecta, ac neque laudando neque vituperando esse nimios. Cum enim, vt Hippocrates mirè dixit, sint omnia ad aliquid bona, & mala, de sale videtur id multo melius posse dici: est enim sæpe ac plurimis rebus noxius ac sterilis, plurimis etiam alijs non raro vtilis est, & fœcundus: putida vero corruptio semper est mortifera & sterilis, cum contraria sit omni naturali ortui, veniantque res omnes, teste Aristotele, per putredinem ad interitum. Cum igitur hæc mortem & sterilitatem afferre nata sit rebus omnibus, & salis admistione naturaliter emendetur, consentaneum est id fuisse vitium aquarum Hyericontis, & Eliseum in earum curatione naturalem ordinem

tenuisse,

tenuisse, Deo interim adijciente plurimum facultati, quam sali ab initio indiderat. alioqui enim, neque tam multæ aquæ expurgandæ fuisset satis, tam modicus sal, neque ea sanitas durasset in hunc vsque diem.

CAPVT TRIGESIMVMQVINTVM.

LIBRO quarto Regum capitè 4. ita habetur. Ingressus ergo Eliseus domum, & ecce puer mortuus iacebat in lectulo eius: ingressusque clausit ostium super se, & super puerum, & orauit ad Dominum & ascendit, & incubuit super puerum, posuitq́, os suum super os eius, oculos suos super oculos eius, & manus suas super manus eius: & incuruauit se super eum, & calefacta est caro pueri, at ille reuersus deambulabat in domo, semelque huc atque illuc, & ascendit, & incubuit super eum, & oscitauit puer septies, aperuitque oculos.

Siquidem per sanctam Ecclesiam Romanam, penes quam veritas est, licet dicere non fuisse puerum hunc penitus mortuum, sed lictum animo, atque adeo syncope correptum (syncope est grauissimum deliquium) dicique iacere mortuum, vt dicere consueuimus de apoplecticis & catalepticis, ac denique de omnibus qui sine sensu & motu iacent quasi inanimes, atque adeo dici Eliseum suscitasse puerum Sunamitidis, quòd illum à grauissima syncope liberauerit, res sane fit facillima, ac expeditissima, reuocarique facillime poterit ad naturales causas. nam syncope correpti extinctione naturalis caloris periclitantur mori, solentque fotu, & calefactione reuocari. nulla verò calfactio ad eam rem vtilior,

atque

atque accommodatior, quam alterius hominis, cui calor adhuc viget admotio,& calidi anhelitus insufflatio. is enim calor congener est,& vitalis: scimusque nonnullos, qui viderentur omnibus qui aderant extincti, hac ratione esse reuocatos. Vt autem refrigerati hominis caro alterius calentis admotione calescit,ita cuiusque calor nulla ratione excitatur melius ac salubrius,quam exercitatione:hæc enim non affert extrinsecus alterationem, vt ignis, aut Sol, aut medicamenta, sed insitum & proprium,quasi ventilando excitat. Igitur Eliseus admouendo suam pueruli carnem calefaciebat, & per domũ huc & illuc discurrens ipse calescebat, vt ita magis puerum recalfaceret. prima itaque admotione calescere cepit pueri caro,secunda vero, postquam Eliseus motu magis incaluerat, maior facta est puero caloris accessio, cepit oscitare, atque oscitauit septies, calore iam incipiente flatum agitare, ac discutere: crescente vigore, & spiritibus animalibus moueri ceptis,oculi sunt aperti, ac deinde aliorum omnium sensuum instrumenta, & puer reuocatus est. neque verò, quo minus ita putetur factum, obstat incepisse Eliseum orare Deum, quasi res non esset naturaliter agenda. Nam neque naturales morborum curationes aliunde quam ab oratione recte incipiunt,vt idem Dei spiritus testatur,capite 38. Ecclesiastici. Si tñ ita non licet censere, sed puerum verè mortuum atq;ab Eliseo suscitatum esse,dicendum,(quæ magis cõis & verior erit sñia) miraculosè peractam esse rem hanc, ita tamen, vt & in hoc miraculo habitus sit naturæ honor, adhibita mortuo ea curatione,quæ ad syncopem, quæ integra ferè extinctio naturalis caloris est, ac velut mortis initium, solet adhiberi, vt his causis, naturalis caloris velut igniculum adhibentibus, ac Deo peragente id, quo ipsæ non possunt pertingere, ageretur suscitatio, velut quædam reuocatio à deliquio aut syncope. Quibus autem

rationibus,

rationibus, velit Deus causas naturales, etiam in peragendis miraculis adhiberi, alibi dictum est. Esse autem vt dicimus, atque adeo in miraculis etiam maximis edendis, vti solere Deum naturalibus causis, non adeo magnis, innumeris constat exemplis. nam vel ad siccandnm vna nocte mare, vsus est vento vehementi, & vrente, vt narratur capite 14. Exodi. Quem autem ventum, aut quam vrentem putes fuisse satis ad siccandum vna nocte mare, nisi Deus, naturalem alioqui eius potentiam, vehementer & supra naturam auxisset?

CAPVT TRIGESIMVMSEXTVM.

LIBRO quarto Regum capite quarto. Et egressus est vnus in agrum, vt colligeret herbas agrestes, inuenitque quasi vitem siluestrem, & collegit ex ea Colochyntidas agri, & impleuit palium suum, & reuersus conscidit in ollam pulmenti, nesciebat enim quid esset. Infuderunt ergo socijs vt comederent, cumque gustassent decoctionem, clamauerunt dicentes, mors in olla vir Dei: & non potuerunt comedere: at ille, afferte inquit, farinam: cumque tulissent, misit in ollam, & ait, infunde turbæ vt comedant, & non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla.

Nonnulli suspicantur alias colochyntidas fuisse has, quas Eliseus immissa farina adeo emendauit vt dulces & esui aptas reddiderit, à medicamentosis illis, quibus ad vehementer expurgandum vtuntur medici. Sed meo quidem iudicio falsò: nam præterquam quòd nomen id præ se fert,

descriptio quoque,& notæ indicant. nam re vera colochyntis herba, sarmenta profert & folia viti siluestri non dissimilia. dicit præterea Mesue colochyntidam vocare solitos Persas cucurbitam deserti: quid autem aliud est dicere colochyntidas agri, quam cucurbitam deserti? est verò adeo amara, vt fel terræ ab eisdem vocaretur: & Dioscorides dicat fructum eius esse vehementer amarum. quo gustato exclamauerunt dicentes, mors in olla, non potentes comedere. Nam ob amaritudinem id contigisse, sequentia illa verba declarant, Et non fuit amplius quidquam amaritudinis in olla. Sed quo pacto (dices) fieri potuit, vt vera colochyntis, quæ non amara solum est, sed adeo perniciosa, vt si supra quatuor obolos, etiam emendata sumatur, possit super purgationes, & exulcerationes ventris, & mortem afferre, atque adeo admota exterius enecet fœtus, solius farinæ siue triticeæ, siue hordeaceæ immistione emendari adeo, vt mox daretur turbæ abundanter pro cibo. Non certè id naturaliter & citra miraculum effectum est, cum præcipuè inter agrestes herbas collectæ illæ colochyntides sint. cultura enim hortenses effectæ, non parum fortasse mitescerent, agrestes verò, præcipuè quæ non inter alias, sed seorsum nascuntur, perniciosissimæ sunt. itaque miraculo effectum est, vt dulcescerent, & noxam deponerent; ita tamen, vt hic quoque, velut in alijs plerisque, modus quidam naturalis operationis retentus sit. Nam Medici omnes inter emendantia colochyntidem, recensent ea quæ lenta sunt & glutinantia, cuiusmodi esse constat amylum, quod ex tritico conficitur, atque post hoc, etiam farinam triticeam. hæc enim suæ substantiæ modo lento & glutinoso, & sapore grato, atque vt ita dixerim, cibali, præsentem iam dysenteriam sanant, & imminentem anteuertunt, eiusque causis & efficientibus, & iam paratis obsistunt, mordacitatem & amaritudi-

nem, aut acrimoniam hebetantia, & membranas internas ventris oblinientia. Haud dubiè igitur amylum & farina triticea, in emendantibus colochyntidem non instrenuè sunt. non ita tamen, vt tantum tam citoque valerent, nisi plus solito illis aspirasset prima causa, quæ, vt rerum naturam à principio fecit, ita vtitur ea vt vult.

CAPVT TRIGESIMVMSEPTIMVM.

CAPITE sexto libri 4. Regum. Accidit autem, vt cum quidam materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam, exclamauitque ille, & ait, heu heu heu domine mi, & hoc ipsum mutuò acceperam. dixit autem homo Dei, vbi cecidit? at ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc, natauitque ferrum, & ait tolle, qui extendit manum, & tulit illud. Res est experimento compertissima, multa quæ in aqua quieta subsident, cum conturbatur, agitata aut ligno aliquo, aut re aliqua eiusmodi in eam iniecta, emergere, efferrique in sublime, & innatare: non quidem id accidere solet ferro, aut grandioribus lapidibus, aut denique rebus grauioribus quam vt agitatæ aquæ impetu moueri possint, ea præcipuè agitatione, quam immissum in eã lignum possit ciere. nã per maiores ac violentiores aquę perturbationes, vt fluminibus violenter decurrentibus, & volutari in aqua videntur magni lapides, & euelli grandes pontes. hîc verò non potuit immissione ligni commota aqua, securis ferrum vsque ad summum eleuare. Neque sanè suspicor id fuisse certum aliquod lignum, quod extrahendi ferri virtute valeret (quod enim esset?) sed quodcunque occurrit: neque

deniq; aliud quidpiam esse appositum ad eleuationem ferri, quàm aquæ commotionem? ea verò cum satis non esset pro tanto pondere, superest rem non esse sine miraculo transactam, ita tamen vt commotio aquæ apposita sit, & Deus ferro pondus detraxerit, adeo vt agitata aqua valuerit subleuari, arenularum more. Cur autem putemus Deum velle adeo leues causas, naturales tamen adhiberi, cum ipse nullis indigeat adiumentis? certè, vt ego existimo (dictæ verò alibi aliæ etiam causæ sunt) quo intelligamus, quantopere deerrent, qui nullam in rebus suis adhibentes operam cum possint, tantum orant Deum, quem vident ne miracula quidem perficere, nisi rarissimè, citra vllam naturalium causarum admotionem; nedum ea, quæ naturalem habent prouidentiam.

CAPVT TRIGESIMVMOCTAVVM.

CAPITE quinto libri 4. Regum narratur, Naaman Principem militiæ Syriæ mundatum esse à lepra, quòd iussu Elisei septiès in Iordane se lauerit: contemnabat verò, vt ibidem legitur, hanc curationem vt leuem, neq; pro tanto morbo futuram satis; atq; ob hanc diffidentiam, nisi à seruis suis persuasus esset, penitus dimisisset: descendit verò septies in Iordanem, & mundata est eius caro, factaq; vt pueri paruuli. haud dubiè in septena illa lotione, eaq; per Iordanis aquam facta, magnum aliquod latebat arcanum, & diuinorum sacramentorum significatio, eoque diuina virtute factum est, vt quæ (si res soli naturæ committeretur) leuissima fuisset curatio, pro tanto & tam inue-

terato morbo, fuerit ſufficientiſſima ac perfectiſſima: non tamen ita fuit diuina ac miraculoſa curatio, vt non etiam velut initium quoddam habuerit naturalis. Nam deſcendere in fluuiales aquas crebrò, innatareque, præcipuè ad rapidos aquarum vortices, plurimum facit ad eluendam omnem cutis immunditiam, atque ſanandum omne genus ſcabiei: neque quidem ſolum ſcabiei ſimplicioris, ſed etiam lepræ, & lychenum, nam cum hæc ſint cutis quædam ſordities, naſcanturque à ſalſa pituita, aut vſta melancholia, lotio eluendo fortiter expurgat, atque adeò epidermidem ipſam ſeu cuticulam euellit ſæpè: aqua verò ipſa humiditate & frigore, & naturali illa dulcedine, temperat & ſalſuginem pituitæ, aut aciditatem atræ bilis dilluit & diſſoluit. At qui profectò ſi lepra illa fuiſſet recentior, nec ſubiectæ carnis temperies, eſſet iam mutata, & recens expurgatum eſſet corpus Naaman, ne intra illud ſubeſſent praui ſucci, fortaſſe pura natatio pluries repetita ſuffeciſſet: quoniam verò res non ita habebat, ſed multo tempore, multa lepra reſperſus fuerat, neque vlla tunc temporis præmiſſa eſt corporis expurgatio, miraculoſa fuit curatio lepræ, qua ſe tunc temporis Deus gentibus dedit agnoſcendum, atque impoſterum venturæ Eccleſiæ, ſuæ immenſæ miſericordiæ præſtitit ſignificationem.

CA-

CAPVT TRIGESIMVMNONVM.

QVARTO libro Regum capite 20. Cum Ezechias ægrotaret vſque ad mortem, Deo ita iubente, ſanatus eſt ab Eſaia, admota maſſa ficorum. Verba verò ſunt hæc. Dixitque Iſaias, afferte maſſam ficorum: quam cum tuliſſent, & poſuiſſent ſuper hulcus eius, curatus eſt. hæc eadem verba ſcripta ſunt capite 38. Iſaiæ. Morbi qui miraculosè ſunt curati, vel ab ipſo Deo cum inter mortales ageret, vel diuina virtute à viris Dei amicis, partim curati ſunt citra rei vllius admotionem ſolo verbo, vt Dominus ſanauit leproſum, ſolum dicens, volo, mundare, & cæcum imperans vt reſpiceret: vel oratione, vt orante Abrahamo ſanauit Deus Abimelech, & vxorem eius: aut tactu, velut per manuum. impoſitionem: quin & per tactum veſtimenti, atque etiam vmbræ. nam capite ſexto Lucæ dicitur, & omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & ſanabat omnes. exemplo eſt mulier, quæ cum fluxu ſanguinis laboraret decem annis, tangens fimbriam veſtimenti eius ſanata eſt, Porrò. 5. Actuum Apoſtolorũ narratur, ſolitos deferri ęgrotos ad vmbrã Petri, vt ſanarentur (quominus quiſpiam dubitet, nunc quoque ſanctorum reliquias, ſi fides adſit eſſe ſalutares) partim verò curati etiam ſunt multi horum, admotione quarundam rerũ quaſi medicamentis quibuſdam; velut hîc Ezechias ab Iſaia admoto cataplaſmate ex maſſa caricarum, & Tobias à cęcitate, infuſa in oculos bile, & Naaman à lepra, lotus ſepties in Iordane. Sed an hæc quæ Dei iuſſu ſanandis corporibus admouentur, re vera ſint medicamenta, eaque natura prædita, vt per ſeſe

nata

nata sint eos morbos curare, an non, sed ea in re præcipua sit ratio miraculi, quod earum rerum admotione, quæ nullatenus id sint natæ facere curentur morbi, dignum est consideratione, & spectat ejus rei examen ad Physicum. Quod ad Tobiam spectat, & si quæ alia eiusmodi sunt, suo quodque loco declarabitur: de curatione quoque Naaman dictum est antea: nunc quod propositum est enarremus oportet. Caricę, vt videre est apud Dioscoridem & Galenum, atque adeo vt inter omnes Medicos constat, vim habent extergendi, & calefaciendi ordine primo, aut etiam initio secundi, idque cum partium tenuitate: quapropter discutere possunt tumores paratos discuti, & emollire scirrhos, & ad suppurationem perducere, si quæ sunt ad suppurationem parata: maximè vero efficient hoc aut illud, vt hoc aut illo modo parantur: nam decoctæ & cum triticea farina contusæ, mouent pus; cum hordeacea discutiunt. Neque vero quia loco citato tantum dicitur Isaias admouisse massam ficorum, necesse est ex solis ficubus factum esse cataplasma. nam etsi acciperet caricarum & farinæ (siue hordei siue tritici, vt res posceret) æquales partes, contusas & commistas cum decocto caricarum, vocaretur merito massa ficorum. Galenus secundo de arte curatiua ad Glauconem capite septimo, ad eos tumores, qui neque facile ad suppurationem perueniunt, neque facile discuti possunt, iubet vti cataplasmate ex caricis, docetque ibidem eius compositionem. Sed ob hæc omnia non videtur ea massa, potuisse sanitati restituere Ezechiam. nam ille laborabat vlcere: vlcera extersionem & desiccationem postulant, haudquaquam discussionem, emollitionem, aut suppurationem. hæ enim tumorũm curationes sunt, non vlcerum. Certè vlcera, qua vlcera, & per sesę, nihil aliud desiderant, quam agglutinationem. Cùm enim vlcus sit partium decisio & separatio, quæ

alia

alia eius curatio sit, quam vnitio & agglutinatio? atque ita vlcera simplicia sola agglutinatione curantur, etiam si sint ossium fracturæ, nedum scisuræ carnis? Cum vero simplicia non sunt, sed alias habent adiunctas affectiones, vt si cum scissura est etiam excauatio, & carnis defectus, aut si vlceris labia sunt inflammata, aut dura, calo aut scirrho obsessa, aut subiectæ partes corruptæ, aut vehementer intemperatæ sint, frustra quis vtetur agglutinantibus, antequam adiunctis affectionibus occurrat. Cum vero cum ea affectione, cuius curationi insistimus, alia aut aliæ affectiones copulantur, cum multa variaque sint auxilia quæ expetuntur, ordine quidem opus est, vt illis quis rectè vtatur. Eius autem ordinis triplex ratio est, vt Galenus docet. Prima quidem & quæ alijs omnibus præfertur est, vt si quid est quod ita vrgeat, vt curationem legitimam non expectet, ei ante omnia occurratur: velut si cum vlcere tantus etiam dolor sit, vt penè exanimet, ac per sese in mortis adigat breue periculum, admouenda sunt statim anodina, hoc est dolorem sedantia, aut etiam stupefacientia, etiam si ipsi vlceri ea obsint. Secunda, vt vbi sublata fuerint vrgentia, si quid sit quod rationem habeat causæ sine qua non, hoc est, quo non sublato morbus qui curatur tolli non potest, ei occurratur statim: velut si in vlcere est labiorum tumor, aut calus, detrahi debet antequam curetur vlcus, quia calus & tumor labiorum prohibet partium vnitionem. eadem ratione, si est in vlcere cauitas, & subiectæ partis intemperies, repleri debet priusquam vniatur. quia qui possint vniri, quæ propter deffectum carnis dessident? sed & temperari antequam repleatur, quia sine partis attemperatione, non possit generari caro quæ repleat. Tertia, vt vbi nullum adsit impedimentum, videatur tamen an sit aliqua

causa

causa quæ faciat, & ea tollatur: ea sublata tunc demum rectè acceditur ad ipsius pręcipui morbi curationem: velut cum pars exulceratur a fluxione biliosa aut salsa, ea fluxio tollenda est, & eluendum id sordium quod influxit. Hanc ob causam vlcera pleraque amant extersionem: omnia verò siccationem, vt rectè curentur, & agglutinationem humiditas non prohibeat. Quandoquidem Ezechias proximus erat morti, consentaneum est eius vlcus, siue internum, siue externum esset, neque benignum fuisse, neque simplex, sed malignum & complicatum: malignum quidem ob pessimum succum quo imbutum esset; complicatum verò cum inflammatione. fieri ergo potest, vt a coniuncta inflammatione magis, quam ab ipso vlcere periclitaretur. ita enim euenit, vt ob coniunctam inflammationem trahantur partes principes in compassionem, maxime cerebrum; & ob vlcus partium anteriorum, cum delirio; posteriorum, cum conuulsione homo moriatur. Si igitur dicto modo Ezechias periclitabatur, nulla ratione melius illi subueniri poterat, quam admoto cataplasmate ex carne caricarũ cũ farina hordei, si resolutionẽ admittebat inflammatio; sin minus cum farina tritici, vt facta suppuratione mittescerent febres, & reliqua accidentia. Sed si hoc ita est, quid habuit hæc curatio miraculi? habuit certè aliquid. nam etsi est indicatũ, ficus vim medicamẽtosam habere ad illius morbi curationem accommodatã, tantam verò nõ habent, vt qui ęgrotabat vsq; ad mortẽ, die tertia posset sanus in tẽplum ascẽdere, vt Ezechię euenit, nisi Deus peculiari auxilio, & solito maiori, eius medicaminis vim auxisset. Vnde facile constat non tã esse fidendum medicamentorum facultatibus, quã gratiæ Dei, qui his ipsis aspiret. neq; mirum. Cum enim Deus rerum omniũ quę sunt, quęq; fiunt, prima causa sit, nihil aliorum mouere possit, nisi

quatenus ab eo moueatur: Quod itaque medicamenta, etiam mediocria fauente numine plurimum possint, argumento est Ezechias: quòd vero illo non fauente tota medendi ars nihil possit, argumento est Asa rex, qui ex podagra mortuus est intra triennium, neque excessit quadragesimum primum ætatis annum, quia vt dicitur capite 16. secundi paralipomenon, neque in infirmitate sua quæsiuit Deum, sed magis in medicorum arte confidit. Ita ergo fidendum arti est, vt Deum potius quæras: ita verò orandus Deus, vt artem non contemnas, quandoquidem & sancti Dei viri medicamentis vtebantur, scilicet, vt commendarent apud homines medicinam vt sanctum Dei donum.

CAPVT QVADRAGESIMVM.

SECVNDO libro paralipomenon capite 21. mors regis Ioram ita describitur: Et super hæc omnia, percussit eum Dominus alui langore insanabili. cumque diei succederet dies, & temporum spatia voluerentur, duorum annorum expletus est circulus, & sic longa consumptus tabe, ita vt egereret etiam viscera sua, langore pariter & vita caruit. Hoc exemplo, vt & alijs multis, constat morbos diuinos, hoc est à voluntate Dei pendentes, habere etiam causas naturales, & eandem essentiam cum alijs affectionibus: velut hîc Ioram, non tam profectò quòd prauis cibis est vsus, quàm quòd auertit populum à lege Dei, & occidit fratres suos, correptus est alui langore insanabili: tametsi nihil obstat, quin & ex vitioso

victu

victu is morbus sit natus. sed si ipse populum non auertisset à Deo, neque occidisset fratres, aut minus errasset in victu dirigente eum Domino, aut ab eodem victu minus læsus esset, Deo ita volente. nimirum Dei voluntas prior est alijs omnibus causis, naturales verò non tollit. Morbus hic haud dubiè fuit diarrhæa, seu alui profluuium, adeo diuturnũm & malignum, vt ad tabem hominem deduxerit, & mortem: non quidem ad eam, quæ peculiariter à Medicis vocatur Phthysis, seu tabes, quæ scilicet est consumptio ex pulmonis putrescentia ortum habens, sed quæ communi appellatione: ad colliquescentiam scilicet, & consumptionem totius corporis. Euenit vero hoc non rarò per malignam diarrhæam: nimirum tabes nasci solet ex maligna putredine succorum, ob quam retineri non possunt, sed egeruntur assiduè; serpente verò ea malignitate, & alijs ab alijs succis infectis, euenit nonnunquàm nihil manere integrum, sed ipsum etiam partium rorem malignè putrescere, & cum alijs egeri succis, & fieri deiectiones colliquatiuas, ipsasq; partes, primum destitutas ab alimento tabescere, deinde & computrescere cum ipsis succis, & in saniem solutas egeri, eas præcipuè quæ velut ex concreto sanguine substantiam habent, vt lienem, & hepar, quod euenit misero huic Regi, & in multis eorum, qui ex diarrhæa mortui sunt vidimus. Esse enim ipsum hepar aut lienem dissolutum ac putre quod egeritur, modus ipsæ substantiæ qui conspicitur in deiecthione ostendit: vt & renis etiam substantia aliquando dissoluta mingitur. diuturnus verò est hic morbus, nisi cum coniungitur cum febre continua, atque ita durauit huic integrum biennium.

CAPVT QVADRAGESIMVM PRIMVM.

TOBIAE capite octauo ita scriptum est. Tunc Raphael angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deserto superioris Ægypti. Cum disputatum alibi, atque indicatū in hoc ipso opere sit, angelos nullatenus esse corporeos, sed sine omni magnitudine merè incorporeas substantias, magnam dubitationem ingerunt hæc Tobiæ verba. Nam quî fieri possit, vt alter alterum apprehendat, religet, & certo quodā loco ligatū manere cogat? nā ne esse quidem in loco potest quod corporeum non est: cum enim locus æqualis sit locato quarto physicorum, æquale verò & inæquale tantum dicitur de magnitudine, constat, quod nulla est magnitudine, non posse esse in loco: si autem in loco esse non potest, neque moueri loco possit: ferri enim est fieri in loco: non potest autem fieri quod esse non potest: quanto ergo minus possit apprehendi, & religari? Innumera loca sunt in sacris, tam veteris quam noui testamenti, in quibus dicuntur angeli alicubi esse, & moueri, mitti, ac currere, stare, obsistere, & multa alia eiusmodi facere & pati, quorum omnium causa, dicendum est, quid secundum naturales contemplationes videatur consentaneum. Angeli sunt substantiæ sine corpore, non tamen ita, vt vniuersalia separata intelligimus, quorum nulla neque actio, neque passio est per se; sed vt supposita quædam, & singularia. omnis enim angelus est angelus quidam, & hic; vt & quiuis homo. Neque proinde non sunt eiusdem speciei multi angeli, quòd non sint singuli supposita quædam indiuidua, sed quòd

sun-

singulorum species multiplicari non possint, sed seruentur in singulis indiuiduis, vt species Lunæ & Solis, Hoc verò ita habet in omnibus rebus incorruptibilibus, siue corporeæ siue incorporeæ sint: quia non seruatur in multis, nisi quod non potest seruari in singulis ob corruptionem, quæ proinde deffectum suum similium compensat generatione: quorum verò interitus non est, neque generatio esse potest, neque multiplicatio, sed species seruantur in singulis. Itaque angelus est suppositum quoddam substantiæ incorporeæ, non igitur vt vniuersales naturæ dicuntur esse; quia essentiæ quædam sunt, non tamen existere alicubi, aut aliquando, sed omnes assertiones, quæ de illis dicuntur, sunt absolutæ à tempore & loco, vt dicimus humanitas est natura, ratio, seu quod quid est hominis. nemo tamen interrogat, vbi existit, aut quando nisi per accidens, vt est in singulis: quia humanitas nullibi est separata, neque vllo potius tempore est quod est. esse enim dicuntur talia, non existere: non inquam ita angeli, sed cum sint substantiæ quædam singulares, & supposita, accidet eis quædam agere, & pati. Atqui, quoniam virtutis finitæ sunt, non possunt agere vbique & semper, vt Deus, sed alicubi, & aliquando. & quoniam sine corpore sunt, non possunt esse in loco vt corpora, sed quoniam alicubi operantur, necesse est sint alicubi, modo aliquo nobis ob inexperientiam passionum insensibilium, non satis intelligibili. Itaque intelligimus angelos esse alicubi, quia alicubi operantur: An verò ipsum alicubi esse, aliud sit quam alicubi operari, magna est dubitatio.

Mihi quidē videtur fieri necessario, vt ratione sint diuersa, quia in his orationibus, Raphael est in deserto superio-

ris

ris Ægypti, & Raphael ligat Dæmonium, prædicata pertinent ad diuersas cathegorias, alterum enim ad vbi, alterum ad agere: quapropter ratione saltem non potest esse idem. Verùm Angelus non potest esse in loco propriè, nam siue locus sit extremitas immobilis corporis continentis, vt fert plurimorum opinio: siue id spatium quod locati corporis dimensionibus occupatur, vt ego existimo, quod corpore caret, in loco esse non potest, quia neque extremitate circũscribitur; neque dimensiones habet; sed est vbi operatur per præsentiam virtutis. vnde fit, vt angelus in maiori aut minori loco per se non sit, quia per se nullam extensionem habet, sed per accidens, per magnitudinem scilicet corporis in quod operatur. Quia enim non potest operari in quantuncunque corpus, non potest quantuncunque locum tenere: ea verò limitatio non nascitur ex corporis magnitudine, sed ex operis difficultate. non enim quia Angelus non potest tantopere extendi, cum nullatenus extendatur; sed quia non potest tanti operis difficultati sufficere, cum finitæ virtutis sit, atque alius alio maioris aut minoris. Quærere verò an sit minimus locus, quem possit quiuis Angelus tenere, ita vt non possit esse in minori, & an possit esse in puncto indiuisibili, debilis dubitatio esse videtur: quid enim obstare potest incorporeo, quominus sit in loco minori? an quod non potest adeo sese contrahere, aut alas adducere? Dicere verò venire posse Angelum ad adeo exiguum locum, vt operari in minori, sit maioris difficultatis, inane etiam est. Nam aut illa difficultas nascitur ex operis magnitudine, aut ex applicatione virtutis ad corpus: ex opere minimè, quia poni potest, immo verò plerunque erit, minus opus in loco minori: si verò ex applicatione, non potest esse alia

difficultas,

difficultas, quàm quod amplior, latior ve sit ea virtus; quàm vt possit ad tantas angustias contrahi. Hoc verò absurdum est censere, vbi nulla magnitudo est; non tamen proinde potest esse Angelus in puncto indiuisibili, quia vt in controuersijs Physicis ad tyrones indicauimus, punctus re vera nihil est, vt neque linea, neque superficies, sed hypotheses quædam vtiles ad doctrinam. Est igitur Angelus in loco, sed quia modo alio quàm corpora, maior an minor sit locus ad eum nihil facit nisi per accidens, quia maius aut minus sit corpus circa quod operatur, aut quod non possit mouere tantum, quantum capit tantus locus: exiguitatis verò loci in quo esse potest, neque per se neque per accidens est vllus finis. Hinc etiam fit, vt præter rationem negetur posse esse duos, aut etiam plures in eodem loco, cur enim ita? An quia quæ sunt in loco vt corpora non possunt in eodem loco esse, neque quæ sunt vt substantiæ incorporeæ possint, Quid illis obstat? corporibus enim obstant dimensiones, & repletio; at Angeli non excludunt corpora, cur excludunt incorporea? quia (dicunt) duæ causæ completæ non possunt esse immediatæ vnius, & eiusdem rei non video tamen cur Angelus sit necessario causa completa eius actionis quam obit, ac non potius possint duo, tres, ac etiam plures, in eandem actionem conspirare, velut eundem mouere lapidem, non secundum diuersas partes lapidis, sed secundum easdem & totas. Dicunt, vt fieri non posset vt duæ lucernæ in eodem exactè loco existentes, vna non fieret, ita neque duos Angelos, vt pote duas virtutes, posse in eodem exactè loco existere. Mihi tamen videtur res longè diuersa: nam Angelus facultatem habet mouendi lapidem, non tamen est ipsa mouendi facultas, sed substantia quædam & essentia, secundum quam non numero solùm differunt, vt lucernæ, sed etiam

specie.

specie, præterea, neque duos Angelos, qui in eodem exactè sint loco, est necesse eiusdem actionis esse causas: possent etiã contrarias actiones obire, & in eodem esse loco: velut si Angelus statuam Apolinis euertere, & Cacodęmon hanc ipsam sustentare contendat. Itaque neque hæc consequutio valet, Sunt in loco, ergo sunt causæ completæ; neque hæc, Sunt in eodem loco, ergo sunt ejusdem rei causæ, neque si hæc valeret, eueniret quippiam absurdum, aut impossibile. Censeo itaque multos Angelos posse esse in eodem loco, vel hoc argumento, ꝙ corpora nostra post resurrectionem poterunt in eodem loco esse multa, quia exuta impedimenta corporalia, conditionem induent spirituum. Quanto ergo magis id possint ipsi spiritus? mirum verò si multitudo illa ingens Dæmonum, quam vnico ex corpore expulit Dominus (narratur Marci quinto) per diuersas particulas oberrabat, vt alius in pupilla, alius in palpebra, sub vngue alius se contineret. Dicendum quoque esse maximam dæmonum multitudinem, quam vnumquodque corpus possit capere; atq; adeo pomilionem non capere tot dęmones, quot procerum hominem. Hæc verò quæ necessitas cogit dicere? quid verò impediet mox dicere, esse angelos palmares, & cubitales, & vlnares? Ob hæc omnia mihi videtur, quod & antea dictum est, angelos esse in locis per se, quia alicubi operantur; in tantis autem, aut tantis per accidens, ob magnitudinem corporum in quæ operantur. Locorum verò magnitudinem quam tenére possunt, non deffiniri magnitudine corporum, sed operis quod exercent difficultate, vt explicatũ est: vnde multo magis euenit, vt si corporis & loci magnitudo ad eos nihil facit, nisi operis augeatur difficultas, multo minus faciat loci figura, siue in longum porrectus sit, siue quadratus, siue alia quacunq; figura: non tamen quia dictum est posse es-

se

se multos angelos in eodem loco, censendum etiã posse eundem esse in multis locis. Nam longe alia ratio est. quia tametsi angelorum non est magnitudo, est tamen numerus, estque eorum quiuis vnus, proprius etiam quàm quodcunq; corpus, ac proinde non nisi in vno loco esse potest; eius verò nullam magnitudinem occupat per se, sed solum per accidens, vt explicatum est. De modo igitur quo sunt angeli in loco, hæc videntur probabilia. De modo quo mouentur, succedit statim dubitatio: constat enim, quandoquidem neque sunt vbique, neque nullibi, neq; eodem semper in loco, non esse omnino immobiles, quoniam verò sunt sine magnitudine, non possunt moueri propriè, ita enim moueri passio corporum est: superest ergo eos non moueri per se, fieri tamen in alio & in alio loco, aliquo alio modo quam corpora. Qui sit is modus, difficile sanè possit à nobis intelligi, cum non possimus cogitationem a corporalibus phantasmatis semouere: at verò possumus ita diuinando procedere. Quoniam non mouentur per se vt corpora, superest, vt moueantur per accidens, aut aliter mutentur: moueri per accidens dico, quæ mouētur motu alterius rei, velut q naui vehitur: mutari verò, quæ in alio & in alio loco fiunt: non tamen per successiuam illam, & continuatam loci commutationem, quam motum vocamus. Primo modo mouentur angeli, cũ volunt humanas actiones immitari, ac cum hominibus conuersari, vt Raphael cum Tobia, aut cum Abrahamo, qui ad delendã Sodomam properabant, & Gabriel cum missus est in Nazareth alloquuturus Deiparam virginem, & Hyerosolimam, Zachariam: nimirum assumunt tunc temporis tenuia corpora; ex aere aut igne, mouentq; illa vt volunt, atq; cum illis vtpotè quibus hæserunt, mouentur per accidens, sine corporibus vero possunt fieri in alio ex alio loco, neq; insumentes in eam mutationem

tempus, neque dimetientes spacium, sed mutatione non quanta, vt ipsorum substantia est. At verò necesse est, quò in alio fiant loco, vt in priori esse desinant: siquidem non possunt esse in duobus locis simul, vt dictum est: incipiunt verò esse in loco per primum esse, & desinunt per primum nõ esse, iuxta conditionem formarum omnium, quæ comparantur instantaneè, ac sine successione. Itaque primum instans quo angelus est Romæ, verbi gratia, est primum quo non est Madriti. Fieri verò etiam potest, vt hæc angeli mutatio successiua sit, & continuata, ac tempus insumat, non quidem per se, & ob ipsius mutationis modum, sed ob continuitatem spacij, cum scilicet angelus partes omnes medij commouere vult, velut si hinc Romam abiens, partes omnes aeris in via positas commoueat. Fiet enim tunc temporis continuata, & neq; momentanea, neque intercisa mutatio: vt generatio etiam substantiæ nonnunquam fit successiua ob materiam; vt cum admota vni extremitati scintilla, decurrit flamma per totam stupam. Aliter vero non videtur mihi, temporalem & continuatam mutationem efficere posse angelus. Si enim rectè Aristoteles dicit, quodcumque corpus ferretur per vacuum, latum iri in instanti, quia omnis tarditatis, seu moræ causa est in resistentia, cur non etiam incorporeum per plenum? Nam cur magis possit plenum incorporeum, quam vacuum corpori resistere? si cui verò ob rei difficultatem videtur inopinabile esse, à re quapiam quæ virtutis finitæ sit, fieri mutationem instantaneam, is tenebitur meo iudicio dicere, angelos nunquam moueri posse nisi assumptis corporibus aut commotis omnibus spacij partibus. Quæ hæsitationes magnæ illæ quidem, tam multos, atque adeo insignes Philosophos impulerunt dicere, dæmones omnes esse corporeos. Verum quandoquidem multis alijs argumentis indicatum

antea est, eos corporeos non esse, solum superest opinemur, angelos dictas habere mutationes, instantaneas per se, & successiuas per accidens, aut nullatenus moueri posse nisi per accidens, & assumptis corporibus, aut agitatis omnibus medij partibus, quæ in via positæ sunt. vtrum horum potius sit Deus nouit. Ego enim vel de rebus sensibilibus vix quidquam affirmo, nedũ de his quæ tam longe a sensibus positæ sunt: vtcumq; vero hoc habeat, quandoquidem possunt vno esse in loco, atque eo relicto in alium transilire, cohiberi etiam possunt imperio Dei quominus loco exeant, quod quidem est firmissimo vinculo religari. Nam tametsi diabolus imperium Dei quo ad potest detrectet, tamen neq; loco exire, neq; aliud quippiam facere, neq; omnino esse potest, nisi Deus eius actionis, aut vitæ velit causam primam se exhibere. Nolle igitur Deum illum inde exire, insuperabile vinculum penitus est. Tale igitur imperium Domini exequutus Raphael, apprehendit dæmonium, & religauit in deserto superioris Ægypti. Possunt etiam ipsi dæmones sese cõtinere in palla annulli, & vitreo vase, & vbi vbi alibi: atqui peracto mundi iudicio, omnes detinebuntur in horrendis illis cauernis à quibus exire virtute Dei in æternum prohibebũtur. Huiusmodi sunt omnia quæ de angelorum, siue motu, siue visibilibus ministerijs, legimus in sacris eloquijs. Honor & gloria sit angelorum opifici. Amen.

CAPVT QVADRAGESIMVM SECVNDVM.

TOBIAE capite secundo ita scriptum est Contigit autem, vt quadam die fatigatus à sepultura, veniens in domum suam, iactasset se iuxta parietem, & obdormisset, & ex nido hirundinum dormienti illi calida stercora inciderent super oculos eius, fieretque cęcus. Rursum capite vndecimo ita habetur. Tunc sumens Tobias de felle piscis, liniuit oculos patris sui, & sustinuit dimidiam ferè horam, & cępit albugo ex oculis eius quasi membrana oui egredi: quam apprӕhenderis Tobias traxit ab oculis eius, statimque visum recepit.

His verbis narratur causa externa seu occasio cęcitatis Tobiӕ, & ipsius affectionis species, & curatio: constare verò facile potest, & si hæc Deo ita permittente, maioris cuiuspiam vtilitatis causa acciderint, facta esse secundũ naturam. Primum quidem iuxta naturam eius auiculæ contigit is euentus: nam semper nidificat hirundo super domorum parietibus, & vt naturales narrant, cacat semper extra nidum auerso podice, atque perinde facere docet suos pullos. Itaque merito euenit, vt iacenti supino iuxta parietem, stercus hirundinis inciderit in oculos: sed & vt excęcaretur. Nam videmus oculos partem esse adeo delicatam, atque tàm leuibus de causis nonnunquam hos morbos contrahere, vt admirationis nihil præstet, stercus hirundinum calens actu, in ambos simul oculos incidens, albuginem fecisse; non quidem (vt arbitror) quod vlla proprietas illi stercori sit, eo modo oculis aduersa, sed ob qualitatem manifestam.

Sunt

Sunt qui proprietatẽ occęcandi tribuant excrementis eius auiculæ: idque duobus argumentis, & quia is morbus familiaris illi est, à quo illa censetur suos pullos liberare vsu chelidoniæ herbæ, quæ ab illa nomen traxit: & quia cinis capitum eiusdem commendatur ad extergendum oculorum albugines, & cicatrices, & vocata pterygia. Non videntur autem hæc duo argumenta omnino leuia. Nam morbi contingunt animantibus secundum naturam succorum quibus aluntur: alimenta verò symbolum habent cum excrementis. Porro nihil magis cognitum experimentò, quam animalium partes vtiles esse ad eos morbos curandos, quos sua excrementa efficiunt; siquidem curamus carnibus viperæ, quos ea momordit, & sua saliua infecit: & demorsis à cane rabido censetur auxiliari, iecur canis qui momordit: & ictos ab scorpione sanat ipse scorpio super positus. Verum ego vbi manifesta est causa, non libenter confugio ad istas ocultiores. Nimirum stercus earum auicularum calidum satis est & siccum, accedenteque calore actuali, vim habet rubrificandi, atq; non nihil exurendi, vt & stercus columbinum, Incidens ergò in oculos, partem sensus adeo acris, exussit nonnihil extremam membranæ superficiem, & conuocata præ dolore fluxio est, & genita albugo. Est enim albugo, quædam cicatrix in ipsa oculi externa membrana orta. fit verò cicatrix, aut curanda ruptura, aut per vstionem (relinquuntur enim etiam cicatrices ex inustionibus) ita igitur facta in oculis albugo est, quæ hominem excęcauit.

Hanc sententiam iuuant illa sacri contextus verba, cum calida stercora inciderent in oculos eius. innuunt enim id fecisse stercora potius quia calida, quàm quia talia. Ego certe non solum non crediderim excrementa hirundinis proprietate excęcare, sed putauerim, ad extergenda quæ pupillæ innascuntur,

tur,

tur, esse vtilia in colyrijs. siquidem & columbinũ stercus commendatur, & lacertinum, quia vim habent valde extergentem, & nonnihil excedentem: quæ etiam inest fimo hirundinis, & turturis, & similium auicularum. Putauerim ergo stercora hirundinis, quæ calida incidentia in oculos hominem excęcarunt, potuisse adiumento esse, si tenuissimè trita in cote, & diluta aqua, essent oculis admota; vt columbæ stercora solent: vt etiam hæc si calida in oculos inciderent, sine vlla lotione, atque omnino sine correctione, excęcarent. Sanatus verò est illito felle cuiusdam piscis. Qui piscis fortasse fuerit, qui vocatur Græcis Callionymos, idest pulchri nominis, qui idem, vt Plinius autor est, vocatur Vranoscopus, quòd habeat oculum insignem in capite quo cœlum spectat; aut Hyena, quia cum ad extergendas albugines inueteratas nihil magis a Medicis omnibus celebratum sit, quam fel, inter omnia eius genera omnium maximè commendatur fel Callionymi piscis, & mox Hyenę. Galenus decimo de simplicium medicamẽtorum facultatibus capite duodecimo ita inquit. Porro quorundam animalium singulariter bilis a Medicis extollitur, tanquam aciem exacuat oculorum, & suffusionum initia digerat, velut piscis quem vocant Callionymum, Hyenæ, & scorpij marini, tum galli & perdicis. Itaque primas deffert Galenus hac in re bili Callionymi piscis, secundas Hyenæ. Plinius quoque capite septimo libri 32. ita scripsit. Callionymi fel cicatrices sanat, & carnes oculorum superuacuas consumit, nulli hoc piscium copiosius vt existimauit Menander in comedijs. Itaque dicit Plinius & ex sua, & Menandri auctoritate, huic pisci fel esse copiosius, quam vlli aliorum idque albugines sanare.

Idem dicit Aelianus, idem & Odoardus oxoniensis, qui diligentissimè scripsit nuper de animalium differentijs. Aelia

nus libro decimotertio, capite quarto, ex Aristotelis sententia dicit, Callionymo pisci in iecore magnum fel situm esse, quod etiam confirmat ex sententia Menandri, & Anaxippi. Verisimile itaque est hunc esse quem Tobias è Tigride flumine traxit, & exenterauit: quandoquidem, vt iidem auctores narrant, est voracissimus, & carniuorus; aspectu immanis, nam est serratis dentibus, oculos habens in summo vertice, & os inter oculos situm. Quapropter non mirum si puer rerum inexpertus, territus est ignotæ formæ intuitu piscis irruentis quasi ad deuorandum: nam impetebat vt voracissimus & carniuorus. Huc accedit, quod vt Aristoteli placet, est littoralis & ἡμεροκοίτης, hoc est, die dormiens, nocte exiens, & oberrans. Cum ergo totam diem egissent iter, prima mansione ad noctem mansit iuxta Tigrim, & cum tunc vellet defatigatus ex itinere pedes lauare in littore, exiens irruit immanis & littoralis piscis vt voraret. Neque obstat q Opianus Pelagium vocat, neque quòd Plinius in marinis ponit, quominus esse posset in prægmagno fluuio, quia id non adeo conuenit inter auctores, & quia etsi marinus sit, potuerit refluere ex mari, cum præcipuè Plinius dicat, Euphratem & Tigrim mirum in modum stagnare: per stagnantem verò fluuium facilius retroceditur. Controuertitur etiam an sit esculentus, alijs dicentibus, alijs negantibus: verum si hic est quem appræhendit Tobias, esculentum esse magna auctoritate probatur, siquidem assarunt, & salierunt, vt eo vescerentur in via. Sed siue hic fuerit, siue alius (hoc enim certo scire non possum) non dubium multorum piscium, ac fortasse omnium, fel vtile esse plus aut minus (non enim omnium æquè) ad extergendas albugines. Nam vt dicit Galenus loco citato, a cuius sententia nullus Medicorum hac in parte discrepat, suc

cus hic vim habet valenter extergendi, qua facultate & albugines, & vocata pterygia, seu vngues exedit. Plinius libro 23. capite 11. de ocularium morborum curatione agens inquit. Ad omnia autem inueterata fel efficacius putant. Itaque omnia hæc per naturales causas euenerunt Tobię, permissu tamen Dei, qui primum quidem virum sanctissimum morbo tanto probari voluit, deinde medicamen idoneum, cum sibi placitum est reuelauit, & in maiorem sui gloriam auxit vires medicamenti: vt hinc euidenter cōstet, eam etiam sanitatem quam Medicorum industria recipimus, esse in Dei benignitatem referendam, qui illis pro re præsenti idonea indicat medicamina.

CAPVT QVADRAGESIMVM TERTIVM.

CAPITE octauo libri Iudith, Mors Manasse mariti Iudith, ita narratur. Vir eius fuit Manasses, qui mortuus est in diebus messis hordeaceæ. instabat enim super alligantes manipulos in campo, & venit æstus super caput eius, & mortuus est.

Tametsi neque causa externa, neq; omnino causa vlla potest interficere per se, neq; lędere quidem actiones, vt maxima ac præcipua pars Medicorum censet, sed morbum inferendo, à quo actionum læsiones primùm, deinde & mors proueniat; cum tamen ea maxima est, & nimis diligens sermo intempestiuus, dicere solemus ab ea mortuum esse hominē, vt Asclepiadem scalarum lapsu, Anacreontem multo vino: ita

ita hunc Manassem multo Solis æstu. Verùm & scalarum lapsus, & vini potus, & longa mora in Sole, lethales illis hominibus morbos intulerunt: primum quidem mora in Sole fecit calidam capitis intemperiem, id enim significant illa verba, Venit æstus super caput eius. Consentaneum verò est censere, eam non fuisse quam Medici vocant nudam intemperiem, ac sine succo, non enim fuisset adeo lethalis, sed cum succo, nat usque fuerit ex calore morbus alius vt Phrenitis, nisi forte mortuus est repente, (vt vidimus nonnullos efferri ex messibus) fueritque facta Apoplexia, obstructis meningibus & toto cerebro à conuocato in caput confertim sanguine. Quantum verò possit qui in corporibus præerat apparatus, vt externæ causę plurimum obesse possint, aut minimum hinc disces, quòd cum eorum qui alligandis manipulis insudabant læsus fortasse fuerit nullus, hic qui illis tantum præerat mortuus est.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVARTVM.

IOB capite septimo. Dominum ita alloquitur. Quare me posuisti contrarium tibi, & factus sum mihi metipsi grauis.

Quæ verba hominis naturam quam post corruptionem primi peccati habet, optimè declarant: siquidem conquæritur esse se positum contrarium Deo, hoc est sentire se (vt inquit Paulus) aliam legem in membris suis, repugnantem legi Dei, & ob hanc ipsam causam, esse sibi met gra-

uem, ac molestum. Igitur est homo naturaliter contrarius Deo, & sibi ipsi, quod si ita est, constat esse hominem Deo similem, & contrarium: non possunt autem contraria inesse eidem secundum idem; insunt ergo secundum diuersa. Sunt ergo in homine duæ partes; altera secundum quam in bonum fertur naturaliter, atq; secundum legem Dei operari expetit; altera quæ naturaliter etiam fertur in malum, & Dei legi repugnat, videturque quiuis homo hanc repugnantiam in se ipso experiri. Nam optimus quisq; habet stimulum carnis, quo colaphizatur; malus verò neque ipse est sponte malus, sed vt dicitur Prouerbiorum 13. vult & non vult piger. Vterq; autem, & bonus inquam & malus, vult, & non vult, bonus quidem bonum vult, quodammodo autem non vult: malus vult malum, quodammodo autem neq; ipse vult. Quo pacto autem potest velle, & non velle, nisi habeat duplicem voluntatem? habet ergo homo voluntatem duplicem; alteram naturaliter propensam in bonum, & honestum; alteram in delectabile, & si sit inhonestum. expetit verò voluptates, omne quod dolorem refugit. Nam ipsa voluptas in doloris exolutione habet essentiam: refugit verò naturaliter dolorem totum corpus, atque omnis agnitio corporalis. Omnis ergo corporalis agnitio capitur voluptate: Igitur honestatis & iustitiæ, atque diuini cultus cura, est in alia parte præstantiori, & minime corporali, quare & incorruptibili, quia generatio & corruptio passiones corporum sunt, sicut & motus. Porrò, quandoquidem sunt in homine duę partes, & voluntates duæ, necesse est alteram esse altera præstantiorem, alioqui nihil potius se queretur homo, sed discerperetur semper, essetq; nō vnum verè, sed quasi hominem biccipitem intelligas: atque contineretur semper in perplexitate, neque consultaret, sed vtraque

que ferretur in suum obiectum, neutra alteri cedens: nunc autem est verè vnum, & consultat, estque alius bonus, alius malus. Necesse est ergo vt vtraque aut altera potentia libera sit, vt possit si velit alteri cedere, aut non cedere: alioqui neque bonus neque malus esset quispiam, siue hæc vinceret, siue illa, si neutra libenter cederet. Nam ob ea quæ insunt nobis natura, neque laudamur, neque vituperamur: nunc autem & laude, & vituperio, & pœna & premio inueniuntur omnium hominum consensione, qui digni sint: igitur est altera, aut vtraque voluntas libera. Vtraque quidem esse non potest, quia eueniret sæpe, vt neutra vellet alteri cedere, aut vtraque alteri: Vtrumuis horum fieret, non esset pęnes hominem libertas, neque posset sequi, hoc, neque illud essentque multæ actiones earum, circa quas vitium & virtutem esse omnes homines fatentur, in quibus neque laudari, neque vituperari homo merito posset: at vero non ita est, sed talia omnia liberè gerit, & de omnibus eiusmodi actionibus laude & vituperio dignus esse iudicatur, dum sanus est, & mente constat: igitur & naturaliter & per sese (si quidem in bene naturaliter disposito) altera dictarum voluntatum libera est. Necesse est autem eandem esse liberam & dominam, alteram verò seruam, siquidem hoc ipsum, non posse aliter facere ac facias, dominationi repugnat. Igitur necesse est dictarum voluntatum præstantiorem esse liberam, & natura dominam, deteriorem verò esse natura seruam: atque si homo vellit, trahi posse. Hac causa, & quia homo hac libertate arbitrioque differt ab alijs animantibus, Plato in dialogo de hominis natura, parti illi præstantissimæ, & penitus incorporeæ, quæque dominatur corpori, & illo vtitur, potestque id bene aut male exequi pro suo arbitratu (quam nos mentem vocamus) nomen hominis tribuit: corpus ve-

rò, & corporea omnia, non hominem, ſed hominis quædã eſſe dicit. Nos verò mentem eſſe dicimus pręſtantiſſimam hominis partem, per quam à brutis ſeparatur, fitq́; liber, & ſuarum actionum dominus, virtutis & vitij capax, & diuinarum rerum contemplator. Hanc humanæ naturæ dignitatem indicauit Deus ipſe Cain (capite 4. Geneſeos) his verbis. Nonne ſi benè egeris recipies, ſin autem malè, ſtatim in foribus peccatum tuum aderit? ſed ſub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius. Appetitum peccati vocat eam hominis partem, ſecundum quam conqueritur Iob, eſſe ſe poſitum contrarium Deo, & ſibi ipſi grauem; & quam Paulus dicit ſentire ſe in membris ſuis, legem repugnantem legi Chriſti: nimirum lex Chriſti vocat nos in amorem contemptus, & vilitatis, & inopiæ, & laborum: appetitus peccati in ſuperbiam, faſtus, abundantiam, & voluptates. Hunc appetitum peccati, edicit Dominus Cain ſub ſua eſſe poteſtate, eſſeque eum illius dominum. Secundum alium igitur appetitum præſtantiorem, rationalem ſcilicet, quæ ipſa mens eſt incorporea, ſeparabilis, & æterna. Conſtat ex dictis, penes bruta nullam libertatem eſſe poſſe, ſed moueri ſemper pro ratione obiecti quod ſeſe offert. quod ſi quando videntur quod præſens eſt deſpicere, & quaſi præſtantius aliquid cogitantia ad aliud conuerti, id quidem ex deliberatione & arbitrio non naſcitur, (etſi nonnunquam ita videtur intuenti,) ſed euenit, quia obiecit ſeſe terriculum aliquod in memoria, vt fortaſſe verberum, aut iucundius irritamentum in immaginatione, vt prædæ: neque enim hæc priuauit Deus internis ſenſibus, per quos & memoria præteritorum, & ſpe futurorum commouentur; ſed ſapientia, quæ diuinarum & humanarum rerum eſt ſcientia, cum virtute

ne-

necessario coniuncta; quare & cum libertate. Cum igitur Medici animales motus appellant actiones voluntarias non quasi liberas intelligendum est, sed quasi ex appetitu cum sensu profectas. Dico cum sensu, quia in rebus inanimis appetitum quendam ponunt Physici, quem vocant naturalem, quem naturalem impetum videntur mihi melius appellaturi. Itaque differentia propria hominis, est sapientiæ esse capacem: atqui quoniam sapientia cum vera virtute coniuncta necessario est, & hæc cum Dei timore, omnium optimè definiuit hominem Ecclesiastes in verbis vltimis suæ concionis, dicens, Deum time, & mandata eius serua, hoc est enim omnis homo: quod nihil aliud est dictu, quam homo enim est animal capax sapientiæ veræ, quæ in timore Dei & legis eius meditatione consistit. Quanto autem propius accedat ad hominis essentiam differentia hæc quam rationale, inde intelliges, quòd vt alibi indicauimus bruta omnia, rationabilia etiam quodam modo, & circa quædam sunt, & intelligentiam quandam habent; sapientiæ verò nullatenus sunt capacia: itaque hominem esse animal sapientiæ capax, multo cum minori ambiguitate dicitur, quam animal rationale. Quare propriam hominis naturam, definitio hæc continet. Vita vero eius qua homo est (qui est secundus eius actus, & qui ex propria natura fluit) est militia super terram. Nam secundum sapientiam operari, seu sapienter agere, est irrationalibus affectibus repugnare, atque appetitum peccati, ob quem conqueritur Iob factum se esse sibi ipsi grauem, coercere, vt rebellem seruum: qui enim con-

tra-

trafacit, ac libertate sua abutens illi obedit, fit similis iumentis insipientibus, ac comparatur illis, quia viuit vt illa. Neque tamen ob hæc nos cogunt argumenta Platonis fateri, hominem nihil esse aliud quam animam, corpus verò non hominem, sed hominis aliquid: ille enim in Alcybiade primo, siue de natura hominis, ita argumentatur. Necesse est aliud sit id quod vtitur, & aliud quo vtitur, & aliud quod imperat, & cui imperatur; vt aliud est cerdo qui incisorio utitur, & aliud incisorium quo utitur; aliud quoq; dominus aliud seruus. ut uerò cerdo, & incisorio dicitur incidere & manibus; ut manus autem, ita & pes, & oculus, atq; corpus totum, est res qua homo utitur: homo igitur, & est aliud à corpore, siquidem corpore utitur, & est res illa quæ corpore utitur: at uerò anima utitur corpore, homo igitur ipsa anima est. Nam (inquit) homo est anima, aut corpus, aut ambo simul. corpus non est, quia corpore utitur, homo uerò est qui utitur: sed neque ambo, quia si duorum alterum non utitur, neque ambo utuntur: superest ut homo anima sit. Eodem modo concluditur hoc argumentum, siue dicas utitur, siue imperat, siue dominatur: nam ipsum uti imperio agitur, imperat enim cerdo manui, & incisorio, hæc uerò obsequuntur tracta. Itaque Plato ob hæc censet, hominem animam solam esse re uera, & in dialogo dicto, & 12. de legibus, dicens re uera unumquemque nostrum animam immortalem esse, corpus uero aliquid illius, ut uestem, aut loricam, cui consonum etiam est posse commutare corpora, fieriq; ut quæ anima humano usa est corpore, in palyngineſia (quam ille ut Pythagoricus profitetur) induat equinum, leoninum, suilum, aut piceum, quodcumque accommodatum sit moribus, quibus sese in superiori uita imbuit: non aliter ac si cerdo, à sutoria arte per negligen-

tiam

tiam uacans, in fabrili se exerceret, deponeret postremo acũ & incisorium, acciperetque serram & malleum. nimirum constat quibuscumque moribus assuescat, fieri animum ad eos propensiorem, usque adeo, ut quanto diutius assueuerit, tanto difficilius possit se quispiam ad alios transferre, & illa libertas qua hominem natum esse diximus, uideatur perire. Qua causa Stoici homines, atque adeo & omnes Philosophi, (etsi non omnes æquè) affirmauerunt, stultos esse seruos, & sapientes liberos. atque Dominus noster dicit, hos seruire mammonæ: Idemque octauo Ioannis, Qui facit peccatum seruus est peccati. sunt innumera alia oracula in sacris, quæ hoc ipsum innuunt. cum ergo uideatur anima consuetudine mutare naturales appetitus & propensiones, atque unicuique uideantur animantium tributa corpora secundum suos mores (rapacibus enim vngues acutos, firmos & curuos: uoracibus, dentes & capacem uentrem, & intestina minimè flexuosa; ferocibus cornua dura; fugacibus longiora crura) consentaneum censet Plato, & mutatis animabus, quas solas homines esse censet, commutari corpora, atque hanc censet esse brutorum generationem in Timeo: & decimo de Republica, siue de Iusto censet hanc esse impiorum pœnã quò quidem uidetur spectare illa comminatio Psalmi trigesimi primi, Nolite fieri sicut equus & mulus quibus non est intellectus, & illa imprecatio. In chamo & freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Verum hæc omnia Platonis dogmata plausibilia magis sunt quam uera, & Poeticè magis quàm Physicè colliguntur. nam habitus longe alia res est quàm natura: facitque habitus propensiones contrarias, natura manente. Neque quidpiam tam dissentaneum, quam hominum brutorumque easdem esse animas, aut animarum ipsarum, in alias animas fieri mutatio-

tiones. non est ergo ita, sed quantumuis habitus difficultatē ingerat efficiendi contrarium, vt auaritia erogandi, luxuria continenter agendi, tamen quia natura non mutatur, qui natura liber, & suarum actionum dominus effectus est homo, liber necessario manet, potestq; sese in alios transferre mores, si vellit; tametsi difficilius multò, quam nisi deterioribus assueuisset. Atque peccati vocatur seruus, non quòd non possit illi imperare, sed quia obedit voluptate deuictus. quia (vt dicitur in secunda epistola Petri) à quo quis deuictus est, eius est seruus, appellationes verò belluarum accipit, non ob naturæ vllā mutationem, sed quia ob belluinos mores comparatus est iumentis, & similis factus est illis Psalmo 48. Neque sane homo ipsa anima est, siquidem est animal, quapropter & corpus tale, animatum scilicet. neque quidquam habet absurditatis, idem imperare sibi ipsi, & vti se ipso, & eundem à se ipso domari, vinci, & coerceri, eundemq; sibi ipsi repugnare. nam & lapides quoque & metalla, & inanima omnia corpora, per sese mouentur, quo illa sua fert natura, grauia deorsum, leuia sursum, vt alibi monstrauimus. neque sunt hæc absurda, quia etsi insunt hæc eidem, non secundum idem, sed secundum animum alia, alia secundum corpus. ex corpore verò & animo conflatum animal homo est, qui se pro suo arbitratu gerit. nam tametsi anima imperat corpori, & ratio appetitui, proprius autem dicitur homo imperare, quia actiones suppositorum sunt; vt tametsi oculus videre dicitur, proprius autem ac prius, homo videt. Itaque & mens imperat corpori, & homo: mens tamen homo non est, sed pars hominis, per quam ille imperat: Vt homo videt & oculus videt, non tamen oculus homo est, sed pars hominis, per quam videt: ita etiam corpus repugnat rationi, sed & homo ipse repugnat rationi secundum corpo-

ralem

ralem appetitũ. quapropter multo melius, ac exactius quam Plato dixit Iob, factum se esse sibi ipsi grauem. Nimirum homo secundum duplicem, qua est naturam, pugnat secum & resistit sibi ipsi. Pulcherrima est illa cõparatio, quam Aristoteles intulit capite vltimo primi Ethicorũ. Nimirum duo animæ appetitus, sunt vt duo corporis latera, atque vt cum quis remissè vnum mouet in alterum fertur, ita qui remissè vtitur ratione, incontinenter fertur in appetitiones, & qui remissè appetit, fit continens. est verò ratio vt latus dextrum firmius, fortiusque, & quod si vellit contendere, potest alterum trahere. Adhuc etiam videri possit alicui appetitus peccati, neque sub mente, neque sub homine esse, neque hominem posse illi dominari cum est malus; sed necessitate quadam, vbi quis malus fit, in deteriora ferri. Nam (dicunt) vt febris, phrenitis, & hydrops morbi sunt corporis, ita luxuria, iracundia, & auaritia, morbi sunt animi, vt ergo non potest qui ægrotat corpore, morbosos appetitus cohibere, vt sitim febricitans aut hydropicus, & furorem phreniticus: ita neque qui ægrotat animo, possit cohibere appetitus irrationales, qui peccatorum appetitus sunt, alioqui (dicunt) non ægrotet. neque igitur (dicunt) pœna quispiam dignus sit ob peccata, sed perinde sit furem verberare quòd furetur; ac si febricitantem verberes quòd febricitet, vtrunque enim inuito inest, & per morbum, illud animi, hoc corporis. Hæc videri possint leuiter consideranti, probabilia: sunt tamen sophistica & inępta. recipio enim, luxuriam, auaritiam, & iracundiam, morbos esse animi, non minus quam febrem, hydropem, phrenitidem, corporis: atque adeo vt ex his, sitim & amentiam, ita ex illis libidinem, iram, & aliarũ rerum cupiditatem nasci. atq; adeo non magis posse luxuriosum non prurire libidine; & iracundum ira intumescere: & aua

rum appetere aliena, quam febricitantem, & hydropicum non sitire, & phreniticum nõ insanire. Quid tum postea? an proinde non est dominus suarum actionum vterque? absit. Nam & febricitans & sitiens potest non potare, & auarus & concupiscens res alienas, potest non furari. quapropter merito fur verberatur, non quia auarus, sed quia furatur, vt febricitans repræhenditur, non quia sitit, sed quia intempestiuè potat. Peccatum verò non est in concupiscentia, sed in facinore, aut certa voluntate committendi. non enim laude dignus minus est, qui cum sit natura libidinosus, non agit quippiam petulanter, quam qui talis non est: imo magis etiam fortasse aliquando, quia virtus in infirmitate perficitur, vt inquit diuus Paulus, secunda ad Corinthios, & virtus versatur circa difficilia, vt inquit Aristoteles secũdo Ethicorum. Est igitur in nostra potestate, non ille irrationalis appetitus, qui naturaliter exurgit ex nostræ naturæ corruptione, quam sæpè ipsa elementorum & humorum temperies auget, sed qui verè est appetitus peccati, hoc est, vera & certa deliberataque voluntas aliquid contra Dei Optimi Maximi legem committendi, quapropter vbi in decalogo dicitur, Nõ concupisces res alienas, non ita est accipiendũ, quasi qui concupiscentiã habet rerũ alienarũ in peccato sit, etiamsi si nollit quamquam possit, furari, sed is solus qui vult furari si possit. hæc enim voluntas est appetitus peccati. ille prior appetitus sine culpa esse potest, quia ex morbo nascitur, vt sitis ex febre. Vt igitur febricitanti nullus medicus imperet, nolli sitire, sed nolli potare etsi sitias: peccat vero in medicum non qui sitit, sed qui potat, aut vult potare quidquid medicus iubeat; ita in Deum, non qui vtcumq; concupiscat aliena (nam quî possit non concupiscere aurum, inops, aut auarus?) sed qui vellit furari si possit, quidquid Deus imperet.

vnde

vnde constat, nos natura dominos esse appetitus peccati, etiam cum mali sumus, etiam si vitio & culpa simus serui peccati. constat quoque totam benè viuendi normam eo re digi, vt Deum timeamus: quandoquidem tota boni iusti q; regula, in Dei, vtpotè rerum omnium Domini, voluntate consistit? peccatum verò in auersione, sed (vt hæc apertius eloquar) potest quispiam esse libidinosus, aut iracundus natura, aut habitu, atque vtcumq; sit talis, propensus erit ad venerem, aut iram. Interest verò multum, nam quorum natura tantum est talis, neque pęna, neque repræhensione dignus est, quia neque vituperari, neq; laudari quispiam debet, ob id quod natura illi inest, quin potius si rectè agit talis cum sit, maiori est dignus pręmio: qui verò talis est secundum habitum, repræhensione & vituperio dignus est, quia in sua potestate fuit eius habitus principium, sed si ne tunc quidem exerceat venerea, aut irascatur, non est dignus pœna, quia peccatum in actione est, in habitu vitium solum. potest verò iniustus non iniustè agere, etiam si non statim ac vult potest habitum commutare, sed longa aut magna exercitatione opus est. Culpa itaque iniusti, q; talis sit, solum est in principio, quòd iniustè agat in ipsa voluntate, quæ actiones nostras semper committatur. Quòd diserte docuit Aristoteles capite quinto, tertij Ethicorum dicens, Verum non similiter nostra spontè actus ac habitus fiunt: actuum enim à principio ad finem domini sumus ipsa singula cognoscentes, habituum verò principium. Igitur punitur fur non quia fur est (quanquam hoc quoque si habitu constat est vituperabile) sed quia furatur: vt neque repræhenditur febricitans, quia febricitat, neque quia sitit (tametsi vituperatur etiam si ob prauum victum in eum affectum incidit) repræhenditur verò, quod potet cum non expedit, atque adeo iure posset pu-

niri, si sit seruus, itaque peccata ex animi nasci morbis, nihil obstat quominus sponte committantur, sitque penes nos liberũ arbitriũ, & mens appetitus sit natura domina.

CAPVT QVADRAGESIMVM QVINTVM.

CAPITE decimo ita Iob Deum alloquitur. Memento quęso, quòd sicut lutum feceris me, & in puluerem reduces me. Nonne sicut lac mulsisti me, & sicut caseum me coagulasti?

Quæ verba non sunt oscitanter prætereunda Physico, neque quasi non explicent naturalem hominis ortum exactissimè: prima enim verba continent primam hominis formationem ex primis elementis; secunda generationem singulorum hominum ex semine. Quæ vt apertiora euadant, præfari oportet, quam plurimas fuisse Philosophorum sententias de rerum corporearum elementis, antequam in illam vnam peruentum omnibus est, de calido & frigido, humido & sicco, seu terra aqua aere & igne. plurimi enim censuerunt, elementa corporum esse corpuscula indiuisibilia, nonnulli substantias homogeneas; atque horum vtrique nihil errabant in notione elementi. alij enim principij & elementi rationem non distinguentes, dicebant elementa rerum omnium esse litem, & amicitiam, Alij raritatem & densitatem, alij crassitiem & tenuitatem: alij alia. Cæterum, si quæ rerum naturalium elementa ponenda sunt, nulla æquè probabilis atque illa ab omnibus rectè philosophantibus (nam & ab Stoicis, & Academicis, & Peripateticis) recepta opinio, quæ ab Hippocrate fluxit,

xit, esse reru omniu corporearum elementa, terram, aquam, aërem, & ignem, quia horum præcipuè corporum esse vide mus qualitates, quarum mutua pugna fiunt ortus & interitus. quædam enim fiunt ex quibusdam crescēte calore, quo aliquando extincto, hæc eadem obeunt in alia: ita etiam, siccata quædam intereunt, & alia humectata nimis: nihil autem interit, quin aliquid aliud ex illo fiat. itaq; fiunt omnia dictarum qualitatum actione, quare & mistione illorum corporū quorum illæ qualitates sunt primo, videntur generari, atque adeo (si quæ) illa esse corporum aliorum elementa. Cęterum neq; hoc videtur mihi (quando non iam cum tyronibus agitur) leuiter prætereundum, sed examinandum, an verè Philosophi corporum naturalium elementa prima ponant, an sit hæc hypothesis, vt multæ alię in scientijs. si enim, vt Aristoteles secundo de ortu & interitu multis contendit, rerum omnium generatio agitur circulo, non generantur omnia ex quibusdam, sed ex quocumque quodcumque. Quare nulla re vera sint aliorum elementa. Porrò monstratum alibi est, nulla esse simplicia elementa in rebus: atque adeo digito monstrari potest. quæ enim terra? an hæc, quæ nitro, sulphure, argento viuo, & metallicis omnibus concretionibus est intersita, & alicubi est gypsus, alibi calx, creta alibi? Quæ aqua? an marina, quæ hic intolerabiliter salsa, alibi etiā est amara? Qui aer? an hic turbidus, qui vapor aut nebula, aut nubes, aut ignea exhalatio, aut horum quædam confusio esse videtur? Quis ignis? an carbo, qui terræ multis generibus est crassior? an flamma, quæ nihil est nisi fumus ardens? quod si nullibi vnquam elementa simplicia sunt, ne esse quidem possunt, vel hoc argumento (tametsi alijs etiā non ineuidentibus est à me monstratū alibi) quòd in æternis idem est, quod est & quod potest. æterna verò est natura-

turaliter hæc mundi facies. quod si nulla sunt elementa simplicia, quorum mistione generentur reliqua, ne mistio quædam est vlla. Quorum enim est mistio? nisi miscibilium? quòd si mistio non est re vera, sed conficta, neque resolutio fit in simplicia. nihil igitur fit ex elementis, neque finitur in elementa, quare neque elementa sunt omnino in rebus, nisi enim orationes in dictiones, & dictiones in syllabas, & syllabæ in literas resoluerentur, a quibus coagmentatis extiterunt, haud quaquam diceremus literas esse verborum elementa. non igitur sunt alia aliorum elementa, sed fiunt alia ex alijs mutuo, & circulo quodam, vt ex pruno prunũ, ex hoc nucleus, ex hoc prunus: & ex semine ouum, ex ouo pullus, ex pullo semen. his argumentis fieri videtur, nulla esse rerum elementa. Nihilominus est quod respondeamus, veram simul de elementis sententiam statuentes. tametsi enim verè dicatur rerum generatio esse circularis, non tolluntur elementa. Non enim fiunt omnia ex omnibus eodem modo: sed quædam ex quibusdam compositione; alia ex alijs resolutione. quis enim non videt lignum ex miscella terræ & aquæ, quam radicibus hausit esse nutritum, atque ita ex illis effectum; resolui vero ignis vi in aquam, quæ inuisibiliter abit in vaporem, & cinerem terreum qui superest? fit haud dubiè ex ligno cinis resoluendo, quia deponendo quædam; ex terra lignum componendo, quia assumendo aquam. Sed quam sint res omnes multarum compositione factæ, ipsa resolutio indicat. quotæ enim quæque res sunt, ex quibus non separet ratio destillandi terreas feces, & partem aqueam, & oleosum quiddam, abeunte interim fumo? haud dubiè igitur sunt rerum ex rebus compositiones; & rerum in res resolutiones. Quapropter cum ex alijs in alia procedatur resoluendo, necesse est esse rerum elemen

ta

ta prima. quia cum posteriorum natura nascatur ex prioribus, si nulla statuerentur prima, sed abiretur resoluendo in infinitum, vt in diuisione continui, non esset vnde inciperet compositio, neque vnde flueret rerum natura, quare neque esset illarum vlla natura. Necesse est igitur ponere aliqua corpora, quorum natura per se insit illis, neque ab alijs emendicata corporibus, illa verò sunt elementa prima: quæ quidem, pura & inalterata, ne esse quidem, neque si essent, videri possent: quandoquidem sensibiles omnes qualitates præter primas, à temperamentis fluunt, temperamenta verò mistione constant. Superest igitur vt sint in hac vniuersitate alterata elementa: ea vero sunt, grandes hæ mundi partes, terra, mare, & circunstans aër, & qui per alia omnia penetrat ignis. Hæc enim minimam omnium quæ in mundo sunt mistionem habent, & omnium maximè accedũt ad quatuor illas naturas corporeas & simplices, quas actu quidem nullibi, potentia verò in omnibus esse dicimus, neque proinde falsum est, aut tantum hypothesis, esse hæc elementa. Sunt enim re vera, vt dicimus, potentia scilicet, velut re vera est in theriaca opium, & casia. Neque minus hęc in theriaca essent, etiam si totum mundi opium esset in eã insumptum, neque alicubi maneret actu: vt nunc in mundum insumpta sunt tota, aqua, terra, aer, ignis, vt nihil illorum iam supersit, sed aquea, terrea, aerea, & ignea corpora. Sunt itaque quatuor elementa, quorum naturæ in his aspectabilibus mundi partibus, terra inquam, aqua, aere, & igne præcipuè se exerunt: atque hæc quidem alterata elementa, sunt re vera actuq; in mundo, & conspiciuntur: illa, inalterata & simplicia, sunt re vera, non tamen actu: atque ut sunt, ita mistione generant. Nimirum alterata hæc, præexistentia actu commiscentur, & generant; inalterata

rata illa, nunquam præexistunt actu, sed potentia semper sunt, & in ipsa mistione & in mistis. Horũ quatuor elementorum, duo præcipuè (aqua inquam & terra) præstant corporibus crassis, & solidis, vt lapidibus, metallis, & arborum atque animalium partibus corporaturam: duo reliqua admiscentur propter temperiem, & facultates, & primo quidem omnia necesse est constiterint horum concretione, posterius verò quædam, vt quæ præstantiora cum sint reliquis, præstantiorem etiam habent ortum, fiunt virtute seminali, & maturatione, elementorum mistione latitante, & in ipso semine, & in eo quod oritur. Nam ipsa maturatio nihil aliud facit, quam perfectiorem, ex imperfectiori, elementorũ mistioné. itaq; imperfectiora corpora, & quæ neq; viuũt, neq; vegetantur, eodem penitus modo necesse est à principio mundi constiterint quo nunc, concretione quadam elementorum, quadam proportione coëuntium. quod in lapidibus aperte conspicimus: qui aqua & terra desuper commistis, & durescentibus, augentur. Iis verò quæ seminali virtute generantur, necesse est duplicem tribuere ortũ; alium quo constiterint ab initio; alium, quo nunc oriantur, oriuntur nunc ex semine, ex quo quidem à principio fieri non potuerunt, cum semina posteriora sint natura, & tempore rebus ipsis: siquidem fructus ipsarum rerum sunt, vt anteà super caput primum Geneseos indicatum est. Igitur cum à principio facta sunt simul omnia, in illa cõmuni omnium genesi facta sunt ex communibus principijs, hoc est, ex elementis: posterius verò singula ex proprijs principijs, & suo quodque modo. Igitur homo a principio factus est secundum corpoream molem ex terra & aqua commistis, ut scilicet fit lutum, atque adeo ex limo terræ, hoc est ex terrę, & aquæ mistura, atque inde fluimus omnes: illamque naturam

nobiscum defferimus. hanc primam rerum omnium genesim obumbrauerunt Poetæ cōnubio Pelei & Tethidis, id est, luti (πηλὸς enim lutum est) & aquæ. quibus nuptijs dicebant Deos omnes interfuisse, præter discordiam. Quia scilicet, virtutibus cœlestibus & diuinis coniungentibus, & in concordiam trahentibus elementa, orta sunt omnia. nunc verò nostrum quilibet à parentū genitalibus emulgetur in semine sicut lac, & in vtero coagulatur, sicut caseus. Est verò appositissima & maximè naturalis comparatio. nam conuenit semini cum lacte, materia & conditionibus, & generationis modo, & officinis quibus fiunt, & vsu. Vtrunque enim fit ex sanguine, maturatione quadam, alterum in testibus, alterum in vberibus, partibus substantiæ modo valde similibus, suntque ambo succi albi & crassi. vtitur verò natura, altero ad generationem, altero ad recenter genitorum nutritionē, vt alimento scilicet parum euariante ab ipso generationis principio. Ipsum igitur semen verissimè dicitur esse, vt quoddam lac: ipsa verò prima embrionis generatio, coagulatio est, vt casei ex lacte. nam Aristoteles capite 21. de generatione animaliū ita inquit, Velut in lactis coagulatione corpus quidem ipsum lac est, succus autem aut coagulum quod principium habet coagulandi, ita q̀ à viro in muliere secernitur. Constat ex dictis quanta proprietate sanctus Iob vtrumque hominum ortum recensuerit, & eum qui primo fuit omnium; & eum qui deinceps est singulorum.

Vu CA-

CAPVT QVADRAGESIMVM SEXTVM.

CAPITE quatuordecimo Iob ita inquit. Lignum habet ſpem, ſi præciſum fuerit rurſus vireſcit, & rami eius pullulant, ſi ſenuerit in terra radix eius, & in puluere emortuus fuerit truncus illius, ad odorem aquæ germinabit, & faciet comam, quaſi cum primum plantatum eſt, homo verò, cum mortuus fuerit, & nudatus atque conſumptus, vbi quæſo eſt?

Hîc deplorans Iob humanæ vitæ conditionem, quæ tàm facile pereat, atque cum ſemel perierit, adeo ſit irrecuperabilis, confert hominem cum ligno, dicens, miſerabiliorem eſſe hominis conditionem, quia lignum etiam ſi præciſum ſit, poteſt rurſum reuireſcere, atq; adeo germinare, & infixũ in terra in arborem integram abire, atq; adeo in arborem etiam diuerſi generis inſeri; inſitioneque producere copioſos ramos, & multum fructum; quin etiam ſi ſenuerit in terra radix, & truncus eius emarcuerit, mortuuſq; ſit, ſi ſumma eius pars, & rami mucro infigatur in terram ad odorẽ aquæ (hoc metaphoricé dicitur) hoc eſt, ſi adſit aqua, vt ex aqua cum terra miſta, alimentum capiat, germinabit, & mucro ille radices proferet in terram, & ſurſum faciet comam, itaq; & nouam integramque arborem. His modis agricolæ & vineas renouant, nimirum inſitione, plantatione, & germinatione, vt quiuis rei ruſticæ vel exiguum peritus ſcit, & Theophraſtus docet primo de hiſtoria plantarum. Homo verò nihil tale habet, ſed quæcumque pars illi abſciſſa ſit emoritur ſtatim, nul-

nullam neq; plantationem, neq; inſitionem recipiens, neque omnino vllam habet rationem reuiuiſcendi. Iam verò ſi homo mortuus ſit, nulla eius pars viua manere poteſt, ex qua reuireſcat vt arbor. In primis hoc explicemus vt habeat, mox naturalem cauſam apponamus. Homini quidem emori poteſt pars vna aliqua antè alias, vt digitus, auricula, pudendum aut etiam pes, manus, crus, aut brachium, vt per gangrenam emoriuntur nonnunquam, aut Eſthiomenum; tamen mortuo homine, hoc eſt corde, quod vitæ radix eſt, nulla ne minima quidem, neque extima pars manere poteſt viua, vt arbori; cui exciſa, & exuſta penitus radice, manere poſſunt virentes ramuli, atque mucrones, quibus in terram infixis, arbor renaſcatur. Verum neq; arboris ſemel ſiccata & emortua pars, põt amplius vlla ratione reuiuiſcere, magis quã mortuus homo. hac enim in parte eadem ratio eſt. marcor enim & confirmata ſiccitas, in omnibus vegetabilibus eſt irremediabilis. Neq; ſolũ non poteſt, ſemel emortuũ lignũ, ſecundũ eandem partem qua emortuum eſt reuireſcere, ſed neque qua parte conſenuit, poteſt (vt ita dicatur) reiuueneſcere. habent enim etiam ſuas ætates, vt animantia, quas (mortalia cum ſint) neceſſario percurrunt, neque datur à poſterioribus ad priores retrocedere. Euenit vero alijs partibus ſenio confectis alias recentiores eſſe, & alijs emortuis, alias adhuc viuere & germinare, & euulſa arbor poteſt rurſum terra condi, & renutriri; niſi verò condatur, ſed maneat euulſa, ſine ſpe vlla moriatur, vt & homo ſi omni alimento deſtituatur, quia arbor ex terra capit alimentum per radices. Nam & ipſe Iob. cap. 7. dixerat. Quaſi euulſæ arbori abſtulit ſpem meam. Quæ verba videri alicui poſſint præſcriptæ orationi repugnantia. non ſunt tamen, quia hîc in præciſo ligno, & radice ſeneſcente in terra, ſpem eſſe dicit, ſi ad odorem aquæ rurſus plantetur: illîc

spem negat esse in euulsa arbore, si auulsa persistat, neq; rursum terrra condatur. nihil euenit tale homini: sed partes omnes consenescunt, & commoriuntur cum præcipuis, neq; est ratio semel è vita euulsum trasplantandi. Quod, etsi miseriæ esse videtur, non est tamen imperfectionis, quia vnitas & indiuisibilitas in rebus omnibus comes est perfectionis; multitudo & diuisibilitas imperfectionis. Proinde cum multi sint viuentium gradus, qui perfectione & imperfectione distinguuntur, quò quidq; est perfectius, eò partes eius maiorem habent vnitatem, minusq; viuere possunt nisi in toto: quare separatæ moriuntur. nimirum gubernantur, non singulæ seorsum ac per se, sed omnes ab vno principio: quò quidque imperfectius, eò minus vnum, sed vt vnita conglutinataque multitudo, ac proinde partes eò magis separari possunt, ac separatæ uiuere, & germinare: quod per gradus viuentium fit manifestum. Plantarum enim partes dissectę viuunt, & quæcunq; seorsum in terram infigantur, siue in hanc siue in illam partem viuunt, & germinant, atq; hoc inter ipsas plantas, vilioribus inest plusquam præstantioribus: adeo vt quarundam rami, in longum defosi, secundum multas partes germinantes, multas producant plantas. nulli hoc contingere potest, eorum quę alimentum, non radicibus sed ore capiant, tamen eorum vilissima dissecta in multas partes viuunt (vt in reptilibus videre est) quantum possunt durare sine alimento, quasi partes non accipiant vitam à partibus, sed singulæ viuant per se, aliæ alijs agglutinatæ, qua causa & insecta vocantur: Alia sunt his præstantiora, quæ non tantam patiuntur partiũ sectionem superstite vita, tamẽ præciso capite, & extracto corde volutantur, & subsultant aliquandiu, vt galinæ: grandiora verò animalia (atque minime omnium homo) cum à principibus membris accipiant vitam & motũ, omnemque guber-

bernationem, illis præcisis, ne momento quidem temporis viuunt, sed secundum se tota moriuntur, vt ad vnitatem, & perfectionem naturæ magis accedentia.

CAPVT QVADRAGESIMVM SEPTIMVM.

CAPITE vigesimosexto libri Iob. Qui extendit Aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum. Qui ligat aquas in nubibus suis vt non irrumpant pariter deorsum. Qui tenet vultum solij sui, & extendit super illud nebulam. Terminum circundedit aquis, vsque dum finiantur. Lux & tenebræ. Columnæ cœli contremiscunt, & pauent ad nutum eius. In fortitudine illius repentè maria congregata sunt, & prudentia eius percussit superbum. Spiritus eius ornauit cœlos, & obstreticante manu eius eductus est coluber tortuosus. Proposuerat in initio cap. Iob, Dei summam potentiam & sapientiam, exprobãs amico suo Baldad, quòd videretur illi patrocinari, quasi imbecilli & imprudenti, his verbis. Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? & & sustentas brachium eius qui non est fortis? cui dedisti consilium? forsitam ei qui non habet sapientiam? Quasi dicat, Deus tuo patrocinio aut consilio non eget, fortissimus enim est, & sapientissimus. Hanc igitur nunc potentiam & sapientiam Dei celebrat, producens mirabilia eius opera in cęlo & in terra. Quæ, tametsi naturaliter effecta sint, nihilominus diuinæ virtutis & sapientiæ maxima sunt argumenta, quæ ita mundi partes omnes aptauit, easque illis naturas tribuit, vt

mira

mirabiliter constiterint. Miratur primùm,quòd extenderit Aquilonem super vacuum,hoc est,eam cœli partem quę spe ctat ad polum,ac nobis imminet super aërem. Nam nomina ventorum illis etiam mundi plagis tribuuntur,& cœli partibus à quibus flant, velut apud Ezechielem cap. 20.dicitur, comburetur in ea omnis facies ab Austro vsq; ad Aquilonē, hoc est à meridionali parte vsque ad septentrionalem. non enim probo(tametsi id doctissimis videtur interpretibus) Aquilonem vocari hęmispherium quod nobis imminet, & Austrum alterū quod substare videtur,ac nos latet,eo quod polus hic noster sit Aquilonaris, alterq; illi oppositus Australis. Nam etsi per ignorationem alterius hęmispherij,& putantes nihil illius esse habitabile,ita loquebātur antiqui, & philosophi & poetæ, tamen reuera non ita est, sed à polo versus meridiem flat Aquilo,à meridie versus polum Auster. Quare in altero etiam hęmisphęrio perinde fieri censendum est, esse,scilicet,ventum nostro Aquiloni respondētem,qui à suo polo feratur ad meridiem,suumque Austrum,qui a meridie ad polum.qua propter Aquilonis nomine nomine non totū hæmispherium in sacris, sed septentrionalis cœli pars significabitur. Quod vel ex Ezechiele constat; Cum enim comminaretur terræ Israel,quæ haud dubie vtrumq; hęmispherium non attingebat. Dixit,comburetur in ea omnis facies ab austro vsque ad Aquilonem; non certè intelligens à polo ad polum,sed à meridionali eius parte ad septentrionalem vsque. igitur si hoc loco Aquilo cœli partem vllam significat, non aliam certè quam septentrionalem,ac per synedochem totū cœlum, Significat etiam nomen Aquilo cœli partem cap. 1. Ecclesiastis,vbi de sole dicitur,gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. miratur itaque cœlum extentum esse super aërem. Vocari enim vulgo, quod solo aere plenum est,

vacuum,

vacuum,eo quod solidiori corpore plenum non sit, Aristot. etiam annotauit.cap.6.de physica doctrina. Miratur quoque appensam esse terram super nihilum, hoc est, ita locatam, vt cum nulli alteri corpori innitatur, sed in medio sit aeris quasi pendens, neq; in hanc neq; in illam partem inclinet. Itaq; miratur, quòd duæ hæ mundi partes, quæ solidissimæ sunt, terra inquam & cœlum (cœlum enim solidissimum esse, quasi ex ære constet, posterius dicetur) firmæ in suis locis maneant, non coherentes, sed dissitæ interstite aere tenuissimo. Hæ autem admirationes naturaliter subrepunt omnibus qui philosophiæ student, atq; adeo hæ & huiusmodi aliæ dubitationes, initium dedere philosophiæ, quin potius earum dillutio, ipsa naturalis philosophia est. Aris.cap.13.secundi de cœlo inquit irrationalis esse & amentis, non mirari, cur tota terræ moles in medio aeris quiescat, cum vel exigua eius particula, si eleuata dimittatur, ruat. neq; verò dubitatio adeo est leuis, quin fuerint de ea re multæ variæque sententiæ veterum, vt Xenophanis, & Empedoclis, Taletis, Anaximenis, Anaxagoræ & Democriti, quas illic ipse narrat & refutat. De cœlo quoq; cur non ruat, cum nullo sustentetur corpore solido, sed extẽtum sit super vacuum multæ veterum narrantur opiniones cap. 1. secundi de cœlo, quas omnes ego, ut pote illis locis satis vocatas in examen, & ab Aristotele ipso, & à me in commentarijs, nunc præteribo, breui dicens, causam dictarum dubitationum esse, quòd terra non est aliter nata moueri quam ad medium, neq; cœlum quam circulo, quapropter neq; terra, vndecumq; in illud ferretur, posset mundi cẽtrum præterire. neq; in illo semel firmata, potest inde exire (ita firmauit Deus orbem terræ, qui nõ commouebitur, ut dicitur in psalmo) neq; cœlum ullam aliam in partem nititur, sed suo tantum loco uolutatur. Vulgus uerò immaginatur, illud, ut

soli-

soliditate est plusquam adamantinum, ita esse & natura quasi argenteum, aut lapideum. Re vera autem illud est omnis & leuitatis & ponderis expers, circulo solum natum ferri. cuius circuitionis finalis causa est in mundi totius indigẽtia; effectrix verò, in ipsius natura. Mirabilis verò Dei sapientia & virtus, eas singulis mundi partibus naturas tribuẽs, quibus maxime totius vsibus seruire possint. Addit, Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Admiratione etiam videtur dignum, aquam, cum pluit, in gutulas dispersam, adeo æqualiter decidere, & late patentem terræ faciẽ irrigare, ac non potius totam confertim cadentem obruere, aut inæqualiter, aliam partem aridam relinquere, in aliam corriuare. Mirum itaque est, quam aptè quamq; ex ipsarum rerum vsu pluuię fiant, vt videatur Deus ligatas habere aquas nubibus, neque dimittere eas nisi vt expedit, nimirum guttatim, quasi per cribrum, aut irrigatorium vas percolatas. hoc celebrat sanctus Iob, dicens, Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum. Quæ autem sit naturalis, ac necessaria eius euentus causa, dicendum est. Nam, vt sæpe iam diximus, Deus quæ fieri expedit, facit per naturales causas, atque cum in sacris eloquijs dicitur iubere aliquid, aut legem ponere, aut nunc alligare aquas nubibus, atq; alibi concludere mare, aut arena cingere, aut huiusmodi alia, quæ voluntatem Dei significãt, significatur certe Deum talia voluisse boni gratia, ac fecisse quidem: id verò non prohibet, quominus per naturales ac necessarias causas fecerit, quinpotius, illud velle, iubere, ac legem ponere, atq; aquas alligare & mare coercere, nihil aliud est quam eas rebus naturas tribuere, vt quæ fieri expedit, fiant. atque hoc quidem ita habet semper, præterquam vbi agitur de mundi creatione. Ea enim cum nondum esset natura, solius diuinæ virtutis opus fuit.

Neq;

Neq; sane quod dicimus, Dei laudibus quippiam detrahit. Si enim non aliter quã sua voluntate faceret, vt aqua guttatim descenderet, & mare sese intra suos carceres contineret, laudaretur eius potentia, nunc verò laudatur & sapientia; fitque hinc, vt quæ circa Deum habetur pietas, nullatenus eleuet studium philosophię; quin potius, vt ego existimo, augeatquam plurimum, & promoueat. Quæ igitur stillarum pluuiæ causa sit, dicamus. vt dicitur cap. 3. Prouerbiorum, nubes rore concrescunt, Quod quidem nihil aliud est, quam eandem esse materiam roris & pluuiæ, puta vaporem, atq; rorem fieri concretione vaporum circa terram manentiũ, vt pluuia concretione nubium, quæ quidem sunt vapores qui altius eferuntur. Itaq; pluuia fit vaporibus concrescentibus, atq; concretione abeuntibus in aquam, vbi autem semel facta aqua sit, ferri super aëre non potest, cum illo adeo crassior sit: necesse est igitur, vt mox ac concrescit, cadat. Nõ potest autem nubis simul concrescere tota, sed necesse est à minimis partibus incipientem concretionem, ad maiores, & ad totius commutationem procedere: neq; igitur spectare potest donec cadat tota, sed necesse est, concretas à nondum concretis particulis decidi, ac seorsum cadere. Quod verò non possit secundum se totam simul & æqualiter concrescere nubis, euidens causa est. Nam siue alterationem eam censeas fieri ab aere, vt Stoici qui ponebant aerem esse primum frigidorum, siue ex accidenti per antiparistasim, vt Arist. fieri non potest, vt vel exigua eius quod patitur pars æqualiter admota sit agenti: constat verò ex admotione agentis ad id quod patitur, nasci citiorem aut tardiorem commutationem. dicens, tunc fieri, vt guttulę momentaneæ magnitudinis esse nõ possint, sed quibuscunque debeant esse minores, quia quantulascunq; indices, concretę fuerint earum medietates ante totas, quare & deciderint. cum

Xx ergo

ergo nullæ sint moles indiuisibiles, fiet vt ne pluere quidem possit omnino, propter infinitam continui diuisionem. Concedimus nullam in nubis commutatione, quæ concretione agitur, esse primam aquæ partem, antequam scilicet non fuerit pars alia minor, velut & cum ad extremitatem admota flamma ignis serpit per stupam, Verum non decidunt decissę a nube, nisi cuiusdam magnitudinis guttæ: quia antequam illis minores decidantur, anticipant aliæ particulæ generari, accedentesque prioribus, conflant cum illis guttas. Nimirum & decissio, & ipsa per partes generatio tempore quodam aguntur. quantum ergo aquæ generari potest, antequam genita portiuncula decissa cadat, tantum accedit guttularum magnitudini. Hinc fit merito, vt quanto celerius agitur nubis in aquam commutatio tanto cadant maiores guttæ. Quapropter aliquando cadunt minutulæ guttæ, aliquando copiosi imbres. Itaq; naturalis causa distributionis pluuiæ in guttas, æqualisque illius, atq; fœcunditati terræ accommodatissimæ irrigationis, est nubis paulatim procedēs concretio. Considerans hūc motum & huiusmodi alios, qui scilicet, aguntur, eo ꝙ res aliquæ mutationem propriæ substantiæ recipientes, factæ sint crassiores, aut etiam tenuiores solito (crassatæ enim descendunt vt pluuia; extenuatæ ascedunt vt sapores) dixit Arist. 8. de physica doctrina, grauia & leuia moueri à generante, aut à remouente prohibens, à generante, vt pluuia, ab eo quod densat vapores, à remouente prohibens, vt cadit tegula detracto fulcro. Nimirum, quia quod inanime est, non potest motum suum incohare per se se, ac sine opera externi alicuius, externa illa dicit esse quę mouent, quia sunt a quibus incipit motus. Moueri verò possunt inanima, aut ut grauia aut leuia, aut vt corpora quædā moueri possunt ab impellente, vt à neruo balistæ: aut a trahente

vt

vt ab hamo: aut à vehente, vt à iumento: aut à voluntate, vt à vento, aut rota: vt grauia verò aut leuia, non possunt in motum agi antea quiescentia, aliter quã à remouente prohibens, vt tegula a detrahente fulcrum, aut à generante, vt pluuia à frigido quod densat. Quod non intelligentes multi, alioqui doctissimi Arist. interpraetes, venerunt in ridiculam sententiam, omnia grauia & leuia moueri semper ab eo a quo genita sunt. Itaq; vim & efficaciam mouendi ea corpora, esse in illo quod plerumque nusquam est. Sed quoniam ea mihi alibi refutata satis est, neque nunc nisi obiter, ob pluuiae casum eius contigit meminisse procedamus. Qui tenet (inquit) vultum solii sui, & extendit super illud nebulam, hoc est, qui cœlum operit nebula, quominus videri possit. Dauid quoque in Psalmis laudi Deo dat, q́ extendit nebulam per aërem mirabili quodam modo. Nam Psalmo 147. ita cecinit. Qui dat niuem sicut lanam, nebulam sicut cinerem spargit. Spargens nimirum nebulam sicut cinerem, operit vultum solij sui, tenetque quominus videatur. Nubes & nebulae, eadem res esse videtur, hoc solum differens, q́ nubes effertur in mediam aeris regionem, quae quia neq; vicina Soli est vt suprema, neq; refflexis à terra radijs potitur vt ima, frigidior illis est, & ad aquae generum, hoc est pluuiae, niuis, & grandinis generationẽ accommodatior, nebula circa terram constitit. Quapropter vt quidam fumus, cęli aspectum prohibet, in aquas verò non concrescit, quimpotius serenitatis, magisquã pluuiae, nota est, quia est ut Arist. inquit, velut nubis sterilis. Sterilitatis causam esse dicit Arist. quia est velut excrementum concretionis nubis. Quare vt excrementum sanguinis nutrire non potest, ut ille, ita neque nebula aquam gignere ut nubes. Verum hoc expositione indiget. Excrementum propriè est, quod secernitur per concoctionem, ut inutile; nubis uero non est conco-

ctio, sed concretio. At verò analogia dicitur excrementum nubis quod secernitur ex nubibus, quasi concrescere non potens,& mutari in aquam. Itaq; ex Aris. sententia, nebula ex ea nubis parte, quæ quia mutari in aquam idonea non erat excreta est, constat. Non explicat autem Arist. (quamquam id profectò expediebat quam plurimum) cur ea pars idonea non esset in aquam abire. Quod magnam dissidij occasionem eius interpretibus præstitit, asserentibus alijs ob tenuitatem, alijs ob crassitiem esse talem. Mihi dicendum erit quod verisimile. Nam monstrationem hic locus non admittit. Si nebula excernitur ex nubibus, verisimilius est, crassiorem esse earum partem, quam tenuiorem, quia si esset tenuior, excerneretur sursum, excernitur verò deorsum, ad terram vsque pulsa. Præterea si esset tenuior reliqua, quæ in aquam mutatur, in aeris aut ignis naturam inclinaret. Ob aeream verò naturam non esset inepta abire in aquam, siquidem communis omnium est consensus ac peculiariter Arist. in eodem cap. primi Meteor. mutatione aeris in aquam fieri nubem: igneam si haberet, haud esset adeo frigida, vt certe est, sed fulgurum & cometarum materia, vt reliqua exhalatio. Superest igitur vt inclinet in terream, eamque minimè exustam, vt quæ vocatur exhalatio, estque vt fumus vstę terræ. Nimirum cum vapores ex aqua cum terra mista eleuentur, fieri non potest quin aliquid secum efferant terreum, id, ob diuersum substantiæ modum, non facile abit in aquam, neque sanè per concretionem abire potest, cum terra quam aqua concretior substantia sit. Proinde deorsum humidis vaporum partibus concrescentibus, terreæ & tenues (vt ad reliquam scilicet terram) secretæ descendunt, volutanturque circa terram, vsque dum vi Solis dissipatæ fugantur. Quod Hippocrates quoque lib. de aere, lo-

cis

cis & aquis testatur. Hæ igitur pluuijs succedentes, meritò serenitatem indicant futuram, quia & dissolutas iam esse nubes in pluuiam & nebulam. Euenit verò nonnunquã vt nullis præcedentibus pluuijs fiãt. Quæ, siquidem sint quæ propriè vocantur nebulę, Grecis ὁμίχλαι, ac non potius tenues quædam nubes, tunc quoque ficcioris temporis, & impluuij sunt notæ: quia inutile esse & infœcudum indicant, totum quod euaporat ex terrà. Siquidẽ tale est quod effumat ex ipsa, quale quod solet ex nubibus excerni. Sunt quidem aliæ, caligines potiusquam nebulæ vocatæ græcis ἀχλύς. Quæ ob nubes multas & tenues fiunt, quæ quidem pluuiam solent præmonstrare: illæ verò, vt dixi, propriè vocatæ nebulæ nõ sunt. Hæ enim sunt quales diximus. Vnde constat, quanta cũ proprietate dictum in Psalmo sit. Nebulam sicut cinerem spargit. Nimirum illud spectare potest, & ad similitudinem sparsi cineris, quam prçse fert, & ad naturam, si quidem vt terreus quidam puluis est, ac excrementum terreum, vt cinis. Neq; quidem his obstat, solere ex fluminibus, & hyberno maximè tempore nebulas nasci. Nam vt ex nubibus, ita etiam ex fluuialibus aquis excerni illud nebulosum potest, & quod purioris vaporis, ac tenuioris inde nascitur, euolat sursum, latum in nubium regionem, quod verò crassius, & impurius, consistit inferius, volitãs circa ipsa flumina. Atq; quoniam per hyemẽ omnia cõcreta sunt, neq; facile ob frigus secernũtur quę sũt diuersa, excremẽtosus vapor magna ex parte exhalat, qui nebula fit, per ęstatẽ verò tenuior ac limpidior eleuatur vapor, q aut cõcretus in regione media fit pluuia, aut antequã illã attingat extenuatus in aërẽ mutatur. Itaq; nebulã spargit Deus, vt quendã cineris polinem tenuissimũ, extendensq; nebulã operit vultũ solij sui, sed de nebulis satis. Descẽdẽs ad mare, addit Iob. Terminũ dedit aquis, usq; dũ finiãtur lux & tenebrę. Ma

ximum

ximum argumentum mirabilis Dei potentiæ, atq; omnino facultatis alicuius præstantioris,quam sit ea quæ vocatur natura,ad quam philosophi referuut omnia, quòd cum videamus ita esse natura comparatum, vt vbi vbi duo crassitie diuersa corpora congrediuntur tenuius emergat in sublime, crassius subsideat feraturque in profundum,terra tamen tota non sumergatur in mare.factum verò id à Deo est,quia nisi terræ facies appareret, haud esset animalium perfectissimorum generationi locus,qua verò ratione id fecerit explicuimus in expositione cap.primi geneseos,vbi Deus dixit, congregentur aquæ omnes in locum vnum. Cuius præcepto, vt hîc dicitur,repente maria congregata sunt,tanta est eius fortitudo.Non quidem vt Anaximenes,& Arist.censent,Sol,ab sumens locis quibusdam aquas,facit terræ superficiem apparere.Nam haud quaquam sub polis,& in partibus mundi frigidissimis,esse possent amplissimæ terræ partes,detectæ & habitabiles,quales septentrionales esse scimus,latissime patente Oceano inter tropicos,& sub ipso Sole.non igitur,quod aliæ partes sub aqua latent,aliæ detectæ sunt,in Solis calorem referri debet, sed in terræ structuram, quam ipsi dedit Deus à principio.Nimirum est rotunda, & in medio mundi posita, maximis vero partibus excauata, & anfractuosa,quas omnes cauitates replente aqua,fit ex vtrisq; terra inquam & aqua,globus vnicus,cuius centrum,& aquæ & terræ,& mundi totius, idem est: constat vero necesse esse,vt ad cētrum terra sit plus quam adamantina. talem igitur terram efficiens, conclusit Deus in terræ foueis aquas,quæ alioqui essent totam submersuræ,atque ipsa est terra terminus quem circundedit aquæ. atqui, etsi ita ad sese terra, & aqua positæ sunt, dicitur verius terra continere aquam ac cohibere,quam aqua terram: quia quod siccum est,facile continetur termino proprio, humidū

verò

uerò non niſi alieno. non tamen proinde violenter eſt aqua ita locata (nihil enim uiolentum ſimul & naturale) quia neq; quippiam craſſius illi innatat, neq; illa imminet vili corpori te nuiori. Quoniam autem hæc non alioṙſum ita machinatus eſt Deus, quàm ut in terræ facie agi poſſent generationes (alioqui enim feciſſet totam ſecundum ſe totam compactam & unitam terram, & ſine ullis cauitatibus) conſtat duratura ſolum, quandiu durabunt ortus & interitus rerum. Hi verò durabunt quandiu Sol circulo feretur, ac ſua circulari latione ſucceſſiuam hanc uiciſſitudinem faciet, lucis & tenebrarum, hoc eſt, dierum & noctium. circundata erit ergo aqua dictis carceribus, vſq; dum finiantur lux & tenebræ, ceſſantibus ſimul, cœli motu & rerum generationibus. Tunc vero vnita atque congregata, (ut par erat) tota terra vnicumque conflans per ſe globum, in aqua ſubmergetur. Quod dicitur, Columnæ cœli contremiſcunt, & pauent ad nutum eius, & rurſum, Prudentia eius percuſſit ſuperbum, ad angelos bonos & malos pertinet, haud quaquã ad res ullas naturales. Illa quoq; uerba quæ dictis ſucceduut. Spiritus eius ornauit cçlos, & obſtetricante manu eius eductus eſt coluber tortuoſus, referunt plęriq; ad bonos ſpiritus & Satam. Mihi uerò uidentur pertinere poſſe ad opus quarti Dei, ad creationem ſtellarum inquam. Nimirum ornatus cœli uocatur. cap. 1. geneſeos illa innumerabilis multitudo ſtellarum. Coluber uerò tortuoſus mihi ſonat per periphraſim, magnum illum latumq; cœli circulum obliquè poſitum in ſphera, per quem ſemper feruntur planetæ, qui uocatur Zodiacus. Videtur enim ille poſitionis gratia uolui in ſphera, ut conuolutum colubrũ. non tranſigunt quidem leuiter philoſophi ſtellarum naturam, & ſubſtantiam. Mihi uerò dicetur de ea paulo poſt, ubi & de ſubſtantia cœli.

CA-

CAPVT QVADRAGESIMVM OCTAVVM.

CApite 28. Iob. Qui fecit ventis pondus,& aquas appendit in mẽſura. Dictũ iã antea eſt,non ſemel,celebratiſſimum eſſe in ſacris,nõ ſine magna Dei ſapientia effectum eſſe,vt aqua nõ obruat terram totam,atq; ſub ſe mergat, nullo ita vſui futuram ad generationem animalium.hoc idem hîc Iob inſinuat dicens, & aquas appendit in menſura: quaſi dicat,aquam certa quadam dedit menſura, ne ſi magis abundaret,ruptis fontibus regurgitaret ſuper terram,vt in tempore Noë: & eam aquæ menſuram,ita ad terræ molem aptauit,atq; ita appendit,& librauit, vt naturaliter decurrens quo ſua eam natura fert, & quam amat partium æqualitas, terram non occuparet. Nunc addit aliud Iob dicens. Qui fecit ventis pondus. Nimirum vt miratur, quod aqua non redundet ſuper terram totã, ita etiam quòd venti non ferantur ſurſum per totum aerem,ſed quaſi quodã pondere depreſſi ferantur circumcirca terram. Cuius rei naturalis cauſa poſcit,vt de pondere,& leuitate diſſeramus,quid vtrũque ſit. Vbi enim hoc fuerit indicatum,facile ea innoteſcet. Communis philoſophorum ſententia eſt,vt calor,frigus, humor,& ſiccitas,ſunt qualitates actiuæ elementorum, ita pondus,& leuitatem eſſe motiuas,pondusque ſeu grauitatem eſſe virtutem eundi in medium ; leuitatem,à medio. Itaque vt ignis virtute quadam,quam calorem dicimus,calfacit,ac cõmutat accedentem quamcunq; materiam: ita leuitate moueri ſurſum : aquam vt frigore refrigerat, ita pondere ire in

medium:

medium: Atq; vt calor & frigus primò sunt elementorum, deinde & concretorum corporum, ita pondus & leuitatem. Mihi verò nunquam visum est ita: sed corpus quodcunque per sese, ac sine vlla qualitate, abire in eum locum quem na turalis ordo poscit. Naturalis verò ordo est, vt crassa sint sub tenuibus. Velut igitur aqua frigida rem accedentem frigo re refrigerat, seipsam vero vbi calfacta est, non alio refrigerat frigore (alioqui esset in ea duplex frigus, & vt ita dixerim, frigus frigoris) sed suaptè natura, ac sine vllo instrumento redit eò, vnde violenter extracta est ab externa causa, ita quę cunq; res vim habet mouendi aliam loco non per accidens, qualitate quappiam, quæ facultas est ita efficiendi, id facit, vt magnes ferrum mouet; quæ verò seipsa mouent, neque per rem vllam extra se, nisi per accidens, vt quæ dicuntur grauia & leuia, Ea, præter naturam propriam, nulla qualitate indigent, vt ita ferantur: redeunt enim in id quod sua natura amat, vt aqua frigescens. Quare opus non est, vt apponatur vis vlla alia, sed solū vt remoueatur quod prohibebat. Itaq; opus nō est, pondus & leuitatē vt qualitates quasdam rerum statuere, neq; putare eas aliud quippiam esse, quā crassitiem & tenuitatem; sed ita censere, rem quamcunq; cū rectè locata est ad res proximas, quiescere, cū malè, moueri, siue sursum, siue deorsū, vt res exigit, quo naturæ suę cōgruentē ordinem consequatur. Id verò ita esse in physicis commentationibus indicauimus. Nunc verò etiam hoc adijciemus argumentum. Si grauitas & leuitas quædam contrariæ qualitates rerum essent, inessent quidem singulis secundum certos gradus: vtque est res primo, aut secundo, denique certo quodam gradu candida aut nigra, ita esset grauis, aut leuis. Itaque esset res quædam pendens libram, alia vnciam, alia drachmam: at verò non est hoc vlla

in re verùm simpliciter, sed ad aliquid, hoc est ad medium. Si enim suspendis in billance substantiarum diuersarum, auri exempli gratia & argenti æquale pondus, mutato medio mutatur pondus. Nam si in aquam immittas billancem, fit vt quod substantia est crassius detrahat quod tenuius, etiam si in aere neutrum alterum detraheret. Nimirum, vt monstrat Archimedes, licetque cuiuis experiri, aqua detrahit ponderi, quantum aqua quam res excludit ex vase pendet. Atq; cum crassiora minori quantitate ponderent æquale, fit vt minus aquæ excludant, & ita ad portionem amittãt minus sui ponderis. Igitur fieri potest, vt quod in aëre pendebat æquale, nulla alia mutatione facta quam medij, pendat minus, atq; etiam quod pendebat antea plus. Atqui profectò eadem ratione fit, vt ipsius etiam aeris mutatio in serenum aut turbidum, nulla re adiecta aut detracta lanci, mutet pondera. Nulla igitur res certa est põdus, sed impetus internus maior aut minor, vt maior aut minor est rei cuiusque deordinatio, non enim res vlla fit dulcior aut acrior, candidior aut nigrior, calidior aut frigidior, vtcunq; res aliæ omnes mutentur, ipsa nullatenus mutata. Ipsum igitur pondus aut leuitas non est absolutum quippiam, sed ad aliquid vt ipsum ordinatum aut inordinatum esse. Fecit igitur Deus rei cuique pondus, vt crassitiem, neque aliud est dedisse pondus, quam naturalem appetitum substandi tenuioribus. Hocque in omnibus substantijs perinde euenit. Quare quodcunque corpus est altero crassius, est & grauius illo. Ventorum materia fumus est seu exhalatio, vt videtur Aristoteli, qui turbido, & vaporibus pleno aere fit tenuior, limpido verò & puro crassior: quare ex terra in primam hanc regionem, quæ vsq; ad nubium locum pertingit, naturaliter effertur, à superiori verò limpi-

dioris

dioris aeris regioné, ſuo ipſius pondere retrahitur, ac cum ne que deſcendere per craſsiorem, neque aſcendere per tenuio rem aeré poſsit, neq; loco capiatur, fit vt feratur in latera, fe ratque ſecum vndatim, & aerem & nubes. Fecit itaque Deus ventis pondus, neque minor eſt craſsitiei & tenuitatis, ac proinde & ponderis & leuitatis differentia (etſi id minus conſpicuum ſit) in ſpiritalibus, quam in aqueis, & in duris corporibus.

CAPVT QVADRAGESIMVM NONVM.

CAPITE 28. Iob. Habet argentum venarum ſuarum principia, & auro locus eſt in quo conflatur. Ferrum de terra tollitur, & lapis ſolutus in æs vertitur. rurſum cap. 37. Ab Aquilone aurũ venit. capit. 19. Quis mihi tribuat, vt ſcribãtur ſermones mei? Quis mihi det vt exarentur in libro ſtilo ferreo, & plumbi lamina?

In quinque hæc genera, quorum mentio in hoc libro fit, reducuntur metalla omnia, aurum, argentum, æs ſiue cuprũ, ferrum, & plumbum. Nam ſtannum, & impolitum & politum eſt plumbi ſpecies, plumbum ſcilicet album; electrum (quod multi inter metalla ponunt, & Ioui dicant) reuera eſt miſtura auri & argenti. Aurichalcum, quod Hiſpanè Açofar, & Alaton, etſi videatur Plinius cap. 2. libri 34. cenſere eſſe peculiarem metalli ſpeciem, & ſeorſum reperiri: reuera tamen eſt æs miſtura quarundam verum tinctum. Calibs eſt ferrum deſiccatum arte. Præter hæc nullum eſſe videtur.

Nam Cadmia, Pompholix, Spodium, Antispodium, Tutia, & Stibium, metallica medicamenta sunt potiusquã metalla, vt & alia multa; metalla verò ea solum, quorum mentionem hîc reperimus, & in alijs sacræ scripturæ locis. De re metallica multi scripserunt, veterum & recentium, chymicê tamen magis quàm physicè. Nam inueniendi & fundendi rationem docentes, eorum naturam, neque communem omnium, neq; singulorum propriam persecuti sunt: ta metsi enim attigerunt nonnulli, ita tamen vt desiderentur plura. Plato in dialogo de natura, & Arist. in calce tertij Meteorôn, de metallorum natura egerunt melius multo, quam omnes qui illos sequuti sunt, quia etsi per pauca dicit de ea re vterque: omnium uerò quæ dici possunt de ea re, fundamenta iecerunt certissima. Amborum est eadem sententia. Metalla esse aquæ genera, concreta frigore, seu concretione generata. Quod non ita accipiendum est, quasi non sint mista & elementis omnibus participent, sed ꝙ sint ad aquam prę-cipuè pertinentia, plus aut minus, ut singulorum est natura: cognoscitur verò communis metallorũ omnium natura, ex ijs passionibus quæ cõmunes omnibus sunt, cuiusq; propria, ex passionibus singulorum. Quia enim metalla omnia liquabilia sunt ui caloris, constat frigore esse concreta, cum necesse sit contrariorũ contrarias esse causas, & quæ calore soluuntur, frigore esse concreta, quod uel sensu ipso deprehenditur. liquatum enim, siue aurum, siue argentum, siue plumbum, amoto igne concrescit rursus, detracto scilicet calore; caloris autem priuatio frigus est. Hînc etiam fit, ut ad aquam potius pertineant, quàm ad terrã: aquam enim congelat frigus & soluit calor; terrã uerò calor durat, & aqua dissoluit. Esse itaque metalla omnia aquea, & concretione generari, ex his cõstat, non tamen ut glacies, cuius concretio non finitur in aliã

for-

formam,& est nihil aliud, quam aquæ alioqui inalteratæ concretio. Metalla enim,prreterquàm quòd liquabilia sunt, sunt etiam compressilia, & tractilia, quorum neutrum glaciei accidit; quia aquæ partes friabiles sunt,& nullo participāt lentore, quo vt citra fusuram comprimantur, aut trahantur in modum massæ partes indigent. Non itaq; metalla sunt simpliciter concretæ aquæ, sed aquæ genera, idest, aquæ modo quodam alteratæ factæ,scilicet,tales,vt cum concretione retineāt substantię modum,quo cōprimi possint,& trahi,quod idem est,ac si dicas,metalla esse corpora concreta, pertinētia præcipuè ad aquam,liquabilia,compressilia,& tractilia. Compressilitas,& tractilitas,passiones sunt quæ ex lentore nascuntur,lenta enim comprimuntur (nisi actu sunt liquida) & trahuntur: lentor verò nascitur ex magna humidi cum sicco permistione. Nam & massam ex aqua & farina,& quæcunq; medicamenta emplastica,plurimum versando, ac miscendo reddimus lenta,& eam habemus notā magnę mistionis,quòd lenta sunt,quia seorsum existentia humidum & siccum, facilem partium à partibus separationem faciunt, quam vocamus frabilitatem,passionem contrariam lentori. Permistionem itaque habet humiditas metallica sicci,non multi (præualet enim aqua) sed magnam,tametsi differunt alia ab aliis & mistionis perfectione,& sicci quantitate,vt sunt nobiliora aut viliora. Ea siccitatis permistio magna,præbet illis vt liquata & fusa non madefaciāt res, per quas diffluūt,neq; imbibātur vt aqua. Nā & emplastris euenit,vt cū lentorem cum quadā soliditate comparauerint, tractata, manus non coinquinent. Nimirum coercet humiditatem, valde permista siccitas. Metallorū itaq; omniū,quæ in quinq; genera redigimus hęc est natura,quā dictę nobis indicāt passiones, quib. dissidēt ab aliis subterraneis,vt à terræ generib.& à lapidib. lapides.n.

frangi

frangi ac comminui, ac illorum nonnulli findi possunt, non tamen liquari, comprimi, aut trahi in longum. Vnde constat aliam esse lapidum gemmarumque generationem, & naturam, à metallicis longè dissidentem: lapidumque substantiam pertinere ad terram, & concretionem habere ab vtro que, à calore scilicet siccante, & à frigore constringente, vt fictile. Siquidem neq; dissoluuntur liquati à calore, neq; dissoluti ab aqua. Atqui hanc esse vulgarium lapidum naturam & substantiam, satis est manifestum. De fulgentium ac præciosorum lapidum, seu potius gemmarum natura, dubitare cogit fulgor, & transparentia, an terra sit: videtur enim terra oppacca admodum esse, atque tantæ pulchritudini obstare. Quapropter multi illas cœlestis ignis participes esse censent (vnde sine euidenti calore fulgorem recipiant) & cœlestis aquæ, vnde Chrystallinam diaphanitatem recipiant, sine liquabilitate. Verum hæc Platonici audient libenter, Aristotelici minimè, sed quia ad institutum præsens non faciunt, redeo ad metalla. Dictum est ea omnia à lapidibus & terræ generibus differre, quod admoto igne liquari possint, & ex hac ipsa passione agnosci eorum generationem esse concretionem à frigore. Videntur ergo illa Iobi verba. Et lapis solutus calore in æs vertitur, & naturæ lapidum, & generationi metallorum repugnare. Quia neq; lapis potest liquari, neque æs generatur calore. Certè metallorum omnium generatio est, vt diximus, verba verò illa non tam continent naturalem æris ortum, quam chymicum, quod ipsa res palã facit. Metalla omnia generantur (vt ego existimo) sub terra, atque ille ipse aureæ arenullæ quæ in fluminibus inueniuntur, vt in Gange, aut Tago, de montibus decisæ sunt, quos raptim præterfluentes lambunt. Atque si quæ auri genera in montibus reperiuntur, non quidem supra ipsam ter

ræ faciem genita,sed tempore detecta sunt. Experimento enim constat ea extrahi de terræ visceribus, atque adeo profundissimis fodinis. Rarissime reperitur quodpiam metallum purum, ac citra vllam artem perfectum, sed confusa alia cum alijs,ac cum lapidibus, & quibusdam terræ generibus,vnde vt ignis in fornacibus,destillat quodcumq; seorsũ relictis lapidibus,& terra. quæ res adeo est nota, vt hinc nomen nacta sint, vocenturque metalla μέταλλα, quasi μετὰ ἄλλα γεγόμενα, hoc est, iuxta alia genita: adnascuntur enim alia alijs, vt aurum argento,& hoc plumbo,ac nonnunquam æri,ac ferro. Concrescunt circa lapides nonnunquam quidẽ prætiosos,vt aurum circa Adamantem, ac crebrius circa lapidem Lazuli,crebrius multo circa alios viliores lapides.Illæ igitur fodinæ in quibus generantur metalla,aliquando altissimè ac longissimè,decurrunt & vocantur metallorum venæ:quę quidem principia quædam habent & fines, atq; in ipsa terræ facie qua sunt venarum principia notas quasdam naturales, eius rei peritis cognitas, quibus in illis inuestigandis vtuntur. Significanter verò dictum est, Argentum habet venarum principia,& auro locus est in quo conflatur,quia multo magis videtur argentum in venis gigni quam aurum, illud enim vno ductu continuatũ reperitur à venæ principio, hoc autem non nisi frustatim & minutatim. Est verò eadem generationis materia metallis sub terra,& meteorologicis in aere. Nimirum hæc generantur ex vaporibus, & exhalationibus sursum latis; illa ex his eisdem intra terram cohibitis, ac iuxta lapides,aut eiusmodi alia concrescentibus, ac concretione firmissima,& paulatim facta,mutatis in substantias adeo solidas. Neque mirum,densati enim vapores in aquam abeunt, & exhalationes in exustã terram, quibus plurimum permistis,ita tamen vt aqua vincat, quæ frigore concrescens

ter-

terram cohibeat, metalla generantur. Hinc meritò fit, vt chymistæ ad imitandam generationem metallorum, argento viuo, & sulfure vtantur: illud enim plurimum habet vaporosæ naturæ, hoc fumosæ, qualis exhalationum est. Hinc etiam nascitur corrosiua illa qualitas, quæ cum quadam astrictione coniuncta est in plerisque metallis. Nimirum non constant simplici ac inalterata terra, sed exusta, in qualem densata exhalatio abit. Atqui vt verum verò consonet, & meteorologica eiusmodi habent qualitates, & nix abradit intestina, & pluuiali aqua vtimur ad eadem, ad quæ calybeata, ad siccandum scilicet, & extergendum ventrem & viscera. Metallorũ ergo in commune hæc est natura; singulorum verò propriã oportet dicere. Æs, plumbum & ferrum, terræ habent plus quam aurum & argentum, quod ærugo & scoria indicant, quæ maximè redundant in ære & ferro, & pondus plumbi, quod multæ terræ est. Aurum & argentum aquæ sunt genus, excoctum, ac perfectionem magnam adeptum, & optimam mistionem. Duo accidentia videntur repugnare dictis, facilis liquabilitas plumbi, quæ aquæ magis quam terrę esse videtur; & auri pondus, quod videtur esse terræ. Nam cũ aqua quam terra sit leuior, quod terræ habet minus, videtur futurum minus graue. Sed liquabilitas plumbi non nascitur ex pauciori terra (nam præter grauitatem, vri etiam potest, apta autem vstioni sunt terrea) sed ex imperfectiori mistione, ob quam quod in eo est aqueum facile effluit: auri verò pondus nascitur ex densitate substantiæ, sunt enim leuiora quæ rariora, etiamsi aliquanto crassiora sint, quia in sese aërem admittunt, velut ligna. Omnia enim quæ densissima non sunt, etsi sunt substantia terrea, efferuntur in aqua. vt itaque raritas causa leuitatis est, ita densitas sit ponderis; aurum verò maximè densum ac sine poris est, proinde graue

est

est,& sonitum non edit; contra ac æs, quod cum sit poris ple num,sonorum est,& minus graue, etsi sit magis terreum. Efficientem causam metallorũ esse Solem,vt & aliarum omnium rerum generabilium,dubium non est,neq; obstat,frigore concreuisse; non enim quia frigore concreuerunt, frigore genita sunt. Neque enim concretio est eorum ortus, alioqui liquatio esset interitus,non est tamẽ,cum non minus sit aurum,quod liquatum effluit,quam quod concretum cõ sistit, nam rursus concrescens, vt est re vera, & apparet idem. Calor ergo Solis excoquens,ac commutans, ex aquæ vaporibus cum exhalationibus generat, interim hanc ipsam substantiam aquæ, quæ ita alterascit,constringente frigore. Neque mirum simul à calore secundum substantiam commutari, & constringi à frigore. Nam non nisi maximo calore soluitur metallorum substantia,ac proinde minimo frigore constringitur,adeo vt constrictum iam consistat,& tãgi non possit præ calore: non ergo frigus quod potest constringere, excludit calorem qui valeat commutare. Rectè igitur metallorum ortus tribuitur cœlesti calori,etsi consistẽtiam à frigore recipiant. Neq; verò quia cœlestis causæ meminimus, referri volumus certa metalla in certa astra, cum quibusdam Platonicis, vt aurum in Solem argentum in Lunam, ferrum in Martem, Aurichalcum in Venerem, electrum, in Iouem, plumbum in Saturnum, æs in Mercuriũ Nam hæc, & alia huiusmodi quæ sola constant diuinatione, sunt quidem apud vulgus plausibilia, re uera tamen neniæ, aut seniles fabulæ, quæ in philosophiam per vaniloquos irrepserunt. Cum itaque metallorum generatio sit qualis dicta est, atque circa lapides, atq; adeo intra lapides concrescant, vix vnquam reperitur alicuius eorum portio insignis per sese, ac pura: sed ex fodinis extrahuntur & lapides,& terræ

quædam genera eius rei peritis cognita, ex quibus ignis vi in fornacibus distillant metalla, ijsque extractis reliquum exustum superest, scilicet quod terreum, aut lapideum. Cadmiæ nomen datur duabus rebus, vocatur enim Cadmia, lapis ex quo in fornacibus secernendo fit æs. Vocatur etiam fauilla quædam, quæ dum secernitur æs, vi ignis eleuata, fornacis parietibus adhæret. Id explicat omnium optimè Plinius. libro 34. cap. 10. dicens, metalla æris multis modis instruunt medicinam, vtpote cum vlcera omnia ibi ocissimè sanentur: maximè tamen prodest Cadmia. Fit sine dubio hæc, & in argenti fornacibus candidior, ac minus ponderosa, sed nequaquam comparanda ærariæ. Plura autem genera sunt. nam ipse lapis ex quo fit æs, Cadmia vocatur, fusuris necessarius, medicinæ vtilis. Sic rursus in fornacibus existit, aliamq; sui nominis originem recipit. Fit autem egesta flammis atque flatu, tenuissima parte materiæ, & cameris, lateribusúe fornacum, pro quantitate leuitatis applicata. Hæc Plinius. Ex quibus constat, æs ex lapide quodam Cadmia vocato fieri. Galenus idem asserit, dubitat tamen an Cadmia illa lapis vocari debeat, an terra, lib. 9. simpl. medic. dicens. Cadmia fit vbi in fornacibus æs paratur. nempe tota terra illa ex qua æs generatur in fornacibus, in altum egerente velut fuliginem quampiam, vel fauillam, siue vtcunq; appellare licebit. At si non terram, sed lapidem nuncupare vellis, ex quo in fornacibus secernendo partim fit æs, partim Cadmia, partim diaphriges, nihil sane retulerit. Ecce vt Plinio & Galeno testibus, fit æs ex lapide. Pyritidis etiam lapidis est quoddam genus, ex quo fit æs, teste Dioscoride, libro quinto, capite decimo. Igitur hoc idem dicitur in præscripta dictione, his verbis. Lapis solutus calore in æs vertitur, non quidem quod lapidosum est liquatur (neq; enim potest) sed totus lapis, si-

ue nuncupatus Cadmia,ſiue pyrites calore ſoluitur, liquato metallo quod intra ſe continet,reliquo redacto in exuſta excrementa. Quod ab Aquilone venire aurum dicit, non ita eſt accipiendum,quaſi non aliunde:nam & ab Oriente,& ab Occidente venit quamplurimum, ſed quaſi inde quoque.Id verò experimento cognitum eſt, quandoquidem omnes qui de metallis ſcribunt, Panoniam, Bohemiam,& Auſtriam, & Citeriorem Germaniam, inter feraces auri prouincias cõmemorant. Illud porrò. Quis mihi det, vt exarentur, ſermones mei ſtillo ferreo,& plumbi lamina:non quaſi quippiã quod fieri non poſſet,aut non etiam ſoleret dicit, ſed potius ſecundum antiquiſſimi illius ſeculi conſuetudinem. Solebant enim veteres, vt Georgius Fabricius annotauit,ex plũbeis tabulis libros componere, quales in antiquis ſepulchris repertos,Neapoli ipſe teſtatur.Sed pro conditione huius operis,ſatis de his dictum eſt.

CAPVT QVINQVAGESIMVM.

EX libri Iob.cap.37.Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter, qui facit magna & inſcrutabilia. Extollere volens Eliud Dei Opt.Max. potentiam & ſapientiã, ab illius operibus quæ dicit eſſe magna & inſcrutabilia argumentum capit,atque præcipuè à ſublimibus rebus & meteorologicis,& ipſius cœli mentionem facit,vtpote quæ hominibus videri ſolent admirabiliora. De tonitruis ergo agẽs nunc,dicit, Tonabit Deus in voce ſua mirabiliter. Nam & Poetis vocatur Deus ob hanc mirabilem hominibus ſublimium paſſionem, Altitonans. De tonitruum naturalibus cau

ſis, non eodem modo ſenſerunt veteres philoſophi. Nam Stoici colliſu nubium fieri putabant, vt cum apud nos aqua ad aquam colliditur, vt in torrentibus. Anaxagoras eſſe crepitum qui editur, cum ignis qui intra nubem incluſus eſt, à circumfuſa aqua extinguitur, vt & apud nos crepitus editur immiſſa aqua in flammam, aut prunas: ignem verò illum deſcendere ex ęthere, hoc eſt, ſuperno igne, & ab accidentibus vaporibus intercipi. Anaximander, & Metrodorus, atque Ariſt. cenſent fieri ex nubis ſciſura, à flatu intercluſo, ac fortiter erumpente, non aliter ac crepant, cum ad ignem rumpuntur glandes aut Oua, aut ex tormentis bellicis erumpente igne editur tonitruum. Nimirum in his omnibus rebus finditur, ac per fiſſuram verberatur vehementer aer, vnde vehemens naſcitur ſonitus. Cum flatum qui erumpit ex nube, exhalationem igneam cenſet eſſe Ariſt. quæ non ex æthere detruſa eſt, ſed ex terra aſcendit, non minus quam vapor, qui eſt nubis materia. quæ ſane ſententia dictarum omnium eſt probabiliſſima, nam collidi adeo vehementer non poſſunt nubes, niſi contrarijs ac vehementiſſimis incurſantibus ventis, quod quidem fieri, cum tonitrua eduntur, non experimur, ſed plerunque aut vnico flante, aut nullo conſpicuè. Porro non licet torrentibus conferre nubes, cum indicatum nuper ſit, eas dum ſublimes manent, nihil aquæ continere, ſed ſimul in aquam mutari craſſeſcente vapore, ac deſcendere. Si verò dirumpenda nube à concluſſo igne aut fumo, aut denique flatu edi tonitruum aſſerendum, certè illum inferne ex terra aſcendere, per partes effumante terra vi ſolis, vt aſcendit vapor euaporante aqua veriſimilius, quam ab æthere deturbari. Nam inde, neque pondere cadere poſſet, cum longe tenuior aere ſit, neque violentia vlla deturbari, cum pars cœlo proxima ſit ſummè tranquilla, & circulari ſolum agatur

tur motu, cœli comes. Cum præcipuè mihi, & in huius operis initio, & in alijs prius, indicatum, multis neque ineuidentibus argumentis sit, nullam esse ignis regionem superiorẽ, sed totum quod inter nos & cœlum interest, aëre plenum esse; cœlum verò ipsum non esse igneum, talem præcipue ut discerpi ac frustatim cadere possit, paulo post differemus. Superest igitur verissimum esse id quod communis nunc opinio fert, tonitruum edi ruptura nubium, & proximi aëris, ab erumpente violenter igne, qui ex densata exhalatione gignitur. Velut enim flamma rarescens in fumum abit, ita fumus densescens, vbi non simul refrigeratur, abit in ignem. Verum hoc ad corruscationum & fulminum causas iam spectat ad tonitrua illud solum est satis, fieri rupta nube, erumpente quadam spirituosa substantia. Addit Eliud, Qui præcipit niui vt descendat in terram, vt hyemis pluuijs, & imbri fortitudinis suæ. Pluuias moderatiores, & mediocri impetu cadentes, & caliginosas, vocat hyemis pluuias, quia tales per hyemem cadere solent; largas verò & impetuosas, quales per æstatem plerunque fiunt, vocat imbrem fortitudinis suæ, hoc est, fortitudinis Dei, quod est fortitudinis magnæ. Nam frequentissima phrasis est in sacris litteris, dici Dei, quæcunque magna, vt mons Dei, quasi mons magnus. Extollit itaque Dei potentiam, quod eius præcepto descendant in terram nix, & pluuiæ hyemales, & imbres ęstiui fortissimi, & maximo impetu cadentes, qui medicis vocari consueuere temporales, quasi æstiui: quia ea pars anni vocatur peculiariter græcis ὥρα hoc est tempus. Niuem grandinem, & pruinam, à maiori frigore fierique pluuiam roremque constat; primum quidem ex ea analogia quam habent, cum gelu; quod apud nos frigore fieri experimur: deinde, & ex solutione, quod scilicet, ea omnia

nia calore soluuntur in aquam. Fieri etiam aquam, ex vapore densato frigore, & antea dictum est, & eodem argumento constat, quòd scilicet videmus calore resolui in vaporem aquam. Monstratum etiam antea est, pluuias copiosiores & guttarum grandiorum, à maiori frigore fieri quam contrarias; quia cum aqua simul vt gignitur cadat, tanto grandiores fiunt guttæ, quanto celerius nubes in aquam mutatur. Si autem frigus eius mutationis causa est, celerioris mutationis causa sit maius frigus, vbi nulla in materia differentia statuitur. Grandinem etiam, quam niuem censet Arist. esse maioris frigoris sobolem, argumento à maiori soliditate ac duritie accepto. Nos id definire curabimus, vbi sermo inciderit de grandine, nunc illud vnum interest scire, cur æstate fiant largiores imbres quam hyeme, siquidem maioris frigoris sunt. Habet verò hæc illam dubitationem priorem, cur in media aeris regione (neque enim iuxta terram neque iuxta cœlum) hæc fiant, & quæ ibi sit talium generationis causa. Stoici qui ponebant aerem natura sua frigidiorem esse aqua, atq; adeo primum frigidorum, dicerent, vapores & aquam densationes illas pati ab aere, vtpote frigidiori, illo verò potius loco, quòd ibi maximè aer naturam suam retineat, neque à rectis radijs adeo alteratus, quam sublimior, neque à reflexis, quam humilior. Arist. qui aerem natura calidum esse putat, abit in antiparistasin, dicens, regionem eam aeris frigidam fieri ob circunstantiam calidiorum. Verum Stoici non videntur posse dicere, cur æstate fiant illæ concretiones maiores quam hyeme, dicunt enim rectè, illas concretiones ibi fieri, quia aer est frigidus, cur verò sit æstate frigidior non dicunt. Arist. hoc quidem rectè dicit; nam cum non ponat aërem per se frigidum, sed ex accidenti, ob contrariorum circunstantiam, consequens esse videtur, vt cum quæ circunstant con-

traria, sunt maiora, fit & aer eo in loco frigidior. Sed vellem diceret Arist. cuius substantiæ est illud frigus, quod per antiparistasin, hoc est contrarium nisum, augescit, an aeris, an ipsorum vaporum & aquæ. Si enim aeris, necesse est aerem frigidum ponere per se cum Stoicis: si vaporum & aquæ, fit vt vapores suo seipsos frigore refrigerent, & præter suam naturam densent, quod fieri non potest. Siquidem nulli dubitatum est illud physicæ principium, omne quod præter naturam alterascit, aut omnino mouetur, ab alio id pati. Quapropter vel his argumentis, probabilissimum fit, quod & alibi, & in hoc ipso opere probaui, concretionem non esse aquæ præter naturam, quin potius totum aquæ genus, si ab eo igne qui per omnia vagatur dimitteretur, concretum iri. Nam si aqua est primum frigidorum (vt certè est maximè consentaneum) nullum frigus est illi præter naturam. Quid enim possit esse maius summo? Si autem concretio illi naturalis, fusio ab aliquo externo fit. A quo autem alio quam à contrario, hoc est, ab igne? concrescit igitur, cum ab igne destituitur: ignis verò fulgorem naturaliter sequitur ob naturæ similitudinē, atque ita abundans circa cœlum ob vigorem radiorum solarium, & circa terram ob eorundem reflexionem, regionem mediam destituit, velut & terræ penetralia, idq; facit æstate magis, quia magis dictis in locis abundat. quo fit vt sponte naturæ in medio aëris (alioqui vt mea fert opinio temperati) vapores concrescant, in aquā, niuem, aut grandinem, idque æstate magis quam hyeme fiat. Dicta igitur est causa cur pluuiæ hyemales, fortes verò imbres æstiuales sint. De niuis natura postea dicetur. Verba illa. Qui in manu omnium hominum signat vt nouerint singuli opera sua, explicata mihi sunt, vbi de chyromantia egi, nunc ijs præteritis, procedamus. Ab interioribus (inquit) egredietur

tur

tur tempeſtas, ab arcturo frigus. Dictum antea eſt, imbres fortes cum tonitruis, fulguribus, & fulminibus, temporales vocari: illud idem vocatur nunc tempeſtas, quæ quia per fortes æſtus fieri conſueuit, vt etiam diximus, ei vt contrarium opponitur frigus. Arcturus eſt id aſtrum, quod vocatur vrſa maior, vnde & nomen accepit. nam ἄρκτος vrſam ſignificat. Inde etiam accepit nomen Polus arcticus, iuxta quē voluitur, ac proinde nobis eſt ſempiternæ apparitionis. Eandem igitur partem cœli vocat nunc, nomine illius aſtri, arcturum, quam nomine venti inde venientis, antea vocauerat Aquilonem, eam inquam quæ eſt ad Polum, quæ & Septentrio vocatur. Quæ quidem extrema cœli pars eſt, & ad ipſum polum, ſuper quo voluitur totum, ſita. Cui oppoſita eſt alia per totum mundi diametrum diſtans, alter ſcilicet Polus, qui vocatur antarcticus. Pars mundi quæ inter duos illos polos eſt, ab eis æque diſtans, & ad medium diametri ſpectās, quæ vocatur Meridies, dicitur eſſe interior mū di pars, quaſi inter extremitates, in quibus poli, ſunt media. dicit igitur, Ab interioribus egredietur tempeſtas, & ab arcturo frigus, hoc eſt, à meridie, vt pote calidiſſima mundi parte, & vnde flat Auſter, calidus ventus, venient tempeſtates, & procellæ, & à ſeptentrione frigus, quia inde venit Boreas, ventus frigidiſſimus. Horum cauſas, hoc eſt, quòd tempeſtas veniat ab interioribus, & frigus ab arcturo, referens in ventos, addit, flante Deo concreſcit gelu, & rurſum latiſſimè funduntur aquæ. Ventum vocat flatum Dei, hac phraſi indicans vt aliarum rerum omnium, ita & ventorum eſſe primam & precipuam cauſam Deum. Id ergo dicit, quòd flante Aquilone concreſcit gelu, & rurſum flante ei oppoſito vento funduntur, quæ concretæ erant aquæ, latiſſimè. Qua autem cauſa Auſter calidus, & Boreas frigidus ſit

non

non antea dici potest, quàm de ventorum substantia sit disputatum. Inde enim & vtriusq; venti temperies, & ratio, qua alter fundit, alter concretionem facit, innotescet. Multi veterum philosophorum putauerũt, ventum nihil esse aliud, quã aerem motum, eandemq́ue substantiam, quietam vocari aẽrem, motam ventum, ita vt ventus esset, velut aẽris vnda, neque ab eo differret vlla alia ratione, quam motu. Hanc sententiam multis argumentis refutauit Arist. in cap. 4. secundi libri meteorôn, nullum autem mihi videtur esse potius, quam quòd oportet agitandi aeris aliam causam assignari, in qua venti essentia probabilius constitueretur, quam in ipso aere: nam aer qui quietus nunc sit, quî possit vndatim fluere, à nulla alia re quæ interfluat agitatus? quod si quæ alia substantia tenuis, siue vapor, siue exhalatio, eum impellit, ea potius sit venti substantia, quam ipse aẽr. Haud enim dubium est, cum flat ventus aẽrem moueri, at verò nisi ipse se ipsum mouet, (quod, cum neq; ponderis neq; leuitatis sit is motus, neq; replendi vacui necessitate factus, impossibile est) constat necessario impelli ab alia substantia: ea verò, siquidem non apparet, fuerit tenuis & spiritalis. Quid igitur prohibet eam appellare vẽtum? ventus igitur non est ipse agitatus aer, sed flatus aliquis aerem agitans, ac per ipsum decurrens. Hoc posito, cum duplex sit euaporatio, alia aquea, frigida & humida, quæ vocatur vapor, alia calida, & sicca, quæ vocatur exhalatio, seu terræ fumus, & vapor, materia pluuiæ, roris, niuis, grandinis, & pruinæ sit, constat ventorum, exhalationem esse causam, quia magna ex parte solent accidere multi flatus, cum scaloribus, & pluuijs superuenientibus venti conquiescere, quasi ex contrarijs nascentibus causis, ventis & pluuijs. Hanc ob causam, hoc est quia pluuiæ & venti ex contrarijs fiunt, vt dicitur capite octauo, Geneseos, cum Deus

voluit, vt cessarent pluuiæ diluuij, adduxit ventum super terram, adduxit (inquit) spiritum super terram, & imminutæ sunt aquæ, & clausi sunt fontes abyssi, & cataractę cęli, & prohibitæ sunt pluuiæ de cœlo. Velut igitur fumus qui è fornace aliqua, occursu venti effluit, dissipatus hâc aut illâc, ita exhalatio, quæ vrendæ terræ fumus est, occursu frigidioris, seu vaporis, seu aeris, qui in media regione præcipue est, repulsa, cogitur ferri circumcirca terram, quæ ita lata dicitur ventus. Constat verò quandoquidem pars quæcunq; terrę potest effumare, isq; fumus versus quaq; repelli, vt hinc aut illinc occurrit frigidior, & densior vapor, posse ventum ex quacunq; mundi parte in quamcunq; spirare: neq; esse certam vllam, vnde, aut in quam feratur. Atq; ita verissimè dictum est illud 3. cap. Euangelij Ioannis. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, neque scis vnde venit, neq; quo vadit. Nimirum vndecumq; terra effumet fieri potest, & quousq; eius impellendi cesset impetus, ferri: tantum audimus sonitum & sibilum, quem aeris verberatione edit. Nihilominus venti, & differentias accipiunt & nomina, â partibus ex quibus & in quas feruntur. Iis qui sunt in sphera recta sub æquinoctiali, quatuor mundi præcipua puncta sunt secundum duos diametros distantia, Oriens, Occidens, & duo Poli; arcticus scilicet, & antarctitus qui illis sunt in Orizonte. Erunt igitur illis duo Aquilones, à duobus polis venientes, & Eurus veniens ab Oriente, & Zephirus ab Occidente, & innumeri alii inter hos, vocati laterales. Nobis verò qui hanc regionem incolimus, inter tropicum cancri & circulum arcticum constitutã, quam solam cum alia ei opposita, vltra alium tropicum, censuit antiquitas habitari posse, nihil cum polo antarctico: sed sunt alia quatuor puncta maximè distantia, secundum duos diametros nostri huius mundi, quem Arist. dixit habere figu

ram

ram tympani, habentis verò longitudinis quam latitudinis fere duplum. Ea sunt Polus arcticus & Meridies, Oriens, & Occidens, nam à Polo venit Aquilo; à meridie Auster; Eurus ab Oriente: Zephirus ab Occidente. Tametsi plerique Aristotelicorũ, decepti quibusdam eius auctoris verbis cap. 4. lib. 2. meteorôn, quæ minus attente fortasse scripta sunt, dicunt Austrum vtpote Aquilonis contrarium uenire à contrario polo, puta ab antarctico, & proinde Aquilonem, totũ hoc hemisphærium, quod videmus: meridiem, contrarium & huic oppositum: non animaduertentes Aristotelē ipsum cap. 5. lib. 2. meteorôn ita dicere, Auster quidem á solstitiali fertur signo, neq; ab alteris septentrionibus. Quod admodũ congruit cum præscriptis verbis Iob, his scilicet. Ab interioribus egredietur tempestas, & ab arcturo frigus. In quem errorem video incidere etiam geographos, qui typos totius orbis terrarum nunc faciunt. Cum enim & partes vltra & citra meridiem, hoc est, vltra & citra Zodiacum describant, tamen suos typos quatuor punctis notant, Oriente, Occidēte, Septētrione, & meridie, cum deberent potius finiri, Oriēte, & Occidēte, Arctico, & Antarctico Polis. Nã faciũt Chile, & psitacorũ regionē, & alias quæ ultra tropicũ capricorni j sunt, & earum quædam non longè a Polo, meridionales esse, præ Quito, quæ in ipsa meridie est, sub æquinoctiali. Sed & re ipsa probatur habere vt diximus. Non enim solum Boreas est, qui ab ipso venit Septentrione, hoc est, a terra sub ipso polo sita, sed quicunque versus meridiem flat, dicitur a Septentrione veniret, & in meridiem ferri, etiam si longe citra circulum arcticum exortus sit, & longe ante tropicum desinat, sed quia eius initium spectat ad Septentrionem, vt finis versus meridiem. Eadem ratio est aliorum. Nimirum ex quacunq; terræ parte incipere potest effumatio, neque opus est, cum Hispania per

flatur a Borea, perfletur etiam Germania, neq; vt cum ab Austro, perfletur Lybia, sed possunt illæ tranquilitate frui, nondum in illis exortis ventis. Si igitur hoc ita habet, inopinabile est, Austrum qui nos attingit, ab arctico polo venire posse, & præter rationem, tam longinquum illi principij statuere terminum; ac non potius in interiori illa mundi parte, quæ vocatur meridies, quam percurrunt Planetæ. Cum præcipuè siquis flatus inde hûc penetraret, in ea regione esset naturam permutaturus, atq; eo vsque futurus Aquilo, laturusque frigus, inde iam futurus Auster, & laturus tempestates, cum ab interioribus egrediatur tempestas, & ab arcturo frigus. Verū his de differentia ventorum secundum loca enarratis, superest dicamus, quod ad eorum temperamenta pertinet, & ad rem præsentem maximè facit; quandoquidem ventorū differentias non accipimus ex materia, sed vnicam omniū ponimus, puta exhalationem fumo similem, constat ob aliud quippiam fieri, vt non eadem omnium temperies sit, sed Aquilo sit frigidus & siccus, Auster calidus & humidus, Eurus & Zephirus inter illos medij, & inter se quam minimum dissidentes. Id verò non potest esse aliud, quàm illud unde accipitur differentia, loca nempe à quibus in quæ feruntur, ob quæ merito euenit, ut Aquilo & Auster inter se dissideant plurimum, Eurus & Zephirus minimum, quia Septentrio & Meridies plurimum dissident, cum alter calidissimus, alter frigidissimus locus sit: Oriens & Occidens quam minimum dissident, cum ad utramq; partem æque Sol accedat, & qui alijs Oriens, alijs Occidens sit. Dissident uerò hi duo ab Austro, non tam ob locum ex quo, quam in quem feruntur. Illi enim feruntur à similibus in similia, ab Oriente in Occidētem, & ab Occidente in Orientem; hic à contrario in contrarium, puta à Meridie in Septentrionem: uerum hæc generatim dicta sunt, acceda-

cedamus propius. Siquidem indicatum est, Boream non semper uenire à Septentrione, neque Austrum a Meridie, sed undecunq; posse incipere quemcumq; ut contigerit hûc aut illûc ferri, constat differentiam non accipi a loco ex quo primo sed a loco uersus quem, atq; adeò posse Aquilonem & Austrum oriri ab eodem loco, ut si flare incipiat a Carpentania, & feratur in Beticam, Boreas sit, si ab hac ipsa, & feratur in Cantabriam, sit Auster. Quæ igitur causa superest, qua alius frigidus & siccus, alius calidus & humidus fiant? Dictum iam mihi pluries est, ignem elementarem non esse in uno quodã loco ut reliqua elementa, sed permeare per omnia, sequi uerò magna ex parte Solis lumen, atque ideo ubi plus luminis eius, esse etiam plus caloris. Consentaneum mox est, ut ad Meridiẽ sit copiosissimus, & inde ad mundi latera sese effundat: nimirum vt ipsum lumen Solis. His positis, fit ut uentus qui contra meridiem fertur, ignem a rebus quibus occurrit abigat, illi contrarium motum subiens, qui uerò fertur contra Septentrionẽ ignem adducat, similem illi motum subiens qui uersus Orientem aut Occidentem, neq; admodum hoc faciat neque illud, quia neq; similem, neq; contrarium motum subit, sed transuersum. Hinc rursus fit, ut qui flat uersus Meridiem refrigeret fugans ignem, qui uersus Septentrionem, calfaciat eum adducens: Rursum, qui refrigerat siccat quoq; idq; duplici de causa, & quia ipse siccus est ut fumus, & quia refrigeratio densationem facit, & expressionem humidi, ut in refrigeratis herbis & arboribus conspicitur: qui calefacit humectat non per se (siccus cum sit) sed quia calore facit humorem fundi, qua causa & in hominibus ciet multas fluxiones Auster.

Qui flant ad Orientem aut Occidentem, nihil horum faciunt insigniter, sed temperant modicè, ut aer per

uenti-

ventilabrum circa faciem motitatus. Similis etiam causa est, qua Boreas fertur vehementius, Auster lentius, Eurus & Zephirus mediocriter. Nimirum qui contra ignem fertur, fertur a frigidiori ad calidiorem, a densiori ad rariorem aerem, quare inde magis expellitur, hûc facilius recipitur, ferturq́, ut quod indecliue, cõtra quod fertur in frigidiorem & densiorẽ quod in accliue: quæ feruntur in similia, ut quæ per planum & mediocriter. Hęc eadem causa est, qua qui nauigant in meridiem, citius multo illûc pertingat, quam inde hûc remeent quod non intelligentes, qui ab Hispania ad nostras Indias feruntur contendunt, mare illam in partem esse decliue. Neque mirum, cum ob eandem ignorantiam visum sit plurimis veterum philosophorum, & cœlum & terram imminere magis ad Septentrionalem plagam, ad meridiem verò inclinatum esse orbem, qui & excogitauerunt plurimas eius situs causas. Diogenes & Anaxagoras factum iam orbem ipsamet prouidentia, a qua erat factus, fuisse inclinatum in meridiem magnæ cuiuspiam utilitatis causa. Empedocles vento refugiente versus septentrionem impetum Solis, distenta esse cœli latera, & vrsas esse loco motas, & eleuatas, atq; austrinas partes depressas, atq; ita totum mundum illo inclinasse. Leucippus procubuisse terram ad meridiem, ꝙ partes mundi meridionales rariores ac solubiliores sint ob calorem, septentrionales densiores & magis renitentes. Democritus augeri omnia ad meridiem ob generantem Solem, atque ideo terrã ea parte grauatã frugibus, & auctu, procubuisse. Sed hę omnes sunt ineptię infantilis illius philosophiæ. Nam mundum totum perfectam spheram esse euidenter indicant Astronomi, quia omnes cęli partes distant à centro æquè: quare non est alia elatior, alia demissior, neq; terra habet aliam vllã mundi partem se humiliorem, in quam grauata inclinet, neq; aliorsum

sum nititur quam in suum centrum. Causa verò obquam il lę opiniones inter primos illos naturæ inuestigatores, ac nūc inter vulgares ortæ sunt est, vt diximus, in aëre qui ad meridiem tenuior est, & in ventis, qui vt Arist. quoq; secundo meteorôn animaduertit, magis flant à mundi lateribus, ac fortasse etiam accedit, quibusdam in locis, copia maiorum fluminū qui confertim irruentes in mare, per satis magnum spatium remorantur nauigia. Id verò sentitur in quibusdam Isthmis, vt in Ponto, & in Occidentalibus Indijs, iuxta recentem vocatam Carthaginem. Ex dictis facile constare potest, cur ab interioribus, hoc est, à meridie, oriatur tempestas, hoc est, æstiuales imbres, cum fulguribus, fulminibus, & tonitruis. Nimirū, sunt hæc omnia magni caloris, qui inde trahit originem, vnde ignis hūc agitūr flante austro: frigus verò ab arcturo, vnde venit Boreas. In eadem sententia perstans Eliud, addit, Flante Deo concrescit gelu, & rursum latissimè funduntur aquæ. Ventum appellat flatum Dei, hac ratione innuēs quod Psalmo 134. His verbis dicitur. Qui producit ventos de thesauris suis, hoc est ex sua infinita virtute & omnipotētia. Quę verba facile nobis indicant, quam sit mirabilis ventorum natura, cum de eorum creatione Deo tāta accedat gloria. Quapropter non tantum mihi tribuo, ut existimem me, uel huius leuissimæ rei causam inuenisse, sed ut in alijs omnib. quę pertinent ad naturam, ad probabilitatem usque dispùtasse. Ergo inquit, flante Deo per Boream scilicet, quia exprimit ignem, concrescit gelu. Rursum Deo flante per Austrum, quia adducit ignem, latissimè funduntur aquæ. Addamus reliqua. Frumentum (inquit) desiderat nubes, & nubes spargunt lumen suum, quæ lustrant cuncta per circuitum, quocunq; eas gubernantis voluntas duxerit, ad omne quod pręcipit illis super

fa-

faciem orbis terrarum,siue in vna tribu,siue in terra sua,siue in quocũque loco misericordiæ suæ, eas iusserit inueniri. Omnes qui bene philosophati sunt,conuenerunt in hanc sententiam, nihil omnino eorum quæ natura constant factum esse casu,aut temere,aut frustra,sed omnia alicuius gratia, atque adeo primam omnium rerum causam esse in fine cuius gratia fiunt. Si igitur hoc, de ea natura quæ coniuncta rebus est rectè dicitur,& vsque adeo nihil est frustra ab ea factũ, vt vel ipsis excrementis quæ necessitate potiusquam vtilitate vidẽtur generari, animalium natura vtatur ad commoditates nõ exiguas, vt in libris de vsu partium Galenus conspicuè indicat, quanto magis ita de Deo Opt. Max. sentire oporteat, qui cum sit Optimus, nihil fecerit nisi bonum; bonum verò esse non potest sine vlla vtilitate; cum verò sit Sapiẽtissimus atq; potentissimus, nulla necessitate cogeretur facere quod nulli vsui futurum esset. Hac ratione Eliud,cum nubiũ & aliorum meteorologicorum generationem,vt in facientem causam retulisset in Deum,qui vt est prima omnium quæ fiunt, & facta sunt causa,aliàs omnes cõtinet,apponit etiam & finẽ, & cuius gratia fiunt. Quasi diceret,neq; quidẽ frustra,aut ostẽtandę suæ potestatis causa Deus,nubes fecit,sed magnæ cuiusdam beneficentię,siquidem frumentum,ex quo fit panis qui confirmat cor hominis,desiderat nubes, quandoquidem illis spargentibus lumen suum, & pluentibus,fruitur necessario humore. Nubes spargere lumen suum, nihil est aliud quàm pluere,quod ideo dici uidetur, quòd dissipatis pluendo nubibus, spargitur lumen quod ab illis intercipiebatur: perinde ac si illæ lumen & aquam continerent, ac vtrumq; demitterent,ac spargerent,cum tamen illæ re vera neutrum contineant,sed in aquam mutentur,& dissipatæ, diffundendo

do lumini locum dent, sed ex eo quod sensui apparet, nata phrasis ea est, qua rursum statim vtitur. Nunquid scis quando præcepit Deus pluuijs, vt ostenderent lucem nubium? Itaque dicit frumentum desiderat nubes, nubes spargunt lumen suum: quasi dicat desiderat frumentum nubes, quia nubes pluunt. Neque verò solum non sunt factæ temerè nubes, sed ne mouentur quidem temerè, nam lustrant cuncta per circuitum quocumque eas gubernantis voluntas duxerit, vbicumq; scilicet vellit Deus pluere, siue in vna tribu, siue in alia, siue in terra sua, hoc est seruorum suorum, siue in aliena & inimicorum, siue in quocúnque loco misericordiæ suæ eas iusserit inueniri: Nimirum pluit super iustos & iniustos (Matthæi capite quinto.) Et hæc est vera & perfecta scientia viarum nubium, scire scilicet eas in Dei voluntatem & prouidentiam referri, de qua statim subdit, Nunquid nosti semitas nubium, magnas & perfectas scientias? Nimirum, qui consistunt intra causas naturales, non resoluunt vsque ad primas, ac proinde non habent perfectas scientias, sed illi solùm qui naturalibus nō dimissis (id enim insipientiæ est) procedunt vsque ad primæ causæ bonitatem, quod principium omnium est. Sed nubes quidem, atque per has pluuiæ, & nix, & ros, & pruina, quia etiam & venti, haud præstant obscuras commoditates: omnia enim hæc suis temporibus, & per quasdam vicissitudines, terræ iuuant fœcunditatem. At verò quædam alia nulli prorsus vsui esse videntur, quibus id quod de omnium rerum vtilitate dictum est videtur redargui. Quid enim commodi est ex grandine? Quid ex fulguribus? Quid ex fulminibus? Certè hoc nullus philosophorū possit dicere, quin superiores rimetur causas, neq; aliter effugere, quin cogatur cōcedere factum esse aliquid frus

tra, quam conscendendo in iudicia Domini, ac de illis philosophando, iuxta illud quod proximo cap. dixit idem Eliud, his verbis. Per hæc enim iudicat populos, & dat escas multis mortalibus; quæ verba significant, vti Deum his rebus, partim ad mortalium escas, partim ad iudicãdos populos. Sunt igitur horum pleraque ad vtrumque vtilia; nam pluuiæ, & venti, maximi sunt vsus ad frugum prouentum: iudicauit verò per pluuias apertis cœli cataractis mundum, & euertit quotidie in mari triremes, & in terra tecta & domos, vt vel domum in qua epulabantur filij Iob, & integras vrbes impetu ventorum. Nonnulla etiam sunt quibus solũ vtitur Deus ad iudicandos populos, vt grando & fulgura, & multo magis fulmina. Quod etiam dominus ipse cap. 38. huius libri dicet his verbis. Thesauros grandinis aspexisti, quæ præparaui in tempus hostis, in diem pugnæ & belli, vt vel ex his possint homines, si prudentes sint, agnoscere, esse qui res humanas consideret, & populos dijudicet. Quod ille etiam Ethnicus poeta optime insinuauit, dicens, Iupiter optime aspicis hæc? An te pater cum fulmina torques, ne quidquam horremus? itaque nubium, & plurimarum in aere prouenientium rerum, vtilitas magna est ad fruges, quibusdam verò earum tantum vtitur Deus ad iudicandos populos. Eadem ratio est pestis, atque adeo morborum omnium, mortis & eorum quæ nihil aliud quàm venena sunt: quæ complexus est Eccle. cap. 39. his verbis. Ignis, grando, fames, & mors omnia hæc ad vindictam dicata sunt, bestiarum dentes, & Scorpij, & serpentes, & romphea vindicans in exterminium impios. Vbi ignis nomine intelligo. Fulmina & reliquo ignes meteorologicos, aut æternum paratum diabolo & Angelis eius, nam vsualis ignis longe maxima utilitas est. His dictis, redit Eliud ad naturam ventorum, dicens. Nonne vestimenta tua calida

ſunt, cum perflata fuerit terra Auſtro? quæ verba ex dictis habent facilem interpretationem. Nam indicatum antea eſt Auſtrum allicere ignē, ac proinde calefacere & calore aquam fundere. Hinc euenit, vt veſtes eo flante caleant, atque calore externo vincente, tineā exedantur: quod perſpectum habentes quibus illæ curę ſunt, flante Auſtro veſtes recondunt, contra ad Aquilonem ſuſpendunt. Perinde contingit in alijs omnibus rebus quæ aſſeruantur, vt in uino, & edulijs, & omnibus frumenti generibus: ea enim omnia ad Aquilonem ſeruantur diutius, ad Auſtrum computreſcunt breui. Verum hoc dictorum nuper corollarium eſt, ut & illud quod paulò poſt dicit: Subito aer cogetur in nubes, & uentus tranſiens fugabit eas. diximus ſiquidem iam, uentos & nubes ex contrarijs cauſis fieri, atq; ideo magna ex parte ſeſe mutuo tollere, atque ſuperueniente pluuia extingui uentos, & ſuperuenientibus his fugari nubes. Quòd nubium generationem nunc tribuit denſationi aeris non repugnat ijs quæ nuper diximus, puta eſſe ex vapore, nam uapor ſubſtantiam habet inter aquam & aerem. Quapropter aqua in aerem, & aer in aquam per uaporem, illa extenuata, hic craſſeſcens. Nubes ergo fient ex uapore, qui partim aſcendit ex aqua extenuata, partim ibidem generabitur ex aere craſſeſcente; ſecundum quā parte, ue riſſimè aer cogetur in nubes.

CAPVT QVINQVAGESIMVM PRIMVM.

EX cap. 37. Iob. Tu forsitan cum eo fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt? De substantia cœli, eius in quo, aut cum quo voluntantur astra, quem veteres omnes vocauerunt æthera, ἀπὸ τοῦ ἀεὶ θεῖν (interpræte Aristotele) hoc est, à perpetuo cursu, dubitatum est plurimum à philosophis; si quidem nonnullis veterum visum est rationi consonum, eam mundi partem, vt est suprema, ita esse tenuissimam; siquidem & in alijs omnibus, de quibus vtpote vicinioribus, possumus iudicare, ita fieri cõspicimus, vt quo superius est aliquid, eo sit & tenuius: Itaque esse regionem quandam, substantia alia, aere longe puriori & tenuiori plenam, per eamq; ferri astra omnia per sese, quasi volantia. Plerisq; tamen atq; adeo optimis (nam Pithagoræ, Parmenidi, Platoni, & Aristoteli) visum est, cœlum substantia quadam constare firmissima & solidissima, adeò vt penitus neq; diuisionem, neq; distractionem recipere possit, & astra partes esse ipsorum orbium, ac cum illis ferri, haud quaquã proprio concitata impetu. Ex eo vero quod de motu astrorum quis sentiat, pendet, & quod de cęli soliditate sit consentaneum. Si enim astra feruntur per se per cęlũ illud certè est tenuissimum, & facillime cedens: non enim tanta posset esse astrorum celeritas medio resistẽte. Si autem illa feruntur cum orbibus, constat orbes tanto solidiores esse adamante, vt penitus diuidi non possint. Nam alioqui, si ferrentur velut impulsa à substantia aliqua vehementer conci-

citata,& dissipabili, vt quæ a ventis impelluntur, haud quaquam possent ferri eadem semper celeritate, neq; eidem viæ semper insistere, sed iactarentur temerè, vt quæ a vẽtis: nunc autem videmus regulari ferre latione, & à certissimo tramite ne latum quidem vnguem vnquam declinare: igitur ij orbes cum quibus feruntur, nullam partium distractionem accipiunt vnquam, sed feruntur toti simul firmissime. Neque hoc aliter fieri potest: quapropter eorum substantia, neque diuidi, neque distrahi possit, sit igitur solidissima. At verò probabilius multò esse, astra defferri cum orbibus, quàm in illis per se moueri, multis argumentis probat Arist. acceptis ab astrorum figura, & ei accommodatis motibus, & ab eorum celeritate, & ab alijs eorum passionibus. Mihi verò uidetur illud firmissimum, si quis uellit recipere quod mihi in physicis monstratum est, puta raritatem & densitatem consistere in angustia aut amplitudine pororum. Si enim astra ferrentur per cœlum, necesse esset illud secundum partem anteriorem astri densari; & secundum posteriorem rarescere; si verò rarescerent, & haberet poros, eos ergo aut vacuos, aut plenos substantia alia tenuiori, est igitur uacuum; aut substantia alia cœlo tenuior. Illa verò si tenuior, sit & cœlo superior, de illa rursum scicitabor, an raritatem accipiat; atque ita peruenire necesse erit ad substantiam tenuissimam, nullam raritatem aut densitatem recipientem, aut abire in infinitum. Si autem in vllam talem substantiam peruenire necesse est, cur non sit statim cœlum eiusmodi? Necesse est igitur astra cum cœlo ferri, ac non per cœlum, aut dari uacuum. Præterea, si Sol, Luna, & alij planetæ per se mouerentur, non possent moueri regulariter, sed nunc celerius, nunc tardius, quia eodem tempo-

re, puta die naturali, describunt circulos nunc maiores nunc minores, vt accedunt ad æquinoctialem circulũ, aut recedũt: at verò Arist. multis argumentis probat secundo de cęlo motum cœlestium corporum esse regularem: non igitur mouentur per se astra; sed cum cœlo, quod est vt mundi murus vt dixit Parmenides, solidissimũ. Cui sententiæ plurimum attestatur præscripta verba Iob. Solidissimi quasi ære fusi. Quibus consonant & hæc Homeri οὐρανὸν πολύχαλκον, idest multi ęris cœlum. Multæ autem hinc quoque videntur oriri dubitationes, nam si cœlum solidum est, non videtur esse corpus simplex, sed compositum ex elementis, vt quæ penes nos sunt, quod si est, erit utique & corruptibile vt hæc; si autem corruptibile illud esse admittimus, nihil euenit incommodi, etiam si tenue esse illud recipiamus, & dirumpi a percurrentibus astris, quare ita quoque videtur fieri rursum, vt non sit opus illud solidum ponere. Quod verò fiat vt si solidum est, constet elementis his, docet Plato in dialogo de natura his verbis Sine igne videri nihil potest, nihil sine solido tangi, solidum sine terra nihil. Hinc appertè fit, vt cœlum duobus his elementis constet, si solidum est; nam & videntur astra, quæ eiusdem substantiæ cuius & ipsum cœlum esse inter optimos conuenit philosophos: si autem habet hæc duo, puta ignem & terram, habet certè & reliqua duo, puta aquam & aerem, duo enim illa per se vniri non possunt, nam sicci & solidi partes, vt puta terræ, non cohærent nisi humido aqueo agglutinentur, sicco enim igneo penetratæ magis dehiscunt. Igitur vt ad soliditatem terra, ita ad continuitatem indiget aqua: aqua verò & ignis male aptabuntur sine medio aere, neque sine eo habebit diaphanitatem. Si igitur cœlum est solidum hoc pactum, diaphanum, & aspectabile, constabit terra, aqua aere, & igne. Rursum, cœli partes non sunt omnino similes,

sed astra aspectabiliora, & minus diaphana (quodcúq; enim intercurrat, occultat aliud quodcunque) reliquum cœlum diaphanum magis, sed minus venit in conspectum, non potest ergo esse cœlum omnino simplex substantia. Nam vnde nascerentur illæ contrarietates? contrarietatis enim admistionem habet omne quod dicitur secundum minus: in simplicissimo verò non potest esse vllius cõtrarietatis, ne tenue quidem initium. Concedendum itaque videtur, cœlum simplex omnino corpus non esse, sed constare ex elementis. Concedendum certè, vt mihi videtur hoc Platonicis, dictis argumentis: non tamen ex iisdem penitus, ex quibus quæ penes nos sunt, sed ex homonimis, ex igne inquam cœlesti, & aqua cœlesti, & terra aereque cœlestibus, vt in Geneseos enarratione diximus. Sed cur vocentur ignis, aqua, terra, & aer si non sunt qualia hæc? certè ob analogiam: quia quod ad substantiæ modum attinet, habent præstantius etiam quã illa, tametsi contrarietate qualitatum actiuarum, caloris inquam, frigoris, humoris & siccitatis carent. Hinc fit, vt cœlum fulgentius atq; aspectabilius, & solidius, & compactum diaphanumque magis sit, quam alia omnia corpora, incorruptibile tamen, neque dissolubile, quia caret principijs naturalis corruptionis, puta calore, frigore, humore & siccitate. Sed neque rarum neq; densum est, quia poros nullos habet: neq; crassum, neque tenue, quia neque in parua neque in magna comminui potest, sed fulgens sine calore, solidum sine siccitate aut crassitie; compactum, sine humiditate, diaphanum, sine poris. Non igitur differunt astra à reliquo cœlo maiori crassitie, neq; densitate, sed mistionis modo, quódque habent sui ignis plus, & sui aeris minus. Verum etsi quia actiuis qualitatibus caret, naturaliter corrumpi non potest cœlum, est tamen (compositum cum sit) dissolubile, & com-

mu-

mutabile, ab eo uidelicet à quo compactum est, puta a Deo. Omne siquidem quod uinctum est (ut inquit Timeus) solui potest, ac fortasse etiam dissoluetur; & permutabitur, cum sistetur hic cœli motus; & finientur lux & tenebræ, uelut & omnes aliæ mundi partes. Elementa quidem reddentur puriora; cœli uero in meliorem substantiam mutabuntur. Nam Marci decimotertio, dicitur, Cœlum & terra transibunt, & Psalmo centesimo primo, Opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt; tu autem permanes, & omnes sicut uestimentum ueterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur. Et in tertio capite epistolæ secundæ Petri, Nouos uerò cœlos & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Iob quoque capite decimoquarto, inquit. Homo cum dormierit non resurget, donec atteratur cœlum non euigilabit, neque consurget de somno suo. Ex quibus verbis constat cœlum atterendum esse ante resurrectionem mortuorum. Neque certè philosophiæ dissonum est censere, si cœlorum motus cessaturus in æternum est, mutandam quoque eorum substantiam in aliam, cuius natura motum non spectet, quò in æternum sit caritura, sed gaudeat quiete, quam sit semper actura. Neque enim perpetuum quippiam quod violentum. Sed de hoc iterum disputabitur.

CA-

CAPVT QVINQVAGESIMVM SECVNDVM.

CAp. 38. Iob. Vbi eras quando ponebam fundamēta terræ? indica mihi si habes intelligentiā, quis posuit mensuras eius si nosti? vel quis tetendit super eam lineā? super quo bases illius solidatę sunt? aut quis demisit lapidem angularem eius? quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat, quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud, quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & posui vectem, & ostia, & dixi. vsque huc venies & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.

Hæc verba sunt Domini ad Iob. Quibus illum inscitię & ignorationis rerum naturalium arguēs, vult ad sui cognitionem trahere. Differemus in hoc ipso opere, enarrantes locū quendam Ecclesiastes, nullum esse maius compendium ad cognitionem sapientiæ Dei, quam sensum nostræ ignorantiæ, quod Eliud etiam in superiori capite tetigit dicens. Memento quod ignores opus Dei de quo cecinerunt uiri (hoc est naturam rerum de qua scripserunt plurimi philosophi, & ante Platonem omnes in carminibus) omnes homines vident eum (hoc est aliquatenus agnoscunt ex suis operibus) vnusquisque intuetur procul, quasi diceret, nullus tamen accedit ad ipsius veritatis cognitionem, quia omnes intuentur procul. Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Hoc eodem argumento adducit nunc

Dominus Iob,ad suæ sapientię contemplationem,ponens il li ob oculos mirabilia,quorum causas nullus philosophorum inuenire satis potuit,neq; nos quidem possemus,nisi magno Dei beneficio,per diuina oracula essemus docti. Primum igitur maiores mundi partes,hoc est, elementa & cœlestia corpora, percurrit: deinde animalium quorundam omnis generis historiam attingit: de quibus omnibus disputatum satis a philosophis esse constat,nihil autem perfectè esse traditum,consideranti palam fiet. vbi (inquit,) eras quando ponebam fundamenta terræ? fundamenta terræ nullus philosophorũ vnquam somniauit (nisi forte Pythagoras duplicẽ constituens terram,marem & fœminam) neq; enim terram ex diuersis partibus constitisse,vt domum aut templum,sed vt simplex quiddam & homogeneum esse corpus, sui simile secundum omnes,neque esse aliàs aliarum fundamenta. Re vera tamen non ita est. Neq; enim terra, eum quem nunc ad aquam situm tenere posset,si qualis secundum faciẽ hanc quam terimus, tota foret: aut enim aquæ tota molles extremitatem solum terræ lambet, secundum eam eius partẽ quæ tecta est,vt nunc videtur (si quidem nulla parte videtur mare leuca profundius, vt testantur nautæ) aut præter hanc aquæ mollem, est intra terræ profundissima viscera magnus abyssus,longe maximam ipsius terrei globi partẽ occupans. Si primum, fieri non potest vt aqua sit centesima pars terrę, nedum terra sit decima (vt censetur) pars aquæ. Si autẽ hoc vltimum,quî fieri posset,vt interior terræ pars non esset humore dissoluta,& tota subsedisset in sese,in aquam mersa, nisi fundamentis firmissimis inniteretur? Innititur ergo haud dubie,constatq; ex ijs quæ conspicimus,imam terræ partem esse plusquam adamantinam,atque adeo,Deum fecisse hunc terræ globum quem incolimus, versus centrum solidiorem,

ut

vt in omni secundum rationem constituto ędificio fieri debet; ad superficiem verò friabiliorem, vt teri, ac sulcari, & humore misceri potens, rerum generationi esset vtilis. Non est igitur (dices) in suo loco simplex, neque elementum. Certè esse in suis locis pura elementa, pueri putant, & qui nondum ære labantur: doctorum verò nullus non videt, nihil non esse alteratum, neq; verò esse posse. Aris. in auditorijs libris qui re vera scribebantur ad inducendos tyrones, multa dicit quę prouectiores debent accipere vt hypotheses, velut esse corpora simplicia quatuor, quę reuera neq; sunt neq; esse possunt, ponuntur verò ob quatuor naturas, quas in concretis sentimus, secundum quas fiunt rerum commutationes, calidum, scilicet, frigidum, humidum & siccum. Plato hoc docuit elegantissimè, dicens, Sic de illis verba facimus, eaq; mundi primordia constituimus, cum ne sylabarum quidem, ne dum elementorum vicem tenere, apud homines mentis quoquo modo compotes debeant. Itaque simplicitas terræ non obstat quominus Deus fundamenta terræ iecerit, quibus partes eius superiores inniterentur. Addit. Quis posuit mensuras eius si nosti? vt in vndecimo capite sapientiæ scriptum est, omnia disposuit Deus, mensura, numero, & pondere. Nimirum, mundus opificium est pulcherrimum, siquidem optimi artificis, ad pulcherrimum exemplar. Ad pulchritudinem verò spectat, vt neque quantæcunq; magnitudinis sint membra, neque ad se mutuo sine certa proportionę, sed singula certæ cuiusdam magnitudinis, & ad sese elegantissimam habentia proportionem, simulq; ad totius vtilitatem maximè accommodatam. Neque terram igitur, neque aquam, neque aerem, neque orbium cœlestium vllum, sed neq; astrorũ omnium minimum fecit Deus negligenter; sed omnia magnitudinis cuiusdam, ad mundi totius, & ad cuiusq; alterius par-

tis magnitudinem, pulcherrimam habentes rationem, quam tamen agnoscere, ac explicare apertè, eius est solius qui fecit ac penes quem est illud æternum exemplar, cuius imitatione effecta sunt. Tametsi enim Pythagorici (quos ego uiros prosequor magna admiratione, in hac contemplatione plurimũ laborauerunt, & pro captu hominum plurimum assequuti sunt, tamen intuiti etiam illi sunt procul: longe autem magis Xenophanes qui infinitę magnitudinis esse inferna ex parte est opinatus. Astrologi septem mille leucarum Hispanarum esse dicunt totius terrei globi peripheriam, vt sunt illorum rationes euidentissimæ, non admodum potest hoc à certa eius mensura declinare. Quæ autem huius certæ mensuræ in terra condenda fuerit ratio, scit mundi opifex: constat tamen dictis argumentis, eam fuisse diuinissimam, & ad totius pulchritudinem (cum qua utilitas necessario coniuncta est) spectasse. Addit. Vel quis tetendit super eam lineam? Terra in mundi medio ita sita est, vt eius centruum totius quoq; mundi sit, atque ita rotunda, vt omnes extremitatis eius partes æquè à centro distent, & tota terra æquè ab omnibus cœli lateribus, hæcque omnia tam exactè, ac si mundi opifex à polo ad polum lineam tetendisset, & medio lineæ puncto alligasset terræ medium, eamque circino quodam rotundam effecisset. Quod quidem Plato animaduertit in Timeo, dicens, Terram autem altricem nostram circa polũ per vniuersum extensum circumuolutam, diei noctisque effectricem, & custodem esse voluit. Tanta igitur opificij perfectio sapientiæ artificis maximum argumentum est, quo redarguuntur omnes qui casu ita cadentibus corpusculis, factum esse mundũ affirmabant. Quę enim dementia est sibi persuadere, immẽsitatem insectilũ corpusculorũ, tam aptè cecidisse casu, vt nihil ineptum in toto mundo extiterit, sed omnia ita, vt ne minimã particulam eorum quæ coierint fortuito, sapientissimi

cu-

cuiuspiam arbitrium possit emendare? aut cur cuiuspiā sani hominis menti suasibilius videatur, ante mūdum conditum extitisse, nullo faciente, immensam multitudinē vilissimę materiæ, quam sapientissimā quampiam & optimā causam? An vt vitiosa hominū voluntas facilius expetit quod malū, ita vitiosus intellectus facilius credit quod falsum, vt vel hoc argumento verū sit quod bonū, melius autem multo est ab optima causa in sapientia esse facta omnia, quā ex vilissima casu extitisse. Tantā igitur Dei sapientiam, vt Iob ex terræ fabrica admiretur & suspiciat, dicit Dominus. Quis tetēdit super eā lineā. Addit. Super quo bases illius solidatæ sunt, bases terræ sunt ipsa terræ fundamenta, quæ vt ex nihilo effecta sunt, ita super nihilo solidata, sed super se ipsis, omnib. terrę partib. nitentib. ad centrū, quod velut angularis lapis totius edificij est, ad quē partes omnes firmiter alligantur: videretur autē omni humanę sapientiæ, si in consultationem de formando terræ orbe à summo rerū opifice vocata esset, fieri haud quāquam posse, vt nulli innitens corpus, in medio spatiosissimi vacui firmiter maneret. Quæ hęsitatio Xenophanem Colophoniū putare coegit, terram ab inferna parte velut in radicem infinitā produci. Empedoclem quoq; canere, infinitam esse profunditatem terrę. Taletem Milesium, terram aquæ innatare vt lignum, Anaximenem, Anaxagoram, & Democritū, causari terræ latitudinem, non enim diuidere posse aerem lata cum sit. Neq; sane verū est, quod multi dixerunt, & Socrates etiā sibi persuasit in Phedone, terrā manere in suo loco firmam quod rotunda cum sit, & in rotundi cęli medio collocata, nō potest magis in hanc quam in illam partem inclinare. Nam vt rectè inquit Aris. si inde ferri nata esset, etsi nullam in partē posset ferri tota, ferretur diuisa in multas partes: nō est igitur ita, sed pręcepto Dei manet ibi firma. Nimirū ut in Psal. 92. dicitur. Firmauit orbem terræ, qui non cōmouebitur. Sed

quo pacto firmauit? tribuens certè rebus omnibus corporeis hanc naturam, vt ad sese mutuo ita expetant collocari, vt crassa sint sub tenuibus: terram verò omnium crassissimam sub aliis omnibus statuens, quasi mundi cementum. His dictis de terra, transgressionem facit ad aquam, in sui etiam inde admirationem trahens Iob. Quis (inquit) conclusit ostiis mare, quandò erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & calligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem? Circundedi illud terminis meis, & & posui vectem & ostia, & dixi, vsque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Hæc verba enarrata ferè sunt super cap. primum Geneseos. Ibi enim explicuimus, qua ratione Deus effecerit, vt aquæ in vnum locum congregatæ terram totam non obruant, sed bonam eius partem, animantium generationi & vitæ, detectam relinquant. Nimirum, & sæpe iam diximus, vnum ex ambobus corporibus terra inquam & aqua globum efficiés, quò cum amborum extremitatem eiusdem sphera partes sint, neutra superstet aut substet alteri: fecit verò Deus terrã cum tantis cauitatibus, vt caperet abyssum imměsum, & maria, atq; ita caperet, vt neq; absorberetur illa aquæ molles, neque redundans inundaret terram, sed tantum eius relinqueret detectum, quantum ipsi rerum opifici visum est. Itaq; tantæ magnitudinis efficiens cauitates, fecit vt mare quousq; ipse voluit procederet, neq; inde transgredi posset, vel tantillũ, etiam si arena cingatur sola, aut etiam mollissima alga. Illæ igitur terræ partes quæ prominẽt, atq; ad globi illius extremitatem emergunt, sunt vectis & ostia, quibus coclusit Deus mare, & his vsus, circundedit illud Deus terminis suis, hoc est posuit fines quos sibi placuit, vt & alibi dicitur, Posuit legem aquis quas præterire non poterunt: legem verò hanc posuit,

ſuit,dicens,vſque huc venies & non procedes amplius,& hîc confringes tumentes fluctus tuos.Hoc quod de tumentibus maris fluctibus dicitur, Regius etiam vates cecinit, in admirationem Dei nos vocans,in Pſalmo 92.his verbis.Mirabiles elationes maris,mirabilis in altis Dominus. Quaſi dicat,vel ex elationibus maris videas quam ſit mirabilis qui in altis habitat Dominus. Omnibus gentibus admirationi fuiſſe fluxus & refluxus maris,intelliges facile ex illis Plinii uerbisque ſunt prima c.97.lib. ſecundi.De aquarum natura complura dicta ſunt, ſed æſtus maris,accedere,& reciprocare, maxime mirum pluribus quidem modis. Ac rectè quidem dicit pluribus modis mirabiles eſſe fluxus & refluxus maris;ſunt enim re vera tales ob raritatem,quia etſi id in maris litoribus quotidie uidetur bis,atq; in quibuſdam pluries,nihil tamen ſimile eſſe uidetur in tota rerum uniuerſitate, cuius comparatione tollatur admiratio: deinde & quia cauſa tanti euentus nō ſatis intelligitur:ſed & quia illi non eodem modo ubiq; marium fiunt, ſed uariè in multis, neq; in eiſdem ſemper eodē modo,ſed pluribus modis mirabiles,nam quocunq; die naturali,qui uiginti quatuor horis conſtat, bis creſcit & decreſcit mare,ab exortu Solis uſque ad meridiem creſcit,inde decreſcit,uſque ad occaſum, unde rurſum augeſcit uſq; ad mediū noctis,ex quo uſque ad ſummum mane decreſcit rurſum,idque in Oceano multo magis atq; euidentius fit,quam in mediterraneis,neque hoc exacte,ſed cuiuſdam horæ partis facta detractione. Porro hi maris æſtus,per ſeptenos dies inſignes habent mutationes,ſeptem enim primis a Luna noua modici ſunt, reliquis ſeptem uſque ad plenilunium increſcunt manifeſtè,inde minui incipiunt,tertio ſeptenio afferente etiā inſignem mutationem.In ęquinoctiis etiam ferunt eſſe maximos æſtus præcipue in autunali:in ſolſtitijs uerò minimos,

præ-

præcipue in ęstiuali. Aiunt etiam obseruatū esse octauo quoque anno redire æstus maris ad paria incremēta, quòd octo annis centum numerentur Lunæ circuitiones: ego verò crediderim horum plæraq; non tam constare certò, quam leuiter credi. Ferunt etiam esse vbi in die septies reciprocet æstus ille, ut in Eubæa: sunt etiam putei in Bætica, quorum in Hispali vnus, qui augentur etiam quotidie ac minuuntur contra autem ac mare; siquidem eo crescente decrescunt, & crescunt decrescente, in Gadibus alius, qui æstum quidem habet, non tamē eisdem temporibus semper, sed aliquando cōtrarijs, & cū hæc omnia mirabilia sint, illud verò multo magis, fieri hæc tam stata & firma lege, vt vltra solitum nunquam progrediatur mare, sed certò sciant litorales quotidie quousque mare sit exundaturum, neq; transuersum pedem errantes, vt euidenter constet eam legem posuisse Deū aquis ne vltra procederent, sed illîc confringerent tumētes fluctus suos. Non tamen proinde dicimus, id naturali causa destitutum solo constare Dei præcepto; imò verò ex præcepto Dei fluxisse rerum omnium naturas: Quapropter cū in Dei præceptū referimus quippiam, nihil prohibet naturales eius causas inuestigare. Vt mare exundet influatque in litus, indeque refluat, nō quidem ob maris in quampiam partē fluxum euenit, sed quia augetur tumefactum & quasi feruens: Quapropter, vt feruens aqua olla exit, non alia causa, quàm quod calore rarefacta, uase non capiatur, ita mare tumescens exundat in litora, cōtra detumescens subsidet, & velut absorptum redit in alueum. Hanc verò esse eius rei rationem inde constat, quod circa litora magis quam in altum deprehenduntur hi motus, scilicet in alto non decurrit aqua, sed sensim intumescit, ad littora currit quia non capitur: fieret verò contra si influeret mare more fluminum: multo enim magis sentire-

tur

tur motus vnde ageretur, quam vbi finitus cessaret. Ex his palam fit, maiori proprietate appellari tumorem fluctuum, & elationem maris, quam fluxum & refluxum: re vera enim non fluit nisi ex accidenti, quia tumescens non capitur loco: æstus verò mihi videtur per analogiam vocari, quia perinde videtur mare pati, ac si æstu caloreq; ferueat. Huius intumescentiæ causas longe diuersas philosophi reddiderunt. Arist. & Heraclitus (referente Plutarcho) à Sole fieri cēsent, plerosque enim flatus sua illum circuitione secum trahere, quibus ingruentibus, & protrudentibus mare Athlanticum, ipsum intumescere, & æstum efficere, sopitis deinde flatibus mare sese colligere, idq; esse reciprocationem. Pythias Massiliensis maris accessus Lunæ incremento fieri, decremento recessus. Plato cuiusdam specus maximi intra terram hiatu sustolli aquas, & latè effluere, subindeq; eodem refluere. Timeus causatur flumina irrumpentia in Athlanticum. Seleucius flatum dicit irruere in Athlanticum, cum verò motu terræ (hanc enim etiam moueri putat) & Lunæ agitari. Tam multas opiniones tantæ rei difficultas peperit: at mihi videtur, quæ ex his ferè omnibus colligitur esse probabilissima, nā quia adeo certus constitutusq; est ille motus, & numerum quendam horarum, dierum, hebdomadarum, mensiū ac fortasse etiam annorum obseruet, probabiliter reffertur in superiores, æternas, stabilesque causas, inferna enim omnia temere agitantur cum præcipuè respōdere videantur aptissimè illius circuitus Solis Lunæque motibus. Nam diurna per senas horas repetitio diurno Solis, aut Lunæ motui respondet, quæ verò per hebdomadas fit mutatio mēstruo Lunę: mutatio etiam per solstitia & æquinoctia ad Solem refertur: quia verò multi & fontes & putei, aut simul cum mari, aut contrarijs temporibus crescunt & decrescunt, constat motum illum nō ad su-

premam extremitatem aquarum cieri, sed intrinsecus à maximo illo barathro quod intra terræ uiscera est; vnde copiosus erumpens flatus aquas inflat, ac subsidens iterum facit detumescere, Verisimile est enim quibusdam puteis (siquidem alij omnes expertes illius passionis sunt) ampliores esse ductus vsq; ad maximas illas terræ cauitates ipsis mariq; communes. Vt verò quidam tumescente mari detumescant, & detumescente tumescant, cum alij moueātur vt ipsum mare, causa est in ipsorum pororum quibus cum mari communicant longitudine, figura, & positu, amplitudine, aut angustia, qui enim coniuncti mari secundum breues & rectos, amplosq;, & expeditos poros sunt, implentur cum ipso; qui verò contra secundum locos angustos, & in contrarium tortuose ductos, his aqua absorbetur ab ipso intumescente mari; non aliter ac in corporis nostri uenis euenit, vt magnarū scissione, quæ coniunctæ sunt tractione repleantur, quę contra positę, innaniantur reuulsione, qui mediocriter ad mare habent, nō nunquam simul cum mari, nonnunquam contra patientur vt hùc aut illùc flatus ille à barathro contigit moueri: qui verò non habent (huiusmodi sunt omnes qui refluunt vsq; ad mare) illos poros vsque ad barathrum perpetuos, & secundū omnem longitudinem expeditos, sed multis in partibus intercisos, & obturatos interstitie (dura quidem vt obsistat, rara verò & percolandæ aquæ per via) terra: aut per reciprocos flatus expulsi, & supra naturam suam acti sursum, à reliquia aqua decisi pendent, nullam talem passionem subeunt, sed sine æstu perseuerant, vtcunque moueatur mare. Itaque proxima mouendi maris causa est flatus intra terrę cauernas conclusus: prima verò fortasse, duo luminaria, quæ generant flatum & commouent, tametsi & in ipso flatu est mouendi causa, quod aqua pondere subsidens pręmit illum, is præssus

erum-

erumpit & violenter extollit aquas, eo impetu sedato rursus aquæ subsident, atque ita alternis vicibus agitur vtrumque. Figura verò & magnitudo cauernarum, non vbique eadem sed valde diffidens, facit vt quædam maria simul crescant, quædam contra, quædam bis, quædam pluries, quędam hûc, quædam illûc versus, vt lacus Meotis in Pontum: hic in Propontidem, non contra. Itaque horum omnium, quæ difficillima quidem sunt, intra terram esse videtur causa, vt verò hæ innundationes accommodentur illis horarum, mensium, & annorum articulis opus esse videtur astris, atq; vtrarumque causarum copula veritas rei huius constare. Hæ cũ sint exundationis maris causæ, earum modus & certa facultas efficit, vt passionis quoque eius, siue motus certa sit mensura. Nimirum Lunæ, Solisque eadem semper suique similis est facultas, regulam tenens æternam, accessus & recessus, ac circuitionum. Abyssi etiam illius ingentis, & humoris halituumque inclusorum, ad totius maris mollẽ est certa ratio & mensura, vnde fit, vt sit certus quidam modus intumescentiæ illius maris, ac proinde & fluxus & refluxus. Atqui qui modum eum causarum posuit, is quoque legem posuit mari, dixitque. Vsque hûc venies, & non procedes amplius. Neque vero quia quædam loca mari submersa sunt superioribus temporibus, ac nunc etiam alia periclitantur mergi, nisi obstaculis quibusdam obsisteretur mari, vt in Olandia, & Zelandia, quod de certa aquarum lege dictum est, redarguitur: magna enim ex parte illic, non tam detinetur quominus constitutos sibi fines excedat mare, quam ab illis finibus arcetur, obstaculis quibusdam ab incolis factis atque cum alijs insularum partibus arceatur, non potest aliàs inuadere: atque ita factum est, vt pagos quidem & vilas occupauerit, alijs verò non minoribus partibus cesserit, hominum ad has mutatio-

nes industria iuuante, præterquam quod legem quam posuit Deus aquarum fluctibus, nolluit ipsemet Deus adeo esse impermutabilem, vt quam Soli Lunæ & reliquis astris. Illa enim ita iter peragunt imperatum, vt ne latum quidem vnguem essent hùc aùt illùc declinatura, ne si infinitum quidem tempus duraturus esset mundus: mare verò non ita, sed tam lentas effecturum mutationes, vt conferentibus nobis quæcunq; ab antiquissimis cosmographis scripto mandata repe rimus, cum ijs quæ conspicimus, nullæ prorsus fieri videantur, eadem enim mensura, eadem figura, continentis, & insularum omnium: si verò in mille myriadas annorum esset mundus hìc duraturus, non dubium quin permutanda forent omnia, commutandaque loca terræ & aquæ. hìnc excesa terra, illùc congestis arenis, adeo tamen lentè, vt nullis hominum seculis agnosci possit vlla insignis mutatio, sed quantumuis vterentur scriptis, essent omnes putaturi, nihil esse vnquam permutatum. Neq; quidem (vt dixi) hoc dictam aquarum legem tollit, hac enim ipsa conditione lex à Deo data est. Nimirum, est naturalis conditio rerum corruptibilium omnium, vt semper secundum se totas, aut secundum partes recipiant alterationes. Retenta igitur hac naturali rerum conditione, imperauit Deus mari, non procedes amplius, non scilicet ita procedes, vt animantibus terrori sis aut eorum generationem tollas, sed hìc confringes tumentes fluctus tuos, tam perseueranter, vt nullam secula vlla sentiant insignem permutationem. Quapropter quod de Athlantidis insula mari submersa Plato narrat in Timeo, falsum prorsus est, atque impostura Chaldæorum, qui antiquitatis opinione, multa eiusmodi mendacia narrabant Græcis, dicentes se (vt refert etiam Cicero) plus quam quadragintamille annorum historiam habere.

Sed

Sed quanta his impostoribus idolatriæ,& præstigiarum om nium parentibus, fides habenda sit, multis iam locis indica uimus. Quod verò Arist. dicit, alternis vicissitudinibus muta ri mare,& terras, quasdamque insulas disparere, alias emerge re, non est historicè accipiendum, sed philosophicè, cũ enim ille putaret mundum ab æterno extitisse, neq; finem habiturum, merito colligebat, non semel, sed infinities mutãda om nia, secundum partes quæ ortui & interitui sunt obnoxia. At verò id factum cum nondum sit, neq; fortasse antequam sistatur cœli motus sit efficiendum, historia constare non po test, sed stat firma lex, quam Deus posuit aquis. Atque con ditione naturali seruata stabit, vsq; dum eam ipse legislator, cui vt nuper dixit Eliud, nullus similis est in legislatoribus, eam simul cum hac mundi forma soluat. Quod igitur ad maris fluctus attinet, ita habet. Illud superst interpretemur. Quando erumpebat quasi de vulua procedens, cum ponerem nubem vestimentum eius, & caligine illud quasi pannis infantiæ obuoluerem. Videtur enim hoc aliud esse, quam quod in Genesi dicitur à Mosè, vbi maris generationem ita tradidit. Dixit verò Deus congregentur aquæ quę sub cœlo sunt in locum vnum,& appareat arida. Quæ verba significant haud dubie, in initio delituisse totam terram sub aqua, hanc deinde præcepto Dei secessisse in locum vnum, & detectam esse eam terræ partem quam incolimus: præsentis verò loci verba videntur innuere, factam esse aquam sub ter ra, atque cum inde velut ex vulua magno impetu erumperet cohibitam esse præcepto Dei,& conclusam ostiis, quominus totam terram occuparet: hæc verò longè diuersa ratio mun di efficiendi esse videtur. Quæ non alio quam hoc modo censeo componi posse. Initio fecit Deus rudem quandam congeriem elementorum, quam dixere Chaos.

Erat verò quoddam lutum ex tota terra aquaque commistis, quod circunstabat moles magna nebulosi & omni luce carentis aeris, densissimis Ægypti tenebris simillimi, mox vt separari hæc cęperunt subsidens fecis more terra expressit aquam, quæ ita ex terra erumpebat velut ex vulua procedens. Rectè enim terra mundi vuluæ confertur, siquidem in ea concepta, ex ea nascuntur omnia, aqua verò rationem habet seminis communis, per eam enim fęcundatur terra, neq; sine ea procedere ex sese quippiam potest. Accommodatissima ergo comparatione, exitus aquarum è terra eruptio ex vulua vocatur, seminis scilicet communis ex communi matrice. Et tunc quidem aqua nebuloso & caliginoso aere erat (recens à terra nata) velut pannis infantiæ obuoluta, tenebris scilicet, quæ erant super faciem abyssi aqua separata, & vt par erat superstante formauit Deus terram qualis nunc est, confirmans eius fundamenta, præparansque in ea foueas immensas & cauitates, iussit aquas in illas secedere, & fecit ex terra & aqua vnicum orbem.

CAPVT QVINQVAGESIMVM TERTIVM.

CAp. 38. Iob. Per quam viam spargitur lux diuiditur æstus super terram? Arist. libro secundo, de anima cap. 7. reprehendit Empedoclem, quod dixit, lumen seu fulgorem esse quiddam, quod feratur, & extendatur inter terrã & cœlum (itaque per aerem) verum eam lationem & effusionem nos latere, fortasse quòd tenuissima

res sit,& celerrimè feratur,hoc inquam reprehendit Aristot. quia ferri & extendi corporeæ substantiæ solum est; lumen verò nihil est aliud, iuxta illius sententiam, quam quædam patibilis qualitas,per præsentiam rei lucidæ genita,per quam quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum. Quæritur verò à domino hoc loco,per quam viam spargitur lux quasi scilicet spargatur, spargi verò genus quoddam lationis significat,quapropter & corporea substantia esse videtur, talis verò si esset,haud quaquam posset replere totum aerem sine corporum penetratione,nisi forte aer,vt hoc argumento visum est multis philosophis,poris vacuis abundat: si verò vacuum nihil est,haud poterit per totum aerem substantia alia ferri, quantumuis sit tenuis. Accedit, quòd si ex Sole continenter efflueret illa substantia,iam pridem esset absumptus totus, aut saltè esset aliquando totus illuminatione absumendus; constat verò illuminationem lucidis corporibus nihil detrahere,quapropter corpus non est, quare neque spargi uidetur posse. Mirabile verò etiam, si corpus non est quo pacto radijs constet,qui recta ferantur, reflectanturque & incidant ad angulos rectos,acutos,& obtusos,& mille modis congrediantur. Nam si corporea substantia non est,sit sane acccidens, aut substantia incorporea, at verò neutrum horum videtur illa pati posse,nam flecti,& ad hos aut illos angulos incidere,& rectum esse aut curuum, figuræ quædam sunt: figura verò non est nisi incorpore, quare in incorporea substantia, vt in mente, nullatenus, in accidenti corporali, non nisi per accidens, hoc est per ipsum corpus cui inest, velut candorem nemo dicet triangularem,aut quadratum,nisi quia papyrus hac aut illa figura est, ita neque nigritiem,nisi quia litera. Eadem etiam ratio, ac fortasse etiam maior sit de aliis omnibus qualitatibus, quis enim audeat di-

cerē, dulcorem, aut calorē, rectū aut curuū, triangularem aut quadratū? nō igitur posset lumē, nisi substantia quædā corporea esset, reflecti nisi cum aere illuminato: at verò reflectitur in vmbra, nullatenus reflexo aere, non enim vt Echo fit repercusso aere, ita vmbra, sed ipso quam maximè quiescente, reflectitur ergo lumen non vt accidens, sed per se, vt corporalis substantia quædam quæ per aerem spargitur. Sed quæ eius via? corpori enim non potest esse per corpus via, si verò quantum est lumine plenum in aere, erat vacuum, totus cum illuminatus sit, nullus relinquebatur aeri locus, præterquam quòd vacuum non esse, nulli iam video esse dubium. Mirabilis profectò est lucis natura, adeo vt à quibusdam philosophis, corporalis Dei pars appellata sit, cuius anima esset veritas; Deus ipse Opt. Max. primò statim generationis die, ipsam fecit, singulariter commendauit videns lucem quod esset bona. Videtur esse res sui generis, neq; corporalibus rebus, neque penitus spiritalibus annumeranda, quæ difficilis sane cognitu est, neque scio an vlli satis perspecta, qui nō eius originem in æterno exemplari contemplatus sit. Nos interim pro nostro captu eius conditiones perpendentes, quod Deus dederit differemus. In primis substantia videtur esse non posse, quandoquidem neque corporea neque incorporea, corporea quidem, quia non posset aerem penetrare, quem tamen totum illuminatum esse videmus: incorporea quia videri non posset, lumen verò videri constat, quia sensus organum ita afficit vt corrumpat etiam aliquando, velut excellens sensibile. Quopacto autem esset excellens sensibile, quod omnino sensibile non esset? est igitur sensibile, alioqui quomodo in solum aerem intendentes visum, digno sceremus diem esse aut noctem. Neque verò videtur horum alterutrum priuatiuè cognosci, sed vtrumque per veram passionem

sionem visus, à lumine quidem disgregati, à tenebris congregati. Sed, etsi dicamus tenebras priuatione cognosci: Vtrumque tamen non potest, cum enim contraria sint, non possunt ambo priuatione fieri: lumen igitur per se videtur, quare non est substantia incorporea, vt Deus, aut mens. Sed neque accidens incorporeum est, vt notitia intellectiua, aut quippiam tale, quia ne sic quidem sentiri posset, visorium enim organum corporeum cum sit, ab spiritali passione affici non posset, superest igitur ut sit accidens corporale, hoc est affectio aut passio corporis cuiuspiam. Eius igitur quod illuminatur, hoc est diaphani, dicitur enim, estque re vera medium actu diaphanum seu transparens, cum illuminatum, atque hac causa translucens etiam vocatur quod transparens, quasi idem sit, actu transparens & translucens: quod vero tenebrosum est diaphanum potentia, capax enim lucis & ea carens. Hac causa Arist. dicit lumen & tenebras eandem rem esse numero, puta ipsum diaphanū, ratione differre, quod.n. potētia diaphanū, tenebrę: quod actu, lux est, itaq; quod prius erat tenebra, fit deinde lux. Quē loquendi modum ad spiritalem transferens lucē, Paulus, ad Ephesios dixit, eratis aliquando tenebrę, nunc autē lux in Domino. hoc etiā significato acceptum est tenebrarum nomen cap. 10. Exodi, vbi dicit, Extende manum tuā in cęlū, & sint tenebræ super terrā Aegypti tā densæ, vt palpari queant. Nimirū aer illuminatus rarescit, quia lumē ignē conuocat, lumine priuatus crassescit excluso igne, per summas ergo tenebras fieri poterat adeò densus, vt palpari posset, hocq; est tenebras palpari, hoc est aerē lumine priuatum. Ita quoque fieri poterat tenebrarum catena, vt dicitur 17. Sapientiæ. Verum in his omnibus locis, nomen lucis & tenebrarum materialiter accipitur. Vt & ab Aristotele formaliter enim, constat aliud quippiam esse

vtrumque ab ipso aere, seu ab ipso diaphano. Si enim quod erat potentia diaphanum, fit actu diaphanum, illa ipsa Entelechia actu diaphani, seu forma, seu ratio, qua actu diaphanum fit, sit formaliter lumen; itaque lumen sit Entelechia, seu actus diaphani; tenebra eius Entelechiæ vacuitas, coniuncta cum potentia, & potentia autem & actus est diaphani, quare vt dictum est, sit lumen affectio aut passio corporis cuiuspiam. Quo pacto igitur spargitur, & recta producitur, & reflectitur? Nunquid hæc accidunt lumini materiali, hoc est illuminato aere, an formali, hoc est Entelechiæ actu diaphani? Certè huic, nam per aerem quiescentem spargitur, rectaque producitur & reflectitur lumen. Quomodo ergo hæc verè dici possunt de passione? non sanè propriè, & vt ea verba lationem quandam significant, sed analogicè. Quia ipsum illuminari, seu lucidum fieri, phantasiam præbet talium lationum, re vera autem fieri videtur, vt nunc dicam. Illuminatur aer, cum fit ex potentia diaphano actu diaphanum: fit verò tale sola præsentia corporis lucidi, vt Solis, aut ignis, itaque lux est facultas quædam, seu virtus quod potentia diaphanum est, efficiendi actu tale, per solam suam præsentiam. Quoniam igitur corpus lucidum illuminare non potest, nisi illud medium inter quod & ipsum nullum intercedit oppacum (quia hoc cum non sit potentia diaphanum, non est capax luminis) fit vt lumen fieri non possit, nisi in ea medij parte, ad quam ex corpore lucido duci potest linea recta nulli oppacco occurrens, ob id secundum lineas rectas ferri dicitur lumen: etiam si reuera, non sit res quæ feratur.

Porro lux, ut maior aut minor est, ita maius aut minus medium potest illustrare, atque illud ipsum illustrare, magis aut minus, neque æqualiter quidem totum spacium, sed proxima pars illustrior fit sensim languescente lumine, vt à luci-

do

do corpore receditur, tanto enim quæuis pars minus afficitur, quantò longius abest à facultate, vt ferrum tantò lentius trahitur, quantò longius distat à magnete. Cum igitur lumen, antequam omnino sit exoluta facultas lucis incidit in opacum, quæ antrorsum per aerem erat alteratio producenda, retrorsum producitur: idque vocant reflecti lumen, tametsi non sit flexile quippiam, sed horsum aut illorsum acta alteratio. Eadem autem ratio est luminis, & visibilium specierum colorum omnium, nam lumen nihil aliud est quam lucis species per diaphanum effusa, per quam & lux videtur, & ipsum diaphanum actu fit, vt species colorum omnium per illud transmittat. Vt igitur à lucido corpore lumen, ita species colorum à coloratis per diaphanum, sola præsentia producuntur, hoc interest, quod lumen facit diaphanum actu, reliquæ species id non valent facere, sed per diaphanum actu producuntur: nimirum indicatum mihi alibi est, colores lucis participatione innasci corporibus, esseque flámulas quasdam lucis æmulas; sunt ergo genere similes minus autem possunt. Vt igitur lumen est Entelechia actu diaphani, ita reliquæ omnes species actu diaphani passiones quędam. Mirabile igitur est, quod cum videantur per aerem spargi lumen & colorum omnium species, nihil tamen spargitur, neque penetrat, aut pulsat aerem, vt Empedocli videbatur, sed aer ipse mirabilibus quibusdam alterationibus, induit omnium corporum quæ adsunt formas. Hæc quo pacto fiant, nullus hominum potest distincte eloqui, neque cogitare, tametsi fieri quidem omnino probabiliter differuerimus. Proinde humanam ignorantiam arguens Dominus, interrogat Iob, per quam viam spargitur lux? addit, diuiditur æstus super terram? Aestum super terram fieri a cœlestibus corporibus, notius est quam

vt quispiá posset dubitare, tamen illius causam referre in motum, maximus atque apertissimus error est Aristotelis: non enim minus aut tardius mouetur Sol noctu quam interdiu, sed minus illuminat. Quare cum id quo præsente fit, & quo absente cessat affectio, causam esse omnes homines censeant, constat ad lumen debere referri æstum, non ad motum: lumen verò proprietate quadam esse effectiuum caloris, in materia quæ potest calefieri, etiam si Sol & alia astra eius passionis expertia sint, vulgares philosophi affirmant: quod probabilius dicitur, quam cœlorum motu fieri, longe autem probabilius quod sępe iam diximus, ignem qui per omnia permeat, sequi Solis fulgorem, ob analogiam tractum, atque ideo quæ à Sole illuminantur à subsequenti igne calefieri. Diuiditur ergo æstus super terram, vt ignis hanc aut illam partem magis occupat, hocque euenit, vt hanc aut illam magis spectat Sol. Calefacit ergo magis partem quam magis illustrat, eoque, & quam rectius aspicit, quia ab ea parte reflectitur lumen, vt explicuimus: geminata ergo illa passione fit maior illustratio, & maior ignis conuocatio, & calefactio maior. Iuxta luminis igitur intensionem diuiditur æstus super terram: minimo quidem existente in ea parte, quam Sol non intuetur: maiori in ea quam obliquè: multo, in ea quam recta plurimum ad calefactionem iuuante mora, quia cum lumine ignis quoque immoratur. Via autem æstus occulta est, nimirum pori aeris, quia rarescit penetratus à corpore tenuiori.

Hæc de lumine, & comite illius æstu. Est quoddam aliud superius lumen hoc nostro quod conspicimus, corporale illud etiam, in sede beatorum, quo Solis facultas non pertingit, solius agni præsentia conseruatum, ve-

lut

lut, & hîc apud nos tribus primis geneſeos diebus ſeruabatur; tantò præſtantius hoc, quantò ſupremi illius cœli corpus, aeris in quo viuimus corpore. Eſt aliud longe diuiniſſimum, minimè corporale, quo non paſcuntur beatorum oculi, ſed illuſtrantur mentes, quod vocant lumen gloriæ, hoc verò agnoſcere non pertinet ad philoſophum, ſed ipſe Deus annuntiat de eo amico ſuo, quòd poſſeſſio eius ſit, vt capite trigeſimoſexto dixit Eliud, quæ verba valde conſonant cum illis Platonis in dialogo de natura.

Superiora verò his horum principia Deo nota ſunt, atq; ei qui Dei ſit amicus: vſque adeo Ethnicus ille, hac certè cauſa ſapiens, diffidebat ſcire ſe poſſe prima & certiſſima rerum naturalium principia, niſi Deo reuelante: neque ſanè de humilibus & incertis poſſe, niſi ad probabilitatẽ aliquid diſputare. Vt liceat mirari quorundam Chriſtianorum temeritatem ad credendum, qui eorum quæ opinantur, nihil non putant ſe certiſſimè ſcire, quo fit, vt ad credendum quæ non intelligunt ſint duriores, quia opinione ſapientiæ fiunt ſtulti, cum tamen Deus ipſe toto hoc capite hominibus indicet ſuam, rerum etiam quas vident, & quibus viuunt ignorationem. Mihi mea ignorantię opinio præſto ſit, & humilitas. Per hanc enim (arbitror) viam ſpargitur lux. Deo gratias.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVARTVM.

CAp. trigesimo octauo, Iob, In simi litudinem lapidis aquæ durantur, & superficies abyssi constringitur. De grandine videntur dici illa ver ba priora. In similitudinem lapidis aquæ durantur, & de glacie quæ apud nos fit, posteriora illa, Et superficies abyssi constringitur.

Nimirum grando & glacies eadem res est, aqua scilicet præ frigore constricta. Figura solum differt, quod scilicet, grando orbiculares quidam lapilli sunt, ex pluuiæ cadentis guttulis geniti, glacies verò fit ex continuata aqua, siue in flu minibus, siue mari, siue fontibus, siue in stagnis, aut va-sis quibusvis concrescente, & ipsius aquæ quæ concreta est figuram retinet, tametsi sphęrulæ illæ nomen peculiare habent, diciturque Latinis grando, Græcis χάλαζα tamen com muni nomine dicitur vtraque glacies, & Græcis κρύσταλλος. Atque ita de grandine dicitur in Psalmo centesimo quadragesi mo septimo. Mittit crystallum suam sicut buccellas, ante fa ciem frigoris eius quis sustinebit? de glaciei verò generatio-ne dicit, Constringitur facies abyssi, quia concretio aquæ sem per incipitur à superficie, & procedit versus imum, atque adeo superuehitur in aqua, atque si violentia demergatur in profundum, sponte effertur, itaque semper occupat abyssi superficiem: cuius rei causa pendet ex ipsius glaciei generatio ne. Dictum enim mihi iam est non semel, aquam suo naturali frigore concrescere, per ignis, & calidarum exhalationũ

ab-

absentiam. Quia si affectionem vllam frigidam præter naturam suam pati posset, esset aliud quippiam natura frigidius: cum verò necesse sit quod est primò, esse etiam summè tale, necesse est aut aquam non esse primum frigidorum, aut nullum frigus esse illi præter naturam. Cum igitur quando recedente Sole, ignis eius assecla ex propinquo aere fugit, vapores frigidi eius loco in aerem se effundant, & exhalationes calidæ in profundum terræ se condant, necesse est & a superficie abyssi recedant priusquam ab aqua profundiori, atque ita inde incipiat, glacies. Qua etiam causa sese frigidis temporibus pisces in profundo recondunt, quo ad vitam indigent calore potituri, vitaturique mortiferum frigus. Glacies itaque hac causa gigni incipit a superficie abyssi. Grando quoq; videtur quibusdam fieri ex nubibus, primum quidem in glaciem duratis, deinde vētorum frigore comminutis in frustula, aut etiam calore Solis. Itaque esse grandinem frustula decisæ glaciei, ea verò fieri in ipso descensu rotunda, longo illo præcipitio velut conuoluta. Fuit hæc sententia inter antiquos philosophos Epicuri, inter Christianos Diui Isidori Hispalensis, cui videntur suffragari illa verba capitis 43. Eccl. In magnitudine sua posuit nubes, & confracti sunt lapides grandinis. Hæc enim apertè videntur innuere, confractis lapidibus (ex glacie scilicet) factam esse grandinem. Cæterum Arist. euidenter satis refutauit hanc sententiam, capite duodecimo primi Meteororum his verbis, Absurdū præterea suspicari, aquam superiori in loco congelascere, quandoquidem fieri non potest vt id consequatur antequam reddatur aqua, neque vllo tempore aqua suspensa permanere potest. Hęc Arist. Ex quibus palam fit, ex nube aquæ guttas fieri prius, his deinde seorsum cadentibus, & gelascentibus, fieri grandinem, & ipsarum guttarum figuram retinere.

Illud

Illud verò Eccleſiaſt. ita intelliges, confractos eſſe lapides grá dinis, hoc eſt, deciſos ex nube, non quidem gelata prius, ſed per particulas in guttas abeunte: verũ enim ita etiam eſt, lapides grandinis ex nube eſſe deciſos, & ſi non ſint deciſi facti iam lapides, ſed poſt deciſionem lapidauerint.

CAPVT QVINQVAGESIMVM QVINTVM.

Cap. 38. Iob. Quis poſuit in viſceribus hominis ſapiẽtiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Quis enarrauit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? Quando fũdabatur puluis in terra, & glebæ compingebantur? Nunquid capies leænę prædam, & animam catulorum eius implebis, quando cubant in antris, & in ſpecubus inſidiantur? Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quòd non habeant cibos? & cap. 39. Nunquid noſti tempus partus Ibicum in petris, vel parturientes ceruas obſeruaſti? Dinumeraſti menſes conceptus earum, & ſciſti tempus partus earum? Incuruantur ad fœtum, & pariunt, & rugitus emittunt. Separantur filij earum, & pergunt ad paſtum. Egrediuntur, & non reuertentur ad eas. Quis dimiſit onagrum liberum, & vincula eius quis ſoluit? Cui dedi in ſolitudine Domum, & tabernacula eius in terra ſalſuginis. Cõtemnit multitudinem ciuitatis, clamorem exactoris non audit. Circunſpicit montes paſcuæ ſuæ, & virentia quæque perquirit. Nunquid volet rhinoceros ſeruire tibi, aut morabitur ad præſepe tuum? Nunquid alligabis rhinocerota ad arandũ loco tuo, aut confrin-

fringet glebas vallium post te? Nunquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius,& derelinques ei labores tuos? Nunquid credes illi quoniam sem ̃etem reddat tibi,& aream tuam congreget? Penna Struthionis similis est pennis Hero dij, & Accipitris. Quando derelinquit oua sua in terra, tu forsitan in puluere calefacies ea? obliuiscitur quòd pes conculcet ea,aut bestia agri conterat. Duratur ad filios suos,qua si non sint sui. Frustrà laborauit nullo timore cogente,priuauit eam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Cum tempus fuerit in altum alas erigit deridet equũ & ascẽsorem eius? Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circũdabis collo eius hinnitum? Nunquid suscitabis eum qua si locustas? Gloria narium eius terror, terram vngula fodit, exultat audacter,in occursum pergit armatis.Contemnit pa uorem,neque cedit gladio.Super ipsum sonabit pharetra, vi brabit hasta, & clypeus. Feruens,& fremens,sorbet terram, neque reputat tubæ sonare clãgorem. Vbi audierit buccinã dicit Vah.Procul odoratur bellũ, exhortationem ducum,& vlulatum exercitus. Nunquid per sapiẽtiam tuam plumescit accipiter,expandens alas suas ad austrum? Nunquid ad pręceptum tuum eleuatur Aquila, & in arduis ponet nidũ suũ? In petris manet, in præruptis silicibus commoratur,atq; inaccessis rupibus. Inde contemplatur escam, & de longè oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem,& vbicunque cadauer fuerit statim adest. hæc Iob.

Vt corporearum substantiarum præstantissimę sunt,quę vocamus animalia,ita ex naturæ eorum contemplatione,maxime erigitur humana mens in altissimi Dei contemplationem. Nimirum optimum opificium optimi opificis argumentum est. Proinde Dominus recẽsitis quamplurimis quæ spectant ad mundi partes sensu carentes,attingens per capi-

ta,quæ ſpectant ad animalium hiſtoriam, diſputationẽ claudit. Nihil autem mirabilius eſt in animalium genere, quàm id quo à reliquis corporibus differt, puta cognitio: in hac verò mirabilis tanta differentia,vt alia ſint ſtupidiſſima,alia ſagaciſſima,alia audaciſſima, alia timidiſſima,alia prolis amantiſſima,alia negligentiſſima.Porro mirabilis eſt compoſitio ſingulorum corporum,& partium omniũ ad mores accommodata ſtructura. Mirabilis quorundam animi vigor, poſtremò & corporis moles. Quæ omnia atteſtãtur quam maximè ſapientiæ,potentiæ,& bonitatem Dei:quandoquidem fieri non poteſt, vt animantia, vi cognoſcendi, & ſapientia plus aut minus participent, & prima rerum omnium cauſa quæ ipſa fecit non ſit intelligens & ſapiẽs. Ad hoc argumentum ſpectant verba illa Pſalmi 93. intelligite inſipientes, & ſtulti aliquando ſapite.Qui plantauit aurem,non audiet, aut qui finxit oculum non conſiderat? Quod quidem argumẽtum firmiſſimum eſt, ſi ſemel concedatur, hominem vt & quodcunque aliud animal Dei eſſe opificium. Non enim poſſet Deus audiendi aut videndi organum formare,ipſum audire,aut videre non agnoſcens,Neq; cum adhuc nihil eſſet extra ipſum, poterat niſi in ſe ipſo agnoſcere, quare neceſſe eſt ipſi præſtantiori modo eſſe ea omnia, cognoſcere videlicet & ſapere. Neque aliter poſſit quiſpiam id negare, quàm negans hæc a Deo quopiam eſſe facta, ſed ſponte conſtitiſſe talia, vt & ipſe Deus per ſeſe eſt. Hoc igitur refutans Dominus exorſus eſt hanc diſputationem ab illis verbis. Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? & paulò infra in hoc ipſo cap. dicit, Sciebas tunc quod naſciturus eſſes,& numerum dierum tuorum noueras? quaſi dicat, tu ipſe tibi conſcius es,te nullibi tunc fuiſſe,ac ne fuiſſe quidem omnino,nihil igitur habes ex te ipſo, ne ipſum quidem eſſe, ſed ab alio

es

es factus, à quo necesse est acceperis quæcunq; tibi naturaliter insunt. Neque sanè sit satis dicere, à parentibus, nam illi etiam paulò ante te facti sunt, quapropter eadem est dubitatio, eundumque in infinitum, aut postremò consistendum in aliquo qui nunquam non fuerit, à nullo factus, à quo facta sint omnia, cuius sint per se bona omnia, quæ reliquis omnibus communicauerit. Si igitur non semper fuimus, vt nos ipsi nobis testes sumus, neque fecimus ipsi nos, ipse profecto fecit nos, qui semper, ac per se est, quapropter quidquid in nobis, aut alijs vllis rebus est boni, in illo necesse est sit eminentius. Ad hoc argumentum etiam pertinent prima illa verba præscriptæ orationis, Quis posuit in visceribus hominis sapiẽtiam? vel quis dedit Gallo intelligentiam? quasi dicat, neque homo accepit sibi sapientiam præ reliquis animantibus, neque eam quam habent intelligentiam illis impertitus est. Necesse est ergo tributa esse hæc & alia omnia bona quibus participant, tum hominibus, tum reliquis animantibus, tum etiam reliquis omnibus rebus quæ natura constant, ab vno aliquo ente ante omnia entia, & bono ante omnia bona, cũ quo nullus homo possit contendere: videbatur enim Iob velle contendere cum Deo, vt exprobabatur ei ab amicis. Dubitatum est à philosophis, de ea quę brutis inesse videtur intelligentia. plerisq; negantibus esse illis vllam rationis vim, sed sensum solum, alijs etiam non paucis asserentibus, præter sensum inesse illis quandam mentem. De qua quæstione Plutarchus libello de animalium industria, optimè mihi uidetur disputasse. Negant vllam esse vim rationis brutis, hoc præcipuè argumento, quod omne animal esset rationale. Videtur autem rationale differentia animalis esse, quapropter vt in alijs contrarijs euenit, ita in hac quoque oppositione, necessario si vnum est, sit etiam alterum, vt si quodpiam est

animal rationale,ſit etiam aliquod irrationale. Quare ſi homo animal rationale eſt, ſit quod non eſt homo,animal rationis expers. His alij reſpondent,rationale & irrationale differentiam animalis non eſſe, ſed corporis, numero quidem eandem cum ſenſibili & inſenſibili, eo quod rationale ſeparari non poſſit à ſenſibili. Stratonem phyſicum referunt libellum quendam ſcripſiſſe, quòd ſenſus ſine mente eſſe non poſſit, quod præcipuum eſt fundamentum eorum, qui plus aut minus cenſent animalia omnia ratione participare. Itaq; hûc controuerſia vertitur,an poſſit eſſe ſenſus ſine mente: ſi enim non poteſt, neceſſe eſt animantibus omnibus mentem concedere, aut brutis etiam ſenſum denegare. Videtur autem non poſſe mens ſeparari a ſenſu, quãdoquidem vt Hippocrates dicit,qui parte aliqua corporis dolentes dolorẽ non ſentiunt, ijs mens ægrotat. Si igitur cum mens ægrotat alienataque eſt, ita ut ſenſuum organis intenta non ſit, etiam ſi dolendi accedat cauſa nõ ſentitur,multo minus ſentiri poſſit res vlla alia earum quę minus violenter ſenſum pulſant, niſi adſit mens,quod etiam in nobis ipſis experimur. Nam cum de re alia attentius cogitamus, plurima ob verſantur ob oculos, & aures, quæ neque videmus, neque audimus. Si igitur animantia mente prædita,cum mens non attendit non ſentiunt, multo minus ſentire poſſent quæ penitus eſſent amentia. Quòd ſi amentia ſentire non poſſunt neque ſenſum poſſunt habere. Non poteſt igitur ſenſus eſſe ſine mente. Ex hac,etſi natę ſunt duæ longè diuerſæ aſſertiones. Pleriqueenim eorum qui eam recipiunt,colligũt omnia animalia, plus aut minus eſſe mentis, & intelligentiæ participia. Quidam noſtratium nuper,ne brutis concederet rationem,timens (arbitror) ne & immortalitatem cogeretur concedere,ſenſum etiam abſtulit, negauitque vlli præter ho

mi-

minem esse sensum, sed quæcunque à brutis sensu quodam agi viderentur, sympathia quadam & antipathia potius agi, & naturæ magis quam animæ esse opera. Si itaque dicta thesis recipitur, duorum alterum fit, aut nulli præter hominem esse sensum, aut animantibus omnibus esse mentem, & rationem; quibus vtrumque videtur esse absurdum, negabunt non posse esse sensum sine menti. Qui soli homini sensum tribuit, difficilem possit adhibere interprętationem multorum quæ in sacris scripta sunt. Nam de equo dicitur, vbi audierit buccinam dicit, Vah, procul odoratur bellum, exhortationem ducum, & vlulatum exercitus. Rursum de Aquila. inde cõtemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Neque solum Aquila & equus, sed & bos & asinus stupidissima animalia, agnoscunt possessorem suum, & prę̨sepe Domini sui, cap. 1. Esaiæ. Sed & opinio ipsa per se est absurda: nulla enim fides haberi potest sensibus nostris, proceditque dubitatio vsque ad insaniam, si quę cernimus intuitu quorundam rerum perterrita fugere: rursum quibusdam rebus allici, pulsata vociferari, amicitiæ & inimicitiæ leges obseruare, sẽsum vllũ habere negauerimus. Proinde hac assertionis parte, quæ non longè abest á delirio dimissa, alteram consideremus. An scilicet brutis ratio vlla insit. Videtur quidẽ inesse nulla, quia ratio consensu philosophorum, destinatur ad virtutem: virtutis verò & vitij non videntur bruta esse capacia, igitur neque rationis. Alij contra, his obijciunt, multa animalium tam terrestrium quam marinorum, quàm etiam volatilium opera, quę eadem si qui hominum faciunt, censentur prudẽtissimi, quin etiam homines ipsos, quamplurima eorum ob quæ maximè laudãtur, facere cępisse illorum imitatione. Quo pacto igitur (dicunt) non sit iniquum illis eam laudem detrahere, quam nobis ex eorum imitatione assumimus? Præterea ad

eandem

eandem facultatem pertinet bene & malè aliquid facere. Nõ enim euenit male videre auribus, aut malé audire oculis, sed vtcunque videre oculorum est, & audire aurium. Igitur desipere, aut insanire, eiusdem est cuius sapere, & bene ratiocinari Nemo.n. vocat lignũ insipiens, quia scilicet sapere aptũ non est. Videntur autem bruta nonnunquam decipi, quod quidẽ facit artem venandi iucundissimam, quia multis modis illis imponitur, etiamsi non paucis illa utantur stratagematis ad vitandum insidias. Videntur etiam aliquando insanire, nam simiæ ebrietate corripiuntur, & vt alios morbos quamplurimos, ita hydrophobiam, seu rabiem pati solent canes maximè, sed & equus, bos, & asinus, & Camelus, quem morbum medici ponunt in Maniæ generibus. Si igitur bruta possunt delirare, possint & ratiocinari. nam delirium lęsio rationis est. Cum igitur ex hac parte adeò vrgeant hæc, videanturq; animalia omnia ratiocinari, suo quodque gradu, & alia plus alijs (quis enim neget asinum stupidiorem esse vulpe, & Struthionem perdice?) alia verò ex parte videatur à dignitate generis humani plurimum abhorrere, ratiocinãdi vim cum omnibus animantibus habere communem, quid de hac quæstione statuendum sit videamus. Certè rationem aliquam esse brutis negare non possimus citra proteruiam: alioqui non ineptius denegatur illis sensus, nam quæ alia ratio est agnoscendi facultates quàm per actiones, aut actiones quàm per opera? Vt igitur, quia clamoribus terreri, ac fugari videmus capreos, concedimus eas audiendi facultate esse præditas, ita videntes lepores metu imminentis periculi trãsferre suos fętus, & canem spe capturæ, & cibi nondum præsentis insidias struere, necesse est concedamus prudentiæ quandã vim illis inesse. Nam ipsum prouidentia vti nihil aliud est, quam nondũ præsentia pericula præcauere, & quæ euenire possunt bo-

bona, medijs appositis procurare. Sensus enim præsentium solùm est, multis tamen constat argumentis, hāc brutorum rationem longe diuersam esse ab humana mente, neque maioris vel minoris solùm ratione differe, sed ipso rationis esse, atque ita vt rationis & rationalis nomen de vtrisque non vniuoce dicatur, sed analogicè. Primum quidem, quia mens humana, natura sua & ex sese nata est ratiocinari simpliciter, & circa quiduis. Studio enim & exercitatione fit hic strenuus medicus, ille imperator, alius venator, alius agricola, faber alius: rursum hic physica meditatur, ille mathematica, ille etiā theologica, posset qui nunc medicus, si didicisset, esse non minus strenuus theologus, & qui nunc theologus, imperator, aut agricola. Nimirum ingenij acies est, auctore Platone, velut oculus tornatilis, mentis inquam oculus, qui se possit quoquò vellit vertere, brutorum verò nullum ratiocinari natum est, nisi circa quidam, quò scilicet naturali quodam instinctu fertur. Scit enim canis leporem quęrere, & perdici insidiari, sed nescit lectum sternere, aut specum fodere: lępus contra, lectum sternere, & cuniculus non sine magna arte domum sibi facere subterraneam, neuter verò scit ex venatione viuere, neque sanè hoc canis, aut illud lepus, doceri vlla ratione potest: igitur homo simpliciter rationalis est, brutorū quodcunque circa quidpiam: quapropter non simpliciter, sed quodammodò, & analogia quadam. Præterea homo deliberat & consultat de ijs quæ facit, nō enim solùm cogitat, quo modo possit hostem interficere, sed prius etiam, an expediat interficere, reliquorum verò animalium nullum. Nunquā enim felis consultauit de ignoscendo muri, aut canis de innocentia circa felem, nimirum nullū horum operatur ex arbitrio, sed ex naturali propensione. Vnde (dices) nosti? inde certe, quod quæ eiusdem generis sunt, omnia sunt sui similia, faciūt

que

que eadem. Non enim vt hominum alius est cruentus, alius innocens, atq; idem homo hodie mitis, cras crudelis, hodie iustus, cras iustitiæ contemptor, ita felis hic mures sectatur, ille tuetur, aut hodie eis vescitur, cras illis ex suo tribuit, sed idem semperque faciunt omnes, quod euidenti argumento est, nõ ex libertate vlla, aut arbitrio, sed ex natura eorum operationes, & intelligentiam fluere. Nimirum natura eadem est, similibus, atq; eisdem semper, voluntas non eadem. Huc respexit Hippocrates dicẽs, naturam nullo doctore vti. Nimirum quæ natura fiunt, neque ex doctrina, neque ex meditatione procedunt, sed ex quadam propensione, quapropter qui ab homine tollit liberum arbitrium, nihil aliud quàm belluã ipsum facit. Cum igitur propriè ratiocinari non sit, vtcunq; facere aliquid cum præsensione finis, sed consultare cum electione mediorum, & aliorum cum alijs collatione, idque brutis non insint, constat hominem solum, esse rationale animal propriè, reliqua non nisi analogia quadam. Præterea nihil eorum de quibus ratiocinatur aliorum animalium vllum est incorporeum, aut æternum, sed omnia sensibilia, & caduca, nam de quærendo victu, de ineundo coitu, de nutrienda, & conseruanda prole, de fugiendo dolore, de uita valetudineque tuenda, de incorporeis verò, & diuinis, aut de immortalitate, nulla illis subest cogitatio. Quî scis dices? quia nullus illis Dei cultus, nulla cura iusti & æqui, nihil faciunt ad adipiscẽdam immortalitatem, sed solùm ne tunc moriantur. Sed & hoc quî sciam interrogabilis. Quia nullis ea videmus nominibus inclinari, nulla vindicta criminum uti, nullis virtutum præmiis. Neq; verò possent sine communibus legibus, neq; sine legum peritia, neque hæc sine sermone, quem videmus illis negatum esse a natura, qui sane natura est adeò coniunctus cum ratione, vt merito Græci idem nomen vtrinque de-

dederint, λόγον vocantes, & rationem & sermonem. Non igitur belluæ ratiocinantur simpliciter, sed quodammodo, de sensibilibus solũ & caducis. Vnde fit, vt etsi animalia omnia quodãmodo ratiocinentur, immortalitatis verò participem animam ea solùm habeant, quibus de immortalibus cogitandi naturale principium est. Non enim posset ille impetus ferendi in immortalia, nasci ex meris mortalibus. Quapropter ignorantissimi sunt qui timent, si sensum cum quadam ratione brutis tribuant, ne illa donent immortalitate, & qui, quia bruta ratione quadam pollent, vocant in discrimen humanæ mentis immortalitatem. Non enim quia ratiocinãtur vtcunque, immortales esse homines cognoscuntur, sed quia de incorporeis, æternis, & diuinis. Atqui profectò nisi belluinam haberent stupiditatem, vel ex hoc solo quòd de immortalitate disputant, agnoscerent esse in se ipsis aliquid immortale. Nam quî posset magis quod mortale agnoscere immortalitatem, quàm oculus sonos, aut colores auris? Num igitur homines si omnes essent sine oculis nati, in dubitationem vocare possent, an essent illi colores? an differt minus incorporeorum & immortalium natura à corporeis & caducis, quã colorum natura à sonis, & odoribus? Itaque bruta quandam habent ratiocinandi vim, secundum quam possunt benè & malè operari, atque adeò delirare, longe autem abest, vt quia delirare possunt, rectè colligas habere mentem humanæ similem: nam ne homines quidem delirant secundum eam mentem quæ illos separat a brutis, sed secundum internos sensus quos cum illis habent communes, imaginationem inquam, & sensitiuam rationem, quam nonnulli vocant cogitatiuam alij æstimatiuam. Nam cum phrenitis & melancholia morbus sint corporales affectiones, non possunt per se lædere nisi facultates corporales, mentem verò læsio non attingit nisi ex

Licet non mortaliter,

accidenti, quia scilicet dum in corpore est, sensibus utitur. Delirare itaque possunt bruta ob imaginationem, & ob eam quam habent rationem, quoniam eam quæ propriè ita nuncupatur, & liberam deliberandi vim non habent, neque virtutis neque vitij sunt capacia, neque pœnæ neque præmij digna: nimirum operatio secundum virtutem ex deliberatione procedit. Hanc ipsam ob causam neq; veram sapientiam habere possunt, quia vera sapientia nunquam separatur a uirtute. Est enim sapientia, vt in sexto Ethicorum, & primo Metaphysicorum dicitur, scientia rerum honorabilissimarum, huiusmodi sunt quæ diuina, æterna, & verè bona, quapropter qui circa hæc non fallitur, is sapiens est. Quod cum homini nisi Dei beneficentia contingere non possit, constat sapientiam à domino Deo esse, vt in initio Ecclesiastici dicitur atque vt in tertio cap. eiusdem, filios sapientiæ esse ecclesiam iustorum. Vera itaque sapientia est, quæ per veram fidem cōparatur diuinarum rerum notitia, cum meditatione diuinæ legis. Quādoquidem igitur, vt est indicatum, brutorum natura horum capax non est, non sine magna proprietate dicitur in pręscripta oratione. Quis posuit in uisceribus hominis sapientiam, vel quis dedit gallo intelligentiam? Nimirum animalium solus homo sapientiæ est capax, quia is solus habet delectum boni & mali, & rerum diuinarum cognitionē, reliqua intelligentiam quandam rerum minimè diuinarum, de quibus vt indicatum est, naturaliter etiam ratiocinantur, non tamen consultant cum deliberatione. Vollens igitur Deus in sui cognitionem trahere hominem interrogat. Quis posuit in visceribus hominis sapientiam? hoc est in humana mente notitiam diuinorum, & scientiam boni & mali? vt scilicet homo intelligat, non alium quam Deum fecisse hæc, eadem enim est interrogatio, & illa Psalmi, multi dicunt, quis osten-

ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui domine. Hoc est, multi dubitantes interrogant, quis ostẽdit nobis bona, hæc inquam esse bona & facienda, illa mala & vitanda, aut quę est regula dignoscendi bonum & malum? Re vera regula & ratio est voluntas Dei. nam cum is sit primum & summum bonum, nil possit in hac vniuersitate bonum esse, nisi quod ei sit conforme. Porro cum Deus sit primum principium omnium, nihil potest esse bonũ quod non ametur a Deo antequam ab alio quopiam, amor igitur Dei est regula bonitatis verę, & nomine vultus Dei significatur æterna eius voluntas. Naturalis verò. Lex est significatio diuinæ voluntatis, quam Deus ipse nostris mentibus insęuit, vocaturque proinde lumen vultus Dei: atque hoc ipsum est, ponere in visceribus hominis sapientiam. Itaque Deus posuit sapientiam in visceribus hominis, signans super nos lumen vultus sui: Gallo verò & reliquis animantibus dedit intelligentiam. Hanc galli naturam mirati sunt omnes qui de animalium historia scripserunt. Plinius cap. 21. libro 10. ita inquit. Proximè gloriam sentiunt, & hi nostri vigiles nocturni, quos excitandis in opera mortalibus, rumpendoque somno natura genuit, norunt sydera, & æternas distinguunt horas interdiu cantu: cum Sole eunt cubitum, quartaque castrensi Vigilia ad curas laboresque reuocant, neque Solis ortum incautis patiuntur obrepere, diemq; venientem nuntiant cantu: ipsum verò cantum plausu laterum, imperitant suo generi, & regnum in quacunque sunt domo exercent, dimicatione pariter hoc quoque inter ipsos, velut ideo agnata tela cruribus suis intelligentes. Neque finis, sæpè commorientibus. Quod si palma contingit, statim in victoria canunt, seque ipsi Principes testantur: victus occultatur silens, ægrèque seruitium patitur. Hæc Plinius de galli intelligentia, qui (res

mirabilis) videtur habere sensum gloriæ, & principatus, & notitiam motus cœli, ac syderum, siquidem ternis horis canit interdiu, & quarta vigilia castrési, hoc est, exactis tribus noctis horis, & iterum iam iam aduentante die. Indicat mox dominus, non posse esse alium quam Deum, qui hanc intelligentiam dederit gallo, dicens, Quis enarrabit cœlorum rationem, & concentum cœli quis dormire faciet? quasi diceret, constat non potuisse tribuere gallo hunc sensum temporum, nisi qui perspectum haberet exactè cœlorum motũ, hunc autem quis habebit? aut quis enarrare exactè poterit rationem motus cœlorum? quasi dicat nemo, nisi qui eis rationem posuit, quique poterit sedare eius concentum cum volet, quem scilicet ipsemet excitauit in ipsa mundi creatione, quando fundabatur puluis in terra, & glebæ compingebantur. Ex his facile est intelligere, quàm arroganter Astrologi, quæ ad rationem illorum motuum spectant affirment, quasi ipsos nihil eorum quæ ibi geruntur lateat, cum tamen vt ab sunt illa longè à nostris sensibus, difficillimum sit vt inquit Aristoteles, quippiam de ipsis pronunciare. Laudandi tamẽ sunt ob eximiam diligẽtiam, qua cum mathematicarum peritia, tam multa sunt assequuti; vituperandi verò nisi intelligant esse longe plura quæ ignorentur, neque exactè illorum quippiam ab alio cognosci posse, quam ab eo ipso qui (vt Platonis vtar verbis) dies & noctes, & menses, & annos, qui ante cœlum non erant, tunc nascẽte mundo nasci iussit. Quod vel inde facile est intelligere, qdod annorum alia est supputatio apud Ptolomeum, alia apud Alfonsum regem, alia apud Copernicum, quasi peritissimis eorum exactam computationem motus Solis, qui cœlestium omnium videtur esse regularissimus, & euidentissimus, nondum tenẽtibus, aut ipsis annis non semper æqualibus, sed inuicem ob causas nondum

per-

perſpectas variantibus. Vix ulla ætas eſt, qua non inducant Aſtrologi nouam aliquã hypotheſim,& motum alium,aliud ve corpus ponant, quod euidens eſt argumentum incertitudinis. Quid ergo num veriſimile eſt gallum noſſe ſydera, & ternis horis diſtinguere eorum motum? Non ſanè, nam etiã ſi,vt ibidem inquit Plinius,ea ſola volucrum cœlum aſpiciat crebrò, minimè tamen notare ſydera poteſt,cum eat cubitũ cum Sole,ſed neceſſe eſt naturalem habeat aliquam cum cœlo ſympathiam, qua ternis horis ita afficiatur, vt latera ſua pulſet,& cantet. Quantò verò ipſe minus poteſt quos diſtinguit cœli motus agnoſcere,tantò maioris ſapientiæ eius qui fecit argumentum eſt. Magis enim miramur gallos quarta hora caſtrenſi excitari ad cantum ,quàm monachos media ſemper nocte,tametſi hi multo minus a ſua hora deerrent. Verum in his agnoſcimus ſtudium,& curam,in illis ſine vlla inſtitutione ſolam naturę vim. Quare cum illorum peritiam non agnoſcamus, ſupereſt vt ad peritiam authoris referatur velut quòd horologiũ motu gnomonis,& pulſatione cymbali,metiatur & diſtinguat noſtra tempora, refertur ad peritiam artificis. Vel ex hoc igitur conſtat, eum qui dedit gallo hanc naturam,rationem cęlorum, & motus ſyderum exactè tenere. Is cum eſſe non poſſit niſi qui fecit cœlum & terram, conſtat eum vt maximum,& optimum,ita eſſe & ſapientiſſimum. Quapropter nemo poſſit cum illo cõtendere. Quod dicitur,concentum cœli quis dormire faciet? ad Pythagorę dogma videtur ſpectare,cẽſentis cęli motu cieri maximum cumq; ſuauiſſimum & pulcherrimum concentum. Verum quia (niſi quid hîc eſt, quod non intelligam) cęlorum motu nullus ſonitus cieri poteſt,cum is paſſio aeris ſit, ſatius eſt nomen concentus (vt placet Diuo Thomæ) accipere metaphoricè pro motuum illa mirabili proportione. His dictis,tranſ-

greditur

greditur ad alia. Nũquid (inquit) capies leenę prædam? quod quidem & multa alia quæ ſequuntur, bonitatis & prouidentiæ Dei circa animalia præſtant argumentum, quæ (quia in ijs quæ maxima premuntur indigentia, aut maximè deſtituta ſunt, aut minime proprio vel alieno cõſilio iuuari poſſunt præcipuè agnoſcitur, talium profert Dominus exempla. Leo voraciſſimum animal eſt, tamen cum liberè deerrat, & diuagatur per ſiluas, non eſt adeò mirum prædam capere quæ ſibi poſſit eſſe ſatis: tamen leenæ cum cubat in antro, ne catulos ſuos deſerat, quis poteſt eſcas ſuppeditare, quibus eius & catulorum (qui etiam ſunt ualde uoraces) impleantur animæ & ſatientur? Nunquid (inquit) tu capies leenæ, quam præſtes prædam, & implebis animam, hoc eſt, ſatiabis appetitum catulorum eius? quaſi dicat, non. Sed illud eſt opus prouidentiæ Dei, qui dat eſcam omni carni, & implet omne animal benedictione & abundantia. Addit aliud exemplum appoſitiſſimum, corũ qui deſtituti ſunt, dicens, Quis præparat coruo eſcam ſuam, quando pulli eius clamant, vagantes eo quòd non habeant cibos? quod idem in Pſalmo 146. ita eſt ſcriptum. Qui dat iumentis eſcam ipſorum, & filijs coruorum inuocantibus ſe. cuius loci interprætes narrant, coruos pullos ſuos adhuc deplumes deſtituire in nido, neque nutrire vſque dum nigreſcant, quòd ſuos eſſe ante non agnoſcant. vel, vt alij exiſtimant, quod ſint adeò obliuioſi, vt redire in nidum non recordentur. Interim ergo illos, omni deſtitutos ope clamare quaſi Deum inuocantes, & nutriri cœleſti rore, aut præteruolantibus muſcis, aut vermiculis in nido genitis. Cæterum quia non inueni hoc apud veteres naturalis hiſtoriæ ſcriptores (etiamſi id dicat Diuus Gregorius in Moralibus) & quia illa vox, vagantes, in eiectos iam nido magis fertur, quam in eo manentes, exiſtimo hîc innui, quod Ariſtot.

& Plinius, & Aelianus testantur; coruos in locis arctioribus, & vbi non satis cibi sit pluribus, duos tantum habitare; atque pullos suos vbi primum volandi potestas est, nido eijcere, ac regione tota expellere, cum tamen reliquæ volucres, aliquandiu postquam volare cęperint cibos suis pullis præstent, infirmioribus scilicet adhuc quàm vt ipsi sibi comparare possint. Quoniam igitur coruorum filij infirmi, & venandi imperiti fugantur, & destituuntur, nihil possunt aliud, quàm hûc & illûc vagantes, querulos clamores in aerem fundere, quòd nihil est aliud, quàm ipsum rerum omnium parentem Deum naturaliter inuocare. Cuius qua in re potest benignitas illucere magis, quàm quòd ne corui quidē animalis infaustissimi & despicatissimi, pullos in tanta constitutos inopia perire sinit. Hoc fortasse dixit Dominus Iob, ne tametsi fortunis omnibus priuatus, & orbatus filijs, & oppressus grauissimo morbo, & a familiaribus destitutus, ab amicis etiam & vxore ludibrio habitus, de diuina ope dubitaret, aut se putaret penitus derelictum. Addit. Nunquid nosti tempus partus Ibicum in petris? vel parturientes ceruas obseruasti, dinumerasti tempus conceptus earum? & cætera, quæ etiā vt priora, spectant ad prouidentiam Dei. Hanc vt homini indicet, profert in medium animalia agrestia, & quæ per sese vitam agunt liberam in abruptis mōtium pręcipitijs, aut secretissimis saltibus, quibus tamen neque ad generationem, neq; ad alimentum deest quippiam, profert verò hæc potius, quia equorum, iumentorum, & domesticorum suum, & gregaliū animalium cura & procuratio, ad hominem videtur pertinere, vt ad hipparchos, muliones, agricolas, & pastores: ibicum verò, ceruorum, onagrorum, & rhynocerotum, nulla est humana procuratio. Neq; enim habent admissarios ad ineundum coitum, vt equi & asini, neque a pastoribus adiuuantur cum pariunt,

vt

vt oues ac capræ, atque cum opus est, vaccæ, neque præsepia illis, vt his parantur, neque aguntur ad pascua, tamen nihil illis deest. Quapropter cum aloga sint, necesse est fateamur illorum vitam & prolem, ad aliam causam quæ sit prudentissima pertinere. Cuius quidem diuina prouidentia eò nobis mirabilior videri debet, quò nõ vno, sed pluribus, atq; adeò contrarijs nonnumquam modis prospicit. Quibusdam enim intelligentiam tribuendo, alijs hanc ipsam detrahendo, atque vtroque modo vtrorunq; consulit incolumitati, ita vt vtrunque summæ ipsius sapientiæ argumentum sit. nam ibici & ceruæ intelligentiam tribuit, illi quidem vt in summis montium cacuminibus, & inaccessibilibus petris pareret, huic, vt secessus feris habitatos relinquens, semitas vestigijs humanis tritas non caueret, & vtraque suo modo sibi prospiceret, ibis quidem conscendendi difficultate homines æquè ac feras vitans: cerua, vt securi sint a feris, hominis benignitati suos committens fętus. Neque harum alterutra facit insipientes, sed utraq; quod sibi magis ex vsu est. Ibices enim sunt tantę pernicitatis vt quæ sunt alijs inaccessa possint facile occupare, de quibus Plinius hæc scripsit, Sunt ibices pernicitatis mirandæ, quamquam onerato capite vastis cornibus, gladiorumque vaginis, in hæc se librant, vt tormento aliquo rotati in petras, potissimum è monte aliquo in alium transilire quærentes, atque recessu pernicius quò libuerit exultant. Cerui agnoscunt hominum clementiam, & (ut idem scribit Plinius) vrgente vi canum, vltrò confugiunt ad hominem. eadem prorsus causa eos minus timent, ad quos & confugiunt, proinde eorum vestigia pro fętibus suis non deuitant, tametsi eorum quę ad partum spectant. & prolem, fœminæ sunt prouidentissimæ. nam & ante partũ sese herba Seseli vocata purgant, faciliore ita utentes utero (Dioscorides de Seseli scripsit, capris, cæterisque

risque

risque pecudibus datur in potu, quo facilius suos fętus enitantur) & à partu habent duas herbas, Aron & Seselim quibus pastę redeunt ad fœtus. Narrat Plinius & ante illum Aristot. editos fœtus exercent cursu, & fugam docent meditari, (qua scilicet animal natura timidum maximè indiget) ad prærupta ducunt, saltumq; demonstrant. Itaq; duobus his generibus, intelligentia prouidit Deus: Struthiocamelo autem stupiditate, & obliuione sui partus. Id animal cum pennas habeat non minus quàm Herodius, siue Ardea, quæ in adeò sublime volatu se extollit, tamen volare omnino nō potest, quia tāta corporis mole est, vt magnitudine ęquet equū & insidentē ei hominem: vtitur verò alis velut explicatis velis ad currēdum, quod facit tanta pernicitate, vt concitatissimum etiam equum prætergrediatur, qui videtur vtraq; ratione equum & ascensorem deridere, quòd scilicet citra volatum, suis pedibus insistens, & magnitudine & celeritate vincit. Est verò hoc adeò gloriosū animal, & formationis adeò raræ, vt ambiguum sit ad volatilium an gressilium spectet genus, exiguo capite, cerebro penè omnino caret: vt autē cerebro, ita & intelligentia, est enim in procuranda prole (quæ maxima est alogorum intelligentia) adeò stupidum, vt derelinquat oua sua in terra, & obliuiscatur quod pes hominis possit conculcare ea, & bestia agri possit conterere. Duratur ad filios suos quasi non sint sui: ita enim illorum obliuiscitur crudelis scilicet in prolem (nam & cap. 4. threnorum Hieremiæ dicitur, Filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto) neque recordatur laboris quem pariendo subiuit, sed quasi frustrà laborauerit, destituit nullo timore cogente ad eorū custodiam. Nihil enim præ stupiditate & obliuione & crudelitate filijs suis timet, neq; cauet, quapropter frustra quidem laborasset, nisi Deus omnium parens, sua prouidentia seruaret.

ret. Hæc cum (Deo ipso asserente) vera sint, constat falsum esse quod multi affirmant; Struthiocamelum ardentissimè amare suam prolem: oua verò sub arena Lybica relinquere Solis calore fouenda, neque ipsam more aliarũ auium incubare, ne mole corporis comminuat, grandior multo cum sit, verum crebrò reuerti, atque eò versus spectare ad custodiã ouorum. Nam quo pacto hoc non sit falsum, siquidẽ præ obliuione illa destituit. Neque minus mihi videtur esse falsum, quod Ælianus de eius captura narrat, immittere inquam sese in spicula acuta expansis alis; præ ardenti pullorum amore. Nam quo pacto adeò ardens amor pullorum ferre posset tantam obliuionem, & crudelem negligentiam ouorum? Putauerim potius, si quando ita capitur, & in spicula vltro impingit, præ stoliditate id facere; quia priuauit illam Deus sapientia, neque dedit illi intelligentiam. Quid vero, nũquid non satius est oua in ardente arena deponere, quam demissa, in illa tanta mole frãgere? satius certe. Id verò non est sapientiæ Struthionis, Sed Dei, qui vt nuper dixi, illius animalis prouidit proli, illi detrahendo intelligentiam, & amorem. Struthione enim, præ stupiditate, crudelitate, obliuione, & veluti veterno quodam, destituente prolem, euenit quod illis ex vsu est, vt Solis calore extrudantur pulli, neque matris suę corpore onerantur. tanta est Dei Opt. Max. sapiẽtia, vt quorundam etiam stupiditate & crudelitate, in eorundẽ custodiam vti sciat. Deinde profert Dominus exemplum intelligentiæ insignis & fortitudinis, equum scilicet, cuius tanta est belli intelligentia, tanta audacia, tantus furor, vt fortissimè irruat, & iubæ, quam habent circundatã collo erectione, & hinnitu, ac fremitu, per turmas irruentes vt locustæ, & inflãtes nares, hostes deterreant: terram vngula fodiunt, exultãt audacter, pergunt armatis in occursum, neque pauent, neque cedunt gladio.

dio. Sonantibus super ipsius pharetris & hastis vibratis, & fulgentibus clypeis, non solùm non terrentur, sed multò magis irritati, feruentes, ac frementes, sorbet naribus terram, neque reputant tubæ sonare clangorem, hoc est, neque clangore tubarum quæ ab aduerso sonant, terrentur, intelligentiam habent belli, & audientes buccinam quæ ipsos ad prælium vocat, dicunt Vah, hoc est exultant, & odorantur procul bellum, & intelligunt ducum exhortationem, & vlulatum exercitus. Hæc valde consonant cum ijs quæ Aelianus his verbis scripsit. Equus cum freni crepitum, & strata, & cætera ornamenta videt, tunc fremit, & exultans vngularum supplosione obstrepit, & eorum conspectu, quasi furoris aflatu ad iter incenditur, voce equisonis excitatur, & aures erigit, & naribus inflatis celerem festinationem anhelat, quodam incredibili cursus studio ad currēdi memoriam rediens. De docilitate eorū ad prælia, inter alia multa hæc inquit Plinius. Docilitas tanta est, vt vniuersus Sybaritani exercitus equitatus, ad symphoniæ cantum saltatione quadam moueri solitus inueniatur. Videtur ergo quod in præscripta oratione dicitur. Nunquid suscitabis equum quasi locustas, referri posse ad motum hunc cum quadam saltatione, & ad copiosas turmas. Vtrunq; enim locustis congruit. Rogat ergo Dominus: Nunquid præbebis equo fortitudinem, aut circundabis collo eius hinnitum? nunquid suscitabis eum, quasi locustas? quasi dicat, non sane tu illi hanc belli intelligentiam, & fortitudinem præstare posses, neq; ipse sibi accipere potiusquam bos, aut asinus, aut ceruus, sed necesse est referas hæc ad vnum omnium conditorem, qui vt est primum ac summum bonum, omnibus sua cuique bona impertitus est, atque virtutum omnium symbola in diuersis expressit naturis, deditque omnibus intelligentiam. Quæ cuique

maximè esset ex vsu. Exemplo sunt præter dicta, accipiter, & Aquila. Accipiter ab accipiendo dicitur. Quapropter omnibus auium generibus, quæ ex raptu viuunt, videtur id nomen congruere, vt & Aquila etiam, & Miluus, & aliæ omnes rapaces eo possent gaudere. At verò vsu effectum est, vt non omnibus, sed cuidam auium generi detur, quod, autore Aristotele non minus quam decem habet differentias, vt autem antiqua nomina (hæc sunt, Triorchis, Aesalo, Circus, Asterias, Pernes, Phasophonus, Subuteo, Chalchis, Ptinx, Chencris) non facile singulis accommodatur, nunc vbique, (quod de solis quibusdam, & cuiusdam Traciæ partis hominibus, ab Aristotele traditur) communi cum hominibus inita societate aucupantur. His enim ad aliarum auium capturam homines vtuntur, & predæ particulam illis communicant vocantur vulgaribus nominibus, Alcyones, Primulæ, Alcotani, Torseli, Gerifalti, Vasarces, Capallani, & alia eiusmodi. Velle singulis sua nomina ex antiquis reddere coniectando, operosum esset & ambiguum, & ad nostrum instituum minimè necessarium, illud solùm præsentis loci est nosse, eas aues vere plumas commutare, at ea commutatione quodammodo iuuenescere, vt & serpentes commutata pelle, & cerui commutatis cornibus, ac ferè iumenta omnia pillis. Cum igitur accipitres oporteat singulis annis deplumescere, illi à natura ipsa docti, eo ipso tempore expandunt alas suas ad Austrum: quia (arbitror) is ventus laxat corpora, contra ac Aquilo, qui densat: laxata igitur cute, amplioribusque factis poris, facilius excidunt plumæ. Aquilarum quoque censentur multa genera, sex ab antiquis, inter quæ Halietos quæ clarissima pollet oculorum acie, librás ex alto sese, & viso in mari pisce, præceps in eum ruit. Hęc

eadem

eadem Aquila, implumes etiamnum (vt testatur Plinius) pullos suos percutiens, subinde cogit aduersos Solis radios intueri, & quem conniuentem nictantemque animaduertit, nido eijcit tanquam adulterinum, & degenerem. Neque verò ad pisciculum solùm sese demittit, sed ad lepores, cuniculos, & alia animalcula quæ dirripit, ac deuorat. Pulli verò eius lambunt sanguinem: ipsæ vero Aquilæ ad cadauera congregantur, vt & corui, & quæ ex Aquilis videntur degenerare, Ossifragæ. Ex mirabili ergo etiam Aquilæ natura, volens Dominus omnium agnosci, inquit. Nunquid ad præceptum tuum eleuabitur Aquila, & in arduis ponet nidum suum? in petris manet, & in præruptis silicibus commorabitur, atque inaccessis rupibus, inde contemplatur escam, & de longe oculi eius prospiciunt. Pulli eius lambunt sanguinem, & vbicunque est cadauer statim adest. Quod quidem carniuoris omnibus est commune, omnium tamen maximè generi coruorum congruit, quæ ob eam causam habebitur infausta auis, vt scilicet demortui corporis indicium.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEXTVM.

ILLA verba Iob. capite trigesimooctauo. Quis enarrabit cœlorum rationem & concentum cœli quis dormire faciet, videntur plurimum adstipulari illi Pythagoricæ sententiæ de cœli concentu, & musico sonitu. Videbantur enim Pythagorę cœlorum orbes moueri ad numerum, atque mira quadam proportione choreas agere, inde ergo verisimile esse, diuinum quendam

dam suauissimumque concentum nasci, eò (arbitror) quod omnia sint in hac vniuersitate facta in numero, ac proinde pulchra: omnium autem corporũ pulcherrima esse videantur cœlestia: pulchritudo verò post illa quæ in conspectum cadunt, in concentu maximè reperiri possit. Hanc sententiam sequutus etiam est Cicero in Somno Scipionis. Quam tamen Arist. capite nono, secundi de cœlo refutauit non temere, sed in medium productis Pythagoreorum rationibus, reque vtrinque satis examinata, illis (inquit) videbatur necessarium, tantorum corporum tam celeri latione sonitum edi, eò quod minorum corporum minus celeri latione hîc apud nos sonitus cieatur. si autem omnino editur cælestibus motibus sonitus, cum sint corpora magnitudine adeò diuersa, & celeritate, proportione tamen quadam, necesse est edi diuersos acutie & grauitate sonitus cum quadam proportione, vnde necesse est oriri quendam concentum.. Hæc quidem opinio plausibilis est, si quis tamen rem exactè perpendat, minus vera. Nam si sonitum edunt cœli, eum opportet esse maximum, cur ergo nõ audimus? respondit Cicero, quia obsurduimus præ sonitus magnitudine, vt qui habitant ad Nili ortum. Aristot. pro illis respondet acutius, quoniam ex quo nascimur, hic sonitus citra vllam intermissionem comitatur, non potest dignosci. Nam contrarium agnoscitur ex contrario, atq; sonitus ex silentio, & silentiũ ex sonitu. Sed cur audimus aliud quippiam? cur non tam excellens sensibile corrumpit penitus sensum? Neq; solum hoc, sed cur non præter sensum nos quoq; totos atterit & perdit? quin & alia omnia corpora? Nã tonitrua sæpe (quæ tamen illi sono nunquam possunt comparari) domos faciunt tremere, atq; solo prosternunt, frangunt lapides, & robustissima quęq; corpora scindunt: nõ igitur cœli sonitum illum edunt. Præterquam quòd, neque

si

si aliter consideremus, videtur fieri posse: nam sonitus est passio diuerberati, aut discussi aeris, vel corporis spiritalis, & tenuis, at verò orbes cœlestes nullum inter sese aerem habēt quē comminuant, nullum igitur sonitum suis circuitionibus possunt edere. Ipsa verò stellarū corpora, siquidem per se non feruntur, sed cū orbibus quib. affixa sunt, multo minus. Nullus igitur sonitus edi potest à cœlestibus corporib. si cœli ipsi, velut antea indicauimus, solidissimi sunt & leues, nihilq; aeris, aut omnino substantiæ alienæ intercipiunt, astra verò vt quædā eorū partes, feruntur cū illis. Sed neq; si cœlorum substantia tenuis est, ac velut fumus quidā vt aliis placet, sonitus vllus sit, si astra cum illis feruntur, vt nauigium, quod cum fluuio decurrente fertur, quę enim ita feruntur, quia medium non secant, sonitum non edunt. Solum igitur superest, fieri posse vt sonent, si cœli substantia tenuis est, & quiescit, atq; per eā quiescentem feruntur astrorū corpora prægrandia & solida: hoc verò fieri non potest, nisi etiam cœlorū substantia sit ortui & interitui obnoxia: finderetur enim, dēsabitur, rarescetq; sed hoc si ita haberet, ederetur profectò sonitus secundū corporū magnitudinē, & lationum celeritatem, tantò omni alio eorum qui apud nos nunquam auditi sunt, quanto illæ, & magnitudines & celeritates, his sunt maiores. Dissiparentur ergo hæc ab illis, non solùm nostri sensus corrumperentur. Itaq; conuertentes argumentum dicimus, quandoquidem talis sonitus non editur ab astris, ea non moueri per se in æthere tenui sed vnico eodemq; argumento constare, & cœlos esse solidos & astra cū illis ferri, & nullum à cœlestibus corporibus edi sonitum, quare neq; concentum. Quod si ita est, constat concentum vocari in libro Iob a Domino (eius enim sunt illa verba) per metaphoram: illam motuum maximè concinnā proportionē. Nimirum in ipsis motibus, vt & in sonitibus, sunt cōcinnę quædā & aptæ proportiones inuicem comparabiles;

vt

vt videre licet in ijs qui ſaltant ad numeros, cantus, & muſicos ſonitus. Illas igitur aptiſſimas cęli choreas vocat Dominus concentum, quem ipſe dormire faciet, cum ſcilicet faciet poſt temporalem huius ſeculi volubilitatem, cœlum in ęternum quieſcens.

CAPVT QVINQVAGESIMVM SEPTIMVM.

PSALMO ſeptuageſimoſeptimo, ita ſcriptum eſt. Mandauit nubibus deſuper, & ianuas cœli apperuit. Pluit illis manna ad manducandum (paucis interpoſitis) tranſtulit Auſtrum de cœlo, & induxit in virtute ſua Africum. Et pluit ſuper eos ſicut puluerem carnes, & ſicut arenam maris volatilia pennata. Et ceciderunt in medio caſtrorum eorum circa tabernacula eorum. Et manducauerunt, & ſaturati ſunt nimis, & deſiderium eorum attulit eis, non ſunt fraudati à deſiderio ſuo. Adhuc eſcę eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit.

Multi cenſent aliud fuiſſe illud quod filiis Iſrael pluit in deſerto, ab eo medicamine quo expurgandi gratia vtimur, aëreo vocato melle & mãna, cuius prouentus maximus eſt quotannis in Calabria, & in locis quibuſdam Hiſpaniæ etiam raris annis gignitur, quandoquidem cenſent fieri non poſſe vt illo veſcerentur, & nutrirentur, qui in difluerent potius penitus diſſoluti ac laxati. Cæterum, ex deſcriptione mihi uidetur conſtare, eandem omnino rem eſſe, nam, vt dicitur capit. 11.

Nu-

Numerorum, descendebat noctu in castra cum rore. Atque (vt c.16. Exo.) apparuit in solitudine minutũ, & quasi pilo tusũ in similitudinem pruinæ super terrã: constat verò hanc esse ipsissimam generationem mannæ, qua ad expurgationes vtimur. Tametsi enim quidam putauère esse potius gummi genus, quod exsudaret ex arboribus, aut lachrymam, alii opificium quoddam vesparum, aut apum, aut muscarum quarundam: intuenti tamen constare facile potest, esse rorem quendam crassiorem, maturationem quandam à Sole recipientem, & concretionem á noctis frigore pruinæ more, vespas verò & animalcula eius generis multa, allici eius dulcedine, potiusquam efficere, si quid vero incisis corticibus destillat, id imbibitum ligno esse rorem. Quod verò in Exodo dicitur minutum, & quasi tusum, & in similitudinem pruinæ, in Numerorum libro, Erat quasi semen Coriandri coloris bdelij, nihil est aliud quam quod Mesues etiam dicit, his verbis, Diuersificatur autem secũdum diuersitates rerum super quas cadit, cadens enim super lapides est sicut guttæ paruæ quę cõgelãtur, & fiunt sicut germen, & cadens super plantas suscipit de virtute plantarum, & est cum permixtione particularum foliorum & florum. Ex ea quæ super lapides cadit, melior est quæ est sicut semen album, & dulcis, & est recens: post istam verò in bonitate est, quæ est subcitrina. Ex his verbis constat duplex esse genus mannæ, alterum cadens super frondes, alterum super lapides (& terram scilicet) inter hæc vero præstantius esse quod cadit super lapides, quia alterum suscipit de virtute plantarum (tametsi vulgo præciosior est quæ de fronde vocatur, quod quàm sit verum ad præsens institutum non refert) porro constat quod simile est semini, esse quod super lapides, idque esse grandioribus partibus quàm alterum, atque si simul album sit, esse optimum

parum verò ab hoc deficere quod subcitrinum, scilicet colore bdelij. Est enim Bdelium colore vnguium, hoc est ab albo vergens in citrinum. Quod igitur vigesimo sexto, Exodi describitur minutum quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram, esse quod optimum: alterum verò quod quasi semen coriandri, coloris bdelij, secundum tenere bonitatis gradum, consentaneum autem est rationi in tanta copia, esse vtriusque satis multum. Si autem hoc ita habet, vt sanè videtur, quî fieri poterat, vt non laxatis ac dissolutis corporibus perirent? profectò ipsi sentiebant hunc cibum esse leuem. Nam vigesimo primo numerorum ita conquerebantur, anima nostra iam nauseat super cibo isto leuissimo: at verò cibos leues, & qui solidam substantiam corporibus non tribuunt, medicamenta etiam esse, atque ex purgare, Hippocrates testatur libello de medicamentis expurgantibus, & fieri quidem potest, vt principio is cibus illis contulerit vt medicamentum, ad deponendam cacochymiam, quam ex esu cucumerum, peponum, porrorum, ceparum, & aliorum, quibus multo tempore in Ægypto erant cibati contraxerunt: expurgatis verò iam, consuetudo fecerit idoneum, & suauem cibum. Si enim consuetudo vel ex venenis potest cibum efficere idoneum, quantò magis ex cibis medicamentosis, accedente præcipuè Dei concursu quo non cibus solum, sed suauissimus etiã, & delectamentum omne in se ipso habens efficiebatur. Neque enim hunc eleuo, cum naturales rerum causas inuestigo, sed laudo infinitam eius sapientiam, qui ita omnia disponit, vt etiam quæ sunt portentosissima, videantur bona ex parte secundum naturalem rerum ordinem euenisse.

Vt & cum populus querulus carnes posceret ad vescendum, arreptas trans mare coturnices detulit, auiculas scilicet,

cet, maximo agmine trans mare impelli solitas vento vehementi, atque volantes circa terram altitudine tantum duorum cubitorum, vt ita facile ab omnibus caperentur. Vt autem transferret, abstulit Deus Austrum de cœlo, & in virtute sua induxit Africum, ventum scilicet vehementem, & procellosum. De quo Virgilius primo Aeneidos, Vna Eurus notusque ruunt, creberque procellis Africus, esse verò hæc omnia coturnicum naturæ & passionibus conformia naturales quoque cognouerunt. Nam Plinius capite vigesimotertio, libro decimo, ita inquit, Coturnices ante etiam semper adueniunt quàm grues, parua auis, & cum ad nos venit terrestris magis quàm sublimis, paulò post Austro non volant, aura tamen vehi volunt propter pondus corporis. Rursum paulò post, Aquilone ergo maximè volant. Sed cur (dices) non induxit Deus Aquilonem, sed Africum? quia (arbitror) Africus vehementia est proximus Aquiloni, situ verò est proximus Austro, cum sit inter hunc & Zephirum, amat verò suauitas disponendi rerum causas, minimas commutationes. Accedebat situs locorum: si enim Africus qui transuersim flat iuxta Austrum coturnices in castra impulit, Boreas qui est è regione oppositus, expulisset potius. Hucusque igitur nulla vis est illata naturæ, [redacted], velut etiam cum Deo visum est, populum ob pertinaciam punire, ille ipse carnium esus, quem tantopere expetiuerant, attulit perniciem tam multis, vt vocatus is locus sit Sepulchra concupiscientiæ. Nam cum illi desueti iam cibis solidis, auidissimè sese carnibus repleuerint, comedentes usque ad facietatem, ut odor carnium per nares expiraret, lethalibus morbis correpti sunt. Neque sanè parum ipsa carnium malignitas ad illorum perniciem effecit, coturnix

enim venenis veſcitur, vnde malignitatem aliquam contra hit, atque vt Plinius loco citato dicit, eam ob cauſam eas damnauêre menſæ. Narrat etiam Galenus in Doride Bæotiæ, & Theſſalia, atque etiam Athenis, multos conuulſione correptos eſſe, eſu coturnicum quæ veratro veſcebantur. Raſius quoque & Iſaac in ſuis dietis, & Auicena ſecundo canone, & alij omnes medici qui illos ſequuntur, maximè vituperant: adeò vt Aponenſis dicat, carnes coturnicum omnium volatilium carnibus eſſe peiores. Id quod iam dicunt, non ob heleborum ſolum, ſed per ſeſe.

Orus Apollo Niliacus narrat, eam fuiſſe Aegyptijs de coturnicibus opinionem, vt in hyerogliphicis eam omnis immundiciei & nequitiæ ſignum eſſe fecerint. Itaque hæc omnia, Dei voluntate cauſas naturales dirigente, effecta ſunt. Quæ ſanè nos admonent, ne cum quidpiam nobis, ſiue commodi, ſiue damni accidit, in Dei voluntatem referre recuſemus, etſi naturales rerum eiuſmodi cauſas agnoſcamus. Quoniam omnia ſeruiunt illi.

CA-

CAPVT QVINQVAGESIMVM OCTAVVM.

PSALMO nonagesimotertio, ita dicitur. Qui plautauit aurem non audiet? aut qui finxit oculum non cōsiderat? Verba hæc cōtinent argumentum quodam aduersus eorum sententiam, qui Deum esse omnino negabant, aut si cui rei id nomen tribueretur, eam non esse intelligentia præditam, neq; omnino vlla cognitione, sed vt Solem, & Lunam, & Stellas, & ipsum primum mobile esse intelligimus, causas quidem eorum quæ in hoc generabilium & corruptibilium orbe geruntur, ipsas verò per sese nihil horum quæ efficiant intelligentes, efficientes enim nulla electione, aut voluntate, sed naturali quadam vi, aut potentia. Fuerunt verò in hac sententia (nequis aliter putet) plurimi philosophorum. Nam vt refert Plutarchus libello de Placitis capite septimo, Diagoras Milesius, Theodorus Cyrenensis, Euenerus Teageres, Deos prorsus nullos esse censuerunt. Euripidem quoque fuisse eiusdem opinionis inquit, dissimulasse verò metu Areopagitarum, inducentem in tragędijs Sysiphonem eius sententiæ autorem. Plinius quoque eiusdem sententiæ fuit, siquidem caput septimum libri secundi, quód est de Deo, post multa alia, non sine magna impietate, his verbis claudit. Per quæ declaratur haud dubie naturæ potentia, idq; esse quod Deum vocamus. Lucianum quid cōmemorē, qui nullis non modis deridet omnes de Deo sermones sed & Stoici omnes videntur mihi, & si Deum nominēt nulli

tamen intelligenti causæ id nomen tribuere. nam censent Deum esse ignem artificem, via procedentem in mundi creatione, vniuersas seminales rationes intra se complectentem per quas omnia è facto fiunt. Insuper Spiritum per vniuersum mundum penetrantem: appellationes autem identidem mutantem, per vniuersæ naturæ quam peruadit confinia. His verbis nil aliud mihi uidetur significari, quam Deum esse, quem ego appello ignem permeantem per omnia, & spiritum Domini vocari in sacris, interpretatus sum super primo cap. Geneseos. Epicurei (vt Cicero mihi videtur rectè censuisse) nihil de dijs serio affirmarunt. Sceptici verò de Deo an sit, vt de re alia omni dubitant, vt videre est apud Sextum philosophum capite primo, libro tertio, Pyrrhonicarum hypotheseōn. Argumenta verò omnia negantium Deum esse qui prouidentiam habeat rerum humanarum, fere mihi videntur in hæc tria redigi, quæ apud Plutarcum reperies loco citato. Primum, quodque Plinius maximi facit, si Deus est, nihil est ei factu impossibile, at verò (inquit Plinius) non est Deus qui possit omnia, quia non potest sibi mortem consciscere & si vellit, neque mortales æternitate donare, aut reuocare defunctos, neq; facere vt qui vixit non vixerit, qui honores gessit non gesserit, neque vt bis dena viginti non sint, neq; habet vllum in præterita ius, nisi obliuionis, fit igitur (inquit) vt Deus nihil aliud sit quàm ipsa natura, siquidem Dei potentia nulla est, nisi naturalis, non est igitur ullus Deus, qui voluntate & cognitione operetur. Secundum, si Deus est, is est omni ex parte beatus, si tamen curas gereret rerum humanarum, haud dubie sustineret magnam molestiam & angeretur. Tertium, si Deus est, & curam gerit rerum humanarum, quam ob rem cum pessimo quoq; fortuna præclare agere solet, contra cum præstantissimo quoq;

pes-

pessimè? hoc argumentū Sextus philosophus ita præmit. Siquidem Deum esse & prouidere dicunt, aut prouidet omnibus aut aliquibus: siquidem omnibus prouideret, non esset neq; malum vllum, neq; viciosus ullus, neq; ullum uitium: at uerò uitio plena esse plæraque uidentur, non ergo omnibus prouidet Deus. sin autem aliquibus prouidet, aut uult & potest prouidere omnibus, aut uult quidem, sed non potest, aut potest quidem, sed non uult, aut neque uult neque potest. Si uellet & posset prouidere omnibus, omnibus prouideret, si uult sed non potest, eius uires superabit ea causa, ob quam nō potest prouidere illis quibus non prouidet, si tamen potest prouidere omnibus & non uult, inuidus esse existimari possit: quod si neque uult neque potest, sit & inuidus & debilis. Hęc autem omnia incidunt in maiorem impietatem. Non est igitur Deus qui prouideat, sed aut nullus Deus est, aut is est prima causa sine ulla cura, quin & sine ullo rerum aliarum sensu. His adeo stultis cogitationibus, quas unico illo carmine Psalmi septuagesimotertio complexus est Dauid, Dixit insipiens in corde suo non est Deus, occurrit nunc idem uates dicens. Qui plātauit aurem non audiet, aut qui finxit oculum non considerat? quasi dicat, quandoquidem non omnia quæ sunt, sunt entia per se, sed alia ex alijs, & ab alijs fiunt, & in ijs quæ fiunt, sunt quædam sensus expertia, quędam sensu prædita, necesse est eam causam à qua quæ sensu participant sunt effecta, sentientem etiam esse, alioqui dedisset uirtutem qua careret effecissetq; aliquid se præstantius, quod rerum naturæ repugnat. Nullum enim inter physicos magis receptū axyoma, quàm nihil operari posse vltra gradū suæ perfectionis. Si igitur sentiendi facultas est in posteriorum quibusdam, necessario sit & in prima causa. Quapropter fieri non potest, vt qui plantauit aurem non audiat, & qui fecit

in ipsis oculis humor vocatus crystalinus, rotundus quidem, sed secundū faciem externam habens peripheriam maioris circuli, quid aliud est, quam speculum crystalinum, colorum fulgoribus, seu speciebus recipiendis, accommodatissimum? Tunica cornea totum oculum extrinsecus finiens, quid aliud quam laterna cornea, ad recipiēdum externos, & reddēdum internos fulgores? adeò mihi videntur hac in parte homines nō solum quod ad figuram attinet, sed in ipsa materia speculorum & laternarum deligenda, imittati sapientiam nostri formatoris. Mitto dicere mirabiles vsus tunicæ vueæ, cuius media perforatione constat pupilla, & circulo varicolore iridem refert: Retiformis etiam arachnoydis, & coniunctiuæ, & humorum aquei & vitrei: quin & palpebrarum, & ciliorum, & superciliorum, atque adeò ipsorum ossium, integro enim ad recensendum libro opus esset, neq; eo exiguo. Vnico verbo indicabo hæc omnia, atque eorum singula, sapientissimè, & magnæ cuiusdam vtilitatis gratia esse ita aptata. Deme aut muta quodcunq; horum, vel pilos ciliorum, aut superciliorum vele: manifestam noxam inferes visioni. Nihil igitur horum effectum est, hoc, vel tale, frustra, neque ornatus solum gratia, sed propter ipsam visionem, aurium etiam, & auricularum eadem ratio est. Quo pacto ergo possit qui fecit hæc, intelligentia esse orbatus? ac non potius sapientissimus? effecta verò esse ab aliquo necesse est, siquidem vt in huius operis initio monstrauimus effecta sunt, & non à se ipsis. Nunquid igitur, qui fecit aurem non audiet? aut qui finxit oculum, non considerat? Rursum si auris ob auditum est, vt re ipsa constat, ac nemo sanus neget, ob auditum certè effecta est, is ergo qui fecit, ob auditū fecit. Si enim nō constitit casu, neq; pręter intentionem agentis cōstiterit. Præuidit ergo qui fecit

 aurem,

aurem, à principio auditionem, siquidem finis est quod primum in intentione. Vidit ergo aut in seipso, aut extra se. Extra se quidem non potuit, quia ante aures non poterat esse auditio: vidit ergo in seipso, quapropter necesse est, vt qui ab initio fecit aurem & oculum, audiendi & videndi habuerit in se facultatem, & aures, & oculos. Quia si hæc omnino non fuissent, neq; sciri, quare neq; fieri omnino possent. Igitur hac ratione euidenter constat, fieri non posse vt quis fecerit aurem, & non audiat, & oculum & non consideret. Vt igitur solùm des (est verò id antea indicatum) hæc effecta ab aliquo esse, neque constitisse per se ab æterno, cõstat, eum qui fecerit, & videre, & audire, & considerare res humanas. At dices, si videt & audit, & omnino sentit, patitur certè à sensibilibus, nam ut Arist. indicat, ipsum sentire pati quoddam est: neq; sanè sine passione corruptiua agitur, nam comitantur sensum voluptas & dolor, quorum alterum cum corruptiua agitur passione, alterum verò alterius est comes, vt & reliqua contraria. Si igitur sentit (dices) potest & voluptate frui & dolere. Si autem hoc, & alterari & corrumpi: hæc verò aliena admodum sunt ab eo quod æternum, igitur & sentire alienum ab eo est. Porrò dices, non solùm nostro argumento fieri, vt vim habeat percipiendi sonos & colores, sed & aures, & oculos, & nares, ac denique alia omnia quæ fecit, siquidem necesse est præuiderit quæ fecit, non autem extra se. Ita est profectò, habet in sese omnia, non tamen ut extant extra illum, sed præstantiori quodam modo, atque vt in æterno exemplari, quod anteà etiam vel ex sententia Platonis indicauimus. Itaq; audit, & videt, non tamen vt nos, sed præstantius multò, ac citrà omnem passionem vnica simplicissimaque noticia agnoscens omnes, siue sonos, siue colores, ac deniq; omnia quæcunque sunt, fuerunt, & futura sunt.

sunt. Non igitur fieri potest, vt qui fecit aurem non audiat & qui fecit oculum non consideret, neque enim quia perfectius videt, & audit, negandum est videre, & audire, quin potius asserendum videre & audire omnia, atque esse sapientissimum, & prouidentissimum, atque vt nihil sine eius potentia, ita neq; sine eius sapientia & bonitate geri. Neque verò atheorum argumentis respondere difficile est. Pro primo dicimus eos rectè asserere, si Deus est, eum esse omnipotentem, at verò falsò assumere, non esse qui faciat quippiam supra naturæ vires. Confirmauit enim Deus Opt. Max. quam de se voluit haberi fidem, innumeris, neque inèuidentibus miraculis, siquidem suscitauit mortuum quatriduanũ, & quod est multò maius, ipse etiam triduanus surrexit à mortuis. Dices, hoc ipsum negabit Atheus. Dicet igitur multos, eosque alioqui optimos viros, neque pecuniarum, neque gloriæ cupidos, adeò nihil sibi inde aucupantes, vt omnes, nullo fere excepto, in confirmationem fidei mortem & tormenta libenter subierint, eosque per vniuersum orbem dispersos, vno ore, pro amico, multò antè contumeliosè necato, mentitos esse, hisque ipsis iam occisis, innumeros posteà sapientissimos, grauissimos, & sanctissimos viros, rebus omnibus post habitis, vsq; ad sanguinis effusionem leuiter credidisse. Quæ potest esse aut excogitari, maior perfidia? petet Atheus, vt illi indicem hęc ita esse effecta, vt narrantur. Non possum aliter, quam testimonio sacrarum literarum, & consensu mundi totius, atque multorum seculorum, & (quòd est maximum) consonantia omnium testimoniorum veteris & noui testamenti, & consensu historiæ prophanæ cum sacra. Quæ argumenta diligentissimè persecutus est Diuus Augustinus in libris de ciuitate Dei, & post illum Diuus Thomas contra gentes. Sed quo pacto indicat mihi Atheus, nihil ho

rum effectum esse? quia (inquit) fieri non potest. Sed cur non potest fieri? quia (inquit) nihil tale effectum est vnquam. Quid si effectum est? non est (inquit) itaque probat idem per idem, atque ut dicunt, vtitur circulo, petitque credi sibi soli sine vllis testimonijs, potiusquam nobis cum tam multis. Longè stultius est putare, non esse Deum omnipotentem, quia non potest sibi mortem consciscere. Nam cum mori pati sit, non agere, non posse mori, roboris sit non debilitatis. Iam verò non habere ius in præterita, hoc est, non posse facere, vt quæ facta sunt, facta non sint; & neque in præsentibus posse facere, vt non sit, quod sit, cum est, quia hæc omnia continent contradictionem. Id verò quod contradictionem continet, nihil est, quia negatio tollit affirmationem, & affirmatio negationem: igitur qui potest omnia quæ contradictionem non continent, nihil est quod non possit, & qui in his nenijs hærent, non mihi videntur vt sapientes dubitare, sed vt quiuis ex indocta plebe. Veniamus ad reliqua. Miserum dicunt futurum Deum, si quis sit qui rerum omnium humanarum gerat curam. Vtinam in miserijs ponerent homines rerum gerendarum solicitudinem, ne essent adeò ambitiosi. Vt verò homo qui multarum rerũ curam habeat, sit miser, Deus tamen minimè miser sit. Miseria enim non est in prouidentia, sed in defatigatione, Deus verò defatigari non potest, siquidem nullo labore rerum notitiam conquirit, nullius obliuiscitur, sed omnia, præsentia, præterita, & futura, vno intuitu videt, ipse existens simplicissimus, & nullius alterationis capax. Quantum autem faciat ad indolentiam simplicitas, philosophi optimè intellexerunt, nam vel ipsum hominem dicit Hippocrates libello de natura humana, si vnum esset, hoc est, vno constans elemento non doliturum, nedum Deus, qui non physicè solùm,

sed &

sed & metaphysicæ compositionis est expers. Quid ergo stultius, quam timere ne prouidentia fiat miser, qui nullatenus possit defatigari? Quid addunt præterea? Non videri Deum prouidentiam habere rerum humanarum, quandoquidem cum deterrimo quoq; videtur fortuna optimè agere, & cum præstantissimo quoq; pessimè. Argumentum hoc tractauit disertissimè Dauid Psal. 72. his verbis. Et dixerunt, quomodo scit Deus, & si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores & abundantes in seculo obtinuerunt diuitias. Ergo sine causa iustificaui cor meum. Respondet verò mox ipsemet huic dubitationi, dicens, Existimabam vt cognoscerem hoc: labor est ante me donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum. Quasi diceret, non possis intelligere quantumuis labores, quæ sit causa qua impij in hoc seculo prosperè agant, nisi intres in considerationem diuinorum mysteriorum, & intelligas quæ fient in nouissimis eorum. Sed quæ sunt hæc? quia ecce (inquit) qui elongant se à Deo peribunt, & perdet Deus omnes qui fornicantur abs te. Post nouissima scilicet, & in futuro seculo. Itaq; hoc argumento non fit, vt Deus non prouideat rebus humanis, sed, quandoquidem alijs argumentis constat prouidere, ac nihilominus in hoc seculo sæpe agitur melius cum deterioribus, fit, vt teneamur sperare aliud seculum, in quo reddatur vnicuiq; secundum opera sua. Itaque hoc argumentum non tollit de prouidentia Dei fidem, sed excitat spem futurorum bonorum, quia vt in hanc ipsam sententiam inquit diuus Paulus 1. ad Corinthios, Si in hac vita tantum à Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Non est autem consentaneum, vt qui meliores, sint miserabiliores, cum Deus sit optimus, videatque & audiat omnia: Speramus igitur non in hac vita tantũ, sed in futura potius,

in

in quam boni resurgent induti immortalitate, mali autem in æternam perditionem. Itaq; quia videmus seculi huius bona, magna ex parte esse collata in deteriores, non negamus Dei prouidentiam, sed intelligimus fines bonorum & malorum non esse in hoc seculo, & quia alicubi esse oportet, excitamur in spem post mortem futurorum, interim suspicientes Dei bonitatem infinitam, qui in malos etiam est bonus, hæc qualiacunq; bona illis tribuens, bonis verò verè bona, & nunquam interitura reseruans, quorum, hic inopia exercens, reddit digniores. Hoc eodem modo concludit Plato decimum librum de Rep. siue de iusto, hoc eodem argumento confirmans, & Deos habere prouidentiam, & animas nostras aliud seculum manere.

CAPVT QVINQVAGESIMVM NONVM.

PSALMO nonagesimosecundo, ita scriptum est. Etenim firmauit orbem terræ qui non commouebitur.

Arist. cap. decimotertio, libri secundi, de cęlo inquit. Mentis est ratione carentis non admirari, cur nam parua terræ gleba, si elata dimittatur, fertur, quiescereque non valet, & quò est maior eò celerius fertur, vniuersa autem terra, si quis ipsam sublimem eleuatamque dimittat, ferri non potest. Nũc verò tantum pondus quiescit. hoc est, miretur quispiam quo pacto fiat, vt tantum terræ pondus quiescat in mundi medio, nulli rei innitens, nullis firmioribus cementis fundata, sed in aqua & aere vndiq; pendens, cum præcipuè videamus, minimi etiam ponderis frustulum si dimittatur in ae-

re, nulla alia re sustentatum, decidere, neque manere posse. Hæc dubitatio plurimum torsit veteres philosophos, coniecitque in solutiones longe diuersas, quarum tamen plereque vt bellissimè dicit ibidem Aristoteles, absurdiores sunt ipsa dubitatione. Nam Empedocles infinitam esse terræ profunditatem, ideoque quiescere, quasi radicibus infinitis firmatam Thales innatare in aqua vt lignum quodam, Anaximenes, Anaxagoras, & Democritus amplam esse. & ob latitudinem quiescere, quòd subiectum aerem secare non possit, constat verò hæc omnia absurda esse. Nam terram rotundam esse, certę cuiusdam magnitudinis, æquidistantem a cœlo secundum totam superficiem, experimento constat, quare infinita non est, neque latitudinem planam habet, neque hoc hemisphęrium illi magis innititur, quam illud huic, sed in centrum nituntur omnia. Porrò si terra ampla est, & figuram habet tympani, ac proinde nō potest secundum latiorem superficiem secare aerem, cur tamen secundum superficiem angustiorem non findit & elabitur? cur enim potius nitatur in hanc cęli partem, quam in illam? Iam verò si terra aquæ innatat, ipsa aqua quo sustentatur? quòd si aqua pendere potest in aere, possit & terra, quæ enim maior dubitatio? neq; igitur super aqua, neque super radicibus, vel cementis infinitis firmauit Deus orbem terræ, sed vt inquit Iob. cap. 26. super nihilum appendit. Certè ex hoc, vt ex alijs multis, quæ in natura rerum eueniunt mirabilia, nos prouocant sacra eloquia in Dei Opt. Max. admirationem. Nam & Isaias capite quadragesimo, ita inquit, Quis appendit tribus digitis molem terræ? & rursum paulò infrà. Nunquid non intellexistis fundamenta terræ? rursum capite quadragesimosecundo, inquit, Hæc dicit Dominus Deus creans cœlos, & extendens eos, firmans terram. Itaq; gloriatur Dominus Deus, quòd su-

ne

ne vllis fundamentis, sed super nihilo firmauerit orbem terræ,qui non commouebitur. Nimirum Dei imperiũ firmius omni fundamento est. Sed quoniam Deus omnia disponit suauiter, neq; vlli rei æternam infert violentiam, necesse est, ita sit terra super nihilo firmata Dei iussu, vt ipsa non repugnet,sed ita ei obsequatur, vt verè secundum suam naturam locata sit. Inuestiganda igitur nihilominus causa est naturalis,qua terra ita locata quiescit,neq; vnquam commouebitur. Plato in Phedone ita inquit, Persuasum mihi quidem est primò, si est terra in cœli medio rotunda, nihil ei opus esse vel aere, vel alia necessitate eiusmodi, vt nunquam decidat, sed ad eam sustinendam satis id esse,quòd & cœlum vndique sibi ipsi simillimum est omnino,& terra vndiq; æquilibris. Res enim æquilibris in similis alicuius medio posita,neque magis neque minus potest in partem aliquam inclinari,cunque similiter se habeat,ab inclinatione erit aliena. Hæc Plato. Cuius opinio plurimis arridet,videturq; optimam & facilimam causam reddere, cur non ruat terta, nimirum quia non est cur hûc quam illûc potius rueret,rotũda cum sit, & in medio posita. Ad hanc etiam opinionem alludit Ouidius dicens, Ponderibus librata suis. Sed si ea esset verè causa,fieret, vt si extra centrum mundi posita dimitteretur,rueret in eam cœli partem quam haberet propius, ideo enim non ruere dicebatur, quòd in medio sita in nullam potius partem inclinet. Deinde fieret, vt si terræ figura deficeret ab sphærica,& in alteram partem, ut in Septentrionem verbi gratia extaret, in eam cœli partem rueret, velut deficiẽte æquilibrio,& in eam partem potius inclinante pondere. At verò absurdum est vtrunque horum, nam quoquo rueret, pondere rueret: pondus verò non fert in cœlum (qua enim ratione pondus ferat quò leuitas?) sed in contrarium. Leuitas autem fert versus

cœlum, ergo pondus ad partem à cœlo remotissimam, puta ad centrum mundi. Ergò terra siue extra centrum poneretur tota, siue mutata figura in alteram partem extaret, rueret eo vsque, vt centrum ponderis sui in mundi centro collocaret. Dico autem centrum ponderis, quia si mutata figura extaret, non esset idem centrum ponderis & magnitudinis, sisteret verò in mundi medio ponderis medium, quia pondus causa descensus est. Si verò non mutata figura, sed à medio mundi aliquatenus pulsa emineret in alteram partem, rueret sanè tunc quoque, & medium suæ magnitudinis, & mundi totius idem esse faceret, quia nulla alia ratione potest alijs omnibus elementis substare. Amat verò id eius natura, quia est omnium crassissima: est verò is naturalis omnium corporum ordo, & cuius comparandi gratia mouentur per se ipsa, hoc est, neque pulsa, neq; tracta, neque portata, neque volutata, sed sponte naturæ, vt crassa sint sub tenuibus: est autem in vniuerso infimus locus, qui & intimus, puta centrum, supremus qui & extimus, puta cœlum. Quia vniuersi partes non possunt ad aliud quodpiam extra ipsum referri, vt in corporibus singulis, velut in ouo vitellus est pars intima, non tamen eadem infima, quia est quædam albuminis pars inferior, quæ scilicet, longius abest: à cœlo in ipso autem orbe non ita, quia non est extra illud aliud ad quod eius partes referantur, sed est infrà, quod continetur, supià verò quod continet, continetur verò ab omnibus quod in centro situm est, cœlum autem omnia continet.

Hæc igitur causa est, qua terra extrà centrum acta, aut altera ex parte eminens, rueret in centrum, & eadem, qua non ruit a centro. Nam quo pacto possit à centro, & ad centrum naturaliter ferri, contrariæ cum sint tales lationes? neq;

certè re ita perſpecta, vlla ſupereſt dubitatio. Nam particula terræ in aere dimiſſa, non fertur vnquam in eam cœli partem cui eſt propior, ſed verſus centrum, neque ſi iuxta ipſum cœlum dimitteretur, maneret, quamuis cœlum firmum, & velut ex ære fuſo eſſe indicatum anteà eſt. Non ergo quærit ruens, rem firmam cui adhereat, ſed ordinem quem naturaliter expetit, ne ſit, ſcilicet ſuper re tenuiori, ſed tenuioribus omnibus ſubſtet. Terra ergo tota, cum ita locata ſit, non poſſit vnquam ruere: igitur firmauit Deus orbem terræ, non aliter, quàm rectè, ac ſecundum eius naturam collocans, hoc eſt, in mundi medio, qui idem eſt locus infimus. Verum quia, vt diximus, ſi alteram in partem extaret, velut ſi nunc ad Aquilonem aut Auſtrum tuberculum magnum terræ aliquod innaſceretur, rueret, non quidem in cœlum eò verſus (vt timere videbatur Socrates in Phædone) ſed in ſe ipſam, vſque dum centrum ſui ponderis teneret mundi medium, neceſſe eſt vt hunc quoque caſum Deus prouiderent, efficiens ne aliquam in partem terra extet potius, ſed omni ex parte ſit æquilibris: hoc autem æquilibrium, ſiquidem terra eſſet perfectè ſpherica, & ſecundum omnes partes æque craſſa, nulla alia ratione indigeret, nam eſſet ita idem centrum magnitudinis & ponderis: verum ob aquarum diſtributionem, & alias neceſſitates, oportuit vt terræ partes eſſent aliæ alijs altiores, ac nihilominus, vt firmiter quieſceret, oportuit vt nullæ partes potius quàm ſibi oppoſitæ extarent, aut vt illa eminentia oppoſitarum partium craſſitie penſaretur ad æqualitatem.

Neceſſe eſt igitur vt Deus montes, & colles, ac denique omnia terræ tubercula, ad æqualitatem ponderis terræ partibus diſtribuerit, æqualia æqualibus opponens, ne

alia

alia ex parte grauior facta terra, rueret in se ipsam aliud centrum quærens, quod esset sui ponderis, etsi non esset suæ magnitudinis, velut de ijs quæ vehuntur in aqua monstrat Archymedes. Iustam hanc partium orbis terræ dispensationem, optime cecinit Isaias dicens, Quis appendit in tribus digitis molem terræ? & librauit in pondere montes? & colles in statera? ob hanc igitur ęqualem distributionem partium, & quia in medio collocatus est terræ orbis, non commouebitur. Neque vero illa ęqualitas partium, est extrà id quod amat rerum natura, immo est quod dam naturæ bonum, non in vniuerso solùm, sed in vno quoque spectabile. Galenus enim multis commendat, in opere quod de vsu partium scripsit, hanc partium æqualitatem in corpore humano, licet verò eandem contemplari in musca & culice, & arbore, & arbusto, & herbula, & re quacunque integra, vsque adeo fecit Deus omnia in pondere, & mensura. Itaque ne terra per aerem in quo videtur pendere, rueret, prouidit Deus, illam sub alijs omnibus mundi partibus collocans: ne rueret in se ipsam, aut commoueretur, prouidit, librans in pondere montes; & colles in statera. Duplici ergo ratione firmauit orbem terrę qui non commo uebitur.

CAPVT SEXAGESIMVM

CAp.25. Prouerbiorum. Acetum in nitro, qui cantat carmina cordi peſſimo. Cōparat Salomō carmina ſalutaria, decantata homini qui ſit corde peſſimo, aceto in quo diſſolutū ſit nitrum. Quę quàm ſit appoſita comparatio, quiuis facile intelliget, perſpectis ijs quę de talibus carminibus à philoſophis, & de nitro in aceto à veteribus medicis ſcripta ſunt. Plato in Charmide in perſona Socratis multis verbis docet, morbos animi curari incantationibus, atq; animi morbis ſublatis, plerunq; ſalutem in corpus redundare, tolliq; capitis dolorem, & multa alia mala, incantationes verò præclaris ſermonibus contineri, quibus animæ temperantia tribuatur. Itaq; ſunt hę incantationes, ſeu decantata carmina exhortationes, increpationes, ac denique diſciplinæ omnes, quæ ad Dei timorem, & uirtutum cultum nos alliciunt. Maximę ſcilicet ægri animi medellæ, quæ ſanè a ſapiente, & qui ex Deo eſt, libētiſſimè ſuſcipiuntur, ei verò qui corde eſt peſſimo, aceto in nitro, ſeu nitro diſſoluto in aceto ſimiles occurrunt. Principio enim moleſtæ ſunt, & mordent acriter, poſtea verò extergunt & eluunt ſordes animi, niſi quis iam eſt immedicabilis. Talis enim ſemper auerſatur, & reſpuit, læditurque omni curatione magis. De nitro verò a Dioſcoride capite 89. lib. 5. ita ſcriptum eſt. Purulentas aures & ſonitus earum ſanat, ſordes expurgat cum aceto inſtillatum. Galenus quoq; tertio de compoſitione medicamentorum ſecūdum locos, ex Archigenis ſententia commēdat ad aurium ſonitus, acetum cum nitro. Vt itaq; nitrum cum aceto inſtillatum in

aures,earum eluit sordes,& sonitus, seu tinitus earum sanat, ita exhortationes sanctę sæpius instillatæ in aures,etiam pessimis,sordes animi eluunt,& varias perturbationes, quasi sonitus aurium prohibentes audire veritatem,sanāt.Mordent verò,neque sine magna molestia ab ægro animo suscipiuntur, non aliter ac acetum & nitrum. Vtrunque enim per se,ac simul ambo,vbi in purulentas, & exulceratas aures instillatur mordet,duratque ea mordicatio,vsque dum pars sanescit, & cute obducitur.

CAPVT SEXAGESIMVM PRIMVM.

IN eodem 25.Prouerbiorum. Sicut frigus niuis in die messis,ita legatus fidelis ei qui misit eum animam ipsius requiescere facit. Et paulò infrà in eo.c.in eandem sententiam dicitur,Aqua frigida animę sitieti,& nuntius bonus de terra longinqua.Itaq; cōiunctis ambobus locis facile intelligimus, potum aquæ refrigeratę admota niue in die messis, hoc est, in æstate,facere requiescere animam potantis, ut nuntius seu legatus missus à terra lōginqua cum est fidelis,facit requiescere animam eius qui misit eum. Quoniam scilicet,fiduciam habet in nuncio fideli is qui misit eum,ac proinde requiescit animus eius.Possit hîc physicus pro potu niue refrigerato testimonium accipere,atq; tempus vtendi illo discere,non minus quàm a Galeno. Si quidem verba illa, Animam ipsius requiescere facit, vsum innuunt, illa verò, In die messis, tempus vtendi. Nimirum anima physicè plerisque vocatur ipsa respiratio, seu qui respirando attrahitur spiritus. Atqui Diogenes,vt tradunt,qui de eius placitis scripserūt,in

eo aere animæ essentiam esse putauit. Sed vtcunque de animæ essentia sentiat physicus, quia respiratu vita seruatur ipsam respirationem animam vocat, atque huius ipsius facilitatem, seu tranquilitatem, animæ requiem. Itaque facere animam requiescere, est physicis, respirationem facilem reddere, id verò fit, igneum calorem extinguendo, atque hominem attemperando. Quod, cum febris calor igneus sit, constat, vt possit á multis febribus liberare, atque ita esse vtilissimum, cum tempestiuè adhibetur. Intempestiuus enim eius vsus multorum malorum causa esse potest. Quæ Hippocrates feré colligit in Aphorismo dicens, frigida velut nix & glacies, pectori inimica sunt, tusses mouent, sanguinis eruptiones, ac defluxiones faciunt. Rursus in alio Aphorismo. Frigida inimica ossibus, dentibus, neruis, cerebro, spinali medullæ, & rursus, Frigida conuulsiones, antrorsum ac retrorsum distentiones, nigrores, rigores febriles. Opportunitas verò est, vt Galenus libello de cibis boni & mali succi inquit, In æstate non quibusuis, sed ijs tantum qui exercentur dare; ne, scilicet æstu forti & exercitatione inflammati, in causones incidant. Quorum generationem Hippocrates in libris de ratione victus in acutis, his verbis docet. Febris autem ardens fit, cum resiccatæ venulæ tempore æstiuo acres ac biliosos ichores in se ipsas trahunt. Fit autem plerunque ex longo itinere, & longa siti, cum resiccatæ venulæ acres & calidas fluxiones in se ipsas attraxerint. Cum igitur hæc sit causonis generatio, & his causis fiat, constat nulla ratione posse præcaueri melius, quàm eo tempore, ijs qui in talibus uersantur causis, dato potu frigido, foreque ut uenæ refrigeratione temperentur, & spiritus, qui æstu & exercitatione redditur difficilis, re-

quie-

quiescat, fiatque facilis, ac moderatus. Facit igitur talis potus, animam requiescere in die messis, hoc est in æstate & labore. Quo enim exemplo potius uteretur, quo significaret æstum & laborem, quàm messis? non autem solis messoribus, sed & omnibus hominibus negotiosis, qui per ęstatem non possunt se horis meridianis domi continere, & iter agẽtibus, utilis is potus est, si quidem inde febres ardentes solere cieri Hippocrates auctor est. Neq; uerò tunc omnibus utendum tali potu est, sed quibus nulla pars, earum, quæ eo lędi solent, insigniter est debilis; thorax dico, pulmo, cerebrum, nerui, spinalis medulla, aut etiam intestina, aut uesica. Quibus ergo talis quæpiam est debilitas, exercitationes & insolationes per æstatem deuitẽtur penitus, ne necessario incidant in alterutrum, ardentes dico febres, aut illas alias noxas. Vt uerò pręscripta verba Salomonis continent commendationem frigidi potus, ita innuunt, ne in æstate quidem nisi exercitatis vtendum eo esse: in alijs uerò temporibus nulli. Non enim simpliciter dicit, frigus niuis requiescere facit animam, sed in die messis; nimirum alijs temporibus, aut etiam in ęstate uacantibus hominibus, animam sedat ipsa aeris inspirati temperies, aut otium. Verum de tali potu alibi mihi dicta sunt plura. Hîc pro meo instituto dictum est satis.

CA-

CAPVT SEXAGESIMVM SECVNDVM.

CAp. 1. Ecclesiastæ. Generatio præterit, & generatio aduenit, terra autem semper stat. Oritur Sol & occidit, & ad locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiē, & flectitur ad Aquilonem. Lustrans vniuersa in circuitu pergit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Hoc quod Ecclesiastes obseruauit, nihil aliud est, quàm quod Arist. in duobus vltimis capitibus secundi de ortu & interitu disertè tradidit, puta circularem esse rerum omnium mutationem, & hinc pendere mundi æternitatem, quoniam, scilicet, sola mutatio circularis potest esse perpetua. Partes ergo mundi quæ per se sunt perpetuæ, vt Solem & alia corpora cœlestia, nullam mutationem substantiæ subire, sed circulo volui, accedereque & recedere, eadem numero semper redeuntia: quæ verò corruptibilia sunt, fieri semper ex se ipsis circulo nascentia & intereuntia, numero semper alia, sed specie eadem, vt ex aëre fit aqua, & ex aqua aer. Hunc generationum abeuntium & redeuntium circulum, quo mundus seruatur, innuit Ecclesiastes dicens, Generatio præterit & generatio aduenit. Considerandum verò triplicibus rebus constare mundum hunc, quibusdam enim incorruptibilibus, ut cœlestibus: quibusdam secūdum se totas corruptibilibus, vt singulis brutis & arboribus: aliis corruptibilibus per partes, vt terra, mari, & toto aere, horum enim nullum secundum se totum corrumpi potest, corrūmpitur verò secundum partes singulas. Corruptibilia primi generis, non aliter seruantur, quam successiua generatione singularium, generatio-

ne ſcilicet prætereunte, & generatione aduenìente. Terra autem & mare & eiuſmodi ſemper ſtant, etiam ſi ſecundum particulas præ ſua mole inſenſibiles, recipiant acceſſiones. Sol, & reliqua corpora cœleſtia, ſecundum ſe tota & partes omnes inalterata, tantum mouentur circulo, qui motus ad aliorum corporum mutationes, rationem habent cauſæ. Quia enim hæc circulo voluuntur, illa circulari mutatione hoc eſt, eiſdem ſpecie rebus abeuntibus, & redeūtibus oriuntur & intereunt. Neque ſane illorum cęleſtium corporum virtus æquè accedit ad omnia, quæ in generabilium & corruptibilium regione ſunt, ſed in his ipſis eſt ordo vt loci, ita & virtutis. Suntque alia alijs efficaciora & perfectiora, mutatque cœlum ipſum alia per alia, velut per tenuiora & ſuperiora; quæ craſſiora & inferiora ſunt. Proindeq; dictum eſt Empedocli, terram & aquam materiam eſſe generabilium corporum, vt farinam & aquam, aerem verò & ignem efficientia magis quam accipientia eſſe, & virtutes præſtare magis quam corpora rebus generandis. Hęc igitur conſentaneum eſt accipere propius a cœleſtibus vim, quam in humiliora tranſmittant. Argumento eſt, quòd cum inferiora, & denſiora, ſtent in ſuis locis firma (multoque magis terra) ſuperiora illa & tenuiora cum cœleſtibus voluuntur, & illorum proſequuntur motum. Aerem enim ſupremum, & qui iuxta cœlum eſt, circulo volui quotidiè vt ipſum cęlum, indicant cometę, qui quaſi in ipſo eſſent cœlo, videntur aliquando circuire, ignem verò qui & per aerem & per reliqua omnia penetrat, vt omnium tenuiſſimum motum ipſius Solis tenere & cum illo circuire, indicat calor qui lumini accedit ſemper, & tenebroſa deſerit, quaſi luminis comes indiuiduus. Id enim eſt, quia ignis eſt aſecla Solis. Vt igitur Solis circuitio cauſa eſt circuitionis huius ſubſtantiæ ſpiritalis, ae-

reæ inquam & igneæ, ita & hæc spiritus circuitio, causa est generationum, & corruptionum; eorum quæ circa terram, & mare oriuntur & intereunt, atque in his, maximè ignis, huic enim, vt Aristoteles inquit, substrata sunt omnia vt materia illique suo calore efficit omnes naturales ortus, estque, vt in hoc ipso opere antea interpretati sumus, spiritus qui ferebatur super aquas, & fęcundabat omnia. Breuissimè igitur Ecclesiast. complexus est totam de ortu & interitu tractationem, dicens, mundi huius perpetuum ductum seruari, alijs ex alijs rebus circulo genitis, & generatione successiua rerum numero diuersarum, specie similium, itaque generatione prætereunte & generatione adueniente causas verò huius commutationis rerum esse, quod terra semper stat in medio mundi firmata (intelligitur verò terræ nomine, totus eius globus, qui terra & aqua constat) & circa eam voluuntur circulo cœlestia, & spiritualia tenuiaque corpora, his enim (cęlestibus inquam & spiritalibus) facientibus, & illis (crassis scilicet elementis) recipientibus, ortus & interitus fiant. Vt verò hæc recipiant, & illa faciant, nihil magis consentaneum, quam vt illa circũeant, & hæc firma stent, siquidem efficientem causam oportet accedere ad materiam, nulla autem ratione acceditur melius quam materia quiescẽte, & effectrice causa accedente omnem in partem, omnem verò in partem non aliter acceditur, quam circueundo. Quapropter facessat iam hinc quorundam veterum sententia, & Copernici arguties, terra enim stat, & Sol circuit. Neque verò ipsa cęlestia corpora, & tenuia elementa, æquè pertinent ad effectiuas causas, sed cœlestia efficiunt solùm, elementa tenuia efficiunt multò magis quàm crassa, ita tamen vt accipiant nonnihil, materiaque sint, alioqui non essent elementa. Neque ipsa cœlestia inter sese, neque tenuia elemen-

menta habent pares efficiendi vires, sed in illis Sol, in his ignis præcipua ortuum & interituum causa est, proinde Ecclesiastes patiendi principium in terra quiescente, efficiendi verò in Sole, & spiritu hoc est igne, circulo latis posuit. Eam verò esse utilitatē circularis lationis, vt effectrix causa ad omnes materię partes accedat, apertè insinuāt illa verba, Lustrās vniuersa in circuitu pergit spiritus. Nihil est enim aliud, quā si diceret, in circuitu pergit, vt lustret vniuersa. Porrò nos antea, super capite trigesimonono Deuteronomij, ex loco & motu Solis, Dei sapientiam commendauimus, & admirati sumus, qui ita illum cœlo locauit, eumque motum tenere iusit, vt nulla se mundi pars absconderet à calore eius. Verum quod de Solis motu hoc loco dicit, non exiguam ingerit difficultatem. Nam, inquit, gyrat per meridiem, & flectitur ad Aquilonem. Videtur autem hoc non ita habere. Nam Aquilo est ea cœli pars, à qua flat Boreas, qui & Aquilo dicitur. Ea verò est vbi situs est polus, Sol verò circuit circa polum, ita ut polus centrum sit eius circuli quem Sol descri bit, non potest ergo versus polum flecti, siquidem circuli partes omnes distant à centro æqualiter. Neque verò hîc possis dicere quod Diuus Thomas Aquinas super Iob dicit, Aquilonis nomine significari hemisphærium quod supra nostrum Orizontem est, & huic oppositum dici Meridiem. Quinpotius, meo iudicio, hinc constat, non esse illam legitimam interpretationem. Nam quis non dicit Solem gyrare per Meridiem, cum horas nobis exhibet meridianas: constat verò horis meridianis supra nostrum Orizontem esse Solem. Meridies igitur pars nostri hemispherij est, non quod huic oppositum. Quid ergo dicas? quo pacto flectitur ad Aquilonem? Videtur sanè hoc dictum iuxta sententiam quorundam veterum, qui vt Arist. cap. 1. secundi Meteor. nar-

ia ,censebant totum mundum secundum Septentrionalem partem in sublime assurgere, secundum meridionalem verò demissum esse,idq; non solum in cœlesti,sed in terreno etiam globo. Itaque habere terreum globum ad Septentrionalem partem, velut giberum quendam prægrandem, extare enim ad eam partem, & ad meridionalem nutare, Solemque non sub terram, sed circum terram, & hunc Septentrionalem locum circum ferri. Itaque diem esse cum per meridiem circuiret, noctem verò cum deflectens ad Septentrionem, illo velut terræ gibero occultaretur. Videtur itaque illi sententiæ locus hic fauere. Sed & quod ponunt, alijque quamplurimi veteres putauerunt, Septentrionalem cœli partem alijs omnibus esse superiorem, videtur ex sacris posse recipere confirmationem, siquidem Isaiæ decimoquarto capite ita dicitur, ex persona superbissimi. In cœlum conscendam,super astra Dei exaltabo solium meum,sedebo in monte testamenti in lateribus Aquilonis, quasi scilicet, Aquilo excelsior cœli pars sit. Verumtamen hoc falsum esse, neque vllam mundi partem eminere aliis, eò quod in perfecta sphera omnes extremitatis partes distent æquè à medio, indicatum antea est super capite trigesimoseptimo, Iob. Porrò dicere Solem illo modo circuire, hominum est ignorantissimorum astrologiæ. Nam cùm Sol moueatur motu diurno cum toto cœlo, nisi moueretur qua nos dicimus,suprà & infrà terram, non possent poli esse,vbi esse nunc ponuntur,sed mutato circulo mutari oporteret polos, at verò polum esse vbi nunc ponitur declarant stellæ omnes fixæ,quæ quò longius absunt ab illo puncto eo maiores describunt circulos, & quò accedunt propius,minores,adeò ut sint nõnullæ æternę apparitionis. Itaq; falsũ esse illud dogma,ex dictis apertè depręhẽditur: quapro

pter nō licet secūdum illud sacra verba interpretari, sed quæ ex Isaia produximus, verba sunt regis præ superbia insanientis, affectantisque sedes æthereas, ac solium suum collocare in Aquilone, quæ pars despectanti à terra videtur esse summus cęli apex, quia in medio astrorum omnium est, & circum quam Sol, & Luna, ac reliqua Astra omnia tam errantia, quàm fixa, videntur choreas ducere, non tamen proinde excelsior est alijs, neque quidem potest in corpore perfecte sphęrico. Quo pacto autem vera sint præscripta nunc de Solis circuitione verba, iam dicamus. Certè illa in sphęra recta & sub æquinoctiali vera non essent, ibi enim Sol aut per ipsam lineā fertur æquinoctialem, neque in vllam mundi partem flectitur: aut vltra citravè eam lineam, ita tamen vt quotidiana circuitione eam non intersecet, non intersecans autem in contrariam mundi partem flecti non potest. At verò in sphera obliqua, qualis est hæc quam incolimus, & Syria, vbi hæc scripta sunt, quinimmo & vbi vbi inter tropicum Cancri & circulum Arcticum (vltra quos fines nihil habitabile putabat antiquitas) verissimum est, quotidie Solem gyrare per meridiem; & flecti ad Aquilonem. Nam quacunq; die conuertat homo faciem ad eā partem qua oritur Sol, & inde ducens per suum Zenit lineam, describat circulum magnum, & imaginatione secet mundum in duas partes æquales, eam mundi medietatem ad quam spectabit sua dextra, vocabit meridiem, ad quam sinistra septentrionem, aut Aquilonem, quia habebit polum à sinistris, & à dextris meridianum motum Solis: quotidie autem Sol, postquam gyrauerit per meridiem, intersecans illum magnum circulum (qui est linea longitudinis) flectetur ad oppositam cœli medietatem, quare flectetur ad Aquilonem. Intersecare autem eam lineam quotidie, constat, quia Sol

cum

cum fertur per æquinoctialem describit magnum circulum, duo autem circuli magni non possunt non intersecare sese per medium: cum verò recedere ab æquinoctiali non possit Sol nisi per triginta gradus,& obliquitas sphæræ dictis in locis maior sit (quod eleuatio poli ab Orizonte indicat) fit vt nunquam percurrat Sol circulum,qui non intersecet circulum illum magnum, & si non per medium, & in partes æquales. Si autem intersecat, certè flectitur antequam perficiat diurnum motum ad oppositam medietatem, & quæ spectat ad Aquilonem. Verissimè ergo Sol ex quo nascitur, gyrat per meridiem,& deflectens ad Aquilonem redit in locum suum. Quòd verò omnis locus citra tropycum Cancri habeat obliquitatem maiorem,quam sit summus Solis recessus à linea æquinoctiali, constat, quia duo tropici æquè distant ab illa linea,& circuli Arcticus & Antarcticus à polis, habebit ergo regio quæcunque tantò plus obliquitatis quam id spatium sit,quantum distat ab ipso tropico,quod omnino sit aliquid,si citra illum sita est.

CAPVT SEXAGESIMVM TERTIVM.

IN eodem primo cap. Ecclesiastæ ita habetur. Omnia flumina intrant in mare,& mare non redundat: ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant.

Antiquam hæsitationem vocat Aristot. in secundo cap. secundi Meteororum, cur mare non redundet, neque verò sentiatur augeri, tametsi multitudo ingens tantæ magnitudinis fluuiorum in ip-

ipſum continenter influat. Nimirum inde licet intelligere, eam quæſtionem ab antiquiſſimis etiã philoſophis agitatam eſſe, cuius deciſionem conſtat pendere ab ea opinione, quam quis habeat de fluminum generatione, & hanc à generatione fontium. Siquidem videmus (neque dubium) flumina a fontibus incipere & acceſſione fontium & riuulorum augeri. Qui igitur cenſebit fontes ex ingenti illo barathro, & aquæ (vt ita dixerim) immenſitate, quæ intra terram eſt regurgitare, partim per patentes quoſdam poros, velut per quoſdam cuniculos, partim per ſolidam ipſam terram excolatos, dicet, (quod in præſcripta oratione legimus) mare non redundare, quia quantum alia parte accipit, tantundem alia demittit Cuius ſentẽtiæ Plato eſt in Phædone, ubi diſſerens de magno illo barathro, inquit. In hoc vtique receptaculum omnia confluunt flumina, atq; inde rurſus effluunt. Ariſt. uerò qui de generatione fontium aliter ſtatuit, puta illos non ex vno communi principio fluere, ſed noua aliqua generatione fieri, ſuo in loco vnumquemq;, merito uidetur refutare eam quæſtionis antiquæ deciſionem, & excogitare aliam. Nimirum ipſe cenſet in terræ cauitatibus gigni aquam, aeris, & vaporum qui illic ſunt copioſi, congeſtione, ibique multatum guttularum continenti concurſu, riuulos gigni, qui per meatus aliquos erumpentes, fontes dicantur, quorum rurſus coitione fiant flumina quæ per terram decurrant vſque ad mare: hoc verò ob ſuam vaſtitatem, non videri acceſſione fluminum augeri, eſſe enim perinde ac ſi per ampliſſimam menſam effundas aquæ cyatum. Diſſerendum igitur in primis videtur de fontium generatione, vtro dictorum modo fiant, & an eodem modo omnes, deinde ad antiquæ dubitationis ſolutionem, ueniendum. Ariſtoteli videtur fieri non poſſe, ut fontanæ fluuialesque aquæ effluant ex mari, cum in illud influant,

fluant, quia cum aqua moueri nullo modo possit, nisi ab editiori in humiliorem locum, fieri non potest, vt in eũdem locum influat a quo effluxerit, quia erit idem locus se ipso eminentior, & humilior. Quæ causa est, vt non possint arte fieri vlli fontes perpetui, præcipuè non accedente vacui necessitate, quæ certè in terræ cauitatibus non accederet, quia possent facile repleri aere. His possis addere tam insignem aquarum fontanarum a marina differentiam, si enim ex mari vt ex communi alueo omnes fluerent, videntur, & sui, & maris futuræ similes, nunc autem & à seipsis dissident multum, & à mari quamplurimum, cum paucæ salsæ sint. Cum igitur hic modus generationis fontium his argumẽtis videatur tolli, superest alter, ex vaporibus scilicet, & aere densatis intra terræ cauernas generari denuo aquam, quæ per quosdam hiatus exiens fons dicatur, atque deinde aliorum accessione increscens, etiam fluuius. Quam sententiam confirmat Arist. dicens hac causa ad radices montium oriri semper fontes, neque in media planicie humilium vallium, neq; in summis montium cacuminibus, quod ex sublimiũ partium cauitatibus ad humiles guttatim destillet aqua, atq; stillarum concursu colligatur. Cæterum siquis rectè consideret, videat argumenta quæ contra aliam sententiam dicuntur esse solubilia, & quæ in huius confirmationem communia. Nam primo illo (quod & maximum esse videtur) non fit, vt non possit aqua influere in eundem locum à quo effluat, sed vt non secundum eandem partem. Quid autem prohibet mare, adeo vastum cum sit, & immensæ profunditatis secundum aliam partem recipere influentes aquas, secundum aliam demittere effluentes? nimirum in arte factis fontibus machinari conantur, vt idem aquæ congius circulo quodam influat, & effluat. At verò in mari non ita euenit, neque eadem aqua

quam

quam in mare deponit Tagus, redibit inquam in eiusdem fluminis exortum, sed in mare deponit, & ex barathro illo immenso, quod intra terram est, exhaurit. Sed dices, quo pacto exhaurit? certè vt in hominis corpore, magna sangui nis copia in hepate est, & corde, decurrit vero inde per totum corpus; per quosdam angustos canales, quos vocamus venas, ita intrà terram maximæ quędam cauitates sunt aqua plenæ, indeq; per quosdam cuniculos, seu mauis, per quasdam venas decurrit per totam terram, vsque ad eius extremitatem, atque vbi euenit venarum aliquam ruptam esse, aut hiare, fons fit, maior aut minor, ut ipsa est vena, aut hiatus. Neque enim putandum est, Mosem cū in deserto lapidem virga feriens, potauit siti iam pereuntem populum, fecisse vt quæ anteà non erat aqua, gigneretur denuò, sed vt quæ suberat rupto meatu erumperet; velut chyrurgus venam scindens, sanguinem fluere facit. Atqui hoc ita se habere, apertè indicant verba illa capite septimo Geneseos. Rupti sunt omnes fontes abyssi, hoc est, omnes fontes, qui ex ingenti aquę abysso (hoc est quod poetę barathrum vocant, seu tartarum) procedunt, ruptis venis eruperunt, & ita effusa aqua abyssi inundauit terram, vt si quis ruptis vbiq; venis exhauriat sanguinem hepatis, ac totam corporis cutem commaculet. Sed dices perstans adhuc in primo argumento, quandoquidem ex terra & mari vnicus constat globus, fieri non posse, vt aqua per illos meatus, siue canales, supra globi illius extremitatem, seu superficiem efferatur, ferretur enim sursum sublimior fiens toto mari à quo nascitur: nullatenus igitur efferri potest in montes, & mari & reliqua terræ planicie sublimiores, at verò plerique fontes descendunt ex supremis montibus, decurruntque in terræ planiciem, ac per eam in extimam superficiem maris, non igitur ex mari

niunt,sed in ipsis montibus generationem habent,non aliter ac pluuiales aquæ in nubium regione. Non esset (arbitror) quod respondere possemus, si mare, & tota aquæ moles in suo loco consisteret firmiter, vt terra, neque agitaretur hâc & illâc ab vlla alia causa, quæ accederet. Nunc autem non ita fit, quinimmo videmus mare assiduè agitari, nunc quidem stato quodam ordine tumescens, & detumescens, nunc temerè per tempestates insanas vsque ad nubes elatum, & rursum subsidens, quos motus, vix dubitare quispiam possit, ad conclusos intra terram, & aquam flatus referri. Nam aduentante tempestate, antequam per apertum aerem ventus reflet, sentitur intrinsecus aqua agitari, & cum ipso maris æstu quotidie aduentat aura quædam, ex aqua impetu interni flatus agitata, erumpens. Quale igitur hoc esse uidemus, circa hanc extimam superficiem, tale quiddam necesse esse intra terram in contrarias partes fieri: agitari igitur interius aquam à flatu, & à barathro per terræ cuniculos in partes mari etiam sublimiores efferri, partim quidem ab impellente flatu pulsam, partim etiam ab erumpente, quærenteque exitum tractam, vt est scilicet via. Cum igitur hoc ita habeat, putandum est, esse in supremis terræ partibus cauitates quasdam, quæ cum aqua agitata eo vsque pertingit, replentur superne, & cum reliqua aqua retrocedit, quæ eas repleuerat, manet velut in vtribus quibusdam sensibilibus, à quibus per terræ rimulas defluens, in mare iterum recurrit. Neque verò non erunt hoc modo fontes perennes, nam innundationes illæ subterraneæ tam repetunt crebro, aqua nunquam ma-

manente, sed semper agitata, vt antequam ventres illi exhauriantur, anticipent repleri. Sunt vero flatus, & aqua sibi mutuo causa agitationis, nam aqua deorsum cadens illum præmit densatque, ille plus satis compressus, & quærens laxamentum, illam trudit, hisque mutuo fientibus sunt intra terram magnæ turbationes, ut & in animalium ventre, (vt in dicta perstemus comparatione) euenit, humores & flatus susque deque versari, quia & crassissimas fœces à flatu solent vsque ad supernum ventriculum, ab imo ventre efferri.

Hac igitur terræ marisque dispositione, sapientia Dei librabat fontes aquarum, hoc est, ita aquas disponebat, alias partes eleuans ac suspendens, alias deprimens, vt nunquam cessaret fontium fluminumque decursus, quibus, velut vberibus, terra omnium mater, animantia omnia potaret, & satis omnibus, ac sponte nascentibus alimenta præberet, vt inquit Philon.

De hac aquarum dispensatione gloriatur ipsa Sapientia capite vigesimoquarto, dicens, Ego sapientia effudi flumina. Ego quasi trames aquæ immensæ de fluuio. Ego quasi fluuius Dorix, & sicut aquæductus exiui de Paradiso.

Dixi, Rigabo hortum meum plantationum, & inebriabo prati mei fructum. Et ecce factus est mihi trames abundans, & fluuius meus appropinquauit ad mare. Hæc verba haud dubie innuunt dictam aquarum distributionem. Quod ipsarum sit tam ampla differentia, facit percolatio. Nam & Aristoteles ipse dicit, demissis in mare vasis cereis extrahi dulcem aquam, tamen

quod percoletur quod dulce,& potulentum est, salsis & terreis extra relictis. Quin & terrea, ac lapidea quædam vasa sunt, per quæ excolata aqua redditur melior, ex corpore verò per quod permeat, semper aliquid trahit. Quid ergo prohibet hoc idem excolāda per terram aqua fieri? Accedit, fontes non exire ex maris conspicua parte, sed ex barathro, quod quia intra terram reconditum est, neque ita a Sole exuritur, minus erit salsum. Hæc igitur argumenta debilia sunt. Illud vero commune, nasci plerunq; fontes ad montium radices. Dico autem commune, quia secundum vtranq; opinionem idem euenit, nam cum aqua naturaliter feratur deorsum, etiam si rumpatur vena, non decurret per terram, nisi rumpatur in montibus, neque quidem in suprema eorum planicie, sed qua iam declinant. Alioqui ruptura venæ in locis planis fiunt putei. Hæc igitur Platonis sententia quæ adeo consonat sacris oraculis, nihil videtur admittere incommodi. An vero & Aristotelea adeo probabilis sit, expendendum, non enim videtur. Nam si fontanæ aquæ perinde generarentur in terræ cauernis, vt pluuiales in nubium regione, eueniret certè in illis, quod & in his, scilicet, neque essent perennes, neque eisdem in locis semper fierent, sed, vt pluuiæ in certis fierent temporibus & locis. Præterea nubes fiunt ex aere & vaporibus loci frigiditate crassescentibus, cauernæ verò terræ non semper frigidæ sunt, sed in æstate solùm, quare in hyeme cum sunt calidissimæ, vt & animalium ventres, non manarent fontes, sed solum in æstate, euenit verò contrà omnino, per hyemem enim fluunt abundantius, per æstatem extenuantur omnes, & arescunt plurimi. Quod si dicas non gigni eam aquam crassescēte aere à frigore, sed congestione vaporum à calore resolutorum, vt in operculis ollarum ex aqua feruente, eueniret contrà, vt per æstatem nulli

fon-

fontes fluerent, cum totus calor sit extra terram, at verò fluunt plurimi, ijque frigidissimi, ac nonnulli etiam sunt qui obturati per hyemem, fluunt æstate solum. Quod si dicas, æstate fieri refrigeratione, hyeme congestione resolutæ calore aquæ, præterquam quod videtur figmento simile, non eandem esse toto anno fontis perennis generationem, eueniret vt Vere & Autumno minus, tenuiusq; fluerent quam hyeme & æstate, cum scilicet neque frigus esset tantum, vt crassitiē inferret, neque tantus calor vt solueret aquam in vapores, itaque haberent fontes quotannis duo incrementa & totidē decrementa. Tamen non ita euenit, sed uniuersim cum ignis abundat, decrescit tota aquæ moles, cum extenuatur ignis, abundat aqua. Quapropter cum fontes ac flumina, ex tota aquæ mole, & ingenti illo barathro (quod nihil aliud est quàm recondita maris pars) decidantur; tabescunt cum præualent calor & siccitas, abundant cum contrariæ uirtutes hoc est frigus & humor præcelunt. Constat igitur ex dictis, verissimum esse quod sacra testantur eloquia, fontes aquarū nasci ex abysso. Quid uerò magis conspicuum in quibusdam & fontibus & puteis, qui cum ipso mari sentiunt fluxū, & refluxum, quem æstum dicimus? cur autem non omnes, & cur eorum qui ut mare æstuant, quidam augescente mari augescunt, subsidente subsident, quidam intumescunt detumescente, & tumescente detumescunt. Dictæ sunt causæ super caput trigesimum octauum Iob, nunc illud unum dicimus, consentaneum admodum esse putare, eos fontes qui simul cum mari mouentur, ab eodem principio impelli, habereque cum mari partium continuitatem, quam nisi per barathrum, habere nequaquam possunt. Porro, quod in quibusdam fontibus euidenter agnoscitur, de omnibus æquum est putare, exire scilicet, ex communi aquarum principio, mari.

Neq;

Neq; verò hoc verum non erit, etiamsi excolatæ per terram aquæ ex mari,accessio aliqua fiat ex vaporibus,siue densatis, siue congregatis, nam & vapores ipsi ex aqua fiunt. Vt igitur destillantem ex alambico aquam, nemo negat exire ex herbis quæ in illius fundo sunt, etiam si intercedat resoluti congestio,ita ne illam quidem aquæ partem,quæ fontibus & fluminibus accedet,ex vaporibus genita,siue intra terram, siue in nubium regione, negandum à mari exire, illud enim est totius humiditatis promptuarium. Fatendum ergo omnia flumina à mari exire,& in illud reuerti,quod,pręter dicta,vel facilis expeditaque antiquæ dubitationis dilutio indicat,nimirum mare,& si in illud flumina intrent omnia,non redundat quia ab illo etiam exeunt.Nam quam Arist. reddidit causam, minus probari potest. Quia enim vastissimum est mare, & influentia flumina non vna in parte aceruātur,sed diffundūtur per illud extensa,putat latere,neq; sensibilem vllam molem posse addere.Quod quidem si vno tantum die, aut vno mense,aut etiam vno anno,aut,si placet annis centum fieret probabiliter diceretur, si tamen infinito iam tempore (vt ille met auctor putat) influxerunt,necesse est plus aquæ quam totum ipsum cōtineat mare, ingessisse,atq; ita redundasse iā multò ante in totam terram. Neq; si dicas, mare Solis ui ad meridionalem plagam assiduè absumi,plusquam accessione fluuiorum possit augeri, effugies dubitationem, non enim minus augetur ipsum per se mare sub polis, quam extenuatur sub Zodiaco,quapropter illis exęquatis, redūdabit quod ex fluminibus accedet,denuo genitum.Non igitur illa causa est,qua mare non redundat, sed quia ad locum vnde exeunt flumina reuertuntur,vt iterum fluant.

CA-

CAPVT SEXAGESIMVM QVARTVM.

Capite 1. Ecclesiastæ. Ego Ecclesiastes fui Rex Israel in Hierusalem, & proposui in animo meo quęrere, & inuestigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub Sole. Hanc occupationem pessimam dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.

Cap. 3. eiusdem, ita habetur. Cuncta fecit bona (Deus scilicet) in tempore suo, & mundum tradidit disputationi eorũ vt nõ inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio vsque ad finem.

Rursus in calce cap. 8. eiusdem libri. Et intellexi, quòd omnium operum Dei nullam possit homo inuenire rationem, eorum quæ fiunt sub Sole, & quantò plus laborauerit ad quęrendum, tanto minus inueniat, etiam si dixerit sapiens se nosse, non poterit reperire, & rursum. Cunctæ res difficiles non potest eas homo explicare sermone.

His oraculis duæ continentur assertiones: altera; Studium philosophiæ naturalis, & desiderium agnoscendi rerum causas, insitum esse naturaliter hominibus, neq; fluere ex aliquo vitioso affectu, vt multas rerum prauarum appetitiones, sed ab ipso Deo rerum omnium, & naturæ parente, & auctore, illis esse tributum. Siquidem hanc occupationem pessimam, idest, maximam, & laboriosam, non, inquit, ipsi sibi à natura declinantes conquisiere, sed dedit Deus filijs hominum, & mundum tradidit disputationi eorum: itaque cupiditatem

phi-

philoſophandi illorum animis inſeuit, mundum verò poſuit illis ob oculos, uelut quoddam Enigma, & prima quidem aſſertio hæc eſt. Altera. Homines, quantumuis ſtudio philoſophiæ inſudent, fieri non poſſe, ut aliquando inueniant rationes & cauſas eorum quę fiunt ſub Sole, ſed neceſſe eſſe, ut omnes in earum inueſtigatione, dum ſunt in tenebris ſenſuum horum, plus aut minus allucinentur, & de ijs etiam, quæ ſibi uidentur probabiliſſima, niſi ſe ipſos uellint fallere, dubitent. Non enim, inquit, dedit Deus hanc occupationem, hominibus, inueſtigandi ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub Sole, & conſequuti certam eorum notitiam. fiant ſapientes, ſed ut occupentur in ea, ſapienter inueſtigantes. Nimirum homines, non tam dici debent ſapienter, quod ſciant, quam quòd inueſtigent non ineptè. Qui proinde mihi videntur vocari philoſophi, id eſt, amatores ſapientiæ, potiuſquam ſophi, id eſt ſapientes. Non enim tam ſciunt, quam ſcientiæ amore capti inueſtigant. Propoſitæ itaque ſunt duæ aſſertiones. De prima quidem omnes conſentiunt, ſiquidem eum appetitũ omnes perſentiſcunt in ſeipſis. Vnde quidã naturam ſequuti, philoſophiæ vacant, alii eam naturam in uitium cõmutantes, in curioſitatis peccatũ incidunt, vana & ſuperſtitioſa conſectantes. Veriſſimè itaq; dictum eſt illud ab Ariſtot. Omnes homines naturaliter ſcire deſiderant. Vt itaq; vitam & fęlicitatem (quamquàm de ea uariè ſentiunt) omnes naturaliter exoptant, ita & ſcientiam naturæ quam in parte fęlicitatis etiã ponunt, iuxta illud Poetæ. fœlix qui potuit rerum cognoſcere cauſas. Obijciet fortaſſe aliquis Socratem, qui hanc philoſophiam videtur ſpreuiſſe, & eam ſolûm probaſſe, quæ ad mores formandos pertineret. Cæterum, ſi conſulimus Galenum in libro de hiſtoria philoſophica, intelligemus facile, eum uirum, non neglexiſſe eam philoſophiæ partem, quam me-

melius etiam, quàm multi aliorum excoluit, sed damnasse superiorum philosophorum institutum, qui in ea suorum studiorum ponebant finem, & vni philosophiæ parti physicæ, cui soli illi vacauerant, duas adiecisse, rationalem scilicet, & moralem. ipse etiam Ecclesiastes in initio cap. septimi videtur arguere philosophos, dicens, Quid necesse est homini maiora se quęrere, cum ignoret quid conducat sibi in vita sua? tamen re vera non vituperat sobriam philosophiam, sed (vt ipsiusmet verbis vtar) verba plurima, multam in disputando habentia vanitatem. De secunda assertione plurimum altercatum est. Nam cum fuerint penè innumeræ philosophorum sectæ, quæ in tres primas differentias distributæ sunt Dogmaticorum, Academicorum, & Scepticorū, in Dogmaticis fuere Peripatetici, Stoici, Epicurei, Pythagorei, & alij innumeri. Academici, Socrates, Plato, Clitomachus, & Carneades. Sceptici, Pyrrho, & Zenocleates, & Anaxarches Abderita, & multo post, Sextus, in ea secta nobilissimus, qui eā etiam auxit. Galen. addit duplices alios philosophos, Contentiosos, scilicet, & Mistos. Cōtentiosos, dicit, fuisse eos, qui nihil aliud quā superiores esse cauilis contendebant: in his dicit fuisse Euchlidem, Menedemum, & Clitomacum. Mixtos eos, qui partim Sceptici, partim Dogmatici fuere, vt Xenophanes, qui solum asserens omnia esse vnum, & Deum esse finitum immutabilem, & ratione præditum, de alijs omnibus dubitauit: & Democritum, qui nulla alia de re suam sententiam tulit, quam de atomis, vacuo, & infinito. Cæterum Cōtentiosos, satius est à numero philosophorum reijcere, & sophistas appellare: Mistos verò intelligere cum prioribus. Cum itaque fuerint triplices philosophi, Dogmatici, Academici, & Sceptici. Soli dogmatici affirmare quædam ausi sunt, atque sua placita quasi certa & stabilia pronuntiare.

Academici, nihil certo ſciri poſſe, ſed ad ueriſimilitudinem quandam, & probabilitatem poſſe procedere diſputationes. Sceptici, nihil de vlla re affirmantes, neque negantes, de omnibus æquè dubitant. Atqui, ne illud quidem, an ſciri poſſet quippiam, an non, affirmabant, aut negabant, ſed in ore ſemper habentes illa familiariſſima verba, Nihil definio, & nihilo magis, & fortaſſe, & fieri poteſt, & ἐπέχω quaſi ſubtraho iuditium, aut vtentes aphaſia, & acriſtia, hoc eſt, taciturnitate, & incertitudine, iudicare recuſabant. Verum enim verò ſi quis conſideret, quos illi vocabant modos epoches, ſiue cauſas ob quas retineri ſemper debeat aſſenſus, facile intelliget, Scepticos, multo etiam magis quam Academicos, deſperaſſe aliquid ſciri poſſe. Modi enim illi Epoches, ſunt argumentorum genera, quibus indicatur, non ſolùm nullius rei comparatam adhuc eſſe ſciētiam, ſed ne fieri quidem poſſe deinceps. Veterrimi Sceptici decem modos Epoches excogitauerunt, poſteriores adiecerunt quinque. Quibus rurſum alij, alios duos. Quos omnes licet videre in libro Pyrrhonicarum hypotheſeôn Sexti philoſophi, & in Pyrrhonis vita apud Diogenem Laertium. Mihi ſatis ſit eorum nonnullos proferre, quibus maximè quod propoſitum eſt indicetur. Redigunt illi, omnes illos modos in tres, quos eſſe dicunt, à cognoſcente, & ab eo quod cognoſcitur, & & ab vtroque in modis à cognoſcente eſt differentia organorum ſenſuum, quæ eorundem ſenſibilium facit adeo diuerſas phantaſias, vt nequaquam conſtare poſſit, quid rei inſit verè, quid tantum appareat. Differentia verò ſenſuum, eſt in differentia multiplici animalium, & ipſorum hominum inter ſe, & affectionum multiplicium, quibus eiuſdem hominis eadem pars variè ſemper afficitur. Nam cum experiamur, mel videri mihi album & dulce, ictérico flauum, &

ama-

amarum, & eidem homini eundem cibum, nunc eſſe ſuauem, nunc ingratum, quod homo affectus morboſa diſpoſitione ſit, ſed & ſine omni præter naturam affectione, quòd eſuriat, aut ſatur ſit: cumque eadem res appareat illi rotunda, huic oblonga, huic ſimplex, illi gemina, quod pupillæ figura mutata ſit, aut quod altera ab altera pupilla deſciuerit, conſtat futurum, vt neque omnibus animantibus res appareant eædem, ſed quæ alijs albæ, alijs palidę, alijs rubræ: quæ alijs rotundæ, aliis angulatæ, ita etiam dulces, amaræ, ſalſæ, aut acidæ. Nimirum eſt compoſitio & temperies animaliũ multiplex, atq; adeò organum viſus, qui putatur eſſe perſpicaciſſimus ſenſus, & ad conſequendam certã rerum notitiam optimus, habet miram varietatem, quotuplices enim ſunt colores oculorum? Si igitur differentia organi ſenſus facit eiuſdem rei diuerſam phantaſiam, animalia verò omnia differunt ab aliis omnibus, compoſitione & temperie omnium organorum, & ſinguli etiã homines ab aliis omnibus nonnihil, & ſinguli bene valentes ab ægrotantibus, & ipſimet bene ualentes à ſeipſis nondũ ægrotantibus; ſed naturaliter mutatis, per ætates, per animi motus, per caſu incidentes cogitationes, per corporales motus, vt quòd ambulauerit, aut ſederit, comederit, aut biberit, aut abſtinuerit, dormiuerit, aut vigilauerit, ſine vllis autem mutationibus, ne minimum tempus poteſt homo perſiſtere, certè nihil poteſt, vniuſmodi apparere, neq; diuerſis animantibus, neque hominibus multis, neq, eidem alio tempore, ſed quod huic animali tale, illi alterum, huicq; homini & illi, ſed & huic hodie & cras, atq; adeo ueſperi & mane. Vt autem hoc in externis ſenſibus, ita habet in internis. Nam non minorem eſſe differentiam iudiciorum quam ſenſuum conſtat, cum vix duobus hominibus eadem res placeat, ſed quod alius pro

bat,alius maximè deteſtetur,& eadẽ de re alius lętetur, alius męreat, alius iraſcatur. Quin & idem homo eiſdem verbis nunc iraſcitur, quibus nuperrimè placabatur. Atq; adeò de eadem re interrogati, vt an hoc honeſtum ſit,an turpe,vix duo homines eadem reſpondeant, non ſolum è vulgo, ſed & ex ijs qui cenſentur ſapientiſſimi:& quod magis mirere, idem homo nihilo factus doctior,aut indoctior,eadem de re mutat ſententiam,ſine nouis nonnunquam argumentis,ſed quòd ipſi eadem prorſus,nunc diſpliceant,quę placebant antea. vſque adeò videntur in nobis omnia continenter mutari & rerum earundem mutare phantaſias. Igitur a natura cognoſcentis accepto argumẽto, videtur nullius rei certam & ſtatutam haberi poſſe notitiam,ſed cenſeri omnia qualia apparent, qualia autem ſint vera, nos ſcire haud poſſe. Ab eo etiam quod agnoſcitur,capitur ſimile argumentum. Eadem enim res, ſecundum ſubſtantiam prorſus non mutata, ſed quod alio modo obiiciatur, eidem homini& eodem tempore, videtur diuerſa. Nam res quamplurimæ alio colore eſſe videntur integræ,alio comminutæ. Argẽti certè fruſtum candidum videtur, eius verò ramẽta nigra. Aqua etiam quę nunc nigra,nunc decolor eſſe videtur, concreta in glaciem fit candidiſſima. Lapis quoque Tenarcus eſt viridis,& comminuti particulæ albæ. Sed & citra comminutionem ſunt quamplurima,quæ hûc aut illûc verſata, alio & alio apparent colore,ſed & ſaporem etiam mutant multa quòd integra aut comminuta,hocque in maiores aut minores partes,deguſtẽtur: quædam etiam, alium admota,alium affricata,alium cõminuta odorem præſe ferunt, quamquam inde,neque ſubſtantiæ,neque verarum qualitatum (ſiquæ ſunt tales) mutatio vlla fit. Ergo & ob id etiam quod agnoſcitur,fit,vt nullus poſſit iudicare, quales re vera res ſint, ſed quales appareant.

Ad

Ad vtrumque, id inquam, quod agnoſcit, & quod agnoſcitur pertinent miſtiones, quæ plurimum etiam detrahunt exactę agnitioni. Nam & ob naturales miſtiones rerum omnium (cum exactè ſimplex nulla ſenſibilium ſit) & ipſum organorum, & medij, quod vtriuſque gratia (cognoſcentis inquam & cogniti) in ijs quæ per medium aguntur eſt neceſſarium euenit, vt nihil occurrat ſenſui ſimplex. Nam guſtabile nihil eſt, quod non conſtet diuerſis, ac non etiam aliquando contrariis partibus. Iam verò in ipſa lingua cum ſaliua miſcentur, vnde, vt ex alijs omnibus conditurís, ſaporem variare neceſſe eſt. Colores quoque cum coloribus miſcentur in medio. Quo fit vt aliæ iuxta alias res poſitæ colores mutent, & in vmbratili loco & in Sole. Sed & varij illi oculorum colores, qui ſecundum iridem, corneam & coniunctiuam tunicam ſunt, & inter ſe inuicem, & cum extrinſecus ſubeuntibus ſpeciebus miſcentur variè. Nihil ergo ſyncerum ad ſenſum venit ipſum, quare neque exacta rei cuiuſquam notitia haberi poſſit. Si enim vnicum idemque ſemper eſſet, & nullam prorſus mutationem ſubiens ſenſus qui agnoſceret, ipſum verò ſenſibile mutationes ſubiret ex modo obijciendi, aut etiam ſi ne ipſum quidem ſenſibile mutaretur, cauſa autem medij, aut eorum quæ neceſſario accedunt, ſimplex ſyncerumque non occurreret, nulla prorſus notitia poſſet eſſe exacta, quantò magis cum organorum ſit tanta varietas, & eorundem tam multiplices affectiones, & ipſa ſenſibilia nunquam non alio & alio modo mutentur, & miſceantur, omniaque & interna & externa, & ad ſenſum & ad ſenſibile ſpectantia, phantaſiam permutent. Hæc & alia multa huiuſmodi ſunt Scepticorum argumenta, quæ conſtat non eo tendere, vt indicent notitiam certam rerum comparatam hactenus non eſſe, ſed ne comparari quidem poſſe, ob naturam &

con-

conditionem sensuum & sensibiliū. Igitur cum tres fuerint primæ ac capitales sectæ, vnica causa est affirmare, se quippiā scire. Duæ negāt sciri aliquid posse. Quibus plurimum viden tur adstipulari præscripta verba Ecclesiastici. Atqui ego ita statuo. Nullius substantiæ habere possumus per sese notitiam quam vocant intuitiuam, quia nulla uia est ad intellectū nisi per sensus, sensus verò patibiles tantū percipiunt qualitates. Accidentium haberi potest notitia per se, sed ob instabilem sensuū & sensibilium naturam, & sentiendi modū, nunquam exacta. Porro assertiones, quædam sunt per se notæ, quarum assensus natura nobis insitus est, alię verò sunt quarum ex pri mis monstratorię colligūtur. Primarum habetur scientia na turalis, aliarum verò ratiocinando conquisita. Huiusmodi sunt plerę que mathematicarum theseôn, quia de im materia libus prorsus rebus enuntiantur. Eorum verò quæ in opinio ne versantur, cuiusmodi sunt omnia physica problemata, cō stat nullum prorsus sciri posse, quia si quodpiam illorum scire tur, accedente scientia toleretur omnis opinio, sublata omni obscuritate, & incertitudine, quæ non possunt abesse ab opi nione. Non solùm autem non est hactenus comparata scien tia physicarum assertionum, sed ne comparari quidē potest, quia physicus non abstrahit a materia. Materialium verò notitia cum pertineat ad sensus, non potest vltra opinionem procedere. Scientia enim est uniuersalium & intelligibiliū. Itaque physicus, quantumuis laboret, nō potest suarum the seôn scientiam comparare, non tamen proinde debet more Pyrrhonicorum dubitare de omnibus, sed probabilioribus assentiri. Magna enim stupiditas est, putare omnium oratio num contrariarum esse parem vim, etiamsi ubi probabilis est contradictio, neutri licet citra dubitationem assentiri. Sed dices, si non potest homo rerum naturalium scientiam asse-

qui,

qui, quorsum cum appetitum Deus illi insęuit? an tantum vt cupiditate, cum desperatione torqueretur? non quidem, sed, primum sane (ut in præscriptis oraculis legimus) vt occuparentur in ea, ut scilicet, honesta & laboriosa occupatione detenti, minus vacarent criminibus. Deinde & ob aliam quoque longe potiorem vtilitatem, scilicet ut non inueniat homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Itaque datus est homini is naturalis appetitus, mundusque in disputationem, vt semper quærens, nunquam inueniat causas operum Dei. Sed quæ hinc vtilitas? maxima. Ex nulla enim contemplatione potius quam hac, venire possit homo in cognitionem Dei, & futurorum bonorum, neq; aliunde capitur melius argumentum. Cum enim homini sit scientiæ de natura appetitus naturalis: talis verò appetitus non possit esse impossibilium (quia omnis talis nascitur ex priuatione & potentia) constat eum talem scientiam consequi posse omnino. Quare si in hac vita, ac sensuum horum ministerio, nõ potest, fit ut illũ maneat uita alia beatior, in qua, à perpetua qua in hac torquetur siti, sit satiandus, cum scilicet apparuerit gloria Dei. Simile etiam argumentum accipitur à beatitudinis naturali appetitu, & uitæ huius necessaria miseria. Eadẽ enim ratione fit, vt seculum aliud beatius debeat expectari. Plurimum itaque confert physica cõtemplatio ad cognitionem (ut disertissimè dixit Diuus Paulus) inuisibilium Dei, idque duobus maximè modis. Nam & per ipsarum rerum natura constantium pulchritudinem, & ob causarum quibus constant ignorationem, à Nicolao de Cusa doctam ignorantiam appellatam, cum scientiæ appetitu coniunctam. Quorum illud vocat nos in cognitionem Dei, hoc futuræ uitę, in qua optatam & tranquilitatem, & scientiam, Deo concedente, consequemur. Argumentum à pulchritudine rerum cœperunt

perunt etiam philosophi. Nam Galenus capite vigesimosexto de historia philosophica, inquit, Dei verò cognitionem habuimus, ex pulchritudine quam cœlo inesse spectauimus. Nihil enim temerè aut casu pulchrum oritur, sed artificis alicuius opera. Plato quoque pulchritudinem mundi huius quem conspicimus, pulchritudinis causæ exemplaris, quę est ipse Deus, argumētum esse affirmat. Sed & in sacris eloquijs occurrit passim hoc argumentum. Quid enim aliud est illud Psalmi. Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum? & illud Cantici, Benedicite Sol, & Luna Dominum, benedicite stellæ cœli Dominum, benedicite imber & ros Dominum? & iterum illud Psalmi. Laudate eum Sol & Luna. Et iterum laudate Dominum de terra dracones & omnes abyssi, ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius. Montes, & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri. Quorsum enim inuitantur ad Dei laudem irrationalia, & inanima? aut quo pacto possunt Laudare? certè non aliter quam suo factori attestantia, atque potentiæ, bonitatis, & sapientiæ, illi testimoniū perhibentia. Eo quod suo quodque genere, valde bona, & pulchra sunt & perfecta, ita vt non possimus quidquam addere aut detrahere ijs quæ fecit Deus, ut timeatur capite tertio Ecclesiast. Innumera alia huiusmodi testimonia sunt in sacris scripturis, pro nostro autem instituto, satis sit nunc vnū aut alterum protulisse. In secundo etiam argumento, quòd ab ignoratione causarum naturalium accipi diximus, versatur maxima pars eius disputationis quæ habetur in libro Iob. Nihil enim aliud innuunt illa verba cap. trigesimi sexti, quibus Eliud ita affatur ipsum Iob, ut suo loco explicatum est, Memento quòd ignores opus Dei, de quo cecinerunt viri. Omnes homines vident eum. Vnusquisque intuetur procul.

Ecce

Ecce Deus magnus vincens nostram scientiam. Alia etiam multa sunt huiusmodi, quorum pleraq; propriam habent disputationem in hoc libro. Illud verò in commune pro quam plurimis sciri oportet, non sine magno sacramento nos passim sacris eloquijs admoneri, nunc nostræ improbitatis, nũc debilitatis, nunc inscitiæ, quia ex horum cognitione nascitur firmissimum argumentum infinitæ bonitatis, potentię & sapientiæ Dei. Quicunque enim concedet, hominem neq; posse velle, neque facere, neque scire omnia quæ amari, fieri, & sciri possunt, sed quædam velle, quædam inuidere, quædã posse, quædam non posse, quædam scire, quædam ignorare cogetur necessario concedere, esse aliquam in rebus præstantissimam naturam, quæ velit, possit, & sciat, quæcunq; amari fieri & sciri possunt. Nam quod simpliciter est possibile aut scibile, huic autem non est, necesse est sit alteri. Alioqui esset scibile, & à nullo scibile, quod quidem repugnantiam continet, quia passiua potentia refertur ad actiuam. Ergo quod scibile est & ab homine sciri non potest, sciri potest ab alio. Porro ab illo alio, aut omnia sciri possunt, aut quædam etiam necessario ignorantur. Si primum, idest quod quærimus, sin secundum, erit rursus alius cui illa patére possint, atque ita in infinitum ibitur, aut peruenietur tandem in naturã pręstantissimam, & omnisciam, ita verò & omnipotentem, & bonitatis infinitæ. Igitur agnitio nostræ improbitatis, debilitatis & ignorantiæ, naturalis via est ad agnitionem Dei. Merito ergo Deus Optimus Maximus tradidit mundum disputationi hominum, ita tamen, vt non possit inuenire homo opus quod operatus est Deus ab initio usque ad finem. Vnde constat non ipsam philosophiam, sed philosophiæ pręsumptionem, & inanem fallaciam esse quæ decipiat, & à veritate seducat eos qui se opinantur esse sapientes. Quod optimè in

ſinuauit Paulus ad Coloceníes capite ſecundo dicens, Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, & inanem fallaciam.

CAPVT SEXAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTES cap. 4. dicit, Didici quod omnia opera quæ fecit Deus per ſeuerent in æternum. Quæ verba optimè uidentur congruere cum Platonis ſententia, ſtatuentis, nihil eorum quę a ſummo Deo per ſeſe, neque interueniente ulla naturalium cauſarum effecta ſunt, interitum ullum habitura. Inducit uerò ille in dialogo de natura ſummum Deum, ita alloquentem Deos minores. Dij Deorum quorum opifex ego & pater ſum, hęc attendite. Quæ à me facta ſunt, me ita uolente indiſſolubilia ſunt. Omne ſiquidem quod vinctum eſt ſolui poteſt, ſed mali eſt, quod pulchrè compoſitum eſt, ſeque habet bene, velle diſſoluere: quapropter, quia generati eſtis, immortales quidem & indiſſolubiles omnino non eſtis, neq; tamen vnquam diſſoluemini, neque mortis fatum ſubibitis, nam voluntas mea maius præſtantiusque vinculum ad uitæ cuſtodiam, quam nexus illi, quibus eſtis tunc, cum gignebamini, colligati. Sed nunc iam quid iubeam cognoſcite. Tria adhuc genera mortalium nobis generanda reſtant. Abſque horum generatione cœlum imperfectum erit. Omnia enim animantium genera ambitu ſuo non continebit, contineat autem oportet, ſi eſt mundus perfectus omnino futurus. Hæc verò ſi à me fiant ſolo, vitaque donentur, dijs adequabuntur. Qua

propter

propter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem,ita ut uim imitemini meam, qua in ortu uestro sum usus. Atque eius quidem animalis, quod in ipsis tale futurum est,ut cum immortalibus appellatione conueniat,diuinumque vocetur, principatumque teneat, & iustitiam simul ac vos colat,ego vobis semen & initium tradam,vos cætera exequi par est,vt immortali naturæ mortalem attexentes, faciatis generetisque animalia,subministrantesq; alimenta augeatis, & consumpta rursus reficiatis. Ex hac oratione constat, Platonem censuisse, Deum Optimum Maximum, rerum cognoscẽdi facultate præditarum,nullam pręter Angelos fecisse per sese, hominem verò & reliqua animalia fecisse per Angelos. Non quidem quod Angelis uim creandi, (ut nostri Theologi loquuntur) hoc est efficiendi ex nihilo, communicauerit, hanc enim vix eorum vllus tribuebat vel ipsi Deo, nedum vt possent Angeli illius esse capaces: sed quòd animalia omnia mortalia ab initio facta sint concursione causarum naturalium,has verò angeli inter sese commiserint. Ita enim inquit, Quapropter accedite vos secundum naturam ad animalium generationem, hoc est, accedite, & causas causis admouentes,accipientes, scilicet, ex elementis iam creatis,idoneas cuiusq; naturæ portiones, atque vt cuiq; congruit miscentes,facite,vt homo, ac reliqua oriantur animalia. In quem errorem suspicor Platonem inductum esse illis capitis primi Geneseos verbis (quis enim dubitet Platonem esse versatum in sacris?) Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Olfecisse sanè uidetur Plato non immerito diuinus appellatus, nescio quid de diuinis personis,cum scribens ad Hermiam dicat, testando Deum rerũ omnium Ducem,præsentium & futurarum, ac ducis & causæ patrem Dominum. Quid enim sibi vult Deum rerum du

cem,& Dominum,Ducis patrem nominans? cum tamen sacratissimum sanctissimæ Trinitatis mysterium non satis assequeretur (quis enim hoc in philosopho requirat?) suspicatus est,Deum efficiendi hominis curem, angelis de mandasse. At verò non satis attendit Plato oraculo diuino : Faciamus enim,inquit,hominem ad imaginem & similitudinem nostram . Ipse uero putat humani solùm corporis curam efficiendi, esse angelis demandatam,mentes autem esse factas ab ipso Deo. Constat uerò hominē secundum mentem esse Deo similem,non secundum corpus. Quapropter efficiendi hominem ad Dei imaginem & similitudinē, non potuit cura demandari ijs qui in mentium effectione nihil possent. Nisi verò hîc Plato cum Epicuro censebat, Dijs etiam esse humanas figuras. Sed præter hæc constat, neque hominis,neque rei vllius earum quæ a philosophis uocantur perfectæ, ortum primum potuisse esse naturalem. Nam nulla talium rerum, ortum naturalem habet, nisi à sibi simili, neque hominem ulla naturalis causa efficere potest, præter hominem. Primus igitur,ante quem non fuit alter,non potuit naturaliter oriri. Nisi quis imaginetur,primum effectum esse naturaliter, sed per accidens, hoc est, non à simili,sed aliarum causarum permistione, vt aurum & argentum chymicum fingunt. Constat verò consensu omnium philosophorum, talem ortum perfectis animalibus denegari. Quod si quis plus satis Platonicus malit id dicere,quam Platonem esse loquutū dissentanea,cogetur tamē fateri iuxta illius sētentiam,omniū hominū imperfectissimum,& suo genere, vilissimum, fuisse primum illum,moxque illi proximum,sensimque recedentes à primis factos esse meliores.Quod,primùm quidem,dissidet ab ea quam de primis hominibus omnes cōceperunt,opinione, deinde etiam repugnat verbis Mosis, &

ip-

ipsiusmet Platonis. Ille enim dicit, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona, hic verò dicit, delectatum esse Deum opere. Sed in præscripta oratione dicitur, curasse Deũ vt mundus totus perfectus fieret, non esset autem talis, si prę stantissimum animal adeò imperfectum euasisset. Fieri verò ex dictis constat, quia posteriores facti essent a causis proprijs, & per se, primi verò ab alienis & per accidens. Non ergo secundum naturam, neque a Dijs minoribus factus est homo, sed creauit illum Deus ad imaginem & similitudinem suam, vt sacrum eloquium testatur. Non tamen in altera placiti sui parte, perinde errat Plato, sed verissimè affirmat, quod & Ecclesiastes. Omnia quæ a Deo Optimo Maximo per sese facta sunt, æterna esse, & interitu caritura, non quidem natura sua, sed voluntate diuina: quæ verò naturaliter oriuntur omnia habere interitum naturalem. Primum enim Plato, nõ minus quam Aristot. sed distinctius etiam docet, omnia quę vtcunq; facta sunt interitum habere posse, ac dissolui, ab eadem scilicet causa, a qua facta sunt. Nam quia Angeli non sunt a natura facti, non possunt a naturali quapiam causa extingui, non minus autem possunt a Deo in nihilum redigi, quam potuerunt ex nihilo fieri. Atqui quod natura factum est, necesse est naturaliter intereat, non tamen perinde est necesse, vt quod a Deo creatum est, aliquãdo ab eodem redigatur in nihilũ, quia natura causa necessaria est, ac proinde necessitate quadam fit aliquando quidquid naturaliter fieri potest, & corrumpitur quod corrumpi. Deus vero nulla tenetur necessitate, sed liberrima causa est, atque vt vult potest, siue facere siue dissoluere, atque quia fecit potest etiam extinguere, sed quia liber potest etiam in æternum seruare. Est verò vt liberrimus ita & optimus, ac proinde efficere quidem voluit, extinguere verò & in nihilum redigere nunquam vo-

let. Quæ verò ipse per sese fecit, nulla alia causa valebit dissoluere, ipse verò nunquam uolet. Nunquam igitur esse desinent quæ ab ipso Deo per sese effecta sunt, sed omnia opera Dei perseuerabunt in æternum. Huiusmodi sunt Angeli, & corpora cœlestia. Quid vero? an non de corporibus cœlestibus scriptum est, Ipsi peribunt, & sicut uestimentum veterascent. Mutabis eos & mutabuntur. Atque alibi, Erit cęlum nouum, & terra noua. Pręterea, non hæc solum creauit Deus, sed & terram, cuius nomine elemēta intelligo omnia quæ tamen constat esse naturali interitui obnoxia. Sed & Adamus, qui vt dicitur in Euangelio Lucæ, fuit Dei, natura lem habuit interitum. Sed & ipse Dominus & Deus noster, secundus Adamus, qui natus est de Spiritu Sancto, mortuus est. Multis igitur rationibus videtur falsum, omnia opera Dei perseuerare in æternum, interitum nunquam subeuntia. Ego quidem cœlestia corpora ita existimo innouāda, ut hęc quæ modo sunt intereant, aliaque pro his & ex his oriantur potiora, ut ex embrione animal, hæc ergo non delenda sed perficienda, donandaque meliori specie, & natura, exuendaque volubilitate, quæ ab imperfectione, rerum ortui necessaria nascitur, donandaque æternæ, naturalisque quiętis appetitu, æternitati illi, & rerum omnium Sabato magis congruente. Dicitur verò hoc cœlum periturum, non quòd esse desinet & in nihilum abibit, Sed quod desinet esse tale, abiens in substantiam perfectiorem. Iam verò terra, & reliqua elementa, ut facta sunt a Deo in initio, ita perseuerabunt in æternum, citra interitum (mutata vero ipsa in pulchriorē speciem) hoc est secūdum se tota. Vt vero naturaliter oriuntur, ita & naturaliter intereunt, hoc est secundum partes. Tota verò terra semper stat, vt in Psalmo dicitur. Porrò neque hominem, neque vllum aliud animalium, fecit Deus ex

ni-

nihilo, ſed ex terra & aqua (nam ex limo terræ) quapropter non fecit per ſe ſolus, ſed cooperantibus elementis. Vt & Sanctiſſimum Ieſum corpus ab Spiritu Sancto, cooperante verò etiam matre formatum eſt, vnde habuit ut mori poſſet, & animalia omnia protoplaſta habuerunt unde interirent. Hoc verò intererat inter hominem & reliqua, quòd in brutis nihil non eſt effectum ex terra, hominis verò pars præcipua, hoc eſt mens, non potuit ex terra fieri, ſed ab ipſo ſolo per ſe Deo, dicentibus, ut Moſe, ita etiam & Platone. Quapropter conſentaneum eſt, eam partem interitu carere, atq; adeò propter illius bonum, alteram aliquando ad uitam reuocari. Itaque nihil eorum quæ fecit Deus per ſeſe, ac citra alterius cauſæ concurſionem, videtur interitum habiturum. Vt vel hinc accipi poſſit immortalitatis humanæ mentis argumentum, quòd neque ex corporalibus elementis, neq; niſi ab ipſo per ſeſe Deo fieri potuit. Quod quidē Plato conſentaneè loquens, diſertiſſimè explicauit, poſt pręſcriptam orationem, his verbis. Hæc fatus in eodem rurſus cratere, in quo mundi totius animam permiſcens temperauerat, ſuperioris temperationis reliquias miſcendo perfudit, modoque quodam eodem, non tamen perfectas ſimiliter, ſed & ſecundo & tertio gradu a primis deficientes. Denique cum uniuerſum conſtituiſſet, Aſtris parem numerum diſtribuit animarum. Hęc Plato, qui apertè docet, Deum cum minoribus Dijs formandi corporis humani curam demandaſſet, ipſum per ſeſe humanas animas confinxiſſe, eadem ratione qua fecerat ipſos Deos, ſeu Angelos, & Animam mundi, atq; eadem natura, etſi non æque perfecta, ſed paulo inferiori. Secundo (inquit ille) & tertio gradu a primis deficientes. In Pſalmo verò octauo dicitur, Minuiſti eum paulo minus ab angelis. Itaque hac in parte congruit diuinum oraculum cum Platonis placito.

cito.

cito. Ille enim dicit temperasse Deum in eodem cratere, superioris temperationis reliquias permiscendo (quæ verba innuunt similes esse naturas) ac effecisse animas humanas modo eodem, non tamen æquè perfectas. Diuinus verò vates dicit Deum minuisse hominem paulò minus ab angelis. Quod quidem constat non ob corpora dici (ob hæc enim beluis simillimus est, non angelis) sed ob animas, quas ut quosdam angelos, & si ordinis aliquantò inferioris ipse per sese Deus efficit, & diuino quodam modo, neque homini satis intelligibili immittit in corpora, nullo quidem tempore, antequam in corporibus sint, existentes. Ita verò se habere rem, cuiuis, qui philosophiæ ignarus non sit, videtur suaderi facile posse. Nihil enim philosophis magis receptum est, quam sentiendi facultatem quancunq; cum eo quod ab ea sentiri potest habere similem naturam, indeque nasci (similium scilicet concursione) sensum actu, & ipsarum facultatum differentiam. Atqui profectò in hoc video, in alijs ferè omnibus placitis dissentientes sectas, consentire. Nimirum ut ex Empedocle libentissimè recipiunt, Plato, Arist. & Galenus, & post illos alij omnes. Sentimus terram telure, liquore liquorē, aēre aēream substantiam, ignem quoque cernimus igne. Est scilicet quędam naturæ communio, sensibili, sensui, & sentiendi organo. neq; aliter res cognoscibiles subeunt in animam, quam vnaquæq; per sibi simile, ignea per igneum, aērea per aereum, aquea per aqueum, terrea per terreum. Si igitur in homine est (vt quiuis, nisi stupidissimus, in se esse agnoscit) facultas cogitandi de rebus incorporeis, & incorruptibilibus, constat esse etiam substantiæ partem aliquam incorpoream, & incorruptibilem. Mirum verò, esse multos qui se doctrinæ nomine iactant, qui acerrimè disputantes de diuinis, de incorporeis, de vno, ente, & bono, putant nihil in seipsis esse tale,

quasi

quasi verò si omnes homines essent nati sine oculis, posset in ter ipsos oriri ulla dubitatio de coloribus. Itaque quando quidem humana mens substantiarum incorporearum habet sensum aliquem, incorporea est, & aliquid habet aliud quā vt sit corporis actus. vnde etiam fit, ut ex nulla materia facta sit, & a solo Deo per sese. Nam vim ex nihilo faciendi penes solum Deum esse posse, antea indicatum est si igitur à solo Deo est facta, uel ob hoc æterna esse cognoscitur, ac velut Angelus Dei. Quoniam uero non est Angelis par, sed paulominus perfecta, nescio quam habet analogiam, cū corporeis, ob quam separabilis cū sit, potest esse etiam actus corporis, & organorum sensus, ratio, forma, essentia, & entelechia, quod corporei, & incorporei arctissimum vinculum, hominis naturam facit adeò mirabilem. Qua dignitate indignissimæ mihi videntur illę belluæ (quo enim alio potius nomine appellabo eos, qui tanto studio tales esse contendūt?) dicentes cum stultis (quos Ecclesiastes capite tertio, inducit) vnus est interitus hominis & iumentorum, & æqua vtriusque conditio. Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, & nihil habet homo iumento amplius. Cuncta subiacent vanitati, & omnia pergunt ad unum locum, de terra facta sunt, & in terram pariter reuertuntur. Quis nouit si spiritus filiorum Adam ascendat sursum, & si spiritus iumentorum descendat deorsum? hæc sunt insipientium voces.

Quorum insipientia duplici mihi videtur constare errore, altero, quod in quæstione de re incorporea, & insensibili, utuntur sensus testimonio, dicentes, Sicut moritur homo, sic & illa moriuntur, similiter spirant omnia, quasi sensu exploranda sit res hæc: altero, quod negant fieri, quia quomodo fieri possit non intelligunt. Quasi rationem

aliorum omnium, quæ ſecundum naturam euenire non negant ,apertè intelligant , aut valeant inuenire quidpiam eorum quæ operatus eſt Deus ab initio vſque ad finem . Deberet eos potius,ſi modo eſſent ſobrij, propriæ ignorationis cōſcientia , dociles reddere ac ſuaſibiles .

CAPVT SEXAGESIMVM SEXTVM.

CAp. 12. Eccleſiaſtis ſiue concionatoris . Memento creatoris tui,in diebus iuuentutis tuæ , antequam veniat tempus afflictionis,& appropinquent anni,de quibus dicas,non mihi placent. Antequam tenebreſcat Sol, & Lumen, & Luna ,& Stellæ , & reuertantur nubes poſt pluuiam . Quando commouebuntur cuſtodes domus,& nutabunt viri fortiſſimi, & otioſæ erunt molentes in minuto numero , & tenebreſcente videntes per foramina , & claudent oſtia in platea in humilitate vocis molentis, & conſurgent ad uocem volucris, & obſurdeſcēt omnes filiæ carminis . Excelſa quoque timebunt & formidabunt in via , florebit amygdalus, impinguabitur locuſta, & diſſipabitur caparis . Quoniam ibit homo in domum æternitatis ſuæ, & circuibunt in platea plangentes. Antequam rumpatur funiculus argenteus,& recurrat vitta aurea , & conteratur hydria ſuper fontem,& confringatur rota ſuper ciſternam, & reuertatur puluis in terram ſuam vnde erat,& ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum.Hæc verba, continent optimam ſenectutis ingruentis , & ad extremum vſque procedentis,atque adeò ipſius interitus, periphraſim. Metaphoricis enim loquutioni-

bus

bus significantur senum labores & miseriæ. Memento (inquit) creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ, antequam ueniat tempus afflictionis, hoc est, senectus, & appropinquent anni, de quibus dicas, non mihi placent. Sane anni senectutis displicent. Nam & ipsi senes displicent sibi, vsque adeò ut sciamus, vel ob hanc causam in extrema senectute constitutos, solere libenter à vita discedere, non aliter, ac qui longissimo, & insanabili sunt confecti morbo. Talis enim re vera est senectus, hoc solùm a morbo discrepans, quod est secundum naturam. Quod idem eleuat penitus spem euadendi, aliterquàm per mortem. Censeo autem hîc sacrum concionatorem, nomine iuuentutis appellare, nō solum eam quam Medici ad trigesimum quintum annum produci dicunt, sed primam etiam senectutem, quam illi consistentiam appellant, estque vsque ad quadragesimum quintum. Nam ad hoc vsque tempus durant plerisq; vires, haud quaquam insigniter labefactatæ, neque hebetescunt sensus, neq; cani abunde proueniunt. Multo minus aliæ notæ quas concionator recenset, dicens, antequam tenebrescat Sol, & lumē & Luna, & Stellæ. Hoc est antequam debilitari visus incipiat, & effugiat lucem, neque lumen sustinere possit. Significat vero Sol diurnum lumen: nocturnum, Luna & Stellæ. Et antequam reuertantur nubes post pluuiam. Hæc verba significant perpetuas & incoctiles valde, senum coryzas. Nimirum coryza ex vaporibus crudis, à ventre, aut corpore toto ascendentibus, primum quidem, ut nubes quædam caput occupat, deinde densata abit in destillationem, vt quędam pluuia. Cum ergo assiduis quis conflictatur catarrhis, successiuis vicibus citra intermissionem, nunc destillantibus, nunc recrudescentibus, perinde est, ac cum mox a pluuia aliæ nubes reuertuntur. Quoniam ergo, ut Hippocrates in aphorismo auctor est,

corizæ valde senibus non coquuntur, fit vt ob caloris natura
lis debilitatem, & ciborum incoctiones, assiduè conflicten-
tur, nuncque grauentur crudis, ac difficulter spirent, nunc dē
satis, excreent multa, & emungant. Et tunc eandem ob cau
sam commouentur custodes domus, & nutāt viri fortissimi.
Hoc est, sensus debilitantur, & crura præ corporis pondere
vacillāt. Nimirum exhaustis spiritibus animalibus, cerebro-
que refrigerato, & secundum propriam siccato substantiam
multis uerò excrementis obruto, necesse est exiguum faculta
tis influere in neruos motus, & sensuum organa, atque ea per
sese esse inepta, & ad facultatem excipiendam & ad exequen
da sua munia. Cum ergo sensus & motus ad eandem animæ
partem, ad animalem scilicet, & ad eandem corporis partem
puta ad cerebrum, spectent, necesse est patiantur simul. Ma-
gna autem proprietate uocantur sensus, custodes domus, &
crura viri fortissimi. Nam huic nostri corporis domui da-
ti sunt sensus ad custodiam, ut scilicet accedētium rerum per
ceptis notis, possit animal sibi cauére. Quacunq; enim alia
facultate polleret animalis corpus, nisi sentiret, cauere sibi
non posset, siue vreretur, siue secaretur, siue pateretur aliud
quiddam. Propriè ergo sensus sunt custodes. Mouendi verò
instrumenta fortiora multò sunt, vtpote quorum munus in
actione, & corporis translatione consistit, non autem in pas
sione, vt sentire. Hanc ob causam affirmat Galenus, etsi ea
dē facultas sit qua sentimus, & mouemur, maiori tamē opus
esse ad mouendum. Nimirum pars quæ mouet, apponit ro
bur, quæ sentit, patitur tantum. Atqui vel ex ipso hominum
sermone constat, Dicimus enim robusta esse crura, aut bra
chia, aures verò aut nares nemo dicit robustas, sed expeditas,
aut perspicaces, ita etiam & oculos & alios sensus. Si quan-
do enim dicimus fortes aut robustos sensus, translata loqu-
tio

tio est, aut non tam ob agendi vim, quam ob dispathiam, quôd scilicet fortia obiecta sustineant, neque facile corrumpantur. Mouentia verò membra non ita, sed ob transferendi, aut portandi uim. Cum verò fortitudinis epithetum partibus omnibus, quibus est uis mouendi cõgruat, multò magis cruribus, quæ tota uita totam corporis molem sustentant, & transferunt. Hæc verò senibus vacillant, qua de causa baculis utuntur. Porro his ipsis sunt molares dentes perpauci, & ij ipsi qui supersunt otiosi sunt, neque queunt suo munere rectè fungi, cum ob maxillarum debilitatem, tum etiã ob eandem ipsorum raritatem. Incidens enim in spatia vacua cibus male conteritur. Hoc ergo est quod dicit, & otiosę erunt molentes in minuto numero. Dentes soli inter omnes nostri corporis partes nunquam nobiscum nascuntur, sed innascuntur iam ortis, & raro vsque ad naturalem interitum comitantur, sed excidunt prius. Illud quidem utilitate, hoc necessitate euenit. Non enim nascuntur nobiscum, ne lac [illegible] mammis sugere, alimentum vtile ei ętati adeò, impediant, excidunt verò non sine hominis damno, sed ob radicis siccitatem, & alueolorum, quibus clauorum ritu infixi sunt amplitudinem, quam defectus nutritionis maxillæ, & ipsorum dentium affert. Diximus senibus custodes domus commoueri, hoc est, sensus extingui. In his uerò oculi & aures solent noxam insignem pati, obtenebrescunt enim aspicientes per foramina, hoc est, oculi, & obsurdescunt filiæ carminis, hoc est, aures. Vtriusque causa est debilitas facultatis, eius quæ in cerebro residet, & in vtranque partem per neruos mittitur, & instrumentorum ineptitudo. Nimirum siccitate, & excrementorum congestione, crassescunt senibus succi oculorũ, & membranæ anteriores durescunt, & corrugantur. Vnde (accedente præcipuè, spirituum inopia) fulgor amittitur. Nonnullis

etiam

etiam obturantur nerui optici, Auribus simile quiddã contingit,& tabescit internus & congenitus aer. Sed videamus quod interest. Claudent (inquit) ostia in platea, in humilitate vocis molentis. Vocatur platea, humani corporis ipsa facies, quia illic sunt omnes sensus, & omnis ad sentientem animam pertinens negotiatio, omnesque cordis affectus facies declarat, nam timorem mæstitiam, & hilaritatẽ. Quo respiciens Poeta ille dixit. O quam difficile est, crimen non prodere vultu. Salomõ quoque quinto prouerbiorum inquit, Cor gaudens exhilarat faciem. Ecclesi. quoque 13. ait, Cor hominis immutat faciem eius, siue in bona siue in mala. Certè cum totum corpus anima teneat, in facie multò euidentius se prodit. Quo fit, ut merito censeatur adeo contumeliosum in faciem cedi, quandoquidem in ipsos sensus, atque adeò in ipsam animam uidetur illata plaga. Qua eadem natura, cum quippiam irruit extrinsecus, accurrunt partes omnes in faciei custodiam, seipsas periculis obijcientes. Senibus uox est humilis ob debilitatem facultatis quæ thoracem mouet, quia ad edendam uocem uehementi expiratione opus est. Quapropter non temere centurio, qui ex aduerso stabat, (ut dicitur. Marci capite decimoquarto.) videns quia sic clamans expirasset, dixit, Vere filius Dei erat iste. Nimirum qui sunt morti proximi, ne edere quidem possunt uocem præ debilitate, nedum clamare uoce magna. Præter facultatis autem debilitatem, facit senibus humilitatem uocis, dẽtium defectus. Quia is ipse spiritus qui expiratur, non repercussus, effluit, quare minus sonat. Cui malo vt succurrant, comprimunt introrsum labia, quasi vacua dentium loca ita obturaturi. Quare ostia plateæ claudunt. Nimirum labia sunt oris ostia, os vt porta plateæ. Claudunt ergo ostia in platea in humilitate uocis molentis, hoc est, ob humilitatem vocis, quam

faciunt rari molentes. Accidit quoque senibus peruigilium, ob cerebri siccitatem, & non raro ob dolores assiduos, cum aliarum partium, tum uel maximè uiarum urinæ, & ob destillationes, & excreatum. Quo fit, vt nunquam totam noctem dormiant, sed plerunque surgant ad vocem volucris, hoc est, ad galli cantum expergiscuntur enim, atque si dolore vrgentur, etiam surgunt noctu aliquoties, atque adeo eorum plerique antelucano tempore, aut saltem summo mane exurgũt. Nimirum eius ætatis est, cito ire cubitum diurno motu defatigatos, & cito etiam exsurgere non dormientes, neq; minus defatigatos iacendo. Adeo nulla illis requies est, & merito uita displicet. Hoc est quod dicit, & consurgent ad uocem volucris. De cantu galli, utqui ternis horis cantare soleat, quasi motus cœli rationem habeat, vtqui quibusdam gentibus, & in exercitibus maximè, ad excubias noctis pro horologio sit, dictum antea est in hoc ipso opere. Excelsa quoque (inquit) timebunt in via. Hoc est, mens quoque terrebitur, vbi se ire in mortẽ præcipitem homo sentiet. Florebit amygdalus, hoc est, canescet quoque caput & barba, ut florescens amygdalus. Nimirum hæc arbor omnium citissimè candescit. Causa caniciei est, redundantia pituitæ in alimẽto proprio, partium circa cutem, ob debilitatem naturalis caloris. Addit, impinguabitur locusta. Quod de marina locusta intelligi debet, ea est in animalibus ostracodermis, hoc est testacea crusta tectis. Senibus ob siccitatem siccatur durescitque cutis, ac proinde locustis conferuntur, perindeque est dicere, impinguabitur locusta, ac si diceret, crescet calosa duricies in cute, quasi locustæ crusta fiat. Addit, Et dissipabitur caparis. Quidam interprætantur, caparis nomine intelligi generandi potentiam, & stimulos veneris atque adeo ipsas venereas partes, quod (ut auctor est Auicena secundi libri capite centesi-

tesimosecundo,) capari venerem instiget. Intelligunt itaque hoc quoque esse extremi senij inditium, marcescere genitalia sine generandi cupiditate & potentia: fit verò id emoriente virtute in parte,& vitali calore,quoniam ibit homo in domum æternitatis suæ,hoc est, morietur,incipit uerò mors à facultatum extinctione, huius verò ante alias, quia pluri spiritu indiget, &ad propriam uitam tuendam minime est necessaria,sed ad prolem. Et circuibunt (inquit) plangentes in platea. Hoc dicunt significare lachrymas inuoluntarias, decurrentes ex oculis per faciem. Quod signum in ægrotantibus acutè est lethale, in senibus uerò debilitatis naturalis oculorum, quod extremos iam senes solet comitari. Non est parum congruens hæc enarratio. Mihi verò ob illa verba quæ interiecta sunt. Quia ibit homo in domum æternitatis suæ,magis placet,illa verba. Et dissipabitur caparis, & circuibunt plangentes in platea,descriptionem esse mortis ipsius, & funeralium, quam senij: quasi dicat, eò res ueniet tandem per senium, ut dissipetur capari, hoc est, apperiatur sepulchrum, & circueant plangentes in platea, hoc est, circa domum plangant, qui lamentis sunt prosequuturi funeralia, Eligiaci scilicet,aut Præficę, ut erat antiquitus in more. Hæc verò fient, quia ibit homo in domum æternitatis suæ. De capari scribunt naturæ historici, nasci solere in sepulchris,cum deerret scilicet per campos, ubi quondam, tam Iudęorum quam Gentium,erãt sepulchra. Necesse ergo erat,quo ea apperirentur, caparim dissipari. Nam Arist. sectio. vigesima, problem. duodecima interrogat quid causæ sit,quod capari locis cultis non gaudeat, sed inculta & inuia prosequatur, & maximè sepulchris adhæreat. His de obitu per pręocupationem dictis,redit rursus ad senij noxas,dicens,antequam (suple recordare creatoris tui) rumpatur funiculus argenteus,&

re-

recurrat vitta aurea. Funiculus argenteus uocatur magna proprietate ſpinalis medulla, cum neruorum qui ex ea oriuntur diſtributione. Neruis enim, ut quibuſdam funiculis alligantur, & firmantur omnes corporis partes. Eſt uerò ſpinalis medulla, & ipſa neruorum ſubſtantia, colore argentea. Vitta aurea uocatur menynx tenuis, ſiue cerebri inuolucrum. Ea enim, ut uitta quædam, totum cerebrum ambit, conſtringit, & continet. Vocatur uerò ea non ob colorem aurea, ſed ob utilitatem, quaſi præcioſa. Eſt enim adeò, ut multi medicorum cenſeant, non ſine magnis argumentis, ad illam potius, quàm ab cerebri ſubſtantiam, pertinere ſentiendi principium. Ea adhæret adeo indiſſolubiliter cerebro, ut eo ſiccato, atque imminuto, ut in ſenibus euenit, contrahatur ac corrugetur. Qua cauſa fit, ut cerebrum, & menynx, recurrant à craneo, neque illud contingant. Hinc illud areſcit, & præ eius ariditate excidunt pilli, ut herbæ arefacta terra, fitque caluitium. Porrò ad neruos pertinet ſenſus uoluntarius, qui obitur per muſculos, cùm laxantur quaſi funes dirrupti, euenit membra, in quæ ſubeunt reſolui, ac paralyſim pati, ſiue linguam, ſiue brachium, ſiue crus. Quæ paſſio ſenibus familiaris eſt ob neruorum debilitatem, & redundantiam ſuccorum crudorum. Dicit ergo, antequam rumpatur funiculus argēteus, hoc eſt, antequā fias paralyticus, & recurrat vitta aurea, hoc eſt, contrahatur menynx cum cerebro, ac fiat caluitiū, & conteratur (inquit) hydria ſuper fontē, & cōfringatur rota ſuper ciſternā. Hęc omnia pertinēt ad vrinā, quę primū quidem exit guttatim, quaſi ex rupta hydria, cū ſenex laborat ſtranguria, deinde ſupprimitur omnino, quaſi rota confracta ſuper ciſternā fitque iſchuria vocata, & tunc nihil ſupereſt, niſi ut reuerta-

tur puluis in terram suam, vnde erat, & spiritus. Reuertatur in eum qui dedit illum, hoc est, homo moriatur. Quod vt intelligas, scias renes incessanter trahere serum ex vena magna & hepate, vt rotam quandam quæ continenter haurit ex cisterna: hos rursus, quod traxerunt mittere in vesicam, velut in hydriam quandam: hancque mittere in colem, ut in fontem ex quo aqua manat. Itaque fons est ipsa via per quã emanat aqua, hydria vesica quæ illi superstat, rota ren, cisterna vena caua. & merito quidem, quia ex caua hauritur.. Ren verò rota, quia inde extrahit. Vesica potius hydria, quia non trahit, sed recipit quod in eam mittitur. Primùm ergo senibus accidit, stranguria, debilitata retentrice vesicę, quod est, esse hydriam ruptam. Deinde cessat penitus mictio, corrupta tractrice facultate renum, quod est, confractam esse rotam, tuncque citissimè moriuntur. Quendam vidi per eam affectionem attigisse diem vndecimum, alium nonum, alium septimum tantum, quatuordecimum memini attingere nullum. Neque mirum, distribuitur enim serum cum sanguine per totum corpus, quod calorem naturalem partium extinguit & impedit nutritionem, quia adeò dillutum alimentum non affigitur, abit ergo puluis in terram suã, ex qua sumus.

CA-

CAPVT SEXAGESIMVM SEPTIMVM.

CAp. 7. Ecclesiastis. Noli esse iustus multum. Non videtur facile intelligere, quis iustus multum possit vocari, aut quæ iustitia possit vituperari. Nam vt ab Aristotele accepimus, libro quinto Ethicorum, ad Nicomachum, iustitiæ nomen dici potest, de eo quod legitimum est, in quo omnes virtutes continentur, (quia in rep. perfecta omne bonũ erit sancitum lege, & omne vitiosum ac turpe prohibitum) aut de eo quod ęquum, siue æquale, quo significato est iustitia virtus quædam peculiaris, quæ versatur in quærenda æqualitate, vbi inter aliquos iniquitas quæpiam intercesit, siue in commutationibus faciendis, siue iniurijs inferendis. Sunt verò huius iustitię, partes tres. Distributiua, commutatiua, & punitiua. Nulla harum videtur posse esse nimia, neque vituperabilis. Nam primum omnium, vt tota virtus est, non sit nimia. Nam ipsi virtutis rationi repugnat quod nimium, cum in eius esse sit, in mediocritate consistere. Multo autem minus, vt est virtus quædam peculiaris. Omnis enim eius pars versatur in quærenda æqualitate. Equalitas verò est res impartibilis, quare in ea non possit esse nimium. Quod si quam maximè vellimus intelligere, per abusum dari nomen virtutis, vitio quod consistit in excessu velut dicimus aliquando, nimis liberalem esse eum qui est prodigus, & nimis temperantem eum qui est insensibilis: tamen id cum in alijs virtutibus fieri possit, in ea iustitia nullatenus videtur posse. Quia vt Arist. inquit, cap. 5. lib. citati, iustitia non consistit in medio vt aliæ virtutes, sed modo quo-

dam alio, quia non vt illæ, est inter contraria vitia constituta, sed versatur inter duo inęqualia, inter lucrũ, scilicet, & damnum, seu inter iniuriam facere & pati. Quæritque inter hæc æqualitatem, & medium, & quò propius accedit ad exactũ, eò melior est, quare per iustitiá nunquam itur ad excessum. nulla igitur iustitia vituperanda, neq; quisquam esse potest nimis iustus. Atqui profecto ita est. Nullus rę vera est nimis iustus, sed neque nimis temperans, aut prudens, aut fortis, quia virtutes nullam recipiunt vitij admistionem. Nihilominus cum nimis adijcitur, significant ea nomina non virtutes ipsas, sed vitia quæ fiunt per excessum. Velut calor (vt conferamus physica cum Ethicis) est ea virtus qua generamur, viuimus, nutrimur, & augescimus, si tamen dicas, calor nimius, febrem significabis: ita nimis fortis dicitur audax, seu temerarius, nimis temperans insensibilis, nimis prudens callidus. Nimis iusto non video quod nomen datum sit. Est fortasse anonimum, vt multa alia in morum scientia, est tamen etiam qui nimis iustus vocari possit, deficiatque hac ratione a vera iustitia, sitque vitiosus in hoc morum genere. Id quod indicare me posse exemplis spero per singulas iustitiæ partes, Punitiuam inquam, Distributatiuam, & Cõmutatiuã. Nam iudex, qui scelerum, & iniuriarum est vindex, deficere potest a iustitia, minus aut plus puniendo: minus quidem, quia cum iustitia non sit virtus ad se ipsum, sed ad alios, non est in eius potestate situm, alterius iniuriam condonare, neq; si sit crimen alio in genere (non enim omnia crimiña iniuriæ sunt) est ille aliud quippiam, quam minister legum. quare ne sic quidem potest pœnam remittere vt lubet, non minus tamen peccare potest, si nullam vnquam æquitatem adhibeat, sed semper iudicet ex Scripto. Nam etsi iustum legitimum sit, quod lege statutum est, quia tamen leges nõ pos-

sunt

ſunt eſſe de ſingularibus, vt neque ſcientia vlla, neq; ars, quia hæc ſunt infinita, quotidieque naſcuntur, & intereunt, vniuerſale verò non poteſt non deficere in multis ſingularium, neceſſe eſt, vt iudex in quàm multis adhibeat æquitatē, quæ nihil eſt aliud, teſte Ariſt. quam emendatio legis in eo quod deficit ob vniuerſale, hoc eſt, detrahere aliquid ei quod lege ſancitum eſt, ob circunſtantiam aliquam quā legislator non præuidit. Qui igitur nullam vnquam æquitatē adhibet, prætextu iuſti legitimi exequendi, incidit in vitium, quod eſt in exceſſu. Iam verò diſtributiua iuſtitia conſiſtit in tribuendo, cuiq; pro ſua dignitate, eſtque hoc modo iuſtus, qui in bonorū diſtributione æqualitatem ſeruat. Quam æqualitatem dicit Ariſt. debere eſſe non arythmeticam; ſed geometricā, quia non debet tantundem tribuere omnibus, ſed habita ratione dignitatis cuiuſque, vt, verbi gratia, Achylli 8. Aiaci 4. Peccare igitur contingit in hoc genere duobus modis. Non enim ſolùm peccabit qui tribuit minus digniori, ſed & qui tribuet plus indigniori, ſi ſit materia iuſtitiæ (nam vbi locum habet gratia, non pertinet ad iuſtitiam) velut ſi quis tribuit vtriq; Achyli dico & Aiaci 4. peccat, quia Achyli tribuit minus, ſi vtrique 8. quia Aiaci tribuit plus. vtroque autem modo deficit ab æqualitate, peccatque, etſi non eodem modo. Quia qui tribuit plus iniuriam non facit, vt qui minus, ei ſcilicet cui tribuit, eſt tamen nihilominus vitioſa & iniqua actio. Velut (ſatius enim ſit appertioribus vti exemplis) in ſuffragijs ferendis pro conſequenda dignitate, aut auctoritate in Repub. non ſolùm peccat qui denegat digno, ſed aliquando, etiam multò magis qui tribuit indigno. Tametſi non vterque iniuriam facit, quia qui digno denegat, tribuens minus boni aut plus mali, quam meretur, iniuria eum afficit, qui tribuit indigno non ita, quin potius in contrarium incidit vi-

tium, quia tribuit boni plus, aut mali minus. est tamen hoc quoque rem iniustam facere. Iam verò iniustitia commutatiua, iustus est qui sibi & alijs tribuit ęquale. Aequale verò nõ geometricum, vt in distributiua, sed arithmeticũ, vt centum pro centum, decem pro decem. Nulla enim in commutationibus haberi debet ratio dignitatum, sed rerum. Igitur peccare quis possit in hoc genere duobus modis, & tribuens sibi plusquã alteri, & tribuens alteri plusquam sibi. Inique enim commutat, qui pro re quæ valet centum, tribuit quinquaginta, iniquè etiam si tribuit bis centum, vbi non habet locum liberalitas. Vbi verò liberalitate id agitur, non habet rationem commutationis, sed largitionis, quã commutatio autem, vitiosa erit. Non tamen eodem modo peccabunt hic & ille. Quia qui tribuit minus, iniuria afficit vendentem, qui plus nullam iniuriam facit (nisi forte rei publicæ) vitiosè tamen commutat. Sunt igitur hîc quoque duo vitia, alterum in defectu alterum in excessu, atq; vtroq; modo agitur res iniusta, etsi non vtroque infertur iniuria. His argumentis, non possum hac in parte probare sententiam Aristotelis, dicentis iustitiam non esse inter duos excessus, vt alias virtutes, sed modo quodam, quia versatur inter duo inæqualia, vt inter lucrũ & damnum. Quin potius ex ipsius Arist. sententia, mihi videtur euidens argumentum capi, aduersus eundem. Nam si iustitia versatur inter lucrum & damnum, necesse est vtriusque posse adhiberi plus & minus, & duplices esse actiones circa duplicem materiam, augendam aut minuendam, vtrasq; deficientes ab æqualitate, ac proinde vtrasq; vitiosas. Quare cum habitus nascantur ex actionibus, duplices etiam habitus male operandi circa iustitiam possint animis innasci, sitq; iustitia constituta inter duo vitia, vt virtus alia quæcunque. Verbi gratia, iuste commutat, qui sibi & alteri tribuit æquale lucrum

crum & damnum, in iustè verò qui sibi lucrum & alteri dam num, vel sibi lucri plus, aut damni minus quam alteri: & qui alteri lucrum & sibi damnum, aut alteri lucri plus, aut dam ni minusquam sibi. Nam etsi plerisq; videtur hic non pecca re, quia nulli facit iniuriam (sibi enim nullus potest iniuriam facere, quia ea non fit vollenti) tamen non bene commutat, atq; ea actio ratione largitionis, & ob liberalitatem possit es se studiosa, qua commutatio vero, vitiosa est. Constat igitur, iustitiá, vt alias omnes virtutes morales, in mediocritate con sistere, quin etiam multo apertius quam alias, quia versatur in quærenda mediocritate inter excessum & defectum. Qua propter sapiétissimè monet Ecclesiastes, noli esse iustus mul tum, siue, inquam, iudex es adeo constitutus, ne ita te geras, ut nullam adhibeas æquitatem: siue emolumenta præmiaque distribuis, caue tantopere timeas digno denegare, ut tribuas etiam indigno: aut contra, dum times tribuere indigno, de neges etiam digno: siue commutas, caue tantopere timeas alteri satis lucri non tribuere, vt tibi inferas damnum. Ná etsi non utroq; modo eris iniuriosus, utroq; eris iniquus, atq; ali quando simul damnum patieris, & iniuria remp. afficies. Quandoquidem ergo uirum bonum præcipuè ciuilem, op portet omnia, cum, & vt opportet, agere, atq; omnia in com mune primum bonum, deinde suum, conferre, cauere debet, ne in materia iustitiæ quippiam agat, nimis: neq; verò in ulla alia. Insinuant se profectò aliæ interpretationes eius loci, non ineptæ. Possunt enim verba scripta esse in hypocritas, qui videri ab hominibus iusti uollunt nimis. Quasi diceretur, nolli nimis in conspectu hominum esse iustus. Pos sunt etiam dici in superstitiosos, qui prætextu pietatis, in multas impietates incidunt, & seruili timore peccandi, multa sibi fingunt, in quæ etiam incidunt, peccata. Ve-

rum prior interpretatio, philoſophica magis eſt,& meo inſtituto accommodatior.

CAPVT SEXAGESIMVM OCTAVVM.

CApite quarto Sapientiæ ita habetur, Faſcinatio nugacitatis obſcurat bona. Paulus etiam capite tertio Epiſtolæ ad Galatas, ita eos alloquitur, O inſenſati Galatæ, quis vos faſcinauit, non obedire veritati? quibus in locis videtur faſcinationis facta mentio, tametſi pleriquè viri docti vanam eſſe cenſent de ea opinionem. Quapropter haud erit abs re, neque præter præſentis operis inſtitutum, de ea tantiſper differere. Haud ſcio vnde melius poſſimus incipere, quam ab ijs quæ de faſcinatione vulgus cenſetur inde illius comparata notione, examinemus, an re vera quidpiam ſit in rebus tale, an aliud aliquid. An omnino nihil, ſed meræ nugæ. Audio quàm plurimos affirmare, fieri nonnunquam, vt qui bene valent, ab alio quopiam tantum conſpecti, repente ac multum lędantur, eoſque qui ita læduntur, faſcinatos vocant, quibus verò vis ea maligna in oculis ſit, (neq; enim omnibus eſſe æqualem) Faſcinatores. Hos verò ipſos faſcinare (hoc eſt in tuendo lędere) cum quadam animi affectione magis, vt cum attente intuentur cum quadam inuidentia. Proinde hoc periculum multò magis ſubire pulchros quàm deformes, & cum laude magis quàm cum vituperatione. Vnde religio nata eſt, bene imprecandi, ei quẽ cum admiratione & cum laude intuearis, alioqui (dicunt) faſcinetur. Alij faſcinationis timorem, ad alias etiam quaſcun-

cunq; inuidentiæ causas,extendentes, si quid comedunt aui dè,quod alium quempiam vident intueri, metu percussi par tem cibi statim prorrigunt, ne fascinentur. Porro dicunt hanc passionem in pusillos incidere potiusquam in grandio res, quod teneriores sint, & (vt ipsi dicunt) leuiori sangui-ne, hoc est (vt arbitror) minus fęculento & melancholico, tametsi pulchræ etiam mulieres & quæ se tales esse præsu-munt, sibicauent. Quin etiam ad animalia cætera dicunt hanc affectionem pertinere. Nam & gallinas, & agnos, & equos, ferunt fascinatos aliquando cecidisse. Ex his om-nibus quæ de fascinatione circunferuntur,fieri videtur, vt, etsi modo & subiecto variet, illud tamen commune omni fascinationi sit,oculis & intuitu inferri. Itaq; videtur esse læ-sio oculis illata,non tamen hoc solùm. Nam si, qui ophthal mia laborat óbuium quempiam inficit, atque ophthalmia fa cit laborare,nemo vnquam dixerit fascinasse. Quidam ad-dunt læsionem illam illatam oculis, oculis etiam concipi,vbi is,qui fascinatur & qui fascinat,sese mutuo intueantur atten-te. Itaque ponunt in ratione,seu notione fascinationis, du-plicem oculorum respectum, & inferri,& concipi oculis. Alij ponunt hæc seorsum, quasi duplex sit ratio fascinatio-nis, aut illata, aut concepta oculis passio. Quapropter erit multò verius fascinatio,cui vtrunque accidet, & inferri, inquam,& concipi oculis.Sed neque hoc vtcunque,nam & ophthalmia per contagionem genita, infertur & concipitur oculis,neque vlla ratione potius, quam si qui primaria labo rabat,& qui inficitur,se mutuò intueátur. Sed neque si quis pestilenti affectus febre,aut etiam sine febre,deferens secum pestis seminaria,alium intuens intuentem inficiat,dicitur fa scinasse,sed peste affecisse. Quid ergo aliud possimus adijce re ad integram fascinationis rationem? certè nihil (vt vide-

tur) aliud, quam timorem illum superstitiosum, ex suspitione inuidentiæ, vt si pulcher pusillus sit, intueatur verò maligna anus, quæ pulchritudinem miretur, & oderit. Hanc enim ob causam duobus occurritur remedijs, aut signo aliquo contemptus, vt implicatis digitis (ficam nostri vocant) aut bona precatione, alterum enim horum indicat, eum qui intuetur, non admirari, neq; laude dignum magnopere censere, siquidem contemnit, alterum, non odisse, siquidem præcatur bona. Ita etiam siquis comedens aliquid. intuenti auidè, non porrigit, timet fascinationem, quia intuenti expetentique est inuidiosus, inuidiæ enim obiectum est, ingratum bonum. Videtur itaque fascinatio esse passio oculis illata & cōcepta, profecta ex quadam affectione animi eius qui intuetur. Quapropter rationem aliquam pulchri, aut expetibilis esse oportet in eo quod fascinetur, & malignitatis in fascinatore. Si autem hæc est fascinationis ratio, quiuis facile intelliget, fascinationem esse superstitiosum quendam timorem ex stulta credulitate profectum, eiusmodi sunt quamplurima alia in hominum vita. Argumento est, quòd mulieribus magis quam viris, & viris indoctis magis quam peritis probatur ea opinio. Tametsi video in ipsis etiam doctis esse quosdam, qui quadam ambitione, omnia quæ vulgus miratur, tueri curent, subtilitatis magis quam veritatis amatores; vnde Iudiciarij, Magi, Præstigiatores, & secretorum periti haberi volunt, quorum ingenia ego nunquam fascinabo. At dices, fascinationis opinio neque vulgaris est, neque noua, siquidem antiquissimi & probatissimi autores, scripsere multa illius remedia: si verò nulla re uera esset fascinatio, vanum esset prorsus eius remedia recensere. Plinius lib. 26. cap. 10. inquit, altera Satyrion Orchis cognominata, fœmina esse creditur. distinguitur internodijs & ramosiore

frutice,

frutice, fascinis vtili: idem lib. 28. cap. 4. repercuti fascinationes despuitione affirmat. Inuentæ itaq; iam sunt tres fascinationis præcautiones: fica, & benedictio in eo qui cernit: spuitio in eo qui cernitur. Idem commendat lib. 13. cap. 4. contra fascinationes officula quædam palmarum lunata, & dente, nescio qua religione, polita. Idem corium frontis hienæ fascinationibus resistere affirmat lib. 28. cap. 8. Arist. quoque sectione 20. problematum dicit, rutam antidotum esse fascinationum. Non aliter profectò, ac nunc pusillis collo suspenditur Gagates. Non videtur ergo figmentum esse fascinatio, cuius tam multa remedia inuenta sunt. Nam naturalium remediorum cognitio, non aliter constat quàm experimento, non potest autem esse auxilij, quin sit ipsius etiam passionis experimentum: id verò si est, certè & ipsa fascinatio est in rebus. Quod alijs etiam antiquorum dictis confirmatur. Nam & Virgilij est illud carmen. Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos. Plinius quoque lib. 7. cap. 2. in Africa (inquit) esse familias quasdam effascinantium, Isogonus & Nymphodorus tradunt. quarum laudatione intereant prouata, arescant arbores, emoriantur infantes. Esse eiusdem generis intribalis, & ilirijs adijcit Isogonus, qui visu quoque effascinent, interimantq; quos diutius intueantur, iratis præcipuè oculis. Quod eorum malum facilius sentire puberes. Vides vt multi antiquorum fascinationem asseruerunt. Atqui & illa verba Ecclesiastici 31. Nequius oculo, quod creatum est, aliquibus sonant fascinationem. Præterquam quod & in sacris extant duæ illæ quas præscripsimus orationes, quibus fascinationis mentio fit. Verum de præscriptis orationibus postea dicemus, reliquis occurramus. Atqui (vt incipiamus ab vltimis) Vergilius nō induxit ita loquentem Socratem, aut Aristotelem, sed opi-

lionem,vt debeat merito obloquentem personam censeri id dicere,non ex sua sententia,sed ex vulgi opinione, qua nihil est incertius. Plinij verba,& Isigoni ac Nymphodori autoritas,non indicant esse verè vllam effascinationem,sed si figmentum est,nouum non esse. Porrò Ecclesiasticus,oculi nomine inuidentiam damnat. Quæ de antidotis dicuntur,optimè interpretatur Arist.loco nuper citato,dicens rutam censeri fascinationis remedium, quia tunc se putant homines fascinari, cum voraciter edunt,aut incommoditatum aliarum tenentur suspicione,aut perturbantur ipsa fascinationis opinione,vt si animaduertant alium intueri in cibum quē capiunt. Ob voracitatem ergo, aut perturbatum esum repleri flatibus, à quibus angantur aut vomant,rutam verò tūc temporis prodesse,quia flatus absumit, atque id non intelligentibus,videri fascinationem tollere. Certe ruta commendatur aduersus dęmones,& fascinationes,ac denique aduersus omnes passiones,quæ cēsentur esse sacræ, vt aduersus terribilia insomnia,phantasmata, & nocturnos timores: huius verò causa est,quod absumit flatus,& siccat, extinguitq́; seminis redundantiam. Plæraque verò eorum quæ in Dęmones vulgus refert, nascuntur ex dictis causis, vt facilè disces ex Hippocrate libello de flatibus,& de morbis virginum. Hoc idem dicimus de radice Orchidis, præterquam quòd ea radix semen expellit,potiùsquam absumit. Gagates lapis fortasse comparauit eam autoritatem,quia recreat uuluę strangulationes. Iam verò ossicula palmarum bunata, superstitiosum remedium esse,vt,ab errore conceptum, potiùsquā verum, malum,constat vel ex ipsisPlinij verbis. Ipse enim dicit,religione quadam politum. Illa verò religio superstitio est. multo magis superstitiosum est,expuitione repellere fascinationem, atque hoc ipso remedio testari videntur homines

nes

nes, fascinationem non esse vllam à naturalibus causis illatã noxam, sed ad veneficia, & Dęmones pertinere. Nam hac ipsa religione videas nunc rusticos, vbi Satanæ abrenuntiant, nominato eo semper spuere, eadem scilicet religione, qua contra fascinationes. Eidem vanitati attestatur remedium quod quęritur ex fica, & ex depræcatione. Naturalia enim non esse hæc, sed superstitiosa, quis non videat? Sed &, his dimissis, ipsa per se se res vana esse conspicitur. Quid enim facit (sublata eius qui se lædi putet, imaginatione) placeas, an displiceas, ei qui te aspicit? oderit, an amet? nisi forte placet opinio Auicenæ 9. metaphysicè, qui hominis animam, ea dicit vi pollere, vt possit imaginatione sola permouere materiam longe positam, ac distitam. Ea verò opinio nulli sanæ mentis homini probatur, ac tunc quoque imaginationis esset fascinatio, non oculorum. Fascinationis itaque nomẽ antiquum est, atque secundum antiquam significationem, nullum naturalem morbum significat, sed superstitionem vanam, ex vulgari natam opinione. atque ideo neq; Hipp. neque Galenus, neque veterum medicorum quisquam (quod ego sciam) fascinationis meminit, neque inter morborũ differentias, neque inter eorum causas. Vnde rursus non parũ probabile accipitur argumentum eius vanitatis. Neotericorum quidam, vt asserant fascinationem, tollunt ab eius ratione affectionem animi eius qui intueatur, inuidentiam inquã illam, quia ea sola videtur efficere fascinationem superstitiosam, dicuntq;, fascinationem esse infectionem quandã malignam oculis illatam. Alij addunt, & oculis conceptam. Aiunt igitur multo magis quam partem vllam aliam nostri corporis, posse virus quodcunque iaculari in alium, ob rectitudinem illam radiorum visualium, secundum quam, vt perspectiui monstrant, visio agitur. Deferri igitur virus, si quod

inest,

inest,cum radijs illis visorijs,atque in rem conspectam firmi ter infigi. Porrò addunt à corde in oculos habere id virus expeditissimam viam: argumento, quod cordis passiones, citissimè oculis sese insinuant:ab oculis verò emissum,oculis eius qui contrà spectet,quàm vlla alia parte recipi faciliùs,ob similitudinem, quæ parit sympatiam: atque eadem ratione receptum oculis facilimè tendere in cor, vtpotè à corde veniens. Deinde ex Galeni sententia,quæ multis non ineuidẽtibus argumentis confirmatur,dicunt, intra nostra corpora gigni posse vera venena: multos enim repente mori cõstat, cum eisdem omnino signis,quæ accepto veneno solent apparere,tametsi liquido constet acceptum non esse. Id etiam venenum posse non exiguum tempus intra corpora latere, nulla interim illata euidenti noxa,indicant, qui à cane rabido morsi sunt, quorum nonnulli etiam anni dimidium solent,sine conspicua affectione transigere. ita etiam mulieribus menstruatis virus quoddam verè venenosum agitari,agitatumque emitti per oculos,& haustum aliorum oculis,maximè puerulorum, qui & teneriores sunt, & incautius respectant, transmittere in cor, atque lethalem inferre noxam. Neque id videri debere mirum,siquidem Arist.3. de historia animalium cap.19. cum sanguinem vitiatum esse affirmat. adeo autem vitiatum esse censent,vt dicat Plinius cap.15. libri septimi. Nihil facile reperiri mulierum profluuio magis monstrificum. acescunt enim (inquit)eius superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriũtur insita,exuruntur hortorũ germina,fructus arborum quibus insedere,decidunt. Speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur,eborisque nitor, aluei apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorq; dirus aëra, in rabiẽ aguntur gustato eo canes, atque insanabili veneno morsus

infi-

inficitur. Plura etiam non minus mirabilia, dicit ibidem, & cap. 7. lib. 28. Ex his videtur fieri probabile, mulieres mēstruatas, quibus tantum virus intra corpus agitatur, solo intuitu posse lethaliter inficere: atque vt hæ secundum naturam colligunt monstrificum virus, ita posse esse homines quibus naturaliter veneficum quippiam insit, quod per oculos, cum intuentur recta, simul cum radijs visorijs emittatur, quorum sit periculosissimus aspectus, hosque esse fascinatores: quorū etiam scribunt notas, dicentes, his esse in oculis ambobus, aut altero binas pupillas; aut in altero oculo pupillas duas, in altero effigiem quandam equi, aut canis. Vt verò quidam homines sint tales, sunt qui causentur temperamenti proprietatem, sunt qui substantiæ modum; sunt etiam qui putrescentiam spirituum: qui verò sunt eorum sapientissimi, natale astrum. En quæ maximè videntur abesse à præstigiosis fabulis, eorum quæ de fascinatione dicuntur. Quæ tamen omnia, si animi affectum, eius qui effascinet tollas, minimè videntur dici debere effascinationes, sed infectiones venenosas: neque venenosi illi homines fascinatores, sed venenosi, vt viperę, & scorpiones, bufones, ac multo magis basilisci. Itaque vt illa animantia effascinantia nemo vocat, sed venenosa, ita neque tales homines est quod voces fascinatores. Si enim studes opinionem de ea re vulgarem asserere, nomen quidem retinet, notionem autem eius minimè: fuisse enim ab antiquissimis illis seculis, in fascinationis notione, iram, aut inuidentiam, præter verba, quæ ex Plinio ꝓduximus, & Aristotele, ipsum nomen Græcum facile indicat. Vocatur enim Gręcis fascinatio βασκανία, & fascinare βασκάνειν. Significat verò hoc idem verbum, inuidere. itaque βασκανία est inuidentia, & fascinatio: quasi fascinatio sit lęsio cum quadam inuidentia illata. necesse igitur est dicere, illos

ipsos

ipsos venenosos homines, tunc magis inficere, cum aspiciũt cum quadam inuidentia. Non quidem ob ipsam inuidentiam per se (ne in Auicenæ aperte falsam opinionem incidatur) sed ex accidenti, quod is animi affectus attentius faciat intueri; atque tunc propriè esse fascinationem quandã, vt à Basilisco. Sed tunc quoque hæc de fascinatione sententia, ponit visionem agi exeuntibus visorijs radijs, cum his siquidem deferri vapores venenosos: quam tamen minor pars philosophorum recipit. itaque iam ea opinio non poterit esse omnibus philosophis communis, sed peculiaris Platonicorum. Deinde verisimile non est, posse cuipiam homini secũdum naturam esse vim alteri homini venenosam. Nam vt animal animali sit venenosum, facit magnum naturæ dissidium, & contrarietas. Vt vipera homini, & homo viperæ habet saliuam venenosam. Sed neque vipera viperę, neq; hõ homini adeo aduersam potest habere naturã. Nempe causæ omnes quas reddunt, partim futiles, partim ineptæ sunt. Primum quidem quod de natali astro dicunt, mihi risum mouet (tametsi est grauissimorum hominũ sententia, hominum tamen) necesse enim esset, omnes qui illa ipsa hora essent nati, esse fascinatores. Sed de huius astrologiæ vanitate (si modo astrologia dicenda, ac non potius diuinatio Chaldęorum) in hoc ipso opere diximus multa. Tẽperiei aut substantiæ dissimilitudo, non potest esse tanta in rebus eiusdem naturæ & speciei. Siquidem ex differentia tẽperamenti nascitur differentia naturæ. Certè neque quod de basilisco dicunt, possum adduci vt credam esse verum, sed fabulosum, vt alia innumera, nedum vt ea natura in hominem transferatur aduersus alios homines. Consentaneum multomagis sit, basiliscum interimi hominis aspectu, si modo eum ipse necat, vt de saliua hominis & viperę dicebamus.

Neque

Neque quidem argumenta cuiusquam momenti sunt. Nã quæ de menstruo sanguine affirmant, falsa esse ac fabulosa, ipsum indicat experimentum. Versamur enim quotidie cum menstruatis citra vllam noxam, à quibus tamen si vera illa essent, neque lapides, neque ipsa durissima metalla illæsa esse possent. At verò menstruus sanguis est ipsemet quo mulier nutritur. Qui nonnunquam ob solam redundantiam, citra vllam prauitatem emittitur, aliquando etiam ob malam qualitatem, qualis tamen est in reliquo sanguine: nimirum quam Hippoc. iubet contemplari in colore, quia si sunt alba, sint pituitosa, si flaua, biliosa. Quæ cum apparent nullis incantationibus aut præstigijs iuuet occurrere, sed neque alexipharmacis, quibus venena franguntur, sed medicamentis expurgantibus, quibus soluuntur cacochymiæ. Itaque menstruus sanguis vitiosus plerunque est, quia expultrix virtus semper fertur in id quod deterius, minimè tamẽ venenosus, sed qualis esse solet in corporibus cacochymis. Iam verò quod possint in nostris corporibus gigni venena, nihil ad fascinationem. Gignuntur enim pręter naturam, fascinatores verò esse tales natura dicunt. Quid ergo superest? nunquid satis illis sit, Si concedamus, & si naturaliter fascinatores nulli sint, tamen eos qui sunt pręter naturam affecti, & morbosi, multo magis posse per oculos inficere, quam per aliam partem? Certè quam per aures ego concesserim, non tamen quam per os aut nares, malim enim me aspiciat, qui pestilenti tenetur apparatu, quam spiritum in me emittat: Nam & putridi aërisveniet multò plus, & ab ore in cor, per arteriam asperam, est longe expeditior via, quam ab oculis. Oculi (dicunt) mittunt facile sua mala in alios. Quæ? nunquid rixas? an suffusiones? an nubes? minime, sed ophthalmias. Est itaque ophthalmia morbus contagio-

sus. Quid ad fascinationem? manus quoque scabies contagiosa est! Fascinamus ergo manibus. Vnde ergo (dices) nata est inter omnes homines hæc opinio de fascinatione, si ea adeo nihil est? ex leuium (arbitror) hominum credulitate. Diuus Basilius cognomento Magnus, in homilia de Inuidia, spreta vulgari hac de fascinatione sententia, vt muliebri, dicit censere se demones vti inuidorum hominum oculis ad lędendum, vt instrumento quodam. Itaque non humanos oculos per se, sed demones per eos lędere infantes, & inde natam eam opinionem esse. Sed quoniam hęc causa physica non est, ad me non spectat, neq; ad hoc opus. Quam ego habuisse occasionem suspicer, audi. Pueros solito nitidiores, & crassiores, pulchriores etiam esse, res est cōperta satis: neque minus hoc solere sæpissimè, occurrentes, & viros & mulieres, admirari, laudare, atque attente intueri, & vlnis gestare, motitare, ac denique cum illis ludere. Scitum etiam est illud Hippocratis habitum qui ad summū bonitatis attingit, periculosum esse; & illud Celsi, Qui nitidiores solito sunt, suspecta bona sua habere debent. Cum ergo pusilli ob natalem habitum, non raro soleant, cum viderentur habere optimè, in magna pericula repentè incidere, vulgus causam non intelligens, in laudatorum, quales illi quotidie habent quamplurimos, oculos, & inuidentiam, reijcit. Illos (quæ est hominum leuitas) sequuti sunt viri alioqui eruditi, &, vt est talium ignorantia diserta, processit paulatim res ad agnos, ad gallinas, ad equos, ad segetes, ad arborum fructus, ad ipsa metalla, ad specula, ad lapides. Rubigine obducuntur, hebetantur, franguntur, comminuuntur. mendacia mera. Iam est causa in substantiæ proprietate, in venenosa natura, iam in astris. meræ nugæ. Neq; verò Diuus Paulus fascinationem aliquam naturalem esse as-

seruit

seruit, sed quasi prouerbio quod ex vulgi opinione natum est, vtens dixit, Quis vos fascinauit recedere à fide? hac loquutione insinuans, illos temerè ac sine vlla causa recessisse à fide, cum viderentur in ea profecisse quàm plurimum. Iam verò fascinatio nugacitatis vocatur in sacris, quod à Diuo Ioanne in Epistola prima, concupiscientia oculorum, hoc est auaricia, & cupiditas rerum alienarum. quia enim is morbus concipitur oculis, vocatur per allegoriam fascinatio, dicitur verò nugacitatis, quia bonorum fallacium, iuxta illud Psalmi quarti. Filii hominum vsquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quęritis mendacium? hoc est, vana, & mendacia bona. Itaque concupiscientia oculorum, est fascinatio nugacitatis. Hæc obscurat bona, quia vt dicitur in Epistola prima ad Timotheum, cupiditas radix est omnium malorum. & vt ibidem sapientiæ dicitur, Instantia cupiditatis trãsuertit sensum sine malitia. Itaque loquutio illa Sapientiæ de fascinatione, allegorica est. Allegoria verò accipitur à vulgari opinione. Neque mirum. indicatum enim est antea multis exemplis, in sacris etiam esse morales fabulas, & allegorias à fabulis translatas, non aliter atque in moralibus philosophorum libris. Velut & in ea ipsa re de qua disserimus, interpretantur nonnulli Platonici super conuiuio, siue de Pulcro, amorem, siue furorem amatorium esse fascinationem, quòd ea passio, eius quæ adamatur oculis plærunque videatur illata, concepta verò oculis eius qui amat semper (nisi forte quandoque concipitur auribus, rarissimè tamen solis) & oculis concepta in cor illabitur, cuius affectione corpus tabescit, sine vllo alio morbo manifesto. Vide quàm congruat hæc allegoria, quæ tamen ex vulgari, & falsa de fascinatione sententia nata est. Ita igitur, si quis placens Deo, factusq; ei dilectus

(qualem illic describit autor Sapientiæ) & viuens inter peccatores, per concupiscientiam oculorum mutetur, & amittat intellectum, dicetur appositissimè fascinatus, quia cum valeret optimè, per oculos valde læsus est, & in grauissimũ coniectus periculum, quod pertingit cor per oculos. Nam ita dicitur Hieremiæ 22. Tui autem oculi, & cor, ad auariciam. ob has itaq; causas is animi affectus dicitur fascinatio. Hæ verò sunt metaphoricæ locutiones, ad formandum animum comparatæ: verus sit is sermo vulgi vnde sunt acceptæ, an non, nihil refert. Veræ enim sunt ipsæ metaphoricæ loquutiones. Velut si adulatores Syrenes esse dixeris, non mentieris, tametsi Syrenes reuera nullibi sint.

CAPVT SEXAGESIMVM NONVM.

CAP. 11. Sapientiæ. Non enim impossibilis erat omnipotens manus tua, quę creauit orbem terrarum ex materia inuisa, mittere illis multitudinem vrsorũ, aut audaces leones.

Mirari euenit hoc loco, cur dicat Salomon, ex inuisa materia creasse Deum orbem terrarum, siquidem creauit ex nihilo: Quapropter neque ex vlla materia, siue visa, siue inuisa. Hanc dubitationem facile deuitabunt, asserentes mundum hunc factum esse ex quadam congerie rerum omnium, citra vllum ordinem commistarum, quàm vocant chaos, vt Plato; aut ex atomis, vt Anaxagoras, Empedocles, & Epicurus. Hi enim omnes huic rerum vniuersitati ortum aliquem tribuentes, materiam ex qua constitit, faciunt æternam. Mihi verò in

ipso

ipso huius operis initio monstratum est, nihil omnino esse in rebus æternum, præter illud quod vnum, & primum, ac per se ens, hoc est, Deum. Illud igitur nunc ponentibus, videdũ quid de præsenti dubitatione dicamus. Certè si quam habet mundus totus materiam, quę eadem sit rerum omnium creatarum, aut certe corporearum, dicere possimus Deum fecisse terrarum orbem ex illa materia, non quidem præexistenti, sed concreata cum formis. Velut si nunc repente Deus creet statuas humanas, aliam cedrinam, aliam abietinã, aliam quercinam, dicemus aliam factam esse ex cedro, aliam ex abiete, aliam ex quercu, tametsi non prius constiterint illa ligna, quàm statuæ. Quod si hoc ita habet, constat materiam illam communem rebus omnibus, esse per sese inuisam atque adeo inuisibilem: quandoquidem si per se videri posset, haberet qualitatem aliquam aspectabilem, vt candorem, lucem, aut nigriciem: quodcunque autem illorum haberet, non posset esse materia contrariorum, vt si esset candida nigrorum, si nigra candidorum, si lucida luce carentium. Nã aut materia candida, nigrorum induens formam, maneret candida, aut candorem deponeret: si maneret, fieret res eadem simplexque candida & nigra: si deponeret, esset iam illa, materia vtriusque contrarij, eius videlicet quod deponeret, & eius quod reciperet. Quapropter vtrunque contrarium rationem haberet formæ: forma enim formam excluderet non materiam: Quare ille candor non esset materiæ per se, sed per formam. Ipsa igitur materia aspectabilẽ qualitatem per se habere non potest. Eodem argumento fit, vt neque audibilem, neque odorabilem, neque tangibilem, sed neque omnino vllam rationem, aut formam, siue substãtiæ, siue accidentis habere possit. Itaque neque dici possit per se hoc, neque tantum, neque tale, neque ad aliquid aliud,

ita

ita aut aliter habens. Hac ratione Aristoteles communem ac primam rerum omnium materiam ponens, dicit esse meram potentiam, citra omnem actum. Plato qui disertissimè de ea disputauit, ita inquit. Intelligendum est, quòd cum esse debeat effigies rerum omni formarum varietate distincta, nunquam illud ipsum formationis huius gremium benè erit præparatum, nisi informe sit, & suapte natura omnibus formis quas recepturum est, careat. Nam si erit alicuius eorum quæ in se recipit simile, cum contrariam eius cuius simile est naturam, aut aliam prorsus suscipiet, nequaquā eius similitudinem, & effigiem exprimet, cum per se tulerit suā. quo fit vt nullam sibi propriam habeat speciē, quod est oīa genera suscepturum. Hæc & alia multa eodem spectantia scripsit Plato in Dialogo de natura, quæ vt in commentarijs de physica doctrina indicauimus, nullatenus discrepāt à sententia Aristotelis: ambo enim censent, vt & cum ipsis omnes nunc philosophi, materiā per se nullum ens esse, neque omnino rem vllam, quia scilicet omni actu caret; sed neque nihil esse, quia est principium immanens omnium rerum. Meo igitur iudicio, cum hac in parte nulla illis philosophis dissentio sit, libuit Aristoteli de nomine altercari cum Platone, quòd dixerit esse simpliciter non ens, quasi simpliciter non ens, idem sit quod nihil. Plato verò non ita intelligit, sed quod non sit ens, nisi quodammodo. Iuxta hanc itaque sententiam, quæ communis nunc est omnium philosophorum, dicemus fecisse Deum orbem terræ ex materia inuisa, & omnino insensibile, atque adeò per se penitus informi, hoc est, ex materia prima. Quoniam verò quæ in libris sacris scripta sunt, non oportet ad cuiuspiam opinionem interpretari, sed veritatem, videndum est quàm certa, atque firma sit de materia prima assertio, atque si eius monstratio

ad

ad probabilitatem procedit solùm, aliam quæ omni careat dubitatione, præsentis loci interpretationem adhibere. Certè esse rebus omnibus corporeis vnam communemq; materiam facile dicitur, non ita tamen intellectu facile est, si quis consideret exactius. nam vt antea indicauimus, necesse est per sese omni careat forma, quod primum omnium intelligi non potest. Nam quod non est aliquid, & ens, cur non sit nihil? porrò quo pacto possit non ens (ita enim illam vocat Plato) esse principium ex quo immanens entis? nam si Aristoteles rectè probat in quarto de physica doctrina cap. 1. elementa corporum non posse esse incorporea, cum tamen censeat (quod est verissimum) non manere elementa prima in rebus actu, sed potentia solùm, multò minus possit esse corporum incorporea materia, siquidem ea qualisqualis sit, maneat actu in rebus necesse est. non potest autem illa esse corporea per se, sed per formam, alioqui quantitas illi per se inesset, quare non esset mera potentia. Rursum si ea corporea per se non est, quæ maior necessitas, vt corporeæ substantię materia constent, quàm vt Angeli. Hos verò omnes immateriales appellant, quasi magnitudo materiæ ipsius sit per se, atque per hanc fiant res quantę. Ob has et alias huiusmodi dubitationes, veteres philosophi, partim posuerunt vnam omnium materiam, eamq; substantiam quã dam re uera quantam, alij aquam, alij aerem, alij ignem, alij etiam terram, alij substantiam mediam tenuitate & crassitie: partim nulla generationis successiuæ rerum posuerunt materiam, sed separatione & congregatione rerum similarium prius existentium, oriri & interire res putabant dissimilares, vt Empedocles, Anaximander, & Anaxagoras. Qui omnes principium materiale ab elementis non distinguentes, rerum omnium resolutiones perducebant vsque ad simplicissimas

cissimas aliquas substantias, Empedocles ad ignem, aërem, aquam, & terram. Anaxagoras & Anaximander ad similaria, vt carnem, os, neruum, & innumera alia eiusmodi. Alij ad vnum aliquod quatuor primorum corporum, quodcunque eis videbatur reliquis esse prius. Horum omnium sententiæ hoc vnico argumento refutari videntur, quòd necesse sit illud quod primum esse ponitur, siue vnum sit siue multa, carere generatione & corruptione, atque solum recipere congregationē & separationem, secundùm sententias Empedoclis, Anaximandri, & Anaxagoræ: vel densationem, & rarefactionem, vel extenuationem, & incrassationem, secundum priores sententias. At verò reipsa videtur constare illud esse falsum. Nam videmus fieri aërem ex aqua, & ex illo ignem, & ex pane sanguinem, atque ex hoc carnem, ac denique simplicissima omnia fieri alia ex alijs. quod si ita est, videtur Aristoteli necessario fieri, vt sit illis alia prior communisque materia, quæ per se nihil illorum sit, sed formarum omnium expers. Illi verò responderent, haudquaquā fieri res illas verè vt putamus, sed separatione apparere quæ delitescebant, congregatione delitescere quæ apparuerant. Quod si cui videatur confictum ad respondendum, neque adeo dignum fide, atque ob id nullam dictarum esse probabilem sententiam, possit fortasse dicere, rerum compositarum materiam esse res simplices, vt hominis carnem & ossa: & earum quæ simplices primo intuitu apparent, alias simpliciores quæ latitant: verè autem atque exactè simplicium nullam esse materiam: sed factam esse illarum quancunque ex materia, vt ignem ex aêre: non verò in materia, vt sigillum effigiémue in cera: itaque fieri res singulas etiam simplicissimas ex materia aliqua, vnam verò eandemq; omnium nullam esse. quæ enim necessitas, vt quod ex alio fit, immanen-

tem

tem habeat materiam? quoniã (dicunt) res artificiales nos manu ducunt, vt intelligamus, nihil nisi in quadam materia fieri, vt scilicet lectus & arca ex immanente ligno, sigilus ex cera. Dicat verò fortasse quisquam ex aduerso, hoc artificialium rerum esse proprium, naturalibus verò nõ perinde accidere, quia res artificiales fiunt ex naturalibus, naturales verò non possunt fieri nisi ex seipsis mutuò; quia nõ vt arte natura prior est, ita ipsa natura aliud quippiam. Cum verò fiunt res ex rebus non vt immanentibus, velut lectuli ex nuce, & cedro, fieri; sed vt desinentibus, velut mensa ex arca. Quapropter nõ videtur opus esse ponere primã materiã rerũ naturaliũ, sed fieri alias ex alijs mutuò, atq; ita esse circularem rerũ generationẽ, & infinitã; non finitã & rectam. Quid ergo diceret hæc sententia de primis rerum principijs? an esse nulla? non certe, sed esse formã, & potentiã proximã, & priuationem: eã verò potẽtiam & priuationem, esse non in vlla materia communi genito & corrupto, sed in eo ex quo res fit. Cur enim fit potius caro ex sanguine, quam ex vino aut melle? an quia sanguis potentiam proximã habet ad formam carnis, vinum verò non habet proximam. Illa ergo potentia proxima cum priuatione, quæ necessario adest, & forma quæ ingruit, prima principia sunt rerum simpliciũ: Cõpositarum verò principia sunt, res simplices, ut materia, & forma totius. Atqui profecto (quanquam plerisque aliter videbitur) ego existimo hanc esse ipsissimam sententiam Aristotelis & Platonis. Nam vt in commentarijs Capitis septimi secundi libri de physica doctrina, & iterum Cap. quarti, secundi de anima (tametsi cum hæc scribo, commetaria in libros de anima, scripta multis ante annis, nondum sunt in lucem emissa) indicaui, apud Aristotelem. hæc omnia nomina, forma rei, & id quod res est, & essentia, & ipsum rei

esse,& quod hoc est, eandem prorsus rem significant. Quia re vera, rei naturalis forma nihil aliud est, quam res ipsa qua hæc & talis. Id verò falsum esset, si præter formam, esset in re materia prima immanens. non enim esset rei forma, ipsa res actu qua talis, quia forma materiam non habet, res haberet. Plato quoque in Dialogo de natura hominis multis argumentis contendit, hominem esse ipsam hominis animã. quod, cum hominem animal esse, ac proinde corporeã substantiam, toties ipsemet Plato dixerit, verum esse aliter nõ poterat, quàm si ipsa hominis anima esset nihil aliud quàm ipsius essentia, essentia verò ipsum quod quid erat esse hominem, hoc est, ipse homo quia actu talis & perfectus. Tametsi hoc (vt rem totam apertè explicem) non tam exactè dicitur de ætherogeneis substantijs. Quis enim separet ignis formam ab ignis corpore, aliter quàm ratione? nimirũ ignis forma est ipse ignis actu talis, & perfectus: corpus, hic idem qua ignis formam, rationem, & entelechiam, seu perfectionem consequutus; quod quidem est res eadem numero, rationes duæ, quarum coitione fit ipsum ignem esse. Quæ cogitans Plato, posuit illa tria rerum principia, idem, & alterum, & essentiam. Quæ eadem principia Ramundus Lulus vocauit, tiuum, bile, & are, hoc est factiuum esse, factibile esse, & facere: hæc tria intelligens, non quidem effectiue, vt videntur sonare, sed formaliter. & hæc quidem Platonicè. Maximè verò mihi videtur errare, quod diuinam naturam cùm creaturis ineptè & arroganter coniungat, sed de illius doctrina agere loci huius non est. Illud solum interfuit dicere, sua illa tria principia, tiuum, bile, & are, eadem esse prorsus cum Platonicis, eodem, altero, & essentia. Quæ omnia cum iuxta Aristot. & Platonis sententiam ratione potiùs separari, quàm re ipsa, & numero indicauerimus, constat esse

con-

consentaneum, iuxta illorum placita, nisi ætherogeneorum, materiam nullam, velut alteram rei partem actu immanentem poni; sed doctrinæ solum gratia intelligi primam materiam, & formam homogenei, vt quædam ratione diuersa. si quid verò his amplius de communi & prima materia dicitur, hypothesim quandam esse ob rudiores confictam, & expeditiorem progressum philosophiæ, qua & ego in physicis auditorijs vsus sum. nunc verò cum ad recõditiora philosophiæ est peruentum, æquum est aperire prouectioribus veriora. Quandoquidem ergo assertio de materia prima, per se formarum omnium experte, adeo vacilat, necesse est aliam loci præscripti interpretationem inuenire. Ea certe non est difficilis, neque aliunde petita quam ex sacris. Constitit enim in initio Geneseos, antequã Deus diceret fiat lux, extitisse quatuor elementorum corpora, confusa, & delitescẽtiam sub tenebris, quæ futurorum omnium materia tenebrosa, ac proinde inuisa ante orbem terrarũ facta est, ex qua deinceps ille. Neq; igitur ob hæc diuini oraculi verba opus est communem materiam ponere, in qua omnes corporũ formæ recipiantur, tametsi fieri nihil nisi ex materia potest. nihil enim fit ex nihilo: sed quoduis ex alio, vt ex ligno ignis, ex suo alimento lignum, & ita aliud quodcunque. Sed quæ (dices) necessitas, vt quoduis ex alio fiat, si quidem nullam ex corrupto accipit manentem materiam, id quod gignitur? certe quia nulla naturalis via est ad generationem, nisi per alterationem, atque necesse est generationem alteratio præcedat, alteratio verò alicuius substantiæ necessario fit. neque sane alterius quàm eius quæ corrupta in aliam substantiam commutatur. Nam alteratio immodice producta in corruptionem necessario finitur, quia naturale rei temperamẽtum tollit. Vt igitur res aliqua oriatur, necesse est aliã inte

rire;non quidẽ vt ab ea mutuetur materiã, sed ob cõtrarietatem. Vt autem hoc ita fiat, hæc est causa. Rerum singularum naturæ nihil sine instrumentis agere possunt extra sese, quapropter neque generare: instrumenta verò earum sunt elementorum virtutes, calor dico, frigus, humor, & siccitas. Non potest autem ignis, verbigratia calore vti, aliter quam calefaciendo, neque aqua frigore quam refrigerando, non potest autem calfacere, neque refrigerare, nisi sit quod calefiat aut refrigeretur, non calefiet autem ignis qui nondum genitus est, neque refrigerabitur quæ nondum est aqua. Calefiat ergo necesse est vt ignis ab igne fiat, aliud quod ignis nondum est, futurus autem sit, vt lignum; aut refrigeretur, quod aqua nondum est, futura autem sit; vt aër. Quapropter rectè antea dictum est, non posse quidpiam, nisi ex aliquo fieri, quia generatio omnis ab alteratione incipit. Data autem est rebus à naturæ parente ea contrarietas, & necessitas pugnandi ad generationem: non ob communem materiam, sed quia, si aliter quam per pugnã generare possent, neque talem repugnandi vim haberent, aut nihil generaretur, aut generatio rei cuiusque procederet in infinitum. Nihil enim esset quod modum poneret rei cuiuspiam productioni, nisi omnia sibi ponerent mutuo, mutuo repugnando. Dices fortasse; locus modum poneret. Omnes igitur res generarent sibi simile, dum esset vbi caperetur, & generare desinerent, cum non esset. Igitur mox, atque vno impetu processissent rerum omnium generationes, vsque ad summam totius orbis repletionem; atque statim generatio omnis esset sublata. Vt igitur rerum generabilium successiua genesis seruetur per æuum, vt ipse rerum parens voluit, necesse fuit contrarietatem indere, & res alias ex alijs fieri, velut aliæ alijs loco cedunt. eaq; contrarietas necessitatem

tem

tem affert, vt res ex rebus fiant, & si communem materiam non habeant. Igitur neque hæc dubitatio cogit primam rerum materiam ponere, sed vt dictum est. Porrò iuxta hanc sententiam consequens erit dicere, principium quod vocant indiuiduationis, nõ esse materiam, sed magnitudinem, quod vel per sese est valde consentaneum. Nam essentia rei per sese indiuidua est, quapropter vna & tota, in multitudinem non potest abire, nisi secundum diuisibilitatem. Diuisibilitas verò neque formæ neque materiæ esse potest, nisi per quantitatem (quanti enim propria est diuisibilitas) igitur multitudo in eadem specie, quantorum solùm, atque ob quantitatem est. Qua sanè causa, & qui eam ad materiam referunt, intelligentes non esse id materiæ per se, addunt signata quantitate; id verò vix intelligi potest. Si enim materiæ ipsi per se nullum inest accidens, certè neque signatio, neque quantitas. Verisimilius ergo refertur ad quantitatẽ ratio indiuidui, quàm ad materiam. Et tota rerum vniuersitas proprius diuiditur in corpoream, & corpore carentem substantiam, quàm in materialem, & immaterialem, nisi quis his nominibus easdem res intelligat. Sic enim de nominibus altercari minime expediet. Nihil igitur prohibere videtur, quin dicamus materiam primam esse nihil, non solum non ens simpliciter, vt dicit Aristoteles aut simpliciter non ens, vt dicit Plato. Quorum virorum sententias ab hac quam nunc statuimus, nihil censeo re vera discrepare. Non enim est, quod non est ens.

CAP.

CAPVT SEPTVAGESIMVM

De Philosophia Pythagorea.

SAPIENTIÆ vndecimo Cap. Omnia, mensura, & numero & pondere disposuisti. & Quarto lib. Esdræ Cap. 4. Quoniam in statera ponderauit seculum, & mensura mensurauit tēpora, & numero numerauit tēpora.

Vt Plato dicit in dialogo de natura fas non erat, quidquā nisi pulcherrimum facere, eum qui est optimus. Cum enim ipse sit simpliciter pulcherrimus & optimus, feceritq; omnia, vt in mundi genesi indicauimus, ad imaginem & similitudinem suam, necesse est, vt fecerit omnia suo quodq; genere pulcherrima, & optima, vt sane ipsi visa sunt. Cum igitur omnis pulchritudo sensibilis in proportione & concinnitate sit partiū, necesse fuit mundum hunc sensibilem, secundum suas partes, quæ sensibiles etiam sunt, proportionem quandam tenere certam, & totum ad partes singulas, & eas omnes inter sese. vnde necesse est, mundum finitæ & certæ esse magnitudinis, & eius omnes partes præcipuas. Nam in rebus diuisibilibus, quod infinitum, aut incertum, imperfectum est & deforme. Quapropter, non solùm si quampiam præcipuarum partium eleuares, vt stellam, sed etiam si cuiuspiā illarū, etiam despectissimæ quantitati adijceres aliquid, aut demeres, officeres mundi machinæ, & eius pulchritudini. Quia nihil temere in eo factum est, sed omnia ad mensuram, numerum, & pondus, iuxta proportionem quam habebant in diuino exemplari. Huius rerum pulchritudinis rationem aggressi sunt Pythagorei inuestigare.

gare. Res prorſus diuina, humanis verò uiribus impar, neq; ulli (arbitror) præter ipſum Deum ſatis cognita. Illorum verò conatum quis non laudet, & ſuſpiciat? qui non ſolum aggreſſi ſunt, ſed per numerorum etiam ſcientiam, pro hominum captu, aſſequuti ſunt multa. Mihi nunc non eſt animus, totam hanc philoſophandi rationem perſequi; quia neque id pro dignitate efficere poſſem, neque ſi poſſem, ad meum inſtitutum eſt admodum ex vſu. Sed id ſolum indicabo, quod propoſitum eſt, Omnia ſecundum certam rationem, & proportionem, eſſe facta, & primam omnium menſurarum eſſe numerum; deinde & earum rationem recte transferri ad inſenſibilia, & totam rerum naturam factam eſſe ad numerum, atque exempli gratia adijciam de numeris, quæ neceſſe erit, non quaſi omnium numerorum naturam perſequar, ſed vt viam à longe indicem, cui Pythagorici inſtiterunt, mirabilem quidem illam, & veriſſimam, neque vlla in parte philoſophiæ Ariſtotelicæ, quę merito nũc omnium maximè probatur repugnantem, quod vbi factũ fuerit, grauitas ſententiæ verborum quæ præſcripſimus, & aliorum quæ ſparſim in libris ſacris ſcripta ſunt, eluceſcet. Deum quidem omnia feciſſe ſecundum certam rationem, & proportionem, facile ſuaderi poteſt, conſideranti Deum omnia opera artificialia, quæ fieri iuſſit, ad normam certam, menſuramque ab ipſomet traditã, fieri iuſſiſſe. Quare qui in artificialibus, certam commenſurationem adeò amauit, eam in naturalibus, cuius ipſe met per ſeſe eſt effector, non deſpexerit. Sed quæ ſunt artificialia, quæ nos in cognitionem ſtructuræ rerum naturalium, velut manu ducũt? Iuſſit Noe vt ędificaret Arcam. An qualis & quanta illi videretur? non ſane. Sed, trecentorum (inquit) cubitorum erit longitudo arcæ, quinquaginta cubitorum latitudo, & triginta cubito-

bitorum altitudo illius. fenestram facies in arca, & in cubito consumabis summitatem illius. Exodi 25. dicitur monstrasse Deus exemplar, secundum quod faceret tabernaculum, & omnia ad illud spectantia. Omnium vero eorum definiuit ipsemet Deus, magnitudinem, numerum, & pondus. Arcam testamenti habere iussit longitudinis duos cubitos cum dimidio. Latitudinis & altitudinis cubitum cum dimidio: Mensam panum propositionis, longitudinis duos cubitos, latitudinis cubitũ, altitudinis cubitum cum dimidio: candelabrum septem calamos procedentes ex hastili vno, & singulos calamos ternas sphaerulas, ternos scyphos, & terna lilia: altare quinque cubitos longitudinis, totidem latitudinis, & tres altitudinis? atrium longitudinis cubitos centum, latitudinis quinquaginta, altitudinis quinque. Mitto innumera ad horum ornamentum, & sacra destinata, quae omnia certis, numero, & mensura, iussit Deus fieri. Iam verò structuram templi, quod aedificauit Salomon, longum esset recensere. Licet legere tertio libro Regum cap. sexto. In explicandis harum structurarum, & numerorum ad quos factae sunt sacramentis, multi fęliciter laborauerunt, mea nunc non refferet, nisi solum animaduertere, omnes has, ad certum numerum & mensuram esse factas, vt constet multò magis, in magni huius tẽpli, quem mundum dicimus, structura, certam rationem seruatam esse, quam tamen ad amussim tenet solus ipse architectus. Conferri quidem res corporales aliae cum alijs secundum plus, aut minus, aut aequale, non possunt aliter, quam numero, pondere, aut mensura: numero quidem vt denario, aut centenario: pondere vt libra, aut vncia: mensura vt cubito, aut palmo. Porrò mensura duplex est: altera enim cõstat extensione, vt vlna, aut digitus: altera capacitate, vt congius,

gius, urna, modius, & semodius. Secundum omnes has mẽsuras, seruata est ratio quædam in mundi structura. Nam est certus numerus partium omnium. Primùm quidem maximarum ternarius: regio enim imma corporum mobilium & corruptibilium: & media mobilium sine corruptione: & suprema incorruptibilium & immobilium, quæ sedes est beatorum, & cœlum cœli. In prima est quaternarius elementorum: In secunda, septenarius orbium errantium stellarum. & denarius omnium. In suprema verisimile est esse vnitatẽ, siquidẽ principium est omnium corporum, & sedes destinata ei quod verè est vnum. Iam verò mensura est quædam certa partium singularum, & aliarum ad alias proportio quædam. Decuplo maius esse censent philosophi elementum quodcunque continens, eo quod continetur: velut aquam terra: & aërem aqua; & aëre ignem. Iam verò quod ad cęlestium orbium mensuram attinet, censet Plato, primum orbem æqualis crassiciei, seu altitudinis esse, cum eo spacio inani quod est inter terram & cœlum: secundum orbem duplo crassiorem primo, siquidem æqualem cum toto spatio aëris & primi cœli: tertium orbem esse quadruplo crassiorem secundo, quia duplum totius spatij aëris, & duorum orbium: quartum ad tertium habere ꝓportionem quadruplam sesquialteram, vt 36. ad 8. quintum orbem ad quartum habere proportionem decuplam sesquinonam, vt 384. ad 36. sextum ad quintum proportionem nonam. 3456. ad 384. septimum ad sextum trigesimã primam superpartientem medietatem, vt 108864. ad 3456. Iam verò & spheræ solidæ quæ intra dictos orbes continẽtur, proportione quadam constant magnitudinum. Dicunt enim maximas fixarum stellarum centies & septies continere terræ molem: Iouem nonagesies & quinquies: Satur-

num nonagesies & semel: Martem terra esse maiorem sesquialtera tantum proportione: Solem verò maiorem terra centies sexagesies sexies: Venerem verò esse partem vigesimam terræ: Mercurium quoque minorem esse Luna: & hanc triplo minorem terra: terram autem totam (cum qua & aquam intelligo, quia vnicum conflant globum) esse 252000. stadiorum, quæ conflant septem millia leucarum Hispanarum. Hac verò magnitudine, neque maiori, neq; minori constitisse terram, non casu, sed summa Dei sapientia, constat ex illis verbis capitis trigesimi octaui Iob, quibus illum Deus ita affatur: Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? indica si habes intelligentiam, quis posuit mensuras eius, si nosti. Ponderis quoque habita est ratio in mundi structura. Ita enim terræ centrum ad centrum mūdi aptatum est, vt non possit eius globus in hanc aut illam partem inclinare, sed firmata quiescat, aquæ verò partes terræ partibus interiectæ, ita vt non possint seorsum abire, sed omnibus fontibus, qui velut ex venis quibusdam erumpunt, pondere latis ad æqualitatem, vnicam cum terra reddant superficiem; quod dicitur illis sapientiæ verbis. Quando librabat fontes aquarum. Itaque mensura & numero & pondere disposita sunt omnia. Cum verò sint hæ tres mensuræ, quæ scilicet peculiariter vocatur mensura, estque quantitatis continuæ: & numerus, qui per se est quantitatis deiunctę: & pondus, quod est substantiæ corporeæ & crassæ: videtur ex rei natura, mensura prima esse videri: prior quidem pondere, quia magnitudo potest esse sine pondere, & in tenuibus elementis & cœli corpore, pondus tamen non potest esse sine magnitudine: numero verò, quia numerus fit diuisione continui, quare continua quantitas, prior esse videtur quam deiuncta, ac proinde & mensura quam numerus

rus

rus. At verò si quis exactè consideret, videat rem non ita se habere, quin potius numerum priorem esse omni mensura. Nam diuisione fieri ex vno corpore multa, & quod actu erat vnum, & potentia multa, fieri actu multa, verissimum est. At verò non proinde verum est, numerum omnem fieri continui diuisione: nam angelorũ numerus sine vlla magnitudine constitit. Nihil ergo minus est in ratione numeri, quam fieri ex continui diuisione, sed euenit aliquãdo, neque id quidem secundum rationem & formam numeri, sed secundum materiam. Si enim tripedale erat corpus, quod in tria pedalia diuisum est, habebat etiam antequam diuideretur, ternarium: alioqui non fuisset tripedale. Nam quid aliud est esse tripedale quam habere tres pedalitates, & duodecim palmos, & quadraginta octo digitos, & centum nonaginta duo grana? Tot igitur habebat id corpus partes, non quidem separatas, cum nondum esset diuisum, sed cõiunctas. Tamen nihil obstat coniunctas esse, quominus sint tres pedalitates, alioqui neque proportionem habet vllam corpus ad corpus. Cur enim tripedale ad bipedale proportionem habet sesquialteram, nisi quia hoc duas, illud tres pedalitates habet? Si autem neque illud tres, neque hoc habet duas, quia separatas non habent, fit vt neque proportionem habeant ad se vllam: habent verò; ergo & numerum. Itaq; indicatum est, quæcunque ad sese proportionem habent vllam, constare certis numeris. Habent autem aliquam magnitudines omnes, siquidem nulla est infinita. Ergo nullà magnitudo esse potest sine numero, est verò numerus sine magnitudine, vt indicatum est; igitur numerus prior est quam magnitudo: quare & quàm mensura: est verò mensura prior quam pondus, quia mensura est magnitudinis, pondus crassiciei. Magnitudo verò prior est crassicie, cum

crassicies non insit nisi quantis. Igitur numerus prior est omni alia mensura, atque omnis proportio nascitur ex numero. Neque id solum spectatur in corpore quanto, sed & in alijs omnibus quantis, vt in motu, & voce, & aspectabilibus figuris. Nam cantat hic ad caracteres quos intuetur in charta, ille saltat ad cantum. Quod fieri non posset, nisi singula haberent proportiones quasdam, & omnia ad se mutuo proportionalitates quas vocant, hoc est similitudines proportionum. Ergo sunt & in ipsis figuris, & motu saltantis, & in canentium vocibus, numeri ac proportiones. Neque in his solum, quæ etsi non omnia eodem modo, quanta tamen sunt, sed & in qualibus quæcunque secundum magis & minus dicuntur, est numerus. Nam & calidum & albũ est aliud alio duplo magis tale, & triplo, & quadruplo: in ratione verò dupli, tripli, & quadrupli, sunt duo, tria, & quatuor. Nam ne difiniri quidem sine his possunt. Sed hactenus indicauimus, numerum intrinsecum esse rebus omnib. secundum partes magnitudinis, aut intensionis, secundum id inquam, quo, tanto aut tanto, maius aut minus, magis aut minus, tale dicitur quidpiam. Est autem etiam secundum partes essentiæ numerus in rebus. Quod in accidentibus primùm, deinde & in ipsis substantiarum formis, tentandum est indicare: in transeuntibus quidem ex ipsis definitionibus, cum tempus, teste Arist. sit numerus qui numeratur in motu: motus verò numerus, quo numeratur tempus. Secundum Platonem verò, tempus est æternitatis in vnitate manentis imago in numero fluens. Sed & immanentes constare numeris facile intelliges. Figuræ quidem omnes habent essentiam in numeris: Nam planæ in vnitate aut multitudine linearum, solidæ superficierum. vt circulus in vnitate lineæ: sphera in vnitate superficiei: triangulus in ternario

linea-

linearum; cubus in senario superficierum. Ita & aliæ omnes. Ipsa verò linea in vnitate dimensionis, superficies in binario, corpus in ternario. Sed & relationes eorum quæ dicuntur ad aliquid, habent in numero aut vnitate essentiam, quia secundum similitudinem aliquam, aut dissimilitudinem referuntur. Similitudo verò vnitas quædam est rationis alicuius, dissimilitudo pluralitas. Ipsæ quoque patibiles qualitates, varijs essentijs ad numerum quendam conflatis constant: seu potius in numero quodam formarum in vnā conspirantium habent propriam essentiam. quod ex diffinitionibus colorum apud Platonem facile intelliges. Splendidū (inquit) albumq; rubeo mistum, flauum procreat. Rubeū cum albo nigroque, purpureum generat. Fuluum flaui fuscique temperatione producitur: fuscum verò albi & nigri confusione. Palorem albi flauique copula generat. Ceruleum cum albo, glaucum. Fului nigriq; temperie color viridis nascitur. Hæc Plato. Vnde constat, singulas colorum species in copula quarundam essentiarum, ad proportionē quandam, & certos numeros, habere essentiam. Constat enim non solum fieri colores quosdam ex quibusdam, sed cum certa quadam proportione. Non enim si albi duplum cum vna nigri portione misceas, idem extat color, atque si contra apponas nigri duplum. Nimirum sola proportionis euariatio mutat essentiam: velut compositorum medicamentorum vires, & naturam mutatio proportionis simplicium, manentibus eisdem. Constant verò, vt mixta corpora corporibus ad numerum coeuntibus, ita essentiæ essentijs, vt colorum exemplo indicatum est: constatq; omnium essentia certa mensura & numero (indicatum enim antea est non posse esse mensuram sine numero) etiam si nobis nota esse non possit singulorum mensura. Proinde dixit ibidem

Plato

Plato. Quo autem mensuræ modo singula singulis misceātur, etiam si quis nouerit, narrare prudentis non est, præsertim cum neque necessariam, neque verisimilem de his rationem afferre vllo modo possit. His verbis significat, etiam si nos eum numerum definite nesciamus in singulis, omnia tamen facta esse ex rebus ad numerum quendam compositis, vt corpora ex corporibus, ita essentias ex essentiis. atqui ipsa compositio corporum, vtpote apertior, manuductio est ad formarū compositionem. Cū enim pictores, cōmixtis certa quadam proportione liquoribus fuluo & nigro viride reddant, cōstat verū virorē fuluicie nigricieq; ad numerū aptatis constare (dr̄ corporū compositio physica, formarū metaphysica) simplices verò omnino, siue res, siue formæ corporeæ nullæ sunt seorsum, sed in ipsis compositis, vt vnitates in numeris. Producentes autem amplius hanc ratiocinationem facile intelligemus, non solum accidentium formas, sed substantiarum etiam essentias, ita constare: siquidē aliæ alias, vt numeri numeros continent. Scite enim illud dictum ab Aristotele est, vegetatiuum in sensitiuo esse, vt trigonum in tetragono, scilicet vt ternarium in quaternario (nā figurarum differentias numeros esse, antea est indicatum) vt verò hæc, ita alia omnia ad substantiarum formas spectantia, habent. Nimirum essentiales vocatæ perfectiones, sunt in alijs plures, in alijs pauciores, vt vnitates in numeris, & ab eminentioribus inferiores continentur, vt numeraria numeris. Iam verò & in rerum principijs primis, est ratio numeri. Nā forma vnitas est, materia pluralitas, quia forma per se omnia quibus inest facit vnum; materia plura, cum participatione speciei omnes homines sint vnus homo, ob materiam verò vnum hoc animal adeo multiplicetur. Indicatum ergo videtur satis, omnia corpora, ac corporales affectiones, &

formas,

formas, ac eorum principia, fecisse Deum ad numerum, atque eis omnibus esse numerum natura intimum. Quod si ita est, haud dubie multò verius id dicatur de incorporeis substantijs, quandoquidem perfectiori quadam, & eminentiori participant natura, ac proinde pulchriores sint, & magis concinnæ, fuerintq́; proprius illæ factæ ad numerum, in quibus nulla alia mensura sit, cum neque magnitudinem vllam habeant, neque pondus: illarum ergo priùs ac propriùs est numerus, quàm corporearum. Quoniam verò in tota rerũ vniuersitate singula facta sunt ad numerũ, & omnia ad quẽdam concentum, & harmoniam respondent spiritalia corporalibus; atque vt hi cœli aspectabiles nouem sunt qui circulo voluuntur, ita inuisibilium & mobilium per accidens, qui etiam in sacris sanctis interprætibus vocantur cœli, sunt nouem ordines. atque vt supra nouem orbes mobiles est alius immobilis, quam dicimus esse sedem beatorum, ita supra omnia inuisibilia, est illud vnum, primum ac optimum, nulla ratione mutabile. Aristoteli quidem consentaneum videtur, motibus cœlorum substantias illas incorporeas, ac per se immobiles præficere, non verò eas esse putat supra numerum eorum, sed singulis aptat singulas mihi verò videtur plurimum detrahi gloriæ & splendori rerum omnium domini, per tantam ministrorum penuriam. Quapropter non nouem solum substantias, sed nouem earũ ordines esse censeo. Non quidem ita, vt nouem sint species, & magna multitudo singularium. Cum enim magnitudine careant, quam diximus esse principium indiuiduæ multitudinis, non possunt esse multæ perfectione pares, sed inæquales omnes, vt numeri. Itaque vt quiuis numerus ab alio quouis specie differt, ita quæuis incorporea substantia ab alia quacunque. Nihil tamen prohibet esse nouem ordines, ve-

lut

lut nouem genera. Nam tametsi singularia ponere ratio prohibet, quia in magnitudine non est earum forma, vt corporearum, tamen species & genera nihil vetat, cum habeant etiam suam compositionem essentialem, atque (vt inquit Plato) ex quibusdam essentijs colligatæ sint, ab eodem à quo sunt colligatæ dissolubiles. alioqui esset earum substantia penitus simplex, quod nisi primæ non euenit. Itaque sunt illę substantiæ compactæ ex essentijs, quas nouit is qui compegit, non tamen coierint temere, & vtcunque, sed ad numerũ, pro singularum perfectione. Si enim certam seruatam esse rationem, & proportionem in vilissima etiam rerum constitutione indicatum est, quo pacto illæ præstantissimæ & pulcherrimæ ea caruerint? itaque omnia & visibilia & inuisibilia, facta sunt ad numerum. Quod si ita est, cum non ea fecerit Deus, & qualia tunc cum faceret meditando excogitauerit, sed ad æternum exemplar quod apud se habebat, quod est eius verbum, constat in ipso omniũ parente Deo esse vnitatem & numerum. Si enim omnia ad numerũ facta sunt, apud Deum erat numerus: Quod si numerus & vnitas (vnitas enim est principium numeri) igitur in Deo primum quidem vnitas erat, deinde & infinita illa fœcunditas per quam ex nihilo fecit tam multa. Quoniam verò ea erat initiũ producendæ multitudinis, rectè vocetur dualitas, accedente verò vnitate ad dualitatem, velut vtriusque copula, necessario esset ternarius. Nemo autem, arbitror, intelliget, ita à me dici esse in Deo vnitatem, aut dualitatem, aut ternariũ, quasi accidentia quædam, cũ in primo non possit esse accidens: neque esse tria, quasi diuersis prædicta naturis, quia quod primũ necessario est vnũ. Necesse est ergo illis tribus vnitatem accidere, vnde fit quaternarius, qui cõtinet omnes numeros. Erat igitur in æterno exemplari omnis numerus, ad quẽ fa-

cta sunt omnia. Philosophi, qui ob amorem sapientiæ nomen id consequuti sunt, rerum omnium naturam & essentiam, pro sua virili conati sunt agnoscere exactissimè. cum verò id nulli hominum contingere possit, dum huius corporis vtitur ministerio, & horum sensuum, qui nihil agnoscunt præter accidentia, quasi substantiarum vmbras, per quasdam rerum analogias, seu similitudines, conati sunt prope veritatem accedere, quasi circum circa versantes. Velut Pythagoras, ea omnia quæ de numeris diximus, atque alia multa, vt erat perspicacissimus, contemplatus, omnium rerum causas, & naturalium problematum solutiones, redegit in rationes, primum quidem geometricas, deinde arithmeticas. Nimirum intelligens, quandoquidem omnia certa mensura, & numero facta sunt, suo quodque genere pulcherrima, necesse esse vt omnium harmonia quædam & cōcentus, atque physica respondeant geometricis, & hæc arithmeticis. Atque quoniam, vt indicatum est, numerus est omnium prima mensura, sint arythmeticæ rationes quasi omnium prima principia. Plato hanc ipsam rerum concinnitatem admiratus est, numerorum naturas suspiciens, nihilominus intelligens (arbitror) numeros aliquarum rerum esse numeros, vt denarium ouium, boum, & caprarum; ac proinde opportere vt in ipsis rebus aliquæ naturæ sint subiectæ numeris, quæ ipsæ analogiam aliquam cum numeris habeant rationem quam numerorum (alioqui non differret septenarius Vergiliarum & Planetarum. non enim qua numerus cum idem sit) vtranque rationem philosophandi coniunxit, & eam quæ ad numerorum perfectiones omniū causas redigit, & eam quæ considerat physica principia. Simul enim mundi omnes partes numeris adaptauit, & de forma atque materia, motu & tempore, & elementorum qualita-

tibus disputauit, modumq; agendi & patiendi, per quē rerum mutationes, ortusq; & interitus, cū violenti, tū etiam naturales contingunt, persequutus est. Quod quia non fecerunt Pythagorici, sed solis definitionibus per numeros latis contenti sunt, simplicitatis notantur ab Arist. methaphysicorum cap. 5. Ipsæ verò Arist. nūmerorum magna ex parte deposita cura, & sensibilium magis considerationi sermonē accommodans, corporearum substantiarum principia, per analogiam cum rebus artificialibus interpretatus est, & elementorum & rerum compositarum virtutes, non aliter quā per ipsas actiones, in his dijudicandis fidem sensibus non derogans. Nimirum, vt videmus, quæcunque res arte fiat, vt arca, mensa, aut lectus, fieri materia aliqua formam aliquam recipiente, & quancunque formam cum alia communi; ita vt, quicquid fit hoc aut tale, ex non hoc, aut non tali fiat, velut mensa ex ligno quod non erat mensa, sed arca, aut aliud quiduis: ita (inquit) censendum est in naturalibus, ponendum que necessariò, tria esse rei cuiusque principia, formam, materiam, & priuationem. Et vt arca fit ex ligno per hanc formā seu figuram, a fabrolignario ad prandendum, ita rerum quoque naturalium quadruplices esse causas: fieri enim quiduis ab aliquo, ex aliquo, per insitam formam, alicuius boni gratia. Siquidem nihil frustra: effectrices verò causas commutationum naturalium esse virtutes elementorum, calorem, scilicet, frigus, humorem, & siccitatem, quas non, vt Plato, per figuras corpusculorum, ex quibus elementa sint coagmētata exponere studet, sed per sensibiles passiones, vt quod fundit & liquat, calidum, quod cogit & densat, frigidum, quod emollit, humidum, quod indurat, siccum. Non tamen quia philosophorum principes, diuersis adeo vijs institerunt, necesse sit eorum aliquem aliquosve deerrasse, aut contraria, re-

pugnantia

pugnantiave dogmata tradidisse, quin potius respicientes ad diuersa, diuersis vijs ad eãdem veritatem iter fecisse, vt is eius plurimum videatur esse consequuturus, qui ea dogmata rectè coniunxerit. Quod vno aut altero exemplo præstiterit indicare, vt videntes consonare ea, vt verum verò; atque effectis Arithmeticas, Geometricas, & Physicas causas rectè quadrare, aliquid degustemus illius concentus, & harmoniæ, ac pulchritudinis, quam diximus, intelligamusq; verissimum dictum esse illud Sapientiæ, Omnia mensura, & numero, & pondere disposuisti. Dubitatur de numero elementorum, curque ea quatuor sint. Respondet Aristot. quia sunt quatuor qualitates actiuæ, per quas aguntur omnes ortus & interitus. aut igitur singulis elementis dabuntur singulæ, atq; ita erunt elementa quatuor: aut binæ (ternæ enim non possunt, quia inerunt contraria) & cum ex quatuor qualitatibus habentibus duas contrarietates, quatuor solum possint constitui coniugia qualitatum non contrariarum, ita quoque erunt quatuor. Plato respondet, quia cum mundum opporteret habere, non latitudinem solum, sed altitudinem quoq;, & esse solidum, necesse fuit ipsa quoque elementa solida esse. Fecit ergo Deus duo solida, supremum & infimum. Illa verò oportuit, quò ex extremis fieret vnũ, medio aliquo colligari. At verò solidis non est satis ad bonam coaptationẽ vnum medium, sed duobus indigent; contra ac latis, quibus sufficit medium vnicum. Velut in numeris, in quibus qui fiunt ductu solius vnitatis, vocantur lineares, quia vt linea fit solius puncti ductu, ita illi vnitatis, vt ternarius, quinarius & septenarius. Qui fiunt bis replicato eodem numero dicuntur plani, nimirum vt planicies habent duas dimensiones, ita illi duo latera, vt quaternarius, qui fit ex bis duobus, & nouenarius ex ter tribus, qui fiunt ter replicato eo-

dem numero, dicuntur solidi. Quia solidum in magnitudinibus fit ex tribus dimensionibus, vt octonarius fit ex bis duobus bis, & 27. fiunt ex ter tribus ter. inter numeros ergo planos, est inuenire vnicum medium, qui secundum eandē proportionem illos colliget, hoc est, eadem proportione superet minorem, qua superetur à maiori. Inter solidos verò id fieri non potest, per vnicum, potest tamen per duos medios. Vt inter quatuor & nouem qui sunt primi plani sunt sex, eadem existente proportione à nouem ad sex, quæ à sex ad quatuor in 8. tamen & 27. qui sunt primi solidi, nullus talis est numerus, sunt autem duo 18. & 12. eadē enim est proportio à 27. ad 18. & à 18. ad 12. & ab hoc ad 8. ita igitur, vt duæ solidæ magnitudines apte colligarentur, opus fuit duobus medijs, vnde quatuor elementorum corpora constitere. Hæc Plato. In qua ratiocinatione vides rationē physicam redigi ad geometricam, & geometricam ad arythmeticam, quia elementorum substantiæ indicantur per magnitudines, & magnitudines per numeros. Constat verò, hanc rationem non eleuare illam Aristoteleam, neque ab ea eleuari. Simul enim consistunt, quia necesse est elementa, & alias omnes mundi partes præditas esse idoneis facultatibus, simulq; idonea mensura magnitudinis, eamq; proportionē (quæ in numeris habet essentiam, & indicatum est antea) ad alia omnia habere, & eo esse numero, vt in omnibus sit, & secundum ipsas substantias, & secundum propria accidentia, perfecta quædam pulchritudo, & ad numeros, ac musicam harmoniam videantur omnia esse facta. Qua propter necesse est, ipsas etiam rationes philosophandi consonare, & eam quę principiorum, & elementorum naturas considerat per se, & quæ magnitudinum proportiones, & numerorū quasi concentus. Omnia enim insunt. Atqui profecto vtram

vtri præferas, haud facile sit dictu. Nam illa sensui magis se accommodat, ac proprius accedit ad materiam, hæc verò diuinior est, haud dubie, quia magis fert in contemplationem diuini exemplaris. Et hoc etiam præstat, quòd multorum reddit elegantissimas causas, quorum illa alia philosophia nequeat tenter quidem dicere vllas. velut cur sint septem Planetæ, quid dicant qui non habent rationem numerorum? illi verò dicunt quaternarium corporibus ortum & interitum habentibus, atque genitis & generantibus: septenarium verò accõmodatissimum numerum esse corporibus ingeneralibus, neque similia sibi generantibus. cuiusmodi sunt cœlestia. Quia quaternarius primus numerus est qui generetur ab alio, & alium generet, fit enim à duobus bis, & generat octo, acceptus bis. Septenarius solus est intrà decem (hi autem sunt omnes numeri) qui neque generatur ab alio neque aliũ generat. Atqui quoniam linearis est, fitq; ex vnitatibus, illis maxime congruit corporibus incorruptibilibus, quæ singula, suo quodque orbe vnum, oonsisterent. Verum exempli gratia, hæc dixisse satis sit. licet cuiuis legere huiusmodi innumera, quæ plurimum arrideant apud Platonem, & Philonem, & Diuum Augustinum, & inter iuniores apud Marsilium Ficinum, & Augustinum Eugubinum, & Picum Mirandulæ, & innumeros alios, ex quibus perspicuè agnoscet mundi huius aspectabilis pulchritudinem & numerorum, eo quòd omnia facta sint ad mensuram, numerum, & pondus. Quamquam satis certò scio exactè id agnoscet nemo, vsque dum videat diuinum illud exemplar, cuius imitatione facta sunt omnia, & sine quo factum est nihil, quod factum est. Reliqua adijciamus. Non solum res omnes visibiles & inuisibiles fecit Deus certis mensura, & numero, & pondere, sed & ipsa sæcula ita disposuit, atque vt dicitur 4. Esdræ ca. 4.

(quam-

(quamquam is liber est apocriphus, neque quid in illo diceretur curarem, nisi hæc plurimum cum alijs scripturæ locis cogruerent) in statera ponderauit seculum, & mensura mensurauit tempora, & nnmero numerauit tempora. Quod nihil aliud est, quam vt totius mundi moles infinita non est, neque ex infinitis, sed certa quædam, ex certis constituta numero, atque singulas habet partes proportione quadam constantes, ita neque totius mundi decursum, & durationem, ex quo tempus simul cum motu cœli natum est, vsquedum eo cessante finiatur, infinitum fore, sed certum quendam, cuius partes omnes, vt sæcula, generationes, annos, menses, dies, & horas, habet Deus in numerato, factaque esse singula, foreque in posterum quæ supersunt, suo quodque tempore. Vt hoc hoc quoque sensu verissime dictum sit illud Salomonis, Omnia tempus habent. Ita sanè omnes insignes mutationes mūdi, vt in primis illa humanæ creaturæ quasi renouatio per diluuium: initia imperiorum, & fines, rerum diuinarum, ac legum mutationes, certa quadam temporum mensura, ac numero distant, habentque tempora ad tempora proportiones quasdam, & in illis quoque seruatur ratio quædam harmonica numerorum. Quod cum sint plurima in sacra scriptura quæ indicent, nihil tamen vt illa Diui Matthęi in Euangelio, cura distribuendi per quatuor denas generationes, omnes ab Abraham ad Iesum. inquit enim, Omnes itaque generationes, ab Abraham vsque ad Dauid generationes quatuordecim: & à Dauid vsque ad transmigrationem Babilonis generationes quatuordecim; & à transmigratione Babilonis vsque ad Christum, generationes quatuordecim. Quod certum est non temere, vt neque aliud quippiam ab Euangelista dictum esse, sed vt indicet tres mutationes insignes fuisse populi Dei, perque bis septem generationes accidisse. Nimi-

minum ab Abraham cępit ſeparari à gentibus, gubernari per duces, & Dauid cępit regalis proſapia. In tranſmigratione finitum eſt regnum, cœpitque regi populus per ſacerdotes. Si igitur non caſu quodam & temere ita euenit (neque enim animaduertiſſet Matthæus) ſed Deo ita diſponente, vt eſſet temporum ratio quædam, & proportio: certe & ipſa ſæcula certo quodam numero diſpoſita ſunt. Quod verò Mathęus ab Abraham vſque ad Chriſtum quadraginta & vnum tantum recenſens, in ter quatuordecim diſtribuit, cum tamen ter 14. conflent 42. ſimile eſt computationi medicorum, qui ex ter ſeptem conflant viginti, quatuordecimo bis numerato, vt ſine ſcilicet ſecundæ, & initio tertiæ ſeptimanę. Ita Iechonias in illa computatione, finis ſecundi ſeculi, & initium tertij eſt. Neque ſane hoc ratione vacat. Nam Ioſias non fuit pater Iechoniæ ſed auus, interfuit verò Ioachim, qui fuit partim Rex, partim priuatus. Pro hoc recenſetur filius eius Iechonias, velut duplex perſona. Longè autem difficilius eſt. Cur dicantur à Dauid vſque ad Iechoniam fuiſſe quatuordecim generationes, cum fuerint reuera) pręter reginam Athaliam) reges decem & ſeptem, cum fuerint inter Iorã, & Azariam ſeu Oziam Ochozias, Ioas, & Amaſias. quos rerer quidem prętermiſſos eſſe, quod nõ compleuerint in pace dies ſuos, ſed occiſi ſint gladio, & velut in medijs generationibus intercepti. Reclamat verò Amon, qui tametſi annumeratus alijs, eſt occiſus à ſeruis cõiuratis in domo ſua. Neque vero probare poſſum fuiſſe quidem plures his generationes, numerorum verò gratia prætericas eſſe aliquot à Diuo Matthæo, vt indicaretur numerorum dignitas ipſa narratione. Si enim re vera non fuiſſent quatuordecim, quæuis numerorum indicaretur? præteritis enim quibuſdam, facile eſt in quoſlibet numeros redigere quælibet, inciderentque

ſa-

sacra in notam, quam Aristot. 1. Metaphys. cap. 5. Pythagoræ ridendo inurit. Dicens, si quid alicubi deerat, supplebant, vt totus eius tractatus esset consentaneus. Eadem verò fictio esset, cùm redundarent detrahere, quæ cum deessent supplere. Non igitur ita est, sed reuera fuerunt ab Abrahamo vsque ad Christum dominum, quadraginta & vna generationes, qua id ratione viderint Theologi. Ego enim, & si quæ potui commentaria in eum locum vidi, & multum diuque cogitaui, non intelligo, quantò autem intelligo minùs, eò magis credo, & arcanam numerorum dignitatem magnifacio, Deiq; Optimi Maximi in numero disponentis secula, suspicio sapientiam, & veneror. Non absimile est illud Danielis, cui tempus Christi Iesu, ab edificatione secunda templi, significatum est per septuaginta septenarios, numeros quidem, si quis consideret rationes armonicas, ambos insignes. Quandoquidem septimus censetur diuinissimus numerus, quia neque producitur neque producit, sed est vnicus per se ex vnitatibus, alioqui continens duos primos perfectos, ternarium, & quaternarium. Maxime verò est is numerus tempori numerando accommodatus, quia tempus quod vnà cum cœlo natum est, vt inquit Plato, septem corporum Planetarum motibus numeratur primò. Septuaginta verò est septenarius denariorum, quare cùm decem omnes numeri sint, septenarius, cuius vnitates sunt (vt ita dicatur) perfectæ totalitates. Iuxta eundem numerum destinati sunt hębrei seruituti regum Babilonis, per septuaginta annos. Quibus exemplis, & innumeris alijs, quæ per totam scripruram sacram occurrunt, maxime in Daniele, & Esdra, quibus multæ temporum reuelationes factæ sunt; sed & in Apocalipsi Ioannis (si quis intelligat) aperte indicatur, quod verbis præscriptis dicitur,

in

in statera ponderatum esse seculum, & mensura mensurata tempora mundi.* Itaque, vt mundi huius aspectabilis partes omnes, indicatum est proportionem quandam seruare inter sese, & consonantiam tum substantijs inuisibilibus, ita & cum toto mundi tempore, & eius partibus, si quis historiæ valde peritus & numerorum acriter consideret, concentum mirabilem inueniat. velut enim alterabilis partes mundi quatuor sunt, ita secularis potentiæ toto mundi decursu, sunt quatuor Monarchiæ, quas Daniel Prophetice descripsit, Prima Chaldeorum vsque ad Baltasar, Secunda Medorum vsque ad Darium, quem expugnauit Alexander, à quo incepit tertia Græcorum vsque ad Cęsares, à quibus incepit quarta Romanorum, cuius imperium quia coaluit cum Ecclesia, durabit vsque ad finem temporis. Itaq; constat tempus quatuor Monarchijs, vt mundus alterabilis quatuor elementis. Porrò vt tota mundi moles triplici machina, corruptibilium tantum mobilium, & penitus immobilium: ita & totum tempus tribus seculis, naturæ, legis, & gratiæ. Res verò diuinæ, velut cœlestium orbium lumina, septenarijs computantur, vt exemplo generationis Iesu, & reuelationis factæ de eius aduentu indicatum est, & constare etiam potest per septem renouationis Diuinæ legis, & mandatorum Dei, quas recenset Esdras Cap. 3. lib. 4. primam in ipso Adam, secundam in Noë, post diluuium; tertiam temporibus Abrahæ, Isaac, & Iacob; quartam per Mosem data lege; Quintam per Dauidem & Salomonem pro tabernaculo, ædificato templo; Sextam in transmigratione Babylonis, renouatis omnibus, & reædificato templo; Septimam, eamque perfectam, & in secula seculorum duraturam, per Iesum Dominum. Quæ quidem septem mundi ætates sunt. Itaq; vt mundus visibilis & inuisibilis factus est ad numerum, ita

& eius duratio. Factaq; sunt ea omnia ad normam quæ erat in exemplari. atque vt mundus factus per quosdam gradus fert in id quod æternum, ita tempus per quosdam cursus certos, labitur in æternitatem. Non autem solùm mundi totius ætates, certo quodam numero sunt apud Deum computatæ, sed & singulorum hominum vita & ætates, vt ex ijs quę de clymatericis annis scripsimus super cap. sextũ Geneseos, constare potest. Sed adhuc videntur verba illa Esdræ maiori indigere enarratione. Nam quomodo mensurentur & numerentur tempora facile est intelligere. Siquidem mensurari potest tempus cum sit continuum & quantum; numerari verò cũ sit numerus, qui numeratur in motu, vt per Solis circuitiones siue annuas, siue diurnas, & per circuitiones menstruas Lunæ, atque adeo per lineas quas percurrit gnomon in horologio, & eiusmodi alia: ponderari verò in statera quomodo possit? haud dubie hoc per metaphoram dici necesse est, cum tempus nullum habeat pondus, vt possit suspendi in statera. sed quid significet ea metaphora, iam explico. Prima causa, qua hæc hoc, illa illo tempore fiant, est voluntas & præscientia Dei, qui ita mensura mensurauit, & numero numerauit tempora. Nimirum vt creationis, ita & durationis, & operationum rerum omnium, ac deniq; omnium quæ fiunt Deus est prima causa, neque ipse ab vlla alia extra se mouetur, vt ita aut aliter velit, aut intelligat. Quod innuit Ioannes in Euangelio sæpe dicens, factum est hoc, Vt impleretur quod dictum est per prophetam. Quę phrasis aperte indicat, non quia ita erat futurum, prædictum fuisse à Deo per prophetam, sed ita esse factum, quia prædictum erat à Deo, & vt impleretur quod Deus prædixerat. Nimirum Deus est rerum omnium efficiens causa & finis. Omnia fiunt ab illo & propter illum, qui est α. & ω. hoc est principium & finis. Siquidem omnia fecit propter

se

se ipsum, vt dicitur 16. Prouerbiorum. Igitur quia Deus prę dixit euenit, & vt impleatur, & glorificetur Deus. igitur eueniunt omnia eo tempore, quo destinata sunt à Deo, cum in principio numerauit tempora. Neque est qui ea tempora mutare possit, aut aliter disponere, quàm à Deo disposita sunt. Quod innuunt verba illa Danielis cap. 7. vbi futuri tyranni superbia, his verbis depingebatur. Sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi conteret, & putabit quod possit mutare tempora. His verbis significatur, frustra illum per superbiam putaturum, quod fieri nequit, vt scilicet mutentur tempora. Hoc etiam innuunt illa Saluatoris verba, Nondum venit hora mea, & illa, Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Nimirum cum Deus à principio numerauerit omnia secula, omnes annos, dies omnes, & omnes horas, & temporum momenta, nihil geri potest, nisi tempore à Deo definito. Verum & si hoc ita sit, non tamen. Ita disposuit Deus tempora, vt nulla alia causa sit, qua tunc fiant, quàm quòd ita ipse disposuerit: sed sunt etiã omnium quæ fiunt aliæ causæ effectis proximæ. Velut temporibus Noë accidit diluuium, quia tunc corrupit omnis caro viam suam. Temporibus Abrahæ combusta fuit Sodoma, quia eousque creuerat tunc eius absurditas, vt ne decem quidem in populosis vrbibus inuenti sint iusti. Tempore Iesu Naue, Deus Amorrheos, & alias gentes deleuit, quia consumata tunc est iniquitas Amorrheorum. Ciuitatem Sanctam Hierusalem deleuit Romanus exercitus, quia tunc desijt esse eius populus, qui Christum negauerat. Postremo toti mundo finem imponet Deus, quia tunc erit impletus numerus iustorum. Igitur cum ita res se habeat, disposuit ita Deus omnia secula, vt in destinata tempora inciderent simul res gerendæ & earum causæ, atque tanquam Deo in bi-

lance ponderante mutationes rerum & caufas, in idem tempus deftinauit fingula, in quod pondere caufarum trahebãtur: atque aptare caufas effectis, eaq; in tempora certa deftinare, eft in ftatera ponderare feculum. Quod quidem apertum fit ex cap. 5. Danielis, vbi narratur, qua nocte interfectus eft Baltafar Rex Chaldæorum, & regnum eius occupatum à Dario Medorum rege, vifam illi effe manum fcribentem in oppofito pariete, Mane, thecel, phares. Quam fcripturam Daniel fic eft interpraetatus. Mane, numerauit Deus regnũ tuum, & compleuit illud. thecel. appenfus es in ftatera, & inuentus es minus habens. His duobus verbis continẽtur fere omnia quæ diximus. Nam inftabat finis regni Baltafar iuxta numerum annorum quos Deus dederat regno illi; atque adeo toti Monarchiæ Chaldæorum. Caufa verò vt tunc finiretur fuit, quòd Baltafar cum appenderetur in ftatera, hoc eft, eius merita & demerita velut in billanci appenderentur, inuentus eft habens minus meriti, quam vt dignus poffet effe diuturniori regno. Numero ergo, menfura & pondere, difpofuit Deus illam translationem regni à Chaldæis in Medos, vt & alias omnes rerum viciffitudines. Huic interpraetationi confona eft illa, de Michaele concepta ab Ecclefia opinio (minime quidem vana, vt quibufdam impijs videtur) quem depingunt altera manu enfem, altera habentem ftateram. Enfem quidem, vt indicetur eum fuiffe principem militiæ Dei aduerfus Satanam, quem & vicit, & cœlo deturbauit. Stateram verò, quia cùm fit princeps populi Dei, ad eum præcipuè fpectat fidelium animas Deo præfentare, & earum merita, velut in ftatera appendere, iuxta id quod Baltafari denuntiatum eft. Diximus itaque, vt Deus omnia in numero, pondere, & menfura difpofuerit, hac ratione mundum pulcherrimum efficiens, ac fecundum harmonicas proportiones conftituens; & ipfa quoque mundi tẽ

pora

pora, ex quo cœpit moueri adhuc nascens, vsquedũ moueri desinat, velut in statera ponderata esse, & numero numerata, & mensura mensurata: atque in hac quoque temporum dispositione habitam esse rationem numerorũ, & concinnæ proportionis, quasi mutationibus ipsis seculorum cadentibus ad numerum. qua de re eius qui mouet mundum hũc, tãquam appositissimè cytharam pulset, sapientia commendatur. Vnica videtur superesse dubitatio. Videtur enim fieri, vt necessariò eueniant omnia cum fiunt, siquidem mutari non possunt tempora: si autem omnia necessario, nihil videtur fieri ex deliberatione. Certè hæc dubitatio non est propria huius loci, sed communis omni doctrinæ de prædestinatione, neque aliter nobis hic, quàm illic Theologis respõdendum. Nimirum in sensu composito, omnia fieri necessario cum fiunt: in sensu autem diuiso, ac simpliciter, posse tunc fieri aut non fieri, quæcunque pendent ex electione. quod (vt dicam apertius) nihil est aliud quam futurum necessario tunc, si Deus tunc fieri præsciuit: id verò fieri posse vt non fiat tunc: quòd si non fiat, neque Deus præsciuerit. velut fieri non potest, quin currat Petrus si eum ego currere video, potest verò ille non currere, atque si non currit, neque ego viderim. At dices, longe interest. Ego enim video currere, quia currit, ac Deus non præuidit quia erat cursurus, sed hic potius currit, quia Deus præuidit, & voluit. Nam à Ioue principium. ita est profectò, sed hoc est immensæ, indicibilisque sapientiæ Dei argumentum, ita rerum omnium causas disposuisse, & aliarum ex alijs ductum, quem Stoici vocabant Fatum, vt cum nulli liberæ causæ detrahat deliberandi, atq; eligendi facultatem, omnia tamen sint futura, cum, & vt ille disposuit. quæ est altitudo diuitiarum Sapientiæ, & scientiæ Dei; cui honor & gloria in secula seculorũ. Amen.

CAP.

CAPVT SEPTVAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 27. Eccleſiaſtici. Senſatus homo in ſapientia manet ſicut Sol, ſtultus ſicut Luna mutatur.

Hæc verba videntur innuere, inſenſatos & ſtultos, denique eos qui non ſint ſana mente, per viciſſitudines, & mutationes Lunæ habere grauiùs, eoſq; proinde vocari lunaticos, quã ſententiam iuuat, quod cap. 4. Mathęi legimus. Obtulerunt ei omnes male habentes: varijs languoribus & tormentis comprehenſos, & qui demonia habebant, & lunaticos, & paralyticos. & rurſus cap. 17. Domine miſerere filio meo, quia lunaticus eſt, & male patitur, nam ſæpe cadit in ignem, & crebro in aquam. Ex his Euangelij verbis conſtat, haud dubie epilepticos dici lunaticos. Conſtat quoque ex multis veterum locis, & ex communi hominum ſententia, lunaticos vocari maniacos. Cuius tamen appellationis non omnes eandem rationem reddunt. ſed genethliaci, ſeu iudiciarij qui natiuitates obſeruant, dicunt inde eſſe, quòd qui in interlunio naſcuntur, aut luna male collocata, ſunt plærunque epileptici. alij, cenſent, & furores & epilepſias mutationes accipere cum Luna, itaque increſcente creſcere, & decreſcente minui. Alij verò dicunt non ob aliud appellari hos lunaticos quàm quod teneantur morbo cerebri, membri adeo humidi, Luna verò humiditatibus præeſt. Verum ſi Luna humiditatibus præeſt, hac eadem cauſa augebit eas, & minuet, quare & morbos ipſos, quod ſi fit, quam potiùs ob cauſam appellentur lunatici,

qui

qui ita sunt affecti? augere vero Lunam humiditates, & veterum & recentium constat testimonijs. Nam Plinius cap. 41. lib. 2. ita inquit. Iam quidem lunari potestate ostrearum, conchyliorumq;, & concharum omnium corpora augeri, ac rursus minui. Hoc quoq; fatet Aristo. 4. de generatione animalium, Omnes etiam qui de agricultura scripsere, nullo excepto, decrescente luna putari arbores iubent, quod tunc minus humiditate redundent, & ea ipsa causa, ligna eo tempore decisa, minus sentire cariem affirmant. Itaq; communis omnium hominum sententia est (cui sine proteruiæ nota nō possemus repugnare) cum Luna humorem omnem augeri & minui. Quod si ita est, cum dicti morbi ex humore pendeant, vt & alij plęrique, non mirum si ij, & aliorũ multi secundum Lunæ mutationes, ipsi quoque mutentur. Sed cur Luna humiditates augeat, aut, si non auget, cur illi, alijque similes morbi mutentur cum Luna, non omnes eodē modo dicunt. Quidam enim censent Lunę naturam esse frigidam & humidam, vt Saturnum frigidum & siccum, vt & Martem calidum & siccum, ac Iouem calidum & humidum. Itaque Lunam quia humida est, augere humiditatem, tuncq; maximè cum est valentior, increscentem scilicet. Arist. Lunā calfacere & siccare censet, vt ipsum Solem, tantò autem minus, quantò repercussum quam rectum lumen debilius esse par est. Augere verò Echinos & testacea in plenilunijs, quòd calore & lumine adiuta, fœlicius nutriantur: humiditatem verò excrementitiam, in decremento & interlunio redundare magis ob defectum caloris, ac proinde muliebria decedentibus mensibus potius fieri. Vide caput quintum de partibus animalium quarti, & Secundum quarti de generatione animalium. Itaque videtur consequens, vt iuxta priorem sententiam, dicti morbi, crescente luna crescant,

iuxta

iuxta posteriorem verò, decrescente. Alij autem quibus fortasse nihil horum placet, censent, lunaticos solùm fuisse, quos Dęmon præmeret. Diabolum verò lunaria seruare tempora, vt creaturam infamet, in blasphemiam creatoris. Omnia quæ ad iudiciariam, seu Chaldæorum vanitatē spectant, refutata mihi seorsum sunt in hoc ipso opere, pręcipuè sacrorum autoritate. Quapropter licet tunc intacta, repellere quæcunque genethliaci dicunt: neque minus quæ de temperamentis Astrorum leuissimi homines effutiunt, cum nulla confirmentur mõstratione. Certè Luna plena à vacua solo differt lumine. Nam cætera eadem habet. id verò lumen est solare, à Sole enim accipit. Solem vero ipsum nõ aliter quam lumine calfacere, indicatum mihi antea est. Lumine quidem non per se, sed ex accidenti, quòd scilicet luminis comes est ignis ob analogiam. Lumini ergo, præcipuè Solari, & si per accidens, semper tamen accedit vis calfaciendi. Quandoquidem verò per ignem qui se exhibet comitem, constat quòd & siccandi. Constat ergo hauddubie, noctes plenilunij calidiores & licciores esse quam interlunij, atque adeo Lunam eadem præstare quæ Solē, & si debilius, atque vt Sol per annum, ita Lunam per mensem suam æstatem facere et hyemem. quòd Arist. affirmat. 4. de generatione animalium cap. 2. quod idem euidenter confirmatur verbis illis Psalmi 120. Per diem Sol non vret te, neq; Luna per noctem. Vrit scilicet per noctem Luna, vt per diem Sol. Nimirum est Solis vicaria, lumen ab illo accipiens, vt pro illo præsit nocti, vt ille diei. Luna ergo per lumen habet vim calfaciendi & siccandi, quare ea diminuta, aut omnino deficiente, merito euenit augeri humiditates, defectu scilicet ignis. Cum tamen ita sit, nihil prohibet, ipsam etiam plenam humidas passiones augere, nõ quòd frigida & humida,

vt

vt vulgus putat, sed quod reflexi luminis tepidus sit calor. Talis enim solet humiditates plus fundere quam resoluere, atque ita augere, & mouere, vt tepidum balneum, & vernus calor fluxiones mouet. Hinc fit, vt qui destillationibus sunt opportuni, sentiant se lędi à Luna, quod scilicet tepidus eius calor humores fundat. Leduntur verò minus aliquando à Sole, quòd hic calidior cum sit, nō plus fundat quā absumat. Quod quidem Plinius cap. 9. lib. 2. explicuit, de Luna disserens his verbis. Ideo molliore & imperfecta vi soluere tantùm humorem, atque etiam augere, quem Solis radij absumant. Esse igitur morbos qui Luna crescente, aut decrescente augeantur, & eos qui ita laborent, vocari lunaticos, nihil habet rationi dissonum, idque siue dæmone exagitante fiat, siue aliter. Nam demones ipsi vtuntur ad torquendos homines succis, eorūdem obseruata natura, vt iam antea indicatum est. Porrò tales præcipuè esse epilepsias, & insanias, rationi quoque est consonum, quia cerebrum est membrū redundans multa humiditate, quæ aut in plenilunio fundi, aut in interlunio augeri possit. Vtro verò potius Lunæ tēpore patiantur lunatici, & an vtroque, an alij in alio, res exigit vt explicemus. Quandòquidem duplex ratio est, qua Luna humiditates auget, constat, neque omnes, neque eosdem lædi vtraque, sed quosdam hac, quosdam illa. Nam qui vtraque ratione æqualiter efficientur semper (quod ad Lunā attinet) æqualiter ægrotabunt, qui altera afficientur grauius, ad alteram videbuntur habere leuius. Quosdam autē hoc, quosdam illo tempore habere deterius, & melius consentaneum est. Nimirum quibus fusio humiditatis inexistentis fiet maior quam accessio nouæ, lædentur plenilunio: quibus contra gignetur potius noua, quam fundetur pristina, lędentur interlunio. Quæ autem erit vtrorumque differentia?

Aaaa certè

certè quæ humorum. Horum enim quidam sunt concreti, frigidi adeo, vt nisi magno calore, qualis Lunæ non est, non fundantur; frigore verò moderato maiori, magnopere augeantur, huiusmodi sunt pituitosi & vitrei: Alij sunt calidi adeo, vt vel moderato calore fundantur, frigore verò non augeantur, sed compescantur, & sedentur, huiusmodi sunt biliosi & exusti. Eos ergo qui huiusmodi succis abundãt, verisimile est deterius habituros in plenilunio, qui verò illius modi in interlunio. Ergo Maniacis omnibus, & epilepticis ex atra bile, crescet malum cum ipsa Luna: Epilepticis verò ex pituita & crudis succis, decrescente crescet, & vrgebit maxime in interlunio. Natos verò esse homines in nouilunio aut plenilunio, meo iudicio, nihil refert. Refert fortasse potius, quo tempore vtero essent concepti. Sed pro alijs rebus, & alijs succis est distinctio alia. nimirum quidã succi sunt alimenta; quidam excrementa. Alimenta semper auget Lunæ lumen: moderatum enim calorem cum afferat rebus, nutritionem auget, quare & alimentis replet: excrementa verò non semper. Nam quæ per incoctionem generantur, decrescente potius augentur. Hinc fit, vt plantæ omnes, & natura illis proxima conchilia, crescant magis in plenilunio, & ea humiditate qua nutriuntur abundent: ac proinde periculosius putentur: menstrua verò quæ magna ex parte sanguis crudior est, plærunque fiant circa interlunium. Neque tamen semper, vt enim de epilecticis dictum est, ita & in hac euacuatione eueniet. Atrabiliarijs scilicet fœminis, & quibus atrabiliarius erit sanguis, aut valde biliosus, & si non ater, plenilunio potius irritabitur, & fluet: pituitosis verò & quibus crudior, in coniunctione seu interlunio. Omnium igitur quæ eueniunt dicta est causa, Lunæ nulla, neque frigida, neque humida, neque maligna facultate imputata,

putata, sed ea per lumen, quod à Sole accipit calfaciente, atq;, & si minùs, vrente tamen per noctem, vt per diem vrit Sol: dictumq;, qui, & quotuplices sint lunatici, & quo tempore quique lædantur. Ad insanos ergo & lunaticos potest Ecclesiasticus alludere, dicens, stultus sicut Luna mutatur. Quamquã alioqui Luna hyeroglíphicè significat stultos, & inconstantes homines, ab assiduas mutationes.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SECVNDVM.

CAp. 30. Ecclesiastici. Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa. Zelus & iracundia minuunt dies, & ante tempus senectam adducet cogitatus. Cap. etiam 25. Prouerbiorum. Sicut tinea vestimenta, & vermis ligno, ita tristitia viri nocet cordi. Medici in sex genera redigunt res omnes, quibus constat victus, seu dieta. Hæc sunt, cibus, & potus: motus, & quies: somnus & vigilia: aër in quo viuimus: animi perturbationes: & quæ excernuntur, aut retinentur. In bona enim horum moderatione consistit tota, victus salubriter instituendi, ratio. Vocant verò has res, nõ naturales, quia neque naturales sunt & semper vtiles, neque præter naturam & semper noxiæ, sed eædem bonæ, & malæ pro vtendi modo. Itaque si quis illis rectè vtatur, vtiles fiũt, si malè, fiunt causæ morborum, atque etiam mortis. Sunt verò hæ, quæ vocantur causæ externæ seu procatharticę. Hęc igitur Ecclesiastici verba, quibus affectus animi moderatio consulitur, partim pertinent ad tractationem de causis morborum, partim ad tuendam valetudinem, priora quidem illa, Multos occidit tristitia, & non est vtilitas in illa, ad morborũ

causas: vituperatur enim tristitia, vt quæ morbos & mortem inferat: posteriora verò, ad tuendam valetudinem, quia vituperatur solicitudo, vt quæ vitam contrahat, & canos ante tempus afferat. Perpendamus singula, & apponamus causas. Videtur tristitia penitus vituperari, quasi semper nòxia, & in qua nulla vnquam sit vtilitas, sæpe verò etiam occidat. Si autem hoc ita est, primum quidem male ponitur à medicis in causis non naturalibus, sed potius in ijs quæ præter naturam, ac semper noxiæ. Deinde gaudium semper esset vtile, & quantumcunque. At verò nō est, quin potius, vt Galenus docet primo de symptomatum causis, ex ingenti gaudio nonnulli pusillanimes perierunt, suntque multę de ea re historię & antiquæ & recentes. Nō igitur semper gaudium vtile est, quare neque tristitia semper noxia, sed est huius quoque, vt & aliorum animi motuum quædam moderatio salutaris. Atqui profectò ego ita censeo. Consultum enim fuisset mulieri, quæ viso filio quem mortuum crediderat exanimata est, aduentum filij, cum tristi aliqua narratione prænuntiasse, vt, scilicet, tristitia gaudium temperaret. Hauddubie procuranda nōnunquam quædam tristitia est, non minus quàm alij animi motus, velut certe & ira, quæ Hippocrate autore, consulto est in frigidis naturis & affectibus excitanda, augendi feruoris gratia; & gaudium, quòd tam multis magnina mentis melancholicis procuratur: & vt etiam timor, quem nōnulli in quibusdam passionibus incusserunt, & furentibus sæpe incutitur ad cohibendam iram. Nihil enim iram æquè frangit, ac timor. Non tamen proinde magna tristitia, quæq; plus, quàm profusi gaudij temperatio est, vnquam prodest. Quinimo talis semper nocet, & potest aliquando occidere. Non quidem repente, vt timor & gaudium (autor est Galenus loco citato) sed paulatim, &

multo

multo tempore. Quia per gaudium affatim, & sine vllo fręno effunditur totum calidum, quare in pusillanimis totum exhalat. In timore magno affatim accurrens ad cor, suffocatur. Motus similis est tristitia timori, non tamen vehemēs, vt ille, sed natura sua lentus, ac proinde paulatim facit vitalem calorem marcescere, & nutritionem partium minui, atq; ita deducit ad tabem. Quod aperte significant illa verba Prouerb. 17. Spiritus tristis exsiccat ossa. Itaque tristitia repentè nullum fortasse occidit, vt & timor & gaudium, lentè verò ac paulatim quàmplurimos. Illa verba & non est vtilitas in ea, duplicem ferunt sensum, naturalem & moralem. Naturali quidem significant, tristitiam nihil conferre, nam neque ad pellendos morbos, neque ad tuendam valetudinem (id verò constat ex dictis, intelligi debere de magna tristitia, & quæ omnem excludit hilaritatem) morali verò, continent exhortationem quandam, ad pellendum ex animo tristitiam. Quasi dicatur, vita tristitiam, quia multos occidit, & nihil confert ad recuperandum id cuius gratia doles. Neq; enim lachrymis defunctum vita maritum suscitabis, neque filium, neque amissam inuenies pecuniam, neque incendio consumptam reficies domum. Hûc pertinent illa verba cap. trigesimi octaui, vbi de lamētatione mortui agit. Ne dederis in tristitia cor tuum, sed repelle eam à te, & memento nouissimorum, & noli obliuisci. Neque enim est conuersio (à morte scilicet ad vitam) & huic nihil proderis (mortuo scilicet) & teipsum pessimabis. Hactenus de prima pręscriptæ orationis parte. Altera quam pertinere diximus ad tuendam valetudinem, vituperat zelum & iracundiam, & assiduum cogitatum, quòd minuant dies, & ante tempus ad ducant senectam. Videntur autem mihi illa omnia, vnico solicitudinis nomine significari. Solicitos enim esse dicimus

cos,

eos, qui plus satis curant, quid agatur, quod futurum sit. Tales enim sunt zelatores, ac proinde iracundi, & cogitabundi. Quæ omnia excludũt ab animo hilaritatem. Quare si vere dictum est 17. cap. Prouerbiorum Animus gaudens ætatem floridam facit, merito euenit, vt, quæ gaudium excludit solicitudo, afferat intempestiuam senectutem. Verũ autem illud esse constat, siquidem indicatum antea est, spiritum tristem exsiccare ossa: exsiccat ergo & ea passio cuius tristitia comes est, puta solicitudo, & nimia cura. vt verò exsiccat, ita refrigerat, quia vt nuper diximus, siccat imminuta nutritione, per vitalis caloris & spirituum consumptionem. Refrigeratio verò naturalis cum siccitate, ipsum est senium. vnde efficitur, vt solicitum esse, ac proinde iracundum, & cogitabundum, adducat ante tempus senectutem. Neque res vlla experimento magis cognita est. Neq; quidquam ijs, qui priuatam agunt uitam consultius, quam nulla de re esse solicitos: ijs verò qui Reipub. tenent gubernacula, qui id non possunt, tamen interponere gaudia curis, & animum tantis solutum curis, crebro laxare, ac locum dare cibis & exercitationi, ne semper animo ad cogitationem translato, corpus tabescat.

CAPVT SEPTVAGESIMVM TERTIVM.

Ecclesiastici cap. 31. Vigilia, & cholera, & tortura, viro infrunito: somnus sanitatis in homine parco. Dormiet vsque in mane, & anima illius cũ ipso delectabitur. Etsi coactus fueris in edendo multum, surge è medio & vome: & refrigerabit te, & non adduces corpori tuo infirmitatem. Audi me fili, & ne sper-

nas

nas me: & in nouissimo inuenies verba mea. in omnibus operibus tuis esto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. & rursus cap. 37. In multis escis erit infirmitas, & auiditas, & apropinquabit vsque ad choleram. Propter crapulam multi obierunt, qui autem abstinens est, adijciet vitam. Plurimũ gloriatus est Hippocrates primo libro de Dieta (si modo eius est is liber) & in initio libri de Ratione victus in acutis, se rationem victus instituendi inuenisse, quam antiquiores, aut omnino non attigissent, aut tractassent negligentius: quam tamẽ artis partem magnopere laudat, & merito quidem. Si quidem reliqua medicina, tam quæ pharmacis vtitur, quam quæ adhibet manuum operam (his enim tribus tota medicina continetur) ad præsentes tantum, aut iam iam imminentes morbos est vtilis, quæ verò victum instituit, etiam ante omnem morbi suspicionem, ne vnquam fiant. Sed & ad multos morbos præsentes facit non minus victus, quam pharmaca, & chyrurgia, & ad quosdam multò plus, atque adeo ad nonnullos sola sufficit, cum ad nullos sit satis reliqua medicina, sine vlla victus cura. multis itaque rationibus præstat reliquis medicinæ partibus, hęc cuius inuentione gloriatur Hippocrates. Est profecto tanti momenti, vt ad animi æque ac corporis medicinã spectet. nullus enim error in victu committitur, qui non ęque vtranque partem hominis lædat. Ebrietas enim vt caput grauat, ita mentem lædit; cibi & potus ingestio nimia, vt replet succis corpus, ita facit hominem libidinosum. Otium facit corpus excrementosum, & animum mollem, ac desidem. Cibi abstinentia nimia, extenuat ac debilitat corpora, animũm facit meticulosum: Vini potus (cui aqua erat ex re) fluxiones multas ciet, & iracundiam affert: potus aque (cui vino erat opus) cruditates parit, & tristitiam. Si igitur, vt ad tuendam corpo-

poris valetudinem humores oportet esse compositos, ita ad valetudinem animi, affectus; & vtrosque modo aliquo turbat, quicunque error in victu: constat idoneam victus institutionem, ad totius hominis valetudinem, corporis inquã & animi esse necessariam. Cum præcipuè non solum talis error vtrosque per se turbet, sed & alterutros per alteros. vtcunque enim turbentur succi, euenit turbari affectus, & vtcunque turbentur affectus, humores quoque. Quapropter verissime dictum est à Galeno, medicinæ partem esse philosophiam morum, non solum quæ ad Reip. pertinet cõstitutionem, sed quæ singulorum moribus componendis se accommodat. Hæc enim affectus temperat, quæ vna quidem pars est (neque ea maxima) totius victus: cum hic, vt medicis omnibus conuenit, sex constet rebus, cibo & potu; motu & quiete: somno & vigilia: aëre animi affectibus: & excretione, aut retentione quorundam. Hauddubie igitur, ea philosophia quæ affectus temperat, medicinæ pars est, non minus quam quæ modum ponit cibo & potui. Neque abs re Galenus, aut extra chorum saltans, scripsit, de cognoscendis, & curandis animi morbis, neque Plutarchus de sanitate tuenda, neque igitur sine causa in sacris, ac præcipuè in moralibus (cuiusmodi sunt liber hic Ecclesiastes, & omnes libri qui extant Salomonis, aut Salomoni attributi præter Cantica) tam multa scripta sunt medicinalia, & ad victus institutionem pertinentia. Cum verò multa sint, præscripta oratio continet pręcipua totius victus capita, & plurimum cõgruit cum Hippocratis præceptis. Nam tametsi victus dictis sex constat rerum generibus, modus cibi, & exercitationis, primum ac summum rei caput est, & ad hæc referuntur alia omnia. Omnes enim morbi, teste Hippocrate, additione, aut detractione constant. Arqui pręcipua additio & detra-

ctio,

ctio, repletio & inanitio est. Repletionem facit cibus, inanitionem exercitatio. Constat verò quod repletionem natū est facere, inanitionem tollere, quod inanitionem facit, tollere repletionem. Cibus igitur & exercitatio, non vt expedit suscepta, morbos omnes nata sunt facere; &, vt expedit, tollere. Reliquæ verò omnes causæ, his sese adiungūt socias, quia aut replent, aut inaniunt. Proinde maxima pars dieticæ partis est, modum ponere cibo & exercitationi. Modus autem quem ponit Ecclesiasticus est, ne quis sit infrunitus, hoc est, intemperans in capiendo cibo, sed parcus: & vt in suscipiendis laboribus sit velox, quæ eadem sententia scripta est ab Hippocrate lib. 6. Epid. sectione quarta his verbis. Exercitatio sanitatis est, citra satietatem cibum capere, & im pigrum esse ad labores. Quæ assertio quam sit eadem, quę & Ecclesiastici, quiuis videt. Parcum enim esse, quid aliud interpræteris, quàm citra saturitatem vti cibis? esse velocem in suscipiendis laboribus, quid aliud, quam esse impigrum ad labores? Verum Ecclesiasticus, non contentus simpliciter præcipere, apponit etiam incommoda, quæ intemperanter facientibus eueniunt, & commoda quæ tēperantibus. Explicat verò vtraque per notas quasdam, & signa affectionum, quæ medici symptomata appellant. Viro (inquit) infrunito accidet vigilia, & cholera, & tortura. Somnus autem sanitatis in homine parco. Nihil magis experimento cognitum, quam eum qui se cibis impleuit vsque ad satietatem, non posse dormire, sed aut totam noctem vigilare, hûc & illuc se iactantem, neque posse loco consistere: aut dormire somnum grauem, cum multis horrendisque insomnijs, neq; eum longum, sed crebro interruptum, ac cum cholera nonnunquam & tortura, hoc est, cum anxietate ventriculi & vomitibus cibi corrupti, aut nauseis, & ructibus nidorosis (hic

affectus vocatur Hippocrat. cholera sicca) & cum torminibus intestinorum. Illud quidem ob cibos corruptos, qui adhuc in ventriculo hęrent, hoc ob eos qui in intestina descenderunt: eum verò, qui parce aut citra saturitatem cœnauit, dormire vsque in mane, & animam eius cum ipso delectari, hoc est magnam ex somno voluptatem capere, & expergisci alacrem, & expeditum: quod quidem signum optimè peractæ concoctionis, atque adeo bonæ valetudinis, est. Ob hæc igitur iubet, parcum esse, & præterea, in omnibus operibus esse velocem. Et omnis (inquit) infirmitas non occurret tibi. Quod non ita accipiendum est, ac si nullo possit morbo penitus corripi, sed quòd nullis morbis esse poterit valde obnoxius, sed raro, ac leuiter tentabitur: nisi casu lædatur à causis, quas medici vocant non necessarias, vt ense, aut igne, aut lapidis iactu, aut domus ruina, aut contagio. Nam præter hæc, & si parcum atque exercitatum hominem reliquæ quatuor victus partes lædere possint, vt ira aut Sol, hęc tamen ipsa raro magnopere lædent. Quanquam non nego posse etiam grauiter lædere aliquando, præcipuè eorum quę dam, vt si forte, qui parcus atque exercitatus sit, vtatur multa venere, fortasse enim lædetur plusquam si viueret in otio. Superest igitur, vt illud, Omnis infirmitas non occurret tibi, intelligatur ita, vt explicui: quasi, inquam, diceret, raro grauiter ægrotabis, quia scilicet, præcipua, ac maxima pars rectè victus institutionis, est hæc, quamque Hippocrates antonomasticè vocauit exercitationem sanitatis. Verum expedit, eum qui nollit ex rectè dictis ansam peccandi accipere, hoc loco scire, non ita esse vtilem cibi parsimoniam & exercitationem, vt quantò minus quis accipiat & plus se exerceat, tantò censeatur suæ sanitati melius consulere. non enim ita est, sed ambo fieri debent intra

modum

modum quendam, quià vt in Aphorismo dicitur. Neque satietas, neque fames, neque aliud quiddam, quod naturæ modum excedat, bonum est; habet certe vterq; excessus, & cibi & laborum, suas noxas, atque haud facile sit dicere vter maiores. nam vt cibus supramodum ingestus morbum facit, ita & nimis tenuis. dictum enim ab Hippocrate est. Morbos ex repletiōe, sanat inanitio, & ab inanitione repletio. Porro, vt otium uituperatur, ita & defatigatio, quam interdicens Hippocr. scripsit, vbi lassari cęperit corpus, quiescere statim remediū est. Cur (igitur dices) Ecclesiasticus tenuem victum & labores commendat, ac non potius mediocritatem eorum? certe intra mediocritatis fines intelligendum est, hęc laudari. neq; verba aliud sonāt. Nam parcus non est qui fame se macerat, sed qui non est infrunitus, hoc est, inutiliter cibos ingerens, aut vt referam Hippocratis verba, qui non accipit ad satietatem. Velox non qui præcipitatus, sed qui non piger. Itaq; harum, vt & aliarum omnium causarum quæ nos alterant, esse debet modus. quia omne nimium est naturę inimicum. modus verò cibi & exercitationis, definiri primum debet ad ipsum hominem, seu ad eius facultatem, deinde alterius ad alterum, quia exercitatio esse debet pro modo cibi, & cibus pro modo exercitationis. Nam Hippocrat. in Aphorismo dicit, vbi fames, laborandū non est. Atque ita conuertenti licet dicere, vbi laborandum, fames sustinenda non est, sed capiendus cibus, atque eadem ratione colliges, vbi otium cibus capiendus non est, nisi parcissimè: & vbi multum accipiendum sit cibi, non vtcunque, sed multum exercendus est homo: quia vt ipsemet dicit libro primo de Dieta, homo comedēs & non laborans non potest esse sanus. apposuit verò ibidem causam omnium eorum quæ diximus, his verbis. Contrarias enim inter

ſe vires habent cibi & labores. Verum inter ſe mixti conferunt ad ſanitatem. Labores enim ea quæ inſunt conſumere ſolent, cibi autem & potus ea quæ euacuata ſunt explent. Itaque modus eſt, vt vterq; ad alterum accomodetur, quia contrarias cum habeant facultates, neutrum opportet alterum ſuperare, neq; cibum vnquàm neque laborem: mutuò enim ſeſe corrigunt, alterum cum repleat, alterum cum inaniat. Igitur ſi cui laborandum neceſſariò plus ſolito eſt, adijciendus cibus: ſi veſcendum pluribus, exercendus etiam plus. Igitur ne nimio indigeas motu, conſultius ſit parcè vti cibo. Neque tamen ſemper, vbi ſolitam cibi copiã auxeris, ſatis ſit augere exercitationem, neque vbi ſatietas magna fuerit, quia & ſi cibus & labor contraria ſunt, non tamen vterque poſt alterum commodè adhibetur; ſed, vt Hippocrat. inquit, labor cibum præcedere debet, non ſubſequi. Neque quidquam periculoſius, quã pleno ventre aut toto etiam corpore pleno aut impuro vehementer exerceri, antequam magna pars copiæ aut cacochymiæ, manifeſta euacuatione ſit depoſita. Quia exercitatio diſtrahit per corporis habitum, quæ intra ventres ac cauitates recondita ſunt. è pleno igitur ventre cruda diſtrahit in partes alias omnes: quare, & capitis, & pulmonis, & hepatis, & viſcerum omniũ facit obſtructiones, atque fluxiones multas in eas ipſas partes, & in veſicam & in articulos, & totum corpus, vnde innumeri naſcuntur morbi. Igitur maximè ac primùm curandum eſt, ne unquam cibum capias niſi parcè, vt ab illo placidè ac longum dormias, & à ſomno alacriter experrectus impigrè exercearis, vt omnem effugias infirmitatem. Si quando verò coactus ſis, ita vt fit in conuiuijs (tametſi id vir temperans, & fortis, quique ruſtico pudore non

laboret,

laboret, pati non debet) in edendo multum, consultissimum sit; multitudinem cibi primum deponere, deinde dormitum ire, vt concoquatur reliquum, postea exercere, vt extrudantur excrementa. Optima autem ratio ventriculi vacuandi in vomitione est, secunda ab hac in deiectione. Vomitio enim eijcit ex ipso ventriculi ore, antequam descenderint cibi, succurritque citissimè, & maximè, sine aliarum partium noxa. Deiectio ex intestinis, quæ iam descenderunt. Vtendum ergo, si modò facere id homo possit, vomitione statim: si autem quispiam eorum sit qui vomunt difficillimè, vtendum aliquantò post alui subductione; tunc scilicet, cum tormina, aut distentionem inferioris ventris cœperit sentire. Optimè igitur, ac secundum Hippocratis & Galeni præcepta, vt libro septimo methodi medendi, licet videre, præcepit Ecclesiasticus. Si coactus fueris in edendo multum, surge è medio (his verbis significat statim id esse faciendum, antequam cibi copia noxæ aliquid afferat) & vome: & refrigerabit te (hoc est, subleuabit te) & non adduces corpori tuo infirmitatem.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVARTVM.

CAP. 38. Eccleſiaſtici. Honora medicum, propter neceſſitatem etenim illũ creauit Altiſſimus. à Deo eſt enim omnis medela, & à Rege accipiet donationem. Diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatũ collaudabitur. Altiſſimus creauit medicinam de terra, & vir prudens non abhorrebit illam. Nonne à ligno indulcata eſt aqua amara? Ad agnitionem hominũ virtus illorum, & dedit hominibus ſcientiam altiſſimus, honorari in mirabilibus ſuis. In his curans mitigabit dolorem, & vnguentarius faciet pigmenta ſuauitatis, & vnctiones conficiet ſanitatis, & non conſumabuntur opera eius. Pax enim Dei ſuper faciem terræ. Fili in tua infirmitate ne deſpicias te ipſum. Sed ora Dominum, & ipſe curabit te. Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum. Da ſuauitatem, & memoriam ſimilaginis, & impingua oblationem, & da locum medico. Etenim illum Dominus creauit: & non diſcedat à te, quia opera eius ſunt neceſſaria. Eſt enim tempus quando manus illorum incurras. Ipſi verò Dominum deprecabuntur, vt dirigat requiem eorum, & ſanitatem propter conuerſationem illorum. Qui delinquit in conſpectu eius qui fecit eum, incidet in manus medici. Hactenus Eccleſiaſticus.

Qui medicinam dum ſani ſunt vilipendunt, neque pauci ſunt, neque ignobiles, imprudentes tamen ſunt hauddubie, vt hoc loco teſtatur Eccleſiaſticus. Nam inquit. Vir prudens

dens non abhorrebit illam. neque de spirituali hîc agit (huc enim confugiunt) medicina, sed de ea quam creauit Altissimus de terra, tribuẽs scilicet virtutes salutares herbis, lapidibus, succis, & terræ generibus, & metallis. Eorum igitur qui medicinæ detrahunt, quidam ipsas medicamentorum facultates negant, quòd nihil possint insigne, sed opinione magis constent medicorum, quam reipsa: Quidam esse quidem re vera, hominibus verò non haberi certam de eis scientiã, atque adeo neque ipsam medicinam scientiam vere esse, sed incertas & instabiles opiniones, & coniecturas non satis firmas: argumento, quòd multæ fuerint, nascanturque quotidie medicorũ sectæ, & abeant, & redeant semper per quasdam vicissitudines, quasi nihil certum in eis sit, fallanturq; quotidie medici, quasi nihil habentes scientificum. Quidã etiam calumniantur, defecisse iampridem, temporis diuturnitate, medicamentorum vires, neque esse qualia antiquitus, sed elanguisse omnia. Alij stulta quadam religione affirmant, medicinæ opera necessaria non esse, quòd sanitas, & morbus, vita & mors, penes Dei voluntatem sint, ita vt nulla arte possit vitare homo, quod de eo Deus Opt. Max. decreuerit, & apud sese habuerit statutum. Hæc omnia sigillatim refutat Ecclesiasticus, præcipitque honorem haberi medico, duplici de causa, & quòd necessaria sint eius opera, & quod creatus sit ab Altissimo. Explicat verò quem honorẽ illi haberi præcipiat, dicens, à Rege accipiet donationem, & in conspectu magnatum collaudabitur. Nimirum his duabus rebus constare debet honor medici, copiosa donatione, hoc est, ampla mercede, atque laudibus. Nam his duobus euadet honoratior. Cum enim ex Peripateticorum sentẽtia, quæ à nostris etiam Theologis receptissima, rei familiaris amplitudo sit in bonis honorabilibus, hæc ipsa accedens ex

arte

arte efficiet artificem honoratiorem. Laudibus verò compa ratur bonum nomen, quod melius etiam est quam diuitiæ multæ. Cum verò duo hæc honorare adeo possint medicum, tunc maximè, cum à regibus, & magnatibus præstantur. Nam cum honor, teste Aristotele, sit in honorante, is maximè honorare potest, qui est honoratissimus. Proinde Ecclesiasticus, tum omnibus in commune mortalibus, præcipit honorem medico habere; tum maximè Regibus & magnatibus. Atqui profectò ipsa natura, cuius medicus minister est, id omnes gentes docuit. Nulla enim tam barbara aut fera est, aut vnquam extitit, vt nulla penitus vteretur medicina. Neque sanè solùm natura quæ est hominibus omnibus communis, à qua naturale ius fluit, sed ea etiam quę est illis communis cum belluis (quam naturæ impetum, ius verò vocari non vellem) medicinę vsum ingerit, cum ab irrationalibus putentur medici multa, neque ea quidem parum vtilia, didicisse. Quæ verò gentes humanioribus vsæ sunt legibus, omnes quidem publicè decreuerunt medicis multos honores, immunitates, ac priuilegia; & inter eos quidem, Regijs, longè amplissimos: præstantissimis verò medicis, etiam diuinos honores tribuebat antiquitas. Romani Imperatores certatim largiebantur medicis, & ipsam artem ac medicamẽtorum affluentiam, magnis sumptibus augendã procurabãt. Nulla potius ratione mortalibus vtiles se esse posse iudicantes. Quod, vt alia omnia, quæ ad Regia pertinent officia, omnium optimè nunc Philippus secundus Dominus meus exequitur, multam pecuniam impendens medicamentis conuehendis, ex America, & vndique terrarum, & medicinalibus viridarijs excolendis, & de naturali historia rerum Americarũ cõmẽtarijs cõponẽdis: quo studio hauddubie, de tota hominũ posteritate optimè merebitur, vt de nobis merita est antiquitas:

quitas: quæ hanc artem maximi fecit. Quin, vt ego existimo, in magna illa antiquitate, medici requirebantur, vt reliquis hominibus imperarent, ac Reges fierent. Quod non obscurè indicant illa verba Isaiæ cap. 3. Apprehendet enim vir fratrem suum, domesticum patris sui, & dicet, vestimentum tibi est, princeps esto noster. Ruina autem hæc sub manu tua. Respondebitque in die illa dicens, non sum medicus, & in domo mea non est panis, neque vestimentum; nolite constituere me principem populi. Hæc Isaias, constat verò illa verba, non sum medicus, excusantis sese esse, quod non possēt esse princeps populi. Nunc verò eo res deuenit, tanta est hominum imprudentia, tam præposterumque fertur de rebus honorabilibus iudicium, vt licet nobis aliud dignitatis artis huius argumentum accipere, quod hoc seculo vilipenditur. * Sed quia locum hunc multi iurisperiti tractauerunt disertissimè, & meus fortasse affectus suspectus habebitur, continendus mihi impetus orationis est, condonandaque inscitiæ Plinij sua grammaticalis garrulitas, mendacijs plena: & Catonis pulchra magis & procax, quam grauis sententia dimittenda: & sigillatim enarrandæ singulæ præscriptæ dictionis partes. Ab altissimo dicit creatam medicinam ob necessitatem. Hauddubie ab altissimo, si necessaria est. Deus enim non deficit in necessarijs: necessariam verò esse medicinã constat, si modo sunt morbi: maximè si sunt morbi quos non possit ipsa per sese natura superare, possit verò accedente artis ministerio. Hoc quidem si esse indicetur, nemo neget eam artem esse necessariã. Omnino enim salute opus est ad vitam retinendam: esse verò ita, facilè mõstrari potest. Nam esse morbos quosdam, & alios alijs maiores, ac maligniores, quiuis libenter concedet. Porrò minores ac benigniores facilius, maiores & maligniores difficilius

vinci quis neget? Porrò nos admotione, aut ingestione rerũ quarundam posse lędi, refrigeratos aut exustos, aut aliter affectos si quis negat, admoue illi niuem aut glaciem, aut igni tum ferrum, aut nudum hyeme sub dio dormire, aut diem totum per æstatem transigere in Sole coge. Quod si lædere possunt hæc & alia huiusmodi, possunt etiam prodesse: non enim omnia eodem modo lædunt, sed per contrarias alterationes. Quare quibus alia nocent, alia erunt vtilia, atque, quia non omnes homines eodem modo affecti sunt, eadem alijs noxia, & alijs erunt vtilia. Hæc solum si receperis, necesse est concedas reliqua. Si enim ad quascunque intemperies sunt res aliquæ vtiles, quæ scilicet inducunt contrarias alterationes: constat, naturam idoneo adhibito medicamento, morbum quemcunque facilius superaturam, quàm nullo. Si igitur sunt morbi alij alijs solutu faciliores, alij difficiliores, necesse est sint aliqui adeo difficiles, vt omnino vinci nõ possint, & alij adeo faciles, vt sine vllo medicamento vincantur. Hæc duo facile dabis. Nam si neges, fiet vt nullus morbus possit sine medicamento solui, aut vt omnis possit cum medicamento, atque vtrumuis horum fiat, erit ars longe magis necessaria. Si verò sunt illa duo, necesse est sit etiam inter illa medium, morbi scilicet, qui medicamento solui possint, sine illo non possint, ob quos constat, medicinam esse simpliciter necessariam. Dico autem simpliciter: nam ob quosdã etiam aliorum erit vtilis. in illo enim genere morborum, qui sine medicamento solui possunt, sunt qui facilè, & qui difficile: ob eos verò, qui & si à sola natura vinci possint difficile autem soluuntur, vtilis est medicina, vt interim natura minus laboret, & minus in posterum relinquatur noxæ: ob alios verò qui nullatenus sine eius ope soluuntur, est omnino necessaria. Rursus, sunt nonnulli morbi, qui errore ip-

sius

sius naturæ constant,& augentur: quique proinde non nisi solius artis opera,etiam natura repugnante curationi, solui possunt. Quos si solui ad tuendam vitam necessarium est (est profectò aliquando) constat medicinam esse simpliciter necessariam. Nam pone,carnem(ita vt fit quotidie)crescere in vrinæ meatu, nisi dissoluatur, nō magis viuere possis,quam sine mictu. Non est autē quod exspectes naturæ medellam, quia ipsamet natura est quæ auget, estq́; ille morbus,& si præter naturam auctæ, substantiæ verò naturalis incrementum. Sola igitur arte curari potest,ferro scilicet,aut exedente medicamento. Est igitur tunc solius artis curare id, quo non curato,viuere non possis omnino. Igitur ars est simpliciter necessaria. Ad multa itaque vtilis est, & ad quædam necessaria. Vtilitatis adscripsit Ecclesiasticus duo exempla,dicens. Curans mitigabit dolorem,& vnguentarius faciet pigmenta suauitatis. Nam hæc duo pertinent ad meliorem tolerantiam morbi, & quandam facultatis refectionem,vt scilicet per anodinas vnctiones dolor mitescat, & per suauia pigmenta voluptas concilietur. Addit verò, & vnctiones conficiet sanitatis,quasi dicat, alias quoque conficiet vnctiones necessarias,quibus non soluat solùm dolorē, aut voluptatem conciliet, sed morbum ipsum demoliatur, dolores aliquando etiam augens. Hęc igitur ita habent. Si verò medicina est ad multa vtilis, & ad quædam necessaria, constat datam esse hominibus à Deo, alioqui deficeret Deus in necessarijs. Neque hoc quospiam latuit mortalium. Omnes enim gentes medicinæ inuentionem in suos Deos retulerunt,aut illos ipsos homines qui putarentur inuenisse, retulerunt in numerum Deorum: quasi medicina non posset esse nisi Dei inuentum. Auxerunt quidem illam præstantissimi quidam viri præceptis & experimentis: & secundum Dialecticæ

et prodeunt aliqñ ex utero infantes ano nō pforato; aut uulua clausa: illud ad uitam, hoc ad speciei conseruationem necessarium.

ctica leges, methodo constituerunt. At uerò primò, ab ipso rerum opifice data hominibus est, neque prius fuerunt ægroti quam medici, neque vnquam sine medicis. Illos enim sexcentum annos, quibus Roma caruit arte hac, Senatusconsulto damnata, mendacium esse merum, ipsa annorum computatione constat. Nam venit Romam (teste eodem Plinio) Archagatus, anno ab vrbe condita 530. qui honorificentissimè receptus est, & post illum semper plurimi subsequuti. Si igitur plusquam 600. ante annis, damnauerat artem Roma plusquam 70. annis antequam conderetur. Futilia itaq; dicteria sunt hæc omnia. Estque medicina Dei inuentum, quo nullo vnquam tempore caruit, aut omnino carere potuit, hominum genus. atqui profectò ita opportet. Nam eiusdem est, domum facere, & labentem reficere, ita & vestē, & calceum, & rem quamcunque. Cum ergo ad Deū spectet humani corporis formatio, & temperies, ad eundem spectet necesse est, eius conseruatio & refectio. à Deo igitur est omnis medela. Quid igitur honorabilius ea arte, quæ necessaria est, & à Deo fluxit. At dicunt, non est tanta vis medicamentis, neque experimento probantur quamplurima eorū, quæ ab ijs qui de illorū facultatibus scripsere, dicta sunt. Ita est profectò, facileque concesserim, nulla de re magis medicos nugari, quam de medicamentorum viribus, singulis tribuentes innumera, quorum multis experimenta non respondent, aut non euidenter. Sed nugentur illi quantum lubet, sunt nihilominus plurimæ, atque mirabiles medicamentorum vires, tametsi illi de quibusdam nugentur per leuitatē, alias exploratas non habeant per inertiam. Sed sunt etiam per omnia secula nonnulli prudentes, docti & exercitati medici. Quid autem non speres, fieri posse circa humanum corpus, per naturalis cuiuspiam rei admotionem, cum Moses

injecto

iniecto in eos ligno quodam, magnos aquæ fontes, ex adeò amaris, vt neque à valde sitientibus possent degustari, reddiderit dulces? Id quod naturali quapiam virtute effectum esse, super caput quindecimum Exodi disputauimus. Constat verò ex hoc loco. Nisi enim naturali facultate id fecisset lignum, non bene in medicinæ confirmationem accommodaretur. Sed de hoc seorsum egimus, nunc procedamus. Dicunt alij. Sint quidem multæ virtutes tributæ rebus naturalibus, earum verò cognitio non est hominibus tributa. His respondet Ecclesiasticus, dicens, ad agnitionem hominum virtus illorum (scilicet peruenit) & dedit illorum scentiam hominibus altissimus, honorari in mirabilibus suis, hoc est, vt honoraretur in mirabilibus suis. Quod est argumentum à fine. Quorsum enim fecisset Deus, nisi eorum cognitio esset ad homines peruẽtura? quæ enim vtilitas accederet hominibus? aut quæ gloria Deo? necesse est ergo dederit Deus in ipso mundi initio facultatum talium scientiam. quam fortasse, quia exolescebat, postea dedit Salomoni, qui scripsit de omnibus ab Hysopo vsque ad Cedrum. Ex cuius scriptis multa arbitror deriuata esse ad Græcos, & ad Latinos, & Arabes, & ad nos vsque. Dicunt alij. Ah deficit iam plurimorum medicaminum vis. Ipsa quoque terra velut defatigata, & tabescens, minus profert efficacia. Non est iam ea virtus rebus, quæ antiquitus. Cui sententiæ fauere videntur verba illa capitis quinti Esdræ, vbi de terræ, totius & mundi senio agitur. Verba verò sunt hæc, post multa alia facientia ad institutum idem. Considera ergo & tu, quoniam minori statura estis, præ his, qui ante vos, & qui post vos, minores quã vos, quasi iam senescentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes. Cæterum neque hic quartus Esdræ liber recipitur à Theologis inter sacros: neque mihi hæc sentẽ

tia

tia vnquam probari potuit. Habet enim mundus ætates secundum diuinas ordinationes,& rationem temporum, quā Deus apud se habet, non tamen secundum naturam, cum neque naturalis extiterit eius ortus, neque interitus futurus sit. Fieri quidem potest,vt vna aut altera terrę particula, longa cultura & assidua seminatione defatigata,languerit,vt tamen tota terra,minime. Neque enim vnica particula languescit vnquam,velut quæ verè senescunt,vt non possit,scilicet, vnquam imposterum vires resumere,ac velut reiuuenescere. Immo circulo quodam abeunt & redeūt omnia, secundum omnes & singulas partes. secundum omnes quidem per vicissitudines,alijs debilitatis,alijs fœcundioribus redditis: secundum singulas autem,singulis debilitatis,& refectis alternatè. Quapropter fieri potest, vt quę aliunde antiquitus deportabantur medicamenta, veniant nunc aliunde potiora, ac contra: vt verò omnia vbique debiliora effecta sint, fieri non potest. Atqui profectò nunc medicamenta non valēt minus quàm antiquitus. Quinimo video medicos nunc multò magis illorum potentiam formidare, ac de dosibus antiquis magnam partem detraxisse. Quod facultatum non imminutarum argumentum est. Iam verò copiam medicamentorum habemus longe maiorem,quā nostræ Indię, & orientales abunde suppeditāt. Hauddubie igitur(vt inquit Ecclesiasticus)non consumabuntur opera eius,hoc est, medici. Pax enim Dei super faciem terræ, hoc est, quia semper Dominus dabit benedictionem,& terra dabit fructum suū, alimenta scilicet,& medicamenta. Dicunt alij,imprudēter, [illegible] morbos & sanitatem, vitam, & mortem, voluntate Dei dispensari,neque rationem vllam esse euadendi,cum Deus morti homines destinauerit, aliqui verò ipsos per sese sanescere: quapropter ea arte opus non esse, quæ sanet solū

non

non morituros. Hic abundè contradiximus nuper, indicantes artis necessitatem, atque adeo esse morbos quosdam, qui arte quidem possint, sine ea verò non possint superari. Verũ nunc aliter procedamus, vt hic locus postulat. Non dubiũ est morborum causas aliquando esse in peccatis. nam hoc ipsum præscriptæ orationis verbis vltimis testatur Ecclesiasticus, dicens, qui delinquit in conspectu eius qui fecit illum incidet in manus medici: itaque ex peccatis nascuntur morbi, vt & aliæ omnes miseriæ. Neque est in ciuitate (vt inquit Propheta) malum quod non fecerit dominus. Atque ipsa Ecclesia Catholica, penes quam prima ac sũma auctoritas est, id testatur dicens, Cum infirmitas corporalis nonnunquam ex peccato proueniat. Nihilominus habent, etiam illi ijdem morbi naturales, circa nostra corpora consistentes, causas. Nã ipsemet Ecclesiasticus explicuit multas tales, inter quas, multum esum, dicens, Si coactus fueris in edendo multum, surge & vome, & non adduces corpori tuo infirmitatẽ. Neq; quidem Deus cum in morbum hominem ob peccata conicit, vult nisi rarissimè & maximis de causis per sese liberare, sed per hanc dignissimam artem, quam in humanæ salutis custodiam, & reparationem creauit. Nimirum hac ratione efficiens quod præcepit, honorem inquam tribuens medicinę. Ipsemet Deus vulnerat & sanat, neutrum tamen nisi per naturales causas, siue enim morbos infert, in vindictam, aut castigationem, aut probationem, siue salutem miseratus nostri largitur, causis vtitur secundis. Velut Tobiam excæcauit stercore hirundinum, & sanauit Calionimi piscis fele. Si igitur morbi duplicem habent ortum, alium diuinum, aliũ naturalem, quid expediet ægrotos agere? certè pariter placare Deum, & medicationem adhibere. Si enim ad Deum confugiens, curationem paruipendes, peccas ob imprudentiã

in ip-

in ipsum Deum, qui post expiationes iubet locum dare medico, quia ipse creauit eum propter necessitatem. Quare falsa pietatis specie, incidis in impietatem, parui pendens illius opera: si verò oblationibus, & precibus derelictis, solis medicinæ confidas operibus, pecces grauius, aliquid sine Deo rerum naturam præstare posse, confidens. Ob quod peccatum (permittente Deo) rex Asa dolore pedum vehementissimo vexatus per biennium, mortuus est, vt narratur secundo Paralipomenon cap. 16. itaque infirmus placare debet Deum, & medicum adhibere in curationem. Quoniam verò, vt inquit Hippocrates, in ipso totius artis prohemio, non solum ægrotus se debet præstare opportuna facientem, sed & medicus, hunc quoque oportet perinde facere, adhibere, scilicet, curationem, & dominum deprecari, vt dirigat opera sua, Requirendus igitur est, vt res bene cedat, medicus doctus pariter ac probus, vt possit vtrunque præstare, curationem inquam idoneam, & preces. Huic verò habendus honor est, & sui gratia, quia eius opera sunt necessaria, Dei verò præcipuè, à quo creatus est propter necessitatem nostram. Hæc omnia adeo sunt rationi consentanea, vt nisi ei qui de Deo malè sentiat, aut nullam omnino notitiam habeat rerum naturalium, dubia esse non possint. Quæ his verbis complexus est Ecclesiasticus. Fili in tua infirmitate ne despicias te ipsum (sine vlla scilicet procuratione manens, vt iumentum) sed ora dominum & ipse sanabit te. Non sit tamen satis orare, si in peccatis maneas, sed auerte à delicto, & dirige manus, restituens scilicet si quid rapueris, ac insuper tribuens pauperibus. Et ab omni delicto munda cor tuum, hoc est, neq; solum non exequaris opere, sed neque concupiscas malum. & da suauitatem & memoriam similaginis & impingua oblationē, hoc est, offer abundanter munera Deo grata, tuncq;

(placato

(placato scilicet Deo) da locum medico, etenim illum Deus creauit (vt scilicet per illum largiretur salutem, quibus vellet) & non (inquit) discedat à te. quia eius opera sunt necessaria: est enim tempus, quando in manus illorum incidas. nimirũ, omnia tempus habent, & tempus ægrotandi, & tempus vtẽdi medicis. ipsi verò, prætérquàm quod idonea adhibebunt medicamenta, dominum deprecabuntur, vt dirigat requiẽ eorum, & sanitatem, hoc est, vt tribuat ęgrotis sanitatem, & ipsis requiem animorum, impetrato eo, quod vehementer exoptant, & ob hanc ipsam causam, quæ Dei est bonitas, exaudientur, & tribuet Deus sanitatem ægrotis ob conuersationem, & conuictum eorum. Haberi igitur debere honorem medico, & naturæ lege (quandoquidem gentium omnium de re aliqua confirmata opinio lex est naturæ, vt inquit Cicero) & Diuino præcepto, iam constare videtur. Possunt verò ex philosophorum placitis nõnullę etiam oriri obiectiones, quas dillui satius sit, quàm dissimulando præterire. Videtur enim scientiæ cuiuspiam dignitas, male necessitate extimari, siquidem Aristo. Cap. 2. primi metaphisicorum, de prima philosophia differens, inquit, Cæteræ, itaque omnes magis ea necessariæ sunt, nulla verò melior. Itaque dicit artium omnium, aut scientiarum, eam esse optimam, quę minimè necessaria, sit etiam vilissima, quare & minimo honore digna, quæ maximè necessaria. Neque profectò dubiũ est, longè aliud esse in rerum omnium generibus, quod honorabile, & quod necessarium. Quis enim neget naturales actiones, vt ese, bibere, egerere, & mingere, necessarias magis esse ad vitam tuendam, quam rationales, vt meditari, consultare, & disputare? constat verò quam sint hæ honorabiliores. Ita igitur dicere possis, medicinam artem esse maximè necessariam, vilem tamen, cum dignitas alia potiùs ratione

tione sit extimanda, quàm necessitate. Dicit enim Arist. primo Politicorum. Cap. 6. Sunt enim operationes illæ artificiosissimę, in quibus minimum est fortunę: illę sordissimæ in quibus maximè inquinatur corpus: illæ seruilissimæ, in quibus corporis est vsus plurimùm: illæ verò ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Ignobilis quidem hac ratione non sit medicina, non enim minimum virtutis cum eius recto vsu coniunctum est. Quin potiùs, vt nuper diximus, probus æquè ac doctus esse debet medicus. Videri verò possit, sordida ac seruilis, quia non potest sine magno corporis labore exerceri, cùm opus sit ægrotos visere, & non raro medicus inquinatur, contrectatq; partes inunctas, aut per sese turpes; præcipuè cum Chyrurgia non minima pars medicinæ sit. sed neque admodum artificiosa videri alicui possit, cum in ea non minimum putetur valere fortuna. Quis igitur honor haberi debeat arti seruili ac sordidæ, si pręcipuè neque admodum artificiosa est, sed fortuna plena? his obiectionibus facturi satis, de necessitate dicamus primùm. Nam & ad rem ipsam maximè expedit, & ad verborùm Ecclesiastici enarrationem. Certè neq; quo scientia est minùs necessaria est ignobilior (alioqui esset prima philosophia, quam vocamus metaphisicam, omnium ignobilissima) neque quo minus necessaria nobilior. Nam agricultura est, quàm mercatura nobilior, & multo magis necessaria. Et in ipsis mercaturæ generibus, quæ fęneratur est ignobilissima, eademq; quàm quę emptione, & venditione constat mercium, multominus reipublicæ necessaria. Quia agricultura, cum qua, & pecuaria intelligitur, secundum naturam est, mercatura mercium, pręter naturam: fęneratio verò, etiam contra naturam, quia facit, vt pecunia pecuniam pariat, quæ tamen, natura sterilis est (auctor est

Aristo.

Aristo.primo Politicorum Cap.7.) igitur neque quo magis necessaria, eo nobilior ars quæpiam censenda est. Neque id dicit Ecclesiasticus, sed medicinam esse honorabilem, quia est necessaria. Non tamen hinc fit, vt omnis honorabilis sit necessaria, sed vt omnis necessaria, quà necessaria sit honorabilis. Dico autem quà necessaria, quia cum non vnica honoris causa sit necessitas, potest ob alia multa esse quæ necessaria, ignobilissima, vt carnificis opera, qua fortasse in republica paucæ sunt magis necessariæ, & nulla vilior: non tamen est ob necessitatem vilis. (Nam ob hanc solùm tollerabilis) sed ob alia multa. Necessitas igitur, cum accedunt alia, nobilitatem auget, sola verò non valet efficere. Considerandа igitur alia quæ ad medicinam spectant, videndumque an ob ea etiam sit honore digna. Interest, vt apud Aristotelem legimus. 2. ethicorum. Cap. 12. laudabile quid dicere, aut honorabile. Laus enim debetur virtuti, quia est boni alicuius effectiua, honor verò posterius quidam ac præstantius est, quod debetur ob dignitatem, per operationem perfectæ virtutis comparatã. Itaque propriè laus est eius, quod boni cuiuspiam est effectiuum, honor verò eius dignitatis, quam virtus peperit. Ita mihi fieri videtur, vt laudabile merito nihil sit, quod non sit etiam honore dignum (dignitas enim necessario sequitur virtutem) honorabilia verò nonnulla quæ laudem nullam merentur, quia laus eorum solum est quorũ & virtus, honor verò etiam attingit posteros. honoramus enim viros maiorum virtute, & rebus bene gestis nobiles, idque merito, neque sine iniuria possumus illos eo honore priuare. Quia cum fortunæ posterum ad defunctos pertineant, suorum maiorum id debetur virtuti: atque, etsi virtus non possit, dignitas tamen possit esse hæreditaria. Nemo tamen qui mentis sit compos eos laudet, quod tam bo-

nis parentibus nati ſint, magis quàm quòd Romę nati, aut pulchri, aut proceri, quia nulla eorum virtute id effectum eſt, ſed naſcendi ſorte. Qua quidem in re præſtant homines noui, ijs qui veteri gaudent nobilitate: quod hi honorandi ſolum, illi verò etiam laudandi ſint, niſi tamen virtute propria augeant veterem nobilitatem, ita enim, & laudem habent propriam, & honorem duplicem. His itaque conſtitutis, conſtat medicum laudari debere, quia medicina virtute comparatur, & exercetur, eſtq; boni magni effectiua, quaſi laudari, certè & honore haberi, ac tanto maiori, quanto maiorem dignitatem conciliat. Naſcitur verò dignitas ex nobilitate ſubiecti, & finis: ſubiectum verò circa quòd verſatur eſt humanum corpus, corporearum omnium ſubſtantiarum haud dubie pręſtantiſſima, finis verò ſanitas, ſummum bonorum omniũ quæ ad corpus ſpectant. quæ enim ſanitate ſunt meliora, pertinent ad animam. Iure igitur medicis in omni bene conſtituta Rep. honores magni legibus decernuntur, & illorum poſteris: quòd hæc ars, vt & ciuilis, & bellica honorabiliſſima ſit. Neque quę ex aduerſo obiecta ſunt, habent quippiam momenti. fortuna enim fieri, quæ in medicina bene cedunt, vulgi, & imperitorum ſententia eſt, qui ſi dato medicamento expurganti, ſuccedit expurgatio copioſa, facilis, & vtilis; aut ſecta vena ceſſat dolor, aut ſoluitur ſtatim febris, bonæ medici fortunæ id imputant, cum deberent arti. Nihil enim eſt minus quàm fortuna. Nã hæc ſolum eſt, cum quid rectè euenit pręter intentionem agentis. ſi verò medicus vt expurgaret, dedit medicamentum expurgans, & expurgauit, artis eſt rectè adhibitę, non fortunę neque enim quia potuit decipi, & arte male vti, fortunæ eſt non eſſe deceptum, ſed artis, vt decipi eſſet erroris, & inertiæ. Habet quidẽ fortuna etiam in medicina locum aliquem

vt

vt in alia arte quacunque, cum scilicet artifice aliud procurãte, aliud idq; meliùs quàm expetebatur, euenit. Vt si cum pharmacum expurgandi per aluum gratiam dederit, menses qui erant suppressi erumpant, aut vomica aliqua puris in aliquo viscere, vel in ipso ventre latitans rumpatur, & expurgetur, aut calculus è rene detrudatur, & mictu erumpat. Verum hæc per pauca sunt præ illis quę ex arte, atque ex medici instituto fiunt. Atque ea ipsa fortuita sunt huic medico, potiusquàm ipsi medicinę, quia non sine naturali causa fiunt, quam alius fortasse medicus intelligens, illud ipsum auxiliũ direxisset, in id quod euenit. Nã ipsemet Hipp. 6. Epidem. ad calculos renum iubet vti pharmaco expurganti, sciens certè illius vsu solere detrudi. minimus igitur locus superst fortunę in medicina, quo fit vt sit artificiosissima. Multo profectò maiorem locum habet in re bellica, in qua nonnunquã euenit, qui se parabant ad fugam, videri inimicis velle pręliũ inire, illisq; ob id fugientibus prius, victoriam fortuna manere, apud eos qui iam cœperant fugam capere. Artificiosior ergo multo est medica ars, quàm militaris. Neque mirum: hæc enim vsu non adeo longo comparatur mediocriter, illa non sine philosophię studio, & multis lucubrationibus, ac longo insuper vsu. Haud dubie igitur est per se artificiosissima, nunc verò ab optimis auctoribus adeo eleganti methodo constituta, vt mihi videatur nulla artium cum illa posse de methodo, & constitutione contendere. Iuris enim peritia, quam hominum ambitio omni ex parte medicinę anteponit, alijs quidem causis fortasse vincit, vt mox explicabo, methodo verò longo spacio à medicina relinquitur. Iam verò medicis nullus labor corporalis, nisi ex accidenti: quia scilicet, non possunt ęgroti ob debilitatem ad eos adduci, alioqui constat eos non curare visendo, sed consulendo. nõ aliter

ter ac cathedrę moderator, docere non poteſt, niſi quotidie habeat in lyceũ, eius vero officiũ docere eſt, non abire. neque peripatetici officium erat deambulare, niſi per accidens, quia deambulans diſputabat. Nobilitas verò artis non expectatur ab eo, quod per accidens, ſed quod per ſe facit, aut patitur artifex: nobiliſſima enim eſt ars imperatoria, quia eius eſt imperare, & ſi non poſſit id ſine magnis laboribus exequi. Iá verò elegantior medicinæ pars, à qua Chirurgia, & pharmacopęia ſeparatur, ſolum medetur victus inſtitutione, & ex ſyngrapha pharmacis, & ſine omni ſordicie tractari poteſt. Quinimo mundicies omnis, & ornatus ſplendidus, decet admodum medicos, vt licet videre apud Hipp. libello de medico, vbi conſulit medicum veſtitu decoro, & vnguentis odoratis vti. Neque ſi quid, humanę neceſſitatis cauſa, admittit ſordiciei, vt frequenter contemplari vrinam, ac, vbi neceſſitas poſſit, etiam feces, haberi id debet turpitudini, aut ignobilitati, quimpotiùs virtuti. Condonandumq́; id eſt ſubiecti dignitati. Neque verò quod ſuæ operæ mercedem accipiant, nobilitati detrahit. nam & milites merent, & duces, & ipſi Imperatores. Neque ad nobilitatem intereſt mercedem recipias an non, ſed ex qua arte recipias. Neque medicus lucratur qua medicus, ſed cum idem ſit medicus, & paterfamilias, quia medicus medetur, qua pater familias victum quærit familiæ, ex arte honeſta & nobili. Nam cum victus quærendi induſtria ad ęconomicam pertineat, ſitq́ue muneris patris familiás, & ea tribus cõſtet, agricultura, mercatura, & arte: victum ex agricultura quærere, nobile certè eſt, & maximè ſecundum naturam, ex mercatura eſt præter naturam, & niſi accedat magna opulentia (quæ tamen, raro Iuſta eſt) ignobile: ex arte verò, nunc nobile, nunc ignobile, vt ipſa eſt ars. Medicinam verò ex alijs indicatum eſt, eſ-

ſe no-

se nobilem: quare victum ex ea comparare, ignobile nō est. Sed quo honoris loco sit habenda, superest explicemus, nequid desideretur in hac lucubratione. Multis medicis videtur, eisdem argumentis effici, hanc artem honore magno esse dignam, & esse omnium dignissimam, atque præferendam Iuris peritiæ, & alijs omnibus disciplinis. Quorum sententiæ videtur fauere Arist. Cap. 5. lib. primi rhetoricorum, qui recensens omnes honoris causas primo loco ponit facultatem benefaciendi, in ijs, quę pertinent ad salutem, vitamq́; tuendam. Mihi verò videntur multis modis falli, neq; rem ad exactum ducere: quod mihi nunc agendum est, republ. in omnes suas partes distributa, & considerata singularum dignitate. Tria mihi esse videntur totius reip. membra principalia, vt & hominis. Ea sunt in rep. agricultura, res bellica, & litteraria: in homine Iecur, in quo residet facultas naturalis, ad quam spectat omnis nutritio: Cor, in quo facultas vitalis, & irrascibilis: & cerebrum, in quo mens, & tota cognitio. vides quæ cui respondeat. Agricultura enim naturali, quia alimenta suppeditat ciuitati; bellica ars irascibili, quia repellit si quid infertur violentiæ, aut impedimenti: litterarum studium cognitiuæ facultati, quia spectat ad intelligētiam. porro vt præter tria membra, quę principalia vocantur, sunt in homine alia multa minus principalia, externaq́; vt manus, & crura: ita in Rep. præter dictas tres partes, sunt aliæ externæ & minus nobiles, vt mercatura, & artes mechanicæ. Ex dictis haud dubie fit, vt primus honoris gradus debeatur in Rep. rei litterariæ, secundus bellicæ, sintq́; duę hæ viæ ad nobilitatem: post has verò agriculturæ debeatur honor antiquitatis, & naturæ. ea enim fuit prima mundi ars, & maximè naturalis, quam hoc nomine commendat Ecclesi. Cap. 7. dicens. Non oderis laboriosa opera, & rusticationem

crea-

creatam ab altissimo. Manet etiam mechanicas artes suus honor. maximum enim dedecus est in inertia. Constat verò rem literariam honorabiliorem esse bellica, quia bello nihil esset magis ferinum, nisi compararetur ad tuendam pacem, & vt vacent homines sapientiæ, in qua est omnis veri, & boni contemplatio, & verus Dei cultus. ipsa igitur sapientiam, & intelligentia præstantior multò est quàm bellum. quia propter vnum quodque tale est, illud magis tale est. Cum verò id dicimus, secundum genus, intelligimus. Habet enim vtraque pars Reip. & bellica inquam, & literaria, partes multas dignitate dispares. Neq; omnes literarias, bellicis omnib. anteponimus (neq;. n. grammaticũ imperatori) sed pcipuas pcipuis, mediocres mediocribus, & infimis infimas. Porrò res literaria tres habet disciplinas Principes, & quibus aliæ inferioris notæ ministrant, hę sunt, Theologia, Iurisperitia, & Medicina. Ministrant his tres sermotionales, Grammatica, Rhetorica, & Dialectica: duæ philosophię naturæ, & morum: & mathematicę vocatæ scientiæ. In tribus primis, haud dubiũ est, primũ & summum honorẽ deberi Theologiæ. Quia vt Arist. Cap. 2. primi metaphysicorũ dicit, q̃ diuinissima eadẽ, & honorabilissima est: ea verò est, quã maximè Deus habet, & quę maximè diuinorum est. Hæc Arist. quę Theologię congruunt. Ea enim est scientia rerum diuinarum, quæ quidem principia sua penes Deum habet, & mentes beatorum. Huic itaque non est quod vlla alia certet: tametsi audiui quosdam sciolos, volentes huic quoq; ciuilem artem pręferre, hoc argumento, quod vt alijs omnibus artibus, ita etiam Theologia videatur ars ciuilis vti. Non enim minus videtur cautum legibus, & ad ciuilem spectare, ne in Rep. sacra desint, quàm vt iustę, & salubriter viuatur, & artium omnium ministeria exerceantur, vt oportet. si igitur

tur (dicunt) ciuilis Theologia, vtitur, præstabilior quàm illa est. hic verò optimè occurrit Arist. in calce capitis vltimi Sexti Ethicorum, differens de prudentia, his verbis. At verò neque sapientiæ præest, neque præstabilioris est partis, sicut neque ars medendi præsidet sanitati; non enim vtitur ipsa, sed videt, vt fiat. illius igitur gratia, non autem illi iubet. Præterea simile est, ac si quispiam facultatem ciuilem principiū esse Deorum, siue diuinorum dicat, propterea quod præcipit de omnibus quæ aguntur in ciuitate. His verbis, Arist. docet, eos qui prudentiam sapientiæ præferunt, aut ciuilem facultatem ei quę de diuinis est, perinde errare, ac si quis dicat medicinam esse potiorem sanitate: quia vt medicina non vtitur sanitate, sed medicamentis propter sanitatem, ita neque prudentia sapientia, sed mediis prudenter inuentis ad consequendam sapientiam. Et ars ciuilis non vtitur peritia rerum diuinarum, sed legibus, vt rebus diuinis ciuitas vacet. Itaque in diuinis est finis rerum omnium diuinarum, Theologia verò est de rebus diuinis, ac proinde omnibus scientijs sine contentione præferenda. Solùm igitur superest agitatissima illa inter medicos, & iurisconsultos controuersia, illis dicentibus, se non de fidei iussione, stipulatione, & iure hæreditario, quæ solum pertinent ad tuendam rem familiarē, agere, sed de propulsandis morbis, tuenda valetudine, ac denique seruanda vita, qua nihil esse mortalibus prætiosius: his contra respondentibus, se non singulorum hominum, sed totius reipub. vitam tueri, ac sanitatem, hoc est, Iustitiam. Quam ego controuersiam citra inuidiam dirimam. Satis enim mihi esse videtur, si mea ars sit in præclaris, quin sit omnium præstantissima. Iurisperitia duas habet partes, alteram ciuilem quæ versatur in gerenda Rep. alteram litigiosam quæ in agendis causis, Prima hauddubie medicinæ præ

fereda est. Nã Arist. 2. ethicorũ Cap. 13. ita inquit, Facultas ciuilis honorabilior medicina est, atq; p̄stabilior. Cã verò est, qđ medicus de seruãda solius corporis valetudine agit, atq; si quando de temperantia, & cohibendis animi affectibus, id quoque refert in corporis valetudinem: ciuilis verò de formandis moribus, & continendis omnibus in officio. Quod quanto sit præstabilius quàm bene valere, satis constat. Alteram etiam partem, & litigiosam, præfert medicinæ hominum auaritia, & inscitia, tamen hanc immeritò fortasse. Quia hæc, non, vt ciuilis agit per se de Reip. constitutione, & bonis moribus, sed de singulorum Iure, vt neque medicus de hominis salute, sed huius, & illius. Eorum verò quæ lite possunt detrahi, aut tribui, nihil est cum vita conferẽdum, de eripiendis enim animi bonis (quæ sola rectè vitę præferuntur) nunquàm est inter homines orta lis. Præstabilior igitur est ea ars quæ curat ne homo ante fatale tempus intereat, quàm quæ ne illi quippiam suorum bonorum iniuria detrahatur. Honore igitur dignam esse medicinam, & quo honoris gradu dictum est.

CAPVT SEPTVAGESIMVM QVINTVM.

ECCLESIASTICI 33. Et sic intueri in omnia opera Altissimi, duo contra duo, & vnum contra vnum. Vsurpatissimũ est peripateticis omnibus Axioma illud Aristotelicum, Vnum vni est contrarium. Vnde fit, vt duo aut plura non possint esse contraria vni, quare neque vnum duobus aut pluribus, sed necessario contra vnũ

vnum, & duo contra duo, & plura contra plura. Quod eui denti monstratione videtur confirmari posse, posita definitione contrariorum. Nam contraria sunt, quæ sub eodem genere posita longissimè distant: at verò ab vno non possunt in eodem genere plura æqualiter distare, necesse est igitur vt vnum sit, quod distet longissimè, non posse autem duo distare æqualiter, constat. Nam aut illa duo distant loco, aut magnitudine, aut ratione aliqua. Si loco, aut secundũ eandem lineam, aut secundum diuersas. Si secundum diuersas distant duo æqualiter ab vno, necesse est illud vnum sit centrum duarum linearum, & illarum extremitatum, atque ita non potest illud vnum esse quod longissimè distet ab illis duobus. Nam productis vltra centrum ambabus lineis erunt duæ aliæ extremitates lõgius distantes à duabus primis quàm illud medium. igitur illud vnum neutri est contrariũ, nedum ambabus. Si verò duo illa secundum diuersas lineas distant inæqualiter ab vno, non distant ambo longissimè, sed alterum. quare secundum diuersas lineas, non possunt esse cõtraria vni, duo aut plura. Multo autem minus secundum eandem lineam. Nam aut versus eandem partem, aut uersus oppositam: Secundum eandem lineam, & versus eãdem partem, non possunt duo ab vno æqualiter distare. nã neque duo puncta eiusdem lineę, quę ducatur à centro ad peripheriam, possunt æqualiter distare à centro. Si autẽ non distant æqualiter, non distant ambo longissimè ab vno, sed alterum longiùs. Si verò ponis duo illa distare ab vno secundum eandem lineam, sed non versus eandem partem, tunc à neutro distat illud vnum longissimè, quia longiùs distat alterum ab altero. Nullo igitur modo possunt secundum locũ distare duo ab vno longissimè, sed vnum ab vno, vt supremũ ab imo, & duo à duobus, vt supremum, & dextrum ab imo,

 & sini-

& ſiniſtro: magnitudinis eadem omnino ratio eſt, quæ & loci. Quę ratione aliqua, aut natura, aut forma (nihil enim refert) diſtant, ea etiam neceſſe eſt eſſe tantum duo, ita vt & vni vnicum ſit contrarium. Nam ſi duo diſtant ab vno, aut ſecundum eandem rationem, aut ſecundum diuerſas. Secundum eandem non poſſunt duo ab vno diſtare æqualiter. nam ſi illa ratio diſtandi ęqualiter participatur, ſecundum illam rationem, vnica fit ſpecies non duæ, velut à candore non poſſunt diſtare duo calores ęqualiter, ſed quęcunque à cādido recedunt ęqualiter eodem colore ſunt, quia colorum differentia, ſolo maiori aut minori receſſu conſtat. Igitur quod ſummę recedit vnicum eſt. Si verò duo illa ab vnico recedunt ęqualiter ſecundū diuerſas rationes, iam nō ſub eodem genere ſunt, ſed ſub diuerſis. nam illa ratio ſecundum quam diſtant contraria, genus illorum eſt. Velut color eſt genus quo, & conueniunt & diſtant candida, & nigra. Si verò diuerſis generibus communicant duo vni, illud vnum ad duo pertinet genera, quà autem ad duo genera pertinet, non vnum, ſed duo eſt, vt lac, album, & dulce. Neque enim quia dulce, & candidum ſunt in eodem lactè, non ſint duo, & duobus contraria, puta nigro & amaro. Vnum igitur uni, & duobus duo ſtatuere contraria, neceſſe eſt. Neq; dictis obſtat, videri auaritiæ eſſe cōtraria duo, puta liberalitatē, & ꝓdigalitatē: ita verò, & in alijs uirtutibus, & uitijs. Cū. n. autore Ariſto. uirtus in mediocritate, atque inter duo uitia ſtatuatur, uidebitur uirtus contraria eſſe utrique uitio, & uitia ipſa inter ſe. Quare & virtuti, & uitiorum utrique erunt contraria bina. Nam uirtuti duo uitia, & uitiorum utrique uirtus, & uitium alterum. Non inquam, hoc dictis obſtat. Non enim liberalitas contraria eſt auaritiæ neque prodigalitati, ſi exacte loqui volumus, ſed liberalitas illiberalitati, atque

que sub illiberalitatis genere, auaritia prodigalitati. itaque liberalitas, & illiberalitas sunt species contrariæ, sub eodem genere, puta sub habitu animæ pertinenti ad largitionem, hic enim habitus liberalitas, aut illiberalitas est. hæc rursum auaritia, aut prodigalitas. Atque ita ego non concederem virtutem ullam in medio vitiorum esse, quia quod in medio est participat vtroque extremo, nihil autem distat magis à vitio quàm virtus. Neque sanè prodigus tantum distat ab auaro, quã liberalis, quia hic habet cum Iustitia coniunctam liberalitatem. Illorum vterque abest à iustitia: quare facile vterque furatur, conueniuntque ambo in vno genere illiberalitatis, quo liberalis differt ab vtroque. Potiùs dixerim virtutẽ omnem contrariam esse certo cuidam generi vitiorum, idq́; genus diuidi in duo contraria vitia, quorum vtrunque moderatur virtus, non vt medium illorum, sed vt contrarium eorum generi. Itaque illa duo sunt vni virtuti contraria, nõ quà duo, sed quà vnum genus. Mox verò ac duo fiunt, est alterum alteri contrarium. itaque in eis quoque euenit, vt sit vnum vni contrarium. Videtur dictis repugnare saporum genus, quandoquidem Aristoteles dulce, & amarum, dicit esse contraria. Galenus acerbũ, & amarũ. Quæ si vera sunt, constat amaro esse duo contraria, dulce & acerbum. Verum hæc non eadem ratione, neque secundum eandem considerationem dicuntur: nam re vera, quà sapores dulce, & amarum contraria sunt, quia longè diuersas passiones inferunt gustandi potentiæ, alterum voluptatem, alterum magnam molestiam. Verùm quà alterationem aliquam nostris corporibus afferunt, quæ talibus qualitatibus sunt affecta (quod ad considerationem medicam magis spectat) acerba, & amara statuuntur contraria, quia illa astringunt, & refrigerant, hæc calfaciunt & dissoluunt, ac dilacerant. constat verò has esse

consi-

considerationes diuersas. Vtcunque verò considerentur res vno modo, est vnum vni contrarium. Sed quoniam Ecclesiasticus iubet intueri in omnia opera altissimi, sermonem vlterius producamus. Non solum quod diximus verum est in ijs, quæ propriè vocantur contraria, sed in naturalibus etiá rerum antipathijs. Nimirùm animalia non omnia cum omnibus exercent inimicitias, atque cum multa alicui videantur aduersari, non tamen æquè omnia illa, sed est quod aduersetur præcipuè cuicunque quoddam certum. Velut leporem Canis insectatur, non ita Lupus, aut Leo; neque ita felem; aut murem. felis murem, non ita aliud quodpiam animal. In inanimis quoque rebus perinde euenit: cum enim sint quædam antidota, & simplicia, & composita, quæ censentur pluribus venenis aduersari, vt lapis bezahar, & Theriaca, tamen sunt singulis venenis singula antidota propria, quia est quod cuique peculiariter ac propriè aduersetur, velut aconito ruta, opio generosum vinum, lepori marino lac. Itaque sunt quędam simpliciter antidota, quædam quorundam. atque deleteriorum generi aduersatur genus alexipharmacorum, vnũ vni (est enim quodammodo etiam vnum genus omne) cuicunque venenosum suum antidotum. Porro naturalem hanc contrarietatis legem imitari videntur etiam hominum simultates, & odia. quæcunque enim inter plurimos, siue in vna domo, siue in ciuitate, siue in regno, siue etiam inter multa regna, oriantur, dissidia, mox omnes ad quos illorum causa vtcunque pertinet, feruntur in duas factiones. adeo diuisioni accommodatus numerus, est dualitas. Itaq; videntur odia omnia, siue naturalia, siue voluntaria, exerceri per binarios, vt necesse sit, vnum esse contra vnum, duo contra duo, & ità deinceps. Habent verò hæc omnia causam non valdè dissidentem à priori. Nimirùm vnum quidam esse semper

id se-

id ſecundum quod aduerſari contingat: ſecundum vnum verò non poſſe diſtare longiſſimè niſi duo. Nam antipathiæ naturales, ex naturali quapiam diſſimilitudine naſcũtur, diſſimilitudo verò eſt ſimilitudinis vacuitas: ſimilitudini verò cuicunque eſt vnum ſubiectum. igitur & diſſimilitudo omnis eſt ſecundum vnũ aduerſitas, Iam verò cauſa omnis diſſidij, quod naſcitur inter homines, redigitur ad affirmationẽ, aut negationem. Quare neceſſe eſt habeant primum in duas ſententias, tametſi illarum quæcunque poſſit deinceps abire in alias diuiſiones. Præter dicta videtur etiam præſcripta oratio Eccleſiaſtici, continere dogma quoddam Epicuri de vocata illi ἰσονομία; ſeu, vt interpretatur Cicero primo de naturâ Deorum, æquabili tributione, ſeu æquilibritate. Annotauit enim Epicurus non ineptè, eam eſſe naturam rerum, ut omnia omnibus, paribus paria reſpondeant, & ſimilia ſimilibus, & contraria contrarijs, & oppoſita. ita ut in omnibus, & ſingulis ſeruet æqualitas, & rñdentia, quædã. Velut, totidẽ eſſe quæ conſeruent, & quæ interimant atq; corporeorum, & corpore carentium, mortaliũ, & immortalium, & aliorũ omnium quæ ſecundum oppoſitionem dicuntur, eſſe quandam æquabilitatem. Quam Galenus quoq, in membris hominis, quæ ſecundum oppoſita latera ſita ſunt, dextram dico, & ſiniſtram partem animaduertit, mirùmq; in modum celebrauit, iuſtitiam naturæ appellans. Nimirùm nulla pars eſt in vllo laterum, cui non in altero ſit oppoſita æqualis altera. Nam aut geminæ ſunt, eſtq, altera in altero latere oppoſita, æquabilitatem etiam ſitus obſeruans, vt oculi, aures, narium foramina, renes, teſtes, manuſq; & crura, & eorum digiti: aut ſimplices eęq; in medio ſitæ, vt cerebrum, cor, pulmo, ventriculus, veſica, & vterus; inter externas, frons, os, & colis, aut ſecundum latera contrapoſitæ ad æqualitatem,

vt hępati opponitur lien. Duæ tantum particulæ videri poſſint ἰσονομίαν corrumpere, vena quæ vocatur ἄζυγος, hoc eſt ſine coniuge, quia ea ſola inter omnes, non oritur gemina, & inteſtinum vocatum Cęcum, quod in dextra ſolum parte ſitum eſt ſub rene. Verum neque hæ, rectè conſideranti, ci tra æqualitatem eſſe videbuntur, quia vena, mox ac oritur ex ſiniſtra reflectitur ad dexterá partē, vt hactenus, neq; dextra neque ſiniſtra eſſe videatur, ſed tranſuerſim poſita in medio. Mox repit deorſum, æquales ramos emittens in oppoſitas partes per ſingula ſpatia intercoſtalia, vſque dum inſumitur tota in modum ſpinæ cuiuſdam. Iam vero Cęcum inteſtinum, totius inteſtini pars eſt, vt & Colum. rependitur verò ea pars, qua inteſtinum vocatur cęcum, maiori coli ad partem oppoſitam amplitudine. Itaque, & ſecundum genera ſimilium, oppoſitorum, & contrariorum, & ſingulas ſpecies, & partes ſingularum rerum retinet natura æquabilitatem, & vocatam Epicuro ἰσονομίαν. atque vt inquit Ecclesiaſticus, In omnibus operibus altiſſimi duo contra duo, & vnum contra vnum.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM.

CAp. 42. Ecclesiastici. Omnia duplicia, vnum contra vnũ, & non fecit quidquam deesse. Postquàm Ecclesiasticus Cap. hoc percurrerat plurima, & praeclarissima operum Dei, postremò paucis his verbis, totius vniuersitatis rerum rationem complexus est. Verè enim tota rerum vniuersitas, & tota eius perfectio hac ratione constat. Fecit Deus omnia duplicia, & vnum contra vnũ & non fecit quidquam deesse, eorum quæ ad perfectionem vniuersitatis spectant. Sed quo pacto sunt omnia duplicia? an est duplex Sol? & Luna duplex? aut etiam terrarum orbes duo? Immo verò videntur præcipuè mundi partes esse simplices; vnica enim terra, mare vnicum: res verò quę multiplicitate constant, haud scio an vllæ sint geminæ, sed multæ: vt multi homines, stellæ multæ; angeli quoque, aut sua specie singuli, aut quacunque plurimi. Quæ sunt igitur hæc duplicia? In microcosmo certè quædam sunt gemina, vt renes, testes, oculi, nares, aures, manus ac pedes: quædam verò singula, vt vesica, ventriculus, caput: quædam multiplicia, vt digiti, & dentes: quomodo ergo sunt duplicia omnia? certè non sunt res omnes geminæ. Immo verò non est numerus, quem non alicui rerum generi aptare possis, & si incipias ab vnitate. Nam est vnicus mundus, & vnicus mundi rector, & vnicus Sol, sunt duo luminaria magna, duo sexus, Tres mundi corporalis partes, seu regiones, corruptibilium, tantum mobilium, & immobilium. tres corporis dimensio-

nes, tres diuinæ personæ. Quatuor elementa, quatuor eorum virtutes, quatuor anni partes, totidem concretorũ corporum temperamenta. Quinque sensus, quinque vocalia elementa, quinque digiti; Sex apparent pleiades: Septem planetæ, vt & triones: Octo orbes stellati; Nouem angelorum ordines: Decem rerum genera. Quo pacto ergo sunt omnia duplicia? Certè secundum contrarietates: quia rerum multiplicitas formalis, nascitur ex diuisione generum, & diuisiones fiunt per differentias contrarias, vni verò non est nisi vnum contrarium: & non facit Deus quidquam deficere, quia tota rerum vniuersitas opus perfectum est, ac proinde in quocunque rerum genere, si vnum contrariorum est, necesse est alterum omnino esse. Velut quoniam est numerus aliquis par, necesse est esse etiam aliquem imparem: si res aliqua calida, necesse est esse aliquam frigidam: atque si candida, aliqua etiam sit nigra. Alioqui manca esset, & insufficiens rerum vniuersitas: nisi inquàm essent omnia rerum possibilium genera, & omnium generum differentiæ omnes. Non enim est perfectum, & integrum cui aliquid deest. tametsi verò sunt quorundam generum differentiæ multæ, omnes tamen illæ ad duas rediguntur, aut duarum mistura constant. Velut animalium differentiæ rediguntur ad rationale, & rationis expers; & colores omnes constant mistura albi & nigri; & sapores dulcis, & amari; soni grauis, & acuti Itaque omnia genera rerum quibus constat hæc vniuersitas sunt duplicia secundum differentiarum oppositionem, quia vnum vni contrarium est, & non fecit quidquam deesse. Constare verò totam rerum vniuersitatem rebus geminis, & multitudinem omnem fluere à binario, constat primum hac ratione. Ipsum Ens, primùm quidem duplex est, alterum enim semper ens, alterum non semper ens rursus ipsum nõ

semper

ſemper ens, duplex. nam alterum eſt per ſe exiſtens, alterum alicui accidens. Rurſus quod per ſe exiſtit alterum corporeum, alterum incorporeum. Porrò ens corporeum, alterũ generabile, & corruptibile, alterum ſine ortu, & interitu. Rurſus quod ortui, & interitui obnoxium, ſimplex, quod & elementum vocamus, aut miſtum. rurſus miſtum, viuens, aut vita carens. & quod viuit, ſenſu præditum aut ſine ſenſu, & quod ſentit, rationale eſt aut irrationale. Porrò elementum duplex, alterum actiuum, alterum paſſiuum, & vtrunque horum duplex, nam alterum calidum, aut frigidum: alterum humidum, aut ſiccum. Alia omnia horum miſtura conſtant. cuiuſq; quoque corporis, ſiue ſimplicis inquam, ſiue compoſiti, duplex eſt principium, forma, & potentia. Genera quoque omnium, quæ miſtione conſtant, ſunt diuiſione duplicia, vt de viſibilibus, guſtabilibus, & audibilibus indicatum eſt. eadem autem eſt ratio omnium patibilium Qualitatum. Itaq; conſtat omnia eſſe in hac vniuerſitate duplicia, aut ad duo redigi, quia cuiuſque generis prima diuiſio eſt, in duas differentias oppoſitas. Hoc tamen non prohibet eſſe quinque digitos, & ſeptem Planetas, & Stellas fixas innumeras, & huiuſmodi alia. quia illa duplicitas non eſt in cuiuſque ſpeciei ſingulis, ſed in ipſis generum differentijs. Quoniam ergo genera omnia diuiduntur per oppoſita, & vnum eſt vni contrarium, conſtat (ſiquidem mundus perfectus eſt) fieri non poſſe, vt quidquam deficiat, eorum quæ verè exiſtentibus oppoſita ſunt, verbi gratia, quandoquidem eſt aliquid aliquando ens, aliquãdo non ens, neceſſe eſt eſſe aliquid ſemper ens. & quoniam eſt aliquid alteri accidens, neceſſe eſt ſit aliquid per ſe ſubſiſtens. & quoniam eſt aliqua ſubſtãtia corporea, ſit etiam aliqua incorporea. & qm̃ eſt aliqđ corpus corruptibile, ſit ẽt aliquod incorruptibile, & quia

generabilium quædam ſunt miſta, ſint neceſſario quędam ſimplicia, atque in his ſi ſunt actiua, paſſiua quoque ſint, vt & in ipſis rerum principijs. Et quoniam calidum, & frigidum contraria ſunt, ſi res quædam ſunt calidæ, neceſſariò ſint aliç frigidæ. & ſi enim omnes hæ, & aliæ huiuſmodi conſequutiones habent peculiares alias neceſſitates, omnes tamen illã communem, quòd non fecit Deus quidquãm deeſſe. Nimirum inſufficiens, & imperfecta, atque, vt ſic dicam, manca & mutila eſſet rerum vniuerſitas; atque adeò ne vniuerſitas quidem eſſet, niſi haberet vniuerſa. Nam hæc eſt ratio totius, vt nihil deſit. Dices hinc fieri, vt neceſſariò ſint in mundo animalia immortalia (cuiuſmodi eſſe Deos, & cęleſtia corpora multi philoſophorum putauere) ſiquidem ſunt mortalia: at vero non fit, quia mortale, & immortale non ſunt differentię animalis, immo alterum repugnat, alterum neceſſario ineſt animali. non enim poteſt eſſe animal quod non ſit ſenſitiuum, neque ſenſitiuum quod non paſſiuum corruptiue, neque hoc quod non mortale. Ergo mortale, per quędã media, eſt in ratione animalis. Non poſſunt ergo eſſe animalis differentię mortale, & immortale. velut ergo nemo dicet, quia eſt homo rationalis, eſſe hominem irrationalem; ita neque quia eſt animal mortale, ſit animal immortale, ſed quoniã ipſę mortalis, & immortalis rationes contrariæ ſunt, & ſunt res quædam mortales, ſint neceſſario aliæ res immortales. Itaque (vt reſumentes ſermonem dicamus) ſunt rationes rerum omnium duplices, & neutra ex parte claudicat vniuerſitas. ſingula tamen, vt homines, equi, & ſtellæ, innumerationis tamen multitudo rerum quarumcunque, multiplicatur per dualitatem, vt animalia per duplicem ſexum. & quæ ſexu carent per duplex principium, materiam, & formam, ſeu potentiam & actum. Neque ſatiẽ quidquam eſt,

quod omninò careat dualitate, præter id, quod perfectiſſimè eſt vnũ per ſe ac ſemper ens, à quo facta ſunt omnia, & non fecit quidquàm deeſſe, cui honor, & gloria in æternũ.

CAPVT SEPTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAP. 43. Eccleſiaſtici legimus, Gelu ſicut ſalem effundet ſuper terram. Quę verba nonnulli referunt ad ſalis naturã, dicentes ſalem concreſcere vt gelu à frigore, habereq́; ſimilem illi generationem. Quod tamen facillimè redarguitur, quia celebratiſſimum eſt apud omnes phyſicos, à contrarijs diſſolui rem quamcunque, iis à quibus compacta eſt, Sal verò à nulla cauſa minùs diſſoluitur, quàm calore, quia ad ignem ſiccatur ac vritur, diſſoluitur verò ab aqua, vt quæ conſtructa ſunt calore. Neque verò dici poteſt, conſtrictum eſſe ab vtroque, vt fictile, eſſet enim illiquabile vt illud, non eſt tamen, ſed facillimè liqueſcit, vbi quippiam accedit humiditatis. Illud igitur quod de ſale, hoc loco dicitur, non ſpectat ad illius naturam, ſed ad phantaſiam, & id quod apparet. Nimirùm nomine gelu, hic pruina deſignatur, quæ aſpectu quidem ſali per terram ſparſo eſt ſimillima, adeo vt ſi procul aſpicias, non valeas diſcernere. res verò adeo ſimiles aſpectu, diſcrepant natura plurimùm. Nam pruina eandem habet cum niue generationem, hoc ſolum diſcrepans, quod circa terram conſiſtit, habet enim ad niuem pruina, vt ad pluuiã ros, & ad grandinem glacies. Hæc verò omnia ſunt aqua concreta, exiguis differentiã cõditionibus. Sal autem inſignem habet naturam, vix vlli al-

teri

teri similem. Siquidẽ neq; in metallis est, quia non dissoluitur calore, neque in lapidibus, quia dissoluitur aqua; neque in terræ generibus, quia totus dissolutione abit in aquam, non quidem in ea subsidens, sed solutus in aquam crassiorem. neque verò est aqua, quia non absumitur ab igne, sed vritur potius, vt terra. quid ergo illum esse dicas, nisi ἀντίγωνον, hoc est, sui generis? quod sit autem id genus, seu qui modus mistionis, inuestigandum. Primùm quidem, salsum saporem remissione amari fieri, & amarum fieri terræ vstione, apertè indicat Galenus, nam exustis rebus superest cinis, qui nihil est aliud, quàm terrea exustarum rerum pars, ignitionem retinens. Hic amarus sentitur, qui deposita in aquam ignitione fit frigida terra, aquã verò vertit in salsum lixiuium. itaque amarum fit maxima terrę vstione: salsum hoc ipso adiectione humoris, aliquatenus attemperato. Sal verò est illud terreum vstum, quod cum aqua permiscetur facile, permistum verò ipsam reddit salsam. Id apertè percipitur, quia ex aqua salsa, quæ colligitur, siue ex mari, siue ex salinis, per destillationem separatur sal, & fit succus potui aptus: quando quidem igitur separatione salis dulcescit, permistione illius erat salsa, estq;. Sal terra illa exusta, quæ cum aqua facilè permiscetur, non est autem vsta vsque ad amaritudinem, sed infra. argumento, quod vbi vstio plurimum creuit, mare ipsum pro salso est amarum, vt quod mortuum appellatur. Non est autem sal, terra vtcunque exusta, neq; qualiscunq; sed talis; nimirùm quæ sensim vrenda exalatione, atque cũ aqua miscenda, constitit. neque prius est ex terra facta, deinde in aquam demissa, aut ex terræ sordibus, vt quidam dicũt, in mare congesta, sed simul vi Solis eleuata, vsta, & immista, vnde illud misti corporis genus, vix vlli simile constitit, maxima ex parte terreum, & graue (nam & Ecclesiasticus salem con-

confert cum arena, & ferro, quod ad pondus attinet) facilè verò miscibile cum aqua, neque subsidens, sed retinens mistionem, vt primæ suæ generationi congruentem. per minutulas quoque partes, intra exustam terram conclusit flatum, vnde vt spuma quædam est, & candorem habet. Qua etiam in re similis est niui, & pruinæ: qua causa, & ab igne resilit, extenuato scilicet flatu, qui concludebatur, vt & in alijs omnibus rebus flatuosis, velut castaneis, & glandibus, euenit. Itaque sal ad terram pertinet, modo quodam alteratam, & nactam quandam sympathiam cum aqua ob primã generationem, ob quam non solum in aqua, sed & in aere humidiori, vt cum instat pluuia, emollitur: ob redundãtiam verò terræ, & vrit, & est adeo grauis. inclusus. n. flatus nõ adeo detrahit pondus rebus cũ appenduntur in aere, q̃ cũ in aqua. Quod indicant ligna, quæ cum sint in aere importabilia, in aqua fluitant, ac superuehuntur: hanc ob causam sal, cum in aere æquè grauis sentiatur ac terra, in aqua non subsidet, vt terra, sed commistus pendet cum aqua. Ob dictam quoque naturam euenit, salem siccare simul, & extergere, siccitatem præstante terra vsta, & extersionem ipsa ignitione; quia verò hanc minorem habet, exterget solùm. Nam amara etiam corrodunt. Atque sal quidem solus, eandem ob causam, linguæ molestus est, admistus verò pinguibus, aut insipidis, molestiam & fastidium tollit, & gratiam addit: acida verò, contrarij causa, retundit, liberant verò vtraq; & salsa, & acida inquam, à putredine, absumendo humiditatem, quia hæc cum frigore, illa cum calore sicca sunt, putredinis verò causa est redundans humiditas cum languido, & alieno calore. salis igitur natura vtcunq; explicata est, qua non adeo similis est pruinę, quàm aspectu, & forma, præcipuè cum effunditur super terram in salimis.

CA-

CAPVT SEPTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAP. 43. Ecclesiastici. Vide arcum & benedic eum, qui fecit illum. valdè speciosus est in decore suo. gyrauit cęlum in circuitu gloriæ suæ. manus excelsi aperuerunt illum. Multis in locis Sacræ scripturæ commendatur Iridis pulchritudo. Nam & in Cap. quinquagesimo huius libri, in Oniæ laudem dicitur. Quasi arcus refulgẽs inter nebulas gloriæ, & quasi flos rosarum in diebus vernis, & quasi lilia, quæ sunt in transitu aquę. Et meritò quidem, pulcherrimis enim colorib. est, puniceo, scilicet, viridi, & rubro. quapropter plurimum nos vocat in laudem Dei, vt & aliæ omnes res pulchrę in laudem opificum. non minimum autem auget pulchritudinem eius, illa magnitudo, qua cęlũ videtur gyrare, hoc est in circulum compręhendere. Nunquàm enim supstat hemisphęrio, nisi circuli medietas, quasi pars sit circuli maioris, ac totum cęlum ambientis, atque altera pars sub terra sit in altero hemisperio. Cuius quidem causa est, ab opposito Sole fieri, velut in terram dispectante, ac secundum peripheriam, refractione radiorum in denso aere reddente circulum, qui terram in medio contineat. quò fit, vt quo Sol sit humilior, atq; occasui ppinquior, eò sit arcus pars q̃ spectat sublimior, & quo superior Sol, eò arcus demissior. Nimirùm est illi oppositus, & velut per totum cęlum distentus. Miratus ergo Ecclesiasticus illam tanti arcus extensionem, vt quod videtur, pars circuli maioris appareat, dicit, Manus excelsi apperuerunt illũ. De Iridis causis dictũ iam antea est, super genesim. Nunc hoc solum dicere refert.

CAPVT SEPTVAGESIMVM NONVM.

CAP. 6. Baruch. quod est Epistola Ieremiæ ad abducendos in Babiloniam, ita dicitur. Quasi possint sentire, qui non habent motum. quibus verbis, Ieremias indicare vult Idola sentire non posse, quandoquidem motum proprium nõ habent: non possunt autem sensum habere, quæ motu carent animali. contra autem videtur, motum sine sensu esse non posse, sensum verò esse posse sine motu. Quandoquidem præstantioris facultatis, & ordinis est motus. siquidem Arist. quatuor animalium gradus statuit hoc ordine, vegetatiuum, sensitiuum, loco motiuum, & intellectiuum. vt ergo intellectiuum à motiuo separari non potest, motiuum verò ab intellectiuo separatur in brutis, ita motiuum sine sensitiuo esse non possit, licet sensitiuum sine motiuo aliquando sit. Nimirùm valet argumentum à maiori ad minus, non contrà. Galenus quoq; libello de causis symptomatum affirmat, in parte præternaturam affecta posse perire motum manente sensu, non tamen hunc, manente motu: quandoquidem vehementiori facultate opus sit, ad transferendum membrum, quàm ad sentiendum solùm. Igitur, & in toto animali, & in parte quacũque, videtur seruari posse seorsum sensum sine motu, non tamen motum sine sensu. Præterea, sensus causa est vnde incipit motus per appetitum, aut phantasiam (appetitus enim est qui mouet animal, is verò fluit à sensu) motus verò nullo modo causa sentiendi esse videtur: igitur motus necessariò

coniunctus sit cum sensu, vt cum sua causa, sensus verò non necessariò cum motu. Quapropter à motu rectè videatur quis argumentari ad sensum, dicens si quid mouetur sentit etiam, non tamen è contrario, si sentit mouetur. Videtur ergo Propheta non satis indicare, Idola non sentire, quòd non moueantur, fuisseq; rectius dicturus, non moueri, quia non sentiunt. Nihilominus Prophetæ verba secundum communem hominum sensum, prolata sunt. nulla enim alia ratione agnoscimus, animal mortuũ esse, ac sensu vacuum, quàm quòd neque respirat, neque aliter mouetur. Sed & in ipso ortu, quod nondum sensum assequutum est, neque viuit vita animalis, non potest aliter dignosci ab eo, quod iam sentit, quàm quod moueatur, aut secus. Atque adeo Ecclesia ipsa ita procedit, abortiuos enim fœtus, nisi motus alicuius speciem præ se ferant, non baptizat, quasi animæ præsentia, non aliter quàm per motum agnosci possit, neque sensus, vbi motus non sit. Atqui profectò, præterquam quod reipsa, & cõi omnium hominum sententia videtur constare, argumentis multis indicari potest, non posse sensu esse præditum, quod moueri non possit. Nam medici multis neque ineuidentibus indicant, sensum & motum ab eodem principio fluere, puta à cerebro, eiusdemq; animæ partis esse (quàm vocant facultatem animalem) & eisdem instrumentis deferri, & exerceri, puta neruis, & musculis. Quæ igitur actiones, neque differentia facultatis, neque principij, neque instrumentorum possunt separari, necesse est simul insint. meritò autem si insunt simul, motus nota sentiendi est, potiusquàm sensus mouendi, quia motus sensibile quoddam est, sensus autem non est sensibilis per se ab alio quàm ab eo cui inest. Cum igitur signum notius quidam esse debeat, necesse est sensum ex motu ve-

nemur,

nemur, vt ex re notiori, ſimul autem exiſtente. Præterea, cui motum denegaſſet natura, fruſtra ſenſum cõceſſiſſet. Quorſum enim dediſſet voluptatis atque doloris occaſionem, niſi proſequendi, & fugiendi dediſſet potentiam? nihil certè conferret animali ad ſui cuſtodiam, ſi neque cibum, quem cum voluptate olfaceret, capere poſſet, neque ab igne à quo vreretur ſe ſubtrahere. Fruſtra igitur dediſſet ei ſenſum Sed neque fruſtra ſolùm, ſed etiam crudeliter. Quod cum tam longè abſit à diuina bonitate, vbi natura eſſet perficienda, non punienda culpa, conſtat fieri non poſſe, atque adeò conuertibiliter dici de re quacunque ſenſum & motum: neq; poſſe alterum ſine altero ineſſe, in aliquo toto, & ſecundum naturam habente: velut in animali quopiam bene valente. Quare rectè conſideranti, motiuum à ſenſitiuo non rectè ſeparari videbitur ordine, & gradu, ſimul enim inſunt, & æqualiter, generibus omnibus. æquè inquam perfectè, aut imperfectè. Quibus enim omnes ſenſus, & imaginatio bona, ea & progrediuntur; quæ verò affixa tantùm contrahuntur ac dilatantur, vnum, aut duos tantùm habent, guſtum ſcilicet, & tactum cum imaginatione leuiſſima. Non igitur ineſt cuipiam alterum ſine altero. Dixi in toto & ſecundum naturam habente, quia in vna quapiam particula hauddubie ineſt ſecundum naturam ſenſu ſine motu, velut in neruis omnib. qui in nullos muſculos inſerũtur, cuiuſmodi ſunt optici, & alii complures, qui ea cauſa vocantur à medicis nerui ſenſus. Præter naturam verò & per morbos, & in toto animali, & in parte, poteſt perire motus manẽte ſenſu, in toto quidem vt per catalepſim; in parte verò, cum paralyſis non procedit vſq; ad ſenſus ſublationem. Maiori enim noxà perit ſenſus, quia vt dictum eſt, minori facultate obiri poteſt. Vnde fit, vt nõ ſtatim ac ſentiri deſinit omnis motus,

sciri certo possit obijsse hominem, sed expectandum non raro sit, usquedum refrigeratio integra subsequatur, præcipuè in quibusdam mortis generibus. Rectè igitur Propheta argumentatus est, dicens, quasi possint sentire qui non habent motum, non habent scilicet, motum naturalem, vt animalia. Non.n. potest quippiam, quod totum sit atque integrum, & suam naturam retineat, tali motu carens, habere sensum.

CAPVT OCTVAGESIMVM.

CAP. 4. Libri Danielis. Eadem hora sermo completus est super Nabuchdonosor, & ex hominibus abiectus est, & fęnum vt bos comedit, & rore cęli corpus eius infectũ est, donec capilli eius in similitudinem aquilarum crescerẽt, & vngues eius quasi auium. Videtur Nabuchdonosor, in belluam versus per annos septem, siquidem & figura illi mutata esse dicitur ab humana, & cor à corde hominis. Nam paulò ante præscripta verba ita dicitur in eodem capitè. Cum feris pars eius in herba terrę, & cor eius ab humano commutetur. Porro paulò infra in eodem capite dicitur, In ipso tempore sensus meus reuersus est ad me, & ad honorẽ regni mei, decoremq; perueni, & figura mea reuersa est ad me. Quasi scilicet, & figuram hominis amisisset, & sensum. Cęterum constat apertè non fuisse hanc metamorphosim aliud, quàm morbum eum, quem medici vocant melancholiam morbum, quo qui laborant, insaniũt non eodem modo omnes, sed multifariam, vt sunt eius morbi multæ, ac longe diuersæ species. inter alia insaniæ genera, illa sunt celebratissima, quòd se in aliorum animalium for-

mas

mas mutatos esse imaginantur, faciuntque, & patiuntur omnia, quasi re vera ita esset;alij in Canes, & latrant; alij in Gallos, & cantant, & concutiunt latera; alij in Lupos, & exeunt noctu domo quæruntque sepulchra, & versantur libenter cum cadaueribus. Adeò sunt celebres hæ insaniendi differentiæ, vt ab illis indita sint morbis nomina. Vocatur enim canina melancholia, & Lupina, græcis λυκανθρωπία, arabibus Cutabut. Verũ plures sunt insaniendi modi, quàm morborum nomina. Non enim vllum peculiare nomen est eius insaniæ,qua se quis esse gallum putat,aut asinum, aut bouem.est tamen omnibus his commune nomen insania ex melancholia. Quem morbum insinuauit Arist.7. Ethicorum Cap.1.dicens,Ferus atque immanis est inter homines raro, maximè verò inter nationes barbaras est. Fiunt autem quidam tales, & ob morbos lęsionesq́, principij. Vocat Arist. lęsiones principij, ipsa insaniæ genera, quia sunt læsionis partis principis in qua est mens. Hic Nabuchdonosor haud dubie neque Canem se,neque Lupum esse imaginabatur, siquidem fugiens semper homines, vitam agebat in siluis, & vescebatur heris, quod neque Canum, neque Luporum est, sed Onagrorum,aut boum:aliquid igitur tale esse se ipse putabat, appetebatq; belluinam vitam, & victum, quod est, factum illi esse cor ex humano belluinum. alioqui & figura ipsi mutata est, non quidem penitus in belluinam, sed in magnam deformitatem, & faciem ab humana diuersam, corporis tota cute durata, & infecta à rore cęli, cum versaretur nudus, ortisque pilis crassissimis, vt quodammodo imitarentur plumas. quod sanè ab eiusdem morbi causa fiebat,à copiosa scilicet fuligine crassissimæ melancholiæ:vngues quoq; illi creuerunt,factiq; sunt vt rapacium auium,ob copiam crassi terreiq; alimenti, & ob tam longam intermis-

sionem amputandi. Durauit morbus hic annos septem. Quod tempus multis morborum longissimorum est fatale, & decretorium, ob vim septenarij.

CAPVT OCTVAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 14. Danielis. Tulit ergo Daniel picem, & adipem, & pilos, & coxit pariter, fecitq; massas, & dedit in os Draconis, & diruptus est Draco. Hæc ratio interficiendi Draconem, qua Daniel vsus est, non fuit miraculosa, sed naturalis. Quia & si neque pici, neque adipi, neque pilis, vis vlla deleteria sit, ac proinde neque illorum misturæ, tamen sunt alia ratione mortifera. Nimirùm, quę deuorata mortem afferunt, quædam ob ipsius substantiæ proprietatem, quæ accipientis animalis naturæ aduersa est, (non enim eadem sunt omnibus venena, sed alia alijs) id faciunt, suntq; illis venena: quædam cum sint alioqui medicamenta, in vsus quosdam vtilissima, quòd intempestiuè accipiantur, aut dosi nimia, mortem inferunt: quędam ob quãdam incommoditatem, quam à substantiæ modo, aut figura habent, & si per se nulla vehementi qualitate poleant, velut aciculæ latenter intra mazam, aut panem deuoratæ, aut frustula vitri, aut adamantis, huiusmodi sunt quæ hispani vocant, çaraças: in hoc genere est, quod Daniel obtulit deuorandum Draconi. Nam pici nulla perniciosa qualitas est, neque adipi, cum præcipuè non fuerit perniciosi cuiuspiam animalis, sed vt verisimile est, cum simpliciter dicat adipem, nullius animalis facta mentione, hirci, aut arietis, aut bouis, aut alicu-

alicuius alterius familiariſſimi. Sed neque pilis talem vim ineſſe agnoſces, quia ſi in puluerem comminuti propinentur, nihil aliud, quàm ſiccant. Tamen conſtat (mihiq; id cõtigit aliquando videre) pilos humanos deuoratos, magnam ventriculo inferre noxam atque adeo choleram morbum lethalem. Cuius cauſam eſſe exiſtimo, quòd ob illam flexibilitatem, nauſeam mouent, ipſi verò ob tenuitatem, & implicabilitatem non reijciuntur, ſed continenter hærent, irritant. Iam verò pix, & adeps cum ſint glutinoſa, & emplaſtrica, obturare viam cibi nata ſunt, implicata verò pilis multò hærebunt tenaciùs. quapropter meritò factum exiſtimo, vt boli ex ea maſſa dati, hęſerint firmiter anguſtiſſimę ventris viæ, eaq; pęnitus obturata, nulloq; exitu dato, neque deuoratis, neque flatui, dirumperetur Draco.

CAPVT OCTVAGESIMVM SECVNDVM.

LIBRO primo Machabeorum Capit. 6. ita legitur. Elephantis oſtendęrunt ſanguinem vuæ, & mori, ad acuendos eos in pręlium. his verbis conſtat, Perſas, qui Elephantis vtebantur in pręlijs, conſueuiſſe illos irritare, poſito ob oculos ſucco vuæ, & mori. Atque eiſdem verbis inſinuatur, illos ob ſimilitudinem ſanguinis cenſuiſſe, Elephantos ſuccis illis irritari, quaſi conſpectu ſanguinis ſęuientes. Nam dicitur, oſtenderunt ſanguinem, vuæ, & mori, hoc eſt, ſuccum vuæ, & mori ſanguini effuſo ſimilem. an verò vana eſſet hæc conſuetudo, an ratione fulciatur naturali, dignum eſt conſideratione. Certè multarum gentium opinione

tione constat, pugnaces feras intuitu rerum rubrarum irritari, nam & in Hispania qui tauros agitant, rubris tunicis induti in forum prosilire consueuerunt, quasi illos ita magis irritaturi. Atqui quod multarum gentium cõstat consensione, æquum est censere esse ita, atque vt confirmatum experimento recipere, & causam inuestigare, eam esse vulgus cẽset, quòd sanguinis intuitu, ad sanguinis effusionem prouocentur. Mihi verò ea causa non placet. Nam ira est feruor sanguinis, quem ciet appetitus vindictæ. Quæ autem causa est, vt sanguinis effusi phantasia, appetitum inferat vindictę? Hunc enim appetitum nihil, nisi imaginatio contemptus, vel acceptę iniuriæ, in animantibus quibus honoris est sensus aut doloris illati, vel prohibitionis rei expetitæ, in omnibus inferre potest. In obiectu autem sanguinis nihil horum esse videtur, quapropter multò magis placet ratio alia, quæ non incipit ab imaginatione, sed à propria sanguinis natura. Nimirùm sanguis intuitu rerum rubrarum commouetur, is commotus, præsenti præcipuè iræ causa, vt in pręlijs, facile feruet. Quo feruore, accedente eo quem præsens irritatio ciet, verisimile est plurimum iras increscere. Agitari verò ac commoueri ita sanguinem, receptissimum est à medicis omnibus, qui proinde, spuentem, aut fundentem ex naribus sanguinem, vetant ipsum sanguinem, & res aliàs omnes rubras intueri, & ad cerulea, aut nigra potiùs iubent oculos conuertere. Contra exanthematis secundum cutem laborantes, iubent rubris indumẽtis operiri, atque cubiculi in quo decumbunt parietes rubris tapetibus tegi, vt scilicet rubra despectent. In illis quidem timentes, ne sanguis amplius agitatus erumpat, in his sperantes fore, vt ita abundantiùs ad cutem emergat. Galenus libello de sub figuratione empyrica ita inquit. Præterea color rubeus sanguinem expuentes irritat,

irritat, in reliquis verò passionibus, & symptomatibus, ipsa etiam experientia attestante planè inutilis, & superuacaneus est. itaque Galenus eo loco dicit, experimento constare irritari sanguinem conspecto colore rubro, causam verò qua irritetur non dicit, quia arbitror, illîc de Empyrica subfiguratione disserebat, opus est ergo vt à me dicatur. Hác ego arbitror præcipuè esse in spiritibus. Nam hi tenues, & maximè mobiles cum sint, adeò vt ab Hipp. idcircò vocentur impetum facientia, & in venis, & arterijs cum ipso sanguine misti abundent, faciantq; eum fluxilem esse, alioqui concretum, atque vt Arist. censet futurum etiam frigidum, ni spiritibus calesceret, consentaneum est, eos allici splendore illo simili splendori sanguinis, in quo volutantur naturaliter; ad oculos præcipuè, quæ partium omnium externarum maximè spirituosa est, deinde, & ad totam cutem accurrere, & per quancunque venæ, aut arteriæ rupturam, aut laxitatem effluere. Cum præcipuè, vt medicorum opinio fert, spiritus vitales ex sanguine, & animales (duplices enim spiritus esse autumant, nisi etiam triplices) ex vitalibus generentur. Omnes ergo hæ substantiæ, sanguis dico, & duplices spiritus proximam habere naturam est necesse, atq; adeo spirituum naturalem fulgorem cum fulgore rubro sympathiam, ob quam illô alliciantur, secumq; sanguinem commoueant. Sunt certè alia quamplurima, quæ longè occultiores habent sympathiæ causas, in quibus tamen acquiescunt Philosophi, alijs euidentioribus destituti. quapropter non videtur mihi esse hæc valdè longè petita. Vtcunque verò de causa sentias, res certè ipsa multis neque ineuidentibus constat experimentis. Noui quendam, qui oculos in rem quampiam cum rubo resplendente aliquantisper attentius intendens, non aliter oculis ac toto vultu afficiebatur, ac si vino æstuaret, aut erysi

Hhhh pelate

pelate corripi inciperet. Id verò quoniam non æquè accidit omnibus, conſtat accidere magis, quibus ſint cum ſanguine ſpiritus agiliores (ob hæc ſymptomata dicit vulgus eſſe quibuſdam ſanguinem leuiorem) aliquantiſper verò accidere omnibus, nam & qui faciei eryſipelate laborant, & qui ophtalmia, vel ſuffuſione cruenta, ſplendoris rubei conſpectu plurimum lęduntur. Mulieres verò quibus pulchritudinis eſt cura, ſiquidem albidæ ſunt, purpureis vtuntur indumentis, & ſpectris, non ſolùm quod ſpecierum attemperatione apparens quidam rubor exoriatur, ſed etiam ꝙ hunc apparentem inſequatur verus color incitatis ſpiritibus, ac cũ eis ſanguine. quæ eadem eſt cauſa furoris excitandi in belluis, vbi alioqui eſt præſens iræ occaſio.

CAPVT OCTVAGESIMVM TERTIVM.

LIBRO 2. Machabeorum Cap. 7. ita alloquitur mater filium ſuum minimũ: Fili mi miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi. Dubitare hîc poſſit phyſicus, cur dicat, nouem mẽſibus te portaui in vtero, cum Cap. 7. Sapientiæ dicat Salomon, Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conuenienti. Deinde, cur dicat, triennio lac dedi, an id factum eſt iuxta naturæ ac medicinæ rationem, an nimium fuit infantẽ triennio lactare. Primam quidem dubitatiunculam facile dilues quandoquidem vt Ariſt. dicit. Cap. 4. Septimi de hiſtoria animalium, Cum alia omnia animalia ſingulari, ac vno mo

do

do partum suum perficiant (vnum enim, statutum est pariendi tempus omnibus) homini vni multiplex datum est. Nam & septimo mense, & octauo, & nono, parere potest, & quod plurimum decimo: nonnullæ etiam vndecimum tãgunt. Hæc Arist. Autor libelli de carnibus, qui inter Hippocraticos est, affirmat postremum finem, quo mulier parere possit, decimum esse mensem, neque vllam vltra id tempus posse parere deceptasque esse omnes, quæ se vndecimo affirmant peperisse, mensium suppressione anticipante conceptionem: infra illum verò finem, esse alios plures. Libello etiã de alimento, Hippocrates multos variosq; pariendi fines cõnumerans, postremum statuit tercentum dies, quos constat decem menses perfectos esse. Aristo. nonnullas vndecimum attigisse affirmat. quod mihi non videtur inopinabile, tametsi rarum sit, quandoquidem vix quidquam est in rebus huiusmodi, quæ ad naturam spectant, impossibile, aut necessarium, adeo mira rerum varietate natura luxuriat. Itaque sunt & qui recensentur ab Aristotele pariendi fines, & plures adhuc. inter eos autem omnes, qui maximè videtur, iuxta id quod depręhenditur experimento, & Hipp. doctrinam naturales sunt dies ducenti & septuaginta, qui complent nouem menses gręcos, hoc est vulgares, & constantes triginta diebus, & ducenti & octoginta, qui decem dies accipiunt decimi mensis, & trecenti qui decem integri menses sunt. Nam Hippocrates lib. 2. de morb. vulgaribus sectione tertia, ita inquit. A mensium fluxu numerandi sunt nouẽ menses, aut à conceptione, & ad septuaginta ad ducentos dies græci menses fiunt. Porro libello de partu septimestri, maximã vim tribuit quadragenarijs dierũ, affirmans eos qui quinto aut septimo edant quadragenario, vitales esse, sunt verò septies quadraginta, ducenti & octoginta. Iã verò tercen-

tum dierum finem eodem loco, & in eis quos citauimus ex libello de alimento & de carnibus, & alibi pluries, scribit. Cum ergo optimi ac perfectissimi sint nascendi fines, nouē, & decem menses, dicere possis vtriusque in sacris factam esse mentionem, neque possit quispiam inficias ire. Ego verò magis adducor vt credam, vtrobiq; intelligi idem tempus, puta menses nouem. is enim, & Hippocratis testimonio, & omnium hominum experimento creditur esse maximè naturalis, & communis nascendi terminus. Sed quia nomē mensis non de eodem dierum numero semper dicitur, sed nunc de græco, qui, vt diximus, triginta diebus constat; nūc de Lunari qui greco semper est minor, fit vt qui nono men se græco exit vtero, exeat decimo lunari. itaque si Lunę cir cuitiones numeres nascuntur homines decimo mense, sin vulgares menses, perfectò nono, tempus verò idem est. Et hæc quidem quæstio physica est, illa verò medicinalis; An expediat integrum triennium lac dare infantibus, an priùs sint ad cibos solidiores transferendi. est verò non solùm me dicinalis, sed etiam practica. Scire autem in primis expedit, velut earum mutationum, quæ pueris natura contingunt, cu iusmodi, ingressus, loquellæ, dentitionis, primæ & secundæ nulli sunt certi ijdemq; omnibus fines, ita neque eorum, quæ arte circa illos fiunt, velut extrahendi brachia, erigendi in pe des, contrahendi vestes, admiscendi cibi aliquid cum lacte, & omnino ablactandi. Nimirùm vtraque, & quæ natura inquàm, & quæ arte fiunt, causam habent in natura. naturarum verò est mira varietas. Verùm quia incerta cadere non possunt sub artem, facit medicina quod & aliæ artes, hāc irregularitatem redigens ad regularitatem, & statuens certos quosdam fines, quasi sint omnibus ijdem, qui tamen sunt plurimis communes, à quibus deflectere, nisi exiguum non

liceat

liceat. Galenus primo de tuenda valetudine iubet lacte so lo vti, vsque dũ exeant dentes anteriores, seu incisorij, postquàm autem prodierint, assuefacere infantem cibo crassiori dare verò nihilominus lac μέχρι τοῦ τρίτου ἔτους, hoc est vsque ad tertium annum. Dubitare possis in Galeni verbis, an spectanda esset integra eruptio dentium anteriorum, ad primam solidioris cibi oblationem; & an tertius quoque annus esset trãsigendus ante ablactationem. vtrunque exposuit eius interpræs Auicenna, fen tertia primi, dicens; naturale tempus lactandi est tempus duorum annorum; & rursus, postquàm duales (vocat Duales anteriores, quia nascuntur bini; supra & infra) apparere cęperint dentes, ipse adnutriens mouendus erit ordinatè, quod sit fortius. Itaque vt assuefacere incipias puerum crassiori cibo, Galeno autore, & interprę te Auicenna; satis est, si anteriores dentes incipiant apparere: ad ablactandum autem si duos annos transegerit, itaq; lac acceperit, vsque ad tertium. Eandem sententiam sequuti sunt Oribasius, & qui ab illo mihi videtur hæc, & multa alia transcripsisse Paulus. Dicunt enim. Satis erit biennium lacte nutrire. eadem quoque esse videtur Aetij sententia, qui cum frumentaceum cibum (hoc est panem) intrepide accipit, ablactandum censet infantem; quod (inquit) circa vigesimum mensem plerunque accidit. tunc ergo paulatim ab vbere desuescat. Eadẽ inquam penitus mihi videtur esse sentẽtia. Nã in illud paulatim insumuntur quatuor mẽses, qui vsque ad integrũ bienniũ restant. ergo & quod mater Machabeorum dixit, triennio lac dedi, ita est intelligendum, ac si diceret, vsque ad tertium annum. Non est autẽ res parui momẽti; neque parum refert scire, quo tempore sint ablactandi pueri: nam si ante tempus id fiat, maxima nascuntur incommoda; si vltra tempus differatur, maiora. Nascuntur verò

vtraque ex eadem causa: ea videlicet, qua datur lac infantibus. ea est, quia humiditas illa infantilis, quam ex vtero, & suæ generationis principijs contraxerunt, conseruationem postulat, & quia secundum naturã est, vt certè quodcunq; tẽperamẽtũ ætatis,& ꝓterea,est optima,quia non solũ naturalis, sed etiam natiua, & ad reliquam vitam, & futurum incrementum apprime necessaria. Calor enim naturalis tali humiditate seruatur, & incrementum, non nisi in humida materia fieri potest. igitur multis causis, eisque optimis, infantilis humiditas, seruari se postulat. Conseruatio autem omnis agitur similibus,velut curatio contrarijs. Humido autem humiditate natiua, nihil vel excogitari quidem potest similius lacte,quod ita est humidum, suctumq; ex ipso vbere spirituosum, vt vnica, eaque exigua transmutatione factum ex ipsomet sanguine, ex quo coagulatus est infans. Si igitur ab hoc adeo simili cibo ante tempus abstrahatur, eueniet,id temperamentum non conseruari quandiu potest, sed intempestiuè commutari in aridius. Vnde euenient, vnum, vt cibi ante tempus oblati non bene conficiantur, & infans in morbos incidat; alterum, vt caro intempestiuè siccescat, & infantilis ætas contrahatur,atque cum illa ad proportionem sequentes ætates, & incrementum minus succedat sitq; proinde homo, & minor, & breuioris vitæ, & morbosior. Si autẽ plus satis in vsu lactis persistitur,& hæc eadem nascuntur mala (præter id quod spectat ad incrementum) & moribus ẽt, ingenio incommodatur. Nam vt infans ætate procedit,siccatur naturaliter, & durescit. Si igitur eius temperamento alterato,cibus manet idem, fit vt qui similis erat, contrarius iam sit, atque qui naturalem seruabat humiditatem, excrementitiam inducat, quare & morbosam. Humidum igitur faciet præter naturam. Sed & frigidum, & caloris naturalis

inopem

inopem. quia vbi iam est tempus ablactandi, infans solidiores appetit cibos, quos & potest conficere. Si igitur dentur tenuiores, & debiliores quàm pro eius concoctrice facultate, debilior fiet homuncio, & naturali calore minùs abundans (marcescit enim naturalis calor cibo tenuiori) ac proinde breuioris vitæ. Nam caloris naturalis robore seruatur, & producitur vita. In hanc sententiam dixit Hippocr. 6. Epid. comm. 4. imbecilli victus frigidi, robusti verò calidi: & rursum Comm. 5. eiusdem sexti, imbecilliora cibaria breuem vitam habent. Sed & quod ad mores attinet, & ingenium, perinde probatur. Si enim Plato rectè dicit, humiditatis redundantiam stupiditatis infantilis causam esse, constat nimium vsum cibi adeo humidi contrarium esse prudentiæ: Quoniam verò calori detrahere naturali indicatum est, augebit timiditatem, eritq; contrarius fortitudini. Fiet igitur, qui non ablactabitur tempestiuè, debilis, mollis, & stolidus. Plurimum itaque refert, suo tempore infantes ab vberibus abducere. tempus verò legitimum esse perfectum bienniũ, constat ex communi medicorum omnium sententia, & ipsis naturalibus inditijs. Ad id enim tempus in plerisq; dentibus os impletur, & pueros panem auide euenit arripere, ac plorantes poscere. natura scilicet, & instrumentis, necessitatem, vt digito, indicante.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM QVARTVM.

IN Euangelio Matthei. Cap. 6. Lucerna corporis tui, est oculus tuus. si oculus tuus simplex, fuerit, totũ corpus tuum lucidũ erit. Si aũt oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuũ tenebrosum erit. his consonare vr̃, quod ab Hipp. 6. Epid. sectione 4. dicitur, his verbis, Oculi vt valent, ita & totum corpus, eam enim orationem in nostris commentarijs indicauimus, ęquè ad medicinam, & physiognomoniam, & philosophiam morum pertinere posse, si quidem oculi prę alijs omnibus corporis partibus notas prębere possunt morborum qui infestant, & morum in quos quisque natura est propensus, & motuum animi, siue hilalaris est, siue tristis, siue iratus, siue timet, siue aliud quiduis patitur. Nimirùm librum Prognostici inchoat Hipp. à facie & oculis: & physiognomici nulla ex parte accipiunt plura signa, quàm ex oculis, neque verò tot, vt facilè est videre apud Arist. in libello de physiognomia, & apud Hippocr. libro 2. Epid. sectionibus quinta, & sexta, in quibus sunt multa pertinentia ad hanc philosophiam, eorũ verò pars maxima spectat ad oculos. Nimirùm, vt super vltimo cap. libri Ecclesiastis explicuimus, hominis facies vocatur platea animæ, & oculi vocantur aspicientes per foramina, quia in facie sunt omnes sensus, quapropter illic videtur anima, vt in foro versari, ac negociari cum rebus externis. Sensuum verò perfectissimus, atque exactissimus est visus. Atque per ocilos, quàm per aures, & nares, & os, tantò magis videtur exu

re ipsa

re ipsa vis animæ, ac sese manifestè prodere quasi per fenestras: vt à Platonicis omnibus, atque adeò à Galeno, existimatum sit, vere ipsam animæ facultatem exire ad videndum atque visionem longe ab homine agi. Certè constat fulgoris illius sensifici, qui spiritibus animalibus inest, multò plus abundantiusq; venire ad oculos, quàm ad aliud quodpiam sentiendi instrumentum; atque per hoc multo magis cum externis communicare animam. Hinc fit, vt quid patiatur, qualisq; sit, nulla in parte apertius indicet: atq; vt verissimũ sit, quod Hipp. loco citato dixit, vt oculus valet, ita & totum corpus. Porro nomen oculi propriè dicitur de corporali videndi organo; metaphoricè verò de acie mentis, hoc est, intellectu. Quia vt ille videt corporalia, ita hic incorporea. Hac metaphora, & Philosophi omnes, & Poetę etiam vtuntur. in sacris verò est frequentissima. Illud enim Psalmi duodecimi, Illumina oculos meos, ne vnquàm obdormiam in morte, & illud vigesimi quarti, Oculi mei semper ad Dominũ, nõ de corporalibus his oculis, sed de mente venit intelligendum. Neque enim optandum est, ne vnquam obdormiamus corpore, sed mente, & in peccatis. Neque refert corporeos oculos intentos semper esse in Deum, quem illis oculi non videbit homo, & viuet, sed mentem. Significatur verò hæc nomine oculi. Quam metaphoram persequutus optimè est Plato. lib. 7. de Rep. seu de iusto, ita de mente disserens, cõparansq; cum corporali oculo. Præsens autem ratio nobis innuit, primùm vim quæ est in animo cuicunque, deinde instrumentum quo res discere quisq; potest, perinde ac si oculum impossibile esset, aliterquam vnà cum toto corpore ad clarum obiectũ ex obscuro conuertere. Ita tota mente à generatione vsq; ad id qđ ens dicitur, circum agere oportet, vt quòd clarissimum est, possit speculando transcendere.

Hoc autem ipsum bonum esse dicimus. Ad hoc igitur ipsum eruditio competens erit, facultas quædam animi dirigendi, vt ipsius oculus, quàm facillimè & efficacissimè conuertatur, quæ huic oculo aciem, visumq; non dabit, sed eũ potiùs, cum visum quidem habeat, neque tamen rectè conuersus sit, neque quod decet aspiciat, conuertere omni machinatione contendet. Ecce vt Plato mentis aciem oculum vocet, atque per oculi analogiam definiat. Ergo quod physici, & physiognomici de corporali oculo affirmant, qualis scilicet is est, tale esse & totum corpus, hoc Dominus transfert ad oculum animi, hoc est intellectum, dicens, Lucerna corporis tui est oculus tuus, si oculus tuus simplex fuerit, totum corpus lucidum erit. Quasi diceret, vt oculus est lucerna corporis, ita mens seu intellectus, animæ, quæ est præcipua hominis pars, ac per quam homo bonus, aut malus dicitur. Velut ergo, vt valet oculus, ita valere agnoscitur totum corpus; ita vt valet intellectus, valet anima, ac per eam totus homo, qui nunc significatur nomine corporis. Si igitur (inquit) oculus tuus simplex, hoc est bonus est, totum corpus (hoc est, totus homo) lucidum erit. Si autem oculus fuerit nequã, homo totus erit tenebrosus. Vbi est animaduertendum, in sacris, cum hæc de mente, aut de homine enunciantur, idem esse simplex, seu bonum, & lucidum; atque nequàm, & tenebrosum. Nimirùm radix, ac principium peccati, est ignorantia, & tenebra. Principium autem verè virtutis, lux & perspicacia mentis, intuentis primùm ac verum bonum. Vnde à causa ad effectum translato nomine malus vocatur tenebrosus, & bonus lucidus, & ipsa bonitas, lux & sapientia: & malitia tenebra, & stultitia. Qua phrasi tota scriptura sacra, maximè verò libri Sapiẽtiales referti sunt. Philosophis etiam omnibus est semper in ore illud Aristo. 3.

Ethi-

Ethicorum Cap. 1. Omnis peccans est ignorans, Causam verò non omnes assequuntur, immo plerique dubitant, quod non videantur peccata ex ignorantia fluere omnia, sed quædam. Immo verò, quæ verè ex ignorantia, ea aut omnino non esse peccata, aut leuiora videantur, siquidem & Paulus de seipso dicit in Epistola prima ad Timotheum, Misericordiam consequutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. ignorantia igitur non videtur facere, sed aut tollere, aut imminuere peccatum. Porrò plerisque hominibus videtur, se non ignorare quid faciant, cum quid peccant, sed velle potiùs scientes & volentes, sequi deteriora. Hæc autem dubitatio nulla ratione melius dilluitur, quàm adhibita causa, quà dicta asseritur thesis, puta peccatum omne nasci ex ignorantia, & tenebra. eam verò reddit optimè Plato, loco nuperrimè citato ex septimo de Rep. dicens, mentem humanam velut oculum quendam esse, eumque cum conuersus est, ad res & negocia huius seculi, auersum necessario esse à veris & ęternis bonis, ac proinde nō posse ea perspicaciter intueri, ideoque neque videre, nisi tenuiter, neque ab illis permoueri, sed à rebus caducis trahi, vtpotè quas videat exactius: eum verò, cuius mens diuinis rebus sit intenta, circa humanas cęcutire, non aliter ac qui è luce splendida repentè se transfert ad tenebras. Hinc fit, vt filij huius sęculi (dicitur hoc Cap. 16. Lucæ) hoc est qui res huius sæculi habent cariores, quàm diuinas, prudentiores sint in generatione sua, hoc est, in tractandis negocijs secularibus, quàm filij lucis, qui in his id solùm quòd verè bonum, & verè ens est, habent intentos mentis oculos. Ijdem verò, qui in his rebus sunt perspicaciores, circa diuinas cœcutientes, & stulti facti peccant: quia vera bona tenuiter vident, vtpotè à quibus habent oculos auersos. itaque vtrique sunt perspicaces circa quę

habent oculos intentos, & cęcutientes circa contraria, vnde & illud Pauli prima ad Corinthios Cap. 3. etiam intelligitur facilè. Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens: Sapientia enim huius mundi ſtultitia eſt apud Deum. Ignorantia itaque eius qui peccat, eſt in auerſione oculorum mentis à Deo. Proinde monet ibidē Plato, eius oculos diſciplina, & meditatione ad vera bona ſenſim conuerti: quia ſiquis repente velit, diu occupatum in rebus caducis ad vera bona transferre, nihil proficiet, quia excęcabitur repentino lucis intuitu, vt qui diu moratus ſit in tenebris. paulatim verò meditatione, & exhortationibus tranſfertur mentis oculus ad veri boni contemplationem facilē, vnde & reſipiſcet. Quamquam nonnulli etiā repente tranſlati ſunt, atque ijs quidem ſolet repentinus fulgor multas excutere lachrymas; quorum multi quaſi dolore perteriti retrocedunt, nonnulli verò quibus Deus maxime fauet, etiā perſeuerant. Conſtat itaque vt vera virtus ex vera mentis oculorum luce; nequitia verò naſcatur ex tenebris. Nam & ſi vtrique, & boni inquam & mali, in ſuis quique rebus ſint perſpicaces, tamen quantò res diuinæ humanis ſunt illuſtriores, ac meliores, tantò etiam præſtat bonorum ſapientia malorum ſagacitati (nimirùm ſcientia ex obiectis accipit dignitatem) quare hæc ad illam tenebra eſt, illa verò lux. Prouerb. 4. Via impiorum tenebroſa, neſciunt vbi corruant: iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendida procedit, & creſcit vſque ad perfectam diem. Meritò igitur in tenebris verſari dicuntur impij, boni verò ambulare in luce, atq; adeò, quod probum lucidum, quod nequā tenebroſum. Quòd verò eorum qui peccant, plerique nihil ſe ſentiant ignorare, nihil obſtat dictis, quim potiùs hoc ipſo ſunt inſipientiores, hoc ipſum adijcientes ſuæ incipientiæ, quod ſe putant ſcire, quæ

ignorant. Nimirũ teste Arist. Cap. 3. septimi Ethicorũ, sunt velut furentes, & ebrij, qui de quacunque re interrogentur, respondent nonnunquàm, ita, vt videantur sapere, & eligũt, faciunque contraria. Duodecimo etiam Cap. Prouerb. legimus. Via stulti recta in oculis eius. Quod verò obijciebatur de ignorantia, quæ peccatum minuere, potiusquàm augere videtur, explicemus. Dicta ignorantia, quæ auersio intellectus à vero bono est, non potest abesse ab eo qui peccat, illam enim facit perturbatio mentis qua tenetur; & qui in illud bonum habet mentem intentam, videtq; illud perspicaciter, fieri non potest vt mala eligat præ illo. naturaliter enim ferimur in bonum, atque hoc ipsum in ratione boni est. Quare qui deteriora eligit, meliora non satis vidit, & ea quidem ignorantia non minuit, sed auget peccatum, quia ea ipsa maxima improbitas est. Habere inquam mentem auersam a Deo, cum possis conuertere, aut studere, vt conuertas. Quidam verò præter hanc, quæ communis omnibus qui peccant est, ignorantiam, habent aliam peculiarem circa propriam materiam peccati, vt qui ignorans diem festum esse, rei sacræ non interfuit, aut ignorans esse alienum, quidpiam abstulit. ea quidem ignorantia culpam semper minuit, nisi sit studio procurata: grauius enim esset, sine vlla excusatione, scientem ac considerantem diem esse festum, & rem alienam, peccare; si verò nulla negligentia in causa fuit vt ignoraret, etiam tollit omnino peccatum, quia vt Aristo. Cap. citato ex tertio Ethicorũ dicit, cum tali ignorantia non est electio, sine qua esse peccatum non potest. Nihilominus est semper peccatis adiuncta ignorãtiã ea, q̃ in oculi mentis auersione consistit, vt oĩs vera bonitas ab eius oculi in Deũ conuersione, ꝓcedit. Quapro

pter

pter vt habet is oculus, ita & totus homo. Atque si oculus is fuerit simplex, totum corpus erit lucidum; si nequam, tenebrosum. vt explicatum est.

CAPVT OCTVAGESIMVM QVINTVM.

CAP. 16. Mathei, ait dominus. Vespere facto dicitis serenũ erit, rubicũdum est enim cęlum: & mane, hodie tempestas, rutilat enim triste cęlum. Quæ verba hauddubie non sunt dicta à Domino, vt doceremur tempestatis, aut serenitatis præsagia, sed vt arguerentur illi ad quos ea verba habita sunt, ex suo ipsorum sermone. Nam addit faciem ergo cœli dijudicare nostis, signa autem temporũ nõ potestis? Verum quia non vulgi solùm, sed Philosophorum etiam, & agricolarum, & nautarum est ea assertio, quibus, vtpotè talibus obseruationibus deditissimis, fides non debet denegari, huius quoque si fieri potest, reddenda hoc loco causa est. Ea verò mihi esse videtur, quòd nubes densæ tactæ Sole obliquo, qualis est qui iam occidit, nigriciem præ se se runt. Quæ ergo rubicundæ sunt, non sunt adeo opacæ, & densæ, sed penetrantur lumine, quapropter in diem posterum nullum indicant tempestatis apparatum; serenitatem ergo promittunt. Cum verò oriente Sole, triste hinc inde, & nubilosum se exhibet cęlum, plerunque solent ad primum orientis Solis occursum dispergi nubes. Quæ tamen si densæ sunt, quales cũ tristo cęlũ, non dissipantur, sed excepti per eas radij Solis videntur rutilare. Postremò vero, vesperi, cum Sol, cum quo toto die sunt colluctatæ, languescit, concurrunt, densantur, fiuntque imbres.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM SEXTVM.

CAP. etiam 12. Lucæ eodem modo arguens hypocritas, ait Dominus, cum videritis nubem oriẽtem ab occasu, statim dicitis nimbus venit, & ita fit, & cũ Austrum flantem, dicitis quia æstus erit & fit. Horum verborum multò magis rationem reddi oportet, quàm priorũ. Quia non solùm quasi vulgi sermonem protulit, sed adiecit & ita est. Quasi in eo iudicio ferendo de imminente tempestate, non deciperentur. Sanè vt incipiam ab vltimis, Austro succedere ęstum, & experimento est compertissimum, & rationi valdè consentaneum, cum Austrum calidum ventum esse, & oppositum illi Aquilonem frigidum; omnes qui de ventorum agunt naturis, vno ore confiteantur, neque solum secundum hanc qualitatum primarum oppositionem, sed secundum alteram etiam cõtrarios esse putant illos flatus, Austrum scilicet humidum, Aquilonem siccum, vel hoc argumento, quòd tempestates Austrinæ plerunque sunt etiam pluuiosæ, ac semper blandæ; Aquilonares plerunque serenæ ac semper arentes: atque adeo, quòd flante Austro facile res putrescunt, vtpotè calidi, & humidi flatus contractu alteratæ, Aquilo à putredine liberat, siccans, & refrigerans. Huc pertinent illa verba Iob. Cap. 37. Nonne vestimenta tua calida sunt cum perflata fuerit terra Austro? Verum cur Auster talis sit, memini me antea dixisse. Nimirùm quia flat à meridie versus Septentrionem: meridiana vero mundi pars abundat igne prę mundi lateribus, hunc ergo allicit Auster.

Aqui-

Aquilo contrariam ob causam frigidus est, quia scilicet, aduersus ignem latus, illum abigit. Sed dices, oportere vt eadem causa Auster siccus, & Aquilo humidus sit, quia ignis non solùm calidus, sed siccus etiam est. Cæterum, vt hæc illis insint, alia causa est. Nimirùm qui venit à frigidiori mūdi parte, a frigidiori cęlo repulsus, non effertur in sublime, sed decurrit iuxta terram, ac proinde humiditati aeris sublimioris minus admiscetur, contra, qui venit a parte mūdi calidiori effertur in regionem mediam aeris, vbi a vaporibus, quibus cum miscetur, multam recipit humiditatem. Cur ergo flanti Austro succedat ęstus, hæc est causa. Cur verò nimbus ascendente nube ab occasu, oportet scrutemur. Certè Elias cum futuram copiosam pluuiam, post tam longam ariditatem Regi Achab prophetauit. 3. Regum Capit. 18. dicitur vidisse nubem ascendentem a mari. Dicitur enim Ecce nubecula parua, quasi vestigium hominis ascendebat à mari. Constat autem ascendisse ab occasu Solis. Nam Palęstina ad occasum habet mare. Censebatur ergo, vt existimò, in illa regione pluuiæ signum, nubes ex occasu ascendens, quia cum ad occasum haberent mare, inde ascendebant, eratque id signum illi regioni proprium. Nobis verò quibus mare æquè ad occasum, & meridiem, & Septentrionem est, æquè ex his omnibus partibus ascendunt nubes nimborum nuntiæ, Britanis ascendunt vndiq;, vt qui mari, vndiq; cinguntur.

CA-

CAPVT OCTVAGESIMVM SEPTIMVM.

CAp. 10. Lucæ ait Dominus. Et appropians alligauit vulnera eius, infundẽs oleum & vinum. Quibus verbis per insinuationem, videtur commendare ad vulnera oleum & vinum, quod græcis vocatur οἰνέλαιον. Videtur verò ad id alia quidem ex parte medicinæ placitis consonum, ex alia autem dissonum. Nam de vino Hipp. libello de Vlceribus ita inquit, Vlcera vniuersa, nisi vino, humectari non opportet, nisi in articulo fuerit vlcus. His verbis Hipp. commendat vinum ad lauandum vlcera: Vituperat verò omnem aliam humectationem, quantò magis eam quæ agatur oleo. De quo paulò infra idem Hippoc. dicit, At oleum, & quæcunque mollia, aut oleosa sunt medicamenta, talibus vlceribus non conducunt, si non valde iam ad sanitatem tendant. Neque vlceribus ex recenti vulnere oleum conducit, neque mollientia, neque adiposa medicamenta, tum aliâs, tum quòd vlcus ampliore purgatione opus habet. Gal. quoque tertio libro meth. commendat vinum, & vituperat oleum ad curanda vlcera. Nam Cap. 4. ita inquit, vinum igitur omnis vlceris, quà ulcus est, optimum est medicamentum. Cap. autem 2. eiusdem libri inquit, Oleum namque cauo vlceri infusum, ad verissimum omnium medicamentorũ est, cum si ita mederi voles, ipso vsu intelliges sordidum ac male olens vlcus fieri. Videtur ergo id medicamen, quo in parabola dicitur vsus Samaritanus, partim fuisse vtile, partim verò etiam noxium. Neque sanè

(vt hoc obiter dictum sit) & si id medicamen fuisse ineptissimum quis existimet, quidquam detrahitur sacræ lectionis autoritati. Nam illo in loco hominis charitas, non medicinæ peritia commendatur. Nihilominus mihi etiam sonat, velut medicaminis ad eam rem idonei, facta mentio. Qua autem vino & oleo vteretur, duplex ratio est, aut enim seorsum aut admistis. Seorsum quidem, interius, & in ipso vlcere: vino exterius verò, & super circumsitis partibus, oleo haud-dubie vtilissimè vteretur, nisi essent vlcera in articulis, aut penetrantia in capite. Nam vinum mundat, confortat, & siccat vlceratam partem; oleum verò sanas circum circa existentes fouet, & si quæ est in illis doloris causa, mitigat. At verò, an infusum Oineleum, quod vino & oleo constat, vtile esse potest, difficiliorem habet inquisitionem. Certè vlcus simplex, & quod prima, vt dicunt intentione curandum sit non indiget oleo, quia tale siccationem solùm, & agglutinationem desiderat, quorum neutrum præstare potest oleū. Non læditur autem oleo magnopere, nisi quod sordidū est, & putredini valde opportunum, quia oleum hæc magnopere auget, est nihilominus aliquod vlcus quod vsu olei multū iuuatur: in quo scilicet pus moueri est opus, vt quod cum contusione consistit. Sunt ergo quædam vlcera, quæ oleum amant non solùm partibus sanis quæ circunstant, ad motum, sed infusum etiam intro. Atqui neque ea quæ oleum solùm purumq; respuunt, vt quæ caua & sordida, statim etiam læduntur omnibus, quæ partem aliquam eius recipiunt: nam cerato ex oleo cera & ęrugine ęris expurgantur, replentur carne, & sanescunt. Cum igitur sint vlcera, quæ solo oleo gaudent, & recentia omnia quæ in carne consistunt vino solo plurimùm iuuentur, & ea etiam quæ solo oleo læduntur, commistum cum alijs amicè recipiant, plus aut minus, vt

res

res exigit, sint etiam haud dubie quibus mistura ex oleo, & vino sit accommodatissima, quibus, scilicet, vlcus sit crudiusculum in carne (nam nerui neque vinum, neque oleum simplex amant) & asperum, & phlegmonis aliquid per partes habens. Ea enim solum oleum fecerit sordida, solum vinum irritauerit, & exasperauerit, óineleum verò mitigauerit (anodinum enim est) emollierit, simulque roborauerit particulam (constat verò id modicè calidum debere infundi) fuerint verò talia hauddubie vlcera eius qui à latronibus percussus, semiuiuus relictus est. Siue enim fustibus ictus sit, quod plagarum nomen sonat, siue ense vulneratus, oleo necessario indigebat. Nam si contusione erant inflicta vulnera, nihil potiùs: sin autem sola incisione, tamen destituto sine alligatione tandiu sub dio, ab aere hauddubie essent exasperatæ, & refrigeratæ partes, cui malo nulla re melius succurreretur, quàm calente óineleo. Itaque bonus ille Samaritanus, non piè solùm, sed prudenter etiam videtur succurrisse. Idem etiam medicamentum vtile sit ad partes verberibus contusas, simul, & dilaceratas. Quod innuitur etiam illis verbis Isaiæ Capit. primo. Vulnus, & liuor, & plaga tumens, non est circumligata, neq; curata medicamine, neque fota oleo.

CAPVT OCTVAGESIMVM OCTAVVM.

CAP. 20. Actuum Apostolorum scriptum est, Iesum Seruatorem nostrũ, suo ore dixisse. Beatius est magis dare, quàm accipere. Quæ assertio etsi nullum desideret argumentum, vtpotè diuina autoritate confirmata, physicam etiam habet monstrationem, solo eo posito, quòd beatitudo in bonorum abundantia sit, miseria in priuatione, aut contrario; quod ex ipsis nominum notionibus, manifestum est. Cum igitur dandi principium sit, ipsum habere, recipiendi verò in vacuitate, quia nihil potest dare id quo caret, neque recipere id quod habet, constat beatius quidam esse ipsum dare, quàm recipere. Obijciet autem quispiam recipiendi cupidus, quia beatius est habere quàm carere, beatius esse recipere quàm spoliari, quandoquidem ex fine debent æstimari omnia, finis verò recipiendi est habere, dandi verò carere. Coniunctis ergo vtrisque rationibus constat fieri, vt illud sit longè beatissimum, dare semper, & abundanter, & nihil amittere, quod primæ, ac summæ, & beatissimæ causæ necesse est tribui, cui ex sese est sufficientia summa. Causis quoque naturalibus, quæ scilicet, sine deliberatione operantur, euenit dare nihil amittendo ex suo, hæque tunc dare possunt magis, cum habent meliùs. Ignis enim cum actu est, ignis formam tribuit, quod verò est potentia ignis, & adhuc caret, recipere potest. Itaq; in mere naturalibus, hauddubie, dare est meliùs habentis, & per eam largitionem nihil ammittitur, eius quod inerat largienti.

gienti.

gienti. Verum quoniam de talibus nomen beatitudinis nō dicitur, nisi fortè æquiuocè, necesse est videre, an de humanis largitionibus, quæ non sine aliqua bonorū expensa fieri possunt, dicatur illud verè. Constat autem quandoquidem hoc ad mores hominum spectat, Ethicam desiderare monstrationem. Quam non aliunde possimus meliùs petere, quā ex Arist. Cap. 7. libri 9. Ethicorum. ea pendet ex bonorum differentia. Nimirùm bona omnia, & hominibus expetibilia, sunt in triplici genere: nam honesta, aut vtilia, aut voluptuosa. Horum, quiuis homo bonus (penes tales enim oportet esse iudicium) concedat, præstantissima esse quę honesta: posthæc quæ vtilia; omnium vilissima tantum voluptuosa. Dico autem tantùm voluptuosa, quæ nihil aliud afferunt quàm voluptatem. Nam voluptas quæ accedit ex honestate, aut vtilitate, aut etiam ex eo quod assequutus sit ea quæ voluptuosa, & animum suum expleuerit, ea non est differentia bonorum, sed perfectio, & finis, ac summum cuiusque generis. Velut summum virtutis est, cum iam quis cum delectatione bene agit. Summum etiam artis quæstuosæ, cum quis negociatione delectatur. Summum turpitudinis, cum quis gaudet explesse se voluptatibus. Has enim pęnitentiam subsequi oportet, non gaudiū. Ita cum sic se habeant bona, & fęlicitas sit in fruitione bonorum, optimorum præcipuè, plurimorum, & maximorum: & largiri sit res honestior, accipere vtilior, constat, tanto beatius esse dare quàm recipere, quanto præstat honestas vtilitati. Præstat autem, tum ex sese, quia ita videtur omnibus hominibus, qui non sunt animo ęgro: tum etiam quia honestas diuturnior est, quàm vtilitas. Quin etiam honestas per sese ęterna est, vtilitates verò, paucæ non breues. Nam vtilitas accipiendi perit, simul ac consumptum est quod donatur, quia inde

solum

solùm est; honestas verò dandi est æterna, quia non est ex re donata, sed ex ipso dedisse. Fieri autem non potest, vt qui dedit non dederit, per accidens quidem perire potest honestas dandi pereunte memoria, ex sese autem æterna est. Quapropter si quæ est in rebus memoria, quæ in nullam vnquã obliuionem possit incidere (vt certè est) constat nullam vnquàm honestatem, nihil quod recte actum sit, penitus perire posse, sed æternum esse. Contra verò in eo qui accipit, cõsumpto dono perit vtilitas, manet verò illa inhonestas, & illiberalitatis nota, quæ est in recipiendo. Præterea, beatitudo (autore Arist. qui maximè sequitur communem hominum bonorum sensum) consistit in operatione secundum virtutem, cum omnium bonorum sufficientia. Largiri autem est liberalitatis, virtutis quidẽ honestissimæ: accipere verò ad nullam virtutem spectat, nisi fortè raró ad amicitiam. Esse autẽ ita, vel inde constat, quòd dare difficilius est, vtpotè in quo virtus versatur, accipere verò facilè, vt quod plerunque ex vitio est, aut indigentia. Igitur hauddubiè est beatius dare, quàm recipere. Constat verò ex dictis, non vtcunque neq; vbicunque esse beatius, sed cum agitur secundum virtutem (ea enim dicebatur esse summa beatitudinis causa) cum oportet, scilicet, & vt oportet. Hæc enim virtutes omnes committantur, siquidem cum prudentia coniunctæ necessariò sunt. Talis autem largitio alios sanè augebit bonis, largitorem autem ipsum non spoliabit, neque miserum reddet. Rationem enim habet propriorum bonorum liberalitas. Igitur liberalis largitionis extremum, non est bonorum vacuitas, sed adiectio potiorum, puta honestatis, & honoris. Neq; recipiendi extremum est abundantia bonorum, sed quorundã abundantia, cum quadam nota potiorum, puta cum quadam illiberalitate. Quapropter ij, qui bene de rebus sentiũt,

beatiores iudicant eos, qui largiuntur, quàm qui recipiunt. Atque hac ipsa causa censet Arist. plus amare eos qui beneficia conferunt, quàm in quos sint collata, vtpotè maius inde bonum consequuti. Ita etiam à parentibus amari filios, plusquam redament. Contra qui receperint, citius recedere ab amicis, quàm qui largiti sint, quòd scilicet amissa vtilitate, nihil illis restet in amicitia præter illiberalitatis memoriam: his verò restet semper suauis recordatio benefactorum. At dices non ergo omnis largitio commendatur præ receptione, sed ea tantùm quæ liberalis est. Multæ autem largitiones sunt pessimæ, quæq; in summam miseriam ipsos largitores adigunt. Certe laudari, diciq; beata non potest, nisi ea quæ sit studiosa largitio. Neq; dubium est, honestiùs esse recipere ab amicis, ne illis videaris intractabilis, & ex arte honesta mercedem, vt familiam nutrias, quàm dando sicarijs, aut meretricibus, patrimonium perdere. Sed oportet vt alijs omnibus in rebus, æqualitatem comparationum seruare, conferreq; studiosa cum studiosis, & praua cum prauis, eritque ita generatim atque omnino, beatiùs dare quàm recipere. Nam & liberalis qui largitur, beatior est multò, eo qui recipit mercedem iustam; & prodigus est minùs malus, quam auarus, vt idem Arist. multis argumentis probat Cap. 1. quarti Ethicorum ad Nicomachum. Quorum hæc sunt præcipua. quòd prodigalitas prodest multis, auaritia nulli: quod curari facilius potest; idque multis de causis, & quia propinquior est liberalitati, cùm habeat communem cum ea voluptatem dandi, & dolorem recipiendi, & quia ipsa seipsam curat, consumens suas facultates, sine quibus largitio cessat. Auaritia verò pecunias cumulans, seipsam auget, curatur etiam ætate prodigalitas, auaritia crescit senectute. Itaque prodigalitas his causis minùs mala esse probatur, quam auaritia. Quod

quidem vt exacte consideretur aliqua indiget animaduersione. Non enim omnino, neque semper ita habet; Nam sunt vtriusque vitij multi gradus: Est siquidem prodigus, qui sua omnia, sibiq; necessaria distribuit, etsi non omnino indignis: deterior adhuc qui talibus largitur sua & aliena, aliena scilicet rapiens, vt det quibusuis: omnium pessimus, qui consumptis iam proprijs, rapit aliena, tribuitq; indignissimis. Porrò auarus est, qui non largitur ex suo pro modo suarum facultatum: multò autem magis, qui penitus largitur nihil: magis adhuc, qui retinet sua & aliena: omnium pessimus, qui sibi etiam denegat necessaria ad victum, & aliena quacunq; ratione arripit, atque omnia congerit. His ita positis, constat quosdam prodigos deteriores esse quibusdam auaris. Si tamen pares paribus gradus componas, stant adhuc argumenta quibus efficiebatur, prodigum minus malum esse, quàm auarum, atque adeo beatius esse dare quàm accipere, quia in bonis melius, in malis minus malum est. Euenit aût mox dubitare ex dictis: si liberalitas rationem habere debet suarû facultatum, atque ea cura deposita vitiosa largitio fit; quo pacto consultum esse possit cuipiam, vt vendat omnia quæ habet, & det pauperibus, quod tamen scimus dominum cô suluisse cuidam (Marci 10. & Lucæ. 18.) atque adeo in initio nascentis Ecclesiæ ab omnibus solitum fieri Hyerosolimis? tametsi enim hi conferebant in indigentes, & dignos; tamen suarum facultatum rationem non habebant, cum da rent omnia. Quod tamen necessarium esse ad veram liberalitatm indicauimus. Multò melius ad hæc intuenti, videri possit consilium Tobiæ, qui (Cap. 4.) ad filium dixit, ex substantia tua fac eleemosinam, & nolli faciem tuam auertere ab vllo paupere, ita enim fiet, vt neque à te auertatur facies domini. Quo modo potueris, ita esto misericors. Si multû

tibi

tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude. Hic considerare oportet conditiones simpliciter liberalis largitionis, aut commutationis. Qui largitur enim primam rationem habere debet sui, secundam eius cui tribuit. Sibi quidem cauere, ne auferat necessaria; alteri prospicere, vt tribuat vtilia. Ratio igitur quam suarum facultatum habere debet liberalis, eò redigitur tota, quàm sibi sint necessaria, quæ largitur. Cui ergo nulla bona necessaria sunt, omnia potest largiri sine vlla prodigalitate, modo rectè collata sint. Porrò qui commutat, id solum videre debet, quid pro quo det. Dans enim quod minus, prò eo quod magis eligibile, vel simpliciter, vel saltem sibi, errare non potest: immo quantò excessus maior, tantò prudentiùs aget. Tobias igitur sapienter consulebat filio, ne omnia, sed pro modo suarum facultatum largiretur, vt potè patri familias futuro, vxoriq; ac proli necessariò prospecturo: sapientiùs autem multò Dominus adolescenti, qui ad celibatum, & statum nullis indigentem vocabatur, vt se ab omnibus expediret, & primum perfectę virtutis faceret gradũ, pauperibus tribuendo. Eorum etiam qui in initio nascentis Ecclesiæ, prædiorum prętia ponebant ad pedes Apostolorum, est eadem ratio. Nam etsi vxores habebant, & filios; transferebant tamen ad aliam viuendi formam, ad communionem scilicet bonorum, in qua nulla esse poterat indigentia, vt nunc etiam qui cęnobia ingrediuntur. Porrò vtrique, & hi inquam, & qui relictis retibus sequuti sunt dominum; commutabant bona hæc vilissima, & maximè caduca pro optimis & æternis. quæ verissima sapientia est, & beatissima liberalitas.

CAPVT OCTVAGESIMVM NONVM.

CAP. 2. Epistolæ secundæ Petri, ita scriptum est, Adueniet autem dies Domini vt fur, in quo cęli magno impetu transibunt, Elemēta verò calore soluētur, terra autem,& quæ in ipsa sunt opera, exurentur (paucis interpositis) properantes in aduentum domini, per quē cęli ardentes soluentur, & elemenra ignis ardore tabescent nouos verò cęlos, & nouam terram, & promissa ipsius expectamus. Hoc idem videtur esse quod Ioanni reuelatum est vigesimo primo Apocalypsis, vbi inquit. Et vidi cęlum nouum, & terram nouam. Primum enim cęlum, & prima terra abijt. & mare iam non est. Quod idem reuelatum antea erat per Isaiam Cap. 65. his verbis. Ecce enim ego creo cęlos nouos, & terram nouam, & nō erunt in memoria priora. Dauid quoque in Psalmo centèsimo primo dixit. Opera manuum tuarum sunt cęli, ipsi peribunt, tu autem permanes, & omnes sicut vestimentum veterascent, & sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. Dominus quoque in Euangelio dicit. Cęlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Multa alia sunt oracula, quæ nobis indicant, mundum hunc, quem conspicimus, mutandum esse, atque formam aliam longè præstantiorem subiturum, tunc scilicet, cum cessabunt ortus, & interitus rerum, cessantibus motu, & tempore. Plerique nolunt intelligere, mutandas esse naturas, & formas corporum cęlestium, & elementarium, sed motū

cum

cum quiete commutandum, & tempus cum æternitate, manentibus tamen eisdem formis, & essentijs, atq; ob has tàm insignes mutationes quas subibunt, dici mutanda faciendaque noua. Itaque permansura in illa ęternitate, Solem, Lunam, & Astra, & hos ipsos in quibus nunc sunt orbes, nullas autem circumuolutiones eorum futuras. Veniunt autem in hanc sententiam, primùm quidem, quoniam non videtur esse necessarium, hos cęlos, & hæc elementa delere, vt creentur alia denuò, sed si quàm maximè oporteret, satius esse, hæc reddi speciosiora, adijcique illis decorem manentę substantia. Cum præcipuè dictum sit ab Ecclesiaste Cap. 3. (quod cum Platonico dogmate maxime consonare antea indicauimus) Didici, quod omnia opera, quæ fecit Deus perseuerent in perpetuum. Cum ergo cęlum, & elementa ab initio facta sint, ab ipso Deo sine vlla causa secunda, videtur oportere, vt perseuerent in æternum. Deinde Petrus dicit cęlos ardore esse soluendos, terram autem, & quæ in ea sunt exurenda. Cœlorum autem substantia non est vstionis, neq; verò alterius alterationis capax. Alioqui quid prohiberet multò iam antea exarcisse? si eorum cauitas plena est igne, & illi adeo rapide mouentur, & Solis fulgor eum vndecunque attrahit? multò minus intelligi possit cęlum præ ardore dissipandum, siquis ponat cum Ambrosio, Isidoro, & Basilio, cęlestia corpora ignea esse; ne autem ardore soluantur prohibere aquas, quæ supra cęlos sunt. Nam si ardore soluenda sunt illa corpora, nihil sunt minus, quàm ignea. Ardor igni non potest esse alienus, neque corruptiuus magis quàm aquę frigus. Perinde ergo sit dicere, ignea corpora calore soluenda, ac si diceres aquam frigore absumendam. Quimpotius oporteret corpora illa pertinere ad aquam, & frigore esse cõcreta modo. nam quæ concreta sunt frigore soluuntur calo-

re, quæ calore humore. Non videtur ergo consentaneum, cęlestia corpora calore,neq; vlla alia virtute elementari corrumpi posse, sed vt Arist. sensit, ac nunc omnes consentiũt esse incorruptibilia,& inalterabilia, ac proinde siquis ortuum & interituum rerum futurus finis est, sistenda priuandaque motu, ea figura qua depręhensa sint, in æternum permansura,non tamen mutanda secundum substantiam,& naturam Nihilominus maius aliquid mihi sonant illa oraculorum præscriptorum verba, mutandos cęlos,vt opertorium, ipsos perituros, soluendos, nouos creandos. Quapropter si quæ ratio inueniri possit, quam propositis argumentis pari probabilitate obijciamus, in ea certe acquiescere ęquum est. Videtur autem ex hypothesi probabilissimum esse, mundum hunc corporalem quem conspicimus,periturum aliquando esse, ac pro illo alium longè præstantiorem denuò creandum. Si scilicet, hæc series ortuum, & interituum in æternum duratura non est, sed cessatura aliquando, cessurusque motus quieti, & tempus æternitati. Alienum enim omninò à ratione est, corpora natura mobilia, quæque naturali impetu feruntur, vt cęlestes orbes, in æterna violentia contineri. Nihil enim philosophis certius quàm nullum violẽtum esse æternum. Cęlum autem cum naturaliter feratur circulo, præter naturam, & violentur detineretur. Neque minor inferretur violentia elementorum naturæ, si ea quoque qua linunc sunt natura durarent. Etsi enim,corporibus suis ordine dispositis, naturalis succederet quies, esset tamen necesse, statim & illum ordinem,& quietem interturbari,actione mutua virtutum elementarium, nisi essent actiua passiuis proxima sine vlla actione: quod nihilominus rationi repugnat. Quid enim posset eas illis inducias firmare, nisi à maiori virtute illata violentia? neque enim satis sit (vt quispiam fortasse

tasse putet) sublatam esse lationem, vtpotè motum primum vt tolleretur alteratio. Est enim latio prior alteratione, nulla causa, quàm ob admotionem efficientis, & recipientis. Si autem essent ordine posita, non solùm propè essent, sed & contigua: Essent itaque omnia violenter detenta, & actione orbata, quo nihil absurdius, in illo præcipuè fęlicissimo ęuo, in quo oporteret omnia esse pulcherrima, & propriam perfectionem consequuta. Verisimilius ergo multò est, corpora hæc cęlestia, & elementaria, quæ ad hanc velut rerum genesim optimè comparata nunc sunt, exacto toto tempore, & eleuatis successiuis mutationibus, quasi toto iam negocio peracto, velut defuncta munere suo, finiri, atque alia pro illis longè pulchriora, & æternam illam requiem naturaliter expetentia, & secundum se tota inalterabilia, creari denuò, quæ immutabilibus, & æternis subseruiant, vt priora hæc nascentibus, & intereuntibus deseruiunt modò. Videtur itaque inuenta optima ratio, qua quæ nunc sunt deleantur, & ab illis eleuatis, creentur pro eis alia, vt scilicet, ad tam diuersos status, res etiam diuersæ accommodentur. Neque obstat esse hæc corpora à Deo creata, vt deleri possint. Nõ enim ab vlla naturali causa, sed ab ipsomet Deo qui creauit, delenda dicimus: neque sanè in nihilum (non enim hoc dignum censent Dei bonitate) sed in alia essentialiter perfectiora, in quibus horum ipsorum perfectiones maneant eminenter, demptis mobilitate cęlestium, & corruptibilitate elementarium, quæ imperfectionis sunt. Velut autem mutatio naturalis formæ in aliam perfectiorem, non vocatur interitus, sed ortus, vt cùm ex embrione fit animal, ita neque mutatio quæ diuina virtute fit in substantiam præstantiorem, vocari debet annihilatio, sed creatio. alioqui limum ex quo Adam creatus est, annihilauit Deus, & costam Adę ex qua Eua. Ita

igitur

igitur dissoluere quæ fecerat, non est à bonitate diuina alienum, mutando scilicet in potiora, in quibus priorum perfectiones maneant eminenter. Alioqui necesse esset in æterno illo, & fęlici æuo, Equos esse, & Leones, & Vrsos, ac reliqua animantia, quorum species æternæ sunt: etsi ortu, & interitu singulorum seruantur, sed omnia huiusmodi habent firmã æternitatem præcipuè in exemplari, deinde & in alijs rebus perfectioribus, in quibus sunt, vt trigonus in tetragono. Ita ergo animantia reliqua erunt in homine, & priora hæc corpora in illis posterioribus, omnia autem in exemplari diuino. Hoc est quod mihi sonant illa verba Pauli ad Romanos, omnis creatura parturit vsque ad huc, hoc est in potentia est ad aliam perfectiorem naturam. Quòd non solùm soluendos esse cęlos, sed ardore soluendos Petrus dicit, aliquantò vr̃ difficilius, & ob eas obiectiões quas antea scripsimus, & ob eã quã tetigimus modò. Nimirũ quæ à Deo ipso p̃ se, ac sine cã secunda compacta sint, non posse ab alia cã solui, sed solũ ab eo ipso à quo sint coagmentata. Quæ igitur Deus ipse cõposuit, vt cęlestia corpora, haud quaquam dissoluet ignis, neque alia causa ipso Deo minor. Certè ita est; virtutem diuinam apponi necesse est, vt deleatur quod Deus ipse fecit. nõ igitur ignis delere, aut dissoluere cęlos poterit sua ui, sed diuina, quàm Deus illi tunc, ad id ministerium exequendum apposuerit. Velut damnatorum corpora torquebit non corrumpens, ac multò magis, vt nunc torquet animas damnatorum. Nimirùm corpore hoc natura violentissimo vtitur Deus ad actiones, quæ omnes naturæ vires excesserunt, aut igitur hoc modo ignis dissoluet cęlos, aut orbis mutationem inchoabit, totam hanc corruptibilium corporum molem exurens, interimque Deus sua virtute demolietur cęlos, vt videatur tota mundi machina conflagrare. Diceturque ita

verè,

verè, per synedochem, totus mundus igne perire, quia vrendis omnibus combustibilibus, mutationem recipiet. Complebiturque tunc quod Psalmo quadragesimo nono cecinit Dauid dicens, Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit. Ignis in conspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. Solùm igitur superest, de hyppothesis, ex qua fluunt hæc, probabilitate dicere. An scilicet, futurus aliquis ortuum, & interituum finis sit. Futurum autem esse, videtur facile ex indicatis antea colligi posse. Indicatum enim est, mundum hunc æternum nõ esse, sed incepisse aliquando, cum antea non extitisset. Indicatum quoque eum esse vnicum, totum, pulchrum, & perfectum, ferriq; totum in summum bonum, à quo creatus est. Creati verò mundi velut apicem, & per quem in Deum feruntur omnia, esse hominem. Hunc enim esse propter Deum, & propter ipsum reliqua, atque animos hominum esse immortales. Ex his fit quod quærimus. Si enim mundus pulcher, ac perfectus est, necesse est omnia in illo esse, mẽsura, numero, & pondere, certis effecta. Nam neque magnitudo, neque multitudo actu infinita esse, neque intelligi potest. Quod autem infinitum potentia, deforme, & imperfectum est. Nam est id cui semper aliquid deest, constatq; ea infinitas, ex nunquàm finienda adiectione, quæ perfectioni est contraria. Nam perfectò, quà tale, nihil deest, nihil adijci potest. Cum igitur humani animi à mundi exortu continenter creentur in corporibus, atque separati permaneant. si generatio hominum nunquam esset cessatura, illorum esset futura multitudo potẽtia infinita, quo nihil imperfectius, neque magis inconcinnum. Cum præcipuè sit mundi pars, earum quæ cum corporibus habent aliquid commercij, præstantissima. Ad pulchritudinem ergo & perfectionem mundi spe-

dispectat, esse certum numerum creandarum animarum, qui vbi perfectus erit, necesse est, aut easdem rursus redire ad corpora per palyngineſiam Pythagoricam, aut generationũ naturalium esse finem: si autem generationum, & motus, & temporis. Quantum igitur habet improbabilitatis naturalis illa Palyngineſia, tantum probabilitatis habebit, finem habituram hanc rerum geneſim. Sed ex ipsa humanæ animæ natura colligitur hæc ipsa assertio. Indicatum enim animam hominis id habere præcipuum præ formis corporum, quod est separabilis, idq; singulare præ omnibus substantijs incorporeis, quod est etiam actus corporis. Itaq; est pariter substantia incorporea, sine corpore potens existere, vt Angelus Dei, & actus corporis, vt forma alia quæuis. Igitur & cũ est in corpore potest separari, & cum separata, expetet vniri. non sunt igitur sine corporibus æternum victuræ. Alioqui quod corporibus cęlestibus, & elementaribus timebamus, eueniret animabus, vt scilicet, æterna priuatione rei naturaliter expetitæ tenerentur. Quod tãtò longius à ratione abest quantò vacuitas cum sensu miserabilior est, quàm sine illo. Verisimilimum ergo est, illas sua corpora aliquando resumpturas. Si ergo naturalis palyngineſia impossibilis est, superest, vt sit alia longè superior, quę diuina virtute peragatur. Non aũt vt naturalis virtus, proferet aliã post aliã regeneratione quasi generationem pristinam ordine repetens (successio enim hæc impotentiæ naturalis est) sed vnam totamq; omnium simul efficiet palyngineſiam, tunc scilicet, cum perfectus earum erit is numerus, quem ratio proportionis ad alias intelligentes substantias exiget. Si quando igitur animi omnes sunt sua corpora resumpturi, certe postquàm separati sint omnes. Separati autem esse omnes non poterunt, antequam finis sit nascendi. Necesse est igitur, nascendi finis ali-

quando

quando futurus sit, atque ideo & mouendi, & temporis. Hinc autem fiebat, vt & cęli, & elementa essent in alia corpora præstantiora abitura. Verè igitur tota hæc mundi moles peritura est, ac pro ea alia longè pulchrior creanda, nullis mutationibus idonea, sed domus æternitatis futura. Quapropter omnia oracula quæ æternitatem corporum, quæ nunc sunt videntur asserere, & immutabilitatem, vsque ad mundi huius finem intelligi debent. Quale est illud Psalmi centesimi quadragesimi octaui. Quia ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt. Statuit ea in æternum, & in sęculum sæculi, præceptum posuit & non præteribit. Et illud psalmi nonagesimi secundi, Etenim firmauit orbem terræ, qui non cōmouebitur. Nimirùm Ecclesia Catholica semper proclamat Dies illa in qua cęli mouēdi sunt, & terra. Itaq; vsq; ad mundi finē stabunt hęc qualia nunc sunt, nullam sentientia mutationem naturalem, tunc autem deleta, mutabuntur in alia noua, & pulchriora.

CAPVT NONAGESIMVM.

APOCALYPSIS Cap. 3. Vtinam frigidus aut calidus esses, sed quia tepidus, neque calidus, neque frigidus, incipiā te euomere ex ore meo. Res est medicis omnib. notissima, & confirmatissima experimento, tepida omnia ventriculum subuertere, frigida verò aut calida retineri multò melius. Vsque adeo, vt sola aqua quæ per sese nullam vim vomitoriam habet ea solùm causa, ꝙ tepida bibatur, vomitum moueat, non omnino segniter. Huius rei causa est, quod tepidarum rerum tactus, blandus, placi-

dus, ac laxans est. Quod apertè indicant medicamenta propriè anodina, à soluendo dolore vocata, quæ tepidi caloris sunt, quia immoderatius frigida, & calida vtraque mordēt; frigida quidem, quia contrahendo exasperant; calida quia pungunt,& ad vtrorumque tactum contrahuntur partes;ad tepidum autem, blandum & suauem,laxantur, atque extenduntur, non aliter atque animalia affixa, aut crustratecta, quæ videmus quæcunque causa doloris accedat,siue mordēs siue pungens, sese contrahere,perfusa verò tepida, seu ad solis moderatum calorem, distendi. Ita faciunt sponte naturæ ventriculi partes:Cum verò primò occursu cum quadam voluptate id accidat partibus, mox ea tactus voluptas vertitur in tristitiam, & anxietatem, ob quam accidit abominatio, & vomitus. Nam ventriculus bene constrictus, atque corrugatus circa cibum, aut potum, continet illum sine molestia, & nullam offensam ab eo sentit. Si verò laxatur, demittit, qui dimissus ponderi est ac molestiæ. Non aliter ac manus laxata euertitur ab eodem pondere, quod firmiter constricta facile sustentaret. Itaque eandem passionem afferunt ventriculo tepida, & si alioqui vomitoria non sint facultate, quam quæ sunt per sese, & propria potentia talia. Horum enim quædam, quia sunt laxantia, & emollientia, sunt etiam vomitoria, vt oleum & omnia quæ sine sale sunt pinguia: quędam sunt malignitate quadam abominabilia, vt Agaricus Turpetum, & Eleborus, & succus Raphani. Vtraque verò & si longè diuersa ratione, faciunt ventriculi in quem ingeruntur laxitatem, saltem secundum fibras obliquas, quæ subseruiunt retentioni. Transuersæ enim & quæ seruiunt expulsioni, constringuntur, insurgente virtute partis in id qđ molestum ei est. Similem huic etiam passionem facit tactus rerum tepidarum. Fibras obliquas laxat per se ob blandum sensum,

ſum, tranſuerſas per accidens facit conſtringi, ad explendum quod quia male continetur, grauat. Vt ergo famem non mouet ſola penuria, & ſuctus ab habitu corporis excitatus, ſed quæcunque ſimilem faciunt in ore ventriculi corrugationẽ vt acida: ita abominationem, contrariam ei appetitui in quo famem ponimus, efficiunt non ſolùm quæ abominabilia per ſe ſunt, ſed & quæ quacunque ratione laxari illud faciũt, in quibus ſunt quæ accipiuntur tepida, pręcipuè verò quæ liquida. His. n. accedit fluctuatio, quæ non parũ facit ad vomitionẽ. Ex hac calidorũ frigidorũ, & tepidorũ proprietate, accepit Spiritus Sanctus allegoriã transferens ad hominũ mores, dicẽſq́; vtinã frigidus aut calidus eſſes, ſed quia tepidus es & neq; frigidus, neq; calidus, incipiã te euomere. Quæ verba ſunt Dei ad hoĩem improbũ, poſſuntq́; Theologicos ſenſus recipere, mei verò muneris ſolùm ſit, ea Ethicè interpretari, vt id vnde allegoria accipitur ſum interpretatus phyſicè. Cõſtat nomine frigidi & calidi non intelligi contrarios affectus inter quos ſit tepiditas, vt mediocritas quædam, nihil admittens nimium. Nam vt in ſecundo libro Ethicorum Ariſtot. monſtrat, virtus quæcunque, atque adeo virtus omnino, in mediocritate conſiſtit, inter exceſſum, & defectum conſtituta: vitia verò conſiſtunt in extremo. Si igitur calidi, & frigidi nomina extremos affectus ſignificarent, & tepiditas eorum mediocritatem, videretur virtus præ contrarijs vitijs vituperari, quod conſentaneum non eſt. Ob hanc obiectionẽ plerique, calidorum, & frigidorum hominum nomine, intelligi putant optimos, & peſſimos: tepidos verò vocari remiſſæ cuiuſdam, & imperfectę virtutis homines, hoſque vituperari plus alijs, non quod vtriſque ſint deteriores, ſed quòd ſua mediocritate decepti, minus ſoleant reſipiſcere, & ad perfectam virtutem aſpirare. Placet hoc non paucis: mihi verò

non satis. Nam præterquàm quod manifestum, meliorem esse conditionem hominum, qui etsi perfecta virtute nō sint neque vendiderunt omnia quæ haberent, vt pauperibus largirentur, sequuntur tñ temperatū quoddā, & mediocre viuē di genus, seruantq́; mandata, quàm eorū qui sunt manifestè improbi: sed & ad proficiendū, ac ad resipiscendū à peccatis, sunt illi quàm hi paratiores. Nam si naturales ipsorum vires consideres, constant tantò cuiq́; esse difficilius bene agere, quantò plus criminibus assueuit. Quandoquidem habitus omnis facilitatem parit ita operandi, & contrarij difficultatem: habitus quidem virtutis facilitatem bene operandi, & secundum rationem; vitiosus verò difficultatem, & quantò maior, tantò maiorem. Sin autem consideres auxiliū quod diuinitus accedit, id quoque cōstat tantò desiderari maius, quantò homo pluribus maioribusq́; peccatis est implicatus, vel hoc Solùm argumento, quòd ea auxilia morborum animi medicamina sunt, morbi autem maiores maioribus indigent. Tametsi ergo pessimi, & iniquissimi hominis iustificatio meritò sit Deo gloriosissima, & cęlitibus iocundissima vt scilicet medico & eius amicis reuocatio deplorati, eius tamen status nulli exoptandus, neque impręcandus est, vtpotè periculosissimus, & ex quo per pauci euadunt. Hæc igitur cum ita se habeant, & Dominus particula exoptandi vtatur dicens, vtinam frigidus aut calidus esses, necesse est nomine tepiditatis, significari dispositionem quampiam animæ, quę mediocritatis, & tranquilitatis cuiusdam speciem præ se ferat re vera autem sit vitiosissima, dicaturque tepiditas ob apparentem pacem, vituperetur autem omnium maximè, ob verissima, & maximè latentia vitia. Quæ autem sit hæc dispositio, optimè mihi videtur Aristo. explicasse 7. Ethicorum ad Nicomachum, continentis ac incontinentis, & temperan-

tis, ac intemperantis rationes exponens, atque differentiam. Nimirùm dicit intemperantiam, & incontinentiam (eadem est contrariorum ratio) circa eadem versari. Nam speciatim ac propriè acceptis his nominibus, versantur circa voluptates tactus, & gustus, neque quidem circa omnes tactiles, sed solùm circa venereas: itaque circa ingluuiem, & venerē: transſlatitiè verò & latius patentibus nominibus, versantur circa omnem dolorem, & voluptatem, atque vt est incontinens cibi, & potus, & lasciuiæ, est etiam incontinens iræ, & cupiditatis diuitiarum, & honorum. In quocunque horum generum est perturbatio animi, & ipsum peccatum, & vitium per quod peccatur. Velut est ira, & vltio, & ipsum vitium animi, per quod homo spontè sua deliberat vlcisci. Non esse autem idem, iram & illud vitium, constat, quia multi etsi irascā tur abstinent à vindicta, quia sunt probi. Est igitur virtus quę obsistit irę. Cum ergo ira & virtus illa non sint in eodem genere proximo, quia virtus est affectus in anima permanens, habitus scilicet; ira autem passio; constat præter iram esse vitium quoddam, illi virtuti contrarium, in eo qui irascitur, & cum deliberatione, & spontè vlciscitur, aut vlcisci vult. Cùm tamen sint hæc tria, ira, vindicta, & illud vitium, constat malignitatem per se non esse nisi in illo vitio. Nam vindicta potest esse bona, vt vindicauit Moses in fratres suos. Ira quoq; nam in satelitium rectę rationis data est hominibus à Deo. Vitium verò nunquam potest esse bonum, quia est per se malū. Dicit ergo Arist. tēperantiā & intemperantiā versari circa actiones bonas, aut malas; continentiam & incontinentiā potius circa ipsas passiones; & perturbationes, siue animi, siue corporis. Animi dico, vt circa iram, gaudium, & cupiditates diuitiarum, aut honoris; corporis, vt circa carnis lasciuiam, seu pruritum, & cupiditates cibi aut potus. Temperans enim

est,

est,qui & si irritetur commoueaturque temperat à crimine: intemperans qui non temperat,vtcunque habeat circa irritationem. Incontinens verò aut continens, potius propter perturbationes dicitur. Est enim incontinens, qui leuiter, & ob quæcunque irritamenta perturbatur, vt qui de quauis leuicula causa, Irascitur,aut prurit, aut concupiscit. Itaque qui conspecta muliercula non se videtur posse continere,sed citra deliberationem mox irruit, ita verò aut irascitur,aut vtcunque aliter patitur, incontinens est. Continens contra, qui talis est, vt minus etiam quàm homines solent perturbetur, quæcunque occurrant irritamenta. Ex his definitionibus constat, continentiam,& incontinentiam, quodammodo non esse virtutem,neque vitium, quia per se non versantur circa actiones bonas,aut malas,sed circa passiones,quę natura indifferentes sunt. Præterea incontinentia, & contrarium, nascuntur sæpè ex cuiusque hominis temperamento, aut compositione,denique ex natura, ob quàm neque laude, neque vituperio dignus est homo, ob ea autem sunt vera vitia aut virtutes, meritò vituperatur quis aut laudatur. Verbi gratia, culpa non est in ira, sed in vindicta. Ira verò fugienda est,quia est animæ perturbatio,cum qua per difficile est, à vindicta velle abstinere. Per sese autem culpa est, in vindictæ cupiditate spontanea,& cum deliberatione. Dixi verò incontinentiam quodammodo non esse vitium, neque continentiam virtutem, quia quodammodo etiam sunt. Sæpè enim illi naturali, siue impotentiæ, siue potentiæ, admiscetur aliquid voluntarij. Vt qui facile irascitur, non tamen omninò pęnitet leuiter admissæ iræ. Is enim iam non merá habet incontinentiam, sed intemperantiæ etiam aliquid & vitij, quatenus vult,& delectatur. Ita etiam continentia quæ non venit ex natura,sed hac repugnante, vsu comparata est, timoré

timore Dei aut amorè, ea maxima temperantia, & eximia virtus est. Itaque signum incontinentiæ meræ, & quæ nihil habuit culpæ, est, mox à sedata perturbatione pęnitentia vera conceptæ perturbationis. Contra siquis incontinenter est iratus, postea verò illum perturbationis non pęnitet, ac multò magis, si quem iratus lęsit, euidenti argumento est, aliquid ibi fuisse vitiosæ voluntatis, & culpæ. Cum igitur quispiam iratus est, quantumuis vehementer, nullum tamen læsit, aut non spontè, & cum deliberatione, & illum cito incõtinentiæ illius pęnitet, in nulla culpa est. Quod apertè satis insinuant illa verba Psalmi quarti. Irascimini & nollite peccare, quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris cõpungimini. Quasi dicat, cum irascimini (id quod natura hominibus inest) nolite peccare, idest, opere exequi, aut cum deliberatione velle, ea quæ in cordibus vestris dicitis cũ estis irati, quæ scilicet, comminamini, sed ab iniurijs temperantes postea in vestris cubilibus, vbi sedari consueuit hominum animus, compungimini, & pęnitentiam agite conceptæ irę. Ita enim ob naturalem quidem debilitatem egeritis inconti nenter, non eritis autem in culpa. Ex his quæ dicta sunt, constat, temperantium, & intemperantium posse esse quatuor modos. Nam potest esse quis temperans simul, & continens qui scilicet, minus perturbatur quàm homines solet, simulq́, à peccatis abstinet. Potest etiam esse incontinens, sed temperans, qui etsi ob naturale vitium, aut inueteratam consuetudinem, eorum quibus cum vixit, vt domus, aut vrbis, aut gẽtis facile irritatur, à committendis peccatis abstinet, cum locum deliberationi passio concedit. Intemperantium quoq; sunt duo modi. Nam potest esse quis simul incontinens, & intemperans, qui quacunq; occasione perturbetur, & quidquis opere exequatur, non primo solum impetu, sed etiam

postquàm

postquàm deliberandi tempus aliquod nactus est, neq; eum facti pœnitet; potest etiam esse intemperans, etsi non sit incõtinens, qui scilicet, non admodum permouetur, neque irritatur in occasionibus: imperturbatus verò, & citra irritationem, nihilominus committit peccata. Horum quatuor, duos quidem constat studiosos esse, temperantes scilicet siue continentes etiam sint, siue secus. Atqui & si multitudini videntur esse meliores longè, qui continentes simul sunt & temperantes, reuera tamen non semper ita est, sed tunc solùm, cũ continẽtia meditatione virtutis cõparata est, aut incontinentia culpa est contracta. Si enim tàm continentia, quàm incõtinentia naturalis est, aut gentilis, melior multò est temperatus incontinens, quia longè maioris difficultatis est, cum ea incontinentia temperare; difficultas verò nulla sua culpa orta est. Duos alios constat esse vitiosos, & prauos intemperantes, s. quorum, ij qui simul sunt, & incontinentes, vulgo videtur esse deteriores, reuera aũt sunt tollerabiliores Reliqui. n. qui. s. sine incõtinentia sunt intẽperãtes, oĩum sunt pessimi. idq; multis de causis. Primum quidem, quia quò quis cum minori perturbatione, eò peccat cum maiori libertate, & deliberatione. Passio enim libertati detrahit, adeo vt nonnunquam in ipso primo impetu omnino tollat. Cum igitur malignitas in libertate operandi consistat, malignior sit is, qui sine perturbationibus, transgreditur nihilominus rectę rationis fines. Atque vt dicitur Ecclesiastici 19. Melior est homo qui minuitur sapientia, & deficiens sensu in timore domini, quàm qui abundat sensu, & transgreditur legem altissimi. Is certè est de quo dicitur Prouerb. decimo. Quasi per risum stultus committit scelus. Deinde, & quia est insanabilior, idque etiam multis de causis. Primum quia peccatorum medella, vt idem Arist. loco citato apertè dicit, pœnitentia est,

hunc

hunc verò raro facti pœnitet, qui cum peccauerit imperturbatus, in eadem voluntate persistit. Deinde, quia hic non agnoscit propriam culpam, sed eadem causa, qua vulgo videtur minus malus quam incontinens, sibi videtur etiam esse bonus. Adeo vt dicat Aristot. 2. Magnorum moralium cap. 6. in talibus corruptum esse principium, hoc est, rationem & mentem, eoq; in prauis rationem aliquam magni boni coniectare, velut Dionisius, Phalaris, & Clearchus, hauddubie immaniter peccantes, illustria facinora coniectabant. Neque enim per iram ea semper patrabant, sed plerunque per errorem talem; multi etiam mulieribus abutuntur non per amorem, neque verò admodum per pruritum, sed per licentiam, & corruptionem principij, quapropter neque peccata sua satis agnoscunt. Nam perturbationes, vt ira, & tentigo, & reliquæ cupiditates manifestæ admodum passiones sunt, & ei qui patitur, & intuentibus. Peccata verò sine perturbationibus latent, quia nullam per sese sensibilem notam præstant, cum præcipuè non finiuntur in externa opera. Hinc nascitur tanta illa difficultas agnoscendi peccata, quæ Dauidem in illa verba fecit prorumpere. Delicta quis intelligit? ab occultis meis munda me domine. In hos igitur quos omnium esse pessimos dicit Arist. optime quadrant illa verba capitis duodecimi Prouerb. Via stulti recta in oculis eius. Quomodo igitur curationem quæret, qui se putat bene valere? est itaque hic pessimus, & quia reipsa malignior, & quia incurabilior, deinde & quia inexcusabilis; nō enim habet perturbationes quas causetur, sed ob solum legis & virtutis contemptum, quasi nihil intersit ita aut aliter agere imperturbatè, ac proinde inemendabiliter peccat. In hoc genere sunt simulatores, & callidi, parati scilicet, ad proditiones fratrum, vrbium, & regnorū, qui (vt dicitur Iob 16.)

prouocant iram Dei. Nam vt dicitur Prouerb. 12. Qui statim indicat iram suam fatuus est (nimirum, vt Arist. indicat cap. decimo septimi Ehicorum, incontinens non potest esse prudens) qui verò dissimulat iniuriam (vt scilicet vlciscatur melius) callidus est. In hoc etiam genere sunt hypocritæ, qui speciem virtutis prę se ferentes, alios primùm, deinde & seipsos aliquando seducunt. hos vocat Sanctus Spiritus tepidos, quia neq; boni sunt, neq; conspicuè mali, cum reuera sint omnium pessimi. hos euomit Deus, atq; a se reijcit, & indurat, traditq; non rarò in reprobum sensum. Ergo inquit, vtinam calidus, aut frigidus esses, hoc est, bonus, aut apertè malus, & perturbationibus plenus, vt ijs sedatis ageres pœnitentiam, ac resipisceres, sed quia tepidus es, hoc est sub specie boni iniquus & impœnitens, & legis contemptor, incipiam te euomere, velut qui tepida deglutierunt iuscula. Tu autem domine miserere nostri.

CAPVT NONAGESIMVM PRIMVM.

CAP. 21. Apocalypsis. Ego sum α, & ω initium, & finis, quæ eadem verba repetuntur Cap. vltimo. Additis his duabus voculis, Primus & Nouissimus, quæ ad philosophiam non videntur pertinere, sed grandius aliquod continere arcanum fidei, quę est Domini nostri IESV Christi. Priora verò illa à Deo prolata, rationem mihi videntur habere naturalem, & consonare cum illis decimi sexti capitis Prouerb. Vniuersa propter semetipsum operatus est Dominus. Itaq; est Deus vniuersorum principium & finis,

nis, quia ab ipso & propter ipsum facta sunt. Ab ipso quidem facta esse omnia super caput primum Geneseos, quod huius operis est primum, firmissimis, vt mihi videtur, argumentis est indicatum. Superest vt qui in principio, principium esse rerum ostendimus, iam nunc in fine, finem esse indicemus. Erunt autem nobis hîc positiones, quæ illic sunt indicata. nimirum mundum hunc vniuersum factum esse, neque ab æterno extitisse, factumq; ab vno quodam principio quod ęternum, vnicum, simplicissimum, idemq; potentissimum, sapientissimum, & optimũ, pulcherrimumq;. His positis, fit, illum mũdi opificem sui ipsius gratia fecisse vniuersa, esseq; & principium à quo omnia, & finẽ, cuius gratia effecta sunt. Nam aut fecit mundũ alicuius gratia, aut temerè. Operari autẽ temere nõ cadit in sapientẽ, fecit ergo alicuius gratia. Id verò cuius gratia aliquid fit, melius esse debet q̃ ipsum quod fit, vt sanitas quã medicina, & habitatio quàm domus. Boni.n. gratia fiunt, quæcunq; alicuius gratia fiunt, à causa non errante; & ipsa ratio finis, est ratio boni. Igitur id cuius gratia Deus fecit vniuersa, melius est vniuersis que facta sunt, non factum autem nihil est præter ipsum Deum. Ipsemet igitur est finis, qui & principium. Dices fortasse, Deum cum sit summum infinitumq; bonum, esse etiam sibi sufficientissimum, atq; nullam boni accessionem posse recipere, ac proinde nullius gratia operari, cuius enim gratia operetur, qui nulla re indiget? atque si quam maximè alicuius gratia, certe non sui ipsius, cum nihil possit sibi comparare, sed gratia aliorum, vt forte rerum ipsarum quæ fiunt, vt scilicet, sint, quia res ipsas esse, quàm non esse, melius est illis. Itaq; sit finis fiendi ipsum esse, sicut rei cuiusq; generatio finitur in eius formam. Ita est profecto, res factę sunt vt sint, sed hinc rursus efficitur, quod asserimus. Nam cur Deus vo-

luit eas esse? an non quia melius erat, quàm non esse? igitur vt illis benefaceret. Sed cur voluit benefacere? an non quoniam bonus. Igitur postremus rerum faciendarum finis, vt effector benefaceret, secundum quod bonus est. Is autem finis est in ipso principio, sua gloria. Deus igitur ipse est finis vltimus rerum omnium. Dico vltimus quia singularum rerum, sunt singuli fines proximi. nam res ipse sunt aliæ propter alias, postremo verò omnia deuoluuntur ad vnum finem. Porro eisdem argumentis quibus effectum est, vnicum esse rerum omnium principium, omniaq; ab vno fluere, efficitur vnicum etiam esse finem: nimirum ex vnitate & perfectione vniuersi: multo enim magis dissoluit vnitatem & perfectionem multitudo finium vltimorum, & qui non ordine feruntur in vnicum, quàm principiorum. Esse enim & perfectio rei ex fine magis pendet, quàm ex vlla alia causarum. Necesse est igitur, siquidem mundus est vnus, pulcher, ornatus (vnde & nomen accepit) & perfectus, vnicum esse rerum vniuersarum finem. Vnicus autem, omnium non potest esse vlla rerum effectarum. Nam aut ipsius esset alius finis, aut nullus. Si nullus, ea res esset facta temerè, quod non minus est absurdum, quàm ita esse facta omnia. Sin esset alius, is alius esset vltimus finis omnium. Si enim est finis proximus eius, quod est finis aliorum omnium, est simpliciter vltimus omnium. Ille igitur, aut esset res creata, aut ipse Deus; si creata, redit eadem dubitatio, & in infinitũ ibitur. Necesse est igitur stare in fine increato, qui est ipse Deus. Si igitur alia omnia facta sunt propter hominem, ipsum hominem necesse est factum esse propter Deum, atq; ordine quo dam extitisse alia propter alia, postremo verò omnia propter Deum, vt prata irrigua propter pabula, hęc propter pecora, hæc propter hominem, hominem propter Deum. Igi-

tur

tur si mundum opportet esse perfectum, & vnum, opportet etiam ab vno principio fluere, & in vnum finem ferri. Non potest autem differre ille finis, ab illo principio. Nam cum indicatum sit seorsum, neque principium, neque finem posse esse creatum; fieret vt essent duo æterna. Indicatum autem est anteà, quod & nunc ponitur, quod ęternum, esse vnicum & simplicissimum: necesse ergo est idem, esse vniuersorum principium & finem. Sed & ipsa forma aspectabilis mundi, ob ipsam rerum necessariam concinnitatem, hoc idem indicat. Velut enim ipsum mundi corpus, quod conspicimus, perfectissima figura, hoc est circulari, est, & incessanter circumuoluitur, ita necesse est ipsam rerum seriem, non in rectum ferri, sine fine, vt quæ imperfecta sunt, sed circulum imitari, finiriq; vnde cepit. Nam quòd huiusmodi, est perfectum & infinitum. Perfectùm quidem, quia finitum suo ipsius principio, infinitum verò, quia nullibi intercisum, & pendens, vt quòd recta producitur. Indicatum verò antea est multis argumentis, Cap. quod de Philosophia Pythagorea inscripsimus, in hac vniuersitate rerum, quæ ab æterno fluxit exemplari, quod penes Deum est ipse Deus, concinnitatem habere perfectã, & ad se singula, & inter se, Arithmetica, Geometrica, Physica, & Methaphisica entia, ex eaque concinnitate nasci mirabilem quandam perfectionem, quæ est ipsa forma & ratio vniuersitatis. Eloquamur igitur iam, vt in libri calce decet, aperte, principia & causas totius vniuersitatis, & rerum singularum. Cum sint generatim quinq; causarum genera, efficiens, materia, forma, finis, & exemplar: vniuersitatis totius creandæ materia, nulla fuit ex qua, siquidē ex nihilo est facta, nunc autem immanens materia sunt eius partes: efficiens verò, & finis, & exemplar, est ipse Deus. Forma

ma quidem eius non est Deus (etsi aliquibus veterum id quoq; visum est) forma enim, essentia, & quod quid erat esse rei,est,mundus verò non est Deus. Neq; verò est anima mundi, quam Plato inuexit, censens mũdum animal quoddam esse perfectissimum,& sapientissimum. Nam ne animal quidem est,vt Arist.multis firmissimisq; argumentis ostendit, & omnium iam philosophorum communis sententia est. Sed illa aptissima omnium ad omnia coaptatio, & ordinatissima concinnitas,quæ facit ipsam verè vnã, ac perfectã, ipsa illius forma est. Est verò non accidentalis, vt,lignorum, & lapidum dispositio talis est forma domus,sed substãtialis. siquidem vniuersitas vna substantia perfecta est,vocariq; potest illa,vniuersalis natura,quæ adeo est ipsum mundi esse, vt quin mundus deficiat, deficere illa vnitas, & coordinationis appetitus non possit.Hinc fluunt omnes motus, & quietes, ac deniq; omnes naturales actiones,& passiones, quæ cõmunes æque rebus omnibus sunt. Moueri scilicet, & quiescere, vtcunq; expedit ad retinendam continuitatem, & rerum ordinem:velut quæ cuiq; rei sunt propriæ, fluunt ex cuiusq; rei peculiari natura,velut calfacere,aut calefieri, refrigerare, aut refrigerari,durare,aut durari, mollire, aut emolliri, trahere, aut trahi,repellere, aut repelli, aut quiduis aliud eiusmodi facere,aut pati. Itaq; vniuersitatis totius hæ sunt causæ. Singulæ autẽ res ab vniuersitate discrepant:primùm quidẽ,quod eorũ plurima habent materiã ex qua fiunt,non immanentẽ,quod vniuersitati repugnat. Nã cũ vniuersitas constet ex omnibus rebus creatis,nihil potuit esse ante ipsam quod in eius creationem insumeretur,alioqui fiens desineret esse vniuersitas. Quare vel ipsa ratio vniuersitatis exigit,vt facta sit ex nihilo. Aliarũ verò rerũ,artificiales quidẽ oẽs,siue homogeneæ,siue ætherogeneæ,fiunt ex materia immanente,& nulla(nisi per accidẽs,

vt si

vt si fit ex arca mensa) desinente, hac in parte quodámodo similes vniuersitati, vt lectus ex cedro, mensa ex nuce, arca ex pinu, statua ex ære, domus ex lateribus, lignis, tegulis & calce: nauis ex tabulis, trabibus, & ferramentis. Naturales verò, omnes quæ ætherogeneæ, habent materiam vtranq;, aliã ex qua desinentem, vt animal fit ex semine aut ouo desinentibus, & ex carne, osse, neruo, medulla, & pelle, manentibus: arbor ex nucleo desinente, radice, cortice, ligno, fibrisq;, manentibus. Ipse verò homogeneæ, quæ summe tales sunt, actu immanẽtem nullã materiã habent, nisi fortè potentia: fiunt verò aliæ ex alijs desinentibus, vt ex arena lapis, ex lapide rursum arena, accedente, & recedente humore. Discrepant etiam vniuersitas & res singulæ, efficiente & fine. Quòd vniuersitatis solùs Deus est effector primus & proximus, & finis vltimus & proximus, quia inter Deum & vniuersitatem nihil potest interesse. Cum vniuersitas sit òmnia præter Deum. Singulorum verò sunt aliæ causæ effectrices, & aliæ finales proximæ, nisi fortè hominis, qui hac ratione videtur conuenire cum vniuersitate, (ipse non alia ratione potius microcosmus nuncupatus) quòd propter solum Deum effectus est. Dico autem secundum speciem. Nam in singulari cuiusque generatione fuit proximus finis, speciei productio. Itaque Deus est prima & vltima causa omnium, proximus verò effector vniuersitatis, finis tamen & vltimus simul & proximus vniuersitatis, & solius hominis secundum speciem. Quod ad formam attinet nullum est discrimen. Nam & vniuersitatis, & rei cuiusque forma est sua ratio, & ipsum rei esse. Exemplaris causa eadem est vniuersitatis & rerum omnium secundum speciem, vt hominis, equi, & bouis, puta Deus: singularum verò generationum non est causa vlla exemplaris. Neque

enim

enim α. ignis fecit β. ignem ad exemplar, ſed naturaliter in nihil intuens. Homo quoque ab homine fit ſine exemplari, ſed naturaliter. Nam tametſi intuitus rei cuiuſpiam, faciat id quod gignitur ſimile, vt de virgis Iacob differentes recepimus, cauſa non eſt in imitatione, vt cum tranſcribitur aliquid ab exemplari, ſed in ſimilitudine quam cogitantis anima induit, vt illo loco explicauimus. En finis totius Philoſophiæ naturæ, cognitio ſcilicet cauſarum, quæ omnes cum ad ipſum ſummum Deum deuoluantur, ipſo exiſtente, totius vniuerſitatis, & rerum in ea omnium α. à quo primo fluunt, vt à principio & exemplari, & ω. in quem finē feruntur, conſtat, quam recta via tendat, immo quam proximè accedat naturalis contemplatio in Dei Opt. Max. contemplationē. Qui vt eſt mundi totius, fuerit mihi huius operis principium ſitque

FINIS.

AVGVSTÆ TAVRINORVM.

Apud Hæredem Nicolai Beuilaquæ, 1587.

INDEX
TOTIVS OPERIS

Admonitio.

Vbi (amice lector) hanc notam inueneris[& seq.] diligenter attentéq; lege, siquidem multa & præclara videbis ab auctore animaduersa fuisse. hoc te monitum volo. Tu vale, & tanti viri ingenio, ac doctrina excellenti fruere. Loca scripturæ sacra ab auctore tractata in Indicem non retulimus, quod sacri voluminis librorum ordinem persequatur.

Oooo *Anni*

Se-

I N D E X.

Te-

FINIS.

Errata sic corrigito.

Pag. 6. es pro &. 17. ò abundat. 27. a Deo pro adeò. 29. colorem pro calorem. 39. tres pro res. 53. ey qua pro ex aqua. 64. omnia pro nomina. 67. beluuas pro belluas. 69. laryngem pro iaryngem. 74. iusta p o iuxtà. 86. Cebitis pro Cebetis. 90. superficies pro superficiei. 159. insignum pro insignium. 196. vteriore pro vteri ore.

Cæteros facile, si qui sunt errores legendo emendabis.